تاڤگەی هەقیقەت

(بەشێک لە بەرهەمەکانی دوکتور قاسملوو)

بەرگی یەکەم

کۆکردنەوەی: کاوە بەهرامی

تـاڤگەی هەقیقەت

(بەشێك لە بەرهەمەکانی دوکتور قاسملوو)

کۆکردنەوەی: کاوە بەهرامی

کتێبخانەی دیجیتاڵی
www.rabari.org

- **ناوی کتێب:** تاڤگەی هەقیقەت
- **کۆکردنەوەی:** کاوە بەهرامی
- **پێداچوونەوە:** عیرفان رەهنموون، کەریم پەرویزی
- **رووبەرگ:** کەریم پەرویزی
- **پیتچنین و مونتاژ:** ئومید مەندۆمی

کتێبخانەی دیجیتاڵی
www.rabari.org

پێشکەشە بە:

سێزدەیەمین کۆنگرەی حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران و

هەموو ڕێبوارانی ڕێگای ئازادیی کوردستان

کتێبخانەی دیجیتاڵی
www.rabari.org

پێڕست

پێشەکی ٧

بیرو ئەندێشەی دوکتور قاسملوو، چرای ڕێگای خەباتمانە ١٣

فەسڵی یەکەم:

سۆسیالیزمی دێموکراتیك ١٥

ـ کورتەباسێك لە سەر سۆسیالیزم ١٧

ـ شیکردنەوەی کورتەباس ٥٣

فەسڵی دووهەم:

ئابووریی سیاسی ١٠١

ـ چەمکە گشتی‌یەکان ١٠٣

ـ ئابووریی سەرمایەداری ١٣٣

ـ سۆسیالیزم‌و ئابووریی سۆسیالیستی ١٥٧

ـ ئابووریی تێکەڵاو ٢٠٧

ـ وەڵامی پرسیارەکان ٢١٩

فەسڵی سێهەم:

واقعییەتی گەلانی ئێران ٢٤٥

فەسڵی چوارەم:

باسێك لە سەر مودیرییەت ٢٦٥

کتێبخانەی دیجیتاڵی
www.rabari.org

فەسڵی پێنجەم:

باسێك لە سەر دروشمی بنەڕەتیی حیزب ٢٨٣

فەسڵی شەشەم:

ڕەوتی ئاشتیو دێموکراتیزاسیۆن ٣١٥

فەسڵی حەوتەم:

هەلومەرجی ناوچە پاش کۆتایی هاتنی شەڕی ئێران ـ عێراق ٣٣٧

فەسڵی هەشتەم:

لادانی تاقمی حەوت کەسی لە ڕێبازی حیزبو گەل ٣٥٥

فەسڵی نۆهەم:

بۆ یادی گۆران ٣٦٧

فەسڵی دەیەم:

شاعیری گەل "هێمن" ٣٧٣

کتێبخانەی دیجیتاڵی
www.rabari.org

پێشەکی

شۆڕشی گەلی کورد لە کوردستانی ئێران بە ڕێبەرایەتیی حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران، لە سەدەی رابردوودا، مێژوویەکی خوێناویو پڕ لە کارەساتی بە خۆیەوە بینیوە، لەگەڵ زۆردارترین ڕێژیمەکانی سەردەم کە بۆ کپکردنی دەنگی ئازادیخوازانو سەرکوتکردنی ئەم بزووتنەوەیە، لە هیچ زوڵمو زۆرو جینایەتێك دەستیان نەپاراستوە بەرەوڕوو بووە. ڕێژیمی گەندەڵی پاشایەتی بە تایبەتمەندیی شۆڤێنیستیو دژیگەلی بوونی خۆیەوە، بە مەبەستی سەرکوتی "کۆماری کوردستان"و خەباتو بەرخودانی گەلەکەمان، دەستی یارمەتیی بۆ ولاتە زلهێزەکان درێژ کردو بۆشی گرنگ نەبوو کە ئەم دەست پانکردنەوەیە، بە قیمەتی دانی چ ئیمتیازاتو وادەو بەڵێنییەك تەواو دەبێت. ئامانج بۆ ئەوان، پاراستنی دەسەلاتو تواندنەوەی شۆڕشی گەلی کوردو نەگەیشتنی ئەم گەلە بە کەمترین مافە نەتەوایەتییەکانی بوو. لە درێژەی ئەم سیاسەتەدا پاش رووخاندنی کۆماری کوردستان، ڕێبەری لێوەشاوەمان "قازی محەممەد" یەکەمین سەرکۆماری کوردیان لە سێدارە دا بەو خەیاڵەی کە خەڵکی کورد چاوترسێن دەبیو چیدیکە شۆڕش لە کوردستان سەر هەڵنادداتەوە، بەلام خەڵکی شۆڕشگێڕو لاوانی ئازادیخوازی گەلی کورد، ئامۆژگارییەکانی پێشەوای شەهیدیان کردە ڕێنوێنو ڕێنیشاندەری ڕێگای پڕ کەندو لەندی شۆڕش.

دوای پێشەوا قازی محەممەد، دوکتور قاسملووی زاناو بلیمەت بوو بە سەرقافڵەی کاروانی خەباتو بە لێوەشاوەییەکی سەرنجڕاکێشەوە ڕێبەرایەتیی حیزبی دێموکراتی

کتێبخانەی دیجیتاڵی
www.rabari.org

کوردستانی وەئەستۆ گرتو توانی گڕو تینێکی کەموێنە بە خەباتی ئازادیخوازانەی گەلی کورد لە کوردستانی ئێران ببەخشێ. حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران لە جەرەیانی شۆڕشی دژی ڕێژیمی پاشایەتیدا، واتە شۆڕشی گەلانی ئێران، بە شێوازێکی کاریگەرو چالاك بەشداریی کردو پاش سەرکەوتنی ئەم شۆڕشەشە بۆ وەدەستهێنانی مافە دێموکراتیكو نەتەوایەتییەکانی گەلی کورد، خەباتی سیاسیی ئاشکرای خۆی دەست پێکردەوە. ئەم حیزبە کە زۆر باش لە ماهییەتی دژیگەلیی نیزامی کۆماری ئیسلامی تێگەیشتبوو، دەنگی پێ نەدا. حیزبی دێموکراتو بە تایبەت دوکتور قاسملووی نەمر لە ڕێگای وتووێژی ئاشتیخوازانەوە داخوازەکانی گەلی کوردی خستە بەردەم دەوڵەتی کاتیی ئەو سەردەمە، بەڵام ویستو داخوازەکان لە لایەن ڕێژیمی تازە بەدەسەڵات گەیشتوو (کۆماری ئیسلامی) بە فەرمانی جیهادی خومەینیو بە ئاگرو ئاسن وەڵام درایەوە، کۆنەپەرستی لە هەموو شارو ناوچەکانی کوردستان دەستی دایە جینایەتو ئاژاوەگێڕیو، سەرنجڕاکێش ئەوە بوو کە حیزبی دێموکراتو تێکۆشەرە سیاسییەکانیان بە ئاژاوەگێڕو دژی شۆڕش لە قەڵەم ئەدا. زاناییو لێوەشاوەیی دوکتور قاسملوو بۆ بەڕێوەبەرانی دژیگەلیی کۆماری ئیسلامی بوو بە مەترسییەکی گەورەو هەڵوێستەکانی حیزبی دێموکرات کە هەڵقوڵاوی فیکری ڕێبەری شەهیدمان بوون، لەگەڵ سیاسەتو فیکرو بۆچوونی دواکەوتووانەو دزێوی ڕێژیمی خومەینی لە دژایەتیدا بوون. هەرچەند حیزبی دێموکرات حیزبێکی ناوچەیی بوو، بەڵام لێکدانەوەکانی ئەوکاتەی ڕێبەری حیزب سەبارەت بە داهاتووی سیستمی کۆماری ئیسلامی بەرەبەرە وەڕاست گەڕان. دوژمن کە لە لەقاودانی بەرنامەو پیلانەکانی دژی گەلی کوردو باقی گەلانی ئێران لە لایەن حیزبی دێموکراتەوە، هەروەها لە لێوەشاوەیی دوکتور قاسملوو ترسی لێنیشتبوو، بە کەڵکی خراپ وەرگرتن لە نیازپاکیی حیزبی دێموکرات بۆ بە ئاشتی چارەسەرکردنی کێشەی کورد، لە سەر مێزی وتووێژ لە ناو دڵی ئورووپای پێشکەوتوو و دێموکراتیکدا، بۆ هەتا هەتایە گەلی کوردو بەتەنگەوەبووانی ئازادیو دیموکراسییان لە بوونی کەڵەپیاوێکی ژیرو بە بیرو زانای وەك دوکتور عەبدولڕەحمان قاسملوو بێبەش کرد، بەو هیوایە دەنگی جووڵانەوەی کورد کپو خامۆش بکرێت.

کتێبخانەی دیجیتاڵی
www.rabari.org

دوکتور قاسملوو لە کاتی بە دەستەوە گرتنـــی ڕێبەرایـەتی حـیزبی دێموکراتـەوە، گرنگی زۆری دەدا بە کادری لێوەشاوەو بەئەزموونو لە پێگەیاندنو پەروەردەکردنیاندا بێوچان تێدەکۆشا، هەر بۆیەش کە بــە شـەهید کرانـی کـاك دوکتـور سـەعیدیش، ڕێبەرایەتی حیزبی دێموکراتو شۆڕشی گەلی کـورد لـە کوردسـتانی ئـێران تووشـی قەیران نەبوو. سیاسەتو ئامۆژگاریەکانی دوکتور قاسملوو بوون بە ڕێنوێنی ریبەریی حیزب، بۆیە حیزبی دێموکرات بەردەوام بوو،و ئێستاش حیزبی پێشـــڕەوی کۆمــەڵانی بەرینی خەڵکی کوردستانی ئێرانە.

ئەم هۆیانەو زۆر هۆی دیکە منیان هاندا کە زینــدوو ڕاگرتـنو پاراسـتنی فکـری دوکتور قاسملوو کە لــە بەرهەمــەکانیدا ڕەنـگ دەداتــەوە دەتوانــێ ببێتـە ڕێنوێـنو ڕووناککەرەوەی ڕێگای خەبات بۆ نەسڵی ئێستاو نەسڵەکانی داهاتوو و هەرچی باشـتر بەڕێوەبردنی کاروباری کوردستانو ئاوەدانکردنەوەو گەشەپێدانی کۆمەڵی کوردەواری. بۆیە دەستم دایە ئەو ئەرکە، بەڵام کۆکردنەوەی بەرهەمەکانی دوکتـور پێویسـتی بـە کاتێکی زۆرو تێکۆشانی بەردەوام هەبوو.

ساڵی ١٣٧٤ی هەتاوی، لەگەڵ چەند کەس لە هاوکـارانم، بیرۆکـەی کۆکردنـەوەی بەرهەمەکانی کاك دوکتور قاسملووم هێنایە بەرباس، وەك چـاوەڕوانیم دەکـرد لەگـەڵ ڕەزامەندیو هاوکاریی ئەوان بەرەوڕوو بووم. پاش چەند ڕۆژ، تیمێکی ٤کەسیمان بـــۆ ئەو کارە دیاری کرد، کە بریتی بوون لە: شـــەهیدان کـاك "عــەلی ئـەمینی"و کـاك "غەفوور مەهدیزادە"و بەڕێزان "مەهدی مێهرپەروەر"و "کۆسار فەتاحی". پاشـــان لەگەڵ هاوڕێی بەڕێز کاك "مستەفا هیجری" کە ئەو کات جێگری سکرتێری گشـتیی حیزبو بەرپرسی کومیسیونی چاپەمەنیی حیزب بوو، باسم کرد. بەڕێزی ئەمــەی بـە کارێکی پیرۆز داناو بــەڵێنی هاوکـاریی پێدایـن. بــە دوای ئەمــەدا هــەوڵمان دا بــۆ کۆکردنەوەی سەرچاوەکان، بە زەحمـــەتێکی زۆر کۆمــەڵێك سـەرچاوەمان کۆکـردەوەو خەریکی دابەشکردنو ڕێكوپێك کردنیـــان بوویـن، کـە لـەو سـەروبەندەدا بـە هـۆی تەقینەوەی بۆمبێکی دەســـتکردی بـەکرێگیراوانی کۆمـاری ئیسـلامی، لـە شـوێنی کارەکـەمان، هاوڕێیـــان کـاك "عــەلی ئـەمینی"و کـاك "غـەفوور مـــەهدیزادە"و پێشمەرگەیەکی دیکەشمان شەهید بوونو هەموو سەرچاوەو کۆکراوەکانیشمان لـە نێـو کڵپەی ئاگری تەقینەوەکەدا سووتان. ئەو بۆمبە لە سەر ڕێگای هاتوچۆی هاوڕێیـــانی

کتێبخانەی دیجیتاڵی
www.rabari.org

حیزبیمان دانرابۆوەو پاش ئاشکرا بوونـــی ، بـۆ پووچەڵکردنـەوەی ناردیانـە فێرگـەی سیاسی ـ نیزامی. شەهید "غەفووری مەهدیزادە"ش کە وەك مامۆستای "تەخریبو تەقەمەنییەکان" لە فێرگە دەرسی دەگوتەوە، بەداخەوە لــە کـاتی پووچەڵکردنـەوەی بۆمبەکەدا، لە دەستیدا تەقیەوەو بەداخەوە ئەو کارەساتە دڵتەزێنەی لێکەوتەوە.

بە دوای ئەو رووداوەدا بڕیارم دا ئەو کـــارە ســەر لــەنوێ دەسـت پــێ بکەمـەوە. ساڵێکی پێچوو، لەگەڵ بەڕێز مامۆســتا "عبداللـه حســنزادە" سـکرتێری گشـتیی ئەوکاتی حیزب باسم کردو داوای هاوکاریم لێکرد. لە ئۆرگانە تەبلیغییەکانی حـیزب وەك رادیۆو چاپەمەنی کە نووسراوەو وتووێژە رادیۆییەکانی دوکتور قاسملوویــان لای خۆیان پاراستبوو، داوای هاوکاری بۆ کردم کە زۆر گرینگو بەکەڵك بوو. لــە رەوتــی نووسینەوەو کۆکردنەوەو پێداچوونەوەی بابەتەکاندا بەو ئاکامە گەیشتین کە پێویسـتە پێشتر ژیاننامەکەی کاك دوکتور بخەینە بەر دەستی خوێنەر.

لە بەر ئەوەی دوکتور قاسملوو ماوەیەکی زۆریش لە دەرەوەی وڵات ژیاوەو لـــە زۆر گۆڤارو رۆژنامەو بڵاوکراوەکانی دیکەش بە زمانەکانی ئورووپایی بابـــەتی نووسـیوە، دەیان وتووێژی رادیۆیی پێکهێناوە کە زۆربەیان بە دەستی ئێمە نەگەیشتوون. ئەمەی لە بەر دەستتان دایە بەرگی یەکەمی ئەم کتێبەیە، بەرگی دووهەمیش ئامادەی بـڵاو کردنەوەیە. هیواداریـن بە زوویی چاپ بکرێو بکەوێتــە بـەر دەسـتی ئۆگرانــی بـیری دوکتور قاسملوو.

هیوادارم خوێنەری بەڕێز لە هەر جێگایەك نەواری وتووێژ یـــا نووسـراوەو بابـەتی دوکتور قاسملوویان لە لایە، بۆمان بەرێ بکـەنو بـەم چەشـنە لـەم ئەرکـە پیرۆزەدا، بەشدار بن. ئەگەریش لە زمانەکانی بێگانەوە بۆمان بە کوردی یان فارسی تەرجومــە کەنەوە جێگای پێزانینە.

پێشەکی جێی خۆیەتی سپاسی بەڕێز مامۆستا "عبدالله حسنزادە" بکەم، کە لە هێندێك بواردا هاوکاری کردم. هەروەها کۆمەڵێك لە کـادرو پێشـمەرگەکانی حـیزب کـە بــە جۆرێـك یارمــەتیان داوم، دەستخۆشـــیان لێدەکـــەم، وەك کـــاك "کــاوە بهشتیزادە"، کە هەر لە سەرەتای کارەکەوە زۆر باش هاوکاری کردم، بـــەڕێزان کـاك "حەسەنی سەلیمی"، کاك "عەباس کاکەخانی"، کـــاك "کۆسـار فـەتتاحی"و کـاك "شەفێع رەوشەنی"، هـــەروەها سوپاســی زەحمــەتو مــاندوو بوونــی هاوڕێیــان کـاك

کتێبخانەی دیجیتاڵی
www.rabari.org

"عیرفان رەهنموون"، کاك "کەریم پەرویزی"و کاك "ئومید مەندۆمی" دەکەم کە ئەوەندەی لە دەستیان هات لە تەرتیب کردنو تایپو پێداچوونەوەی نووسراوەکاندا درێغی‌یان نەکردووە.

جێی خۆیەتی کە سوپاسی بە ڕێزان کاك "خوسرەو بەهرامی" و کاك " صالح ولی‌زادە" بکەم کە لەبورای ماڵی‌یەوە بۆ لەچاپدانی ئەم کتێبە هاوکاریان کردم.

کاوە بەهرامی

پووشپەڕی ١٣٨٣ی هەتاوی

کتێبخانەی دیجیتاڵی
www.rabari.org

بیرو ئەندێشەی دوکتور قاسملوو،

چرای رێگای خەباتمانە

بیرمەندانو هزروانانی هەر نەتەوەیەك سامانی ئەو نەتەوەیەنو، بیرو ئەندێشەی ئەوان چرای رێگای ژیانو خەباتی سەردەمن. ئەوان رێگای چۆنیەتی ژیانو بیری سەردەم بە نەوەکان نیشان دەدەنو، هەنگاوبەهەنگاو کۆمەڵگای خۆیانو مرۆڤایەتی بەرەو پێش دەبەن.

لە نێو نەتەوەی کورددا ژمارەی ئەم چەشنە بیرمەندانە زۆر نین. هۆیەکەشی دەگەڕێتەوە بۆ کۆمەڵێك گرێو ئاستەنگ کە زۆردارانی نێوخۆ یان دەرەکی هەمیشە لە سەر رێگای ئەو کەسانە پێکیان هێناوە بۆ ئەوەی ئەو گەلە لە نەزانیو دواکەوتوویی‌دا رابگرنو بە قازانجی خۆیان کەڵکیان لێوەربگرن. بێجگە لەوە بە هۆی نەخوێندەواریی خەڵك، نەناسرانی ئەندێشەی ئەو کەسانە لە سەردەمی خۆیاندا، ژێردەستە بوونی کوردو زۆر هۆی دیکە ئەندێشەی ئەو بیرمەندانە نەهاتۆتە سەر کاغەزو دوای مردنیان بەرەبەرە لەبیر چوونەتەوە، یان ئەگەر ئەو تێفکرینانە نووسرابنەوەش لە بەر کەمتەرخەمی دوای ماوەیەك لە ناو چوون، بۆیە ئێستا ناوی زۆرێك لە ناودارانی کورد لە بەر دەستدایە کە زانیاری زۆر کەم لە سەر بۆچوونو فکری ئەوان بە نووسراوە هەیە، ئەندێشەو زانایی هێندێك لەو کەسانەش تێکەڵاو بووە لەگەڵ کۆمەڵێك بیروبۆچونی لاوەکی کە فڕی بە سەر فکرو ئەندێشەی ئەوانەوە نیەو، لێك هەڵاواردنی بۆچوونو قسەی خۆیانو لاوەکی‌یەکان زۆر دژوارە، بۆیە هەڵکەوتوە کە بیرمەندێکی کوردی نیشتمانپەروەرو پێشکەوتوو بە کەسێکی دژی

کتێبخانەی دیجیتاڵی
www.rabari.org

کوردو کۆنەپەرست ناسرا بێ. بە تایبەت ئەگەر سەرنج بدەینە ئەو ڕاستی‌یەی کە لە نێو نەتەوە دواکەوتووەکان‌و یەك لەوان نەتەوەی کورددا، مێژوو بە دڵی زۆرداران نووسراوەتەوە، بەشێك لە هۆیەکانی شێواویی مێژووی ئەو کەسانەمان باشتر بۆ روون دەبێتەوە.

لەو گۆشەنیگایەوە، گرنگیی ئەرك‌و تێکۆشانی ئەو کەسانەمان بۆ دەردەکەوێ کە تێدەکۆشن وتەکان، نووسراوەکان، وتووێژەکان‌و بەگشتی هەموو ئەو بابەتانە کە بە چەشنێك رەنگدانەوەی راستەقینەی فکرو ئەندێشەی ئەو بیرمەندانە بێ، کۆ بکەنەوەو بیخەنە بەردەستی کۆمەڵانی خەڵك‌و بەم چەشنە لە فەوتان‌و دەستێوەردانی نەیاران رزگاریان بکەن.

بێگومان، دوکتور قاسملوو یەکێك لەو بیرمەندانەیە کە لە نێو نەتەوەی کورددا نموونەیان زۆر کەمن. ئەو تەنیا رێبەری حیزبی دێموکرات نەبوو، بەڵکوو بەرینایی بینینی سیاسیی وی بۆ داهاتووی کوردو کۆمەڵگای بەشەری لەو ناوچەیەی کە ئێمەی تێیدا دەژین، تەنانەت لێکدانەوەی ئەو پیاوە ناوداره لە سەر پرسە ئاڵۆزو تێکەڵاوەکانی جیهان لە کاتی خۆیدا، سەرنجی هەر بیسەرێکی بۆ لای خۆی رادەکێشاو، دۆست‌و دوژمن بەلایانەوە گرینگ بوو کە لێکدانەوەکانی ئەو شەهیدە لە سەر رووداوەکانی گرینگی جیهان ببیسن.

هاورێی بەرێزم کاك کاوەی بەهرامی کە دەستی داوەتە کۆکردنەوەو چاپ‌و بلاوکردنەوەی بەشێك لە کارەکانی ئەو رێبەرە پایەبەرزەو لەو پێناوەدا زەحمەتی زۆری کێشاوە، کارێکی گرنگ‌و پڕبایەخی دەستپێکردوە، چونکە بەو کارەی توانیویەتی یارمەتی بدا بە هەموو ئەو کەسانەی کە تینووی خوێندنەوەی نووسراوەو وتەکانی دوکتوری شەهیدن‌و، لە لایەکی دیکەشەوە ئەوان لە فەوتان بپارێزێ. لەو ئەرکە پیرۆزەدا داوای سەرکەوتنی بۆدەکەم.

مستەفا هیجری

بانەمەڕی ١٣٨٣ی هەتاوی

فەسڵی یەکەم:

سۆسیالیزمی دێموکراتیک

- کورتەباسێك لە سەر سۆسیالیزم
- شیکردنەوەیەکی کورتەباس

کتێبخانەی دیجیتاڵی
www.rabari.org

کورتەباسێك لە سەر سۆسیالیزم

لە بەرنامــەی حــیزبی دێموکراتــی کوردســتانی ئــێران، فەسـڵی یەکـەم؛ ئامانجـە گشتییەکاندا هاتووە کە: ئامــانجی دوارۆژی حــیزبی دێموکراتــی کوردســتانی ئــێران پێکـهێنانی کۆمــەڵێکی سۆسیالیســتییە کــە وەڵامــدەری هەلومــەرجی تایبــەتیی وڵاتەکەمان بێ.

دەمانەوێ لێرەدا چەند مەسەلەی ئەساسی روون بکەینەوە:

یەکەم ـ بۆچی ئێمە لە بەرنامەکەماندا بە پێویستمان زانیــوە باســی سۆســیالیزم بکەین؟

دووهــەم ـ ئــەو سۆســیالیزمەی کــە ئێمــە دەمانــەوێ وەك ئامــانجی دوارۆژی حیزبەکەمان پێکی بێنین چ سۆسیالیزمێکەو بۆچی بەو شـێوەیە لـە بەرنامەکـەماندا هاتووە؟

سێهەم ـ پێوەندیی حیزبی ئێمە لەگەڵ وڵاتانی سۆسیالیستی بە گشتیو یەکیەتیی سۆڤیەتی بە تایبەتی دەبێ چۆن بێ؟

١ ـ سۆسیالیزم "ئامانجی دوارۆژی حیزبەکەمان".

مەسەلەی "نەتەوەیی"و "کۆمەڵایەتی":

یەکەم پرسیار کە دێتە پێش ئەمەیە کـە حـیزبی دێموکراتـی کوردسـتانی ئـێران (ح.د.ك.ئـ) کـە حـیزبێکی "مارکسیســت" یــان "مارکسیســت ـ لنینیســت" یــان "کومۆنیست"و بەگشتی حیزبی چینی کرێکار نیە، بۆچی باسی سۆسیالیزم دەکا؟

کتێبخانەی دیجیتاڵی
www.rabari.org

وەڵامی ئەم پرسیارە ئەوەیە کە: ح.د.ك.ئـــ. هەرچـەند حـیزبێکی دێموکراتـی ـ میللی‌یە بەڵام هەر لەو کاتەدا حیزبێکی پێشڕەوە. حیزبی پێشـــڕەو بـەو مانایـە کـە دەیهـەوێ هـاوڕێ لەگـەڵ چارەسـەرکردنی مەسـەلەی نەتـەوەیی‌و وەرگرتنـی مـافی نەتەوەیی گەلەکەمان، مەسەلەی کۆمەڵایەتیش چارەسەر بکا. لە دیـاریکردنی ئـەو ئامانجەدا ئێمە نەك تەنیا ئەزموونی نەتەوەکانی دیکەی جیهان، بـەڵکوو ئـەزموونی رابردووی نەتەوەی کوردیشمان بە تایبەتی لە بەرچاو گرتووە.

ئەو ئەزموونە چیە؟ ئەو ئەزموونە کە مێژووی جووڵانەوەی گـەلی کـورد نیشـانی داوە ئەوەیە کە: ئەو حیزبەی دەیهەوێ جووڵانەوەی گەلی کورد بەرێوە بـەرێ، ئەگـەر حیزبێکی ناسیۆنالیستیی (نەتەوەیی) تەواو بێ، واتە تەنیا چارەسەرکردنی مەسەلەی نەتەوەیی لە بـەرچاو بگـرێ، ئاکـامی ئـەوە دەبـێ کـە لـە لایـەك گیروگرفتـەکانی کۆمەڵایەتی بە بێ چارەسەرکردن هـەروا دەهێڵێتـەوەو بـەم جـۆرە وەرگرتنـی مـافی نەتەوەیی کارێکی بێ‌سـوود دەبـێ؛ لـە لایـەکی دیکـە چوونکـە نـاکرێ گـیروگرفتی کۆمەڵایەتی لە بیر بچێتەوە، بە ناچار حیزبێکی دیکە پەیدا دەبێ کە تەکیـە دەکاتـە سەر جێبەجێ کردنی ئەو گیروگرفتانەو بەم هۆیەوە بەشـێکی زۆر لـە زەحمەتکێشـانی کوردستان بۆ لای خۆی رادەکێشێ.

بۆ نموونە لە کوردستانی عێراق پاش شۆڕشی ١٤ی تەمووز (ژووئیـە) لـە سـاڵی ١٩٥٨دا، دوو جەرەیانی بەهێز پەرەیان گرت:

یەکـەم ـ پـارتی دێموکراتـی کوردسـتانی عـێراق، کـە تەکیـەی دەکـردە سـەر مەسەلەکانی نەتەوەیی‌و بۆ ئەم مەبەسـتە حـازر بـوو لەگـەڵ پاشـکەوتووترین چینو توێژەکانی کۆمەڵی کوردسـتانی عـێراق هاوکـاری بکـاو لـە هـەر شـێوەیەك کـەڵك وەرگرێ‌و لەگەڵ هەر کەسێك دۆستایەتی بکا ... .

دووهەم ـ حـیزبی شـیوعی (کومۆنیسـت)ی عـێراق کـە تەکیـەی دەکـردە سـەر گیروگرفتەکانی کۆمەڵایەتی بە مەبەستی راکێشانی زەحمەتکێشان بۆ لای خۆی.

بەڵام لە ئاخردا بە تەواوی دەرکەوت کە هیچکام لەو دووانە نـاتوانن سـەرکەونو، بە باشی روون بۆوە کە چ ئەو حیزبەی زیاتر بە گیروگرفتەکانی نەتەوەیی بایـەخ دەداو مەسەلەکانی کۆمەڵایەتی کەمو زیاد لە بیر دەباتەوەو، چ ئەو حیزبەی تەنیا مەسەلەی کۆمەڵایەتی لە بەر چاو دەگرێ‌و مەسەلەی نەتەوەیی گەلی کورد کـە لـەم قۆناغـەدا

مەسەلەیەکی بنەڕەتی‌یە لە بیر دەباتەوە، یان بایەخێکی کەمتری بۆ دادەنێ، ناتوانن لە قۆناغی ئێستای خەباتدا بەڕێوەبەرایەتیی جوولانەوەی گەلی کورد بەدەست بگرن‌و بیگەیەننە پلەی ئاخری سەرکەوتن.

ح.د.ك.ئـ. هەر لە سەرەتاوە بە پێویستی زانیوە بەرنامەیەکی ئەوتۆ دابنێ کە هەم بە شێوەیەکی ئوسووڵی‌و هەتا سەر مەسەلەی نەتەوەیی حەل بکاو، هەم گیروگرفتەکانی کۆمەلایەتیش بخاتە بەرچاوو بۆ چارەسەرکردنیان تێبکۆشێ. ئەم حیزبە لە کاتی پێکهاتنیەوە، واتە لە ساڵی ١٣٢٤ (١٩٤٥)ەوە حیزبێکی نەتەوەیی پێشڕەو بوەو لە ساڵی ١٣٥٠ (١٩٧١)ەوە هەتا ئێستا، بەرنامەکەی بە تایبەتی لە سەر ئەساسی چارەسەرکردنی ئەو دوو مەسەلەیەی "نەتەوەیی"و "کۆمەلایەتی" دانراوە.

لە باری مەسەلەی نەتەوەیی‌یەوە، نێوەڕۆکی ئەم مەسەلەیە لە راستی‌دا ئەستاندنی "مافی دانانی چارەنووس"ە. ئەم مافە دەکرێ بە چەند شێوە جێبەجێ بکرێ:

یەکەم: "سەربەخۆیی" ("استقلال") کە شێوەی هەرە بەناوبانگیەتی. نەتەوەیەك کە سەربەخۆیی وەردەگرێ، مافی چارەنووسی خۆی بە تەواوی دابین دەکا.

دووهەم: شێوەی "فیدرالیزم" واتە وەرگرتنی مافی نەتەوەیی لە چوارچێوەی حکوومەتێکی "فیدراڵ"دا.

سێهەم: خودموختاری.

ئێمە بە لە نەزەر گرتنی وەزعی کوردستانی ئێران‌و وەزعی تایبەتیی ئێران‌و وەزعی گشتیی گەلی کورد لە رۆژهەلاتی نێوەڕاستدا، خودموختاریمان هەلبژاردووەو، پێمان وایە بە وەدەستهێنانی خودموختاری، مەسەلەی نەتەوایەتیی گەلی کورد لە ئێراندا چارەسەر دەکرێ‌و، ئەو کاتە رێگا خۆش دەبێ بۆ چارەسەرکردنی گیروگرفتەکانی کۆمەلایەتی‌و لە نێو بردنی پاشکەوتوویی گشتیی ولاتەکەمان.

بەلام لە باری مەسەلەی کۆمەلایەتی‌یەوە، بە بڕوای ئێمە رێگای چارەسەرکردنی مەسەلەی کۆمەلایەتی بە شێوەیەکی بنەڕەتی، پێکهێنانی سۆسیالیزمە. ئەساسی سۆسیالیزم لە راستی‌دا لە نێو بردنی چەوساندنەوەی ئینسانە. ح.د.ك.ئـ. دەیهەوێ چەوساندنەوە لە کۆمەلدا بەتەواوی لەبەین بچێ‌و، لە بەر ئەوە پێکهێنانی

کتێبخانەی دیجیتاڵی
www.rabari.org

سۆسیالیزمی وەك ئامانجێکی دوارۆژ بۆ کۆمەڵی خۆمان لە بەرچاوە. کەوابوو، قسەی هێندێك تاقمو دەستە کە دەڵێن دروشمی حیزبی دێموکرات وەرگرتنی خودموختارییەو لە پاشان کارێکی دیکەی نامێنیو دەبێ هەڵوەشێو مەیدانی خەبات چۆڵ بکا، ئەگەر غەرەزی تێدا نەبێ نیشانەی نەزانینە؛ چونکە پاش وەرگرتنی خودموختاری، تازە دەبێ دەست بکەین بە پیادەکردنی بەرنامەکەمان کە ئاخرەکەی دامەزراندنی سۆسیالیزمە.

سۆسیالیزم لەبەر چی ئامانجی دوارۆژە؟

لە پێشدا ئەوە بزانین کە بۆ گەیشتن بە ئامانج، دەبێ قۆناغ بە قۆناغ بەرەوپێش بچینو بۆ هەر قۆناغەی دروشمی تایبەتیمان هەبێ.

بە گشتی حیزبێکی سیاسی ٣ جۆر دروشمی هەیە:

یەکەم: "دروشمی رۆژ" کە دەکرێ لە سەر مەسەلەیەکی دیاریکراوی زۆر بچووك بێ. بۆ نموونە ئەگەر لە شارەکان "نان" یان "نەوت" وەدەست نەکەوت، دەتوانین خەڵك هان بدەین بۆ ئەوەی کۆ ببنەوەو خۆپێشاندان پێك بێننو داوای "نان" یان "نەوت" بکەن. شاگردی مەدرەسە دەتوانین هان بدەین بۆ ئەوەی بە کۆمەڵ وەڕێ کەونو داوا بکەن: "مامۆستاکانیان تەبعید نەکرێن"و دروشمی دیکەی ئاوا... .

دووهەم: درێژتر لە دروشمی رۆژ، دروشمی "تاکتیکی"یە. ئەگەر سەرنج بدەینە تێکۆشانی حیزب، دەبینین کە لە پاش شۆڕشی ئێرانەوە هەتا ئێستا، حیزب چەند جار تاکتیکی خۆی گۆڕیوە: لە سەرەتادا تاکتیکمان هاوکاری لەگەڵ رێژیمێك بوو کە بەدوای شۆڕشدا هاتبووە سەر کار. ئێمە پشتیوانیمان لە بەڕێوەبەرایەتیی خومەینیو لە رێژیمەکەی دەکردو مەسەلەی خەباتی چەکداری لە گۆڕێدا نەبوو. لە شەڕی ٣ مانگەدا دەستمان کرد بە خەباتی چەکدارانە. پاش سەرکەوتن لە شەڕی ٣ مانگەدا، سەرلەنوێ تاکتیکی خۆمان گۆڕی. بەڵام ئەمجارە لە جیاتی پشتیوانی لە رێژیمی خومەینی، دەمانەویست بۆ دیتنەوەی رێگاچارەیەك بۆ مەسەلەی کوردستان، لەگەڵ دەوڵەت وتووێژ بکەین. تاکتیکی "وتووێژ"یش زۆر درێژەی نەکێشاو سەرلەنوێ شەڕی چەکداری دەستی پێکرایەوە. بەڵام ئەگەر سەرنج بدەین، دەبینین کە تاکتیکی شەڕی چەکداریی ئێستامان لەگەڵ تاکتیکی شەڕی چەکداریی ٣ مانگەدا فەرقی

هەیە: ئەو کاتە ئێمە شەڕمان دەکرد بۆ ئەوەی ڕێژیم ناچار بە وتووێژ بکەین، بەڵام ئێستا شەڕ دەکەین بۆ ئەوەی ڕێژیم بڕووخێنین؛ چونکە لەم بڕوایەداین کە هیچکام لە داخوازەکانی خەڵکی کوردستانو گەلانی ئێران، لە چوارچێوەی ڕێژیمی خومەینیدا وەدی نایە. واتە دروشمی ئێستای ئێمە: "ڕووخاندنی ڕێژیمی خومەینی"یە. بەم جۆرە دەبینین کە لەو ماوەیەدا چەند قۆناغ هاتۆتە پێشو، بە پێی هەرکامیان، تاکتیکمان گۆڕیوەو دروشمی تایبەتیمان داوە.

سێهەم: لە تاکتیك درێژتر "ستراتیژی"یە. قۆناغی ستراتیژیك ماوەیەکە کە، چەند قۆناغی تاکتیکی دەگرێتەوە. ئێمە هەروەك ئیشارەمان پێکرد، لە چەند ساڵی رابردوودا تاکتیکی خۆمان چەند جار گۆڕیوە، بەڵام دروشمی ستراتیژیمان کە بریتی بووە لە: "دێموکراسی بۆ ئێرانو خودموختاری بۆ کوردستانی ئێران" چ ئەو کاتەی پشتیوانیمان لە ڕێژیمی خومەینی دەکرد، چ لە وەختی شەڕی ٣ مانگەدا، چ ئەودەمەی لەگەڵ کاربەدەستانی دەوڵەت خەریکی وتووێژ بووینو، چ ئێستا کە دروشمی ڕووخانی ڕێژیمان هەڵگرتووە، هەر لە جێگای خۆی بووەو هەیە... .

کەوابوو، قۆناغی ستراتیژیك درێژترەو مومکینە ٥ ـ ١٠ یان تەنانەت ٢٥ ساڵو زیاتریش بکێشێ. ئەوە بەستراوەتەوە بە زۆر هۆو بە تایبەتی بەوە کە تا چ رادەیەك لە قۆناغێکی تاکتیکیی تایبەتیدا سەرکەوتوو بووینو، تا چ رادەیەك تاکتیکی باشمان بەکار هێناوە. بەرنامەی سیاسیی هەر حیزبێك، بەگشتی بۆ قۆناغێکی ستراتیژیك دانراوەو بەرنامەی حیزبی ئێمەش هەروایە.

بەڵام بێجگە لەوانەی گوترا، هەر حیزبێکی شۆڕشگێڕ پەیڕەوی لە هێندێك ئوسووڵیش دەکا کە بۆ دابینکردنی هەرکام لەو ئەسڵانە، مومکینە بە چەندین قۆناغی ستراتیژیکدا تێپەڕێ. بۆ ئێمە، دامەزرانی سۆسیالیزم ئەسڵێکی زۆر گرینگە. بۆ گەیشتن بەو ئەسڵەش، ئێستا لە ئاسۆی خەباتی گەلی کورددا، ٣ قۆناغی ستراتیژیکمان لە بەرچاوە:

قۆناغی یەکەم؛ وەدەستهێنانی خودموختارییە.

پاش وەدەستهێنانی خودموختاری، هەتا پێکهێنانی هەلومەرجی پیادە کردنی سۆسیالیزم، دەبێتە قۆناغی دووەم. ئەگەر ح.د.ك.ئـ. بتوانێ ئەو بەرنامەیەی ئێستا هەیەتی، پاش وەرگرتنی خودموختاری لە ماوەی ٢٥ ساڵدا جێبەجێ بکا،

سەرکەوتنێکی مێژوویی یەکجار گەورەی وەدەست هێناوە. ٢٥ ساڵ ئەگەرچی بە نیسبەت ژیانی یەك ئینسان ماوەیەکی زۆر دێتە بەرچاو، لە مێژووی نەتەوەیەکدا ماوەیەکی زۆر کەمە.

بە دوای جێبەجێ بوونی بەرنامەکەمان، دەست دەکەین بە دانانی بەرنامەیەکی تازە بۆ دامەزراندنی سۆسیالیزم. ئەوە قۆناغی سێهەمە.

دامەزراندنی سۆسیالیزم بۆخۆی ماوەیەکی زۆری دەوێ؛ لەوانەیە ژیانی ٢ یان ٣ نەسڵی بۆ تەرخان بکرێ. وڵاتی زۆر پێشکەوتوو لە ئۆرووپای ڕۆژهەڵاتدا، وەك "ئاڵمانی دێموکراتی" یان "چێکۆسلۆواکی" کاتێك دەستیان کرد بە دامەزراندنی سۆسیالیزم، لە باری ئابووریو کۆمەڵایەتییەوە بە سەدان ساڵ لە ئێمە لە پێشتر بوون، بەڵام هێشتا ناڵێن کە لە وڵاتی ئەواندا سۆسیالیزمی تەواو، واتە ئەوەی پێی دەگوترێ "سۆسیالیزمی پێشکەوتوو"، پیادە کراوە. کەوابوو جێبەجێکردنی ئەسڵێکی گرینگ وەك دامەزراندنی سۆسیالیزم کە بۆ خۆمان دیاری کردووەو بڕوامان پێی هەیە، ٣ قۆناغی ستراتێژیکی پێویستە.

بە کورتی، ئێمە لە ئێستاوە هەم دروشمی ڕۆژمان کە بەشێکە لە تاکتیکمانو، هەم دروشمی تاکتیکیمان کە بەشێکە لە ستراتێژیەکەمانو، هەم دروشمی ستراتێژیکمان کە لە سەر ئەسڵێکی پیرۆز دانراوە، بە ڕوونی دیاری کردووە.

دامەزراندنی سۆسیالیزم، چارەسەرکردنی بنەڕەتیی مەسەلەی کۆمەڵایەتیە. بەڵام ئەوە ئامانجی دوارۆژەو لە قۆناغی ئێستای خەباتدا ناتوانێ ببێ بە دروشمی ڕۆژ. تەنانەت مەسەلەی دامەزراندنی سۆسیالیزم، بەو وەزعە ئابووریو کۆمەڵایەتیو فەرهەنگی‌یەی ئێستا لە کوردستاندا هەیە، ناتوانێ نەك تەنیا دروشمی ڕۆژ بێ، بەڵکوو لە ڕاستی‌دا بۆ قۆناغێکی تاکتیکییش ناکرێ باسی لە سەر بکرێ... . بەڵام هەر ئەوە کە لە ئێستاوە ڕادەگەیەنین: "ئامانجی دوارۆژی حیزبەکەمان سۆسیالیزمە"، ڕێبازی گشتیی حیزبەکەمان بۆ دوارۆژ دیاری کردووەو ئاسۆی سیاسەتو تێکۆشانەکەمان ڕوون کردۆتەوە. ئەوەشمان دیاری کردوە کە لە کۆمەڵی کوردەواری‌دا، کێ پشتیوانمانە، لەگەڵ کام چینو توێژێك دەبێ‌و دەتوانین بچینە پێش. هەروەها ڕوونمان کردۆتەوە کە لە ئێرانو لە دنیادا دۆستو هاوپەیمانەکانمان کێن؟.

٢. سۆسیالیزم چیە؟

تا ئێرە وەك سەرەتایەك روونمان کردەوە کە هـۆی هێنانـە گـۆڕی سۆسـیالیزم لـە بەرنامەکەماندا چ بووەو، گوتمان کە: ئێمە وەك حیزبێکی پێشڕەو سۆسیالیزممان بۆیـە هەڵنەبژاردووە چوونکە وەك دروشمێك خەڵك پێیان خۆشـە، یـان فـلاّن دەسـتەو تـاقم پێمان دەڵێن: "پێشـکەوتوو"! ئێمـە سۆسـیالیزمان لـە پـاش بیرکردنەوەیـەکی زۆرو لێکدانەوەیەکی قووڵ هەڵبژاردوە.

ئێمـە وەك حـیزبێکی شۆڕشـگێڕی واقیعبـین، تێدەکۆشـین بـە گشـتیی زۆرداری نەتەوەیی لابەین‌و گەلەکەمان هەست بەوە بکـا کـە خـاوەنی چارەنووسـی خۆیـەتی‌و دەتوانێ فەرهەنگی نەتەوەیی خۆی پەرە پێ بدا. بـەلاّم هـەر لـەو کاتـەشدا، هـەوڵ دەدەین لە پێش هەمووانـدا، زەحمەتکێشانی کوردستان کە زۆربەی گەلی کـوردن، بـە ئاواتە ئـابووری‌و کۆمەلاّیەتیـەکانی خۆیـان بگەیـەنین کـە ڕێگـای وەدیـهاتنی ئـەو ئاواتەش، دامەزراندنی سۆسیالیزمە.

سۆسیالیزم‌و سەرمایەداری:

سۆسیالیزم وەك نـیزامێك کـە دژی سـەرمایەدارییە هاتۆتـە مـەیدان‌و، کـاتێك دەڵێین: "سۆسیالیزممان دەوێ" ئەوە بەو مانایەیە کە سەرمایەداری رەت دەکەینەوەو، بڕوامان بـەوە هێنـاوە کـە سـەرمایەداری وەك نـیزامێکی کۆمەلاّیـەتی، لـە لایـەن مێژووەوە مەحکوومە.

لەم قسەیە بە هاسانی دەردەکەوێ کە دروشمـی رووخـانی سـەرمایەداری، کـاتێك دەبێ هەڵبگیرێ کە ئیمکانی دامەزراندنی سۆسیالیزم وەك ئەرکێکی هەرە نێزیك پێك هاتبێ. ئەمە وەلاّمی هێندێك دەستەو تاقمە کە جارجار رەخنەمان لێدەگـرن بۆچـی ئێمە لە دروشمەکانی ئێستاماندا دروشمی دژی سەرمایەداری ناگونجێنین؟

دیارە ئێمە کاتێك دەڵێین: "بمرێ ئیمپریالیزم" لە راستیدا بـەدژی سـەرمایەداری دروشمـان هـەڵگرتووە؛ چونکـە ئیمپریـالیزم سیسـتمی جیـهانی قۆنـاغی ئێسـتای سەرمایەداریە. بەلاّم ئەگەر بێینە سەر باری نێوخۆی کوردستان، مەسەلەکە دەبێ بـە جۆرێکی دیکە لە بەرچاو بگیرێ؛ واتە لەپێشدا دەبێ بپرسین کە ئێمە لە کوردستاندا بە دژی کام سەرمایەداری دەبێ دروشم هەڵبگرین؟ ئەو سەرمایەداریە لە کوێیە؟!

کتێبخانەی دیجیتاڵی
www.rabari.org

مومکینه ئاوا زانرابێ که، هەرکــەس بــۆ نموونــه میلیۆنێـك تمەنی پـارە هــەبێ سەرمایەدارە! بەلاّم لە بــاری عیلمیــەوە، ســەرمایەداری مانایــەکی دیکــەی هەیــە. "مــارکس" کــە لــە شــیکردنەوەی ســەرمایەداریدا هیــچ کــەس نایگــاتێ، دەڵــێ: "سەرمایەداری پێوەندییەکی کۆمەلاّیەتیه." ئەم تەعریفه رەنگە لــە بــەرچاوی ئــەو کەسانه که هەر باسی سەرمایه کرا، فەوری گیرفانی پڕ له دراوو ملّكو ماڵیان وەبــیر دێتەوە، هێندێك ســـەیر بــێ. بــەلاّم لــە راســتیدا، تــەنیا ئەوکاتــە دەتوانــین باســی سەرمایەداری بکەین که پێوەندییەکی کۆمەلاّیەتیی تایبەتی پێك هاتبێ. واتــە، لــە لایەك سەرمایەدار هەبێو، له لایەکی دیکه کرێکارو، له بەینی ئەو دووانەدا پێوندیی چەوساندنەوە دامەزرابێ. چەوساندنەوە لە بەر ئـــەوە کــە کرێکــار خــاوەنی ئــامرازی بەرهەمهێنان ("وسایل تولید") نیەو، به ناچار هێزی کاری خۆی دەفرۆشێ.

کەوابوو دەوڵەمەندو سەرمایەدار لێك جیـــان. هــەر ســەرمایەدارێ دەوڵەمــەندە، بەلاّم هەر دەوڵەمەندێك سەرمایەدار نیه. جا ئەگەر لــە روانگەیــەکی ئــاوا بڕوانینــە کوردستانی ئــێران، دەبینــین کــە ئێســتا لــە کوردســتاندا دەوڵەمــەند هەیــە، بــەلاّم سەرمایەدارێکی ئەوتۆ وەبەرچاو ناکەوێ.

له بەر ئەوە، لــە کوردســتانی ئێســتادا هــەڵگرتنی دروشمــی دژی ســەرمایەداری پێویســت ناکــا. بــە تایبــەتی کــە قۆنــاغی ئێســتای خــەبات قۆنـــاغی میللــی ـ دێموکراتییەو، سەرمایەداری لە کوردستان لە چینێکی یەکگرتوو رێکخراوەدا خـــۆی نەنواندووە کە بەرامبەر بە داخوازی میللی ـ دێموکراتیی ئێمە رابوەســتێ. تەنانــەت بە پێچەوانەی ئەوە، بورژوازیو وردەبورژوازی بە تایبەتی لە شاردا کە زۆرتر بــازاڕیو بازرگانە، بۆخۆی یارمەتیی خەباتی گەلی کورد دەداو تێیدا بەشدارە.

سۆسیالیزمو کار:

ئێمە سۆسیالیزمان بۆیە هەڵبژاردووە کە چەوساندنەوە لەبــەین بــەرین. واتــە ئــەو ئەسڵە وەدی بێنین کە لە نووسراوەی بەناوبانگی: "رەخنــە لــە پرۆگرامــی گۆتــا" لــە ساڵی ١٨٧٥ بۆ یەکەم جار لە لایەن "مارکس"و "ئــەنگێلس"ەوە بــە کورتــیو بــە روونی بەیان کراوە؛ ئەویش ئەمەیە کە:

لە سۆسیالیزمدا، مەعیاری مافی ئینسان، لەگەڵ ئەو مەعیارە لە سەرمایەداریدا فەرقی هەیە. هەتا پێکهاتنی کۆمەڵی سۆسیالیســتی، یــەکێك کــە دراو، کارخانــە،

کتێبخانەی دیجیتاڵی
www.rabari.org

زەوی‌و شتی وای هەیە، وەزعی باشترەو باشتر دەژی؛ بەلاّم لە کۆمەڵی سۆسیالیستی‌دا، ئەو ئیمتیازانە هەموو بەرەبەرە وەلا دەچن‌و تەنیا یەك مەعیار دەمێنێتەوە کە ئەویش "کار"ە. واتە: هەرکەس بە پێی لێهاتووی کاری پێ دەسپێردری‌و هەرکەسیش بە پێی کارەکەی، حەقی خۆی لە کۆمەڵ وەردەگریّ.

کەوابوو، ئیمتیازی نەژادی، چینایەتی، ئێرسی، عەشیرەتی، ئایینی‌و... هەموویان لە سۆسیالیزم‌دا لەبەین دەچن. ئێمەش سۆسیالیزمان هەر بۆیە هەڵبژاردووە کە ئەو ئیمتیازانە نەمێنن‌و، تەنیا "کار" ببێتە مەعیار؛ چونکە ئەوەی زۆر بە عادلانەترو ئینسانی‌تر دەزانین.

بەلاّم ئەوەش وەبیر بێنینەوە کە مەعیاربوونی کار بەو مانایە نیە کە تەنیا دەبێ ئەندازەی کار لە نەزەر بگیریّ. بۆ ئەوەی کار ببێتە مەعیار، دەبێ ٣ شت لە بەرچاو بێ:

یەکەم ـ رادەو چەندی کار

دووهەم ـ چۆنیەتی کار

سێهەم ـ گرینگیی کارەکە بۆ کۆمەڵ

بۆ نموونە: کاری دوکتورێك لە باری چۆنیەتییەوە لە کاری کرێکارێکی سادە بەرزترە؛ کاری ئەو کرێکارەی کە لە بن عەرز خەڵووز دەردێنێ، لە کاری کەسێك کە رۆژنامە دەفرۆشێ، بۆ کۆمەڵ گرینگترە؛ هەروەهایە سەبارەت بە کاری بەرپرسێك کە ئۆرگانێکی ولاّتەکەی بەڕێوە دەبا؛ یان کەسێك کە کارخانەیەکی گەورە بۆ ولاّتەکەی هەڵدەسووڕێنێ؛ یان زانایەك کە لێکۆڵینەوەی زانستی دەکا، ئەوانە دەبێ یارمەتی زیاتریان پێ بدری‌و ئیمکاناتی پێویست بۆ بەڕێوەبردنی کارەکەیان بۆ پێك بێ.

سۆسیالیزم‌و ئابووری:

ئێستا بزانین لەباری ئابووری‌یەوە بۆچی سۆسیالیزمان هەڵبژاردوە؟

کوردستانی ئێران بە گشتی، ناوچەیەکی پاشکەوتوو لە ولاّتێکی پاشکەوتوودایە. لە بەر ئەوە کە سۆسیالیزم گیروگرفتەکانی ئابووری زووترو باشتر چارەسەر دەکا، ئێمە بۆ لە نێو بردنی پاشکەوتووی ولاّتەکەمان، سۆسیالیزمان هەڵبژارد.

سۆسیالیزم ئیمکانی ئەوە دەدا کە داهاتی نەتەوەیی ("درآمد ملّی") وەك گرینگترین نیشاندەری وەزعی ئابووریی هەر ولاّتێك، خێراتر پەرە بستێنی‌و ئەو

کتێبخانەی دیجیتاڵی
www.rabari.org

داهاتە عادڵانەتر دابەش بکرێ. ئەگەر لە وڵاتانی سۆسیالیستیدا ئەو سۆسیالیزمەی کە پێی دەڵێن "سۆسیالیزمی مەوجوود" یان "پیادە کراو" بخەینە بەرچاو، بۆمان دەردەکەوێ کە بێجگە لە هێندێك حاڵەتی تاك تاك، بە گشتی نیسبەتی داهاتی خەڵك نزیکەی یەك بە دەیە. واتە ئەگەر کەمترین رادەی داهاتی خەڵك لە مانگدا هەزار تمەن بگرین، ٩٥٪ی خەڵك لە هەزار تا دەهەزار تمەن لە مانگدا وەردەگرن؛ یان بە جۆرێکی دیکە بڵێین: لەم وڵاتانەدا، داهاتی زۆربەی خەڵك لە مانگدا، لە هەزارتمەن کەمترو لە دەهەزار تمەنیش زیاتر نیە. لە حاڵێکدا لە وڵاتانی سەرمایەداری، ئەو نیسبەتە زۆر جار دەگاتە یەك بە هەزار واتە هیوا هەیە کە بۆ نموونە لە مانگدا ٣٠٠ دۆلاری داهاتەو، هیواش هەیە کە لە بەرامبەردا مانگەی ٣٠٠هەزار دۆلاری دەسکەوت دەبیو، ژمارەی هەر دوو دەستە، لە کۆمەڵدا زۆرە. کەوابوو، لە وڵاتی سۆسیالیستیدا فەرق هێندە نیە؛ ئەگەریش ببێ رۆژ بە رۆژ کەمتر دەبێتەوەو، ئەگەر وای لێبێ کە رۆژێك ئەو فەرقە بگاتە یەك بە پێنج، ئەودەم بەڕاستی لە باری داهاتەوە جیاوازییەکی ئەوتۆ نامێنێ.

دیارە نابێ لە بیرمان بچێ کە ئەو کارە لە سۆسیالیزمدا، بەرەبەرە جێبەجێ دەبێ. چونکە ئەگەر نەکاو بێ، زەرەرێکی زۆر دەگەیەنێو، لە راستیدا ئەوەی کە پێی دەڵێن "یەکسانی" (ئێگالیتاریسم)، لە سەرەتادا وەزعێکی وا پێك دێنێ کە مانیعی هاندانی خەڵك دەبێ بۆ ئەوەی کە هەموو لێوەشاوەییو ئیمکاناتی خۆیان وەکار بخەن.

هەر لە سەر مەسەلەی داهات، ئیشارە بە یەك دوو خاڵی بچووکی دیکەش بێکەڵك نیە:

یەکەم: ئێستاش لە وڵاتانی سۆسیالیستیدا، هێندێك حاڵەتی تایبەتی، جار جار دەبینرێ. بۆ نموونە، ئیمکانی هەیە، لە وڵاتێکی سۆسیالیستیدا یەك لە رێگای دزی، یان قاچاغچیەتییەوە چەند میلیۆن وەدەست بخا؛ بەڵام ئەمە هێندە گرینگ نیە، چونکە لە لایەك بۆ ئەو چەشنە کارانە سزای زۆر توند دانراوەو، لە لایەکی دیکەشەوە ئەوە حاڵەتێکی ئاسایی ئابووری نیەو ئەساسی پێوەندییەکانی ئابووریی نیزام ناگۆڕێ.

دووهەم: دەبێ پێ لەوە بنێین کە جاری وا هەیە لە وڵاتی سۆسیالیستیشدا هێندێ ناعەدالەتیی ئابووری دێتە بەرچاو. بۆ نموونە، ئەگەر کرێکارێك لەگەڵ ژنەکەی

کتێبخانەی دیجیتاڵی
www.rabari.org

هەردووك كار بكەن، هەردووكیان یارمەتی وەردەگرن. ژنو پیاوێكی كرێكاری دیكەش ئەگەر هەر لەو حاڵەدا بن بەو فەرقە كە منداڵێكی زۆریان هەبێ، دیارە بۆ منداڵەكانیان هێندێك یارمەتیی زیادی وەردەگرن، بەڵام ئەو یارمەتیە زیادەیە هێندە نیەو لە نەتیجەدا، ئەو داهاتە كە بە گشتی بە سەر حەوت هەشت كەسدا دابەش دەكرێ، كەمتر دەبێ لەوە كە تەنیا بە سەر دوو كەسدا دابەش بكرێو ئەوە هێندێك ناعەداڵەتی پێش دێنێ.

لێرەدا ئەم پرسیارە دێتە پێش كە: ئەی كەنگێ كۆمەڵ یان نیزام بە تەواوی عادلانە دەبێ؟

وەڵام ئەوەیە كە: ئەو كاتەی "هەر كەس بە پێی لێهاتوویی خۆی كار بكاو بە پێی پێداویستیەكانی یارمەتی وەربگرێ". بەڵام ئەو نیزامە جارێ زۆر دوورە... .

بە گشتی، ئەگەر رادەی هەڵدانی داهاتی نەتەویی لە وڵاتەكانی سۆسیالیستیو لە وڵاتانی سەرمایەداریدا پێكەوە هەڵسەنگێنین، دەبینین كە لە وڵاتانی سەرمایەداریدا ئەم هەڵدانە لە ماوەی بیستو پێنج ساڵدا سەدی سێیە؛ بەڵام لە وڵاتانی سۆسیالیستیدا سەدی هەشت زیاترە. هۆی ئەو فەرقە ئەوەیە كە سۆسیالیزم دەتوانێ، بە تایبەتی لە سەرەتای دامەزرانیدا تەواوی هێزی ئینسانیو ماددیی وڵات وەگەڕ بخاو؛ لە بەر ئەوە كە چەوساندنەوە نامێنێو خەڵك لە راستیدا بۆ خۆیان كار دەكەنو دڵگەرمیو تێكۆشانیان زیاترە، بوحرانی ئابووریش كە لە تایبەتیەكانی سەرمایەداریە، لە سۆسیالیزمدا نامێنێو نابێتە كۆسپو، لە ئاكامدا هەموو كارێك خێراترو زووتر بەرەو پێش دەچێ.

٣ـ سۆسیالیزمی مەوجوود:

بە راشكاوی دەبێ پێ لەوە بنێنین كە شێوەی هەڵدانی سۆسیالیزمی مەوجوود لە وڵاتانی سۆسیالیستیدا بە تەواوی جێگای رەزامەندی نیەو، هێندێك هەڵە لەم بارەوە كراون كە زۆربەیان لە هەلومەرجی تایبەتیو عەینیەوە سەرچاوەیان گرتووە. بزانین ئەو هەلانە هۆی روودانیان چیە؟

سۆسیالیزم لە یەكیەتیی سۆڤیەتیدا:

"مارکس"و "ئەنگێلس" لە مانیفێستی حیزبی کومۆنیستدا دەڵێن: "پرۆلێتاریا نیشتمانی نیە؛ نیشتمانی پرۆلێتاریا هەموو جیهانە."

سۆسیالیزمیش هەرگیز دیاردەیەکی نەتەوەیی نەبوەو سیستمێکی جیهانییە. "مارکس"و "ئەنگێلس" پێشبینییان دەکرد کە سۆسیالیزم دەبێ لە پێشدا لە وڵاتی هەرە پێشکەوتووی سەرمایەداریو ئەویش لە چەند وڵاتدا سەرکەوێ، بۆ ئەوەی ببێتە سیستمێکی جیهانی.

بەڵام مێژوو قانوونی تایبەتیی خۆی هەیە. تیئۆرییەك بۆ بەرەو پێشچوونی کۆمەڵ دادەنرێ، بەڵام رەوڕەوەی مێژوو کۆمەڵ بەرەو جێگایەکی دیکە دەبا، ئەمجا تیئۆری ناچارە خۆی لەگەڵ واقعییەت رێك بخا.

هەڵکەوتی مێژوو ئەوە بوو کە ئیمکانی دامەزرانی سۆسیالیزم لە پێشدا، لە وڵاتێکی غەیری ئەوە پێك بێ کە مارکسو ئەنگێلس پێشبینییان دەکرد؛ واتە لە رووسیەدا کە لە باری ئابووریو کۆمەڵایەتی‌یەوە بە هیچ جۆر ئامادەیی بۆ دامەزرانی سۆسیالیزم نەبوو. بێجگە لەوەش، لە باری حکوومەتیەوە سەرەڕۆترین وڵاتی ئۆرووپا بوو و لە تەواوی مێژووی خۆیدا، رۆژێك ئازادیو دیموکراسیی بەخۆیەوە نەدیبوو. جا لە وڵاتێکی ئاوادا، شۆڕشی ئۆکتۆبر پێکهاتو بۆ "لنین"و مارکسیستەکانی دیکە، مەسەلەی دامەزرانی سۆسیالیزم بە کردەوە هاتە گۆڕێ.

ئەوان، دوو رێگایان لە پێش بوو: یان دەبوا بە قسەی هێندێك لە ئەندامانی بەڕێوەبەری حیزبی بولشویك بکەن کە دەیانگوت دەبێ جارێ واز لە دروست کردنی سۆسیالیزم لە رووسیەدا بێنینو، هەتا پێکهاتنی ئیمکانی دامەزرانی لە چەند وڵاتی دیکەش، دەست رابگرین؛ یان وەك لنینو لایەنگرەکانی، تێبکۆشن سۆسیالیزم لەو وڵاتەدا دابمەزرێننو ئەو وڵاتە بکەنە بنکە بۆ دامەزراندنی سۆسیالیزم لە وڵاتانی دیکەدا... .

بەڵام هەر وەك گوتمان، ئەو وڵاتە واتە رووسیە، بە هیچ جۆر ئامادەیی بۆ دامەزرانی سۆسیالیزم نەبوو. چونکە هێندێك گیروگرفتی هەبوون کە سەرمایەداری لە چەند وڵاتی ئۆرووپاییو لە ئامریکای شیمالیدا لە میژ بوو تا رادەیەکی زۆر چارەسەری کردبوونو، لە پاش شۆڕشی ئۆکتۆبر، لنینو هاوڕێکانی، تازە دەبوا لە رووسیەدا چارەسەریان بکەن. وەك: مەسەلەی سەنعەتی کردنی وڵات، مەسەلەی

زەوی‌و زار، مەسەلەی نەتەوەیی، مەسەلەی جیاکردنەوەی دەوڵەت لە دین، مەسەلەی خوێندەوار کردنی کۆمەلانی خەڵك‌و، زۆر مەسەلەی دیکە ... .

با لە سەر هێندێك لەو مەسەلانەو ڕێگای چارەسەر کردنیان‌و بەرهەمی ئەو ڕێگاچارانە کەمێك درێژتر قسە بکەین:

نووسراوەکانی "لنین" لە پاش سەرکەوتنی شۆڕشی ئۆکتۆبر، بە باشی نیشان دەدەن کە لنین لە سەرەتادا بە هیچ چەشنێك نەزەری ئەوە نەبوو کە تاقە حیزبێك دەسەلات بەدەستەوە بگرێ‌و، هەتا ساڵی ١٩١٨ش لەو بڕوایەدا بوو کە حیزبی بولشویك دەبێ لەگەڵ حیزبەکانی دیکە هاوکاری بکاو، بە هاوکاری هەمووی ئەوانەی سۆسیالیزمیان مەبەست بوو، کۆمەڵێکی سۆسیالیستی دابمەزرێنێ. بەلام هێندێك گیروگرفت هەر لە سەرەتاوە پێش‌هاتن کە بۆ بەربەرەکانی‌و چارەسەر کردنیان، وایان بە باش زانی بەرەبەرە سیستمی تاقە حیزبی دابمەزرێنن. یەکێك لەو گیروگرفتانە مەسەلەی زەوی‌و زار بوو:

کاتێك شۆڕشی ئۆکتۆبر سەرکەوت، دانیشتووانی لادێ لە ڕووسیە واتە "موژیك"، وەك کۆیلە وابوون‌و لەگەڵ زەوی دەفرۆشران. ئەم کارە بە "سێرواژ" ناوی دەرکردبوو. لە ڕاستی‌دا ماوەیەك پێش شۆڕشی ئۆکتۆبر، "سێرواژ" بە ڕەسمی هەڵوەشێنرابوو، بەلام شوێنەواری هەر مابوو. لە ساڵی ١٩١٨دا، ئەوانەی کە پێیان دەگوتن: "سوسیال ریوۆلوسیۆنێر" (سۆسیالیستی شۆڕشگێڕ) یان زۆر بە کورتی: ئێس ـ ئێر (S.R)، بەرامبەر بە بولشویکەکان ڕاوەستان. ئەوانە بە پێی نووسراوەکانی لنین نفووزێکی زۆریان لە نێو جووتیاراندا هەبوو. ڕۆژنامەنووسی ئامریکایی بە ناوی "جان رید"یش لە کتێبە بەناوبانگەکەی بە ناوی "ئەو دە ڕۆژەی دنیایان وەلەرزە خست"دا، ئەم ڕاستی‌یەی بە جوانی باس کردوە.

لنین بە تایبەتی بە مەبەستی ڕاکێشانی جووتیاران‌و بەشدارکردنیان لە حکوومەتدا، یەکیەتیی حیزبی بولشویك لەگەڵ "ئێس ـ ئێر"ەکانی هێنایە گۆڕێ. کە وابوو، دروشمی "یەکیەتیی کرێکاران لەگەڵ جووتیاران" کە بوو بە ئەسلێکی پەسند کراو لە لایەن حیزبی بولشویکەوە لە جەرەیانی شۆڕشی ئۆکتۆبردا هاتە گۆڕێ. لە زەمانی "مارکس"و "ئەنگێلس"دا باسی ئەم یەکیەتیە بەم شێوەیە نەبوو. دروشمی وان بریتی بوو لە : "پڕۆلێتێرەکانی جیهان یەك بگرن!".

به هەر حاڵ "ئێس ـ ئێڕ"ەکان لە ئاخردا نەچوونە ژێر باری ئەو یەکیەتیەو تاریخ دەریخستووە کە تەنانەت خەریك بوون کودێتا بکەنو بۆخۆیان دەسەڵاتی سیاسی بەدەستەوە بگرن، کە بولشویکەکان پێیان زانیو زووتر جووڵانەوە. "ئێس ـ ئێڕ"ەکان دەیانگوت کە لە ئۆکتۆبری ١٩١٧شدا، بولشویکەکان کودێتایان کردووە نەك شۆڕش. ئەوەیان بە تایبەتی بۆیە دەگوت کە لە سەرەتادا، شۆڕش بە دانی کوژراوێکی زۆر کەم سەرکەوتو تەنانەت لە گرتنی کۆشکی زستانییشدا زیاتر لە چەندسەد کەس نەکووژران. لە پاشان "ئێس ـ ئێڕ"ەکان داوایان کرد سەربازو جووتیارەکان کە چەکدار ببوون، بە دژی بولشویکەکان راپەڕنو ئەو کاتە بوو کە هەروەك گوتمان، حیزبی بولشویکیش ناچار بوو سەرکوتیان بکاو دەسەڵات بە تەواوی بە دەستەوە بگرێ. بەم جۆرە، بەرەبەرە مەسەلەی زاڵ بوونی تاقە حیزبێكو دامەزراندنی دیکتاتۆریی پرۆلێتاریا لە عەمەڵدا هاتە گۆڕێ.

هۆیەکی دیکە کە جەرەیانی سەقامگیر بوونی دەسەڵاتی تاقە حیزبی خێراتر کرد، گەمارۆدانی رووسیەی سۆڤیەتی لە لایەن ولاتانی سەرمایەدارییەوە بوو. رووسیەی سۆڤیەتی هەتا ساڵی ١٩٢٠ لە لایەن چاردە دەوڵەتی سەرمایەداریی رۆژئاواوە بە یارمەتیی دژی شۆڕشی نێوخۆ، گەمارۆ درابوو. تەنیا پاش دوو ساڵ شەڕو لەخۆبوردوویی گەورە بوو کە بولشویکەکان توانییان سەرکەون. دوو ساڵ پاشتر واتە لە ساڵی ١٩٢٢دا، جەمهوورییەکانی رووسیەی سۆڤیەتی یەکیان گرتو یەکیەتیی سۆڤیەتییان پێكهێناو بەم جۆرە، ئیمکانی دامەزراندنی سۆسیالیزم لە یەك ولاتدا پێكهات.

بەلاّم هەروەك لە پێشوودا گوتمان، ئەم کۆڵەبارە، قورسایی چەندسەد ساڵ وەپاشکەوتوویی ئیمپراتۆریی رووسیەشی لەگەڵ بوو. سۆسیالیزم دەبوا لە پێشدا مەسەلەی سەنعەتی کردن، مەسەلەی نەخوێندەواری، مەسەلەی ئەرزی، مەسەلەی میللیو زۆر گیروگرفتی کۆمەلایەتیو فەرهەنگیو ئابووریی دیکەش چارەسەر بکا کە لە هێندێك ولاتی سەرمایەداریدا تا رادەیەکی زۆر چارەسەر کرابوون. هەر بۆیەش، دامەزراندنی سۆسیالیزم زۆر بە زەحمەت بەرەوپێش دەچوو. بۆ نموونە تەنیا لە ساڵی ١٩٢٩ واتە دوازدە ساڵ پاش شۆڕشی ئۆکتۆبردا بوو کە یەکەم نەخشەی ئابووریی پێنج ساڵە دەستی پێکرد.

پاش کۆچی دوایی لنین لە ساڵی ١٩٢٤دا، بەرەبەرە وەزع لە یەکیەتی سۆڤیەتو بە تایبەتی لە نێو حیزبی کومۆنیست (حیزبی بولشویك)دا گۆڕا. "ستالین" کە دەسەڵاتی بە دەستەوە گرتبوو، لە جیاتی دێموکراسی لە نێو حیزبو لە نێو وڵاتدا، لە ژێر ناوی دیکتاتۆری پرۆلێتاریادا، دیکتاتۆریەتی شەخسی خۆی جێگیر کرد. ئەمە لادانێکی زۆر گرینگ لە ڕێبازی راستەقینەی حیزبی بولشویك بوو کە هەتا ئێستاش شوێنی خۆی لە یەکیەتیی سۆڤیەتی‌دا بەجیٚهێشتوە.

بە گشتی، لە ژێرپێنانی دێموکراسی یەکێك لە دیاردەکانی زەمانی ستالینە. لە زەمانی ستالیندا بوو کە گرینگی‌دانی لە رادەبەدەر بە نەخشی دیکتاتۆریی پرۆلێتاریا، هەروەك ئیشارەمان پیٚکرد بەرە بەرە بوو بە دیکتاتۆریی حیزبو، دیکتاتۆریی حیزبیش بوو بە دیکتاتۆریی سکرتێری حیزب واتە ستالین، کە حیزبی بولشویکی بە تەواوی خستبوە ژێر دەسەڵاتی خۆی.

یەکێك لە دیاردەکانی نەمانی دێموکراسی، نەگیرانی کۆنگرەی حیزبی بوو. لە ساڵی ١٩١٧وە کە شۆڕشی ئۆکتۆبر پێك‌هات، هەتا ساڵی ١٩٢٤ کە لنین زیندوو بوو، هەموو ساڵێك کۆنگرەی حیزبی بولشویك گیراوە. لەو کونگرانەدا راپۆرتی کومیتەی ناوەندی پێشکەش کراوە، لە سەر گیروگرفتەکان باس کراوە، هەموو کەس بە ئازادی نەزەری خۆی داوە. بەڵام پاش کۆچی دوایی لنین، بەرە بەرە ماوەی نێوان دوو کۆنگرە زیاتر بوو هەتا وای لێهات کە ئاخر کۆنگرەی زەمانی ستالین واتە کۆنگرەی ١٩، لەگەڵ کۆنگرەی ١٨، سێزدە ساڵیان بەین بوو!. دیارە ساز بوونی شەڕی دووهەمی جیهانییش لەو کارەدا بیٚ ئەسەر نەبوو، بەڵام راستی ئەوەیە کە رێزدانان بۆ پێڕەوی نێوخۆی حیزب، بۆ ستالین بێگانە بوو.

لە زەمانی دەسەڵاتداریی ستالیندا، زۆربەی ئەوانەی کە لەگەڵ شێوەی بەڕێوەبەریی ستالین موافیق نەبوون، وەلانرانو پاك کرانەوە. نموونەی زۆر بەرچاوی ئەو کارە، کومیتەی حیزبی بولشویك لە "لنینگراد" بوو کە هەموو ئەندامەکانی لەبەین بران.

لە مەیدانی ئابووریی‌شدا، لەنێوچوونی دێموکراسیو پەرەگرتنی دەسەڵاتی شەخسیی ستالین، بوو بە هۆی زۆر هەڵەو کەمو کوڕی. بۆ نموونە باسی پێکهێنانی

کتێبخانەی دیجیتاڵی
www.rabari.org

"کەڵخوز"ەکان دەکەین کە ئەو کارە لە سەر ئەمری ستالین ئەنجام دراو شوێنێکی گەورەی لە سەر وەزعی ئابووریی یەکیەتیی سۆڤیەتی دانا.

پاش سەرکەوتنی شۆڕشی ئۆکتۆبر، نەزەر ئەوە بوو کە زەویش وەك کارخانەکان میللی بکرێ. بەلاّم لە دواییدا دەرکەوت کە لە ولاّتێکی پاشکەوتووی وەك رووسیەدا کە لە باری تێکنیکی کشتوکاڵەوە زۆر لە پاش بوو، ئەو کارە سەرناکەوێ. لە جیاتی ئەوە، بێجگە لە هێندێك جێگا کە ئیمکانی میللی کردنی زەوی‌و پێکهێنانی شیرکەتی دەوڵەتی بە ناوی "سەڵخۆز" هەبوو، باشتر ئەوە بوو لە پێشدا زەوەی لە نێو جووتیاراندا بەش بکرێ‌و، لە پاشان ئەم جووتیارانە بەرە بەرە هان بدرێن بۆ ئەوەی شیرکەتی تەعاوەنی (کەڵخۆز) پێك بێنن. ئەسڵ ئەوە بوو کە جووتیاران هان بدرێن بۆ ئەوەی بە مەیلی خۆیان‌و لە سەر داخوازی خۆیان ببن بە ئەندامی کەڵخۆز، ئەوەش کاتێك دەبێ کە باوەڕ بەوە بێنن کە ئەگەر بچنە نێو کەڵخۆز، وەزعی ئابووریيان باشتر دەبێ‌و داهاتێکی زیاتریان لەوە کە لە سەر زەویی تایبەتیی خۆیان بە تەنیایی کار بکەن وەدەست دەکەوێ.

بەلاّم بە پێچەوانەی ئەو ئەسڵە، ستالین جووتیارانی بە زۆری ناچار کرد کە زەویەکانیان بخەنە سەریەك‌و کەڵخوز دروست بکەن. ئەم کردەوەیە ئێستاش شوێنەواری هەر ماوەو، حکوومەتی سۆڤیەتی هێشتا نەیتوانیوە گیروگرفت‌و پێوەندیەکانی کشتوکاڵ بە قازانجی سۆسیالیزم چارەسەر بکا. تەواوی ئەو کەسانەی لە تاریخدا ئاگاداریان هەیە، دەزانن کە زەمانێك "ئۆکراین" بە عەمباری گەنمی دنیا دەناسرا؛ بەلاّم ئێستا یەکیەتیی سۆڤیەتی ناچارە هەموو ساڵێك گەنم لە ئەمریکا بکڕێ... . چونکە ئەگەر لە ئابووری ولاّتێکدا شێوە هەڵسووڕانێك جێگیر بوو، هەروا بە سووك‌و هاسانی لە بەین ناچێ‌و دانانی شێوەیەکی تازە، خەباتێکی دوورو درێژی پێویستە.

مەبەست لەم باسە هەروەك لە هەوەڵدا گوترا، ئەوە بوو کە نیشان بدەین دامەزرانی سۆسیالیزم لە ولاّتێکدا کە هەلومەرجی تێدا ئامادە نیە، تووشی چەندە تەنگو چەڵەمە دەبێ‌و بەرهەمی چەندە خراپی لێ پەیدا دەبێ... . ئەگەر کەسێك وەك ستالین توانی هەموو دەسەلاّتێك لە یەکیەتیی سۆڤیەتی بەدەستەوە بگرێ‌و دێموکراسی ئاوا لە ژێر پێ بنێ، هۆیەکەی هەر دەکەوێتە سەر ئەو تەنگو چەڵەمانە؛

کتێبخانەی دیجیتاڵی
www.rabari.org

ئەگینا لنین بۆ خۆیشی تا رادەیەکی زۆر ستالینی ناسیبوو لە نامەیەك کە لە پێش کۆچی دواییدا بۆ کومیتەی ناوەندیی نووسیبوو گوتوویە: بۆ سکرتێری حیزب یەکێك پەیدا بکەن کە هەموو تایبەتیەکانی ستالینی لە باری کارەوە هەبێ، بەلاّم وەك ئەو توندوتیژ نەبێ! (لەم نامەیەدا کە ئەندامانی حیزب هەر نەشیاندەزانی هەیەو بە دەستووری ستالین شاردرابۆوە هەتا لە زەمانی "خرۆشچۆف"دا بلاّو کرایەوە، لنین بە تاریخی ٥ی مانگی مارسی ١٩٢٣ دەڵێ: "... بۆیە پێشنیار دەکەم هاوڕێیان رێگایەك ببیننەوە بۆ ئەوەی ستالین لەو مەقامە هەڵبگرنو کەسێکی دیکەی لە جێگا دابنێن...".

سەرەڕای هەموو ئەوانە، چاوخشاندنێك لە سەرکەوتنە مەزنەکانی سۆڤیەتی، زۆر باش دەتوانێ نیشاندەری سەرکەوتنەکانی بێوێنەی سۆسیالیزم بێ. چونکە لە سەر ئەو هەموو پاشکەوتوویەی رووسیەو، لە سەر ئەو هەموو تەنگو چەڵەمەیە، لە ئەنجامی لەخۆبوردوویی‌و تێکۆشانو هەستی شۆڕشگێڕانەی زەحمەتکێشانی ولاّتی سۆڤیەت، یەکیەتیی سۆڤیەتی توانیویەتی بگاتە ئەو جێگا مەزنەی کە دەیبینین!

...

سۆسیالیزم لە ولاّتانی ئۆرووپای رۆژهەلاّتدا:

پاش شەڕی دووهەمی جیهانی، لە ئۆرووپای رۆژهەلاّتدا، بێجگە لە "یووگوسلاڤی"و "ئالّبانی"، دەسەلاّتی سۆسیالیستی بە هاتنی ئۆردووی سوور دامەزرا.

"یووگوسلاڤی"و "ئالّبانی" بە بێ یارمەتی راستەوخۆی ئۆردووی سوور، خۆیان رزگار کرد. "چێکۆسلّوواکی"ش ئەگەرچی بە هۆی ئۆردووی سوور، ئازاد کرا، بەلاّم ئۆردووی سوور لە پاشان بۆخۆی کشاوەو بە دوای ئەودا، حیزبی کومۆنیست لە نەتیجەی هەلّبژاردنێکی ئازاد، زۆربەی دەنگی هێناوەو دەولّەتی پێكهێنا. "چێکۆسلّوواکی" تەنیا ولاّتی ئۆرووپای رۆژهەلاّت بوو کە لەوێدا حیزبی کومۆنیست لە ماوەی نێوان دوو شەڕی جیهانیدا، نفووزێکی زۆری هەبوو و بە ئاشکرا وەك حیزبێکی قانوونی تێدەکۆشا. بەلاّم لە "رۆمانی"دا، ئەو وەختەی بە دەستی ئۆردووی سوور ئازاد کرا، ژمارەی ئەندامانی حیزبی کومۆنیست نەدەگەیشتە هەزار کەس. مەجارستانیش هەروا بوو.

لەو ولاّتانەدا، کاتێك مەسەلەی دامەزراندنی سۆسیالیزم هاتە گۆڕێ، هێنایان ئەوەی لە یەکیەتیی سۆڤیەتدا کرابوو، وەك تەنیا نموونەی سۆسیالیزم کەڵکیان لیٚوەرگرت، بیٚ ئەوەی هەلومەرجی تایبەتیی فەرهەنگی، کۆمەلاّیەتی، ئابووریو مێژوویی ئەو ولاّتە لە بەرچاو بگرن. ئەم چەشنە دامەزراندنەی سۆسیالیزم بوو بە هۆی هێندێك گیروگرفت کە چەند نموونەیەك لەوان باس دەکەین:

کاتێك یەکیەتیی سۆڤیەتی دەستی بە دامەزراندنی سۆسیالیزم کرد، ژمارەی دانیشتووانی ولاّتەکەی لە سەدو حەفتا میلیۆن کەس تیٚدەپەڕی. بەلاّم ئەو دەمەی کە دەسەلاّتی سۆسیالیستی لە مەجارستاندا سەرکەوت، ئەم ولاّتە ٩ میلیۆن کەس دانیشتووی هەبوو. ولاّتێکی سەدوحەفتا میلیۆنی، ئیمکانی ئەوەی هەیە کە هەموو سەنعەتێکی قورس وەك سەنعەتی ئاسنو پۆلاّ تواندنەوە، پێترۆشیمی، ئەلەکترۆنیكو تەنانەت سەنعەتی ئەتۆمیش بۆخۆی دروست بکا. بە تایبەتی کە ولاّتی سۆڤیەتی ئەو کاتە تەنیا بوو و لە لایەن ولاّتانی سەرمایەداریشەوە گەمارۆی ئابووری درابوو. بەلاّم ئاشکرایە کە ولاّتێکی ٩ میلیۆنیی وەك مەجارستان، نەیدەتوانی ئەو هەموو سەنعەتە قورسە دروست بکا. چونکە نە ئیمکانی ژێرزەویی خاکەکەیو، نە هێزی ئینسانیو، نە سەرمایەکەی، ئیجازەی ئەو کارەی پیٚنادا. سەرەڕای ئەوە، لە رووی نموونەی یەکیەتیی سۆڤیەتییەوە مەجارستانیش دەستی کرد بەوە کە سەنعەتی قورس درووست بکاو، چەند گەلاڵەی لەم بارەوە دەست پیٚکرد کە هەرکامە چەندین میلیارد خەرجی هەڵگرتو، هەموو ئیعتیباری ماڵیی ولاّتی بە خۆیەوە گرتو یەکێك لە ئاکامەکانی ئەو کارە ئەوە بوو کە، خەڵك بۆ پێداویستییە سەرەتاییەکانی خۆیان کەوتنە تەنگانەوە.

باسی مەجارستان بۆیە بۆ نموونە هات چونکە لە چاو ولاّتانی دیکە ولاّتێکی پاشکەوتوو بوو. بەلاّم لە راستیدا هەروەك لە هەوەڵەوە گوترا، هەموو ولاّتانی ئۆرووپای رۆژهەلاّت، هەرکام بە چەشنێك تووشی تەنگانە هاتن. نموونەیەکیش لە ولاّتێکی پێشکەوتووی وەك چێکۆسلۆواکی بێنینەوە: ئەم ولاّتە لە باری کەوش دروست کردنەوە، پێشکەوتووترین ولاّتو بە تایبەت زۆر پێشکەوتووتر لە یەکیەتیی سۆڤیەتی بوو. ـ "باتیا" کە لە کوردستانی خۆمان بە "پاتە" ناوی دەرکردبوو، کابرایەکی خەڵکی چێکۆسلۆواکی بوو کە کارخانەیەکی گەورەی کەوش دروستکردنی

لەو ولاتە دامەزراندبوو. ـ بەلام لە سەرەتای ساڵەکانی ٥٠دا، هەیئەتێك لە چێکۆسلۆواکیڕا چوون بۆ "مۆسکۆ" بۆ ئەوەی بزانن لە یەکیەتیی سۆڤیەتی کەوش چۆن دروست دەکەن، هەتا ئەوانیش لە ولاتی خۆیاندا هەر ئاوا کەوش دروست بکەن!. تەنانەت لەوەش سەیرتر، چوون نیمکەتی مەدرەسەیان لە یەکیەتیی سۆڤیەتی ئەندازە گرتو هاتن لە چێکۆسلۆواکیش هەر بەو ئەندازەیە نیمکەتیان دروست کرد، بەلام لە دواییدا، دەرکەوت کە مندالانی چێکۆسلۆواکی لە مندالانی سۆڤیەتی هێندێك کەلەگەتترو پانوپۆڕترنو لەو نیمکەتانەی یەکیەتیی سۆڤیەتیدا بە تەواوی جێگایان نەدەبۆوەو، بە ناچار ئەندازەکانیان گۆڕی.

مەبەست لەو نموونانە ئەوە بوو کە نیشان بدەین لە لاسا کردنەوەی سۆسیالیزمی سۆڤیەتیدا گەیشتبوونە چ جێگایەك!!. لە باری سیاسیشەوە، دەستتێوەردانی یەکیەتیی سۆڤیەتیی زەمانی ستالین، لە کاروباری نێوخۆیی ئەو ولاتانەدا، لە رادەبەدەر بوو. "بێریا" کە لە زەمانی ستالیندا بەرپرسی "ك.گ.ب" بوو، بە تاوانبار کردنو ئێعدام کردنی زۆر کەس، بەزمێکی وای بە سەر خەلکی ولاتەکانی سۆسیالیستیدا هێناو، وەزعێکی پۆلیسیی وا نالەباری لە نێو حیزبە کومۆنیستەکانی ئەو ولاتانەدا زال کرد، کە بەڕاستی دژی سەرەتاییترین ئوسوولی سۆسیالیزم بوو. لە بولغارستان: "کۆستۆف" (ئەندامی دەفتەری سیاسیو جێگری سەرکۆمار)، لە مەجارستان: "رایك" (سکرتێری حیزب لە زەمانی شەڕداو وەزیری کاروباری دەرەوە)، لە چێکۆسلۆواکی: "سلانسکی" (سکرتێری گشتی حیزب) ئیعدام کران. سکرتێرە گشتییەکانی ئێستای حیزبە کومۆنیستەکانی چێکۆسلۆواکیو مەجارستان "هوسناك"و "کادار" هەردووکیان لە زەمانی ستالیندا لە زینداندا بوون.

ئەو چەشنە گیروگرفتانە بوون بە هۆی پێکهاتنی ناتەبایی زۆر گەورە لە ولاتانی سۆسیالیستیدا، کە لە رێگای پێشکەوتنی سۆسیالیزمدا بوون بە کۆسپ. لە مەجارستان، لە ساڵی ١٩٥٦دا، شەڕو ناکۆکیو کوشتار ساز بوو، ئەگەر لەشکری سوور دەخالەتی نەکردبا، شوێنەوارێك لە سۆسیالیزم لەو ولاتەدا نەدەما. لە لەهستانیش هەر لەو ساڵەدا ئالۆزییەکی گەورە پێکهاتو بە زۆری پێشگیری لە خوێنڕشتن کرا، لە پاشان بۆ چارەسەر کردنی ئەو گیروگرفتە، چوون "گۆمۆلکا"یان کە لە زینداندا بوو هێنا دەریو وەك قارەمانی میللی کردیان بە سکرتێری حیزب،

کتێبخانەی دیجیتاڵی
www.rabari.org

ماوەیەکی زۆریشیان ئیمکان پیٚدا کە ولاٚت بەڕێوە بەرێ، بەلاٚم هیچ سەرکەوتنێکی بەدەست نەهێناو بە پێچەوانە وەزعەکەی بە تەواوی ئالۆز کرد، چونکە هەر لە سەر شێوەی بەڕێوەبردنی پێش ساڵی ١٩٥٦، واتە زەمانی ستالین دەڕۆیی. تەنگو چەڵەمەی ئێستای "لەهستان"یش هەر بەرهەمی ئەو وەزعە نالەبارەیە کە لە درێژەی ئەو سالاٚنەدا پێکهاتووە... .

لێرەدا جێگایەتی کە دیسانیش ئەم راستییە دووپات بکەینەوە کە، ناکرێ تاوانی ئەو هەموو هەڵەیە بە تەنیا بخەینە سەر شانی ستالین. بەڵکوو هەروەك گوترا، سەرچاوەی پێکهاتنی ئەو وەزعە، لە پێشدا ئامادە نەبوونی هەلومەرجی ئابووریو کۆمەلاٚیەتیو فەرهەنگی، بۆ دامەزراندنی سۆسیالیزم لە رووسیەدا بوو، کە شەخسییەتی پڕ لە ناتەبایی ستالینیش، خۆی یەکێك لە بەرهەمەکانی بوو... .

ولاٚتانی سۆسیالیستیو دێموکراسی:

ئەوەی کە لە سەر گیروگرفت لە ولاٚتانی سۆسیالیستیدا گوترا، بەو مانایە نیە کە سۆسیالیزم لەو ولاٚتانەدا هیچ سەرکەوتنی بەدەست نەهێناوە، یان سۆسیالیزم توانای چارەسەرکردنی گیروگرفتەکانی نیە، یان لە ولاٚتانی دیکەدا گیروگرفت نیە. هەروەك لە سەر یەکیەتیی سۆڤیەتی باس کرا، سۆسیالیزم لەو ولاٚتانە کە دامەزراوە سەرکەوتنی زۆر گەورەی وەدەست هێناوە. بەلاٚم ئەگەر هەلومەرجی تایبەتیی ئەو ولاٚتە لە نەزەر بگیرایەو لاساکردنەوەی تێدا نەبوایە، سەرکەوتن زۆرتر دەبوو و گیروگرفتیش کەمتر.

هیچ گومان لەوەدا نیە کە هەرکام لە ولاٚتانی سۆسیالیستی، لێوەشاوەیی ئەوەیان هەیە تەنگو چەڵەمەکانی دامەزرانی سۆسیالیزم لەنێو بەرن. بەلاٚم بۆ ئەم کارە بەشداری هەموو خەڵك پێویستەو هەوەڵ هەنگاو ئەوەیە کە بە خەڵك رێگا بدرێ بە ئازادی نەزەری خۆی لە سەر گیروگرفتەکان دەربڕیو بیروڕا ئاڵوگۆڕ بکا. لێرەدایە کە مەسەلەیەکی زۆر ئەساسی واتە "دێموکراسی" دێتە گۆڕێ.

بۆ سادە کردنەوەی ئەم باسە باشترە کە چەند بەشی دێموکراسی لێك جیا بکەینەوە، هەرچەند کە دێموکراسی لە ئەساسدا بەش ناکرێو هەموو بەشەکانی پێوەندیی دیالێکتیکییان پێکەوە هەیە. بەلاٚم بۆ تێگەیشتن لە ئەسڵی باسەکە، ئەم

کتێبخانەی دیجیتاڵی
www.rabari.org

بەشکردنە پێویستە، کە ئێمە ناونیان دەنێین: دیموکراسیی کۆمەلآیــەتی، دیموکراســیی ئابووریو دیموکراسیی سیاسی.

لە سەر دیموکراسیی ئابووری پێشتر باسمان کردووە. ئەو دێموکراسی‌یە بە گشتی لە ولآتانی سۆسیالیستی‌دا لە ولآتانی سەرمایەداری زیاترە، چونکــە داهــاتی نەتــەوەیی عادلآنەتر دابەش دەکرێ. دیارە ئەو داهاتە مومکینە کەم یــان زۆر بــێ. راســتە کــە کرێکاری نیوەنجیی سۆڤیەتی، ئێستاش پایەی ژیانی ئابووری لە کرێکــاری نێوەنجیــی ولآتانی سەرمایەداری پێشکەوتوو نزمترە، کە ئەمە خۆی هۆی مێژوویی هەیە؛ بــەلآم ئەوەندەی کە هەیە، عادلآنەتر دابەش دەکرێو ئەوە بە تەواوی روونە.

لە بــاری دیموکراســیی کۆمەلآیــەتیش‌دا، وەزع هــەر بــەم جۆرەیــە. چونکــە ئــەو یارمەتی‌یەی کە دەوڵەت لە ولآتانی سۆسیالیستی‌دا بۆ پــەروەردە کــردنو بارهێنــانو لەش‌ساغیو بنەماڵەی کەم‌داهاتو بنکــەی گشــتیی فەرهــەنگیو هونــەریو شــتی وا تەرخانی دەکا، بەڕاستی شتێکی بەرچاوەو کۆمەڵی سۆسیالیســتی لــەم بــارەوە، زۆر ئیمتیازی ناعادلآنەی لەبەین بــردوە کــە لەگــەڵ کۆمــەڵی ســەرمایەداری‌دا جێگــای هەڵسەنگاندن نیە.

بەلآم کە دەگەینە سەر باسی دیموکراسیی سیاسی، وەزعەکە فەرق دەکا. لێرەش‌دا بــۆ روونکردنــەوەی باســەکە، باشــترە دیموکراســیی سیاســیش بــە دووبــەش بکــەین: یەکێکیان دیموکراسیی فەردی‌یە؛ واتە ئەوەی کە هەرکــەس بتوانــێ ژیــانی تایبــەتیی خۆی بەو جۆرەی پێی خۆشە بەڕێوەبەرێ. بۆ نموونە، لە جمــهووریی ئیســلامی‌دا، ئــەم جۆرە دێموکراسی‌یە ئــەوەندە مــەحدوودە کــە تەنانــەت شــێوەی جل لەبــەرکردنیش دیــاری‌کراوە. لــەم بــارەوە لــە ولآتــانی سۆسیالیســتی‌دا بــە گشــتی ئــــەم چەشــــنە مەحدوودکردنانەیان نیەو، یــان ئەگــەریش هــەبێ زۆر کەمــە. لــە زەمــانی شۆڕشــی فەرهەنگی لە چین‌دا، هێنــدێــك لــەو مەحدوودیەتانــە هــەبوونو بــۆ نموونــە، بەســتنی کراوات قەدەغە کرابوو. هەروەها برادەرێکــی ئــێرانی کــە لایــەنگری ئاڵبــانی بــوو، دەگێڕێتەوە کە چەند ساڵ لەمەوپێش، بە پێی دەعوەتێك لە ولآتێکی رۆژئاوارا دەچێ بۆ ئاڵبانی. کاتێك دەگاتە فڕۆکەخانەی "تیرانا" پایتەختی ئاڵبانی، لــەپێش هــەموو شتێك‌دا، لە سەر درێژ بوونی مووی ســەری، بەهانــەی پێ‌دەگــرنو ســەری دەتاشــن!.

رەنگە ئێستا ئەم جۆرە مەحدوودیەتانە کە پێوەندی بە ژیانی فەردیو شەخسی ئینسان هەیە، زۆر کەم بووبێ... .

کەوابوو، ئەوەی جێگای باسە، دیموکراسیی سیاسیی گشتییە کە پێوەندیی بە هەڵوێستی فەرد سەبارەت بە رێژیم، بە دەوڵەتو، بە حاکمییەتەوە هەیە. ئایا لە وڵاتانی سۆسیالیستیدا، فەرد دەتوانێ نەزەری خۆی لە سەر سیاسەتی حکوومەت بداو ئەم نەزەرە لە کۆمەڵدا بڵاو بکاتەوە؟ ئایا هیچکەس دەتوانێ لە چاپەمەنیو رادیۆو تەلەویزیۆندا رەخنە لە حکوومەت بگرێو، لە باری سیاسییەوە بە دژی دەوڵەت رابوەستێ؟ بەداخەوە، دەبێ پێ لەوە بنێین کە ئەو دیموکراسیە لە وڵاتانی سۆسیالیستیدا، بێجگە لە یووگوسلاڤی کە هێندێك ئازادیی تێدا هەیەو، تا رادەیەکیش مەجارستان، وجوودی نیە، لە حاڵێکدا لە وڵاتانی سەرمایەداریدا، ئەم ئازادییە هەیە.

با هەر لە ئێستاوە روونی بکەینەوە کە لە وڵاتانی سەرمایەداریدا، ئەو ئازادیو دیموکراسیە بە گشتی کاناڵیزە کراوەو، زۆر جاریش هەر لە تێئۆریدا هەیەو بە کردەوە پیادەکردنی هاسان نیە. بۆ نموونە، بە پێی قانوون، هەموو کەس مافی ئەوەی هەیە رۆژنامە بڵاو بکاتەوەو لە راستیشدا لەم بارەوە کەس پێشی پێناگرێ؛ بەلاّم دەرکردنی رۆژنامە، پارەیەکی زۆری پێویستە کە بە هەموو کەس پەیدا نابێو، تەنانەت رێکخراوو سازمانی سیاسیی زۆر گەورەش، بە زەحمەت دەتوانن رۆژنامەی خۆیان بە رێكوپێکی دەربکەن. سەرەڕای ئەوە، هێندێك ئازادیی سیاسی، بەڕاستی هەیە. لە هەڵبژاردندا، هەرکەس دەتوانێ بە ئازادی دەنگی خۆی بدا، نەزەری خۆی لە رۆژنامەو کتێبدا بڵاو بکاتەوە، لە رێکخراوی سیاسیو سەندیکای جێگای پەسندی خۆی ببێتە ئەندام، ئازادیی هاتوچۆی بۆ وڵاتەکانی دەرەوەو پێوەندی گرتن لەگەڵ رێکخراوە سیاسییەکانی وڵاتانی دیکەی هەیەو، بۆ ئەم جۆرە کارانە، ناخرێتە ژێر چاوەدێریو زیندانی ناکرێو مەحکووم نابێ... .

رەنگ بێ ئەو پرسیارە بێتەپێش کە ئەگەر ئەندامانی حیزب لە وڵاتانی سۆسیالیستیدا رەخنەکانی خۆیان بە راشکاوی بڵێن چ دەبێ؟ وەلاّم ئەوەیە کە لە نەزەر زۆربەی ئەو ئەندامانە، ئەم کارە وەك سەر لە دیواردان وایەو، بە تاقیکردنەوە دەزانن کە، ئەگەرچی مومکینە لە هەوەڵدا بە رەواڵەت پێیان بڵێن کە ئەو رەخنەو

کتێبخانەی دیجیتاڵی
www.rabari.org

رەخنە گرتنە مافی خۆیانە، بەلاّم لە یەکەم هەلّکەوتدا بیانوویان پیّدەگرنو سزایان دەدەن.

هەروەك ئیشارەمان پیّکرد، ئیّستا لە نیّو ولاّتانی سۆسیالیستیدا لەم بارەوە فەرق هەیە. لە یووگوسلاڤیو مەجارستاندا، تا رادەیەك وەزع باشترەو ریّژیم سەبارەت بە رەخنەگران ئەوەندە توندو تیژی نیشان نادا. هیچ گومان لەوەدا نیە کە ئەگەر ئیمکان بدریّ خەلّك بە ئازادی نەزەری خۆیان دەربڕن، گیروگرفتەکانی ولاّتانی سۆسیالیستی باشتر چارەسەر دەکریّنو، سۆسیالیزم نەك تەنیا لە مەترسی ناکەویّ، بەلّکوو زۆریش قازانج دەکا. لە راپۆرتی کومیتەی ناوەندیی حیزبی کومۆنیستی فەرانسە بۆ کۆنگرەی بیستو چوارەمی ئەو حیزبەدا هاتووە کە: "بۆ ولاّتانی سۆسیالیستیی ئۆرووپا، بەرەوپیّش چوون، بۆتە هۆی پەیدا بوونی گیروگرفتو ناتەبایی. ئەو ولاّتانە پیّویستییان بە پیّشڕەفتی کۆمەلاّیەتی هەیە کە ئەوەش بۆخۆی دەبیّتە هۆی پەیدا بوونی پیّداویستیی تازەو جۆربەجۆری خەلّکەکەیان؛ هەروەها پیّویستییان بە دیّموکراسی هەیە کە لە هەموو باریّکەوە دەتوانیّ ریّگای چارەسەرکردنی گیروگرفتەکانی مەوجوود بیّ. دیّموکراسی مەسەلەی ئەساسی بۆ بەرەوپیّش چوونە. ئەوەش تەنیا بە هیّندیّك بڕیاری ئیداری جیّبەجیّ نابیّ کە لەو ولاّتانەدا لە جیاتی خەباتی سیاسیو ئیدئۆلۆژیکی بەکار دەهیّنریّو، ئیّمە بە تەواوی دژایەتی خۆمانیان لەگەلّ دەردەبڕین. بەلّکوو دەبیّ هەموو ژیانی کۆمەلاّیەتی ئالّوگۆڕیّکی زۆر قوولّی دیّموکراتیی بەسەردا بیّ... ."

بیّجگە لەوانەی گوترا، لە ولاّتانی سۆسیالیستیدا، هیّندیّك ئیمتیازی بیّجیّ بۆ ئەندامانی پایەبەرزی حیزبیو دەولّەتی هەیە کە لەگەلّ ئوسوولّی سۆسیالیزم ریّك ناکەویّو دەبیّتە هۆی پەیدا بوونی کەموکووڕی. یەکیّك لە کەموکووڕیە ئەساسیەکان ئەوەیە کە بەرپرسانو کادرە بەرزەکانی حیزب، پیّوەندیی راستەوخۆیان لەگەلّ خەلّك زۆر کەمە. نەتیجەی ئەو وەزعە، دوورکەوتنەوە لە خەلّکەو، ئەوە تا رادەیەك گەیشتووە کە جاری وا هەیە کادرەکان بە شیّوەی تایبەتی خۆیان قسە دەکەن کە خەلّکی ئاسایی عادەتی پیّنەگرتووە. ئاشکرایە کە ئەو دوورکەوتنەوە لە خەلّکی ئاسایی ئەگەر دریّژەی هەبیّ، کاربەدەستان بەرەبەرە سەبارەت بە بیروبڕواو داخوازەکانی گەل بیّگانە دەکا.

کتێبخانەی دیجیتاڵی
www.rabari.org

٤. سۆسیالیزمو هەلومەرجی ولاٚتەکەمان:

هەتا ئێرە، هەم لە باری تیئۆرییەوەو هەم لە باری عەمەلییەوە باسی بارە باشەکانی سۆسیالیزممان کرد، هێندێك گیروگرفتی سۆسیالیزمی مەوجوودو هۆی ئەو گیروگرفتانەشمان خستە بەرچاوو، لە ئاخردا هاتینە سەر ئەوە کە گیروگرفتی ئەساسی لە سۆسیالیزمی مەوجووددا، نەبوون یان مەحدوود بوونی دیموکراسیی سیاسییە.

ئێستا دەتوانین بێینە سەر باسی ئەو مەسەلە گرینگە کە ئەو سۆسیالیزمەی ئێمە دەمانەوێ دایبمەزرێنین، چ جۆر سۆسیالیزمێکە؟ یان باشتر ئەوەیە کە پرسیار بکەین: ئایا ئەو سۆسیالیزمەی ئێمە دەمانەوێ دروستی بکەین، بە تەواوی عەینی ئەوە دەبێ کە لە ولاٚتانی سۆسیالیستیدا دامەزراوە؟

وەلاٚمی ئەو پرسیارە زۆر بە راشکاوی ئەوەیە کە: نا! ئەوە لەگەڵ وەزعی ولاٚتەکەماندا ناگونجێ. چونکە راستە کە کۆمەڵی کوردەواری پێی ناوەتە قۆناغی سەرمایەداری، بەلاٚم هێشتا خۆی بە تەواوی لە پێوەندییەکانی سەردەمی دەرەبەگایەتی رزگار نەکردوە. تەرکیبی کۆمەلاٚیەتیی ولاٚتەکەمانو، تەرکیبی چینایەتیی کۆمەڵی ئێمە، جیاوازییەکی تەواوی لەگەڵ کۆمەڵێکی سەرمایەداریدا هەیە. فەرهەنگو سوننەتی گەلەکەشمان تایبەتینو، لەگەڵ فەرهەنگو سوننەتی گەلانی دیکە فەرقی هەیە. هەر بۆیە زۆر روونە کە ئەو سۆسیالیزمەی ئێمە دەمانهەوێ دایبمەزرێنین، دەبێ لەگەڵ سۆسیالیزمی یەکیەتیی سۆڤیەتی، یان فەرانسە، یان ویەتنام، یان هەر جێگایەکی دیکە فەرقی هەبێ.

بە لەبەرچاو گرتنی هەمووی ئەوانەیە کە ئێمە دەمانهەوێ سۆسیالیزمێك دابمەزرێنین کە لەگەڵ هەلومەرجی تایبەتیی ولاٚتەکەماندا رێكبکەوێ. بە گوتنی ئەو قسەیە، ئێمە نەك تەنیا تاوانێکمان نەکردوە، بەڵکوو شتێکی زۆر جوانو زۆر ئاساییمان گوتوەو، دەبێ لەم بارەوە هەموو ئەندامانو لایەنگرانی حیزبی ئێمە روون بکرێنەوەو پێیان بسەلمێندرێ کە ئەوە نەك هیچ لادانێکی لە ئوسووڵ تێدا نیە، بەڵکوو درێژە پێدان بە خەباتی ئوسووڵیی حیزبەکەمانو گەلەکەمانە.

حیزبی کومۆنیستی فەرانسە لە کۆنگرەی بیستوچوارەمی خۆی لە زستانی ساڵی ١٩٨٢دا تەنیا یەك دروشمی هەبوو، ئەویش: "دروست کردنی سۆسیالیزم بە رەنگی

فەرانسەیی"!. واتە حیزبێك كە لە نێو گەورەترین حیزبە كومۆنیستەكانی ئۆرووپای رۆژئاوادا لە هەمووان زیاتر لە حیزبی كومۆنیستی یەكیەتیی سۆڤیەتی نزیكترە، دەیهەوێ سۆسیالیزمێك دروست بكا كە لەگەڵ هەلومەرجی تایبەتیی فەرانسە رێكبكەوێ.

مەسەلەیەكی زۆر ئەساسی كە لە سۆسیالیزمی دامەزراو بە پێی هەلومەرجی تایبەتیی ولاّتەكەمان، دەبێ لەبەرچاو بێ، مەسەلەی دێموكراسیو ئازادییە. گەلانی ئێرانو نەتەوەی كورد بە سەدان ساڵ لە ژێر رێژیمی ئیستبدادیدا ژیاون. بۆیە زۆریان پێویستی بە ئازادیو دێموكراسی هەیەو، دەیانهەوێ ئازاد بنو بە ئازادی بژین. سۆسیالیزم، نانی دەداتێ، خانووی دەداتێ، خوێندنو لەشساغیی دەداتێ، بەلاّم ئینسان تەنیا بە نان ناژی. كەوابوو لە بەرامبەر ئەوانەدا، نەك تەنیا نابێ ئازادییەكەی لێبستێنێ، بەڵكوو بە پێچەوانە دەبێ زۆر زیاتریشی لە سەردەمی سەرمایەداری بداتێ. ئێمە دەبێ سۆسیالیزمێك درووست بكەین كە نەك تەنیا دێموكراسی مەحدوود ناكا، بەڵكوو پەرەشی پێدەدا. "ماركس"و "ئەنگێلس" لە مانیفێستی حیزبی كومۆنیستدا دەڵێن: "لە جێگای كۆمەڵی كۆنی بورژوایی بە چینەكانو ناتەباییە چینایەتیەكانیەوە، ئێمە كۆمەڵێكمان دەبێ كە لەودا گەشەكردنی ئازادانەی هەركەس، شەرتی گەشەكردنی ئازادانەی هەمووانە."

لە پێوەندی لەگەڵ ئەم ئەسڵەدایە كە دەبێ بڵێین: لایەنگری لە "دیكتاتۆری پرۆلێتاریا" كە جارجار لە لایەن هێندێك لە ئەندامانی حیزبی دێموكراتەوە دەبینرێ، كارێكی بێقاعیدەو بێجێیە. چونكە لە لایەك، لایەنگری لە دیكتاتۆریی پرۆلێتاریا بۆ ئەندامی حیزبێكی دێموكراتی ـ میللی وەك حیزبی ئێمە بێمانایەو، لە لایەكی دیكەش، تەنانەت ئەگەر وەك ماركسیستێكیش چاو لە مەسەلەكە بكەین، بە هیچ جۆر لایەنگری لە دیكتاتۆریی پرۆلێتاریا وەك ئەسڵێكی بێ ئەملاو ئەولا نابێ چاو لێبكرێ.

حیزبێكی كومۆنیستی گەورەی وەك حیزبی كومۆنیستی فەرانسە، چەندین ساڵە بە رەسمی دیكتاتۆریی پرۆلێتاریای رەد كردۆتەوەو، لە كۆنگرەی بیستوچوارەمی خۆیدا كە لە سەرەوە باسمان كرد، دیسانیش لە سەر ئەو رەدكردنەوەیەو مەحكووم كردنی ستالینیزم بە روونیو تێكڕایی رۆیشتووە. بێجگە لە حیزبی كومۆنیستی

فەرانسە، زۆر حیزبی كومۆنیستی دیكەش هەن هەر لەو بڕوایەدان. جا ئەگەر بەو حاڵە، ئەندامێكی حیزبی دێموكراتی ـ میللی لایەنگری لە دیكتاتۆریی پرۆلێتاریا بكا، ئەوە ناوی "كاسەی گەرمتر لە ئاش" نیە؟!.

تەنانەت ئێستا لە یەكیەتیی سۆڤیەتیو لە وڵاتە سۆسیالیستەكانی دیكەشدا، باسی دیكتاتۆریی پرۆلێتاریا نەماوە. هەر لە سەرەتاشەوە، "ماركس" دیكتاتۆریی پرۆلێتاریای بە ئامانج دانەناوە، بەڵكوو بە قۆناغێكی تێپەڕبوونی زانیوە كە ئەنجامی: "لەنێوچوونی هەموو چینەكانو پێكهاتنی كۆمەڵێكی بێچین دەبێ." (نامەی ماركس بۆ "یوزیف وایت میلیر" ٥ی مارسی ١٨٥٢). لە مانیفێستی حیزبی كومۆنیستیشدا كە لە ساڵی ١٨٤٨ بڵاو كراوەتەوە، "ماركس"و "ئەنگێلس" نووسیویانە: ".... هەنگاوی یەكەمی شۆڕشی چینی كرێكار، گەیاندنی پرۆلێتاریا بە مەقامی چینی دەسەڵاتدارە، بۆ ئەوەی لە خەبات لە ڕێگای دێموكراسیدا سەركەوێ." هەروەها ماركس لە نووسراوەیەك لە سەر "كۆمۆنی پاریس"دا دەڵێ: "خەباتی گەورەی شۆڕشگێڕی بریتیە لە ئەسپاردنەوەی دەسەڵاتی حكوومەت بە كۆمەڵ، بۆ ئەوەی ئەو دەسەڵاتە ببێتە هێزێكی زیندوو و ئەساسیی كۆمەڵ؛ لەجیاتی ئەوەی كە ببێ بە هێزێك كە وەك كەڵەوە بە سەر ملیدا بێ." لەو قسانە، ئەو ڕاستیە دەردەكەوێ كە بۆ دانەرانی ماركسیزم، نێوەڕۆكی دیكتاتۆریی پرۆلێتاریا سەرەڕۆیی نیە، بەڵكوو دێموكراسییە.

لە كۆنگرەی بیستەمی حیزبی كومۆنیستی یەكیەتیی سۆڤیەتیدا، باسی حاكمییەتی گشتی گەلی كراوەو ئەم نەزەرە تا ئێستاش ڕەد نەكراوەتەوە. لە چیندا "مائۆ تسە دۆنگ" لە یەكەم ڕۆژەوە، لە جیاتی دیكتاتۆریی پرۆلێتاریا، باسی "دیكتاتۆریی دێموكراسی" دەكرد. لە كتێبە بەناوبانگەكەی بە ناوی "دیكتاتۆریی دیموكراسیی گەلی"دا زۆر بە كورتی دەڵێ: "دیكتاتۆری دژی دوژمنانی گەلو، دێموكراسی بۆ گەل". ئێستاش لە چین، زیاتر باسی دیموكراسیی سۆسیالیستی دەكرێ تا دیكتاتۆریی پرۆلێتاریا.

كەوابوو، ئێمە دەبێ سۆسیالیزمێك دابمەزرێنین كە دێموكراتیك بێ. ئەوە هەم بە مانای كەڵك وەرگرتن لە دەسكەوتەكانی ئابووریو كۆمەڵایەتیەو، هەم بە مانای كەڵك وەرگرتن لە ئازادیی فەردیو سیاسیو بەشداركردنی ڕاستەوخۆی كۆمەڵانی

خەڵك لە هەڵسووڕاندنی کاروباری وڵاتدایە. لە سۆسیالیزمی دێموکراتیدا، فەرد نە لە باری ئابووریو کۆمەڵایەتییەوە دەچەوسێتەوە نە لە باری سیاسییەوە. هاونیشتمانانی وڵاتێك کە سۆسیالیزمی دێموکراتی تێدا پێكهاتوە، هاونیشتمانێکی ئازادەو بە ئازادی دەژی.

لێرەدا پێویستە کە هەڵەیەکیش لە بارەی "سۆسیالیزمی دێموکراتی"دا راست بکەینەوە؛ چونکە هێندێك کەس لە مانای سۆسیالیزمی دێموکراتی نەگەیشتوون. ئەو راست کردنەوەش ئەمەیە کە: "سۆسیالیزمی دێموکراتی" لەگەڵ "سوسیال دێموکراسی" فەرقی هەیە. سوسیال دێموکراسی رێبازێکی رێفۆرمیستیە کە بە ناوی سۆسیالیزم، سەرمایەداری دەپارێزێو هەڵی دەسووڕێنێ؛ بە ناوی سۆسیالیزم کرێکاران هان دەدا بۆ ئەوەی سەرمایەداری قبوول بکەنو، بە کورتی، دەیهەوێ کە گیروگرفتەکانی سیاسیو کۆمەڵایەتیو ئابووریی کرێکاران لە چوارچێوەی سەرمایەداریدا چارەسەر بکا، بێ ئەوەی ئەو چوارچێوەیە تێك بدا؛ لە حاڵێکدا سۆسیالیزم بە مانای رووخاندنی سەرمایەداری بە تەواویو، پێکهێنانی کۆمەڵێکی نوێیە.

بێجگە لەوە، سۆسیالیزم بە نیزامو کۆمەڵ دەگوترێو، سوسیال دێموکراسی رێبازی حیزبێکی سیاسییە. لە راستیدا، وێکچوونی وشەی "سۆسیالیزمی دێموکراتی"و "سوسیال دێموکراسی" وەك وێکچوونی وشەی "ئابووریی سیاسی"و "سیاسەتی ئابووری"یە. "ئابووریی سیاسی" بە زانستی ئابووری دەڵێن کە لە قانوونەکانی گشتی ئابووری دەکۆڵێتەوە. لە حاڵێکدا "سیاسەتی ئابووری" سیاسەتی دیاریکراوی حیزبێك یان دەوڵەتێك لە مەیدانی ئابووری دایە.

ئێمە کاتێك دەڵێین: سۆسیالیزمان دەوێ، ئەوە خۆی بە مانای رەدکردنەوەی سەرمایەدارییو، لە نەتیجەدا رەدکردنەوەی سوسیال دێموکراسییە. بەڵام ئەگەر گوتمان: "سۆسیالیزمی دێموکراتی"مان دەوێ، مانای ئەوەیە کە دیسان هەر سۆسیالیزمان دەوێ، بەڵام سۆسیالیزمێك کە دیموکراسیشی لەگەڵ بێو پەرەی پێبدا. راپۆرتی کومیتەی ناوەندیی حیزبی کومۆنیستی فەرانسە بۆ کۆنگرەی بیستوچوارەم کە تا ئێستا چەند جار ئیشارەمان پێکردوە، لەم بارەوە دەڵێ: "بەرەوپێش چوونێکی

دێموکراتی بەرەو سۆسیالیزمێکی دێموکراتی، کە بە تەواوی لەگەڵ واقعییاتی ولاتی ئێمەو واقعییاتی دنیای ئیمڕۆ رێك بکەوێ. ئەمەیە ئامانجی گەورەی حیزبی ئێمە!."

دیارە لە دامەزراندنی سۆسیالیزمدا، بێجگە لەوە کە هەلومەرجی تایبەتیی هەر ولاتێك دەبێ بخرێتە بەرچاو، هێندێك ئوسووڵی گشتیش پێویستە لە نەزەر بگیرێ: یەکەم ـ هەروەك گوتمان، سۆسیالیزم بە مانای لەنێو بردنی چەوساندنەوەو پێکهێنانی نیزامێکە کە لەودا "کار"ی ئینسان ئەرزشی ئەساسیە. دووهەم ـ سۆسیالیزم ئەزموونێکی مێژووییە. هەر بۆیە دەبێ لە دامەزراندنیدا، لە ئەزموونی هەموو ولاتێك کەڵك وەربگیرێ بێ ئەوەی هیچ ولاتێك بە تەواوی ببێتە نموونەو هەروەها بێ ئەوەی ئەزموونی بەنرخی هیچ ولاتێك بکەوێتە پشت گوێ. بۆ نموونە، ئێستا لە فەرانسە تاقیکردنەوەیەکی تازە دەست پێکراوە. دیارە جارێ ناتوانین چاوەڕوان بین کە بەم زووانە کۆمەڵی فەرانسە لە بنەڕەتەوە تووشی گۆڕان بێ؛ بەلام ئێستا حکوومەتی سۆسیالیستیی فەرانسە، لە باری ئابووریو کۆمەلایەتیەوە راست ئەوەی دەکا کە نەزەری حیزبی کومۆنیستی فەرانسەیە... . هەروەك گوترا تاقیکردنەوەی فەرانسە هەم تازەیەو هەم ماوەیەکی کەمە دەست پێکراوە؛ هەر بۆیە ناکرێ جارێ لە سەری حیساب بکەین. تەنیا یەك مەسەلە لەم تاقیکردنەوەیەدا بۆ ئێمە جێگای سەرنجەو ئەویش ئەمەیە کە: ئەگەر سەرکەوێ، دەبێتە نموونەیەك لە سۆسیالیزمی دێموکراتی... .

لە دامەزراندنی سۆسیالیزمدا، بێگومان ئەزموونی یەکیەتیی سۆڤیەتیو ولاتانی ئۆرووپای رۆژهەلاتو چین وەك ئەزموونێکی زۆر بەنرخ لە بەرچاو بگیرێ؛ نەك تەنیا لەم بارەوە کە سۆسیالیزم دەبێ چۆن دابمەزرێ، بەڵکوو لەم بارەشەوە کە چۆن نابێ دابمەزرێ. ئێمە دەبێ هەم لە ئاکامە لەبارەکانی ئەم ئەزموونە مێژووییە کە گەورەترینو گرنگترین ئەزموونی کۆمەڵی ئادەمیزادە کەڵك وەرگرینو هەم لە هەڵەکانی خۆ بپارێزین... .

٥ـ هەڵوێستی ئێمە بەرامبەر بە ولاتانی سۆسیالیستی

بەر لەوە کە بچینە سەر ئەسڵی باسەکە، پێویستە ئاوڕێك لە مێژووی جوولانەوەی کرێکاریی جیهان بدەینەوە:

کتێبخانەی دیجیتاڵی
www.rabari.org

ئەنتێرناسیۆناڵی دووهەم وەك ڕێكخراوی كرێكارانی جیهان، لە ساڵی ١٨٩٤ لە زەمانی ئەنگێلسدا پێكهات. لە سەردەمی شەڕی یەكەمی جیهانی لە ساڵەكانی ١٩١٤ هەتا ١٩١٨دا، ئەنتێرناسیۆناڵی دووهەم لە ڕێبازی ڕاستەقینەی خۆی، واتە لە ڕێبازی دیفاع لە قازانجی زەحمەتكێشانی جیهان لای داو، نیشانی دا كە بەڕاستی ئەنتێرناسیۆناڵی كرێكاران نیە. چوونكە كاتێك شەڕ هەڵایسا، زۆر لە حیزبە سۆسیالیستەكان كە ئەندامی ئەنتێرناسیۆناڵی دووهەم بوون، دەستیان كرد بە پشتیوانی لە بورژوازیی خۆماڵیو، دەنگدان بۆ بوودجەی شەڕ لە وڵاتی خۆیاندا. لە حاڵێكدا بولشویكەكانو ئەنتێرناسیۆناڵیستەكانی ڕاستەقینە نەزەریان ئەوە بوو كە چینی كرێكاری هەر وڵاتێك دەبێ بە دژی ڕێژیمی سەرمایەداریی خۆماڵی خەبات بكاو، بۆ ڕووخاندنی تێبكۆشێ؛ نەك ئەوەی كە پشتیوانی لە شۆوینیزمو مەزنیخوازیو شەڕخوازیی بورژوازیی وڵاتی خۆی بكا... . ئەم جیاوازیە، بوو بە هۆی ئەوە كە حیزبی بولشویك لە ئەنتێرناسیۆناڵ بێتە دەرو، بەم جۆرە ئەنتێرناسیۆناڵی دووهەم بە كردەوە هەڵوەشا.

لە پاش سەركەوتنی شۆڕشی ئۆكتۆبر، لنین پێشنیاری پێكهاتنی ئەنتێرناسیۆناڵی سێهەم واتە ئەنتێرناسیۆناڵی كومۆنیستیی كرد كە لە ساڵی ١٩١٩دا دامەزراو، بوو بە جێگای كۆبوونەوەی حیزبە كومۆنیستەكان. مەبەستی لنین لە پێكهێنانی ئەنتێرناسیۆناڵی سێهەم ئەوە بوو كە حیزبە كومۆنیستەكان لە تاقە ڕێكخراوێكی جیهانیدا كۆ بكاتەوە بۆ ئەوەی یەكگرتوو و یەكپارچە بنو هەروەها بۆ ئەوەی كە دیفاع لە حاكمییەتی سۆڤیەتی بكەن كە كەوتبووە بەر پەلاماری وڵاتانی سەرمایەداری.

ئەنتێرناسیۆناڵی سێهەم ڕێكخراوێك بوو لە بەرە (جەبهە) زیاترو، پتر وەك یەك حیزب دەچوو. ئەو ئەنتێرناسیۆناڵە، بیستو یەك ئەسڵی هەبوو كە هەر حیزبێك دەبوو بە ئەندام، ناچار بوو ئەم بیستو یەك ئەسڵەش بە تەواوی قبووڵ بكاو پێڕەوییان لێبكا. یەكێك لەو ئەسڵانە كە ناوبانگی دەركردبوو ئەوەبوو كە: "مەعیاری ئەنتێرناسیۆناڵیزم، چۆنیەتیی هەڵوێست گرتن بەرامبەر بە وڵاتی سۆڤیەتیە". واتە ئەگەر حیزبێك سیاسەتی وڵاتی سۆڤیەتی ـ كە ئەوكاتە تەنیا وڵاتی سۆسیالیستیی دنیا بوو ـ پەسند كردباو، بێ ئەملاو ئەولا دیفاعو پێڕەویی لێكردبا،

كتێبخانەی دیجیتاڵی
www.rabari.org

ئەنتێرناسیۆناڵیست بوو؛ لە غەیری ئەوەدا، واتە ئەگەر رەخنەی هەبا، ئەنتێرناسیۆناڵیست بە حیساب نەدەهات.

ئەم وەزعە هەتا ساڵی ١٩٤٣ کە ئەنتێرناسیۆناڵی سێهەم هەڵوەشا، هەر بەردەوام بوو. بەڵام لەو ساڵەدا راگەیەندرا کە بەهۆی لەگۆڕێدا بوونی شەڕ، هەر حیزبێکی کومۆنیست دەتوانێ سیاسەتی خۆی سەربەخۆ دیاری بکا. لە پاش شەڕی دووهەمی جیهانییش، "ئەنفۆرم بورۆ" یا "دەفتەری گۆڕینەوەی دەنگوباس" لە نێو حیزبە کومۆنیستەکاندا پێکهات کە ئەویش بە دوای رووداوەکانی ساڵی١٩٥٦دا هەڵوەشاوە.

بەم جۆرە، ئێستا ماوەیەکی درێژە کە هەر حیزبێکی کومۆنیست مافی ئەوەی هەیە سیاسەتی خۆی سەربەخۆ دیاری بکاو، نەزەری خۆی لە سەر گیروگرفتەکانی جیهانو ولاّتی خۆی دەربڕێ؛ بە تایبەتی حیزبە کومۆنیستەکانی ئۆرووپای رۆژئاوا، وەك حیزبی کومۆنیستی ئیتالیاو فەرانسەو ئیسپانیا کە لە سەر زۆر گیروگرفت لەگەڵ ولاّتانی سۆسیالیستیو یەکیەتیی سۆڤیەتی نەزەری جیایان هەیەو، ئەم نەزەرانەیان لە چاپەمەنیەکانی خۆیاندا بلاّو دەکەنەوە.

جا ئەگەر حیزبێکی کومۆنیست مافی ئەوەی هەبێ کە نەزەری لەگەڵ حیزبی کومۆنیستی یەکیەتیی سۆڤیەتی لە سەر هەموو شتێك یەك نەبێ، دیارە ئێمە کە حیزبی دێموکراتی ـ میللین، ئەو مافەمان بە تەواوی هەیەو، دەتوانین لە سەر دامەزراندنی سۆسیالیزمو لە سەر سیاسەتی جیهانی، نەزەری تایبەتیی خۆمان هەبێ.

ئاشکرایە کە یەکیەتیی سۆڤیەتی، سیاسەتی دەرەوەی خۆی هەیەو لەسەری دەڕوا؛ بەڵام ئایا رێبازی ئەو سیاسەتە هەموو کاتێك لەگەڵ بیروبڕوای زۆربەی کۆمەڵانی خەڵکی ئێران یەك دەگرێتەوە؟ بۆ نموونە: ئێستا هەموو کەس دەزانێ کە یەکیەتیی سۆڤیەتی، بێجگە لە کامیۆنو ماشێنو کەلوپەلی دیکە، چەکی وەك "ئار.بی.جی"و "کاتیوشا"و زۆر چەكو تەقەمەنی دیکەی بە رێژیمی شا فرۆشتبوو. ئەگەر رێژیمی شا، کە رێژیمێکی سەرەڕۆو پۆلیسی بوو، ئەم چەکانەی لە نێو ولاّتدا بەکار هێنابا، ئەوە دژی ئازادیو داخوازە رەواکانی گەلانی ئێران بوو؛ ئەگەر لە دەرەوەی ئێرانیش بەکاری هێنابا، لەبەر ئەوە کە رێژیمێکی سەر بە ئیمپریالیزم بوو، ببووە ژاندارمی ناوچەی رۆژهەلاّتی نێوەڕاست، ئەوە دیسان دژی ئازادیو ئازادیخوازیی گەلانی ناوچە بوو

کتێبخانەی دیجیتاڵی
www.rabari.org

(هەروەکوو شا، ئەو چەکانەی لە "زورفار" بەکار هێنا!). جا ئایا ئێمە وەك ئێرانی‌یەکی ئازادیخواز، حەقمان نەبوو کە بڵێین فرۆشتنی ئەو چەکانە بە رێژیمی شا، دژی قازانجی گەلانی ئێران بوو؟

ئەرکی سەرشانی ئێمە ئەوەیە کە لە پێشدا لە قازانجی گەلی خۆمان دیفاع بکەین؛ هەروەها کە یەکیەتیی سۆڤیەتیش لە پێشدا دیفاع لە قازانجی گەلەکەی دەکا. ئێمە لە یەکیەتیی سۆڤیەتی چاوەڕوانی ئەوە ناکەین کە ئەو کارەی ئێمە دەبێ بۆخۆمان بیکەین، بۆمان ئەجام بدا... .

بەداخەوە لە رابردوودا، زۆر لە تێکۆشەرانی کوردستان ئەو چاوەڕوانییەیان هەبووەو، وا فێرکرابوون کە سۆڤیەتیەکان دەبێ بێنو ئازادمان کەن. ئێستا حیزبی ئێمە، ئەو راستیەی بۆ ئەندامانی خۆیو، گەلی کوردو، گەلانی دیکەی ئێران روون کردۆتەوە کە ئێمە خۆمان دەبێ وڵاتەکەمان ئازاد بکەین؛ نابێ چاوەڕوانی ئەوە بین کە یەکیەتیی سۆڤیەتی یا هەرکەسو هەر جێگایەکی دیکە لە دەرەوەڕا بێو دێموکراسیو خودموختاریمان بۆ وەربگرێ؛ نابێ پێمان وابێ کە یەکیەتیی سۆڤیەتی هەرچی ئێمە پێمان گوت بە قسەمان بکا؛ لە بەرامبەریشدا هیچ دۆستێکیش نابێ چاوەڕوانی ئەوە بێ کە هەرچی ئەو گوتی، ئێمە بە قسەی بکەین.

با سیاسەتی دەرەوەی یەکیەتیی سۆڤیەتی سەبارەت بە ئێرانی "خومەینی" بخەینە بەرچاو: بەگشتی لە روانگەی سۆڤیەتیەکانەوە، لە ماوەی چوار ساڵی پاش سەرکەوتنی شۆڕش، سیاسەتیان بەرامبەر بە رێژیمی خومەینی سیاسەتێکی راستو ئوسووڵی بوو؛ بەڵام لە روانگەی ئێمەوە کە دژی رێژیمی خومەینی خەبات دەکەین، هەر سیاسەتێك پشتیوانی لەم رێژیمە بکا، نادروستو ناخۆشو غەیر ئوسووڵی بوو.

دەلیلی سۆڤیەتیەکان بۆ ئەو سیاسەتە چیە؟ ئەوان دەڵێن کە رێژیمی شا، رێژیمێك بوو دژی سۆڤیەتیو سەر بە ئەمریکا؛ رێژیمی خومەینیش، راستە کە دژی سۆڤیەتی بوو، بەڵام هەر لەو کاتەدا دژی ئەمریکاش بوو (یان لانی کەم وەك شا سەر بە ئەمریکا نەبوو)؛ کەوابوو پلەیەك لە رێژیمی شا باشترەو، بۆ یەکیەتیی سۆڤیەتی، زۆر جێگای پەسندە.

لە باری سیاسەتی نێونەتەوەیی‌یەوە، رەنگ بێ ئەم سیاسەتە راست بێ، بەڵام ئایا بۆ ئێمەش مەسەلەکە هەر ئاوا چاو لێدەکرێ؟ بۆ گەلی کورد کە ماوەی چەند ساڵە

خەریکی خەباتێکی توندو دوورو درێژ بە دژی رێژیمی خومەینییەو، هەموو رۆژێك چەندین شەهید لەم رێگایەدا دەدا، ئایا سیاسەتی پشتیوانی لەو رێژیمە جێگای پەسندە؟ ئاشکرایە کە نا!.

کەوابوو، نە یەکیەتیی سۆڤیەتی دەتوانین لە جێگای خۆمان دابنێینو داوای لێبکەین هەڵوێستی وەك ئێمە بێو، نە خۆمان دەتوانین لە جیاتی یەکیەتیی سۆڤیەتی دابنێینو سیاسەتمان وەك ئەو بێ... .

هەروەها با ئەوەش رابگەیەنین کە ئێمە نەك تەنیا دژی پەرەئەستاندنی پێوەندیی بازرگانیو فەرهەنگیی ئێران لەگەڵ یەکیەتیی سۆڤیەتیو وڵاتانی سۆسیالیستی دیکە نین بەڵکوو پێمان وایە هەر رێژیمێك لە ئێراندا لە سەر کار بێ، دەبێ ئەو پێوەندیانە بە تایبەتی لەگەڵ یەکیەتیی سۆڤیەتی کە وڵاتی گەورەی دراوسێی ئێرانە، پەرە پێبدا. ئێران وەك وڵاتێکی کشتوکاڵی، دەتوانێ زۆر کەرەستەی خاو بە یەکیەتیی سۆڤیەتی بفرۆشێو زۆر شتومەکی سەنعەتیی لێ بکڕێ. هەروەها ئێران دەتوانێ لە رێگای ترانزیتیی یەکیەتیی سۆڤیەتی کەڵك وەربگرێو شتومەکی خۆی زۆر هەرزانتر بە ئۆرووپا بگەیەنێو لە ئۆرووپاڕا بۆ ئێران بێنێ. گازی سووتاندنیش هەروەها، ئەوکەسانەی پێیان وایە ناردنی تیمی فووتباڵ لە یەکیەتیی سۆڤیەتیڕا بۆ ئێران، یان بەشدار بوون لە موسابەقەی شەترەنج لەگەڵ تیمی ئێران، یارمەتی بە رێژیمی شا بوە، بە هەڵە دەچنو لە پێوەندیەکانی نێونەتەوەیی باش حاڵی نەبوون.

کەوابوو، دووپاتی دەکەینەوە کە ئێمە دژی پێوەندیی ئابووریو فەرهەنگیی وڵاتەکانی سۆسیالیستی لەگەڵ رێژیمی خومەینی نین؛ بەڵام پشتیوانیی سیاسیمان لەو رێژیمە پێناخۆشە؛ هەروەك لە زەمانی شاشدا ئەو پێشوازیە بێوێنانەی کە لە وڵاتانی سۆسیالیستی لە شا دەکرا، بۆ ئێمە زۆر جێگای نارەحەتی بوونو، نەماندەتوانی خۆمان رازی بکەین کە وڵاتێکی وەك رۆمانی، دوکتورای زانستەکانی کۆمەڵایەتی ("علوم اجتماعی") بە حەمەرەزاشا بدا لە حاڵێکدا دەزانین کە بناغەی هەموو زانستەکانی کۆمەڵایەتی لە وڵاتانی سۆسیالیستیدا: مارکسیزم ـ لنینیزمە!

ئێستا بە لەبەرچاوگرتنی هەمووی ئەوانەی کە گوترا، حیزبی ئێمە دەبێ پێوەندیی لەگەڵ وڵاتانی سۆسیالیستی چۆن بێ؟

کتێبخانەی دیجیتاڵی
www.rabari.org

وەلاّم ئەوەیە کە ئەو پێوەندیە دەبــێ "دۆســتانە" بــێ. واتــە نــە دوژمنانــە وەك هێندێك دەستەو تاقم کە یەکیەتیی سۆڤیەت بە "سوســیال ئیمپریالیســت" یــان بــە ئیمپریالیستی تەواو دادەنێن‌و نە پێڕەوی بێ ئــەملاو ئــەولا وەك حــیزبی تــوودە کــە هەرچی لە یەکیەتیی سۆڤیەتی‌دا رووبداو، هــەر سیاســەتێك لــە لایــەن حکوومــەتی سۆڤیەتی‌یەوە بەڕێوە بچێ، فەوری قبووڵی دەکەن‌و تەپڵی بۆهەڵدەگرن!

دۆستایەتی لە روانگەی ئێمەوە ئەوە نیە کە هەرچی دۆستەکەمان گوتــی، بلێــین: "بەچاوان!". دیارە ئێمە ئەگەر نەزەری جیاوازیشمان لەگەڵ سۆڤیەت هەبێ، هــەرگیز دوژمنایەتی ئەو وڵاتە ناکەین؛ بەڵام مافی رەخنەگرتن بۆخۆمان هەر رادەگرین. ئایــا هەرچی حیزبی دێموکرات دەیکا، بۆ حیزبی کومۆنیستی یەکیەتیی سۆڤیەتی جێگای پەسندە، هەتا ئێمەش هەرچی دەوڵەتی سۆڤیەتی گوتی، قبووڵی بکەین؟

هەموو کەس دەزانێ کە یەکیەتیی سۆڤیەتی دەوڵــەتێکی زۆر گــەورەو بــەنفووزە؛ ئێمەش حیزبێکی بچووکی نەتەوەیەکی بچووکین. بەڵام ئایا ئەوە دەبێتە هۆی ئەوە کە ئێمە پێوەندیمان لە سەر ئەوە دابنێین کە هەرچی رادیۆ "مۆسکۆ" گوتی، ئێمە بڵێــین: باشە؟! ئەگەر حیزب‌و رێکخراوەی ئەوتۆ هەن (بەتایبەت لە رۆژهەڵاتدا) وەك حیزبی توودەی ئێران، کە هێشتا هەر پێیان وایە هەرچی رادیۆ "مۆســکۆ" بڵــێ، ئــەوانیش دەبێ فەوری دووپاتی بکەنەوە، ئەوە نیشانەی کزی‌و لاوازی‌و سەربەخۆ نــەبوونی ئــەو حیزبانەیە.

نــابێ لــەبیرمان بچــێ کــە حــیزبی دێموکراتــی کوردســــتانی ئــێران، خــاوەنی سەرمایەیەکی گەورەیە؛ ئەویش هەر ئەو سیاسەتە سەربەخۆیەیە کە گرتوویەتە پێش. یەکێك لە رەمزەکانی سەرکەوتنی ئێمە هەتا ئێستا، هەر ئەم سیاســەتە ســەربەخۆیە بوە. ئەو سیاسەتە چەوت بووبێ‌و راست بووبێ، دەسکردی خۆمان بوە. چونکە پێمــان وایە هیچکەس بە ئەندازەی خۆمان لە واقعییاتی کۆمەڵی کوردســتان شــارەزا نیــەو، هەر بۆیە هیچکەس لێوەشاوەیی بڕیاردانی لە جیاتی ئێمە نیە. هیچ ئۆرگانێك چ هی وڵاتێکی تایبەتی‌و چ نێونەتەوەیی، حەقی ئەوەی نیە کە لەبارەی ئێمەدا بە بێ ئێمــە بڕیار بدا؛ هەروەك ئێمەش ئەو حەقە بە خۆمان نادەین کە لــە ســەر وڵاتێکــی دیکــە بڕیار بدەین. نابێ قازانجی هیــچ وڵاتێــك‌و هیــچ حــیزبێکی دیکــە، بــۆ ئێمــە ببێتــە مەعیار. تەنیا مەعیار بۆ ئێمە، دەبێ قازانجی گەلانی ئێران‌و گەلی کورد بێ‌و بــەس؛

کتێبخانەی دیجیتاڵی
www.rabari.org

هیچکەسیش لە خودی گەلانی ئێرانو گەلی کورد باشتر ناتوانیٚ ئەم قازانجە دیاری بکا... .

مەسەلەیەکی دیکە کە دەبیٚ روون ببێتەوە، ئەوەیە کە ئێمە وەك حیزبی دێموکرات نابیٚ خۆمان لەگەلٚ ناکۆکیەکانو گیروگرفتەکانی نێوخۆی ولاٚتانی سۆسیالیستی تێکەلٚ بکەینو، بۆ نموونە: بە رەسمی لە بەرامبەر چیندا لایەنگری لە یەکیەتیی سۆڤیەتی بکەین، یان "ئالٚبانی" بۆخۆمان بکەینە نموونەو شتی وا... . بەلاٚم ئەگەر جارجار هاورِێیەکی ئێمە لە هێندێك شتی سیاسەتی دەرەوەی یەکیەتیی سۆڤیەتی رەخنەیەکی گرت یان هێندێك باری ئەو سۆسیالیزمەی کە ئێستا لەوێدا هەیە بەدلٚ نەبوو، ئەوە نابیٚ بە مانای "ئانتی سۆڤیەتیزم" (دژی سۆڤیەتی بوون) یان "ئانتی کومۆنیزم" (دژی کومۆنیزم بوون) بگیریٚ. ئەو دوو شتە لەمێژە لە حیزبی ئێمەدا مەحکووم کراوە. هەروەها ئەگەر کەسێکیش لە نێو حیزبدا لە هێندێك باری سیاسەتی سۆڤیەتی دیفاعی کرد، نابیٚ بەوە تاوانبار بکریٚ کە توودەییو لادەر لە خەتی حیزبی ئێمەیە. ئەمجۆرە مۆرپێوەنانو بوختان پیٚ هەلٚبەستنانە، شێوەیەکە کە بەداخەوە لە لایەن حیزبی توودەوە بۆتە باو!

زۆربەی ئەو نەزەرە نادروستانە کە بە تایبەتی دەرخواردی لاوان دراونو، لە هێندێك لەو لاوانەدا بەداخەوە ئالۆزیی فیکریان پێکهێناوە، هی بەرِێوەبەرایەتیی حیزبی توودەن. ئەدەبیاتێکی سیاسی لارِیٚ کە لە مێشکی بەرِێوەبەرانی حیزبی توودە هاتۆتە دەرو هەموو نیشانەی "ماکیاوێلیزم"و "ئۆپۆرتۆنیزم"و هەلٚپەرستییە، بەداخەوە لەبەر ئەوە کە لە ئێراندا دەست پیٚراگەیشتن بە ئەدەبیاتی رەسەنی سیاسیی دیکە زۆر زەحمەتە، لە سەر بیروباوەرِی یەك نەسلٚی تەواو لە لاوانی ئێران کاریگەر بووە.

بۆ ئەوەی ئەم بیروباوەرِە ئۆپۆرتۆنیستییە خاشەبرِ بکریٚ، لە لایەك ئێمە دەبیٚ لەم بارەوە ئەرکی خۆمان بەجیٚ بگەیەنینو، لە لایەکی دیکەش، دەبیٚ هاورِێیانمان حالٚی بکەین کە ئەگەر دەیانهەویٚ لەگەلٚ مارکسیزمی راستەقینە ئاشنا بن، دەبیٚ فێر بن کە حیسابی کتێبو نووسراوەکانی ئەسلٚیی خودی "مارکس"و "ئەنگێلس"و "لنین" لە بیروباوەرِی چەوتی بەرِێوەبەرانی حیزبی توودەو هێندێك دەستەو تاقمی بچووکی سەرلێشێواو، جیا بکەنەوە. ئەگەر کەسێك بیروباوەرِی عیلمیی هەبیٚ، دەزانیٚ کە

کتێبخانەی دیجیتاڵی
www.rabari.org

تیئۆریی عیلمی هەرگیز لە یەك جێگـا راناوەسـتێ‌و رۆژ لەگـەڵ رۆژ پەرەدەسـتێنێ. دانەرانی مارکسیزمیش، قەت لەو بڕوایەدا نەبوون کە ئەوەی ئـەوان دایانناوە، وەك ئایەتی قورئان وایەو نابێ دەستی لێبدرێ! ئەوان بە ئاشکرا گوتوویانە کە مارکسـیزم تەنیا رێنوێنی بۆ کردەوەیە، بە دایمیش لە گەشەکردن دایە.

فەرقی ئێمە لەگەڵ زۆربەی ئەو دەستەو تاقمانە ئەوەیە کـە، ئـەوان هـەوڵ دەدەن واقعییـاتی ولاتەکـەمان لەگـەڵ تیئۆریەکـەیان رێـك بخـەن‌و، ئێمـە بـە پێچەوانـە، دەمانهەوێ بە کەڵك وەرگرتن لە تیئۆری‌و ئەزموونی شۆڕشگێڕانەی ولاتەکانی دیکەو دەرسەکانی جوولانەوەی مێژوویی گەلی کورد، تیئۆریەکە بە جۆرێك رێکوپێك بکەین کە وەلامدەری واقعییەتی هەڵقولاو لە ولاتەکەمان‌و گەلەکەماندا بێ. لەم رێگایـەدا لە بەرچەسپ لێدانیش نابێ بترسین. حیزبی ئێمە تا ئێستا نیشانی داوە کە بەرچەسـپ لێدان‌و بوختان پێ‌هەڵبەستن لە سەر سیاسـەت‌و رێ‌و شـوێنەکەی ئەسـەر ناکـاو، لـە داهاتووشدا دەبێ هەر بەو سیاسەتە درێژە بدا.... .

بـە کورتـی: حـیزبی دێموکراتـی کوردسـتانی ئـێران، لایـەنگری زۆر شـێلگیری سۆسیالیزمەو بۆ دامەزرانی سۆسیالیزم خەبات دەکا؛ بەلام:

یەکەم ـ دامەزرانی سۆسیالیزم، ئێستا بۆ ئێمە ئەرکی رۆژ نیە.

دووهەم ـ ئەو سۆسیالیزمەی‌ئێمە دەمانهەوێ دای‌بمـەزرێنین، سۆسـیالیزمێکە کـە لەگەڵ هەلومەرجی تایبەتیی ولاتەکەمان رێك دەکـەوێ. ئەگـەر غـەیری ئـەوە بـێ، سۆسیالیزمێکی دەسکردو واریداتی بێ، خـەللاق نـابێ‌و لەوانەیـە جێگـای پەسـندی کۆمەڵی کوردەواری نەبێ.

سێهەم ـ پێوەندیی ئێمە لەگەڵ ولاتانی سۆسیالیستی، پێوەندی‌یەکی دۆسـتانەیە. "دۆستانە" بە مانای: نە دوژمنایـەتی نـە پـێڕەوی کردنـی بـێ ئەم‌لاوئـەولا. ئێمـە سیاسەتی خۆمان بۆخۆمان دیاری دەکەین، چونکە حـیزبێکی سـەربەخۆین؛ چ چـووك بین‌و چ گەورە، چ بێ‌هێز بین‌و چ بەهێز، سیاسەتی سەربەخۆیی خۆمان ناگۆڕین.

ئێمە نابێ لەوەدا شکمان هەبێ کە ولاتانی سۆسیالیستی لـە ئەسـڵدا پشـتیوانی ئێمەن‌و هەر دەبێ پشتیوانی ئێمە بن؛ چونکە ئێمـە لـە مـافی ئینسـانی‌و نەتـەوەیی خۆمان دیفاع دەکەین. ئەگەر ئیمڕۆ ئەم پشـتیوانیە زۆر بـەرچاو نیـە، بێگومـان لـە دوارۆژدا دەبێتـە پشـتیوانی‌یەکی زۆر کاریگـەر. چونکـە بەڕاسـتی لـە رۆژهـەلاتی

کتێبخانەی دیجیتاڵی
www.rabari.org

نێوەڕاستدا یەك هێزی شۆڕگێڕ هەیە کە تا ئێستا پشتیوانیەکی ئەوتۆی لێنەکراوەو، ئەویش، جوولانەوەی نەتەوەی کورد بەگشتیو، جوولانەوەی میللی دێموکراتیی کوردستانی ئێران بە تایبەتیە. ئەم راستیە بەداخەوە هێشتا بە تەواوی دەرنەکەوتووە، بەلام بێگومان لە داهاتوودا دەردەکەویو سەرنجی هەموو ئازادیخوازانی جیهان بۆلای خۆی رادەکێشیو، لە سیاسەتی رۆژهەلاتی نێوەڕاستدا شوێنێکی ئەساسی دادەنێ.

ئێمە لە خەباتی درێژخایەنی نەتەوەکەماندا، یەکیەتیی سۆڤیەتی بە دۆستو هاوپەیمانی ستراتیژیکی خۆمان دەزانینو هەر لە سەر ئەو ریبازە دەڕۆین. تەنانەت ئەگەر حیزبێکی ناسیۆنالیستیی تەواویش بوینایە (کە نین!)، لە وەزعی "ژیئۆپۆلیتیکی" (جوغرافیایی ـ سیاسی) ولاتی ئێمەدا، هەر دەبوا دۆستایەتیمان لەگەل یەکیەتیی سۆڤیەتی وەك ئەسلێك لە بەرچاو بێ.

کەوابوو، ئێمە ئێستا دەبێ خەتی سیاسیو دروستی خۆمان کە خەبات لە ریگای وەدەستهێنانی دێموکراسی بۆ ئێرانو خودموختاری بۆ کوردستانی ئێرانە، درێژە بدەینو، ئەو نفووزەی ئێستا لە ئێراندا بە دەستمان هێناوە، زیاتر بکەین. ئەو کاتە دلنیاین نەك هەر ولاتانی سۆسیالیستی، بەلکوو هەموو رێکخراوە پێشکەوتووەکانی جیهانو هەموو ئازادیخوازانی ولاتانی دیکە، بە شێلگیری پشتیوانیمان لێدەکەن.

شیکردنەوەی کورتەباس*

زەروورەتی باسکردن لەسەر "کورتەباس" لەوەڕا هاتوە کە پاش کۆنگرەی شەشەم بۆمان دەرکەوت کە "کورتەباس" بۆتە بەشێکی گرنگ لە ڕێبازی حیزبەکەمان‌و بەتایبەتی ئەوە کە پێوەندی بە سۆسیالیزمی دێموکراتیکەوە هەیە، بۆتە بەندێك لە بەرنامەی حیزب. وەزعی پاش کۆنگرە ئەو زەروورەتەی پێك هێناوە کە ئەم ڕێبازە بە شێوەیەکی دێموکراتیك‌و ئوسوولی بچێتە نێو بەدەنەی حیزب‌و کادرەکانی حیزبی‌و هێزی پێشمەرگە‌و ئەندامانی حیزب‌و دیارە کۆمەلانی خەلکیش. پاش کۆنگرە دەرکەوت کە ڕاستە کۆنگرە کورتەباسی پەسند کردوە، ڕاستە کە بەرنامەکە تەقریبەن بە تێکڕایی دەنگ پەسند کراوە، بەلام جارێ بەو شێوەیە کە پێویستە بەدەنەی حیزب لەو ڕێبازە تازەیە حالی نەبووە. بۆیە پێویستە جارێکی دیکە بە شێوەیەکی ڕێکوپێکتر‌و دوورودرێژتر هەموو ئەو گیروگرفتانە هەم لە کومیتەی ناوەندی‌دا باس بکرێن‌و هەم بچنە نێو ریزەکانی حیزب، بۆ ئەوە ئەم ڕێبازە ڕاست‌و دروستە، پەسند کراوە، لەلایەن ئەندامان‌و کادرەکان‌و پێشمەرگەکانەوە‌و هەروەها لەلایەن کۆمەلانی خەلکیشەوە هەزم بکرێ. چونکە ئەوەی کە ئێمە لە بەرنامەمان‌دا هێناومانە، تەنیا بۆ حیزب نیە. ئێمە دەلێین دەمانەوێ کۆمەلێکی دێموکراتیکی سۆسیالیستی دروست بکەین. کەوابوو هێنانە دیی ئەم مەبەستە پێوەندیی بە کۆمەلی کوردەواری‌و هەموو خەلکی کوردستانەوە هەیە، لەپاشان باسی ئەوەش دەکەین کە مەربووت بە هەموو گەلانی ئێرانیش دەبێ.

هۆیەکی دیکە کە زەروورەتی ئەو باسەی هێناوەتە گۆڕێ، مەسەلەی سنووردانان بۆ ئەوەیە کێ دێموکراتە، کێ دێموکرات نیە؟ "کورتەباس" ئەو قازانجەی هەبوو کە بۆتە هۆی باسێکی پانو بەرین لە نێو حیزبی ئێمەدا. بە تایبەتی پێویستیی ئەوەی پێك هێناوە کە حیزبی ئێمە مەرزبەندیی‌یەکی لەگەڵ هەموو ڕێکخراوەکانی دیکە هەبێو ئەندامی حیزبی دێموکرات بە بیروباوەڕی بناسرێ.

ئێمە دەبێ نیشان بدەین کە لەو کەسانە دوورین کە بۆچوونیان نیسبەت بە سۆسیالیزم لە رووی هێزی ئەسڵی وشكو دوگمەوەیە. دەبێ نیشان بدەین کە سۆسیالیزم ئەوە نیە کە هێندێ دوگمی لە پێشدا ئامادە کراو بێنینو لە کۆمەڵدا تەتبیق بکەین. ئێمە لایەنگری ئەو خەتە نین. هەروەها ئێمە لەگەڵ ئەو خەتەش نین کە ئەوەی لە چەرخی بیستەمدا بۆ سۆسیالیزم کراوە هیچ بایی بۆ دانانێو ئەو سۆسیالیزمەی کە لە هێندێ وڵاتدا هاتۆتە دی بە سۆسیالیزم نازانێو نەفیی تەواوی ئەو سۆسیالیزمە دەکا کە مەوجوودە. ئێمە نەزەرمان ئەوەیە کە سۆسیالیزم هەیەو مەوجوودەو پیادە کراوە. بەڵام ئێمە دەبێ لەو سۆسیالیزمەو لە تاقیکردنەوەکانی چ موسبەت بێ، چ مەنفی دەرس وەرگرینو سۆسیالیزمێك پیادە بکەین کە لەگەڵ هەلومەرجی وڵاتەکەمان ڕێك کەوێو بە تایبەتی هەروەها کە لە پاشان بە تەفسیل باسی دەکەین، سۆسیالیزمێك پیادە بکەین کە نەفیی دێموکراسی نەکاو ئازادی‌یە دێموکراتی‌یەکان تێیدا پەرە بستێنن، نەك هەر ئەو ئازادییانە کە ئێستا لە هێندێ وڵاتی رۆژئاوادا هەن، بەڵکوو دەبێ لەوەش زیاتر پەرە بە هەموو ئازادی‌یە دێموکراتی‌یەکان بدا.

لە کۆنگرەی چوارەمدا پەسند کرا کە ئەندامی حیزبی دێموکرات دەبێ سیمای دێموکراتی هەبێ. زۆر جار لە باسەکانی ئێمەدا هاوڕێیان ئیشارەیان بەوە کردوە کە سنوورێك نیەو جاری وا هەیە ئەندامی حیزبی دێموکرات لە باری بیروباوەڕەوە بەتەواوی موشەخەس نەکراوە کە ئامانجی چیەو بۆ چی تێدەکۆشێ. راستە حیزبی ئێمە بەرنامەی هەیەو ئەگەر لەخۆبایی بوون نەبێ، دەتوانین بڵێین کە بەرنامەی حیزبی ئێمە رێکوپێکترینو باشترین بەرنامەیە، نەك هەر لە چوارچێوەی کوردستانی ئێران، بەڵکوو لە سەرانسەری ئێرانیشدا.

کتێبخانەی دیجیتاڵی
www.rabari.org

بەلاّم لەگەلّ ئەوەدا، ئەم بەرنامەیە جارێ بەو شێوەیە کە پێویستە هەزم نـەکراوە، نەچۆتە نێو کۆمەلاّنی خەلّكو تەنانەت بە تەواوی نەچۆتە نێـو ئـەندامانی حـیزبیش. یەکێك لە نیشانەکانی سیمای ئینسانێکی دێموکرات، ئەندامێکی حیزبی دێموکـرات ئەوەیە کە لە "کورتەباس"دا هاتوە، سنوور دادەنێ لە بەینی حیزبی ئێمەو لەبـەینی زۆر لـە هێزەکـانی دیکـەدا، چ لـە بـاری بۆچوونمـان نیسـبەت بـە دروسـتکردنی سۆسیالیزمو بۆ پێکهێنانی ئەو کۆمەلّە کە لە ولاّتەکەماندا دەبـێ پێـك بـێو چ لـە باری پێوەندیمان لەگەلّ هێزەکانی دەرەوەو بەتایبەتی هێزەکانی سۆسیالیستیو ولاّتانی سۆسیالیستیدا.

کورتەباسمان کە ئامادە کردو لە کومیتەی ناوەندیدا باسمان لەسەر کردو لە پاشان بلاّومان کردەوەو هەر لە سەرەتاوە هێندی کۆسپی هاتە سەر رێ. پێمان خۆشـە ئـەو کۆسپانە باس بکرێن. یەکەم ئەوە بوو کە ئەو فیکرە، فیکرێکی تازە بوو. لە ئـێراندا سیستمێکی فیکریی تایبەتی لە لایەن حـیزبی تـوودەو هێنـدێ رێکخـراوی دیکـەوە تەحویلی لاوان درابوو و واش درابوو کە هەر دەرچوونێك لە چوارچێوەی ئەو سیستمە فیکرییە، زیددی سۆسیالیستییە. بەلاّم ئەو سیستمە فیکرییە وشـكو دوگماتیکـە سیتمێکی فیکریی ئەوتۆیە کە رێگای فیکرکردنەوەی خەللاق بە هیچ کەس نادا. کـە سیستمەکەت قبوولّ کرد دەبێ بێ ئەملاو ئەولا پەیڕەوی لـێ بکـەی. "کورتـەباس" بەڕاستی لەو بارەشـەوە تـازە بـوو کـە گیروگرفتـەکانی دروسـتکردنی سۆسـیالیزمو گیروگرفتـەکانی ئێسـتای ولاّتـەکانی سۆسیالیسـتی بـۆ یەکـەمجار بـە شـێوەیەکی واقیعبینانە باس دەکا، نە لە روانگەی ئەوانەوە کە هەرچی لەو ولاّتانە کراوە، دەبـێ بێ ئەملاو ئەولا قبوولّ بکرێ، نە لە روانگەی ئەوانەشـەوە کـە دەلێـن هـەرچی لـەو ولاّتانە کـراوە خراپـەو هیـچ نرخێکـی بـۆ دوارۆژ نیـە. کورتـەباس بـە شـێوەیەکی واقیعبینانە هەم دەسکەوتەکانی سۆسیالیزم لـەو ولاّتانـەدا بـاس دەکـاو هـەم بـارە مەنفییەکانی. باسی هێندێ دیاردە دەکا کە لەگەلّ سۆسیالیزم ناتەباییان هەیە، بەلاّم ئێستا بوون بە زەمیمەی سۆسیالیزمی مەوجوودو لەو بارەوە کورتەباس شتی تـازەی تێدایەو دەبێ بگوترێ ئازایەتییە کە بەم شێوەیە بۆ یەکەمجار لە ولاّتی ئێمەدا باسی سۆسیالیزم دەکرێ. بەلاّم لە بارێکی دیکەوە کورتەباس هیچی تازەی تێدا نیە. ئـەوە لەو کورتەباسەدا لەسەر دێموکراسی هاتوە، بۆ حیزبی دێموکرات تـازە نیـە. چونکـە

کتێبخانەی دیجیتاڵی
www.rabari.org

حیزبی دێموکـرات بـە تیئـۆریو بـەکردەوەش لـەو چـەند سـاڵەدا نیشـانی داوە کـە دێموکراتە، ئیمانێکی قووڵی بە دێموکراسی هەیــە. ئایـا حـیزبێك کـە ئـەو ئیمانـە قووڵەی بە دێموکراسی هەبێو شیعاری ستراتیژیشی بریتی بێ لـە: "دێموکراسـی بـۆ ئێرانو خودموختاری بـۆ کوردسـتان"، حـیزبێکی ئـەوتۆ لـە دوارۆژدا کـە دەیـەوێ کۆمەڵێکی باشتر دروست بکا، دەتوانێ واز لە دێموکراسی بێنێ؟ بۆیــە شـێلگیربوون لەسـەر دێموکراسـی، تـا سـەربردنی دێموکراسـی، دابیکردنـی لــە کۆمــەڵی سۆسیالیستییشدا ئەرکی مێژوویی حیزبی دێموکراتە. ئەمە تازە نیـە. ئەمـە تـەنیا درێژەپێدانی ئەو سیاسەتەیە کە حـیزبی دێموکـرات هـەر ئێسـتاش بـەرێوەی دەبـا. درێژەپێدانی رێبازی دێموکراتی تا گەیشتن بـە سۆسـیالیزمو دروسـتکردنی کۆمـەڵی سۆسیالیستییە.

کەوابوو هەڵوێستی حیزبی ئێمە نیسبەت بە وڵاتەکانی سۆسیالیستی نە دژایەتیو نە پەیڕەوی کردنی بێ ئەملاو ئەولایە، بــەڵکوو هەڵوێسـتێکی دۆسـتانەو هـەر لـەو کاتەشدا رەخنەگرانەیە. حیزبی ئێمە بە چاوێکی رەخنەگرانە تەماشای سۆسـیالیزمی مەوجوود دەکا، لــە هــەموو بـارە موسـبەتەکانی کـەڵك وەردەگـرێو هـەموو بـارە مەنفییەکانی وەلا دەنێ. دیارە هەر تیئۆری یا نەزەرێکی تازە کە بێتە مەیدان، وا بە هاسانی هەزم ناکرێ. فیکرەکە تا ڕادەیەك تازە بوو، لەبــەر ئـەوەش زوو وەرنـەگیرا. بەڵام با رەخنەیەکیش لە خۆمان بگریــن. ئەگـەر ئـەو "کورتـەباس"ە لـە وڵاتێکـی ئۆرووپای رۆژئاوا یان لەوەش زیاتر لە وڵاتێکی سۆسیالیستیدا نووسرابا و لە دەرەوەڕا بۆ ئێمە هاتبا، ڕەنگ بوو باشتر وەربگیرێ تا ئەوە کـە ئێمـە بـۆ خۆمـان وەك کـورد نووسـیومانە. چونکـە بەداخـەوە یـەکێك لـە شـــوێنەوارە ناخۆشـــەکانی مێـــژووی نەتەوەکەمان ئەوەیە کە شتێك هی خۆمان بێ بە چووکی دادەنێنو بە گرنگی نـازانین. بەداخەوە خۆ چووکبینی تا رادەی بێگانــە پـتر لـە خۆمـاڵی خـۆش ویسـتن لـە نێـو کوردەوارىدا باوە. لەوانەیە ئەگەر "کورتەباس" لە لایەن هـێزێکی دیکـە، تەنانـەت وەك حیزبی توودەشەوە نووسرابا کە هەمووماندەزانین لە لای کۆمەلانی خەڵك چەند ناخۆشەویستە، رەنگ بوو وەربگیرێ، چونکە کورد بە داخەوە بــڕوای بـە خـۆی هـەر کەمە. هەتا ئێستا بە تەواوی فێری ئەو بڕوا بەخۆکردنە نەبووە. تەکیــەکردن لەسـەر

کتێبخانەی دیجیتاڵی
www.rabari.org

هێزی خۆمان، لەسەر فیکری خۆمان تازەیەو چونکە تازەیە وەرگرتنو هەزم کردنی هاسان نیە.

کۆسپی دووهەم لەسەر ئەو "کورتەباس"ە، بڵاوبوونەوەی بیروباوەڕێکی چەوتە لەسەر سۆسیالیزم لە ئێراندا. ساڵەهای ساڵ ئەدەبیاتی سۆسیالیستی لە ئێراندا ـ ئەگەر موبالەغە نەبێ ـ سەدی نەوەدی هی بەڕێوەبەرانی حیزبی توودەیە کە پڕە لە بیروباوەڕی ناڕاستو چەوت. دەرهێنانی ئەو ئەدەبیاتە چەوتە لە مێشکی لاوان کە هێندێ لە ئەندامانی حیزبی خۆشمان لەگەڵنو ئەوانیش بیروباوەڕی سۆسیالیستی‌یان هەر لە ڕێگای ئەدەبیاتی توودەیی‌یەوە وەرگرتوە، کارێکی زۆری دەوێ. دەرهێنانی هێندێ بیروباوەڕ کە وەك شتێکی سابیتو ئیددەیەکی فیکس لە مێشکیاندا جێگیر بوەو دانانی بیروباوەڕێکی تازە لە جێگای‌دا کارێکی وا هاسان نیە.

ئەوەش یەکێك لە کۆسپەکانە کە تەنیا ناگەڕێتەوە سەر کوردستان، بەڵکوو دەگەڕێتەوە سەر هەموو ئێران. لە نێو ڕێکخراوەکانی لایەنگری سۆسیالیزم لە سەرانسەری ئێراندا ئەو فیکرە کە لە "کورتەباس"دا هاتوە تازەیەو بۆ ئەوەی کە فیکرێکی تازە جێگیر بێ، هیچ ڕێگای دیکەی نیە. دەبێ فیکرە کۆنەکە وەدەر بنێی‌و چونکە ساڵەهای ساڵ فیکرە کونەکە جێگیر بووە وەدەرەنانی بەو هاسانی‌یە نیە.

کۆسپی سێهەم دەگەڕێتەوە سەر حیزبی خۆمان. لە حیزبی ئێمەدا لەگەڵ ئەوە کە لەمێژە لەباری تەشکیلاتی‌و سیاسی‌یەوە خۆمان لە ژێر نفووزی حیزبی توودە رزگار کردوەو لەگەڵ ئەوەی کە لەباری فیکریشەوە دژی بیروباوەڕی چەوتی حیزبی توودەو تاقمی حەوت کەسی کە خەیانەتیان بە حیزب کرد خەباتمان کردوە، دیسانیش پاشماوەی شێوە فیکرکردنەوەیەکی توودەئیستی لە حیزبی ئێمەدا هەر هەیە. ئەمە خۆی لە کۆسپی دووهەمڕا سەرچاوە دەگرێ. بێجگە لەوە بەداخەوە دەرکەوت کە هێندێك لەو کەسانە کە لەنێو حیزبی ئێمەدا بیروباوەڕی توودەئیستی بڵاو دەکەنەوە، وەك فراکسیۆنێك ڕێکخرابوونو پێکەوە دەیانویست ئەو توودەئیزمە بەهێزتریش بکەن. ئەم وەزعە بەردەوام بوو و ئەم کۆسپانە لە نێو ریزەکانی حیزبدا لەسەر ڕێگای کورتەباس هەبوون تا کۆنگرەی شەشەمی حیزب پێك هات. لە کۆنگرەی شەشەمدا "کورتەباس" دانرابوو کە بەتایبەتی باسی لەسەر بکرێ. جارێك زیاتر لە ساڵێك لەمەوبەر لە کومیتەی ناوەندیی پێشوودا بەشێوەی ئەمجارە باس کرا، هاوڕێیان

کتێبخانەی دیجیتاڵی
www.rabari.org

نەزەریان لەسەر دا. بەڵام هەتا بە نموونە یەك نەفەریش موخالیفی نەبوو. پاش ئەوە "کورتەباس" زەبت کراو پیادە کراو هاتە سەرکاغەزو بڵاو بۆوە، جارێکی دیکە کومیتەی ناوەندی کۆ بۆوە"کورتەباس" بە نووسراوە درا بە ئەندامانی کومیتەی ناوەندی کە موتالیعەی بکەنو نەزەری خۆیان لەسەر بدەن. ئایا موتالیعەیان کردوە یان نەیانکرد، هەر چۆنێك بێ ئەو باسەی لەسەری کرا لە بارەی یەك دوو مەسەلەی چووك نەبێ، هیچ چەشنە موخالیفەتێك لەگەڵ "کورتەباس" نەکراو کومیتەی ناوەندی "کورتەباس"ی پەسند کرد. بۆیە کارێکی زۆر مەنتیقی بوو کە پاش ئەوەی کورتەباس لە لایەن کومیتەی ناوەندییەوە پەسند کرا بچێ بۆ کۆنگرەی حیزب. لە کۆنگرەشدا چاوەڕوان دەکرا "کورتەباس" لە لایەن ئەندامانی کومیتەی ناوەندییەوە پشتیوانیی لێ بکرێ. هەروەها بە شێوەیەکی مەنتیقیش وا دانرابوو کە ئەندامانی کومیتەی ناوەندی "کورتەباس"یان لە جێگای دیکە باس کردوەو دیفاعیان لێ کردوەو گیروگرفتەکانیان روون کردۆتەوەو وەڵامی پرسیارەکانی ئەندامانی حیزبیان داوەتەوە. کەچی لە کۆنگرەی شەشەمدا نەك هەر دەرکەوت ئەم کارە نەکراوە، بەڵکوو زۆر کەس لە ئەندامانی کومیتەی ناوەندی لە کۆنگرەدا موخالیفەتیان لەگەڵ "کورتەباس" کردو موخالیفەتەکەشیان زۆر چالاکانە بوو. هێندێکیشان کە بێلایەن بوون، هەڵوێستیان نەگرتو بێدەنگ بوون. ئەوانەش کە موافق بوون بێجگە لە چەند نەفەرێك قسەیەکیان نەکرد. بەڵام بە پێچەوانە ئەوانەی کە یەکگرتوو بوونو زیددی "کورتەباس" بوون، واتە توودەئیستەکان توانیان ئەو قسەیە لە کۆنگرەدا بڵاو بکەنەوە کە گۆیا "کورتەباس" لە لایەن دوو سێ نەفەرەوە پەسند کراوە. بەڕاستیش ئەوانەی دیفاعێکی جیددییان لە "کورتەباس" کرد، دوو سێ نەفەر زیاتر نەبوون، لە حاڵێکدا ئەوانەی کە موخالیفی کورتەباس قسەیان کرد سێ هێندەی ئەوانە بوون کە دیفاعیان لێ کرد. کەوابوو وەزعێکی وا پێك هات کە وا دەهاتە بەرچاو کە بەراستی "کورتەباس" پەسندی کومیتەی ناوەندی نیە، بەڵکوو هی دوو سێ نەفەرە، چونکە لە زمانی هێندێ لە ئەندامانی کومیتەی ناوەندیی پێشووش ئەو قسەیە بیسترابوو و ئەم باوەڕە لە کۆنگرەدا بەهێزتر بوو. بۆیە جارێکی دیکە تیکراری دەکەینەوە کە کومیتەیەکی ناوەندیی مەسئوول نابێ لە دوارۆژدا رێگا بدا وەزعێکی ئەوتۆ پێك بێ. هەر مەسەلەیەك دێتە کومیتەی ناوەندیو باس دەکرێ، ئەگەر

کومیتەی ناوەندی موخالیفە، دەبێ موخالیفەتی خۆی بە قاتعییەتەوە دەربخاو بە شێوەیەکی دێموکراتی کە شێوەی حیزبی دێموکراتە، رەدی بکاتەوە. زۆر مەسەلە هەیە هاتۆتە کومیتەی ناوەندیو کومیتەی ناوەندی پەسند نەکردوە، بۆیە نە چۆتە کۆنگرەو نە کەسیش باسی کردوە. بەلاّم هەموو کومیتەی ناوەندی دەزانێ کە مەسەلەکە بەم شێوەیە نەبوو کە دوو سێ نەفەر بیانەوێ "کورتەباس" بە سەر کۆنگرەدا تەحمیل بکەن. ئێمە لە دەفتەری سیاسیدا بمانزانیبا بۆچوونی هێندێ لە ئەندامانی کومیتەی ناوەندی لە کۆنگرەدا ئەوە دەبێ کە بە چاوی خۆمان دیتمان، بە هیچ جۆرێك حازر نەدەبووین "کورتەباس" بەرینە کۆنگرە. چونکە ئەو وەزعە کە لە کۆنگرەدا لەسەر "کورتەباس" پێش هات، شایستەی کۆنگرەیەکی حیزبی دێموکرات نەبوو. کەوابوو "کورتەباس" کوتوپڕو لە نەکاو نەچوو بۆ کۆنگرە. هێندێ لە هاوڕێیان دوێنێ لەباسی خۆیاندا وایان نواند کە دەفتەری سیاسی بەبێ هێنانەگۆڕی پێشەکی، "کورتەباس"ی بردە کۆنگرە. نەخێر، هەروەها کە ئیشارەی پێ کرا ساڵێك زیاتر بوو "کورتەباس" باسی لەسەر دەکراو بلاّو ببۆوە.

موخالیفەکانی "کورتەباس" سێ دەستە بوون: دەستەیەك یەکگرتوو بوون. ئەوانە بوون کە بیروباوەڕی توودەئیستییان لە حیزبی ئێمەدا بلاّو دەکردەوە. هیچ پێویست نیە ئەوانە سەر بە جێگایەك بووبن، هیچ پێویست نیە رێکخراوی تایبەتیی خۆیان هەبووبێ. بەلاّم بە شێوەیەکی سیستماتیكو رێکوپێك بیروباوەڕی توودەئیستییان لە نێو حیزبی ئێمەدا بلاّو دەکردەوە. ئەوانە لە پێش کۆنگرەشدا کاریان دەکردو دژی بیروباوەڕی "کورتەباس" تێدەکۆشان. لە جەرەیانی کۆنگرەشدا بە شێوەیەکی بەرنامەیی عەمەلیان دەکرد.

جەوی کۆنگرەش لە جەرەیانی هەلّبژاردنی ئەندامانی کومیتەی ناوەندی لە کۆنگرەدا شاهیدی ئەوە بوو کە ئەوانە پێشتر بەرنامەی خۆیان داناوە. لێرە ئیشارەی پێ کرا کە موخالیفو موافیقی "کورتەباس" هەردوو لا جەوسازییان دەکرد. ئێمە ئەوە بە تەواوی رەد دەکەینەوە. موافیقەکانی "کورتەباس" جەبهەگیرییان نەکرد. ئەوە موخالیفەکان بوون، ئەوانەی کە بەرنامەیان دانابوو بە شێوەیەکی سیستماتیك جەبهەگیرییان دەکردو ژمارەیەکی دیکەش لەگەلّ ئەوان رێك کەوتن. ئەم رێککەوتنە

کتێبخانەی دیجیتاڵی
www.rabari.org

ئاگاهانە بێ یا نائاگاهانە گرنگ نیە. بە کردەوە رێك کەوتن، لەو جەبهەگیرییەدا بەشدارییان کردو جەوێکی ناسالمیشیان پێك هێنا.

ئەوانە کە بەرنامەریزییان کردبوو، مەبەستیان زۆر روون بوو. مەبەستیان ئەوە بوو کە "کورتەباس" رەد بکرێتەوە. نەتیجەی رەدبوونەوەی "کورتەباس" رەد بوونەوەی رێبازێك بوو کە حیزبی ئێمە ساڵەهای ساڵە پەیڕەوی لێ دەکا. رەدبوونەوەی "کورتەباس" بێ ئەملاو ئەولا هەنگاوێك بوو بەرەو توودەئیزم. چونکە سنووربەندییەکە تێك دەچوو. ئەگەر ئێمە مەبەستمان لە دانانی "کورتەباس" ئەوە بوو بەینی حیزبی دێموکراتو حیزبی توودە سنوور دابنێین، بۆ ئەوەی لاوان پاش ماوەیەك موتالیعە نەچن بۆ لای حیزبی توودە، موخالیفینی "کورتەباس" مەبەستیان ئەوە بوو کە سنوورەکە هەڵوەشێننەوەو لە نەتیجەدا لەنێو حیزبی دێموکراتدا رێگا بۆ توودەئیزم خۆش بکەن. ئەوە مانای شکستی بەڕێوەبەریی حیزب بەگشتی بوو و هی سکرتێر بەتایبەتی. چونکە توودەئیستەکان وایان دەنواند کە تەنیا سکرتێری حیزبەکەمانە کە ئەو کورتەباسەی هێناوە. ئەو جار دوو رێگا بۆ بەڕێوەبەریی‌و سکرتێر دەمایەوە، یان ئەوە کە دەبوا لە بەڕێوەبەری‌و سکرتێری لابچن کە بەو خسووسییەتەی سکرتێر هەیەتی حەتمەن لادەچوو، بێگومان هێندێ لە ئەندامانی بەڕێوەبەریش هەر ئەو کارەیان دەکرد. یان ئەوە کە دەبوا تەسلیمی ئەو رێبازە بن کە رێگا بۆ توودەئیزم خۆش دەکا. لە هەردوو حاڵدا نەتیجە تێکچوونی ریزەکانی حیزبی ئێمە بوو. رەنگە ئێستا کە ئەو باسە دەکرێ، هێندێ لە هاوڕێیان تێبگەن کە ئەو وەختە مەسەلەکە بەم شێوەیە نەدەهاتە بەرچاویان. هەر چۆنێك بێ بێتەفاوەتیی زۆر لە هاوڕێیانو بە گرنگ نەگرتنی ئەو مەسەلەیە بە نەزەری ئێمە کەمتەرخەمییەکی یەکجار زۆر گەورەیە. چونکە بەڕاستی ئەگەر "کورتەباس" رەد کرابایەوە، حیزبەکەمان تووشی تەنگو چەڵەمەیەکی زۆر دەبوو. مەبەستی ئەو کەسانەش هەر ئەوە بوو کە "کورتەباس" رەد بکرێتەوە بۆ ئەوە ریزەکانی حیزبی دێموکرات تێك بچن. ناڵێین ئەوان مەربووتن بە جمهووریی ئیسلامییەوە، بەڵام بە خۆڕاییش نەبووە کە کاربەدستانی جمهووریی ئیسلام، چاوەڕوانی ئەوە بوون کە لە کۆنگرەی شەشەمی حیزبدا دووبەرکی‌و ئینشعاب پێك بێ. زۆر جاریش ئەوەیان ئیعلام کردو ئەو دەنگو باسەی کە بە دەفتەری سیاسی دەگەیشت، نیشاندەری ئەم

راستی‌یە بوو. کەوابوو ئەندامانی کومیتــەی نــاوەندی لــە دوارۆژدا نابــێ مەســەلەی ئەوەندە گرنگ بە چووك دابنێن، دەبێ ئەوەندە بــە گرنگــی دابنێــن کــە بــۆ دوارۆژی حیزب موهیمە.

بە داخەوە دەتوانین بلێین ئێستاش تا رادەیەك هێنــدێ لــە هاوڕێیــانی کومیتــەی ناوەندی باس لە سەر "کورتەباس"یان ئەوەندە بــە گرنــگ نــەگرتوە. چونکــە باســی دوێنێ نیشانی دەدا کە بێجگە لە هێندێ هاوڕێ، ئەوانی دیکە ئێستاش دانەنیشتوون وەختێکی زۆر دابنێــن و بــە وردی موتالیعــەی "کورتــەباس" بکــەن. "کورتــەباس" بەڵگەیەکە کە بەشێك لە ڕێبازی حیزبی ئێمە لە دوارۆژدا دیــاری دەکــا. نــاکرێ وەك نامیلکەیەك لە ئاخر دەقیقەکانی پێش کۆبوونــەوەدا ســەیری بکــەین و وەرەقــی لــێ بدەین بزانین چــی تێدایــە. ئــەوە بەڵگەیەکــە دەبــێ بــە جیــددی موتالیعــە بکــرێ، موخالیفی دەبین یا موافیقی، ئەوە مەسەلەیەکی دیکەیە. دوێنێ هێندێ لە هاوڕێیان لــێرەدا گوتیــان ئەوانــەی کــە لــە کۆنگــرەدا لەگــەڵ "کورتــەباس" موافیــق بــوون، هێندێکیان نائاگاهانە و فورسەت تەڵەبانە دەنگیان بۆ دا. بــە پێچەوانــە ئەوانــە کــە موافیق بوون نائاگایان کەم تێدا بوو، چونکە ئەوانە هــەموو لایــەنگری دێموکراســی بوون. لایەنگری دێموکراسی نابێ نائاگا بێ. بەڵام هێندێ لەو کەسانە کــە بــاش لــە مەسەلەکە تێنەگەیشتبوون، دەنگیان بۆ "کورتەباس"دا بۆ ئەوە دڵنیایی خۆیــان بــە بەڕێوەبەری نیشان بدەن یانی ئەگەر ئاگاداری‌یەکی زۆریان لــە "کورتــەباس" نــەبوو، بەڵام لەو بڕوایەدا بوون کە ئەوە بەڕێوەبەری‌یە کە "کورتەباس"ی هێناوە حەتمەن لێی دەزانێ. بۆیە دەنگی خۆیان داوە بە ئیمانی خۆیان بە بەڕێوەبەری و ئەوە لــە خــەباتی سیاسی حیزبێکی شۆڕشگێڕدا دیاردەیــەکی تــازە نیــە. ئێمــە دەبــی سوپاســی ئــەو هاوڕێیانە بکەین، مەمنوونیان بین کە هەم ئیمــانی خۆیــان بــە ڕێبــازی حیزبەکــەیان نیشان داو هەم یارمەتیشیان دا بۆ ئەوە کە "کورتەباس" پەسند بکرێ.

با بێینــەوە ســەر خــودی "کورتــەباس". "کورتــەباس" وەڵامــی ســێ پرســیاری ئەساسیی دەداتەوە.

یەکەم: بۆچی حیزبی ئێمە سۆسیالیزمی دەوێ؟

دووهەم: چ سۆسیالیزمێکی دەوێ.

سێهەم: پێوەندیی حیزبی ئێمە لەگەڵ وڵاتانی سۆسیالیستی دەبێ چۆن بێ؟

کتێبخانەی دیجیتاڵی
www.rabari.org

ئەو سێ مەسەلەیە تازە نین. ساڵەهای ساڵە ئەو سێ مەسەلەیە بۆ حیزبی ئێمە لەگۆڕێ دان. لە کۆنگرەی سێهەمەوە کە گوتراوە ئامانجی دوارۆژی حیزب سۆسیالیزمە، تا دوو ساڵ لەمەوبەر نە گوتراوەو نە روون کراوەتەوە بۆچی سۆسیالیزمان دەوێو چ سۆسیالیزمێکمان دەوێ؟ هەر لە مەقالەیەكدا لە جێگایەك ئیشارەمان کردوە کە دەمانەوێ لە ئێستاوە خەتی خۆمان دیاری بکەین بۆچی سۆسیالیزمان دەوێ. پاشان چ سۆسیالیزمێکمان دەوێ، ئەویشمان روون نەکردۆتەوە. لەوبارەشەوە لە بەرنامەی پەسندکراوی کۆنگرەی سێهەمدا گوتراوە سۆسیالیزمی دادپەروەرانەمان دەوێ، لە هی کۆنگرەی پێنجەمدا هاتوە، سۆسیالیزمێکمان دەوێ کە لەگەڵ هەلومەرجی وڵاتەکەمان رێك کەوێ تا کۆنگرەی شەشەم کە سۆسیالیزمی دێموکراتیکی پەسند کردوە. بۆ ئاگاداری کومیتەی ناوەندی دەبێ بڵێین کە سۆسیالیزمی دێموکراتی ساڵی ١٣٥٢ هەر لە کۆنگرەی سێهەمدا پێشنیار کراوە. بەڵام هەر لەبەر ئەو هۆیانە کە لە کۆنگرەی شەشەمدا تووشیان بووین، رەد کرایەوە. مەبەست هەر ئەو سیستمە فیکرییە تووده‌ئیستی‌یەیە. بەڵام چونکە تازە سەرتای یەکگرتنەوەی حیزب بوو، ئەوانەی کە لایەنگری سۆسیالیزمی دێموکراتی بوون، زۆر ئیسراریان لەسەر پێشنیاری خۆیان نەکردو بە وشەی دادپەروەرانە رازی بوون.

کەوابوو مەسەلەکە تازە نیە، مەسەلەکە ١٠ ساڵ زیاترە دەستی پێ کردوە. خۆی باس لە سەر سۆسیالیزم پرۆسەیەکی بەسەردا هاتوە تا گەیشتۆتە کۆنگرەی شەشەم. ئەو سێ پرسیارە کە "کورتەباس" وەڵامیان دەداتەوە زۆر گرنگن، چونکە ئەگەر بڵێین سۆسیالیزمان دەوێ، کۆمەڵێکی سۆسیالیستیمان دەوێ، ئەوە پێوەندی بە چارەنووسی میللەتەکەمان لە دوارۆژداو تەنانەت چارەنووسی چەند پشتی داهاتووەوە هەیە. بۆیە مەسەلەیەکی زۆر ئەساسی‌یەو، پاشان وەڵامدانەوە بەو پرسیارە کە چ سۆسیالیزمێکیشمان دەوێ، ئەویش زۆر ئەساسی‌یە. ئایا ئەو سۆسیالیزمەی کە مەوجوودە دەمانەوێ یا سۆسیالیزمێکی دیکە؟ ئەگەر سۆسیالیزمێکی دیکەیە، چ سۆسیالیزمێکە؟ هەروەها ئایا دەمانەوێ سەربەخۆیی حیزبەکەمانو سەربەخۆیی وڵاتەکەمان تا سەر بپارێزینو دەشمانەوێ هەر لەو کاتەشدا دۆستی وڵاتەکانی سۆسیالیستی بین؟ ئەو سێ مەسەلەیە گشتیان ئەساسینو لێك جیا ناکرێنەوە یانی وەڵامی ئەو سێ پرسیارە بە شێوەیەکی ئۆرگانیك پێکەوە پێوەندییان هەیە. ناکرێ

کتێبخانەی دیجیتاڵی
www.rabari.org

ئێمە دیاری بکەین چ چەشنە سۆسیالیزمێکمان دەوێ‌و باسی سەربەخۆیی حیزبەکەو لە دوارۆژیشدا ولاتەکەمان نەکەین. مەسەلەن ئەگەر سۆسیالیزمی مەوجوودمان هەڵبژارد بە پێی تیئۆری "حاکمییەتی مەحدوود" کە پەسند کراوەو بە کردەوەش یەکیەتیی سۆڤیەتی بە سەر ولاتانی سۆسیالیستی‌دا سەپاندوویەتی، مانای ئەوەیە کە مەحدوود کردنی سەربەخۆیی حیزب‌و ولاتەکەشمان کردوە.

ئەسڵەن حیزبی دێموکرات بۆ داوای سۆسیالیزم دەکا؟ هەروەها کە لە بەرنامەی حیزب‌و لە "کورتەباس"یشدا هاتوە، ئێمە حیزبێکی شۆڕشگێڕین‌و دەمانەوێ هەر لە ئێستاوە ڕێبازی خۆمان دیاری بکەین. بۆ کوێ دەڕۆین‌و لەگەڵ کێین؟ هەم لە نێو کۆمەڵی کوردەواری‌داو هەم لە دەرەوەی کۆمەڵی کوردەواری. دەڵێین حیزبی کرێکاران‌و جووتیاران‌و رووناکبیرانی شۆڕشگێڕین. ئەو دوو چین‌و یەك توێژە پێکەوە دەتوانن تا سۆسیالیزم بڕۆن. چونکە جووتیارو کرێکارو رووناکبیری شۆڕشگێڕ دەتوانن سۆسیالیزم دروست بکەن. کەوابوو لە نێو کۆمەڵدا ئێمە حیزبی ئەو کەسانەین کە هیچ کۆسپیان لە سەر ڕێگا نیە تا سۆسیالیزم بڕۆن. لە دەرەوەش پێویستە دۆستی ئەو هێزانە بین کە ئەوانیش دژی ئەوە نین کە ولاتەکەمان بەرەو سۆسیالیزم بڕوا. بۆیە ولاتانی سۆسیالیستی، حیزبەکانی سۆسیالیست‌و کومۆنیست، جوولانەوەی رزگاریخوازانەی گەلانی زۆرلێکراو هەموو ئەو هێزانەن کە بە دۆستیان دادەنێین. سۆسیالیزم لە پاوانی هیچ کەس‌دا نیە. سۆسیالیزم دیاردەیەکی مێژوویی‌یە کە زۆر لە پێش مارکس‌و ئێنگلس باسی کراوە. ئەوان هاتوون سۆسیالیزمیان خستۆتە سەر بناخەیەکی زانستی، دەنا زۆر لە پێشی ئەواندا سۆسیالیزم وەك ئامانجێك هاتۆتە گۆڕێ. بەلام چونکە بناخەی زانستیی نەبوو و زیاتر خەیاڵ‌و ئارەزوو بووە بە ناوی سۆسیالیزمی "ئۆتۆپیك" ناوبانگی دەرکردوە. "تۆماس مۆر" هاتوە "ئۆتۆپیا"ی نووسیوە. ئۆتۆپیا شارێکە لەوێ‌دا هەموو کەس کار دەکا، هەموو کەس پێکەوە بە ئاشتی دەژی، هیچ کەس مالکییەتی نیە، هەموو حاڵیان باشە، یانی شارێکی خەیاڵی‌یە کە سۆسیالیزمی تێ‌دا وەدی هاتوە. مارکس‌و ئێنگلس هاتوون‌و نیشانیان داوە بە خەیاڵ سۆسیالیزم دروست ناکرێ، دەبێ خەباتی بۆ بکرێ. دیارە حیزبێکی دێموکرات کە بۆ کۆمەڵێکی دادپەروەرانە خەبات دەکا، حیزبێکی دێموکرات کە کۆمەڵی سۆسیالیستیی وەك ئامانجی دوارۆژ هەڵبژاردوە، هیچ پێویست نیە کە

حەتمەن حیزبێکی سۆسیالیست یان کومۆنیست بێ. دەکرێ ناوی هەر حیزبی دێموکرات بێ‌و بۆ سۆسیالیزمیش خەبات بکا. تەنانەت پاش دروست کردنی سۆسیالیزمیش دەکرێ ناوی هەر حیزبی دێموکرات بمێنێتەوە. لێرەدا هیچ ناتەبایی‌یەك بەدی ناکرێ. گرنگ ئەوەیە کە حیزبێکی شۆڕشگێڕی دێموکرات وەك حیزبی ئێمە چ بەرنامەیەکی هەیەو بە کردەوە بۆچی تێ‌دەکۆشێ؟ ئێمە پێمان وایە هەر حیزبێکی مارکسیستی کە پەیڕەوی لە مارکسیزمی خەللاق بکاو واقعییەتی کوردستان بخاتە بەرچاو، ناتوانێ بەرنامەیەکی پێشکەوتووتر لە بەرنامەی حیزبی دێموکرات کە ڕێگا بۆ دروست کردنی سۆسیالیزم خۆش دەکا، دابنێ. ئەوە ڕاستی‌یەکە کە هەموو ئەو کەسانە کە خاوەن نەزەرو واقیعبینن، قبوولیانە. بەرنامەی حیزبی ئێمە لە کوردستاندا بەرنامەی ئوپتیمۆمە، واتە باشترین بەرنامەی گونجاو لە هەلومەرجی ئێستا دایە. ئەوە نەزەرێکی نادروستە، دوگمێکی کۆنە کە گۆیا چونکە ناوی حیزبی ئێمە دێموکراتە، مافی ئەوەی نیە سۆسیالیزم دروست بکا. ئەمە تەنیا قسەیەو زیاتریش وەك شیعار دەچێ.

بزانین ئەسڵەن حیزبی دێموکرات بۆچی خەبات دەکاو بۆچی تێ‌دەکۆشێ؟ حیزبی دێموکرات بۆ وەدیهێنانی سێ ئامانجی گەورە پێك هاتووەو خەباتیشیان بۆ دەکا. یەکەم لابردنی ستەمی نەتەوایەتی‌یە. دووهەم لابردنی ستەمی چینایەتی یانی چەوساندنەوەی ئادەمیزادە. حیزبی ئێمە بۆ لابردنی هەموو چەشنە زۆرداری‌یەك تێ‌دەکۆشێ. چەوساندنەوەش، ستەمی چینایەتیش بەشێکە لە زۆرداری. هەر بۆیەش لە بەرنامەی حیزبی ئێمەدا هاتوە کە بۆ لابردنی چەوساندنەوە خەبات دەکەین. بۆ ئەوە کە هەموو چەوساندنەوەیەك واتە چەوساندنەوەی چینایەتیش لە بەین بچێ. ئێستا وا دابنێین کە ئێمە هاتین‌و کۆمەڵێکی ئەوتۆمان دروست کرد کە گەلی کورد بە مافی نەتەوەیی خۆی گەیشت‌و چەوساندنەوەش نەما، یانی نە سەرمایەدارو سەرمایەداری ماوە، نە مالکییەتی خسووسیی گەورەی ئەرزو بەگشتی مالکییەتی خسووسی ئامرازی ئەساسی بەرهەمهێنان نەماوە. ئایا ئەو کاتە ئەو کۆمەڵە ئیدەئالی ئێمەیە؟ نەخێر، ئیدەئال نیە. یەکێك لە نووسەرانی سۆڤیەتی کتێبێکی نووسیوە کە ناوی ئەوەیە: "ئینسان تەنیا بە نان ناژی". تەنیا نان بۆ ژیانی شایستەی ئادەمیزاد کافی نیە. دەبێ ئازادیشی لەگەڵ بێ. بۆیە ئێمە هەر لە سەرەتاوە بۆ

ئازادی خەبات دەکەین. باشە، ئەگەر خەڵك نەچەوسێندرێتەوە، نانی هەبێ، بە زمانی خۆی بخوێنێ، بەڵام ئازادیی نەبێ بەو زمانەی خۆی نەزەری خۆی لەسەر وەزعی وڵاتەکەی دەربڕێ، مانای ئەوەیە ستەمێك ماوە کە ستەمی سیاسی‌یە. حیزبی ئێمە خەبات دەکا بۆ ئەوە ئەو ستەمە سیاسی‌یەش نەمێنێ. ستەمی نەتەوایەتی‌و ستەمی چینایەتی‌و ستەمی سیاسی هەر سێکیان لەبەین بچن. لەبەین بردنی ستەمی نەتەوایەتی‌و ستەمی چینایەتی‌و دابین کردنی دێموکراسی‌و ئازادی. ئەوەیە ئەو کۆمەڵە کە حیزبی دێموکرات خەباتی بۆ دەکا. نەتیجەی ساڵەهای ساڵ موتالیعەو تاقیکردنەوە لە سەر وەزعی کوردستان ئەوەیە کە تێکۆشانی حیزبێکی کومۆنیست کە خۆی بە حیزبی چینی کرێکار دادەنێ‌و تەنیا خەباتی چینایەتی دەکا، لە کوردستاندا سەرکەوتوو نابێ. ئەوە کە کۆمەڵە لە کوردستاندا سەرکەوتوو نەبووەوە، رێکەوت نیە. حیزبی کومۆنیستی عێراق کە رابردوویەکی درێژی هەبوو، لە نێو خەڵکدا بەڕاستی نفووزی هەبوو، لە پاش شۆڕشی ١٩٥٨ تەنانەت دەیتوانی دەسەڵاتی سیاسیی وڵات بەدەستەوە بگرێ، ئێستا بۆتە وەها حیزبێکی بچووك‌و کەم نفووز. چونکە ئەوەندە کە پێویست بوو بایەخی نە بە خەبات بۆ هەقی نەتەوایەتی داوە نە بە خەبات بۆ ئازادی. لە لایەکی دیکەش حیزبێکی بە تەواوی ناسیونالیست وەك "پارتی"ش کە "کوردایەتی"ی رووتی دەکرد، دۆست‌و دوژمنی دیاری نەکردبوو و لەگەڵ شەیتانیش دۆستایەتی دەکردو لە نێو وڵاتیشدا هیچ خەباتێکی بۆ گۆڕینی تەرکیبی کۆمەڵی کوردەواری بەڕێوە نەدەبرد، بەڵکوو باری عەشیرەتی‌و دەرەبەگایەتیشی بەهێزتر دەکردو بەڕێوەبەرانی پارتی بە هیچ جۆرێك نە لە نێو پارتی‌داو نە لە کۆمەڵی کوردەواری‌دا چووکترین ئیمانیان بە دێموکراسی نەبوو، لە توانای‌دا نەبوو ئامانجەکانی گەلی کورد جێبەجێ بکا. بە کردەوەش نەتیجەی کاری پارتی ئاشبەتاڵێکی ئابڕووبەرانە بوو. بۆ ئەوە حیزبێکی سیاسی لە کوردستان سەرکەوێ دەبێ هەم حیزبێکی دێموکرات‌و هەم حیزبێکی شۆڕشگێڕ بێ. هەم بتوانێ گیروگرفتی نەتەوایەتی چارەسەر بکاو ستەمی نەتەوایەتی لە نێو بەرێ‌و هەم گیروگرفتی کۆمەڵایەتی چارەسەر بکاو ستەمی چینایەتی لەنێو بەرێ. بەڵام دەبێ حیزبێکی واقیعبین بێ‌و تێبگا کامە ستەم لە کامە قۆناخدا ئەساسی‌یە. لە قۆناخی ئێستای خەباتی ئێمەدا ستەمی نەتەوایەتی ئەساسی‌یە، لە قۆناخی پاش وەرگرتنی

کتێبخانەی دیجیتاڵی
www.rabari.org

خودموختاری، واته پاش دابینکردنی مافی نەتەوایەتیدا، ستەمی چینایەتی خۆی وەدەر دەخاو خەبات دژی ئەو ستەمە ئەساسیتر دەبێ. بەڵام ئەوەی بۆ حیزبی ئێمە هەموو وەختێك لە هەموان ئەساسیترە، چ لە نێو حیزبداو چ لە دەرەوەی حیزب، خەبات بۆ دێموکراسییە. ئەو خەباتە دەبێ بێوچانو بێپسانەوە بکرێ.

هەرگیز خەبات بۆ دێموکراسی نابێ بچێتە ژێر سێبەری خەبات بۆ مافی نەتەوایەتی یا خەباتی چینایەتی. چونکە ئەوە هۆی بنەڕەتیی پێکهێنانی حیزبی دێموکراتەو تا حیزبی دێموکرات ماوە، دێموکراسی مەبەستو ئامانجیەتی.

رەنگە کەسێك بڵێ ئەگەر لە سۆسیالیزمدا خەڵك خانوویان هەیەو ترومبیلیان هەیەو ناچەوسێندرێنەوە، بە زمانی خۆیان دەخوێننو دەنووسن، ئیدی ئازادییان بۆ چیە؟ هیچ نیعمەتێك لە جیهاندا لە ئازادی بەنرختر نیە. ئازادی کەرامەتو شەخسییەت دەدا بە ئینسانو رێگا نادا بکرێ بە مۆرە. دامەزرێنەرانی سۆسیالیزمی زانستییش لایەنگری کۆمەڵێك بوون کە لەوێدا گەشەکردنی ئازادانەی هەر کەس شەرتی گەشەکردنی ئازادانەی هەمووان بێ. واتە قابلییەتو لێزانیی هەر فەردێك لە خزمەت کۆمەڵ دایە. کۆمەڵیش لە خزمەت پشکوتنی قابلییەتو لێزانیی فەرد دایە. لە روانگەی دامەزرێنەرانی سۆسیالیزمی زانستییەوە کۆمەڵی دوارۆژ ئازادترینو بەختیارترین کۆمەڵ کە بە قسەی مارکس هەموو کەس هەم نانی دەبێ هەم گوڵی سوور. کورتی دەکەینەوە، سەرمایەداریی سەنعەتی، ئینسانی کردوە بە مۆرەو بە ئاڵەت. ئینسان دەبێ لە حاڵەتی مۆرە بێتە دەر، ببێتە شەخسییەت، ببێتە فەردێکی زیندوو و چالاکی کۆمەڵ. دەنا گەر ئینسان هەروەك مۆرە بمێنێتەوە، دیارە ئەودەم سۆسیالیزم شتێکی تازەی نەهێناوە، واتە سۆسیالیزم بە سەر سەرمایەداریدا سەرنەکەوتووە.

بزانین حیزبی دێموکرات وەك حیزبی ئێمە دەتوانێ سۆسیالیزم دروست بکاو ئایا سۆسیالیزم هەر بەو شێوەیە کە گوتراوەو ئێستا یەکێك لە دوگمەکانە، دادەمەزرێ کە گۆیا پێشڕەوی چینی کرێکار دێ زۆربەی زەحمەتکێشان لە دەوری خۆیدا کۆ دەکاتەوەو شۆڕشی سۆسیالیستی دەکاو دەسەڵاتی سیاسی بە دەستەوە دەگرێ؟ لە واقیعدا هیچ شۆڕشێك بەو شێوە کلاسیکییە نەبووە. شۆڕشی ئوکتۆبر کە بە شۆڕشی سۆسیالیستی ناسراوە، بە هیچ جۆر بەو شێوەیە نەبووە. جەرەیانی پاش شۆڕشی

کتێبخانەی دیجیتاڵی
www.rabari.org

ئوکتۆبر نیشانی دا کە خودی ئەم شۆڕشە بە کردەوە چەند لەو تیئۆرییە کلاسیکییە دوور کەوتۆتەوە. با جارێ باسی دوو نموونە لە ولاتانی دیکە بکەین. لە ساڵی ١٩٢١دا بە یارمەتیی یەکیەتیی سۆڤیەتی لە مەغوولستانی دەرەوەدا کە لە ساڵی ١٣٢٤ەوە بۆتە کۆماری گەلی مەغوولستان، شۆڕشێك بەرپا بوو و بە بەڕێوەبەریی سووخە باتۆر ڕێژیمێکی گەلیی لایەنگری شوانو کۆچەرە زەحمەتکێشەکانو دۆستی یەکیەتیی سۆڤیەتی هاتە سەر کار. (مەغوولستان ولاتێکی پانو گەورەیە، بەلام ژمارەی دانیشتووانی هەر سێ میلیۆنە). لە زەمانی سەرکەوتنی شۆڕشی گەلیدا، مەغوولستان نەك هەر چینی کرێکاری لێ نەبوو، بەڵکوو بە نموونە یەك کارگەشی لێ نەبوو. هەموو شوانو کۆچەر بوون. ئەو کاتە باسێکی ئاوا هاتە پێش. چۆن مومکینە سۆسیالیزم لە ولاتێکی ئەوتۆ دروست بکرێ کە هەموو شوانو کۆچەرنو کرێکاری تێدا نیە. هێندێ کەس نەزەریان ئەوە بوو کە مەغوولستان دەبێ لە پێشدا بەرەو سەرمایەداری بڕوا، پرۆلێتاریای تێدا پێك بێ، جا ئەو دەم حیزبی پێشڕەوی خۆی پێك بێنێو شۆڕشی سۆسیالیستی بکاو ببێتە ولاتێکی سۆسیالیستی. هێندێ دیکەو لە سەرەوەی هەمووان لنین، نەزەریان ئەوە بوو کە سەرمایەداری لە بەینی ئەو نیزامانەی لە مێژوودا ناسراون، نیزامێك نیە ئیجباری بێ. نیزامێکە دەکرێ بە سەریدا باز ببەی، بە شەرتێك ولاتێکی دیکەی سۆسیالیستی هەبێ یارمەتیی دەسەلاتی سیاسی لەم ولاتەدا بدا. ئەو کاتە ئەم ولاتە بۆ خۆی دەتوانێ بەرەو سۆسیالیزم بڕوا. مێژوو نیشانی دا کە ئەم بۆچوونە دروست بوو. ئەگەر ئەم بۆچوونە لە مەغوولستان سەرکەوت، نە حیزبی چینی کرێکاری لێ بووو نە تەنانەت حیزبێکی وەك حیزبی دێموکراتو نە ئەسڵەن هیچ ڕێکخراوێکی سیاسیی دیکەو ئەگەر ئێستا مەغوولستان بۆتە ولاتێکی سۆسیالیستی، مانای ئەوەیە مێژوو ئەو دوگمەی ڕەد کردۆتەوە کە هێندێ لاوی ناشارەزا دووپاتی دەکەنەوە. نموونەی باشتر لەوەش هەیە: لە ساڵی ١٩٥٩دا شۆڕشی کووبا بە سەرۆکایەتیی فیدل کاسترۆ سەرکەوت. ئەم شۆڕشە لە لایەن هیچ حیزبێکی چینی کرێکارەوە ڕێك نەخرابوو. نەك هەر ئەوە، فیدل کاسترۆ لە ساڵی ١٩٥٩و ١٩٦٠دا دژی کومۆنیستو دژی یەکیەتیی سۆڤیەتی ولاتەکانی سۆسیالیستی بوو. شۆڕشی کووبا کە دەستی پێ کرد لە سەرەتاوە تا سەرکەوتن، حیزبی کومۆنیستی کووبا ئەو وەختە ناوی حیزبی

کتێبخانەی دیجیتاڵی
www.rabari.org

سۆسیالیستی یەکگرتوو بوو لەگەڵی موخالیف بوو. پاش سەرکەوتنی شۆڕش لە کووبا بەڕێوەبەرانی حیزبی سۆسیالیستی یەکگرتوو، پێشنیاریان کرد کە ئەم حیزبە وەك حیزبی کومۆنیست بمێنێتەوە. فیدل کاسترۆش کە ئیدی ئەو وەختە نەزەری نسیبەت بە کۆمونیزمو یەکیەتیی سۆڤیەتی گۆڕابوو، ببێ بە سەرۆکی ئەو حیزبە. یانی لە واقیعدا مەقامێکی تەشریفاتی هەبێو دەسەڵاتی نەبێو بەکردەوە حیزبەکە هەر بە دەست بەڕێوەبەرانی پێشووی حیزبی سۆسیالیستی یەکگرتووی کووباوە بێ. فیدل کاسترۆ ئەو پێشنیارەی ڕەد کردەوەو خۆی حیزبی کومۆنیستی دروست کردو خۆشی بوو بە سکرتێرو بەشێك لە ئەندامانی حیزبی سۆسیالیستی وەرگرتو ئەم حیزبەی هەڵوەشاندەوە. واتە لە واقیعدا حیزبی کومۆنیست، (حیزبی چینی کرێکار) لە پاش سەرکەوتنی شۆڕشی کووبا پێك هات. کاتێك فیدل کاسترۆ دەستی کرد بە شۆڕش، نە ڕێکخراوی هەبوو، نە حیزبی پێشڕەوی هەبوو و نە نوێنەری چینی کرێکار بوو. ئەگەر وا دابنێین کە حیزبی سۆسیالیستی یەکگرتوو نوێنەری چینی کرێکار بوو، کاسترۆ دژی ئەم حیزبە بوو و ئەم حیزبەش موخالیفی شۆڕش بوو. ئێستا ٢٥ ساڵ لە سەرکەوتنی شۆڕشی کووبا تێدەپەڕێو کووباش وەك وڵاتێکی سۆسیالیستی چاو لێ دەکرێ. کەوابوو ئەو دوگمە بە یەکجاری فڕێ بدەین کە شۆڕشی سۆسیالیستی حەتمەن دەبێ حیزبێك سەرکردایەتیی بکا کە ناوی حیزبی چینی کرێکارەو سەرکەوتنی شۆڕشی سۆسیالیستیو بەرەو سۆسیالیزم ڕۆیشتن، بێ حیزبێك کە خۆی بە پێشڕەوی چینی کرێکار دادەنێ، ناگونجێ. ئەو دوو نموونەیە نیشانەی ئەوەن کە دەکرێ وڵاتێك بێ حیزبی چینی کرێکار وەك کووباو بێ چینی کرێکار وەك مەغوولستان، بەرەو سۆسیالیزم بڕواو بەرە بەرە سۆسیالیزم درووست بکا. لە کۆنگرەی شەشەمدا ئەوانەی دژی "کورتەباس" بوون دەیانگوت چۆن تازە ٢٥ ساڵ پاش وەرگرتنی خودموختاری دەست دەکەین بە درووستکردنی سۆسیالیزم؟ دیارە مەبەست ئەوە نیە کە بۆ جێبەجێ کردنی بەرنامەی ئێستای حیزب دروست ٢٥ ساڵ پێویستە، مەبەست ماوەی پێکهاتنی نەسڵێکە کە بەینی ٢٠ تا ٢٥ساڵە. هەرچەند کوردستانی ئێستا لەباری کۆمەڵایەتیو ئابووریەوە لە مەغوولستانی ساڵی ١٣٢٤ لە پێشترە، بەڵام پاش ٦٠ ساڵ هێشتا کەس ناڵێ کە سۆسیالیزم بە تەواوی لە مەغوولستان سەرکەوتوە. کە لە "کورتەباس"دا باسی ٢٥ ساڵ دەکرێ، گاڵتە نیە. حیزبی ئێمە مەسئوولییەتی هەیە

کە راستی بە گەلی کورد بڵێ‌و وەعدەی خۆڕایی پێ نەدا. باسی مەغوولستانمان کرد کە بەڕاستی زۆر پاشکەوتوو بوو. باسی وڵاتێکی پێشکەوتوو بکەین. چێکۆسلوواکی یەکێك لە پێشکەوتووترین وڵاتەکانی سەرمایەداری لە ئۆرووپا بوو کە ئەوەی دەبێ ئێمە لە دوارۆژدا دروست بکەین واتە ژێرخانی ئابووری‌و کۆمەڵایەتی‌و سەنعەتیی پێشکەوتوو، هەمووی پێش دەسەڵاتی سۆسیالیستی هەبوو. چێکۆسلوواکی کە پێش شەڕی دووهەمی جیهانی وەك وڵاتێکی سەرمایەداریی پێشکەوتوو لە ئێراندا پردی دروست دەکرد، کارخانەی سیمان‌و قەندی دروست دەکرد.

شکۆدا ئەو کاتەش هەر لە ئێراندا بەناوبانگ بوو. بەڵام ئێستا پاش **٣٩** ساڵ کە دەسەڵاتی سۆسیالیستی لەو وڵاتەدا دامەزراوە، خۆیان جارێ ناڵێن پرۆسەی دروست کردنی سۆسیالیزم کۆتایی هاتووە. هێندێ هاوڕێ دەپرسن‌و دەڵێن، باشە مەسەلەی هەژموونی چی لێ‌دێ کە ئێمە بتوانین سۆسیالیزم بێ چینی کرێکار دروست بکەین‌و چینی کرێکار خۆی لە جەرەیانی دروست کردنی سۆسیالیزم‌دا پێك بێ، ئەو کاتە لە جەرەیانی وەدەستهێنانی دەسەڵاتی سیاسی‌دا هەژموونی پرۆلێتاریا هەر مانای نیە. مەسەلەن ئەگەر حیزبی دێموکرات بە پشتیوانیی خەڵکی کوردستان دەسەڵاتی سیاسی لە کوردستاندا بە دەستەوە بگرێ‌و ڕێگا بۆ دروستکردنی سۆسیالیزم خۆش بکا، ئایا بۆ ئەم هەنگاوە هەژموونیی پرۆلێتاریا پێویستە؟

ئەوەی لە کووبا هاتە دی، بوو بە بە سەرچاوەی نووسینی کتێبە بە ناوبانگەکەی "رێژیس دنێبری" بەناوی "شۆڕش لە نێو شۆڕش‌دا". مەبەست لە شۆڕش لە نێو شۆڕش‌دا ئەوە بوو کە بێ سەرکردایەتیی چینی کرێکارو حیزبی کومۆنیست، واتە بێ پێڕەوی کردن لەو دوگمە کلاسیکی‌یە، شۆڕشی کووبا سەرکەوت. جا ئایا گوناهە کوردیش ڕێگای تایبەتیی خۆی هەبێ کە نە ڕێگای سۆڤیەتی، نە ڕێگای مەغوولستان‌و نە ڕێگای کووبایە؟ ئایا هەموو کەسی دیکە مافی ئەوەی هەیە ڕێگای تایبەتیی خۆی بگرێتە پێش بەو شێوەیە کە خۆی بە مەسڵەحەت دەزانێ، بەڵام کورد هەقی نیە ئەو کارە بکا؟ "کورتەباس" هیچ گوناهێکی دیکەی نیە جگە لەوە کە دەڵێ دەکرێ ڕێگایەکی واش هەبێ کە لەگەڵ هەلومەرجی کوردستان باشتر رێك کەوێ. نەك هەر تاوان نیە حیزبی دێموکرات شتێکی تازە بڵێ‌و هەر چاوی لە خەڵك نەبێ، بەڵکوو ئێمە دەبێ شانازی بەوە بکەین کە حیزبی ئێمە یەکەم ڕێکخراوە

کتێبخانەی دیجیتاڵی
www.rabari.org

کە ئەم مەسەلەیەی بەو شێوەیە لە ئێراندا هێناوەتە گۆڕێ. دروست‌و نادروست بوونی نەزەرێکی تازە لە جەرەیانی خەباتدا دەردەکەوێ، دەکرێ پاشان ئیسلاح بکرێ‌و کەم‌و زیاد بکرێ‌و بە دەرس وەرگرتن لە تاقیکردنەوەی خەبات، نەزەرەکە دەوڵەمەندتر بکرێ‌و وردتر فورموولە بکرێ. خودی "کورتەباس" لە دوو ساڵی رابردوودا کە باسی لە سەر کراوەو دەستی لێ دراوە، زۆر باشتر بووەو زۆر باریشی ئێستا باشتر روون کراوەتەوە. حیزبێکی دێموکرات کە بە شەرتێك شۆڕشگێڕ بێ، بە شەرتێك بەرنامەی سۆسیالیستیی هەبێ کە حیزبی ئێمە نیشانی داوە کە شۆڕشگێڕیشەو بەرنامەی سۆسیالیستیشی هەیە کە دەتوانێ بەرەو سۆسیالیزم بڕواو سۆسیالیزمیش دروست بکا. جاران ئەو فکرە هەبوو کە ئەگەر خودموختاریمان وەرگرت‌و پاشان بەرەو سۆسیالیزم رۆیشتین، ئایا دەبێ ناوی حیزبەکەمان بگۆڕین‌و ئەگەر بیگۆڕین، چ ناوێکی بۆ دابنێین. بەلاّم ئێستا ئەو فکرە بە تەواوی لاچووە. هەر حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران دەتوانێ تا گەیشتن بە ئامانجی دوارۆژی کە سۆسیالیزمە، کۆمەلاّنی خەڵکی کوردستان بەڕێوە بەرێ. دەکرێ ناوەکەیشی هەر لە سەر خۆی بێ‌و هیچ ناتەباییش لە بەینی ئەم ناوەو سۆسیالیزمدا بەرچاو ناکەوێ. بەتایبەت ئێستا کە دروستکردنی کۆمەڵی دێموکراتیکی سۆسیالیستی لەبەرنامەی حیزبدا هاتووە. ناوی حیزبەکەمان کە دێموکراتەو لەگەڵ سۆسیالیزمێك کە دەمانەوێ دای‌مەزرێنین‌و سۆسیالیزمی دێموکراتی‌یە، تەبایی تەواوی هەیە.

لە "کورتەباس"دا کە حیزبی ئێمە سۆسیالیزمی هەڵبژاردوەو لەبەر ئەوە کۆمەڵێکە دادپەروەرانەتر لە کۆمەڵی سەرمایەداری، داهاتی نەتەوەیی لێرەدا عادلاّنەتر دابەش دەکرێ. دووهەم ئەو کۆمەڵەو ئەوە بە تایبەتی بۆ ئێمە گرنگە "چونکە لە ولاّتێکی پاشکەوتوودا دەژین" خێراتر دەچێتە پێشێ، کۆسپی سیاسی، کۆمەلاّیەتی‌و ئابووری لادەچن‌و هێزەکانی بەرهەمهێنان، دیارە ئادەمیزادیش ئەگەر ئازادیی هەبێ، رێگای پشکوتنی ئیستعدادو قابلییەتی ئاوەلاّ دەبێ. لە ولاّتەکانی سۆسیالیستیش کە لە سەرەتادا ئازادی هەبوو، کۆمەلاّنی خەڵك بە شوورو هەیەجانەوە کاریان دەکرد. جا ئەگەر ئەو ئازادی‌یە دابین بێ‌و خەڵك بە دایمی‌و بە دڵەوەو بە خۆشحاڵی‌یەوە کار بکەن، سۆسیالیزم خێراتر دەچێتە پێش‌و کۆمەل زۆرتر دەتوانێ گیروگرفتە ئابووری‌و کۆمەلاّیەتی‌و فەرهەنگی‌یەکانی خۆی چارەسەر بکا.

کتێبخانەی دیجیتاڵی
www.rabari.org

تاقیکردنەوەی نزیکەی ٧٠ ساڵ مەوجوودییەتی سۆسیالیزم نیشانی داوە کە خێرایی هەڵدانی ئابووری لە سۆسیالیزمدا، لە سەرمایەداری زیاترە. ناڵێین سۆسیالیزم بوحرانی تێدا نیە، ناڵێین تەنگو چەڵەمەی ئابووری نایەتە پێش، بەڵام لە سەر یەك ڕێگای بۆ پێشەوە چوون خۆش کراوەو کۆمەڵ خۆی لە چوارچێوە تەنگانەکانی ئابووریی سەرمایەداری دەرباز کردوە. ئابووریی سۆسیالیستی باشتر هەڵدەسووڕێ، چونکە چەوساندنەوە نەماوە، چونکە سەرخانی سیاسی، واتە دەسەڵاتی سەرمایەکە کە کۆسپی پەرەئەستاندنی هێزەکانی بەرهەمهێنان بوو لە نێو چوونو کۆمەڵ دەتوانێ نەخشە دابنێو بەرنامە دابڕێژێو لە رووی بەرنامەوە ئابووری بەڕێوە بەرێ. مەسەلەن وا دابنێین کە ئێستا دەوڵەتی ئەمریکا دەیەوێ نەخشەی ئابووری دابنێو بەرنامەی بۆ دابڕێژێ. ئەگەر ئەو بەرنامە ئابووریيە لەگەڵ قازانجی مونوپۆلە گەورەکان مەسەلەن یەکێکی وەك مونوپۆلەکانی نەوتی یا ئوتۆمبیلسازیدا ڕێك نەکەوت، چی بەسەر دێ؟ دیارە ئەو مونوپۆلانە بەرنامەکە ڕەد دەکەنەوە. دەوڵەتیش ئامرازی ئەوتۆی بە دەستەوە نیە ئەم بەرنامەیەی بە سەریاندا بسەپێنێ. چونکە ئەمریکا وڵاتێکی سەرمایەدارییەو سەرمایەو قازانجی سەرمایە ڕێزیان هەیە. قانوون دەیانپارێزێ، کەوابوو تەنانەت ئەگەر دەوڵەتی ئەمریکا لە ئەهرومە ئابوورییەکانیش کەڵك وەربگرێ، ناتوانێ نەخشەیەکی ٥ ساڵە بۆ ئابووریی ئەمریکا دابنێ.

بە کورتی مەبەست ئەوەیە کە وەختێك سەرمایە زاڵ نەبوو، ئیمکانی دانانی بەرنامەی گشتیی ئابووری پێك دێ. بۆیە ئەگەر بمانەوێ بە شێوەیەکی سادە لە باری ئابوورییەوە فەرقی ئەساسی لە بەینی وڵاتێکی سۆسیالیستیو سەرمایەداریدا دیاری بکەین، دەکرێ بڵێین هەم لە سۆسیالیزمو هەم لە سەرمایەداریدا پلانو بەرنامە هەیەو لە هێندێ وڵاتی سەرمایەداریدا لە مێژە بەرنامەی ئابووری دارشتن باوە، بە تایبەتی لەو وڵاتانەدا کە سەرمایەداریی دەوڵەتی تێیاندا بەهێزە. وەك فەرانسە کە پێش هاتنە سەرکاری حیزبی سۆسیالیستیش هەر پلانو بەرنامەی ئابووری هەبوو. تەنانەت خەتە گشتییەکانی پلانێکی درێژخایەنیش دانرابوو. بەڵام پلان لە سەرمایەداریدا گشتی نیە، هەموو بارەکانی ژیانی کۆمەڵ، ئابووریو کۆمەڵایەتیو فەرهەنگی ناگرێتەوە. هەروەها کە گوترا جێبەجێ کردنی پلانیش دژوارە. چونکە ئەگەر لەگەڵ قازانجی سەرمایەداران ناتەبایی هەبوو، دەتوانن تەگەرەی

کتێبخانەی دیجیتاڵی
www.rabari.org

بخەنە پێش. هەروەها دەکرێ بڵێین هەم لــە سۆســیالیزمداو هــەم لــە ســەرمایەداریدا بــازاڕیش هەیــە، دیــارە بــازاڕی سۆسیالیســــتی مــــەحدوودترە چونکــــە ئــــامرازی بەرهەمهێنان لەم بازاڕەدا نافرۆشرێن، بەڵاّم خــەڵك زۆربــەی شــتومەکی مەســرەفیی خۆیان لە بازاڕ دەکڕن. کەوابوو لە سۆسیالیزمو لە سەرمایەداری، واتــە لــە هــەر دوو سیستمەکاندا هەم پلان هەیەو هەم بازاڕ، بەڵاّم یەکێك لە جیاوازییە بنەڕەتییەکانی نێو ئەو دوو سیستمە ئەوەیە کە لە ئابووریی سۆسیالیستیدا بازاڕ تابعی پلانــە، لــە کاتێكدا لە ئابووریی سەرمایەداریدا پلان تابعی بازاڕە. لــە سۆســیالیزمدا عــامیلی دیاریکەر هەر پلانە، لە سەرمایەداریدا بازاڕە. یانی لە سەرمایەداریدا لــە ئەســڵدا میکانیزمی بازاڕە کە ئابوورییەکە تەنزیم دەکا. لە سۆسیالیزمدا ئەم ئەرکە لە ســەر شانی پلانو بەرنامەیە. پلانیش دەکرێ ئەرکەکانی بە تــەواوی لــە نــاوەندەوە دیــاری بکرێن، یا بەشێك لەو ئەرکانە لە سەلاحییەتی خــودی بنکــە ســەنعەتییەکاندا بــن. مەسەلەی هەر گرنگ ئەوەیە کە ئایا دەکرێ، مەحدوودیەتی بــازاڕ لــە سۆســیالیزمدا هەڵبگیرێ، بۆ ئەوەی نەخشی زیاتر بێ، بێ ئەوە زەربە لە مالکییەتی سۆسیالیستیی ئامرازی بەرهەمهێنان بدا؟

ئەمە تاقیکردنەوەیەکی مێژوویییە کە دواڕۆژ ئاکامی نیشان دەدا. لە ئــابووریی سۆسیالیســـتیدا دوو شـــێوە مالکییـــەتی سۆسیالیســـتی هەیـــە: مالکییـــــەتی سۆسیالیستیی گشتیو مالکییەتی سۆسیالیستیی هەرەوەزی. بۆیەش دوو چین هەیە، چینی کرێکار کە پێوەندیـی بـە مالکییـەتی گشـتییەوە هەیـە، وەك کارخانـەکانو ساوخۆزەکانو چینی جووتیار کە پێوەندیی بە مالکییەتی هەرەوەزییــەوە هەیــە وەك کەڵخۆزەکان. بەرهەمی ئەم دوو شێوە مالکییەتە لە بازاردا پێکەوە ئاڵوگۆڕ دەکرێن. کەڵخۆزەکان بەرهەمی کشتوکاڵی دەبەن بۆ بــازاڕو ماشــینی کشــتوکاڵیو ئــامرازی بەرهەمهێنانی کشتوکاڵیو شتومەکی مەسرەفی کە بەرهەمی سەنعەتن دەکڕن. بــەم جۆرە لە نێو کەڵخۆزەکانو کارخانەکاندا هێندێ ئامرازی بەرهەمهێنانیش لە ڕێگــای بازاڕەوە ئاڵوگۆڕ دەکــرێ. بــەڵاّم لــە نێــو بەشــەکانی خــودی مالکییــەتی گشــتیی سۆسیالیستیدا ئاڵوگۆڕی ئامرازی بەرهەمــهێنان وەدی نایــە. بۆیــە دەڵێــین کــە لــە بازاڕی ئابووریی سۆسیالیستیدا ئاڵوگۆڕی ئامرازی بەرهەمهێنان مەحدوودە.

دیارە لە ئابووریی سۆسیالیستی‌دا کرێکـارو جووتیـار هیچیـان چەوسـێنەر نـین‌و هەردووکیان بە شـێوەی بەرهەمـهێنانی سۆسیالیسـتی‌یەوە بەسـتراونەتەوە، بۆیـەش قازانجی هاوبەشیان هەیـە کـە بریتی‌یـە لـە پەرەئەسـتاندن‌و پێشـکەوتنی ئـابووریی سۆسیالیستی. بەڵام چونکە بازاڕێکی ئەوتۆ هەیە کە باس کـرا نـەك هـەر لـە بـاری تیئۆری‌یـەوە، بـەڵکوو لـە بـاری عەمەلیشـەوە کرێکـار کـە نوێنـەری مالکییـەتی سۆسیالیسـتیی گشـتی‌یەو جووتیـار کـە نوێنـەری مالکییـەتی هـەرەوەزیی سۆسیالیستی‌یە، لە بازاڕدا وەك کڕیارو فرۆشیار تووشی یەکتر دەبن. لەو پێوەندی‌یەدا ناتەبایی لە نێو چینی کرێکارو چینی جووتیاریش‌دا هەیـە. بێجگـە لـەو دوو شـێوە مالکییەتە سۆسیالیستی‌یە، دوو شـێوە مالکییـەتی دیکـە، تایبـەتی‌و شەخسـییش هەن. مالکییەتی تایبەتی کە مانای ئەوەیە فەرد خاوەنی بەرهەمهێنانی زۆر کەمـە. مەسەلەن کەڵخۆزی‌یەکان لە دەورووبەری ماڵی خۆیاندا پارچە زەوی‌یەکیان هەیە کـە سەوزی‌و میوەی تێ‌دا بۆ خۆیـان بـار دێنـن‌و بەرهەمەکـەی هـی خۆیانـەو دەتوانـن بی‌فرۆشن. لە شارەکانیش‌دا رەنگە هێندێ دووکانی تایبەتی یـا تـەعمیرگای چکۆڵـە هەبێ کـە لـە مالکییـەتی تایبـەتی‌دا بـێ. بـەڵام لەسـەر یـەك هـەرچی ئـابووریی سۆسیالیستی زیاتر پەرەی ئەستاندبێ، ئەوەندە مالکییـەتی تایبـەتی مـەحدوودترە. مالکییەتی شەخسی لە ئابووریی سۆسیالیستی‌دا مەحدوود ناکرێ. خـێزانێکی چـوار کەسی دەتوانن چوار ترۆمبێلیان هەبێ بە شـەرتێك کـە ترومبێلـەکان بـە مەبەسـتی شەخسی بەکار بێنن. نەیانکەن بە تاکسی یا باری‌یان پێ نەکێشن. هـەر ئـەندامێکی کۆمەڵی سۆسیالیستی بەرامبـەر بـە کـاری خـۆی کـە لـە بـاری چـەندی‌و چۆنـی‌و گرنگی‌یەوە کرێی دیاری دەکرێ، دراو وەردەگرێ. بـەم دراوە لـە بـازاڕدا شـتومەکی مەسرەفیی پێویست دەکڕێ. بەم جۆرە ئەگـەر لـە بـازاڕی سۆسیالیسـتی‌دا ئـامرازی بەرهەمهێنان مەحدوودە، بازاڕی شـتومەکی مەسـرەفی مـەحدوود نیـە. بۆیـە ئـەم بەشەی بازاڕی سۆسیالیستی وەك عـاملێکی گرنـگ تەئسـیر دەکاتـە سـەر هـەموو رەوڕەوەی ئابووریی سۆسیالیستی. بەڵام هەر لـەو کاتـەش‌دا پەرەئەسـتاندنی بـازاڕی سۆسیالیستی هەم پێشتر بەرنامەی بۆ دانراوەو هەم لـە چوارچێـوەی پلانـی گشـتیی ئابووری‌دا هەڵ دەسووڕێ. جێبەجێ کردنی بەرنامەی ئابووری لە لێکدانەوەی دوایی‌دا بە دەسـت کۆمـەڵانی خـەڵك، کرێکـاران، جووتیـاران‌و رووناکبیرانەوەیـەو هـەرچی

کتێبخانەی دیجیتاڵی
www.rabari.org

کۆمەڵانی خەڵکیش ئازادییان زیاتربێ‌و بەختیارتر بژین، پتر ئامادە دەبن بۆ پێشخستنی کۆمەڵی سۆسیالیستی هەوڵ بدەن. بۆیە ئێمە سۆسیالیزممان هەڵبژاردوە، چونکە کۆمەڵێکی عادڵانەترە، خێراتر گەشە دەکاو ئادەمیزاد تێیدا بە ئازادی‌و بەختیاری دەژی. تاقیکردنەوەی ولاتانی سۆسیالیستی دەخەینە بەرچاو، دێینە سەر ئەو باوەڕە کە سۆسیالیزم لە باری پێکهێنانی ژێرخانی ئابووری‌و کۆمەڵایەتی‌یەوە زۆر چۆتە پێش. بەلاّم ئەگەر ئازادیی سیاسیشی تێدا بێ، ئەوە ئەو کۆمەڵەیە کە حیزبی دێموکرات خەباتی بۆ دەکا. لە سۆسیالیزمی مەوجووددا ستەمی چینایەتی‌و ستەمی نەتەوایەتی لە ئەساس‌دا لە نێو چووە. دەڵێین لە ئەساس‌دا ستەمی نەتەوایەتی لەنێو چووە، چونکە لە هێندێ ولاتانی فرە نەتەوەیی سۆسیالیستی‌دا گیروگرفت زۆرن، لە خودی یەکیەتیی سۆڤیەتی‌یەوە بگرە تا مەسەلەن ڕۆمانی کە ئەقەلییەتی مەجاری تێدایە، جارێ مەسەلەی نەتەوایەتی بە تەواوی چارەسەر نەکراوە. ڕەنگە تەنیا ئاکامی لەبارو باشی ڕووداوەکانی ساڵی ١٩٦٨ لە چێکۆسلوواکی ئەوە بووبێ کە مەسەلەی نەتەوایەتی لەوێ زۆر ئوسوولی چارەسەر کراوە.

پاش ساڵی ١٩٦٨ لە چێکۆسلوواکی فیدراسیۆن بە دوو حکوومەتەوە پێك هات، حکوومەتی بەشی چێك‌و حکوومەتی بەشی سلوواك. لە چێکۆسلوواکی هەردوو زمانی چێکی‌و سلوواکی ڕەسمیەتیان هەیەو هیچیان بەسەر هیچیاندا زاڵ نین. تەنانەت دراوی ولاتەکەش "کورون" بە دوو زمان لە سەری نووسراوە. لە هەموو مەدرەسەو ئیدارەیەکی سەرانسەری چێکۆسلوواکی‌دا هەردوو زمان وەك یەك تەماشا دەکرێن. لە یوگۆسلاڤی کە ٦ کۆماری فیدراڵی هەیە، بە شێوەیەکی ئوسوولی مەسەلەی نەتەوایەتی چارەسەر کراوە. دیارە هێندێ گیروگرفت دێتە پێش، چونکە دەوڵەتی ئالبانی، ئالبانی‌یەکانی یوگۆسلاڤی بۆ جیابوونەوە هان دەدا. بەلاّم چونکە هەموو نەتەوەکانی یوگۆسلاڤی مافی نەتەوایەتیی خۆیان وەرگرتوەو وەك یەکیش تەماشا دەکرێن، یەکیەتیی یوگۆسلاڤی هەر بەردەوامەو بە پێچەوانەی هێندێ پێشبینی، پاش مردنی "تیتۆ" تێك نەچوو. پاش تیتۆ لە یوگۆسلاڤی‌دا شێوەیەکی زۆر تایبەتییان بۆ هەڵسووڕانی کاروباری ولات دامەزراندوە. سەرۆك کۆماری بە نۆرەیەو نوێنەری هەرکام لە شەش کۆمار بە نۆرە دەبێتە سەرۆك کۆماری هەموو یوگۆسلاڤی. بۆ ئەم مەبەستە هەڵبژاردن ناکرێ، چونکە ئەو کۆمارە کە ژمارەی

دانیشتووانی زیاترە، ئیمکانی پترە بۆ ئەوە نوێنەری ببێتە سەرکۆماری یوگۆسلاڤی. هەڵسووڕاندنی کاروباری وڵات، بەم شێوەیە بۆ وەك یەك بوونی نەتەوەکانی یوگۆسلاڤی زیاتر ڕێز دادەنێ‌و دێموکراتی‌ترە.

بەکورتی لە سەریەك، لە وڵاتانی سۆسیالیستی‌دا ستەمی نەتەوایەتی هەڵگیراوەو ستەمی چینایەتیش لە نێو چووە. دیارە هێندێ ئیمتیاز بۆ بەرێوەبەران هەیە، بەڵام ئەوە ستەمی چینایەتی نیە. ئازادیی سیاسی لەو وڵاتانەدا دابین نەبووە. هەرچەند سۆسیالیزم دەبێ دێموکراسیی لەگەڵ بێ، دێموکراسی‌و سۆسیالیزم لێك جیا ناکرێنەوە. هێندێ لە وڵاتەکانی سۆسیالیستی خۆیان باسی پەرەپێدانی دێموکراسیی سۆسیالیستی دەکەن. ئەوە دوو مانای هەیە: یەکەم پێیان خۆشە دێموکراسی پەرەی پێ بدرێ‌و دووهەم مانای ئەوەیە کە دێموکراسیی سۆسیالیستی جاری بە تەواوی پەرەی پێ نەدراوە، واتە خۆیان هەست بەوە دەکەن کە دێموکراسی نیە یان مەحدوودە. بۆیە باسی دێموکراسی لە سۆسیالیزمدا کردن کارێکی ڕەوایەو بۆیەش ئیستلاحی سۆسیالیزمی دێموکراتیك دروست‌و بەجێیە.

وەڵامی پرسیاری سێهەم کە چۆنیەتیی پێوەندی‌یەکانی ئێمە لەگەڵ وڵاتەکانی سۆسیالیستی دیاری دەکا، بە کورتی ئەوەیە: نە پەیرەویی بێ ئەملاو ئەولاو نە دژایەتی، بەڵکوو دۆستایەتی. دیارە ئەو بۆچوونە بەڕاستی نەتیجەی ساڵەها تاقیکردنەوەی حیزبەکەمانە. حیزبی دێموکرات پاش دەرس وەرگرتن لە تاقیکردنەوەی حیزبە کوردستانی‌یەکانی دیکەو دەرس وەرگرتن لە تاقیکردنەوەی حیزبەکانی دیکەی ئێران، هاتۆتە سەر ئەو بڕوایە کە ئەگەر کەسێکی دیکە لە باتی ئەو بڕیار بدا، ئەوەی بە سەر دێ کە بە سەر حیزبی توودەدا هات. دوژمنایەتی لەگەڵ وڵاتانی سۆسیالیستی هەڵەیە. چونکە ئەو وڵاتانە لە دوو بارەوە دۆستی حیزبی ئێمەن. هەم لەباری ستراتیژیکەوە چونکە وڵاتی سۆسیالیستین‌و ئێمەش سۆسیالیزمان دەوێ‌و بە ئاواتین کە هەتا ڕێبازی ئێمە لە وڵاتەکەماندا بە تەواوی سەردەکەوێ، دێموکراسیش لە وڵاتانی سۆسیالیستی‌دا پەرە بستێنێ. بۆیە لە دوارۆژدا زیاتر لێی نزیك دەبینەوە.

بەڵام لە بارێکی دیکەشەو با لەبیرمان نەچێ کە دامەزرانی حیزبی دێموکرات لە ساڵی ١٣٢٤دا دەگەڕێتەوە سەر ئەو هەلومەرجەی کە بە هاتنی لەشکری سوور بۆ ئێران پێك هاتبوو. حیزبی ئێمە دۆستایەتی‌یەکی سوننەتی لەگەڵ یەکیەتیی

سۆڤیەتیدا هەیەو چونکە کوردستان دراوسێی یەکیەتیی سۆڤیەتییە، لەباری ژێئۆپۆلیتیکیشەوە ئەم دۆستایەتییە پێویستە. گومانی تێدا نیە کە سیاسەتی دۆستایەتی لەگەڵ یەکیەتیی سۆڤیەتی رۆژێك لە سەرانسەری ئێراندا سەردەکەوێو زۆر رێکخراوی رەسەنو پێشکەوتووی دیکەش رێبازی ئەمڕۆی حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران دەگرنە پێش. ئێمە ئامادەی دۆستایەتین، بەڵام مێعیار بۆ ئێمە قازانجی حیزبەکەمانو گەلی کوردو گەلانی ئێرانە. هێندێ کەس پرسیار دەکەنو دەڵێن ئەگەر هاتو ئەو قازانجە لەگەڵ دۆستایەتی لەگەڵ یەکیەتیی سۆڤیەتی رێك نەکەوت، ئەو کاتە هەڵوێستمان چ دەبێ؟ دیارە ئێمە هەموو وەختێك مەبەستمان ئەوەیە کە ئەم دۆستایەتییە لەگەڵ قازانجمان رێك کەوێو هەوڵیشی بۆ دەدەین. بەڵام ئەگەر هاتو لە نێو قازانجی گەلی کوردو دۆستایەتی لەگەڵ یەکیەتیی سۆڤیەتی یا لەگەڵ هەر وڵاتێکی دیکەدا ناتەبایی پەیدا بوو، زۆر روونە، ئێمە قازانجی گەلی کورد هەڵدەبژێرین.

با بە سەراحەت بگوترێ کە ئێمە بە خاتری دۆستایەتی قەت واز لە سەربەخۆیی خۆمانو قازانجی میللەتەکەمان ناهێنین. بەڵام لەبەر خاتری سەربەخۆییو قازانجی میللەتەکەمان ئەگەر پێویست بوو، واز لە دۆستایەتی دەهێنین. کەوابوو مێعیار بۆ ئێمە قازانجی حیزبو گەلی کوردو گەلانی ئێرانو سەربەخۆییمانە. مێعیاری ئەساسی سەربەخۆیی بڕیاردانە. دۆستایەتی دەکەین، بەڵام لەگەڵ پاراستنی سەربەخۆیی، ئەگەر پێویست بوو دۆستایەتییەکە فیدای سەربەخۆیی دەکەین، بەڵام هەرگیز سەربەخۆیی فیدای دۆستایەتی ناکەین. ئەو رابیتە ئورگانیکە کە باسم کرد، لە نێوان دیاریکردنی جەوهەری سۆسیالیزمو پاراستنی سەربەخۆیی حیزبەکەمانو وڵاتەکەماندا هەیە لێرەدا خۆی دەنوێنێ. ئێمە دەمانەوێ کۆمەڵی سۆسیالیستی خۆمان بە دەستێوەردانی وڵاتانی دیکە، تەنانەت باشترین دۆستیشمان بێ، دروست بکەین. نامانەوێ سۆسیالیزمێك دروست بکەین کە پێویستی بەوە هەبێ کە لەشکری وڵاتێکی دیکە بێ بیپارێزێ. سۆسیالیزم بە کۆمەڵانی خەڵك دروست دەکرێو بەوانیش دەپارێزرێ، نە بە لەشکری وڵاتێکی بێگانە. وڵاتێك کە ئەرتەشی بێگانەی تێدا جێگیر بوو، هەرچەندیش ئەم بێگانەیە دۆست بێ، سەربەخۆیی بڕیاردانی خۆی لەدەست دەدا. بۆ نموونە سەیری ئەفغانستان بکەین. دیارە ئێمە دژی سیاسەتی ئەو

بەناو موجاهیدە ئەفغانیانەین کە دەیانەوێ لە ئەفغانستان جمهووری ئیسلامی دابمەزرێنن. بەلاّم بە تاقیکردنەوەی خۆمان باش دەزانین کە ئەگەر خەڵك پشتیوانی نەکا، پارتیزان ناتوانێ شەڕ بکا. ئێستا چەندین ساڵە موجاهیدەکانی ئەفغانی دژی دەوڵەتی مەرکەزیو لەشکری سۆڤیەتی شەڕ دەکەنو خەباتیشیان هەر بەردەوامە. مانای ئەوەیە کە بەشێك لە کۆمەلاّنی خەڵك پشتیوانیانە. ڕەنگە بگوترێ خەڵکی پاشکەوتوو پشتیوانیانە، بەلاّم ئەوە ئەسڵی مەسەلەکە ناگۆڕێ. بەدبەختی ئەوانەی کە لە ئەفغانستان دەسەلاّتیان بە دەستەوەیە، ئەوەیە کە بە پشتیوانیی لەشکری سۆڤیەتی دەبێ سۆسیالیزم دروست بکەن. ئەو سۆسیالیزمە نە سەرکەوتوو دەبێ نە دێموکراتی.

هەڵوێستی حیزبی دێموکرات بەرامبەر بە مارکسیزم باس کرا. ئێمە حیزبێکی دێموکراتین، خاوەنی تاقە ئیدئۆلۆژی‌یەك نین، ئەندامانی حیزبی ئێمە ئیدئۆلۆژیی جۆراوجۆریان هەیە، بەلاّم لە ژێر ئالاّی حیزبی دێموکراتدا کۆ بوونەوە، چونکە بەرنامەی سیاسیی ئەم حیزبەیان پەسند کردوە. بۆیە حیزبی ئێمە لە کێشەو ناکۆکیی ئیدئۆلۆژیکی گرووهە مارکسیتی‌یەکاندا دەخالەت ناکا. بەلاّم ئەگەر مارکسیزم زانستێکی کۆمەلاّیەتی‌یە، تیئۆری‌یەکی زانستی‌یە، ئایا گوناهە حیزبی دێموکرات کەڵکی لێ وەربگرێ؟ زانست لە پاوانی هیچ کەسدا نیە. ئەگەر حیزبی دێموکرات زانست تەتبیق بکا، تاوان نیە. لێرەدا تەنیا شێوەی کەڵك وەرگرتن لە زانستو شێوەی تەتبیقی زانست لەگۆڕێ دایە. زانست دوگم نیە. زانستی کۆمەلاّیەتی پێکەوە لەگەڵ کۆمەڵ بەرەوپێش دەچێو پەرە دەستێنێ. مەسەلە ئەوەیە کە ئەم زانستە بە شێوەیەکی خەللاقو داهێنەرانە تەتبیق دەکرێ. هەر ئەوەندە کە نەزەرێك لە کتێبێکدا نووسرابێ بۆ ئەوە بەس نیە کە پێڕەویی لێ بکەین. کتێبەکە هی هەرکەس بێ فەرق ناکا. کتێبەکانی مارکسو لنینیش جێی موناقشەن. بۆ موسوڵمانێك ئایەی قورئان جێی موناقشە نیە. بەلاّم تیئۆریی کۆمەلاّیەتی ئایەی قورئان نیە، جێی موناقشەیە. ئەگەر تیئۆری‌یەك لە جەرەیانی تەتبیقدا دەرکەوت کە دروستە، پەسندی دەکەین. ئەگەر دەرکەوت کە دروست نیەو واقیعییەت لەگەڵ تیئۆری ڕێك ناکەوێ، ئەوکاتە مانای ئەوەیە کە تیئۆری‌یەکە نادروستەو دەبێ وازی لێ بێنین. لە تەتبیقی تیئۆریدا دەبێ هەلومەرجی زەمانیو مەکانی بەرچاو بخەین.

کتێبخانەی دیجیتاڵی
www.rabari.org

مەسەلەن مارکس لە کتێبی "سەرمایە"دا باسی سەرمایەداری دەکاو لێکۆڵینەوەی مارکس لەم بارەوە بێوێنەیە. بەڵام مارکس باسی سەرمایەداری ١٥٠ ساڵ لەمەوبەر دەکا. ئێستا سەرمایەداری لە زۆر بارەوە گۆڕاوەو بێگومان ئەگەر خودی مارکس ئێستا لە سەر سەرمایەداریی نووسیبایە، بە شێوەیەکی دیکە دەینووسی. بۆیە زۆر شت لە کتێبی سەرمایەدا هاتوە کە لەگەڵ واقعییەتی ئەمڕۆ رێك ناکەوێ. لە پاشان هەروەها کە گوترا تیئۆری زانستی لە پاوانی هیچ کەسدا نیە، چونکە لاوازیە فەرانسەیی بووە، مانای ئەوە نیە ئەمڕۆ تەنیا فەرانسەیی مافی ئەوەیان هەیە لە سەر زانستی شیمی حەکەم بن، هەروەها چونکە داروین ئینگلیسی بووە، تەنیا ئینگلسی‌یەکان مافیان هەبێ لە سەر قانوونەکانی پەرەئەستاندنی تەبیعەت‌و ئادەمیزاد حەکەم بن.

تیئۆری زانستییش هەروایە، دیاردەیەکی جیهانی‌یە. هەموو کەس دەتوانێ پەرەی پێ بداو هەموو کەسیش دەتوانێ تەتبیقی بکاو کەسیش مافی ئەوەی نیە خۆی بکا بە حەکەم. مێعیاری راستی‌و دروستیی تیئۆری کتێب نیە، کردەوەو تاقیکردنەوەیە. تیئۆریی کۆمەڵایەتی لە جەرەیانی تەتبیقدا راستی‌و دروستی خۆی نیشان دەدا. راستە کە واقعییەت سەرچاوەی تیئۆری بووە، بەڵام چونکە واقعییەت هەمیشە لە گۆڕان دایەو هەلومەرجیش لە وڵاتێکەوە بۆ وڵاتێکی دیکە فەرق دەکا، تیئوریش دەبێ بگۆڕێ. لە ئاخرەکەی‌دا مێعیار تیئۆری نیە، مێعیار پراتیك‌و واقعییەتە. ئەگەر تیئۆری‌یەك لەگەڵ واقعییەت رێك نەکەوت، واقیعییەتی رەق بە زۆر ناچێتە ناو چوارچێوەی تیئۆری‌یەوە. هۆی سەرنەکەوتنی بەشێکی زۆر لە رێکخراوەکانی چەپ لە ئێراندا هەر ئەوەیە کە هەوڵیان داوە واقعییەت بخەنە نێو چوارچێوەی تیئۆریی کتێبی خۆیانەوە. "سازمان چریکهای فدایی خلق" رێکخراوێك بوو کە پاش شۆڕشی ئێران دەی‌توانی نەخشێکی گەورە لە مەیدانی سیاسەتی وڵاتدا بەعۆدە بگرێ، بەڵام هەمووان دەزانن چۆن لەت لەت بووو چی بەسەر هات. لە نووسراوەیەکی نێوخۆیی کۆمەڵەدا هاتوە کە کاتێك کادرێکی کۆمەڵە دەچێت لە مزگەوتی گوندێك بۆ خەڵك قسە دەکا، هەرچەند خوێندەواری زۆرە، بەڵام خەڵك لە قسەکانی حاڵی نابن. لە کاتێکدا کادری حیزبی دێموکرات کە قسە بۆ خەڵك دەکا، خوێندەواریشی کەم بێ، خەڵك لێی حاڵی دەبن. هۆیەکەی زۆر سادەیە، کادری

کتێبخانەی دیجیتاڵی
www.rabari.org

کۆمەڵە لە چوارچێوەی تیئوریی کتێبی خۆیدا قسە دەکا کە دوورە لە واقعییەت، کادری حیزبی دێموکراتیش بە زمانی خەڵکی لە سەر گیروگرفتەکانی ژیانو خەباتی خەڵك قسە دەکا کە لە دڵی خەڵك نزیکن. کادری کۆمەڵە باسی ئیکونومیزمو پوپولیزمو ئاکسۆنیزمی دەکا. کادری حیزبی دێموکراتیش باسی ئازادیو خودموختاری دەکا. بۆیە زۆر تەبیعی‌یە کە کۆمەلانی خەڵك لە قسەی کادری حیزبی دێموکرات باشتر حاڵی بن.

مەسەلەیەکی دیکە کە لێرەدا باس کراوە دەبێ ئەهەمییەتێکی زیاتری پێ بدرێ، مەسەلەی سۆسیال دێموکراسی‌یە. هەروەها کە لە "کورتەباس"دا هاتوە بە نەزەری ئێمە سۆسیال دێموکراسی وەزیفەی ئەوەیە کە سەرمایەداری ئیدارە بکاو سەرمایەداری بپارێزێ. لە کاتێکدا حیزبی دێموکرات لەو بڕوایە دایە کە دەبێ سەرمایەداری لە نێو بچێ. کەوابوو زۆر مەنتقی‌یە کە حیزبی دێموکرات رێگای سۆسیال دێموکراسی نەگرێتە پێش. بەلاّم ئەگەر لەگەڵ ئەوەدا هێندێ کەس کە پێیان وایە زانستی کۆمەلایەتی بە ناوی ئەوان تاپۆ کراوە، هەر هاوار دەکەن کە سۆسیالیزمی دێموکراتیو سۆسیال دێموکراسی یەکن، دیارە گاڵتە بە خۆیان دەکەنو کەسیش بە جیددییان ناگرێ. با ئەوەش بڵێین کە حیزبە سۆسیال دێموکراتەکان تا شەڕی دووهەمی جیهانی بە حیزبی شۆڕشگێڕ لە قەڵەم دەدران. بەلاّم ئەنتێرناسیۆناڵی دووهەم کە لەم حیزبانە پێك هاتبوو، لە زەمانی شەڕی یەکەمی جیهانی‌دا (١٩١٨ ـ ١٩١٤) بە سەرۆکایەتیی کائۆتسکی بەرەو ریفورمیزم رۆیشتو زۆربەی حیزبە سۆسیال دێموکراتەکان لە پەرلەماندا دەنگیان دا بە بوودجەی شەڕی ولاّتەکانی خۆیانو پشتیوانییان لە بورژەوازیی ولاّتی خۆیان کرد. لە باتی ئەوە دیفاع لە پرۆلێتاریای جیهانی بکەن، تووشی ناسیۆنالیزم بوونو کۆمەلانی خەڵکی زەحمەتکێشیان هان دەدا دژی یەکتر شەڕ بکەن. حیزبی سۆسیال دێموکراتی رووسیەو چەند حیزبێکی دیکە وەك حیزبی سۆسیال دێموکراتی ئیتالیا ئامادە نەبوون دیفاع لە سیاسەتی شەڕخوازانەی بورژوازیی ولاّتی خۆیان بکەنو لەو بڕوایەدا بوون کە پرۆلێتاریای هەر ولاّتێك دەبێ دژی بورژوازیی خۆی شەڕ بکا. شەڕ بگۆڕێ بە شۆڕش دژی دەسەلاّتی بورژوازیی خۆماڵی. کەوابوو سۆسیال دێموکراسی پێش شەڕی یەکەمی جیهانیو پاش ئەو شەڕە فەرقیان هەیە.

کتێبخانەی دیجیتاڵی
www.rabari.org

سۆسیال دێموکراسی پاش شەڕی یەکەمی جیهانی لەگەڵ زەمانی شەڕی دووهەمی جیهانییش فەرقی هەیە. ئەو راستی‌یە دەبێ بگوترێ کە لە شەڕی دووهەمی جیهانی‌دا زۆربەی حیزبە سۆسیال دێموکراتەکان بەرامبەر بە فاشیزم راوەستان‌و لە بەرگریی ولاتی خۆیاندا بەشدارییان کرد. بەڵام ئێستا دیسانەکە سۆسیال دێموکراسی هەر رێبازی ریفۆرمیزم دەڕوا. سۆسیال دێموکراسی دیەوێ سەرمایەداری ئیسلاح بکا، حیزبی ئێمە دیەوێ سەرمایەداری لە نێو بەرێ. سۆسیال دێموکراسی دەیەوێ هەر لە چوارچێوەی سیستمی سەرمایەداری‌دا وەزعی زەحمەتکێشان باشتر بکا، حیزبی ئێمە وەك حیزبێکی شۆڕشگێڕ پێی وایە بۆ گەیشتن بە ئامانجی دوارۆژی دەبێ ئەو چوارچێوەیە تێك بدەین، دەبێ سەرمایەداری وەك سیستم لە نێو بەرین. حیزبی دێموکرات لە بارێکی دیکەشەوە شۆڕشگێڕە، ئەویش بەڕێوەبردنی خەباتی چەکدارانەیە، سۆسیال دێموکراسی تەنیا لایەنگری خەبات لە رێگای ئاشتی‌یەوەیە. کەوابوو حیزبی ئێمە لە زۆر مەسەلەی ئەساسی‌دا بیروڕای لە سۆسیال دێموکراسی جیاوازە، بەڵام چونکە سۆسیالیزمی مەوجوود ژێرخانی ئابووری‌و کۆمەڵایەتیی سۆسیالیستی پێك هێناوە، لە ئامانجی ئێمە نزیکترە. جیاوازی ئێمە لەگەڵ سۆسیالیزمی مەوجوود لە سەر دێموکراسی‌یە. با لە سەر یەك مەسەلە وردتر بین. سۆسیال دێموکراسی هەر ئیسلاحات دەکا، هەرچی ئیسلاحاتیش بکا، ئامانجی دوارۆژمان نابێتە یەك‌و ناگەینە یەك. ئەو وەختە دەگەینە یەك کە چوارچێوەی سەرمایەداری تێك بدا کە ئەوە ئامانجی سۆسیال دێموکراسیی ئێستا نیە. بەڕێوەبەری حیزبی سۆسیالیستی ئیسپانیا فیلیپ گۆنزالێس بە سەراحەت دەڵێ کە لە هەلومەرجی ئێستادا سەرمایەداری باشترین سیستمە. ئێمە لە مەسەلەی دێموکراسی‌دا لە حیزبە سۆسیال دێموکراتەکان نزیکین. مەسەلەن لە سوئێد ئازادیی سیاسی زۆرە، بۆیەش هاوکاریی سیاسی لە نێو حیزبی ئێمەو حیزبە سۆسیال دێموکراتەکان لە مەیدانی جیهانی‌دا ئیمکانی هەیە. بەڵام ئەگەر بمانەوێ لەگەڵ ئەو حیزبانەدا بە تەواوی ببینە یەك خەت، ئەوان دەبێ بێنە سەر ئەوە کە بۆ تێکدانی چوارچێوەی رێژیمی سەرمایەداری هەوڵ بدەن. بەمجۆرە لە کورتخایەن‌داو لە باری دێموکراسی‌یەوە لە حیزبە سۆسیال دێموکراتەکان نزیکترین، بەڵام لە درێژخایەن‌داو لە باری ستراتیژیکەوە لە ولاتەکانی سۆسیالیستی نزیکترین. چونکە کافی‌یە لەم

ولاَتانەدا گۆڕانی ئەوتۆ وەك لە ساڵی ١٩٦٨ لە چیکۆسلوواکی‌دا هاتە دی، پێك بێ کە سۆسیالیزم هەر لە جێگای خۆی بوو، زەرەبە لە پێوەندی‌یەکانی سۆسیالیستی نەدرابوو، بەڵکوو ئەم پێوەندی‌یانە قایمتریش ببوون، بەلاَم دێموکراسی پەرەی گرتبووو ئیمکانی جێگربوونی سۆسیالیزمی دێموکراتی پێك هاتبوو، بۆیە لە دوارۆژدا گۆڕانێکی ئەوتۆ رێگا خۆش دەکا بۆ ئەوە لەگەڵ ئەم ولاَتانە ئامانجمان ببێتە یەك‌و بگەینە یەك. بەتایبەتی کە ئەم چەشنە گۆڕانە لە سۆسیالیزمی مەوجووددا پێویستی بە شۆڕش نیە، پێویستی بە گۆڕانی پێوەندی‌یەکانی ئابووری‌و کۆمەلاَیەتی نیە.

بە جێ‌یە بە مەسەلەیەکی دیکەش ئیشارە بکرێ کە بێگومان لە دابینکردنی دێموکراسی لە ولاَتەکانی سۆسیالیستی‌دا تەئسیرێکی زۆری دەبێ. ئەویش مەسەلەی پەرە ئەستاندنی تیکنۆلۆژیی پێشکەوتوویە. لە نێو هێزەکانی بەرهەمهێناندا کە بریتی‌یە لە ئامرازی بەرهەمهێنان‌و ئادەمیزادو تاقیکردنەوەی، ئامرازی بەرهەمهێنان لە هەموان خێراتر دەچێتە پێش، لە هەموان شۆڕشگێڕترە. نیزامە ئابووری‌یەکانی مێژوویی لە رووی بە کارهێنانی ئامرازیانەوە وردترو باشتر دەناسرێن. واتە ئەوە بۆ نیشاندانی رادەی نیزام گرنك نیە کە چی بەرهەم دێنێ، بەڵکو چۆن بەرهەم دێنێ. ئاردی گەنم هەر ئەو ئاردەیە کە سەدان‌و رەنگە هەزاران ساڵە ئادەمیزاد نانی لێ دروست دەکا. بەلاَم ئەگەر ئەو ئاردە بەرهەمی دەستاڕی دەستی بێ نیشانەی نیزامێکەو ئەگەر بەرهەمی ئاشی کارەبایی (بەرقی) بێ، نیشانەی نیزامێکی دیکەیە. تێکنۆلۆژی کە بەشی ئەساسیی ئامرازی بەهەمهێنانە، هەرگیز لە مێژووی ئادەمیزاددا بە خێرایی چەند دەساڵی دوایی نەچۆتە پێش. ولاَتەکانی سۆسیالیستیش لەو پێشکەوتنەدا بەشدارن. لەوانیش‌دا تێکنۆلۆژی بە خێرایی بەرەوپێش دەڕوا کە ئاکامی پێکهێنانی گۆڕان لە گشت هێزەکانی بەرهەمهێنان دایە کە ئادەمیزادو تاقیکردنەوەشی دەگرێتەوە کە خۆی ئەم گۆڕانە لە رێگای پێوەندی‌یەکانی ئابووری‌و کۆمەلاَیەتی‌یەوە دەبێتە هۆی گۆڕانی سەرخان یان رووبەنا. ئاکامی پێشکەوتنی تێکنۆلۆژی ئاخرەکەی ئۆتوماتیکی‌کردنی بەرهەمهێنانە. ئێستا لە ئەمریکاو لە یەکیەتیی سۆڤیەتی‌و لە هێندێ لە ولاَتەکانی سەرمایەداری وەك فەرانسە، ژاپۆن‌و ئاڵمانی رۆژئاوا ئۆتوماتیزەکردن خێرا بەرەوپێش دەڕوا. مەسەلەن کارخانەیەك کە بیست ساڵ لەمەوبەر پێنج هەزار کرێکاری هەبوو، ئێستا پەنجا نەفەر

ئیدارەی دەکا کە هیچیان کرێکاری سادە نین، بەڵکوو هەموویان پسپۆڕو موهەندیسن. ئێستا ئیدی لە ئەمریکا کارخانەی ئۆتوماتیکی وا هەیە کە کارخانەی ئۆتوماتیکی بەرهەم دێنێ. کەڵك وەرگرتن لە دەسکەوتەکانی زانست، پەرەئەستاندنی بێوێنەی هەڵسووڕاندنی کاروبار بە کامپیۆتێر لە هەموو بەشەکانی ژیاندا، شۆڕشێکی تێکنۆلۆژیی لە بەرهەمهێناندا پێك هێناوە کە لە مێژووی رابردووی کۆمەڵی ئادەمیزاددا وێنەی نیە. ئەوە کە لە جێگای ٥ هەزار نەفەر ٥٠ نەفەر کار دەکا، بەرە بەرە تەرکیبی چینی کرێکار دەگۆڕێ. یەکەم، هەروەها کە گوترا ئەم کرێکارانە کە بە کامپیۆتێر کارخانەیەکی ئۆتوماتیکی بەڕێوە دەبەن، ئیدی کرێکاری جاران نین، بەڵکوو پسپۆڕو موهەندیسن. کەیفییەتییان گۆڕاوە. لە باری چەندی واتە کەمییەتیشەوە ئەوە گۆڕانێکی گەورەیە کە ٥٠ نەفەر کاری ٥ هەزار نەفەر دەکا. ئەگەر یەکێك لە هۆیەکانی شۆڕشگێڕبوونی چینی کرێکار ئەوە بوو کە ژمارەیەکی زۆر لە کارخانە، واتە لە یەك جێگا کۆ بوونەوە، ئێستا ئەم هۆیە بەرە بەرە لە نێو دەچێ. جا لێرەدا پرسیارێك دێتە پێش: ئایا کرێکارێکی پسپۆڕ یا موهەندیسێك کە لە کارخانەیەکی ئۆتوماتیکیدا کاری بە کامپیۆتێرەو وەزعی ژیانیشی باشە، هەر ئەو کرێکارەیە کە تفەنگی هەڵگرتو لە ساڵی ١٩١٧دا هێرشی بردە سەر کۆشکی زستانی لە پترۆگراد؟ ئایا چاوەڕوان دەکرێ سەعات سازەکانی سویس ڕاپەڕینی چەکدارانە بکەن؟ دیارە پرۆسەی ئۆتوماتیزەکردن لە یەکیەتیی سۆڤیەتیو وڵاتەکانی سۆسیالیستیدا بە قەد ئەمریکا خێرا ناچێتە پێش. بەڵام لەوێش بەرە بەرە تەرکیبی چینی کرێکار دەگۆڕێو تێکنۆلۆژیی تازە کرێکاری ئەوتۆ لە وڵاتەکانی سۆسیالیستیدا پەروەردە دەکا کە شێوەی فکرکردنەوەی لەگەڵ کرێکاری زەمانی شۆڕشی ئوکتۆبر فەرقێکی زۆری هەیە. لێرەشدا تێکنۆلۆژی کە شۆڕشگێڕترین بەشی ئامرازی بەرهەمهێنانە، دەبێتە هۆی گۆڕانی هەموو هێزەکانی بەرهەمهێنانو سەرخانی کۆمەڵیش. بۆیە پێشکەوتنی تێکنۆلۆژی جەوهەری لێك نزیكبوونەوەی ئابووریی سەرمایەداریو سۆسیالیستیی تێدایە. بۆیەش لە تیئۆریی ئابووریدا ئێستاش زۆر جار باسی "کۆنۆێرژانس" (همگرایی) دەکرێ کە دەتوانین بە کوردی پێی بڵێین بەرەو یەکتر رۆیشتن. ئێمە تیئۆری کۆنۆێرژانس بە موتڵەقی قبووڵ ناکەین. ئەو کۆمەڵەی کە لە دوارۆژدا پێك دێ لەباری تێکنۆلۆژییەوە نەتیجەی

کتێبخانەی دیجیتاڵی
www.rabari.org

پێشکەوتنی سۆسیالیزمو سەرمایەدارییەو ئەگەر واقیعبین بین، زیاتر هی سەرمایەدارییە تا سۆسیالیزم. بەلاّم پێوەندییەکانی بەرهەمهێنانی ئەو کۆمەڵە دەبێ سۆسیالیستی بن، چونکە خودی تێکنۆلۆژی کۆمەل بەرەو ئەوە دەبا. ناکرێ کارخانەکان ببن بە ئۆتوماتیکی، بە کامپیۆتێر کاریان تێدا بکرێ، بەلاّم هەر لەو کاتەشدا چەوساندنەوە بمێنێتەوە. کەوابوو ئێمە دەست لە تیئۆریی کۆنۆێرژانسی وەر دەدەین، یانی ئەوەندەی لێ زیاد دەکەین کە پێوەندییەکانی بەرهەمهێنان لە هەموو بەرەو یەکتر ڕۆیشتنیشدا دەبنە پێوەندیی سۆسیالیستی. پێوەندییەکانی سۆسیالیستیو سیستمی بوروکراتیکی سۆسیالیزمی مەوجوود یەك نین، ئەم سیستمە کۆسپێکە لە سەر پێشکەوتنی تێکنۆلۆژی، لە کاتێکدا پێوەندییەکانی سۆسیالیستی ڕێگا بۆ تێکنۆلۆژی خۆش دەکەن. هۆی پاشکەوتنی تێکنۆلۆژی لە سەنعەتو کشتوکاڵی سۆڤیەتیدا پێوەندییەکانی سۆسیالیستی نین، بەڵکوو ئەو سیستمە بوروکراتیكو غەیرە دێموکراتییەیە کە لە یەکیەتیی سۆڤیەتیدا زاڵە. تەنیا لێکۆڵینەوە لە سەر وڵاتانی سۆسیالیستی کافی نیە، دەبێ لە کۆمەڵی وڵاتێکی وەك ئەمریکاش کە پێشکەوتووترین وڵاتی سەرمایەدارییە، بکۆڵینەوە.

ئەگەر بە پێی تیئۆریی کلاسیك کۆمەڵ بەرەوپێش چووبا، دەبوو لە مێژبا شۆڕشی سۆسیالیستی لە ئەمریکا سەرکەوتبا. چینی کرێکاری بەهێزو ڕێکخراو لە سەندیکاکاندا هەیە، بەلاّم داخوازەکانی چینی کرێکار لە چوارچێوەی ڕێژیمی سەرمایەداری دەرناچن. دەکرێ بڵێین کە سەندیکاکان ریفورمیستن، شۆڕشگێڕ نین. بەلاّم بۆچی ساڵەهای ساڵە نەبوون بە شۆڕشگێڕو بۆچی ئەو تاقمە چکۆلانە کە بەرنامەی شۆڕشگێڕانەیان هەیە، هەروا چکۆڵە ماونەتەوە؟ ئایا هۆی ئەم وەزعە ئەوە نیە کە سەرمایەداری نیشان دەدا کە هێشتا زەخیرەی هەیەو دەتوانێ بژیو پەرە پستێنێو سەرەمەرگی دوورەو چینی کرێکاریش بەگشتی لە چوارچێوەی ڕێژیمی سەرمایەداریی ئەمریکادا هەست بە ڕەزامەندی دەکا؟ بەمجۆرە دەر دەکەوێ کە تەتبیقی تیئۆریی وشكو دوگم بەسەر کۆمەڵی سەرمایەداریی ئەمڕۆدا، تیئۆرییەك کە لە سەر سەرمایەداریی ١٥٠ ساڵ یا تەنانەت ٧٠ سال لەمەوبەر گوتراوە، هەڵەیەو کۆمەڵی سەرمایەداریی ئێستا پێداویستیی بە لێکۆڵینەوەی تازە هەیە. بە کورتی دەردەکەوێ کە لە بەر هێندێ هۆو بە تایبەتی دەستتێوەردانی دەوڵەت لە

کتێبخانەی دیجیتاڵی
www.rabari.org

ئابووریی وڵاتدا، بوحرانی ئابووریی وەك هی ساڵەکانی ١٩٣٣ ـ ١٩٢٩ ئێستا لە وڵاتی سەرمایەداری‌دا بەرچاو ناکەوێ. لە زۆربەی وڵاتەکانی سەرمایەداری‌دا دەوڵەت ئەوەندە دەخاڵەت لە ئابووری‌دا دەکاو ئەوەندە تێدەکۆشێ پەرەئەستاندنی ئابووری رێکوپێك‌و مەوزوون بکا کە لەگەڵ ئەوەی ئەم پەرەئەستاندنە زیگزاگی زۆرە، گیروگرفتی هەیە بەڵام سەرمایەداری توانیویەتی هەتا ئێستا خۆی لە بوحرانی ئابووریی گەورە بپارێزێ‌و ئەم گیروگرفتانە بێ تەقینەوەی کۆمەڵایەتی چارەسەر بکا. هەرچەند ئەوەش راستی‌یەکی حاشا لێ نەکراوە کە زۆر جار سەرمایەداری ئەم گیروگرفتانەی بە زیانی زەحمەتکێشان‌و لە سەر حیسابی زەحمەتکێشان چارەسەر کردوە.

مەسەلەیەکی دیکە کە زۆر باسی لە سەر دەکرێ مەسەلەی ئولگوو یا نموونەیە. لەم مەسەلەیەش‌دا ئێمە دەبێ بۆچوونێکی خەلاقمان هەبێ، ئەویش ئەوەیە کە زۆر پێویستە بە بێ بەرچاوتەنگی لە هەموو تاقیکردنەوەیەکی مێژوویی شۆڕشی سۆسیالیستی یا دروستکردنی سۆسیالیزم لە وڵاتەکانی دیکەدا کەڵك وەرگرین‌و لەم بارەشەوە تەعەسوبمان نەبێ. کەواتە ئەگەر ئێمە لە تاقیکردنەوەی یەکیەتیی سۆڤیەتی، چین، یوگۆسلاڤی، ویتنام‌و زۆر وڵاتی دیکە دەرس وەرگرین، کارێکی باش دەکەین. هەربۆیەش ناسینی هەموو ئەو وڵاتانە کە سۆسیالیزمیان دروست کردوە، زۆر پێویستە. لەم تاقیکردنەوە کەڵك وەرگرتن، دوو باری هەیە: یەکەم ئەوەیە ئەو کارانە بکەین کە لەو وڵاتانەدا سەرکەوتوو بوون. دووهەم ئەوەیە ئەو کارانە نەکەین کە تێی‌دا سەرکەوتوو نەبوون‌و زیانیان هەبووە. بەڵام گرنگ ئەوەیە هیچ کام لەو وڵاتانە کە ئێمە بە سۆسیالیستیان دەزانین، بە ئولگوو دانەنێین. چ یەکیەتیی سۆڤیەتی بێ‌و چ چین‌و یوگۆسلاڤی‌و ویتنام بێ یا هەر وڵاتێکی دیکە بێ کە لەمەودوا بەرەو سۆسیالیزم دەڕوا. پێویستە ئوسووڵەن خۆمان لە ئولگووسازی بپارێزین. پاش شەڕی دووهەمی جیهانی کە وڵاتەکانی ئۆرووپای رۆژهەڵات دەستیان کرد بە دروستکردنی سۆسیالیزم، یەکێك لە شوعارەکانی هەرە گرنگی تەواوی ئەو وڵاتانە کە لە جێگای هەرە بەرچاو دەنووسرا، ئەوە بوو: "یەکیەتیی سۆڤیەتی بۆ ئێمە نموونەیە". لە باری نەخشەکێشان‌و بەرنامە داڕشتنەوە یەکیەتیی سۆڤیەتی تەجروبەیەکی زۆری دەست کەوتبوو و بەڕاستی پێویست بوو کە کەڵکی لێ

وەربگیرێ. بەلاّم هەر لەو کاتەدا یەکیەتیی سۆڤیەتی لە بەر هەلومەرجی تایبەتیی خۆی هاتبوو هەموو نەوعە سەنعەتێکی قورسی دامەزراندبوو. ولاّتێك کە ژمارەی دانیشتووانی نزیکەی دووسەد میلیۆن بوو، سەرچاوەی ژێر زەوی وەك نەوت و خەلّووزی بەردی هەبوو، دیارە لە وزەیدا بوو کە بناخەی هەموو ئەو سەنعەتە قورسانە دابنێ. بەلاّم ئایا ئەم کارە بۆ مەجارستانێکی ٩ میلیۆنیش دروست بوو کە نە سەرچاوەی ژێر زەویی هەبوو و نە ئیمکانی ماددیو بەشەری؟ بە داخەوە لە رووی ئولگووسازییەوە ئەم کارە کراو مەجارستان دوو سێ پرۆژەی ئەوتۆی دەست پێ کرد کە زۆربەی زۆری سەرچاوە ماددیو بەشەرییەکەی قووت داو بەرهەمی کەرەستەی مەسرەفی هاتە خواریو لە نەتیجەدا وەزعی ئابووریی ولاّتەکە تێك چوو کە ئەمە لە سالّی ١٩٥٦دا یەکێك لە هۆیەکانی تێکچوونی وەزعی مەجارستان بوو کە ئاکامی زۆر ناخۆش و خوێناویی هەبوو. تەنانەت ئەگەر چینیش کە ولاّتێکی گەورەیە یەکیەتیی سۆڤیەتی بکا بە ئولگوو، هەر سەرکەوتوو نابێ. لە کاتێکدا کە چین بە میلیارد دانیشتووی هەیە، کەلّك وەرگرتن لە هێزی بەشەری لەوێدا جێگایەکی تایبەتیی هەیە. یەکیەتیی سۆڤیەتی ولاّتێکی پانوبەرینە، سیبری هەیە کە دانیشتووی زۆر کەمە. ئەگەر چین لە پێشخستنی ئابووریی خۆیدا بایەخ دەدا بە هێزی بەشەری، یەکیەتیی سۆڤیەتی دەبێ زیاتر بایەخ بە تێکنۆلۆژی بدا. باسی فەرانسە زۆر دەکرێ، چونکە لە "کورتەباس"دا ئیشارەی پێ کراوە. کەس نەیگوتوە ئێمە فەرانسە بە ئولگوو دابنێین، لە هیچ بارێکەوە فەرانسە وەك ولاّتی ئێمە ناچێ. فەرانسە ولاّتێکی پێشکەوتووی سەنعەتییە، سوننەتێکی مێژوویی دێموکراتیی هەیە، نزیك بە ٢٠٠ سالّ لەمەوبەر شۆڕشی تێدا کراوە. ئێمە گوتمان ئەگەر سۆسیالیزم لە فەرانسەدا سەرکەوت، دەبێتە تاقیکردنەوەیەکی باش لە باری تەتبیقی دێموکراسییەوە. تەنیا لەم بارەوە دەتوانین لە فەرانسە دەرس وەرگرین، دەنا فەرانسەش وەك ولاّتانی دیکە بۆ ئێمە نابێتە ئولگوو، بۆیە لەبەرچاوگرتنی هەلومەرجی تایبەتیی هەر ولاّتێك و رەدکردنەوەی هەموو ئولگوویەك لە دروستکردنی بناخەی کۆمەلّی سۆسیالیستیدا زۆر گرنگە.

لە سەر شۆڕشی ئوکتۆبریش زۆر قسە دەکرێ. لێرەدا نامانەوێ باسی مێژووی شۆڕشی ئوکتۆبر بکەین، لەم بارەیەوە زۆر شت نووسراوەو دەکرێ کەلّکیان لێ

کتێبخانەی دیجیتاڵی
www.rabari.org

وەربگیرێ، بەڵام هێندێ شتی تایبەتی هەیە کە کەمتر لە کتێبەکانی تاریخدا نووسراون کە بەجێیە ئیشارەیان پێ بکرێ. یەکەم ئەوەیە کە شۆڕشی ئوکتۆبر هەروەها کە لە "کورتەباس"دا هاتوە، لە سەرەتادا شۆڕشێکی زۆر کەم خوێناوی بوو و خەسارەتی گیانیی یەکجار زۆر کەم بوو. لە هێرش بۆ سەر کۆشکی زستانیدا چەندسەد نەفەر زیاتر نەکوژران. ئەوە بارێکی تایبەتیی شۆڕشی ئوکتۆبرە کە زۆر کەس لە بیری دەچێ، لە حاڵێکدا لە چین تا شۆڕش سەرکەوت، چەند میلیون کەس قوربانی درا. لە ویتنام ٣٠ ساڵ شەڕ کراو شۆڕشەکە زۆر خوێناوی بوو. حیزبی بولشویك لە کۆنگرەی شەشەمی خۆی، واتە لە یەکەم کۆنگرەی پاش سەرکەوتنی شۆڕشی مانگی فێوریەو پێش شۆڕشی ئوکتۆبردا ١٧٥ هەزار ئەندامی هەبووە. ئەو وەختە یەکیەتیی سۆڤیەتی ١٤٠ میلیون دانیشتووی هەبوو. یانی حیزبی بولشویك لە نێوخۆی وڵاتدا حیزبێك بوو کە کەمایەتیی خەڵکی لەگەڵ بوو. با نەتیجەی هەڵبژاردنی مەجلیسی موئەسسان بخەینە بەرچاو. حیزبی بولشویك بۆ خۆی قەولی دابوو کە مەجلیسی موئەسسان پێك بێنێ. لە ٢٥ی نوامبری ساڵی ١٩١٧دا، یانی هەژدە رۆژ پاش سەرکەوتنی شۆڕشی ئوکتۆبر کە حیزبی بولشویك دەسەڵاتی سیاسیی بە دەستەوە گرت، هەڵبژاردنی مەجلیسی موئەسسان ساز بوو کە ٣٦ میلیون نەفەری تێدا بەشدار بوو. حیزبی بولشویك ٩ میلیون دەنگی هەبوو، یانی ٢٥٪ی هەموو دەنگەکان. بەڵام لەوە گرنگتر ئێس ئێرەکان (سۆسیالیستە شۆڕشگێڕەکان) ٢٠ میلیون زیاتر دەنگیان هێنا، یانی ٦٨٪ی دەنگەکان. ئەوەش بارێکی تایبەتیی گرنگی شۆڕشی ئوکتۆبرە. ئەم شۆڕشە سەرکەوتبوو و حیزبی بولشویك دەسەڵاتی بە دەستەوە گرتبوو و حاکمییەتی بە دەستەوە بوو، بەڵام ئەکسەری خەڵکەکە بە تایبەت جووتیاران پشتیوانیان لە ئێس ئێرەکان دەکرد. بەرامبەر بەو حیزبی بولشویك زیاتر لە ٤٠٪ی دەنگی لە شارە کرێکارییەکان هێنابوو و لە نێو سەربازەکانیشدا نفووزی زۆر بوو تا ٦٠٪ی دەنگەکانی دەست کەوتبوو. بەڵام بەگشتی ئێس ئێرەکان لە دوو هێندی بولشویکەکان زیاتر دەنگیان هێنابوو.

مەسەلەیەکی زۆر موهیم لە پێش شۆڕشی ئوکتۆبردا مەسەلەی ئاشتی بوو. شەڕ وەزعێکی وای پێك هێنابوو کە بەڕاستی تێزاریزم هێزی خۆی لە دەست دابوو. سەربازانی رێژیمی تێزاری شەڕیان نەدەکردو لەوەش زیاتر لە ژێر تەئسیری تەبلیغاتی

بولشویکەکانو شۆڕشگێڕانی ئاڵمانیدا لەگەڵ سەربازانی ئاڵمانی پێکەوە دەبوون بە دۆست. وەزعێکی وا پێك هاتبوو کە تێزاریزم بەڕاستی قودرەتی کونترۆڵی بە سەر ئەرتەشدا لەدەست دابوو. پاش شۆڕشی فیوریەی ١٩١٧ ژمارەی ئەو سەربازانە کە نەیان دەویست شەڕ بکەنو لایەنگری ئاشتی بوون رۆژ بە رۆژ زیاتر دەبوو. ئەم نۆ مانگە واتە لە فێوریەوە تا سەرکەوتنی شۆڕشی ئوکتۆبر لە مێژووی رووسیەدا نەخشێکی زۆر گرنگی هەیە. لەم ماوەیەدا بوو کە بۆ یەکەمجار رووسیە دێموکراسیی بە خۆیەوە دی. سەرەڕۆیی تێزاری لە فێوریەی ساڵی ١٩١٧دا کۆتایی هات. بەلاّم پاش شۆڕشی ئوکتۆبر رووسیە دیسان بەرەو دیکتاتۆری رۆیی کە ئەمجارە دیکتاتۆریی پرۆلێتاریا بوو. مەسەلەی ئاشتی نەك هەر لە سەرکەوتنی شۆڕشی ئوکتۆبردا، بەڵکوو لە پەرەئەستاندنی پاش شۆڕشی رووسیەشدا تەئسیرێکی زۆری هەبوو. شوعاری ئاشتی لە نێو کۆمەلاّنی خەڵكو بەتایبەتی سەربازاندا ئەوەندە نفووزی کردبوو کە لنین ناچار بوو پەیمانی ئاشتیی بریست لیتوفسکی پەسند بکا. ئەم پەیمانە شکستێکی نیزامی بەلاّم سەرکەوتنێکی سیاسی بۆ لنین بوو و ئیمکانی دەدا ولاّتی سۆڤیەتی بتوانێ دەسەلاّتی سۆسیالیستیی خۆی بپارێزێ. ناکۆکی لە نێوان لنینو تروتسکیدا لە سەر ئاشتی توندتر بوو. تروتسکی کە نوێنەری سۆڤیەتی لە برێست لیتوفسك بوو، ئامادە نەبوو پەیمانی ئاشتی ئیمزا بکا. چونکە تروتسکی لەو بڕوایەدا بوو کە سەرکەوتنی شۆڕش لە نێو یەك ولاّتدا کافی نیەو دەبێ ئەم شۆڕشە بەردەوام بێو هەر نەبێ لە چەند ولاّتی دیکەشدا سەرکەوێ. لنین لەو بڕوایەدا بوو کە دەکرێ لە یەك ولاّتدا سۆسیالیزم دروست بکرێ. تیئۆریی پەرەئەستاندنی ناموزوونی سەرمایەداری مانای ئەوەیە کە هەموو ولاّتێك وەك یەك پەرە ناستێنێو لە هێندێ ولاّتدا ناتەبایی زیاتر خۆی دەنوێنێ. بۆیە لە زەمانی ئیمپریالیزمدا ناکرێ لە ولاّتاندا پێکەوە شۆڕشی سۆسیالیستی سەرکەوێ. جارێ دەبێ ئەم شۆڕشە لە یەك ولاّتدا وەك رووسیە کە ناتەبایی تێدا لە هەموان توندترەو ئالقەی هەرە کزی ئیمپریالیزمە، سەرکەوێ. تروتسکی دەیگوت ئەگەر شۆڕشی سۆسیالیستی لە شوێنێکی دیکە سەرنەکەوێ، لە رووسیەش ناتوانێ خۆی رابگرێو لە نێو دەچێ. ئەو تیئۆرییە کە دەکرێ بە کوردی ناوی دابنێین، تیئۆریی شۆڕشی بەردەوام، مانای ئەوەیە کە شۆڕش دەبێ درێژەی هەبێو حاڵەتی هێرشی هەبێ، یارمەتی بدا بە

کرێکارانی وڵاتەکانی دیکە کە بتوانن شۆڕش بکەن. شۆڕشی ئوکتۆبر دەبێ هاوپەیمانی هەبێ، دەنا ناتوانێ خۆی رابگرێ.

لە ساڵەکانی ١٩١٧ تا١٩٢٠دا بەڕاستی وەزعێکی شۆڕشگێرانە لە ئۆرووپا هەبوو. لە مەجارستانو ئاڵمان ئیمکانی ئەوە هەبوو کە حیزبە شۆڕشگێڕە کرێکارییەکان دەسەڵات بەدەستەوە بگرن. لەو ساڵانەدا نەزەری تروتسکی زەمینەی زۆر بوو. بەڵام کە جووڵانەوەی کرێکاری لە ئۆرووپادا پاشەکشەی دەست پێ کرد، ئەو کاتە تیئۆریی لنین زیاتر جێگیر دەبێ. ئەمجا وڵاتی سۆڤیەتی دوو رێگای لەبەرە، یان ئەوە کە واز لە سۆسیالیزم لە رووسیە بێنێ یان ئەوە کە سۆسیالیزم لە یەك وڵاتدا جێگیر بکرێو ئەوە ببێ بە بناغەو بنکە بۆ سۆسیالیزمی جیهانی. هەر لێرەدا گیروگرفتێکی یەکجار زۆر دەست پێ دەکا. ئەوە کە ناچار واقعییەتی رەق ئەو تیئۆرییە دەسەپێنێ کە بەڕاستی تەجدیدی نەزەرێکە لە مارکسیزمدا. بۆیە ئەگەر باسی تەجدیدنەزەرکردن لە مارکسیزمدا دێتە پێش، بێ جێ نیە ئەگەر بگوترێ لنین یەکەم کەس بوو کە لە رووسیە هێندێ لە تیئۆرییەکانی مارکسی گۆڕی. بۆیە ئەگەر تیئۆرییەکی تازە لە مارکسیزمدا بێتە گۆڕێ، نابێ بە ناوی ریویزیونیسم مەحکووم بکرێو رەد بکرێتەوە، دەبێ بزانرێ ئەم تیئۆرییە چەند لەگەڵ واقعییەتی وڵاتێك یا چەند وڵات رێك دەکەوێو ئایا ئەوە تیئۆرییەکی شۆڕشگێڕانەیە یا پاشەکشەیە لە مارکسیزم.

مەسەلەیەکی دیکە کە پاش شۆڕشی ئوکتۆبر زۆر جێی سەرنجە، مەسەلەی جووتیارانە. ئاماری دەقیق بە دەستەوە نیە، بەڵام وێ دەچێ لە ١٤٠میلیۆن دانیشتووانی رووسیەی سۆڤیەتی، ١٠٠ میلیونی جووتیار بووبێ، هێزی هەرەئەساسیی کۆمەڵ جووتیاران بوون. راستە کە لە ئاخری چەرخی نۆزدەدا لە سێرواژ رزگار بوون، بەڵام زۆربەیان مووژیكو هەژارو نەخوێندەوارو پاشکەوتوو بوون. مەسەلەی گرنگ ئەوە بوو کە زۆربەی جووتیاران خاوەن زەوی نەبوون. پاش سەرکەوتنی شۆڕشی ئوکتۆبر بۆ چارەسەرکردنی گیروگرفتی زەوی دوو رێگا هەبوو. یەکەم ئەوە کە زەوی میللی بکرێ، واتە وەك کارخانەکان کە میللی کرانو کەوتنە ژێر مالکییەتی گشتیی کرێکاران، زەویش بێتە ژێر مالکییەتی گشتیی هەموو جووتیاران. دووهەم ئەوە کە زەوی بە سەر جووتیارانی بێ زەویدا دابەش بکرێو

هەموو جووتیارێك پارچەیەكی زەوی بدرێتێ. زۆر زوو دەركەوت كە میللیكردن سەرناكەوێ. ئیمكاناتی ماددی بۆ ئەم مەبەستە ئامادە نەبوو و لەو كاتەدا دەوڵەتی سۆڤیەتی ئیمكانی ئەوەی نەبوو ئامرازو كەرەستەی پێویستی كشتوكاڵی بدا بە جووتیاران. مووژیكیش لەباری تێگەیشتنو ئاگایی سیاسییەوە بە هیچ جۆرێك بۆ ئیدارەكردنی زەویی میللیكراو حازر نەكرابوو. بۆیە حیزبی بولشویك وازی لە شوعاری میللیكردنی زەوی هێناو ئەسڵی دابەشكردنی زەویی بە سەر جووتیاراندا پەسند كرد كە شوعاری ئێس ئێرەكان بوو. لنین لەو بڕوایەدا بوو كە لە پێشدا زەوی دابەش بكرێو پاشان جووتیاران هان بدرێن بۆ ئەوە لە كوئۆپێراتیوەكان (شیركەتە تەعاونییەكان)دا كۆببنەوە. بۆ ئەوە ئامادە كردنی زەمینەی ئابووریو كۆمەڵایەتی پێویست بوو.

دیارە پێشتر لە ماركسیزمدا مەسەلەی مالكییەتی زەویی جووتیاران بەو شێوەیە كە دەبێ دابەش بكرێ، نەهاتۆتە گۆڕێ. ئەوەندە گوتراوە كە دەبێ وەزعێكی ئابووریی ئەوتۆ پێك بێ كە جووتیاران دڵخوازانە لە بنكەی ئابووریی گەورەتردا كۆببنەوە. خۆی شوعاری سیاسیی یەكیەتیی كرێكارانو جووتیارانیش تا پەرەئەستاندنی جووڵانەوەی كرێكاری لە رووسیە لە ماركسیزمدا بەرچاو ناكەوێ. ئەم شوعارە لە لایەن لنینەوە بەرز كراوەتەوە. هەروەها كە شوعاری یەكیەتیی كرێكارانی جیهانیو گەلانی زۆرلێكراو پاش شەڕی دووهەمی جیهانی هی مائۆتسەتۆنگە، هیچ كام لەو شوعارانە زەمانی ماركس نەبوون. ئەو كاتە شوعاری "پرۆلتێرەكانی جیهان یەك بگرن" تەنیا شوعار بوو. كەڵخۆزیكردنی كشتوكاڵ پاش مردنی لنین لەساڵەكانی ١٩٢٨ تا ١٩٣٣ هاتۆتە دی. دیارە پێكهێنانی كەڵخۆزەكان بە پێچەوانەی نەزەری لنین بە زۆر جێبەجێ كرا. بە داخەوە لە پشت ئەو كەلیمەی "زۆر"ەدا میلیونەها كوشتە هەیە، ٥ میلیون نەفەر تەبعیدی هەیە. دەیان میلیون مەڕو ماڵاتو حەیوان لە نێو چووە كە دەیانویست جووتیاران بە زۆر بكەنە كەڵخۆزیو ئەوانیش پێیان خۆش نەبوو. دیارە لە باتی ئەوە جووتیاران، حەیوانو مەڕو ماڵاتی خۆیان بەرنە نێو كەڵخۆزەكان دەیانكوشتنەوەو گۆشتەكەیان مەسرەف دەكرد. ئاكامی ئەوە بوو كە پاش ساڵەهای ساڵ واتە تا شەڕی دووهەمی جیهانییش ژمارەی مانگاو بەرازو مەڕ تەنانەت باڵندەی خۆماڵی وەك پێش ساڵەكانی ١٩٢٨ی لێ نەهاتەوە.

چونکە وڵاتی سۆڤیەتی لە پاشان شەڕی دووهەمی جیهانی بەسەردا هاتو ئـابووریی سۆڤیەتیو بەتایبەتی کشتوکاڵ زەربەیـەکی دیکـەی وێ کـەوت. دەکرێ بڵێـین کـە هێشـتاش کشـتوکاڵی سـۆڤیەتی لـە ئاکـامی نالـەباری کـەڵخۆزیکردنی بـەزۆریی ساڵەکانی ١٩٢٨ تا ١٩٣٣ خۆی رزگار نەکردوە. بـە رێکـەوت نیـە کـە یەکیـەتیی سۆڤیەتی هەموو ساڵێ دەیان میلیون تـۆن گـەنم لـە وڵاتـەکانی سـەرمایەداری، بـە تایبەتی لە ئەمریکا دەکڕێ. لە حاڵێکدا وەختێك هەبوو کـە ئۆکرایـن بـە ئـەمباری گەنمی دنیا ناوبانگی دەرکردبوو. مەبەست ئەوەیە کـە لەگـەڵ قانوونمـەندیی ئـابووری گاڵتە ناکرێو ناشکرێ بە سەر قۆناخێکی پێویستی کۆمەڵایەتیدا باز بدرێو یـا بـێ ئامادەبوونی هەلومەرجی ئـابووری گیروگرفتـەکان بـە زۆرو بـە شـێوەیەکی ئیـداری چارەسەر بکرێن.

چارەنووسی دێموکراسیی نێوخۆی حـیزبیش جێـی سـەرنجە. ئـەو مەسـەلەیە لـە "کورتەباس"یشدا هاتوە. لە پاش شۆڕشی ئوکتۆبر لـە سـاڵی ١٩١٧ەوە تـا سـاڵی ١٩٢٤ کە لنین وەفاتی کرد، حیزبی بولشویك ٧ کۆنگرەی پێك هێناوە. قسە لە سەر زۆربوونی ژمارەی کۆنگرەکان نیە، بەڵام ئەمە خۆی نموونەیەکە لە بوونی دێموکراسـی لە زەمانی لنیندا و لە نێوچونی دێموکراسی پاش لنین، چونکە فاسیلە لە نێو کۆنگرەی هەژدەو نۆزدە لە زەمانی ستالیندا ١٣ ساڵ بوو. ئەوە سەردەمێکە کـە دیکتـاتۆریی پرۆلێتاریا یا دروستتر بڵێین دیکتاتوریی ستالینی لە یەکیەتیی سۆڤیەتیدا بەتەواوی دامەزراوە. "کروپسکایا" ژنی لنین کە هاوسەنگەریشی بوو، بە سەراحەت دەڵێ کـە لنین لە ئاخرین رۆژەکانی پاش ساڵی ١٩٢٢دا (کـە ئیـدی نـەخۆش کـەوتبوو و ئـەو وەسیەتنامەیەشی نووسی کە بەشێکی لە "کورتەباس"دا هاتوە) نەزەری ئـەوە بـوو کە هەرچۆنێك بێ ستالین لـە مـەقامی سـکرتێری گشـتی لابـەرن، دەنـا یەکیـەتیی سۆڤیەتی تووشی وەزعێکی زۆر نالـەبار دەبـێ. بـەڵام کـە لنـین مـرد ئیـدی کـەس نەیتوانی ئەو کارە بکاو ستالین مایەوەو لە جێگای خۆیدا سەقامگیر بوو. لـە سـەر کردەوەکانی ستالین زۆر شت گوتراوە، بەڵام با ئیشارە بە یـەك نموونـە بکـەین. ئـاخر کۆنگرەی حیزبی بولشویك پێش سەرکەوتنی شۆڕشی ئوکتۆبر کۆنگرەی شەشـەم بـوو کە لە مانگی ئووتی ١٩١٧ پێك هات. هەرچی ئەندامی خەباتگێڕی پێـش کۆنگـرە هەبوون، هەرچی کادری لە خۆبردوو هەبوون، لەم کۆنگرەیەدا ئامادە بوون. بەشدارانی

کۆنگرە نوێنەری ئەندامانی پێش سەرکەوتنی شۆڕشی ئوکتۆبر بوون. لەم کۆنگرەیەدا ٢١ ئەندامی کومیتەی ناوەندی هەڵبژێران لەگەڵ ٨ جێگر. لە ٢١ ئەندامی کومیتەی ناوەندی شەش کەسیان تا ساڵەکانی ١٩٣٣ ـ ١٩٣٦ کۆچی دواییان کرد کە یەکێکیان لنین بوو. لە ١٥ کەسی باقی، تروتسکی بۆ دەورەی یەکیەتیی سۆڤیەتی رای کرد کە لە پاشان لە مکزیك بە دەستووری ستالین کوژرا. ١٤ کەس دەمێننەوە کە یەکێکیان خودی ستالین بوو. ١٣ کەس لە ئەندامانی ئەو کومیتە ناوەندیيە کە زیندوو مابوون، هەموویان بێ ئیستسنا لە ماوەی بەینی ساڵەکانی ١٩٣٣ تا ١٩٣٦دا لە تەرەف ستالینەوە بە خەیانەتو جاسووسی بۆ بێگانە تاوانبار کرانو گیرانو ئێعدام کران. لە نێو ئەو ١٣ نەفەرەدا ناوی بوخارین، رینوییف، کامینیف بەرچاو دەکەوێ کە لە بەرێوەبەرانی بەناوبانگی حیزبی بولشویك بوون. بەمجۆرە دیکتاتۆریی پرۆلێتاریا وەك تئیوریيەك زۆر بەکاری ستالین هاتوە. هێناویەتی ئەو دیکتاتۆریەی کردوە بە دیکتاتۆری حیزب، واتە دیکتاتۆری ئاپاراتی حیزبی، یانی ئەوانە کە حێرفەیینو دەزگای حیزبەکە هەڵدەسووڕێنن. لە پاشانیش کردوویەتی بە دیکتاتۆریی شەخسی خۆی. وەختێك شۆڕشی ئوکتۆبر سەرکەوت لنین دەزگایەکی پێكهێنا وەك سازمانی ئەمنییەت بۆ خەباتکردن لەگەڵ دژی شۆڕش، لەگەڵ خراپکارانو دوژمنانی یەکیەتیی سۆڤیەتی کە لە دەرەوەڕا بۆ نفووزکردن لە نێو دەزگای سۆڤیەتیدا دەنێردران. لە سەرتادا ناوی "چیکا"و مەسئوولەکەشی "جیرژنسکی" بوو. چیکا بە مانای کومیسیۆنی "فوق‌العادە"یە. خۆی ناوەکەشی دەگەیەنێ کە شتێکی وا پڕ لە مەترسی نەبوە. ستالین پاش وەفاتی جیرژنیسکی، هەم کەسێکی لە سەر ئەو چیکایە دانا کە دەستووری خۆی بێو هەم ناوەکەشی گۆڕیو کردی بە "گ.پ.ئۆ"، واتە ئیدارە گشتیی سیاسی. لە کاتێكدا چیکا دژی دوژمنانی شۆڕشو خراپکاران تێدەکۆشا، گ. پ. ئۆ لە ژێر بەرێوەبەریی ستالیندا بەرە بەرە دەست دەکا بە پەروەندەسازیو چەندین پەروەندە بۆ چەندین دەستە لە ئەندامانو بەرێوەبەرانی حیزبی ساز دەکا. لە پاشان گ. پ. ئۆیش دەبێتە ئین. کا. وی. دی. واتە کومیتەی کاروباری نێوخۆ کە ئەویش لە ئاخرەکەیدا دەبێتە کا. گ. پ کە مانای کومیتەی دەوڵەتیی ئەمنییەتیيە کە ئێستاش هەر هەیە. بەکارهێنانی ئەو سازمانە دژی ئەندامانو بەرێوەبەرانی حیزبی بولشویك، یەکێك لە ئیبتکارەکانی

ستالین بوو. ئەم سازمانە ئامرازی هەرە ئەسڵی، وەسیلەی هەرە ئەسڵیی بەکارهێنانی دیکتاتۆریی پرۆلێتاریا بوو. لە پێش هەمووانیدا دژی ئەندامانو بە تایبەتی بەڕێوەبەرانی حیزب کە موخالیفی ستالین بوون، بەکار هاتوە.

لە کاتێکدا کە چی‌کا لە پاش سەرکەوتنی شۆڕشی ئوکتۆبر پێك هاتو ئەرکی پاراستنی شۆڕش‌و خەبات کردن دژی دوژمنانی شۆڕش بوو نە دژی ئەندامانی حیزب‌و لایەنگرانی شۆڕش. ئێستاش بەختەوەرانە نەخشی کا. گ. پ زیاتر خەبات کردن دژی دوژمنانی یەکیەتیی سۆڤیەتی‌یە نە ئەندامانی حیزب‌و بەڕێوەبەرانی حیزب. ئەو راستی‌یەش دەبێ بگوترێ کە هەرچەند وەك لە "کورتەباس"دا هاتوە لە یەکیەتیی سۆڤیەتی دێموکراسیی سیاسی زۆر مەحدوودە، بەلاّم تاوانبارکردنو کوشتنی خەڵکیش وەك زەمانی ستالین نەماوە.

پاشان ستالین ئوسوولی لنینیزمی دانا. ستالین لە ئوسوولی لنینیزمدا بەڕاستی لنینیزمی زۆر سادە کردۆتەوە، کردوویەتی بە سیستمێکی زۆر مەفهووم. هەرکەس بیخوێنێتەوە زوو لێی حاڵی دەبێ، چونکە ئوسوولی لنینیزم وەك کتێبی دەرسی دانراوە. بۆ ستالین، لنینیزم، مارکسیزمی سەردەمی ئیمپریالیزمو سەردەمی شۆڕشی پرۆلێتاریایە. دیارە ئەوە خۆی لادانە لە مارکسیزم، چونکە ستالین هێناویەتی لنینیزمی لە جێگای مارکسیزم داناوە. لە حاڵێکدا لنینیزم باری تایبەتی خۆی هەیە کە دەگەڕێتەوە سەر خاسیەتە تایبەتی‌یەکانی رووسیە. لنینیزم ئوسوولی گشتیی مارکسیزم نیە کە لە هەموو جێگا بتوانرێ تەتبیق بکرێ. ئێستا زۆر لە حیزبەکانی کومۆنیستی رۆژئاوا وەك حیزبی کومۆنیستی ئیتالیا بە رەسمی رایانگەیاندوە کە لنینیزمیان قبووڵ نیە. هەروەها زۆر حیزبی کومۆنیستی دیکەی رۆژئاواش ئیدی بە خۆیان ناڵێن مارکسیست ـ لنینیست. ئەوان تەنیا پێڕەوی لە مارکسیزم دەکەن نەك لە مارکسیزم ـ لنینیزم. مانای ئەوەیە کە شۆڕشی ئوکتۆبر تاقیکردنەوەی زۆر بەنرخی هەیە بەلاّم ئولگوو نیە. لە هەموو ولاّتێکدا ئوسوولی لنینیزمی ستالینی تەتبیق ناکرێ، واتە مارکسیزمی دەورانی ئیمپریالیزم هەر مارکسیزمە نە لنینیزم. هەروەها کە ئەندێشەی مائۆتسەتۆنگیش نەی‌توانی نە جێگای مارکسیزمو نە جێگای لنینیزم بگرێتەوە. چونکە زیاتر پێوەندیی بە شۆڕشی چینەوە هەیە کە تاقیکردنەوەی زۆر بە نرخی هەیە، بەلاّم ناکرێ بیانکەی بە ئولگوو بۆ ولاّتی دیکە. تەئکیدی ستالین

کتێبخانەی دیجیتاڵی
www.rabari.org

لە سەر دیکتاتۆریی پرۆلێتاریاو بە ئولگوو دانانی بۆ هەموو ولاّتەکانی دیکەش هەر لەو بۆچوونە نادروستەڕا سەرچاوە دەگریّ. هێندێ باری وەزعی تایبەتی یەکیەتیی سۆڤیەتییش لەم بارەیەوە رێگا بۆ ستالین خۆش دەکا. یەکیەتیی سۆڤیەتی گەمارۆ دراوە، وەزعی ئابووریی خراپە. شەڕی نێوخۆو بەرهەڵستی دژی شۆڕش حیزبی بولشویکی ناچار کردوە بەرەو توندوتیژتر بوونو سەرەڕۆیی بڕواو ئەوە خۆی هەڵکەوتێکە بۆ ستالین بۆ بەهێزترکردنی دیکتاتۆریی ئاپاراتی حیزبیو لە پێش هەمووانەدا، شەخسی خۆی. دیارە راگرتنی ئاپاراتێکی وەفادار نیازی بە دانی ئیمتیاز بە هەموو ئەوانە هەیە کە لە دەزگای بەڕێوەبەریی حیزبدا کار دەکەن. لێرەدایە کە "نومەنکلاتوورا" پەیدا دەبێ. کومیتەی ناوەندی لیستێکی ئەندامانی کومیتەی ناوەندی هەیە بە پێی ئەو لیستە ئیمتیازیان دەدادتێ. لە نومەنکلاتوورادا دیاریکراوە کە لە ئەندامانی دەفتەری سیاسی یا کومیتەی ناوەندییەوە بگرە تا خواریّ، هەرکەس چ ئیمتیازێکی هەیە. بەرە بەرە بەڕێوەبەرانی حیزب وایان لێ دێ کە هەلومەرجی ژیانیان لەگەڵ کۆمەلاّنی خەڵك زۆر فەرق دەکا. ناتوانین بڵێین ئەوە چینێکی تایبەتییە، یا ئەوەی کە دوژمنانی سۆسیالیزم دەڵێن، چینێکی چەوسێنەرە وەك لە رێژیمی سەرمایەدارییدا بەرچاو دەکەوێ، بەلاّم بەڕاستی توێژێکە کە ئیمتیازاتێکی تایبەتی زۆری هەیەو جیاوازیی هەیە لەگەڵ خەڵکی ئاسایی.

سیاسەتی دەرەوەی ستالین کە پاش مردنی ئەویش هەروا بەردەوام بوو و بەتایبەتی هەڵوێستی بەرامبەر بە ولاّتەکانی سۆسیالیستی جێگای سەرنجە. بە پێی ئەو بەڵگەیە کە ماوە، ئەگەر "دیمیتروف" زیاتر ژیابا، یەکیەتیی سۆڤیەتی لەگەڵ بولغارستانیش تێك دەچوو. بەلاّم راستی ئەوەیە کە یەکیەتیی سۆڤیەتی لە ساڵی ١٩٤٨دا لەگەڵ یوگۆسلاڤی، لە ساڵی ١٩٥٦دا لەگەڵ پولونیاو مەجارستان، لە ساڵی ١٩٥٩دا لەگەڵ ئالبانی، لە ساڵی ١٩٦٠دا لەگەڵ چینو لە ساڵی ١٩٦٨دا لەگەڵ چێکۆسلوواکی تێك چوو. لە ساڵەکانی حەفتاوە تا ئێستا لەگەڵ رومانییش ناکۆکی هەر بەردەوامە. ئەم وەزعە بۆ خۆی نیشانەی ئەو راستییەیە کە لە یوگۆسلاڤیو ئالبانیو چین کە پاش خەباتێکی شۆڕشگێڕانە، خۆیان زرگار کردو نەچوونە ژێر باری سیاسەتی سۆڤیەتی، لە ولاّتانی دیکەدا لەشکری سۆڤیەتی جێگیر بووەو وا دێتە بەرچاو کە ئەگەر لەشکری سۆڤیەتی نەبێ سۆسیالیزم لە مەترسی

دەکەوێ. لە کاتێکدا یەکەم دەبێ ولاٌتانی سۆسیالیستی رابیتەیان پێوەنـدی برایانـەو دۆستانەو بەرابەر بێ هەموویان وەك یەك بن‌و بە پێوەندی‌یەکانیاندا پۆلی سانترالیزم، واتە چەند ناوەندی حاکم بێ نە مونۆ سانترالیزم واتە تاقە ناوەندێك بە سـەر هـەموو ئەوانی دیکەدا زالٌ بێ. دووهەم سۆسیالیزم، هەروەها کە پێشتریش گوترا، بە بوونـی لەشکری بێگانە ناپارێزرێ‌و گەلانی ئەو ولاٌتانە کـە لەشـکری سـۆڤیەتییان تێدایـە، هەست بە نەبوونی سەربەخۆیی یا مەحدوودبوونی سەربەخۆیی دەکەن. سێهەم ئەوەیـە کە لە پێوەندی‌یەکانی ئابوورییش‌دا دەبێ وەك یەك بوون هەبێ‌و ئەم پێوەندییانە تەنیا بە قازانجی یەك لا نەبن. لەم بارەیەوە پێویستە کە بێجگە لەگەلٌ یەکیەتیی سۆڤیەتی، پێوەندی‌یەکانی ولاٌتەکانی دیکەی سۆسیالیستی لـە نێـو خۆشـیاندا بـەهێز بکـرێ‌و پێویست نەبێ ئەم پێوەندی‌یە هەر لـە رێگـەی یەکیـەتیی سـۆڤیەتی‌یەوە بـێ. واتـە پێویستە پێوەندی‌یەکان پۆلی سانترالیستی بن نە مونۆ سانترالیستی. رەنگـە یـەکێك لـە کوسـپەکانی پێش‌نەکـەوتنی شـوورای هاوکـاریی ئـابووری هـەر ئـەو مونـۆ سانترالیزمەیە لە نێو ولاٌتانی سۆسیالیسـتی‌دا یـانی یـەك نـاوەندی بوونـە بـێ. لـە کاتێکدا لە ئۆرووپای رۆژئاوا بـازاڕی موشـتەرەك یـەك نـاوەندی نیـە. دیـارە ئـەوە بازاڕێکی سەرمایەداری‌یە، بەلاٌم یەك مەرکەزی نیە، نـە ئـەلٌمان، نـە فەرانسـە، نـە ئینگلستان‌و نە ئیتالیا هیچیان میحوەر نین، هەموویان بە کـردەوە مـاف‌و ئـەرکیان وەك یەکە. ئەگەر نەتیجە وەرگرین بەکورتی دەتوانین بلٌێین کە ناکرێ چاوەڕوان بین کـە لە فەرانسە، لە ئەمریکا، لە ئینگلستان، لە سویس‌و لە ئەلٌمان شۆڕشی چەکدار پێك بێ‌و یان شۆڕشێکی وەك شۆڕشی ئوکتۆبـر بکـرێ. تـازە دیٚموکراسـیی سیاسـی لـەو ولاٌتانـەدا ئـەوەندە جێگـیر بـووە چ هـێزە دەسـتی چەپی‌یـەکان‌و چ هـێزە دەسـتی راستی‌یەکان ناچارن رێزی بۆ دابنێن. ئەگەر ئەمڕۆ حیزبی کومۆنیست لە ئیتالیا بێتە سەر کارو بیهەوێ دیکتاتۆریی پرۆلێتاریا دابمـەزرێنێ، بـۆی ناچێتـە سـەر، چونکـە دیٚموکراسی لەوێدا جێگیر بووە. خەلٌکەکە ئەوەندە وریایە کە نـە رێگـا دەدا حـیزبی کومۆنیست دیکتـاتۆریی پرۆلێتاریـا دابمـەزرێنێ‌و نـە رێگـا دەدا حـیزبی فاشیسـت دیکتاتۆریی فاشیستی. بۆیە حیزبە کومۆنیستەکانی ولاٌتانی رۆژئاوا، هاتوونەتە سەر ئەو باوەڕە کە دەبێ دیٚموکراسیی سیاسی بپارێزرێ‌و ئەگەر بڕیار وابـێ دیٚموکراسـیی سیاسی بپارێزرێ‌و لە رێگای دیٚموکراسیی سیاسی‌یەوە دەسەلاٌتی سیاسی بە دەستەوە

کتێبخانەی دیجیتاڵی
www.rabari.org

بگرن، هیچ ڕێگای دیکە نیە، دەبێ دیکتاتۆریی پرۆلیێتاریا ڕەد بکەنەوە. واتە هۆی پەسند نەکردنی دیکتاتۆریی پرۆلیێتاریا لەو وڵاتانەدا لە پێشدا هۆی ئوسوولی‌یە. چونکە هاتوونەتە سەر ئەو باوەڕە کە نە بە تۆپزی دەتوانن دەسەڵات بەدەستەوە بگرن‌و نە بە زۆرو سەرەڕۆیی دەتوانن ئەم دەسەڵاتە بپارێزن. تەنیا بە پشتیوانیی زۆربەی خەڵك دەتوانن حوکمداری بکەن. بۆیە ئەم حیزبانە هاتوون‌و واقیع‌بینانە وازیان لە دیکتاتۆریی پرۆلیێتاریا هێناوەو لە وڵاتەکانی ڕۆژئاوادا باسی دێموکراسی دەکەن نە دیکتاتۆری. ئەوەی لە "کورتەباس"دا ئیشارەی پێ کراوە ئەوەیە کە ئێمەش بە نەزەری خۆمان لە هەلومەرجی خۆماندا دیکتاتۆریی پرۆلیێتاریا ڕەد دەکەینەوە. لە باری مێژوویی‌یەوە دیتمان پاش ئەوە کە شۆڕش لە چین سەرکەوت، مائۆتسەتۆنگ هات‌و گوتی لە چین دیکتاتۆریی پرۆلیێتاریامان نیە. دیکتاتۆریی دێموکراسیی گەلیمان هەیە. بەکورتی دێموکراسی بۆ گەل هەیەو دیکتاتۆری دژی دوژمنانی گەل. بۆیە دەی‌توانی ئەوە بڵێ چونکە شۆڕشی چین لەگەڵ شۆڕشی ئوکتۆبر لە زۆر بارەوە جیاوازیی هەبوو. کومۆنیستە چینی‌یەکان کە سەرکەوتن بەڕاستی زۆربەی خەڵکەکە پشتیوانیان بوون. دیکتاتۆری بەو شێوەیە لەوێ پێویست نەبوو. دیکتاتۆری تەنیا لە دژی دوژمنانی گەل هی دەرەوەو ژوورەوە پێویست بوو، تا ئێستاش ئەم وەزعە هەر بەردەوامە. گرتن‌و تاوانبارکردنی بەرپرسانی حیزبی بە جاسووسی‌و بە ئاشکراو بە دزی ئیعدام‌کردنیان، بە شێوەیەك لە زەمانی ستالیندا لە یەکیەتیی سۆڤیەتی کرا، لە چین بەرچاو ناکەوێ. لەو رابیتەیەدا با ئیشارە بەو ڕاستی‌یەش بکەین کە لە وڵاتەکانی سۆسیالیستی‌دا ئێستا کەس باسی دیکتاتۆریی پرۆلیێتاریا ناکا. ئەگەر باسیشی بکرێ وەك دیکتاتۆریی چینی کرێکار باس دەکرێ، چونکە پرۆلیێتر مانای تایبەتی خۆی هەیە. پرۆلیێتر ئەو کەسەیە خاوەنی ئامرازی بەرهەمهێنان نیەو بۆیە هێزی کاری خۆی دەفرۆشێ. لەوەش زیاتر لە کۆنگرەی بیستەمی حیزبی کومۆنیستی یەکیەتیی سۆڤیەتی لە ساڵی ١٩٥٦دا باسی دیکتاتۆریی چینی کرێکاریشیان نەکرد، بەڵکوو گوتیان ئێستا لە یەکیەتیی سۆڤیەتی‌دا حاکمییەتی گشتیی گەل هەیە. هیچ کۆنگرەیەکی پاشتریش ئەم نەزەرەی ڕەد نەکردۆتەوە. دروستیش هەر ئەوەیە، چونکە دیکتاتۆری دژی کێ بێ؟ هەموو چین‌و توێژەکان سۆسیالیستین‌و چینی دژی سۆسیالیستی لەوێ نەماون. کرێکاران‌و

کتێبخانەی دیجیتاڵی
www.rabari.org

جووتیارانو ڕووناکبیران نە چەوسێنەرنو نە کەس دەیانچەوسێنێتەوە. بەکورتی ئێستا لە مەیدانی نێونەتەوەییدا هەموو، هەم لە وڵاتانی ڕۆژئاوا باسی دێموکراسی دەکەن، هەم لە وڵاتەکانی سۆسیالیستی. کەس باسی دامەزراندنی دیکتاتۆری بە هیچ شکڵێك ناکا، هەروەها کە ئیشارەمان کرد لە وڵاتە سۆسیالیستییەکاندا باسی پەرەپێدانی دێموکراسی دەکرێ. ئێمە لەم بارەیەوە هەڵوێستمان ڕوونە. یەکەم، ئێمە بە شێوەیەکی ئوسوولی لایەنگری دێموکراسین، دێموکراتینو ئیمانێکی قووڵمان بە دێموکراسی هەیە، بۆیە دیکتاتۆری هەر شێوە دیکتاتۆرییەك بێ، ڕەدی دەکەینەوە. لە پاشان ئێمە لە کوردستان پرۆلێتاریامان نیە تا دیکتاتۆرییەکەی دابمەزرێنین. سەرمایەداریشمان بەو شێوەیە نیە کە دامەزراندنی دیکتاتۆریی پرۆلێتاریا دژی سەرمایەداری پێویست بێ. ڕاستە سەرمایەداری لە ئێراندا لە سەر یەك پێشکەوتووترە. بەڵام حیزبی دێموکرات حیزبێکی ناوچەییەو ئێستا وا دابنێین هاتو گوتی دیکتاتۆریی پرۆلێتاریای قبووڵە، سبەینێ لە ئێراندا شۆڕش سەردەکەوێو لە تاراندا دەسەڵاتێکی سیاسی پێك دێ بە ناوی دیکتاتۆریی پرۆلێتاریا کە حیزبی دێموکرات تێیدا بەشدار نیە. ئەو کاتە شیعاری ئەسڵیی ئێمە "دێموکراسی بۆ ئێرانو خودموختاری بۆ کوردستان" چی بەسەر دێ؟ ستالین ئەو کاتە کە خۆی یەکێك لە دامەزرێنەرانی تیئۆریی مارکسیستی بۆ گیروگرفتی نەتەوەیی بوو، واتە لە ساڵی ١٩٢٢دا ئەو جوملەیەی نووسیوە: "مافی دانانی چارەنووس نابێ کۆسپێك بێ لە سەر ڕێگای دیکتاتۆریی پرۆلێتاریادا، دەبێ تابعی دیکتاتۆریی پرۆلێتاریا بێ". جوملەیەکی زۆر کورتو ڕوونە. سبەینێ ئێمە خودموختاریشمان هەبێ، ئەگەر دیکتاتۆریی پرۆلێتاریا لە تاران دامەزرا، ئێمە دەبێ واز لە خودموختاری، لە مافی دانانی چارەنووسی خۆمان بێنینو تابعی دیکتاتۆریی پرۆلێتاریا بین. مەسەلەیەکی دیکەش زۆر جار هەر بەم جۆرە باس دەکرێ. وا دانێین کە حیزبی دێموکرات هاتو سەرکەوتو خودموختاریی وەرگرت. ڕەنگە ڕێکخراوێکی دیکە لە کوردستاندا پەیدا بێو بیهەوێ بە زۆر دەسەڵاتی سیاسی لە دەست حیزبی دێموکرات دەربێنێو حیزب ناچار بکا کە دیکتاتۆری دابمەزرێنێ. ئەو کاتە ناچار دیکتاتۆری دادەمەزرێ. نەزەری ئێمە لەم بارەشەوە زۆر ڕوونە. یەکەم، حیزبی دێموکرات ئەو کاتە دەسەڵاتی سیاسی بە دەستەوە دەگرێ کە زۆربەی خەڵك

کتێبخانەی دیجیتاڵی
www.rabari.org

پشتیوانی بن. مەسەلەن لە فەرانسە، زۆربەی خەڵك دەنگیان داوە بە حیزبی سۆسیالیست. ئەگەر هێزێکی سیاسی یان غەیرە سیاسی، بڵێین تیرۆریست، بیهەوێ بە هێزی چەکدار دەسەڵات لە دەست حیزبی سۆسیالیستی فەرانسە دەربێنێ، دیارە ئەوە راپەڕین دژی قانوونەو هەر بەم شێوەیەش رەفتاری لەگەڵ دەکرێ. بەڵام سەرکوتکردنی چەند تیرۆریست یان هێزێکی ئەقەللییەت کە دژی زۆربەی حاکمییەتی خەڵك راپەڕیوە، دیکتاتۆری نیە. ئەوە حاکمییەتی ئەکسەرییەت بەسەر ئەقەللییەت دایە. واتە دێموکراسی‌یە. ئەوە حاکمییەتی ئەقەللییەت بەسەر ئەکسەرییەت دایە کە دیکتاتۆرییە. کەسێك بیهەوێ ئوسوول‌و قاعیدەو قانوونی دێموکراسی تێك بدا، بە پێی قانوون رەفتاری لەگەڵ دەکرێ. لە پاشانیش هیچ پێویست بە دامەزراندنی دیکتاتۆری ناکا، دێموکراسی‌و قانوونەکانی هەر لە جێگای خۆیان دەمێننەوە. ئەگەر هەر کەس یا هەر هێزێکی دیکە هات نەزەری خۆی بە ئازادی باس کرد، مافی ئاشکرای خۆیەتی، دەتوانێ دژی سیاسەتی حیزبی دێموکراتیش قسە بکا، بنووسێ‌و شت بڵاو بکاتەوە. بەڵام ئەگەر دەستی دایە چەك‌و ویستی بە زۆری دەسەڵات لە دەست حیزبێك کە زۆربەی خەڵك دەنگی داوەتێ دەربێنێ، دیارە سەرکوت دەکرێ‌و ئەو کارە نەك هەر زیان لە دێموکراسی نادا، بەڵکوو خۆی دیفاع لە دێموکراسی‌یە.

بەجێیە لە ئاخری وتارەکەماندا ئیشارە بە هێندێ پێشنیارو باسیش بکەین. لێرە پێشنیار کرا کە لە نێو حیزبدا لە سەر سۆسیالیزمی دێموکراتی هەم بە نووسین‌و هەم بە تەرجەمە زیاتر باس بکرێ. ئەوە پێشنیارێکی بەجێیە. دەبێ هەوڵی بۆ بدرێ. پێشنیار کرا کە تاقیکردنەوەی وڵاتەکانی سۆسیالیستی‌و تەنانەت هی سەرمایەدارییش باشتر بناسێنین، کتێبیان لە سەر بنووسین‌و تەرجەمە بکەین. ئەوەش پێشنیارێکی بەجێیە. هەروەها دەبێ کادرەکان تەشویق بکەین بە موتالیعەو بە هیچ جۆرێك لە حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێراندا نابێ پێشگیری لەوە بکرێ کە کادرێك هەر کتێبێك دەیەوێ، بخوێنێتەوە، ئەو کارە خۆی سەرەتای دیکتاتۆرییە. کادری حیزبی هەر کتێبێکی پێ خۆشە با بی‌خوێنێتەوە. دەتوانین لاوان رێنوێنی بکەین، دەتوانین کتێبی باشیان پێ بناسێنین. بەڵام ئەگەر یەکێك چوو کتێبێکی دیکەشی هێناو پێی خۆش بوو بی‌خوێنێتەوە، کەس مافی ئەوەی نیە پێشگیریی لێ بکا. ئێمە دێموکراتین‌و دەبێ تا سەر دێموکرات بین. نابێ لەبیرمان بچێ کە ئەگەر

هەنگاوێك بەرەو لە ژێرپێ نانی دێموکراسی بڕۆین، تازە بەرەو دیکتاتۆری ڕۆیشتووینو گەڕانەوە دژوارە.

پێشنیارێکیش هاتوە کە ئەندامانی بەڕێوەبەریی حیزب دەگرێتەوە. با بە خۆشمان بڵێین کە موتالێعە زیاتر بکەین. ئەندامانی کومیتەی ناوەندی خۆیان دەبێ بەرنامەی موتالێعەیان هەبێ. چونکە بەڕاستی ناکرێ ئەندامانی بەڕێوەبەریی حیزبێکی شۆڕشگێڕ کە ئیمانی بە تیئۆریی شۆڕشگێڕانە هەیەو مەسئوولییەتێکی مێژووییشی لە سەرشانە، هەموو ڕۆژێ زانینو شارەزایی خۆیان نەبەنە سەرێ. هەروەها پێشنیارێکی باش هاتوە کە هەر وەخت پلینۆم هەیە با سیمناریشی لەگەڵ بێ کە ئەوەش پێشنیارێکی بەجێیە.

وابکەین باسەکانی سمینارەکەمان لە نێو ریزەکانی حیزبیشدا بڵاو بنەوە. دەکرێ وەك نامیلکەی سەربەخۆ یان لە "تێکۆشەر"و چاپەمەنیی دیکەی حیزبیدا بڵاو بکرێنەوە.

قسە لە سەر "کورتەباس" ئێستا باسێکی زۆر زیندووە. با تەواوی بچێتە نێو حیزبو قسەی لە سەر بکرێ. با بچێتە نێو کۆمەڵانی خەڵکیش، با ئەوانیش بە تەواوی لە قسەو باسی حیزبی دێموکرات ئاگادار بن. یەکەم سەرکەوتنی "کورتەباس" ئەوەیە کە خودی ئەو باسەی لە نێو حیزبەکەماندا پێك هێناوە، سنووری داناوە لە نێوان دێموکراتو غەیری دێموکراتاندا. ئەگەر "کورتەباس" بچێتە نێو کۆمەڵانی خەڵك سەرکەوتنی پتر وەبار دێنێ. قەدری ئەو "کورتەباس"ە کە نووسراوە، لە دواڕۆژدا دەزانین، لە دواڕۆژدا نرخی ئەم چەند لاپەڕەیە باشتر دەردەکەوێ. هەر بۆیە پێویستە لە دواڕۆژدا تەنانەت کتێبیشی لە سەر بنووسرێ. لەگەڵ ئەوە کە لە کۆنگرەدا ناکۆکی هاتە پێش، بەڵام پاش باسەکەی ئێستامان دەرکەوت کە لە سەر گیروگرفتە ئەساسییەکانی "کورتەباس" ناکۆکیمان نیە. ئەوە خۆی سەرکەوتنێکی زۆر گەورەیە بۆ "کورتەباس"و بۆ حیزبەکەمان. نیشانەی ئەوەیە کە حیزبی دێموکرات هەم دێموکراتەو هەم ڕێکخراوێکی شۆڕشگێرو زیندووە. "کورتەباس" بۆ پتەوترکردنو یەکگرتووترکردنی ریزەکانی حیزبەکەمان هاتوەو ئەم ئەرکەی بە چاکی بەجێ هێناوە. ئێمە دڵنیاین کە لەمەودوا سیمای دێموکراتیی حیزبی ئێمە بەرچاوتر خۆی دەنوێنێ. ئێستا لە باری فکرییەوە ئەندامانی حیزبی

کتێبخانەی دیجیتاڵی
www.rabari.org

ئێمە یەکگرتووتر لە جارانن. دەکرێ بڵێین پاش بەرنامەی حیزب "کورتەباس" نەخشی لە کۆکردنەوەی ئەندامانی حیزب لە سەر رێبازی حیزب لە هەموو نووسراوێك زیاتر بووەو ئەوەی لە "کورتەباس"دا هاتوە بۆ دوارۆژی حیزبەکەمان هەم لە کورتخایەنداو هەم لە درێژخایەندا تەئسیرێکی زۆر پیرۆزی دەبێ.

ژێدەر:

* ئەم بەشە (شیکردنەوەی کورتەباس) دەقی پیادەکراوی نەواری وتارێکی شەهید دوکتور عەبدولڕەحمان قاسملوو لە یەکێك لە پلینۆمەکانی کۆمیتەی ناوەندیی حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران دایە کە نزیك بە پێنج ساڵ بەر لە شەهیدبوونی گیراوە.

بەشێك لەباسەکانی ئەم وتارە، پاش ئەو ئاڵوگۆڕانە کە لە یەکیەتیی سۆڤیەتیو وڵاتانی دیکەی سۆسیالیستیدا روویان داوە، کۆن دێنە بەرچاو. نابێ لەبیر بچێ کە ئەو قسانە کاتێ گوتراون کە جارێ میخائیل گورباچۆف نەهاتبووە سەرکارو پرۆستۆریکاو گلاسنۆست لەگۆڕێدا نەبوون، بەڵام بۆ ئەوەی وتارەکە رەسەنایەتیی خۆی بپارێزێ، بە باشمان نەزانی دەسکاریی بکەینو هەروەك هەبوو بڵاومان کردەوە.

فەسڵی دووهەم:

ئابووریی سیاسی

- چەمکە گشتی‌یەکان
- ئابووریی سەرمایەداری
- سۆسیالیزمو ئابووریی سۆسیالیستی
- ئابووریی تێکەڵاو
- وەڵامی پرسیارەکان

کتێبخانەی دیجیتاڵی
www.rabari.org

خوێنەری بەڕێز!

ئەم بەشە لە کتێبەکە، وانەیەك بووە لە یەکەمین دەورەی بەرزی کادر لە ساڵی ١٣٦٣ لە زانکۆ (فێرگەی سیاسی ـ نیزامی)ی حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران، کە مامۆستای نەمر، کاك دوکتور عەبدولڕەحمان قاسملوو لەو دەورەدا بەناوی ئابووریی سیاسی وتوویەتیەوە. ئەوەی کە لێرەدا هێنراوەو لە بەردەستتان دایە، لە نەوار وەرگیراوە کە لەوێ لە هەلومەرجی ئەوکاتدا لە کلاسەکان تۆمار کراون.

لێرەدا پێویستە ئاماژە بەوە بکرێ کە لەبەر هەلومەرجی شاخ و شۆڕش، ئەو نەوارانە بە کەیفییەتێکی لاواز تۆمار کراون و گەیشتوونەتە دەستمان، بۆیە لە چەند شوێنێك روون نەبووە کە لەو نەوارانەدا چی گوتراوەو وشەکانمان بۆ دەستنیشان نەکراون. لە کۆتایی وانەکەشدا، بەشێك بۆ پرسیارو وەڵام تەرخان کراوە کە لەبەر کەیفییەتی لاوازی نەوارەکان، پرسیارەکانمان بۆ روون نەبوو، بەڵام وەڵامەکانی مامۆستای شەهیدمان هێناوەتەوە.

ئاماژەکردن بەوەش پێویستە کە لەبەر پاراستنی دەق و "سندیت"ی شتەکە، هیچ دەستێوەردانێکمان لە رێزمان و دارشتنی رستەکاندا نەکردوەو هەر ئەو شتەی کە کاك دوکتور قاسملوو لە کاتی وتنەوەی دەرسەکەدا وتوویەتی وەك خۆی هێنراوەتەوە.

چەمکە گشتی‌یەکان

ئەمەویست پێش ئەوەی کە دەرسەکە دەست پیٚ‌بکا چەند شتێکتان عــەرز بکــەم. دیارە ئیقتیسادی سیاسی لە پێش هەموو شتێك‌دا عیلمــەو بــۆ فــێر بوونــی هــەموو عیلمێك دەبیٚ ئامادەیی هەبیٚ. ئەو ئیقتیسادە سیاسی‌یەی کە بۆ منیــان دانــاوە کــە لێرە عەرزتان بکەم، لە دانشگا ئێمە بــە سیٚ‌ســالاٚن تــەواومان ئــەکرد. لــێرە شــەش سەعاتیان بۆ داناوم، کە لە ماوەی شەش سەعاتان‌دا دەرسی سیٚ ساڵەی ئیقتیســادی سیاسی خەلاٚس کەین. دیارە بۆخۆتان باش دەزانن کە ئــەوە مومکــین نیــە. کــەوابوو ئێمە دەبیٚ شێوەی دەرسەکەمان پوخت بێت، ئەوەندە بڵێین کە دەکریٚ. لەو ماوەیــەدا ناچار زیاتر باسی شتی گشتی دەکەین کە مەفهوومتریش بیٚ. یەك هۆی‌تریــش هەیــە کە دیارە ئەویش ئەوەیە کە بێگومان چونکە ئەوە کلاســێکی سیاســی‌یە ئــی حــیزبی دێموکراتە، کلاسێك نیە کە مەسەلەن بڵێین کلاسی دووی دانشکەدەی فەننی بــیٚ کــە سەتحی تێگەیشتن‌و زانینیان تەقریبەن وەك یەك بیٚ. لێرە ئی‌وا هەیە دیپلۆمی هەیە یا زیاترە ئی‌واش هەیە کە ئیمکانی ئەوەی نــەبووە بچێتــە مەدرەســە چــەند کلاســێکی خوێندووە. ئی‌وا هەیە کە موتالعەی زۆرە ئی‌واش هەیە کە موتالعەی کەمە یان هــەر نەبووە. کەوابوو ســەتحەکەش ناهەمگوونــە وەك یــەك نیــە. ئــەوەش رێگــا نــادا کــە دەرسەکە بەو شێوەیە کە پێویستە بگوتریٚ.

مەبەستی مە لەو دەرسە چیە؟ لە سەرەتاوە بڵێم نە ئەمن ئەو ئیدیعایەم هەیەو نە ئێوەش دەبیٚ چاوەڕوانی ئەوە بن، کە لە مــاوەی ئــەو چــەند ســەعاتەدا ئێــوە فــێری ئیقتیسادی سیاسی بن. ئەوە پێم‌وایــە تــەوەقوعێکی بیٚ‌جیٚ‌یــە. چــاوەڕوانی شــتی وا

مەبن. بەڵام ئەگەر یەك نەتیجە وەربگرین سەرکەوتووین. ئـەویش ئەوەیـە کـە ئێـوە پاش کلاسەکە بە دوای ئەوە بکەون کە ئەوە بزانـن ئیقتیسـاد بەگشـتی یـانیٚ چـی؟ تەقریبەن، ئەگەر ئەوەندە سەرکەوتوو بین زۆر زۆر باشە. دەنا بە ڕۆژێك یان بـە چـەند ڕۆژ دیارە ئیقتیسـادی سیاسـی فـێر نـابن. کـەوابوو ئـەمن خولاسـەی دەکەمـەوە، ئیقتیسادی سیاسی ناتوانین هەمووی باس بکـەین، ئیقتیسـادی سیاسـی هـەمووی ناتوانین تیٚبگەین. بەڵام دڵنیاین ئیقتیسادی سیاسی فێر دەبـینو هـەر نـەبیٚ دەزانـین ئیقتیسادی سیاسی چیە، باسی چ دەکا؟ دووهـەمیش وەزعێکـی وا پێـك بێنـین کـە لەمەودوا بۆخۆمان پێمان خۆش بیٚ وەدوای بکەوینو بزانین کـە ئیقتیسـادی سیاسـی چیە؟ لێی بکۆڵینو لێی بپرسین، پرسیار بکەین.

ئەوە یەك بەش، بەشی دووهەمی بەوەندە تەواو نابیٚ. بەشی دووهـەم ئەوەیـە کـە ئێمە لە باتی ئەوە بچین هەمووی ئەوەی کە پێی دەڵێـن مەقوولـەی ئیقتیسـادی کـە ناوی هاتوە، مەسەلەن بزانین کە کار چیە؟ سەرمایە چیە؟و ئەوانە موتالیعە بکـەین. لە باتی ئەوە ئێمە شتێکی دیکەش دەکەین چونکە ئەوانەمان پیٚ موتالیعـە نـاکریٚ، وەختەکە تەنگە. ئێمە دەتوانین لە واقیٚعدا باسی ئەوە بکەین کە ئەو شتەی لـە بـاری ئیقتیسادیەوە بە کارمان دیٚ لە کاری سیاسیماندا ئەوەیە کە هـەر نـەبیٚ باسـی زۆر کورت دیارە باسی ئەوە بکەین کە کۆمەڵی ئادەمیزاد چۆن تەکامولّی کـردوە؟ ئـەوە زۆر کورتە. بگەین بە سەرمایەداری باسی ئەوە بکەین کـە سـەرمایەداری چیـە؟ لـە باری ئیقتیسادیەوە ئەوە موهیمە دەبیٚ بزانین. چونکـو ئێمـە تـەرەفین لەگـەڵ دەیـان وڵاتی سەرمایەداریو دەبیٚ بزانین لە باری ئیقتیسادیەوە سەرمایەداری مانای چیە؟ لە پاش سەرمایەداری دیارە سۆسیالیزمە، لە باری ئیقتیسادیەوە دەبیٚ بزانین سۆسیالیزم چیە؟ ئەگەر وڵاتانی سەرمایەداریمان باس کرد کە بەشێکی زۆری وڵاتـەکانی دونیـان، وڵاتەکانی سۆسیالیستیمان باس کرد کە ئەوانیش هەروا. لەو نێوەڕاسـتەدا هێندێـك وڵات دەمێنێتەوە کە پێیان دەڵێن وڵاتانی جیهانی سێهەم. دیارە ئەوە کە بۆچی پێـی دەڵێن جیهانی سێهەم کە نەدەبوایە وا بگوتـریٚ، بـە نـەزەری مـن دەبوایـە بگوتـریٚ جیهانی یەکەم، کارم بەوە نیە باسێکیترە، بەڵام ئەو وڵاتانەی وەك ئـێرانی خۆمـانو وەکو زۆر وڵاتی دیکە، لەویٚدا ئیقتیسادەکە بە تەواوی سەرمایەداری نیـە. هـەر لـە کوردستانی خۆمان بگرین، دیارە سۆسیالیسـتیش نیـە، باشـە چیـە؟ ئـەوەش بـاس

دەکەین. کەوابوو سێ شێوە "تولیدی" بڵێین بەرهەمهێنانی ئابووری، کە فەرقیان هەیە، سەرمایەداری، سۆسیالیزمو ئەوەی کە پێی دەڵێن ئیقتیسادی تێکەڵاو، تێکەڵاو لە هەموو بارێکەوە، ئەو سێیانەش باس بکەین جا ئەگەر بتوانین لەو وەختە کەمەدا کە هەمانە هەموو ئەو شتانە باس بکەین پێموایە سەختە. با بچینە سەر باسەکەمان.

باسەکەمان ئەوەیە کە ئێمە ئیقتیسادی سیاسی موتالیعە دەکەین. ئیقتیسادی سیاسی دەڵێین زۆر کەس بیستوویەتی. کەوابوو ئێوە دیارە بیستووتانە زۆر لە باسو ئەوانە دوو ئیستلاحتان بیستووە، جا پێمخۆش بوو هەر لە سەرەتاوە ئەو دوو ئیستلاحە روون کەینەوە. یەك ئیقتیسادی سیاسیتان بیستووە، دوو سیاسەتی ئیقتیسادی. زۆر جار ئەمن "متوجە" بووم کە ئەو دوو شتە تێکەڵ دەکەن: "سیاسەتی ئیقتیسادی"، "ئیقتیسادی سیاسی". ئەوانە دیارە فەرقیان زۆرە هەرچەند کەلیمەکان لە یەکێکیاندا، یەکێکیان سفەتە ئەوی دیکە مەوسووفە، ئەگەر لە باری زمانەوە بڵێین. فەرق دەکا جێگاکەیان، لە یەکێکیان سیاسەت مەوسووفە، ئیقتیسادەکە سفەتە، ئەوی دیکەیان بە پێچەوانە. بەڵام ماناکەیان فەرقی زۆرە کە دەڵێین سیاسەتی ئیقتیسادی ئەوەیە کە یان حیزبێك یان وڵاتێك سیاسەتێك بەڕێوە دەبا بۆ هەڵسووڕانی ئیقتیسادی وڵاتەکە یان بڵێین حیزبەکەی خۆی سیاسەتێك بەڕێوە دەبا، شێوە بۆچوونێکی هەیە بۆ بەڕێوەبردنی، بۆ هەڵسووڕاندنی کاروباری ئیقتیسادیو ئەوە پێی دەڵێن "سیاسەتی ئیقتیسادی". مەسەلەن "رەیگان"، رەئیس جمهووری ئەمریکا، سیاسەتی ئیقتیسادیی ئەوەیە دەوڵەتی ئەمریکا. میتەران رەئیس جمهووری فەرانسە سیاسەتی ئیقتیسادیی ئابەو شێوەیە کە فەرقی هەیە لەگەڵ "ژیسکار دیستان" کە پێشتر رەئیس جمهوور بوو. کەوابوو، یا مەسەلەن سیاسەتی ئیقتیسادیی شا ئەوە بوو کە فەرقی هەیە لەگەڵ سیاسەتی ئیقتیسادیی رێژیمی خومەینی. کەوابوو سیاسەتی ئیقتیسادی ئەو شێوە هەڵسووڕاندنەی ئیقتیسادی‌یە کە دەوڵەتێك یان بڵێین حیزبێك یان ئۆرگانێك بەڕێوەی ئەبات.

مەعمولەن باسی دەوڵەت دەکەین یا حەتا مەسەلەن شیرکەتێکی گەورە، شیرکەتێکی نەفتی گەورە سیاسەتی ئیقتیسادی تایبەتی خۆی هەیە، ئەو سیاسەتە بەڕێوە ئەبا. بەڵام کە گوتمان ئیقتیسادی سیاسی وەزعەکە فەرق دەکا، ئیقتیسادی

سیاسی عیلمە، سیاسەتێك نیە کە کەسێ بەڕێوەی ئەبا. ئیقتیسادی سیاسی یەعنی عیلمی ئیقتیساد، بۆ ئیقتیسادی سیاسی پێدەڵێن؟ ئەوە دیارە لە بۆچوونی ئەو کەسانە کە ئەساسی ئیقتیسادی سیاسیان داناوە لە قەرنی نۆزدەو ئەوانەی ئینگلستان بە تایبەتی، کە موهیم نیە ناوەکانیان بزانین ئەوەش بۆخۆ مەجبوور دەبن بچن بزانن کێ بوون. بەڵام ئیدی لە ئەواخری قەرنی هەژدەوە یان باشتر بڵێم ئەوایلی قەرنی نۆزدەو بە تایبەتی لە نیوەڕاستی قەرنی نۆزدەوە لە سەد ساڵ لەوە پێشەوە تا ئێستا ئیدی ئەوە بۆتە ئیقتیسادی سیاسی، وەکوو عیلم تەماشای کراوە بە تایبەتی پاش نووسینی کتێبی هەرەگەورەو هەرە مەشهووری "مارکس" کە ناوی "سەرمایە" بوو.

کەوابوو ئیقتیسادی سیاسی عیلمێکە کە باسی ئیقتیساد دەکا. بەڵام ئایا ئەو ئیقتیسادی سیاسیە باسی هەموو ئیقتیساد دەکا؟ باسی جوزئییاتی ئیقتیساد دەکا؟ فەرقی چیە لەگەڵ عیلمەکانی دیکەی ئیقتیسادی؟ مەسەلەن فەرز دەکەین ئێمە ئیقتیسادی سەنعەتیشمان هەیە، بەڵام، من مەسەلەن ئیقتیسادی سەنعەتیم خوێندووە. یان دەڵێن من ئیقتیسادی زەراعەتیم خوێندووە. بیستووتانە ئەڵێ ئیقتیسادی زەراعەتیم تەواو کردووە. ئەوەی دیکە دەڵێ مەسەلەن من بەرنامەریزیم تەواو کردووە، بەرنامەریزی ئیقتیسادیم خەلاس کردوە. کەوابوو یەك نیە، فەرقیان هەیە. باشە کەوابوو ئیقتیسادی سیاسی نیسبەت بە عیلمەکانی دیکەی ئیقتیساد ئەوەیە کە لە هەمووان گشتیترەو قانوونەکانی گشتیی ئیقتیساد موتالیعە دەکا، کاری بە جوزئییات نیە. مەسەلەن فەرز دەکەین لە زەراعەتدا وەزعی ئیقتیسادی چۆن دەبێ؟ جوزئییاتی ئەو کارە ئیقتیسادی سیاسی نیە. ئیقتیسادی سیاسی قانوونە کولییەکان موتالیعە دەکا. تیکراری دەکەمەوە ئیقتیسادی سیاسی عیلمەو عیلمێکە کە کاری بە قانوونەکانی گشتیی ئیقتیسادی پەرەئەستاندنی کۆمەڵە، ئەگەر بمانهەوێ تاریفی بکەین ئەوە دەبێتە ئیقتیسادی سیاسی.

دیارە تێدەکۆشم برێك شتەکە سادەتر بێت بۆ ئەوەی کە باش لێی حاڵی بین. ئێمە گوتمان سیاسەتی ئابووریمان هەیە لە پاشان ئابووری سیاسیمان هەیە. ئەوەیان سیاسەتێکە کە دەوڵەتێك یان شیرکەتێك یان حیزبێك بەڕێوەی ئەبا. ئەوەی دیکەیان عیلمە، عیلمێکە کە ئێستا ئیدی زۆر تەکامولی پەیدا کردوە، زۆر کتێبی لە سەر نووسراوە، لە واقیعدا عیلمی هەرە ئەساسی لە هەموو ولاتەکان، لە هەموو

کتێبخانەی دیجیتاڵی
www.rabari.org

دانشگاکان دایە. لێرەشدا ئابووریی سیاسیمان گوت کە ئابووریی سیاسی ئەو عیلمەیە کە قانوونەکانی گشتیی پەرەئەستاندنی کۆمەڵ موتالیعە دەکاو دیارە کاری بە جوزئییات نیە. لە پاشان لە واقیعدا لە بەینی عیلمە ئیقتیسادیەکاندا عیلمی عموومییە. عیلمی هەموانە، هیچ عیلمێکی ئیقتیسادی ناتوانێ بە بێ ئیقتیسادی سیاسی بچێتە پێش. لە واقیعدا ئەوەی کە پێی دەڵێن زانستی دایکە ("علم مادر")ە بە نیسبەت ئەوانیترەوە. بۆیە هەرکەس هەر رشتەیەکی ئیقتیسادی بخوێنێ، مەجبوورە، ناچارە ئیقتیسادی سیاسی بخوێنێ.

ئیقتیسادی سیاسی سەرەتاکەی عیلمێکی موجەرەدە، موجەرەد یانێ لە واقیعدا زۆر موشەخەس نیە، ناتوانین نیشانی بدەین، برێك فیکری دەوێ. بەڵام هیچ رێگا نیە هێندێك ئیستیلاح، هێندێك کەلیمە هەیە دەبێ فێر بین لە ئیقتیسادی سیاسیدا، هەتا بتوانین فێری بین. لە پاشان کە باسی ئەو سێ شتەمان کرد بتوانین ئیسباتیان بکەین. جا ئەمن پێمخۆشە زۆریش نەبێ ئەوانە، چونکو لە مەقوولەی ئیقتیسادی سیاسیدا بە دەیان یان سەدان ئیستیلاحمان هەیە، کەلیمەمان هەیە، مەقوولەمان هەیە کە دەبێ فێری بین. ئەمن سێ چوارێکی هەڵدەبژێرم، ئەوانە کە هەرەپێویستن، ئەوانی دیکە ئەگەر وەختی خۆی بەکارمان هاتن باسیان دەکەین. بەڵام ئێستا ئەمن دەمەوێ سێ چوارێکیان هەڵبژێرم.

یەکێکیان کە پێموایە هەموومان دەبێ بیزانین کە هەڵیدەبژێرین "کارە". رۆژ هەتا ئێوارێ قسە دەکەین، کارم هەیە، بابا وەختم نیە کارم هەیە، کارم هەبوو بۆیە نەهاتم، ئەو کەلیمەی کارە مورەتەب لە سەر زارە، باشە کار بە گشتی چیە؟ لە واقیعدا بە گشتی ئەگەر بمانهەوێ بڵێین، ئەوەیە کە پێوەندیی ئینسان یا لەگەڵ ئینسانەکانی دیکە یا لەگەڵ تەبیعەت دیاری دەکا. یا من لە تەبیعەتدا شتێك دەکەم، مەسەلەن دارێك دەبڕم، میوەیەك دێنم یان هەرچێك بڵێین لە سەرەتای بەشەریەتەوە ببێ، یان لەگەڵ ئینسانەکان رابیتەم هەیە. ئێستا مەسەلەن ئەوەی کە من لەگەڵ ئێوە قسە دەکەم پێی دەڵێن کار.

جا ئەوە بە گشتی ئاوا تەعریفی دەکەن. بەڵام دیارە ئێمە کارمان دابەش کردووە. ئەوەی دیکە کە بۆ ئێمە زۆر موهیمە نامانهەوێ زۆر لە سەری برۆین چونکە بەو وەختە ناکرێ. دەمانهەوێ بیکەین بە دووبەشەوە: کارێك کە بەرهەمی هەیە، کارێك

که بەرهەمی نیە. بەرهەم، نە بەرهەم لە واقیعدا بەرهەمی ماددی. مەسەلەن ئێستا یەکێك دەچێ کشتوکاڵ دەکا کارەکەی بەرهەمی هەیە. گەنم بەرهەمی کاری ئەوە. ئێمە لێرە دەرس دەڵێین، بەرهەمەکە نیە. بەلاّم ئەوە بەرهەمە دیارە مەسەلەن لە واقیعدا بەرهەمێکی هەیە. بەرهەمەکە چیە؟ ئێوە شت فێر دەبن ئەو شتە دەچنە جێگایەك تەبلیغی دەکەن، نەتیجەیەکی دەبێ، کە ئەوە دەبێتە بەرهەمی ئەو کارە. بەلاّم وا دابەشی دەکەین کارێك کە بەرهەمی هەیە، کارێك کە بەرهەمی نیە. ئەو دوو بەشە، ئەوانی دی لێیان گەڕێ، دەنا ئەگەر بمانهەوێ دابەشی بکەین یەکجار{زۆرن} فەقەت ئەوە بە کارمان دێ لە ئیقتیسادی سیاسیدا: بەرهەمی هەیەو بەرهەمی نیە.

دەتوانین هەر کارێکی ئێستا بڵێین، دەتوانین ئەوەیان یان ئەوی دیکە یان مەسەلەن فەرز بکە یەکێك، هونەرمەندێك گۆرانی دەڵێ، ئەویش کار دەکا. کارە بەلاّم بەرهەمی ماددیی مومکینە نەبێ بەلاّم ئەو گۆرانیە مومکینە تەئسیریش بکاتە سەر بەرهەمی ماددی، جاری وا هەیە ئینسان فیکر دەکاتەوە شتی وا نیە، بەلاّم با هەیە. مەسەلەن فەرز دەکەین کە پێکەوە پازدە، بیست نەفەر کار دەکەن، فەرز دەکەین کە لە خەرمانێ کار دەکەن، ئەگەر گۆرانی بڵێن باشتر کاریان بۆ دەکرێ، هەر بۆیەشە خەڵکەکە گۆرانی دەڵێن. جووت دەکا شتێك دەڵێ، گۆرانییەك دەڵێ. بۆ دەڵێ؟ چونکە ئەوە موستەقیمەن تەئسیری هەیە لە سەری.

بەلاّم ئێستا ئێمە دێینە سەر ئەو کارەی کە بەرهەمی هەیە، کارێکی کە بەرهەمی هەبوو کۆمەلاّیەتیە. یانێ چی؟ یانێ ئەگەر لە سەرەتای ژیانی خۆیدا ئادەمیزاد برسی دەبوو دەچوو تێری دەخوارد، ئێمە بەوە ناڵێین کار ، ناڵێین کارێك کە بەرهەمی هەیە ، چونکو نەهاتۆتە نێو کۆمەڵ، بۆ کۆمەڵ هیچی نەکردووە، بۆخۆی خواردوویەتیو خەلاّس بوو رۆیشت. هەروەها لە واقیعدا لەو وەختەشدا فەرقێکی زۆر بەینی ئینسانو حەیوان نیە. چونکو حەیوانیش هەر ئەوەی دەکا. ئەو وەختە ئێمە دەڵێین ئینسان دیارە تەعریفی زۆر دەتوانین بکەین، مەسەلەن دەڵێین لە مەیموونەوە هاتوە کە تەماشاتان دەکەم دەبینین ئەم تیئۆرییە زۆریش نادروست نیە! بەلاّم لەوەی گەڕین. ئینسان دەڵێن لە پێش هەموواندا تەعریفی ئەوەیە کە حەیوانێکی

کۆمەڵایەتیە ("اجتماعی")یە، یانی چی؟ یانێ ئەو بەرهەمەی کە هەیەتی بۆ ئیجتماعە.

ئەگەر ئەو چەند کەسە کە دەچن میوە دێنن، بۆخۆیان لە پێشدا دەبنە یەك نەفەر، دەبێتە پازدە کەس ئەوە ئیشی ئیجتماعی بەشەرە، ئاوا لەپێشدا دەبێتە سەد کەس، دەبێتە چەندین سەد کەس، موهیم نیە، ئەگەر ئەوانە هەر ئەوەندە میوەیان دەس کەوێ کە خۆیان تێر کەن، کۆمەڵەکە لە جێگادا وەستاوەو هیچ حەرەکەت ناکا. کۆمەڵ ئەو وەختە دەست پێدەکا بە بەرەوپێشچوونو هەر ئەو وەختەش چەوساندنەوەو چەوسانەوە، ئیستیسمار پەیدا دەبێ کە ئەو سەد کەسە کە باسی دەکەین، زیاتر لەوەی بۆ خۆی ئیحتیاجی هەیە بەرهەمی دەبێ. مەسەلەن فەرز دەکەین ئیدی لەبەر ئەوەی پێمەڕەیەکی ئاسنی یا بەردیی درووست کردووە، عەسری حەجەر موهیم نیە، بەڵام وەسایلێکی تەولیدی ئاوای درووست کردوە کە ئێستا ئەوەندە بەرهەم پێك دێنێ کە لە ئی سەد کەسەکە زیاترە، فەرز دەکەین ئی سەدوپێنج کەسە. باشە وا دابنێ کە ئەو سەد کەسە هەموو رۆژێ دەچین کارێ دەکەین، لە پاشان دەبینین پێنج نەفەر زیادی دێنێ، بەرەبەرە ئەو فیکرەمان بۆ پێك دێ ئێستێ کەوایە ئەو زیادیە چی لێ دەکەین؟ بۆ هەموو رۆژێ سەد کەس کار بکەین با ٩٥کەس کارێ بکا. ئەو پێنج کەسەی کارێ نەکا چ بکا؟ ئەگەر کاریش نەکا هەر دەخوا، بەرهەمەکە گەیشتۆتە ئەو رادەیە کە بۆ سەدو پێنج کەس تەولید دەکا. ٩٥کەس دەتوانێ بۆ سەد کەس شت درووست بکا. هەر کە گەیشتە ئەوێ پێنج کەسەکە پەیدا دەبێ. جا جاری وا هەیە رەئیسی عەشیرەتە، جاری وا هەیە قەشەیە، جاری وا هەیە مەلایە، موهیم نیە، یەکێك کە ئیمتیازێك بۆ خۆی قایل دەبێت بۆ ئەوەی کار نەکا، ئەوانەی دیکە کار بکەن. پێنج کەسەکە جاری وا هەیە شوورایە، هیچ موهیم نیە. فەرق دەکا، لە وڵاتی موختەلیف فەرق دەکا.

ئەو پێنج کەسە کە کار ناکا، ئەو نەوەدو پێنج کەسە کار دەکا بایی سەد کەس، چ بەرهەمێکی بە ئیستلاح پێك دێنێ پێکەوە دەخۆنو بەرەبەرە سەرەتای پەیدا بوونی تەبەقەشە، لە واقێعدا ئەساسی تەبەقە ئالێرەدا پەیدا دەبێ. کەنگێ پەیدا دەبێ؟ ئەگەر رۆژێك بپرسن، جا من پێم خۆشە ئێوە ئەوانە بزانن وەك ئەندامی حیزبی دێموکرات، چونکە بەداخەوە ئەوانەی کە زۆر ئیدیعایان هەیە لە بارەی موباریزەی

تەبەقاتیو نازانم چینی کرێکارو...، کە بۆخۆتان دەزانن هەر لەو دۆڵە پێنج، شەش حیزبی چینی کرێکاری لێیە، ئەوانە لێیان بپرسە باشە تەبەقە کەنگێ پێكهات؟ ئەساسی پێکهاتنی چ بوو؟ بڕوام پێبکەن نازانن. تەبەقە ئەو وەختە پێكدێ کە ئینسان ئەوەندە بەرهەمی زۆر دەبێ کە لە ئیحتیاجی ئەو وەختەی خۆی زیاترە. مومکینە لە ئێستادا کەمتر بەڵام ئی ئەو وەختە زیاترە. کە زیاتر بوو تەبیعییە هێندێ کەس دەڵێ باشە ئێمە بۆ کار بکەین. کێن ئەوانە؟ یا مەلایە یا قەشەیە، دوعاخوێنە، هەرچی بێ. دیارە ئەوانە کە باسی ئەکەم ئی زەمانی کۆنە بەرەبەرە تەبەقە پێكهات. کەوابوو ئەساسی پێکهاتنی تەبەقە لە چیەوەیە؟ لە کارە. لەوەڕا کە یەکێك کار ناکا. ئەوان چی دەکەن، ئەو پێنج کەسە؟ ئەوان کاری دیکە دەکەن. مەسەلەن یەکێکیان دوعا دەخوێنێ، مەلایەتیش کارە ئیدی یان یەکێکیان دەبێ بە مەسئوول وەکوو شوورایەك، کوێخایەك، ریش سپییەك هەرکەس هەر ئیشکالاتێکی بۆ هات دەچێتە کن وی. ئەو بۆی حەل دەکا. ئەویش کارێکە دی. بەڵام کاری چی نیە؟ کارێك نیە کە بەرهەمی ماددی هەبێ.

ئالێرەدا دووپاتی دەکەمەوە لە سەرەتا هەموو کاریان دەکرد، بەرهەمی ماددیشیان هەبوو. بەڵام ئێستا ئەوە جودا بووە، هێندێ کەس کارێ دەکەن بەرهەمی ماددیان هەیە، هێندێك کەس نیانە. جا بەرەبەرە ئەو تەقسیمی کارە رۆژبەڕۆژ دەچێتە پێش. وای لێدێ کە ئێستا مەسەلەن ئەو وەختە فەرز دەکەین پێنج کەس بوون لە موقابیلی ٩٥کەسدا. ئێستا بچیە کۆمەڵێکی پێشکەوتووی سەرمایەداری یا سۆسیالیستی، دەبینی تەقسیمی کارەکە بە شێوەیەکە بە دەیان هەزار نەوع کار هەیە. دوو نەوع کار نیە دەیان هەزار نەوع کار هەیە.کاری تەولیدی دەکەن، کاریان بەرهەمهێنەرە، بەشێکیان کاریان بەرهەمی نیە، یانێ بەرهەمی ماددی نیە.

کەوابوو ئێستا ئێمە بێین ئەو کارە لە کۆمەڵێکی پێشکەوتووی سەرمایەداری یا سۆسیالیستی تەماشا بکەین، دەبینین کە ئەو کارە دیارە کاری کۆمەڵایەتییە، ئیجتیماعییە. بۆ ئیجتیماعیە؟ چونکو کارەکە نەتیجەی دێتە نێو کۆمەڵ، پێکەوە موقایسە دەکرێنو ئەو کارە دەبێتە کارێك کە بۆ کۆمەڵ دەکرێ. لێرەڕا شتێکی دیکە دێتە پێش، هەر لە سەرەتایەکەڕا بەشی ئەو پێنج کەسەتان لەبیرە، بۆ خۆیان نەیاندەخوارد، زیادی دەما، وا نیە؟ ئەوە بۆچی بوو؟ بۆ ئیجتماع بوو ئەو پێنج کەس

کتێبخانەی دیجیتاڵی
www.rabari.org

هەڵبژاردبوون، یان دایاننابوون یان خۆیان بە زۆر خۆیـان سـەپاندبوو، ئـەوە موهیـم نیە. ئەوان دەیانخوارد. ئێستاش بەرەبەرە ئەوە هەروای لێدێ. یانی هــەر کەسـێکی کار دەکا لە ئیجتیماعی خۆیدا، چ وڵاتی سۆسیالیستی بێو چ وڵاتی ســەرمایەداری بێ کارەکەی بەرهەمی ماددیشی هەبێ کە ئێمە باسی دەکەین، دەبێ دووبــەش بــێ. بەشێکی ئەو بەرهەمە ئی خۆیەتی بەشێکی ئەو بەرهەمــە ئــی کۆمەڵــە. دیـارە لــە کۆمــەڵی ســەرمایەداریدا ئــی ســـــەرمایەدارە کـــە ئیســـتیعمارەو لـــە کۆمـــەڵی سۆسیالیستیدا ئی هەموو کۆمەڵە. ئی هــەموو جامیعــەی سۆسیالیســتییە. باشــە پاشان باسی دەکەین، لە سۆسیالیزمدا ئەوە بە تەفسیل باسی دەکـەین. بـەڵام ئێسـتا پێمخۆشە هەر ئەوەندەمان زانیبێ.

ئێستا یەك مەسەلەی دیکەش لە سەر کار بڵێین، ئیدی خەلاسی بکـەین. ئـەویش ئەوەیە وەختی خۆی کابرا مەسەلەن جووتـــێ گـای هــەبووە، ئێسـتاش هەمانــە، لــە کوردستان خۆ ماوە، کاری دەکرد. سەعاتێك کـاری دەکـرد، رۆژێـك کـاری دەکـرد. نەتیجەی ئەو کارە دەگەڵ ئەو کەسەی کە ئێستا بە تراکتۆرو کۆمباین کار دەکا، هەر لەو زەویەدا یەکێکە؟ یەك نیە. هەر ئەو یەك نەفەرەشە ها. یەك نەفەر تراکتۆرێکـــی هەیە، کۆمباینێکی هەیە. ئەوی دیکەش یەك نەفەر بوو جووتێ گــای هــەبوو. یــەك نەفەرەکە لە جێگای خۆیەتی، بڵێم یەك هێکتار زەوی هەیە، هەر ئەو زەویەیە، بــەڵام نەتیجەکەی چیە؟ بەرهەمی ئەو زەویە زیاتر بــووە. ئـەوە چـی پێدەڵێـن؟ ئـەوە لــە فارسیدا دوو کەلیمە بەکار دێنن. "بازدهی کار"و "حاصل بخشی کار". ئەو دووانــە لە کوردیدا بە حاسڵبەخشی بەکار دێنن. باشە چونکە مەفهوومە حاسڵبەخشیی کار زیاد دەبێ، یەك سەعات کاری ئێستا موقابیلی ١٠ سەعات، ٢٠ ســەعات یـا ١٠٠ سەعات کاری جارانە. کەوابوو حاسڵبەخشیی کار چیە؟ حاسڵبەخشیی کــار ئەوەیــە کە من بەرهەمەکە هەڵگرم تەقسیمی سەعاتی کار بکەم، هــەرچی زیـاتر بـوو ئــەوە حاسڵبەخشیەکە زیاترە. ئەگەر بە یــەك ســەعات جـاران یـەك کیلـۆ گـەنم دەسـت دەکەوت، ئێستا بە سەعاتێك ١٠کیلۆم دەست دەکەوێ، مــەعنای ئەوەیــە ١٠ جـار حاسڵبەخشی چۆتە سەرێ. دەبینین کە زۆر زەحمەتیش دێتە پێش تا قازانج بکەین.

کەوابوو حاسڵبەخشیی کار ئەوە بە نەزەری ئێمە زۆر موهیمە. لە واقیعدا تەواوی کۆمەڵی بەشەر لە باری ئیقتیسادییەوە لــە رۆژی هــەوەڵ تـا ئێسـتا لــە سـەر ئـەو

کەلیمەیە، ئەو ئیستلاحە دانراوە. تەواوی هەدەفی ئەوەیە کە حاسڵبەخشی بباتە سەرێ، یانێ بە کارێکی کەمتر بەرهەمێکی زیاتری دەست کەوێ. لە هەر جێگایەکی ئەوە زیاتر بوو پێشکەوتووترە. ئێستا جا، باشە ئەگەر لە ئێوە بپرسن لە باری سەنعەتی‌یەوە پێشکەوتووترین وڵاتی دونیا کوێیە؟ دەڵێن چی؟ ئەمریکایە. بۆ؟ چونکە حاسڵبەخشیی لەوانی دیکە زیاترە. دیارە خەڵکی سادە وەك ئێمە نیە. ئێمە ئێستا ئیقتیساد دەزانین ئیدی، لەوڕۆوە وانیە؟ یانێ ئیقتیساد دەزانین. خەڵکی سادە دەڵێن ئەوە تەیارە درووست دەکاو نازانم بۆمبی ئەتۆمی هەیەو مومکینە ئاوا جواب داتەوە. بەڵام ئێمە وا جواب نادەینەوە. ئێمە کە ئێستا ئیقتیساد دەزانین دەڵێین چونکو حاسڵبەخشی‌یەکە بەرزترە. ئەمریکا حاسڵبەخشیی مەسەلەن لە سوئید بەرزترە، سوئید لە ئاڵمانی غەربی بەرزترە، ئاڵمانی غەربی مەسەلەن لە یونان بەرزترە، یونان لە ئێران بەرزترە. هەروەها دێتە خوارێ ئەگەر تەماشای مەسەلەن ئامارێکی سازمانی میلەلی موتەحید (نەتەوە یەکگرتووەکان) بکەین بۆمان دەردەکەوێ کە چ وڵاتێك بڵێین پێشکەوتووترەو چ وڵاتێك کەمتر پێشکەوتووە.

بەڵام باشە ئەو حاسڵبەخشیی کارە ئەوە چۆن ئێمە بە قەوڵی کوردی خۆمان ناسی کەین، بیناسینو بزانین چۆنی حەسێب بکەین. چۆن ئاخر خۆ ئەو کارە میتر نیە بچم کارەکە ئەندازە بگرم، کە ئەوەندەی نەداوە، دەبێ مێعیارێکم بە دەستەوە بێ. ئۆسووڵەن ئێستا من هەر شتێکم هەبێ بیدەمە بازاڕێ دەبێ مێعیارێکم هەبێ، کە ئەو مێعیارە بە منی نیشان بدا کە ئەو شتومەکەی من ئەرزشی هەیە یان نیە. دەبێ شتێك هەبێ کە موعادڵێکی گشتی بێ، وەك ئاوێنە نیشان بدا کە ئەو شتەی من هێناومەتە بازاڕ، ئەو کارە، ئەو شتوومەکە، ئەو بەرهەمە، ئەوە بایی چەندە؟ بایی بە مانای ئەرزشە. پووڵیش هەر لەوێڕا پێكهاتووە.

دەنا ئەوەڵەکەی داستانەکەی دەزانن چۆن بوو؟ لێرەدا نازانم شیری دابە داپیرو ئەو داستانەتان بیستووە. جاران وابوو مەسەلەن دەیگوت ئەمن فلاَن شتم دەوێ. من دەچوومە بازاڕێ دەمگوت ئەمن پێمەڕەیەکم دەوێ، کابراش گەنمی دەویست، دەچوومە لای ئەو کابرایە دەمگوت پێمەڕەیەکم دەوێ. دەیگوت ئاخر گەنم دەیە. ئەمنیش گەنم پێ‌نەبوو، لۆکەم پێ‌بوو. لۆکەکەم دەبردە لای ئەو کەسە کە گەنمی پێ‌بوو، دەمگوت لۆکەت دەدەمێ گەنم دەیە. دەچم گەنمەکەی دەدەم پێمەڕەکە

کتێبخانەی دیجیتاڵی
www.rabari.org

وەردەگرم. باشە ساحیبی گەنمەکە کە من دەچووم لۆکەم بۆلای دەبرد، دەیگوت ئەمن لۆکەم ناویٚ ئەمن بزنێکم دەویٚ. باشە جا من ڕێگام چ دەبوو؟ دەبوا بچم لە پێشدا بزنێکی پەیدا بکەم، بزنەکە بدەم بە ساحیبی گەنمەکە. وانیە؟ پاشان گەنمەکە وەربگرم بیدەم بە ساحیبی پێمەڕەکەو لەوێڕا پێمەڕەکە وەربگرم. دیارە ئەوە هەتا ئەو وەختە کە ئاڵوگۆڕ زۆر کەم بوو، شتێکی زۆر زەحمەت نەبوو. ئێستاش هەر لە کوردەواریدا ماوە، کەم ماوە بەڵام جاران زۆریش هەبوو. مەسەلەن ترێی دەهێنا بۆ دێیەکی، دەیگوت ترێو گەنم سەربەسەر، کیلوێ ترێ لە موقابیل کیلوێ گەنم. یا سەربەسەر دەیانگۆڕیەوە. ئەوە بە نەزەری من شتێکی پاشماوەی ئەو وەختەیە.

بەڵام ئێستا دەبینین بە میلیۆن حەتتا میلیارد ئاڵوگۆڕ هەیە. خۆ ناکرێ کابرا بچێ ئەو هەموو گەنمە لە گیرفانی بکا یا مەسەلەن بیبا بیدا پێمەڕەیەك وەربگرێ، ناکرێ، عەمەلی نیە. کەوابوو شتێکیان دیتەوە کە ئیدی ئەوە نەبێ، کە من ئەوەم برد هەر شتوومەکێ (شتوومەك بە مانای کاڵا) وەبەر چاوم کەوت، بیدەمێ، بمداتێ. ئەوە پووڵە، پووڵیش دیارە بۆ ئەوەی ببێتە پووڵ ئەوەڵەکەی، ئەساسەکەی لە زێڕەوە هاتووە. چونکو ئەرزشی تایبەتیی خۆی هەیە. ئەویش ئەگەر وەختتان هەبوو موتالیعە بکەن، بۆچی لە بەینی هەموواندا زێڕ بووەتە پووڵ؟ ئەوە بۆ خۆی داستانێکی، چیرۆکێکی زۆر خۆشی هەیە لە باری عیلمیەوە. بەڵام ئێمە بەداخەوە وەختمان نیە باسی بکەین.

باشە جا ئەو پووڵە کەوابوو پێی دەڵێن موعادیلی گشتی، یانێ لە موقابیلی هەموو شتێك دایە. ئیدی پێویست ناکا لۆکە بدەی بە گەنم، ئێستا جا من ئەوجارە ئاوای دەکەم، ئەمن دێمە بازاڕێ مەسەلەن لۆکەم هەیە، دەمەوێ پێمەڕە بکڕم. ئیدی لۆکەکە دەبەم دەیفرۆشم، پووڵێ وەردەگرم. بە پووڵێ دەچم پێمەڕەکە وەردەگرم. هەر شتێکی دیکەشم پێبێ دەیدەم بە پووڵ کە موعادڵی گشتییە، ئەو وەختە دەچم شتی دیکە دەکڕم. کەوابوو ئەوەش بۆخۆی لە مەرحەلەیەکی موعەییەنی پەرەئەستاندنی کۆمەڵدا پەیدا دەبێ. ئەوەڵەکەی نیە حەتتا لە مەسەلەن زۆر کۆمەڵی وامان هەیە، دەبینی سەری گایان داناوە وەکوو پووڵ، یان مەسەلەن لاقی حەیوانیان داناوە وەکوو پووڵ. بەوە دەبژێرن، دیارە سەرەتاکەی مومکینە بەڵام لە پاشان کە وڵاتەکە دەچێتە پێشێو ئاڵوگۆڕ زیاتر دەبێ ئەوە ناکرێ کە مەسەلەن من پێنج کامیۆن سەری مانگام

کتێبخانەی دیجیتاڵی
www.rabari.org

پیٚبیٚ، چی؟ مەسەلەن شتی پیٚبکڕم، ئەوە عەمەلی نیە. بەرەبەرە پـــوولٚ دیٚ. حـەتتا ئەو پوولەش ئیٚستا بۆخۆی تووشی کیٚشە بووە، لە پاشان چونکـە ئەوەلەکـەی پوولـــی زیٚو هەبووە، کاغەز نەبوو، حەتتا ئیٚستا ولاٚتی وا هەیـــە هیٚشـتا پوولــی کاغــەز بـە تەواوی لەویٚ جیٚگای خۆی نەکردۆتەوە. مەسەلەن زۆر کەس هەبوون هەتا بیست، سی سالٚ لـــەوەپیٚش ئیمانیــان بـە پوولــی کاغــەز نـەبوو، وەریـان نـەدەگرت. هـەر لـەو کوردستانەدا دەیگوت ئەمن ئەوەم دەویٚ یا زیٚوم دەویٚ یا زیٚڕم دەویٚ. پاشان وەختیٚك نەبوو کە پوولٚ بدات.

باشە بۆ پوولی کاغەزی پیٚكهات؟ چونکە موعامیلەکە ئـەوەندە گـەورە بـوو لــە ولاٚتی بە تایبەت سەرمایەداری‌دا کـابرای سـەرمایەدار دەهـات دەیگـوت بـایی دوو میلیۆن دۆلار گەنم دەیە. باشە دوومیلیۆن دۆلار ئەگەر دەگیرفانی بنیٚ، با زیٚڕیش بیٚ ئەوە دەبیٚ چەندین کامیۆن لەگەلٚ خۆی بیٚنیٚ، ئەوەش هەر نەدەبوو. بەرەبەرە گوتیــان لە واقیٚعدا ئەوەی لە بـــانك دادەنیٚـین لـە جیٚگـای پوولــی کاغــەزیمان دەنــیٚ. پوولـــی کاغەزیان لە جیٚگای ئەوەی دانا کە پشتیوانەی ئەو بــیٚ. لـە بـاتی ئـەوە کـە ئیٚمــە زیٚڕەکە ئالۆگۆڕ بکەین، کاغەزەکە ئالۆگۆڕ دەکەین. زیٚڕەکەش لە جیٚگـــای خۆیــەتی. بەلاٚم دیارە ئەوە سەرەتاکەی بوو. ئەو کاغـــەزە بۆخـۆی بـوو بـە موشـکیلی دیکـە. بەرەبەرە وای لیٚهات، کە ئیدی ئەو پشـــتیوانیەی نـەما، یـانیٚ لـە سـەرەتادا ئـەتۆ دۆلاریٚکی کاغەزت بردبا هەر بانکیٚکی ئەمریکایی گوتبات ئەوە دۆلاریٚکی کاغــەزی دۆلاریٚکی زیٚڕم بدەنیٚ، ئیٚستا هیچ بانکیٚکی دونیا لە موقابیلی پوولی کاغــەزدا بـەو شیٚوەیە زیٚڕت ناداتیٚ. بۆ؟ یەعنی لە واقیٚعدا پشیتوانەکە بەو شیٚوەیە نەماوە. ئەوەش بۆخۆی هیٚندیٚ فورسەتی پیٚكهیٚنا.

بۆ ئەوەی باش حالی بن ئیٚستا ئیشـــارەیەکی پیٚدەکـەم. ئەگـەر دەولـەت کەوتـە تەنگانە پوولی نەبوو چی بکا؟ پوولی بیٚ پشتیوانە چاپ بکا بــە کـەیفی خـۆی، وەك جمهوری ئیسلامی خۆمان کە یەکیٚك لە ریٚگاکانی بە خەیالی خۆی چارەســەر کردنــی وەزعی ئیقتیسادی ولاٚت ئیٚستا پیٚی وایە ئەوەیە کە پوولی چاپ دەکا. دیارە پوولـــی بیٚپشتیوانە کە چاپ بوو نەتایجی یەکجار زۆر خراپی هەیە، دەبیٚتە هۆی گرانــی. لـە واقیٚعدا چاپ کردنی پوولی بیٚپشتیوانە، دراوی بیٚپشتیوانە مەسەلەکەی حـەل ناکـا. مەسەلەکە وەپاش دەخا. وەکوو ئەوەیە کە مەســەلەن یـەکیٚك موعتـاد بوویٚـت بـە

فەرزکەین تریاك، ئەو موعتاد بوونە ئەوەیە کە لە ئەوەڵەکەیدا کەمتری مەسرەف دەکا، بەلاّم هەرچی زیاتر دەڕوا دەبیّ زیاتر مەسرەف بکا بۆ ئەوەی خۆی رابگریّ. هەرچی زیاتر مەسرەف دەکا ئۆرگانیزمی بەدەنی خۆی زیاتر تیّك دەدا. ئەوەش وایە، ئیقتیسادو چاپ کردنەکەش وایە. هەرچی دەچیّتە پیّش زیاتر ئیحتیاجی هەیە پوولّ چاپ بکاو هەرچی زیاتر چاپ بکا ئیقتیسادەکەی ناساڵمتر دەکا، خراپتر دەکاو ئیحتیاجی بۆ چاپ کردنەوەی پوولّ زیاتر دەبیّ. عەینی وەکو کابرای تریاکی هەتا لەبەینی دەبا.

دیارە ئەوە حاشیە بوو. بەلاّم هەرچی زووە بگەڕیّینەوە سەر کارەکەی خۆمان. کەوابوو گوتمان کارمان هەیە. کاری بەرهەمهیّنەر، کاری بیّ بەرهەمی ماددیو حاسلّبەخشیی کارمان باس کرد. بەلاّم گوتمان حاسلّبەخشیی کارمان بۆ ئەندازە ناگیریّ دەبیّ بە پوولّ ئەندازەی بگرین. بەلاّم پوولّیش چۆن ئەندازە دەگیریّ؟ ئەویش ئیشکالاتیّکی زۆری هەیە.

کەوابوو ئیّستا دەمانهەویّ مەسەلەن فەرزکەین دوو ولاّتمان هەیە جاریّ وا دادەنیّین دوو ولاّتی مەسەلەن "الف"و "ب"، وا دادەنیّین ئەو دوو ولاّتە هەردووکیان جەمعییەتیان وەك یەکە، دانیشتوویان مەسەلەن ١٠ ملیۆنە، هەردووکیان پووڵەکەشیان وەك یەکە وا دادەنیّین بۆ ئەوەی بکەوینە نیّو مەسەلەکە، باشە جا ئیّمە چووزانین ئەو ولاّتە پیّشکەوتووترە لە باری ئیقتیسادی یان ئەوی دیکەیان. بە چی دەزانین؟ بە حاسلّبەخشیی کار. ئەندازە گرتنی حاسلّبەخشیی کار بۆمان زەحمەتە، ئیّمە لیّرەدا میّعیاریّکی ئیقتیسادیی دیکەمان هەیە کە هەموو ئاماریّکی ئیقتیسادی، کتیّبیّکی ئیقتیسادی تەماشا بکەن، ئەلیّرەدا باسی دەکا، ئەویش ئەوەیە کە لە فارسیدا پیّی دەڵیّن "درآمد ملی"و ئیّمە پیّی دەڵیّین "داهاتی نەتەوەیی". داهاتی نەتەوەیی چیە؟ داهاتی نەتەوەیی هەموو ئەو بەرهەمە ماددیەیە کە لە ماوەی ساڵیّکدا لە ولاّتیّکدا پیّكدیّ. تەواوی حاسلاّتی زەراعەتو بەرهەمی سەنعەتو ئەوەی کە لە ریّگاوباندا کار کراوە، هەموو کۆ دەکریّتەوە، ئەوە پیّی دەڵیّن داهاتی نەتەوەیی نە ئەو هەمووە کە هەیەتی لە ولاّتدا، نە ئەوە نا، بۆچی؟ چونکە هەر ولاّتیّك مەسەلەن ئیّران بگرن، ئیّران ئیّستا مقداریّکی زۆر کارخانەی تیّدایە، مقداریّکی زۆر ریّگاوبانی هەیە، زەراعەتی هەیە، تراکتۆری هەیە، ماشیّنی

هەیە. بەڵام ئەوە ئی ساڵەکانی پێشووە ئەوانە ئیتر حەسێب ناکرێن، ئەوەی لەو یەک ساڵەدا بەرهەممان هێناوە، ئەوە لە زەراعەتدا روونترە، لە زەراعەتدا، کشتوکاڵدا هاسانترە، ئەو گەنمەی کە لەوێ ساڵ بە ساڵ پێکدێ، ئەوە لە زەراعەتدا کۆ دەکەینەوە لەگەڵ ئەوەی کە لە سەنعەتدا پێکهاتووە هەموو قیمەتەکەی حەسێب دەکەینو کۆ دەکەینەوە، دەبێتە داهاتی نەتەوەیی.

باشە جا ئەگەر گوتمان داهاتی نەتەوەیی مەسەلەن دوو وڵات بڵێین بۆ ئەوەی کە تەقریبەن وەك یەك بن، برێکیش دوور نەبن لێرە، مەسەلەن تورکیەو ئێران. ئێرانو تورکیە تەقریبەن جەمعی‌یەتەکەیان وەك یەکە، تورکیە برێك جەمعی‌یەتی لە ئێران زیاترە بەڵام خاکی تورکیە لە ئێران کەمترە. بڵێین ئەوە تورکیە ئەوە ئێران، باشە، ئەگەر گوتمان داهاتی نەتەوەیی‌یان وەك یەکە هەر دەستبەجێ مانای ئەوەیە کە حاسڵبەخشیشیان وەك یەکە. وانیە؟ ئەگەر زەمینەی کاریش بێ، بەڵام ئەگەر گوتمان جا داهاتی نەتەوەیی تورکیە زیاترە ـ دیارە ئی ئێران زیاترە ـ یا ئی ئێران زیاترە لە تورکیە مانای ئەوەیە کە دیارە ئێران وەزعی ئیقتیسادی پێشکەوتووترە. باشە، بەڵام ئەوە خۆ ئەو داهاتی نەتەوەیی‌یە وەك ئەوەیە کە ئێمە بنەماڵەیەکمان هەبێ بیست کەسی تێدا بێ. ئەوەی کە مەسئوولی، خاوەنی بنەماڵەکەیە داهاتی مانگێ بڵێین دوو هەزار تمەنە یەکێ سەد تمەنیان بداتێ چی دەبێ؟ شوغڵیان وەك یەك بێت، بەڵام ئەگەر وای لێکرد، جا ئێستا ئێمە دەبێ بزانین چۆنە لە کۆمەڵدا. ئایا ئەو داهاتی نەتەوەیی‌یە هەموو کەس وەك یەك وەردەگرێ؟ هەموو داهاتیان وەك یەکە؟ خۆ وانیە. لە ئێران ئی وا هەیە حقووقی هەزار تمەنو بە تایبەتی زەمانی شا بڵێین ئی واش هەبووە حقووقی پەنجا هەزار تمەن بووە یا زیاتر بووە. کەوابوو داهاتی نەتەوەیی‌یەکە وەك یەك دابەش ناکرێ. بەڵام ئێمە ئەگەر بمانهەوێ ـ ئەوەش بۆ ئێمە موهیمە ـ چی لێکەین؟ بێین داهاتی نەتەوەیی ئەوەی کە گوتمان هەزار تمەنە، دابەش بکەین بە سەر دانیشتووانی وڵاتەکەدا، هەرچی هاتە دەستمان زۆر بە کوردی سادە پێی دەڵێین داهاتی سەرانە. سەرانەداهاتمان ئەوەندەیە. بەڵام ئەوە مانای ئەوە نیە کە هەموو کەس ئەوەندە وەردەگرێ، ئەوە نێوەنجەکەیەتی، دابەشمان کردوە. مەسەلەن فەرزکەین هەر لە ماڵیشدا وایە. مەسەلەن کابرایەك ١٠سەر ماڵنو هەزار تمەنیش داهاتیانە. باشە دابەشی ناکەن. منداڵە چکۆڵەکە کە مەسەلەن عومری دوو ساڵە خۆ سەد تمەنی

ناداتیّ، بەلاّم ئەوی منداڵە گەورەکەیانە مەسەلەن عومری پازدە یان بیست ساڵە، ئەو دووسەد تمەنی دەداتیّ، سیّسەد تمەنی دەداتیّ، لە حالّێکدا منداڵە چکۆڵەکە مەسەلەن پەنجا تمەن خەرج بکا. یەعنی فەرقیان هەیە. داهاتی نەتەوەیی ئەوەی کە ئەمە دەڵێین داهاتی سەرانەی نێوەنجی.

کەوابوو داهاتی نەتەوەیی ئەو بەرهەمە ماددیەیە کە ولاّتێك لە ماوەی ساڵێکدا بەرهەمی دێنیّ. ئەو بەرهەمەی کە لە ماوەی ساڵێکدا پێکهاتووە، ئێمە بە پوولّ حەسێبی بکەین، دابەشی بکەین بە سەر هەموو دانیشتواندا، دەبێتە داهاتی سەرانە. ئەمە پاشان لە قسەکانماندا هەر دێتە پێش، داهاتی سەرانە وابوو و داهاتی سەرانە وای بەسەر هات، جا بۆیە لە ئێستاوە دەمهەویّ کە روون بێتەوە داهاتی سەرانە مەبەست چیە؟ کەوابوو ئەمە مێعیارێکی زۆر باشمان وەدەست کەوتووە، لە هەر ولاّتێکدا داهاتی سەرانە لە هەموو ولاّتەکانی دیکە زیاتر بوو، ئەو ولاّتە پێشکەوتووترە.

دیارە داهاتی سەرانە حەسێب کردنەکەیشی برێك ئاوا هاسان نیە. چونکە ئێمە چمان دانا لەویّ؟ گوتمان دانیشتوانیان وەك یەك بیّ. ئەوەمان حەل کرد، دانیشتوانیشیان وەك یەکیش نەبن بە سەر دانیشتواندا دابەش دەکەین. بەلاّم ئێستا ئێمە دەمانهەویّ ئێرانو ئەمریکا موقایسە بکەین، جەمعیەتی ئەمریکا پێنج ئەوەندەی جەمعیەتی ئێرانە، دووسەدو پەنجا میلیۆنەو ئێرانیش چل میلیۆن، بلّێین شەش بەرامبەری ئێرانە. باشە، ئەوە دەتوانین حەسێب بکەین، یا تەقسیم بەر شەشی دەکەین یا زەربدەر شەشی دەکەین یا شتێکی دیکە، ئەمریکا دەلّیّ ئەمن داهاتی سەرانەم دەهەزار دۆلارە تەقریبەن، هەر یەك نەفەر ئەمریکایی ساڵانە بایی دەهەزار دۆلاری داهات هەیە. ئێرانیش دەلّیّ ئەمن دەهەزار تمەنە فەرز دەکەین، باشە، ئەمن ئەو تمەنە چۆنی ئەکەمە دۆلار؟ ئەو دۆلارە چۆن بکەم بە تمەن؟ ئەگەر بە پێی شتی بانکیی بکەم، دەلّێم هەر ئێرانییەك هەزار دۆلار داهاتیەتی. بەلاّم ئەگەر ئەوەی نەکەم، ئەوەی بکەم کە ئەوە لە بازاڕی رەشدا هەیە، یەکێك دەلّیّ دۆلار دە تمەنە، نەخێر دۆلار پەنجا تمەنە، ئەگەر بە پەنجا تمەن حیساب بکەم، دەهەزار تمەن دیارە زۆر کەم دەبیّ، دەبێتە دووسەد دۆلار. زۆر فەرق دەکا. ئەویش یەکێکە لەو ئیشکالاتانەو بە تایبەت ئەگەر ئەوە مەربووت بە ولاّتەکانی سەرمایەداری بیّ، هەموویانو ئەو

دونیای سێهەمەیش لە پاشان باس دەکەین، جوزئـی لـە واقیـعدا سیسـتمی پوولـی، دراوی ولاّتانی سەرمایەداری حەسێب دەکرێن. لێرە هاسانترە بەلاّم کە بوو بـە ولاّتـی سۆسیالیسـتیو سـەرمایەداری ئـەوە لـەوێدا ئیشـکالاتێکی یـەکجار زۆر پێـكدێ، مەسەلەن یەکێك دەڵێ ئیتیحـادی شـوورەوی داهـاتی سـەرانەی مەسـەلەن دووسـەد رووبلە، باشە، ئەتۆش دەتوانی چۆنی حەسێب بکەی؟ بە رەسمی ئـەوەی کـە دەوڵـەتی ئیتیحادی شوورەوی دایناوە حەسێب بکەی؟ بە رەسمی ئـەوە کـە دەوڵـەتی ئـەمریکا دایناوە حەسێب بکەی؟ بە بازاڕی ئازاد کە وجوودی نیە حەسێب بکەی یا بە بـازاڕی رەشی حەسێب بکەی؟ ئەوە بە نەزەری من زەحمەتە، ئێمە خۆمان تووشی ئەو کێشەیە نەکەین، دیارە رێگای حەسێب کردنی هەر هەیە. عیلمی ئیقتیساد بێدەسـەلاّت نیـە لەوەدا. بەلاّم مەبەستم لەوەش ئەوەیە کە مەعموولەن هێناویانە ئێسـتا، حـەتتا ئـی ولاّتانی سوسیالیتیش دەڵێن داهاتی سەرانەیان ئـەوەندە دۆلارە. بـە دۆلار حەسـێبی بکە.

جا ئەگەر ئێمە تەماشا بکەین ئێستا دەتوانم پێتان بڵێم کـە داهـاتی سـەرانەمان هەیە لەو دونیایەدا لە سەدو چەند دۆلارەوە دەست پێدەکا. سەد دۆلار، تـەنیا سـەد دۆلار بۆ ساڵێکی، ئەویش بۆ نێوەنجی‌یەکەی، واقعییەتەکەی لەوەش کەمترە وەك بزانم لە سەد دۆلارەوە دەست پێدەکا، هەتا تەقریبەن شازدە هەزار دۆلار. دیارە ئەوانی کە زۆر لە سەرەوەن دوو بەشن، با ئەوەش روون کەینەوە. بەشێکیان وەك ئـەمریکا، وەك سوئێد، وەك ئاڵمانی رۆژئاواو فەرانسەو سویسو کاناداو ئەوانە، ئیقتیسادەکەیان زۆر پێشـکەوتووە بۆیـە داهاتەکـەیان ئـاوا زۆرە. بـەلاّم بەشـێکیان ئیقتیسـادەکەیان پێشکەوتوو نیە بەلاّم داهاتیان زۆرە، وەك کوێ؟ وەك کوەیت، عەرەبستان سـعوودی، وەك قەتـەر، وەك ئیمـاراتی موتـەحیدەی عـەرەبی، ئێسـتا ئـەوەڵ ولاّت ئیمـاراتی موتەحیدەی عەرەبی‌یە لە باری داهـاتی سـەرانەوە. چونکـە نـەوتێکی زۆری هەیـەو دانیشتووانی کەمەو کە دابەشی دەکەی بە سەریاندا دەبێتـە سـاڵێ حـەڤدە، هـەژدە هەزار دۆلارو لە ئەمریکاش زیاترە، بەلاّم ئەوە بەو مانایە نیە کە ئیقتیسادەکەی لـە ئەمریکا پێشکەوتوترە. ئەوە بەو مانایەیە کە پێی دەڵێن لە فارسی‌دا "اقتصاد یـك پا" یانێ لە واقیعدا لە سەر یەك رشتەی ئیقتیسادی دامەزراوە، کە ئـەویش نەوتـە. ئەگەر نەوتەکەی لێ بستێنین لە برسـان دەمـرێ. ئێسـتا هـەر ئـەورۆ مەسـەلەن لـە

کوەیتدا نەوت داهاتی نەبێ، ئاویشیان نیە بخۆنەوە، چونکە ئاوەکەش لە واقیعدا بە نەوتی دەکڕن.

کەوابوو ئێمە کە دەڵێین پێشکەوتوو، دەبێ لە هەموو بوارەکانەوە تەماشای بکەین. پێشکەوتووترین وڵاتی جیهان لە باری ئابوورییەوە ئەو وڵاتەیە کە داهاتی سەرانەی لە هەموویان بەرزتر بێ و ئەو وڵاتانەن کە زیاتر لە باری ئیقتیسادییەوە پێشکەوتوترن: ئەمریکاو سوئێدو سویس، فەرانسە، ئاڵمانی غەربی و دانمارک و کاناداو وڵاتانی ئیسکاندیناوی بەگشتی، نیوزلەندو ئافریقای جنووبی و ئیتالیایە. ئەوانە وڵاتانی سەرمایەداریی پێشکەوتوترن، ئێستا ئێمە ئیدی شتەکانمان هاتە دەست. یانێ تێگەیشتووین لە ئیقتیساددا لە کارەوە هاتووین تا گەیشتووین بە داهاتی سەرانە. کەوابوو ئەو شتانە ئێمە دەبێ بزانین کارە، کاری بەرهەمهێنەرە، کارێك کە بەرهەمی ماددی نیە لە پاشان حاسڵبەخشیی کارە، لە پاشان داهاتی نەتەوەیی و داهاتی سەرانەیە.

ئەوانە بە نەزەری من باش بزانن ئەو وەختە دەتوانین بچینە سەر ئەو سێ شتەی کە باسمان کرد، ئەوە موتالیعە بکەین. لە ئیقتیسادی سیاسیدا ئەوەی کە پێی دەڵێن مەقوولە ـ داهاتی نەتەوەیی مەقوولەیە ـ ئێمە بە سەدانی وامان هەیە کە ئێمە دەبێ بزانین، ئەگەر بمانهەوێ باش بزانین. بەڵام ئێمە جارێ لێی دەگەڕێین، وەکوو گوتمان ئەوەندەی دەبێ بزانین کە بۆ ئەو دەرسەمان پێویستە.

ئێمە باسمان کرد کە لە سەرەتاوە کە کۆمەڵ دەست پێدەکا بە بەرهەم، مەسەلەی زیاد بوونی ئەو بەرهەمەمان باس کرد، ئەو نوختە حەساسەمان باس کرد کە لێرە ئیستیسمارو تەبەقەو ئەوانە هەموو پەیدا دەبێ هەتا دەچێتە پێش. ئێمە لە عیلمی ئیقتیساددا تەرەفین لەگەڵ پێنج مەرحەلە لە پەرەئەستاندنی کۆمەڵ. پێش هەموویان ئەوەی کە دەڵێن کۆمۆنی سەرەتاییە. کۆمۆنی سەرەتایی ئەوەیە کە لە واقیعدا هیچکەس خاوەنی هیچ وەسیلەیەکی تەولید نیە، هەموو پێکەوە کار دەکەن و هەموو پێکەوە دەخۆن، ئەوەی کە باسمان کرد. هیچ شتێکی زیادیش نیە کە یەکێك بێ هەڵگرێ و بڵێ ئەمن لەوڕۆوە کار ناکەم کەسی دیکە کار بکا ئەمن بەرهەمەکەی بخۆم، ئەوە نیە هەموو پێکەوە کار دەکەن و هەموو پێکەوە دەخۆن. لە بەر ئەوە

کتێبخانەی دیجیتاڵی
www.rabari.org

تەبەقەش نیە، لە بەر ئەوە چەوسانەوەش نیە. ئەوە پێی دەڵێن کۆمۆنی سەرەتایی، دیارە ئەوە بە سەدانساڵو سەدان هەزار ساڵ درێژەی بوو.

ئەوە درێژترین مەرحەلەی لە واقیعدا ژیانی بەشەرە لەو وەختەی بەشەر پێکهاتووە هەتا ئاخری کۆمۆنی سەرەتایی. ئەوە لە ئاخیرەکەی ئەو نوختەیە کە بەشێك پەیدا دەبن دەڵێن ئێمە پێویست نیە کار بکەین. چ نیازی هەیە کار بکەین؟ پێنج شەشێکیان ئەوانەی لە هەموویان سەرەوەترن یا زیرەکترنو یا رەئیس عەشیرەتە یا مەلایە، رەئیس قەبیلەیە، خولاسە ئەو کارکەرە کە کاری نەکرد بەرەبەرە تەقسیم دەکرێ.

مەرحەلەی دووهەمەکەی یا قۆناغی دووەمەکەی ئێمە پێی دەڵێین کۆیلەتی یا ئەوە فارس پێی دەڵێ "بردەداری". ئەو وەختەیە کە ئیستیسمار هەیە، چەوسانەوە هەیە. زۆریش روونە ئەویش ئەوەیە کە کۆیلە "بردە" هەرچی دەیکا هەر بەرهەمێکی هەبێ ساحیبەکەی لێی دەستێنێ، ئەوەندەی دەداتێ کە لە برسان نەمرێ. بۆ ئەوەی کە بتوانێ سبەیش کاری بۆ بکا. لەوەش زیاتر، شتومەکە! دەتوانێ بیفرۆشێ. خەریدو فرۆشی ئازادە، دەیبا لە بازاڕدا وەکوو ئەسپێ دەیفرۆشێ، بارەکەی دەفرۆشێ ئینسانەکەیش دەفرۆشێ، ئەوەش مەرحەلەی دووهەم.

پاشان مەرحەلەی سێهەم، مەرحەلەی ئەوەی کە دەڵێن مەرحەلەی فێئودالیزم، دەرەبەگایەتی، کە ئەو وەختە دیارە وەزعەکە فەرقی کردوە. ناتوانێ ئەو کەسە کە کاری بۆ دەکا بیفرۆشێ. باسی دەکەین کە ئەوە چۆنەو شێوەی بەرهەمهێنان لە پاش فێئودالیزمیش، سەرمایەدارییە. لە پاش سەرمایەداریش سۆسیالیزمە کە بۆخۆی مەرحەلەیەکی سەرەتایی ئەو کۆمەڵەیە کە پێی دەڵێن کۆمۆنیزم کە سەرتان لێ دەرنایە. ئەوە ناتوانین ئێستا بڵێین چونکە ئەوە جارێ زۆر دوورو درێژە یانێ لە عومری ئێمە حەتمەن درێژتر دەبێ. جا ئەوە با بێڵین بۆ نەسڵی داهاتوو، بەڵام ئەوە کە بۆ ئێمە نەقدە سۆسیالیزمە کە باسی دەکەین. باشە، جا پێم خۆشە دیققەت بکەن ئەویش مەسەلەیەکی قووڵە لەو پێنجە.

کۆمۆنی سەرەتایی لە هەموو کۆمەڵێکی ئادەمیزاددا هەبووە. هیچ جێگایەك نیە کە ئەو کۆمۆنە بەرچاو نەبێ. لە هەر جێگایەك ئادەمیزاد هەبووە، ئەو کۆمۆنەیش هەبووە. ئیدی جا ئەوە باسی ئەوەیش ناکەم کە عیلم دەڵێ کاتێك لەو وەختەوە کە

مەیموون بۆتە ئینسان یا لەو وەختەوە کە خودا حەزرەتی ئادەمو حەوای خەلق کردووە، ئەوەش باسێکی فەلسەفی‌یە. کۆمۆنی سەرەتایی لە هەموو کۆمەڵێکدا لە ئۆستڕالیاش هەیە، لە ئەمریکاش هەیە، لە ئاسیاش هەیە لە هەموو ئەو وڵاتانەدا هەیە، زۆریش درێژە سەدان هەزار ساڵ شایەد زیاترە. بەڵام بەردەداری (کۆیلەتی) بەو شێوەیە کە ئێمە لە رۆمو لە یوونان دەبینین کە وڵاتانی کلاسیکی ئەوێن، ئەو بەردەداریەن، ئەو کۆیلەتیەن. ئەوە لە وڵاتانی ئاسیایی‌دا نیە. هەر لە ئێرانی خۆشماندا ئەوە نەبووە، لە میسریش ئەوە نەبووە، کەوابوو کۆیلەتی بە شێوەی کلاسیکی‌یە کە هاتووە، مەرحەلەیەکی، قۆناغێکی ئیجباری نیە حەتمەن دەبێ ببێ، جارجار کۆمەڵ بازی داوە بە سەری‌دا.

دێینە سەر فێئودالیزم، دەرەبەگایەتی، چ پێمان خۆش بێو چ پێمان ناخۆش بێ ـ نازانم کورە دەرەبەگتان تێدایە یان نە ـ ئەو دەرەبەگایەتی‌یە لە هەموو جێگایەکدا هەیە. شێوەکەی فەرقی هەبووە. ئێمە دەتوانین لە پاشان باسی بکەین کە شێوەی دەرەبەگایەتی مەسەلەن کوردستانی ئێمە فەرقی لەگەڵ شێوەی دەرەبەگایەتی ئەی وڵاتانی ئورووپایی چیە. بەڵام هەبووە دەرەبەگایەتیش. کەوابوو دەرەبەگایەتیش وەك کۆمۆنی سەرەتایی، ناچاری بووەو هیچکەسیش نەیتوانیوە بە سەری‌دا باز بدا. مەرحەلەیەکی ئیجباری بوو.

دەگەینە سەرمایەداری، دیارە هەتا سۆسیالیزم پێك‌نەهاتبوو، هەموو کەس پێی وابوو سەرمایەداریش ئیجباری‌یە، مەرحەلەیەکە، قۆناغێکە کە ناتوانی بە سەری‌دا باز بدەی. بەڵام تەجروبەی هێندێك وڵاتان نیشانی دا کە دەتوانینو بەتایبەتی تەجروبەی "مەغوولستان"، من مەغوولستان کە دەڵێم "جمهوری تودەای مغولستان"و جمهووری‌یەکانی ئاسیای میانەی ئیتیحادی شوورەوی وەك قرقیزستانو تورکەمەنستانو ئەوانە...، ئەوانە وڵاتێك بوون مەسەلەن مەغوولستان کە ئێستا وڵاتێکی سۆسیالیستی‌یە ، قەت سەرمایەداری نەبووە. قەت یەك کارگا نەبووە کە کرێکاری تێدا بێ، کاری کردبێ، ئیستیسمار کرابێ، راست لە نیزامی عەشیرتیی پاشکەوتوو، فێئودالیزمی پاشکەوتوو هاتووە. چۆن بازی داوەو چووە بۆ مەرحەلەی قۆناغی سۆسیالیستی دیارە ئەوە یەك شەرتی هەیە، هەروەها ناکرێ. شەرتەکەی بێجگە لە وەزعی داخلی کە مەسەلەن دەبێ هێزێکی ئەوتۆ هەبێ لە باری سیاسیەوە

کە بەڕێوەبەری ئەو میللەتە بیّ بەرەو سۆسیالیزم، بێجگـە لـەوە یارمـەتیی دەرەوەی وڵاتێکی گەورەی سۆسیالیستی وەك شوورەوی پێویست بوو. هیـچ وەخـت سـەربەخۆ بۆخۆی نەیدەتوانی بەرەو سۆسیالیسم بڕوا ئاوا رۆیشتووەو ئەو وەختـە کـە باسـێکی دوورو درێژ لە سەر ئەوە هەبوو، عیدەیەك لەوانە کە زۆریش زانا بوون، دەیانگوت کە لە مەغوولستان ئێمە دەبیّ لە پێشدا سەرمایەداری پێك بێنـین. کـە سـەرمایەداری پێكهات لە پاشان چینی کرێکاریش پێك دێت، ـ ئەوەش کە تەقریبـەن کۆمەڵـە تـا رادەیەك لە سەر کوردستان دەڵیّ چینی کرێکار کە پێكهات، پرۆلێتاریا پێكهات ئەو وەختە ئـەو چینـی کرێکـارە شۆڕشـێکی سۆسیالیسـتی دەکـاو دەسـت پیّدەکـا بـە دامەزراندنی کۆمەڵی سۆسیالیسـتی ـ "لنـین" گوتـی بـۆ وابکـەین، خـۆ ئێسـتاش دەتوانین بەبیّ ئەوەی ئەو سەرمایەدارییە پێك بێنین، راستەوخۆ ئەوە دەڕۆیـن بـەرەو سۆسـیالیزم. هیـچ ئیحتیاجێکمـان بـە سـەرمایەداری نیـە، چ پێویسـتێك هەیـە سـەرمایەداری لـەویّ پێـك بێنـین. ئـەوجار هـاتن فکریـان کـردەوەو دیتیـان هیـچ پێویستییەکی نیە، دەکریّ بە تەدریج، بەرەبەرە بەرەو سۆسیالیزم بڕۆن. یانیّ ئەوە کە دەگوترا بناغەی ئیقتیسادیو ئیجتیماعیی سۆسیالیزم دەبیّ سەرمایەداری پێك بێنـیّ راستە، بەڵام ئەوە لەویّ هیچ پێویست نەبوو وای لیّبیّ.

من لە سەر ئەومەسەلەیە تەکیە دەکەم، کە پێموایە کە نـەك وەك مەغوولسـتان. نا، کۆمەڵی کوردەواریی ئێستای ئێمە زۆر پێشکەوتووترە لـە مەغوولسـتانی سـاڵی ١٩٢٤ کە دەبێتە ٦٠ ساڵ لەوەی پێش. ئی ئێمە ئێستا زۆر پێشـکەوتووترە، بـەڵام هێندێك شەباهەتی بەو وەزعە هەیە. سەرمایەدارییەکی زۆر گەورە لـە کوردسـتاندا پێـك نـەهاتووە. پرۆلێتاریایـەکی ئـەوتۆ بـەرچاو ناکـەویّ. ئایـا ئێمـە رابوەسـتین سەرمایەداری، پرۆلێتاریا پێك بێنین جا ئـەو وەختـە بـەرەو سۆسـیالیزم بڕۆیـن؟ یـا دەتوانین بە بیّ ئەوەش ئەوەی بکەین، ئەوەش بۆخۆی باسێکە کە ئیشـارە دەکـەم بـۆ ئەوەی کە زەمینەی فیکری پێك بێنین.

بەڵام بـا بگەڕێینـەوە بـۆ ئـەو پێنـج مەرحەلەیـە. دیـارە پـاش سـەرمایەداری، سۆسیالیزمیش بە نەزەری من ئیجبارییە. ئیجبارییە چونکو هیچ رێگایەکی دیکـە نیە. سەرمایەداری کە کۆمەڵێکە کە چەوساندنەوەی تێدایە دەبیّ لەبەین بچیّ. دەبـیّ یەك شت ببیّ بە مێعیار لـە دوارۆژی کۆمـەڵی ئـادەمیزاددا، ئـەویش کـارە. هیـچ

کتێبخانەی دیجیتاڵی
www.rabari.org

ئیمتیازێکی دیکە نابێ، چونکو فلانکەس کوڕە ئاغایە دەوڵەمەندەو، ئەوی دیکەش کوڕە سەرمایەدارە دەوڵەمەندەو ئیمتیازێکی هەبێ. لە حالێکدا ئەوەی کە مەسەلەن لە باری خۆیەوە شایەد کار باشتر بزانێ بۆ کۆمەڵ بکا، داهاتی کەمتر بێ.

ئێستا ئەو داهاتی سەرانە لە ولاتی ئەمریکادا چۆن دابەش دەکرێ؟ مەسەلەن فەرز دەکەین خانمی کریستینا، ئەو کچی ئوناسێسە. ئوناسێس کابرایەکە یونانی لە ئەمریکا گەورە بوو ـ دیارە وەفاتی کرد ـ لە پاشان ژنی کێنێدیشی هێنا، ژاکلین کێنێدیی هێنا. لە ئاخری عومریدا ئەو کابرایە زۆربەی زۆری کەشتی نەوتکێشی دنیای ئەو وەختەی بەدەستەوە بوو. یەکجار زۆر دەوڵەمەند بوو. کتێبێکی نووسراوە لە سەر، لە سەر ئەو وەختەی کە ژاکلینی هێنا، نووسراوە لە سەری کە ئەوانە هەرچی دەیانکرد کە ژاکلین کێنێدی بە تایبەتی پاش ئەوەی کە بوو بە ژنی، پاش کوژرانی کێنێدی کە رەئیس جمهووری ئەمریکا بوو بە ژنی ئوناسێسی تەواوی هەمی ئەوە بوو، ئەسڵەن نەخۆشی ئەوەی هەبوو، دەچوو شتی دەکڕی، هەروا شتی دەکڕی، پووڵی زۆر بوو دراوی یەکجار زۆر بوو و زۆر جاریش شتەکەی دەکڕیو بەجێی دەهێشت، هەر نەیدەویست، هەر پێی خۆش بوو، هەر کڕینەکەی پێخۆش بوو. لەگەڵ ئەوە یەکێك دوکتورێکی شتێکی جوانی لە سەر ئەوانە نووسیبوو کە حەسێبی بۆ کردووە کە نەیانتوانیوە هەردووکیان ساڵێ زیاتر لە ٢٠میلیۆن دۆلار خەرج کەن. دیارە ٢٠میلیۆن دۆلار زۆرە، ئەوە بۆ ئێمە زۆرە، بۆ پێشمەرگە زۆرە بەلام ئەوان نەیاندەتوانی زیاتر لە ٢٠میلیۆن خەرج بکەن. ٢٠میلیۆن دۆلار یەك لە دەی کەمتری داهاتی ساڵانەیان بوو. یانێ حەتتا لە ١٠ دۆلار داهات کە هەیانبوو، یەکێکیان بۆ خەرج دەکرا، ٩ی زیادی دەماوە، بێجگە لە ئەسڵی سەرمایەکە کە لە جێگای خۆیدا بوو. لە حالێکدا چەندین جەزیرەیان کڕیبوو کە جەزیرە ئی خۆیان بوو بێجگە لە چەندین کەشتی تایبەتی کە دەیانتوانی ساڵها تێیدا بژین، بە هەموو دەزگایەك. خانوویان هەبوو، لە ئورووپا خانوویان هەبوو، لە ئاسیا، لە ئامریکا بە هەموو خەدەمەوە، بە نۆکەرو بە کولفەتو بە خدمەتگوزارو بە تەواوی ئەوانە دیسانەکان ٢٠میلیۆنیان خەرج بۆنەدەکرا.

ئێستا کچی ئوناسێس، خانمی کریستینا کە عەرزم کرد کچی وییە، ئەو هەموو دامو دەزگایە بۆ ئەو ماوە داهاتەکەی دیارە داهاتی سەرانەی ئەو فەرق دەکا لەگەڵ

داهاتی سەرانەیەکی نێوەنجی. هیچ خزمەتێکیشی نەبووە، خزمەتەکەی هی خۆی نیە، بابی دەوڵەمەندە. مومکینە ئەگەر دەگەڵ کچێکی متەوەستی موقایسە بکەی هیچ ئیمتیازێکی نیسبەت بەو نیە. بەڵام داهاتی ئەوەندە زۆرە کە نازانێ چی لێبکا. خەرجی بکا. کەوابوو ئەوە دیارە سەرمایەداری ئەوڕۆی عادلانەیە! شتەکە ئاوا هاتووە. باشە دەگەڵ ئەوە ئەو واقعییەتە دەبێ بڵێین کە سەرمایەداری هەیە. ئەوە ئینسانێك کە رۆژبەرۆژ دەچێتە پێشێ لە باری فیکریەوە ناتوانێ تەحەمول بکا، وانیە؟ دەبێ رۆژێك بێتو ئێستا هەر لێرە ئەمە جارێ نە سۆسیالیزممان دامەزراندووەو نە هیچ. ئێوە لە داخیل حیزبێکی شۆڕشگێڕ وەك حیزبی دێموکرات کۆبوونەوە بەڵام ئەگەر یەکێك ئیمتیازێکی خۆڕایی هەبێ زوو ئیعتیراز دەکەن. ئەوە بۆ فلانکس وایە، هەتا نەك هەر ئەوە ئەدی بۆ هێزی ئاوارە ئەوەی دەست کەوتووە لە حالێکدا مەسەلەن هێزی بێستوون نیەتی. ئیعتیرازەکە دەست بەجێ دەگا! دیارە ئەوە بەشێکی خراپی هەیە چونکو هەر ئیمتیاز دەبێ لە جێی خۆی بدرێ. کارم بەوەی نیە، بەڵام مەنزوورم ئەوەیە کە هەموو دەبێ وەك یەك لەو ئیمتیازانە بەرخوردار بن جا ئەگەر بەشەر بەرەو ئەوەی دەڕوا لە دوارۆژدا رێگا نادا سەرمایەداری حاکم بێ. سەرمایەداری مەحکوومە بە فەنا، دەبێ لەبەین بچێ. کەوابوو سۆسیالیزمیش کۆمەڵێکی ئیجبارییە.

نەتیجە: کۆمۆنی سەرەتایی، فیئودالیزمو سۆسیالیزم ئەوانە ئیجبارین، هی هەموو کۆمەڵێکە. لە سەرەتای مەدەنییەتی تەمەدونی بەشەریدا لە حالێکدا بەردەداری (کۆیلەتی) بەو شێوە ئیجباری نیەو نەبووە، باسیشی دەکەین. هەروەها خودی سەرمایەداریش دەکرێ بە سەریدا باز بدەین. تا رادەیەکی زۆر مەغوولستان بە تەواوی بازی بە سەریدا داوە. ئێمە لە کوردستاندا باوەڕمان بەوەی هەیە کە سەرمایەداری تا رادەیەك پێکهاتووە، بەڵام دیسان ئایا ئێمە بەرەو سەرمایەداری بڕۆین یا بەرەو سۆسیالیزم بڕۆین. یا لەپێشدا دەبێ بۆ رۆیشتن بۆ لای سۆسیالیزم سەرمایەدارییەکە درووست بکەین جا لەپاشان بڕۆین. ئەوە شتێکە کە دەتوانین باسی لە سەر بکەین. بە نەزەری من پێویست نیە.

دەبا بگەڕێینەوە سەر کۆمۆنی ئەوەڵیە. نامەوێ زۆر قسە بکەم چونکە پێموایە ئەوە ئیدی لە سەر کۆیلەتیش هەر ئەوەندە بەسە. پێموایە لەوە زیاترمان ناوێ کە لە

کتێبخانەی دیجیتاڵی
www.rabari.org

واقیێدا لەویٚ کابرای خاوەنی کۆیلە نەك خاوەنی کاریەتی بەڵکوو خاوەنی خۆشیەتی. دەتوانیٚ بیفرۆشیٚو دەشیفرۆشیٚ. ئەسڵەن تەجارەتی بەردە هەتا ١٥٠ ساڵ لەوەی پێشو هەتا لە بەعزە جێگایەك هەتا ٢٠، ٣٠ ساڵ لەوەیپێش هەر مابوو ئێستاش بە شێوەیەکی دیکە هەیە. دیارە بەداخەوە بە شێوەیەکی دیکەو زۆر ناخۆشتر، ئەویش ئەوەیە کە عیدەیەك، ژمارەیەك ـ دیارە ئەوە هەو نیە بەلاٚم دیسانەکە لە واقیێدا هەوە ـ ژمارەیەك لەوانەی کە بەڕاستی ماکەی فەسادن لە ولاٚتەکانی سەرمایەداریدا کە لەگەڵ خودی سەرمایەداریش ڕێك دەکەویٚ، کاریان ئەوەیە کە کومپانی (شیرکەت)ی زۆر گەورەیان هەیە، ڕەوابیتی زۆر قایمیان هەیە لە نێو دەوڵەتدا، لە نێو پۆلیسدا، لە ولاٚتەکانی ئورووپای غەربیەوە دەچن لە ولاٚتەکانی ئافریقایی ، ئامریکای لاتین، خاوەرمیانە (ڕۆژهەلاٚتی نێوەراست) کچی جەوان دەکڕن، کچی ١٠ـ٩ ساڵە دەکڕن. میللەتەکە فەقیرە بە پوولێکی کەم کچەکە دەفرۆشن. ئەو کچانە دێنن تەربیەتیان دەکەن، لە پاشان بەداخەوە دەیانفرۆشن. دەیانکەن بە وەسیلەی مەعاش لە ئورووپا. ئەوە شتێکە، تەجارەتێکە بەداخەوە یەکجار زۆر ڕەونەقی هەیە. ئێستا شتێکی تەبیعییەو فەرزکە کابرا لە ئامریکاوە یا لە ئورووپاوە دەچیٚ بۆ ولاٚتێکی ئافریقایی کە داهاتی سەرانە ساڵیٚ ١٠٠ دۆلارە، باسمان کرد، ئەویش ٥٠٠ دۆلاری دەداتیٚ، ١٠٠٠ دۆلاری دەداتیٚ، حازرە هەم کچەکەی دەدا، لە برسان ئەوە وەردەگریٚ. بە هەزارو یەك فڕوفێڵ، دیارە شەبەکەیان هەیەو فڕوفێڵیان هەیە بۆ ئەو کارە. بەو شێوەیە کۆیلەتی ئێستاش ماوە بەلاٚم ئیدی وەکو ئیعتیباری ئیقتیسادی گشتییەکەی نەماوە، لەبەین چووەو لە پاشان لە واقیێدا مەحکوومیش کراوە لە هەموو ولاٚتەکاندا. ئاخر ولاٚت کە مەحکوومی کردو تێیدا مابوو، عەرەبستانی سعوودی بوو.

بەلاٚم باسی فیئودالیزمەکە دەبیٚ بڕێك بکەین. چونکە ئێمە ئێستا خۆمان دیارە یانیٚ ئێمە ولاٚتەکەمان لەو مەرحەلە دایە. داخیل سەرمایەداری بووین بەلاٚم نە بە تەواوی. فیئودالییشمان بەجیٚ هێشتووە بەلاٚم نە بەتەواوی. یانیٚ لە واقیێدا، لاقێکمان لە فیئودالیزم دایەو لاقێکمان لە سەرمایەداریدا. ئاخری فیئودالیزمو سەرەتای سەرمایەدارییو پاشان ئەو شتەی کە لە ئێراندا هاتووە سەرەتای شۆڕشی ئێران؛ ئێستا دیارە وەزعەکە ڕوونە بەلاٚم لە سەرەتای شۆڕشدا مەعلووم نەبوو ئەو

کتێبخانەی دیجیتاڵی
www.rabari.org

ڕێژیمە لەکوێڕا بۆ کوێ دەڕوا. وادیارە بۆ ئێمە مانان ئەقەلەن ڕوون بوو، بەڵام زۆرکەس بە تایبەتی ئەو هێزە چەپانە (لە حیزبی توودەوە بگرە چریكو مریكو ئەوانە) کە تەبلیغاتیان دەکرد کە دژی ئیمپریالیستە، بەرەو سۆسیالیزم دەڕوا. بەڵام واقعییەت ئەوە بوو کە لە ترسی خەڵکی، لە ترسی کۆمەڵانی خەڵك ڕێژیمیش بڕیاری خۆی نەدابوو، نەیدەتوانی بڕیار بدا. ئەگەر لەبیرتان بێ چ شەڕێکیان نەکرد لە سەر بەندی "ج"، چ شەڕێکیان نەکرد لە سەر میللی کردنی تیجارەتی خارجی. ئاخرەکەی دەرکەوت کە سەرمایەداریان ئێستا هەڵبژاردووەو ئیدی تەواو بوو، زیددی ئیمپریالیزمیش نەماوە. ئێستا ڕوونە بۆیە پێموانەبێ ئێستا بۆ کەسێك ڕوون نەبوویێت.

بەڵام ئەوەی کە من دەڵێم ئەوەیە کە ئێمە کۆمەڵی کوردەوارییمان بە تایبەتی ئێران زیاتر بەرەوە سەرمایەداری ڕۆیشتووە، یانێ ئێران لە ساڵەکانی ئەخیری زەمانی شاهەنشاهیدا بە گشتیو بە تایبەتی شارە گەورەکان ئیدی ببوو بە وڵاتێکی سەرمایەداری بە هەموو شتە خراپو باشەکانیەوە. بەڵام کوردەواریی ئێمە جارێ نەگەیشتبووە ئەو ڕادەیە. سەرمایەداری تێیدا بە وجوود هاتبوو، ڕەوابتی سەرمایەداری، بەڵام نەگەیشتبووە ئەو جێگایە کە بە تەواوی ببێتە سەرمایەداری؛ چونکو پاشماوەی پەیوەندییەکانی فیئودالی تێدا هەبوو، مابوو. فیئودالی بۆخۆی مەراحلی هەیە، سێ قۆناغی ئەساسی لە فیئودالیزمدا بەرچاو دەکەوێت:

قۆناغی ئەوەڵ: ئەوە کە لە وڵاتەکانی ئورووپاییدا هەبووە لە کوردەواریی ئێمەدا کەم بووە، قۆناغی یەکەم بووە. زۆریش درێژ بووە لە وڵاتەکانی ئورووپاییدا. ئەوە بووە کە ئاغا بە کوردی خۆمان دەڵێم خاوەن زەوی، خاوەنی زەوی بوو. ئەوەی کە پێیان گوتووە "سرف" یان هەر ناوێکی دیکەیان لە سەر ناوە، ئەو کاری ئەوە بوو کە زەویی نەبووە دوو کاری کردووە. یانێ زەوییەکی داوەتێ ئاغا بە ئیجارە، سێ ڕۆژ لە سەر زەوی خۆی کاری کردووە، سێڕۆژ لە حەفتەدا لە سەر زەوی ئاغا کاری کردووە. ڕۆژی یەك شەممۆانیش جومعەی ئێمەش تەعتیل بووە. یانێ ئەوە کە پێی دەڵێن "ڕنتی" یان لە واقێعدا ئەرزی، زەوی یانێ چ بووە؟ چووە کاری بۆ کردووە بە کار ئیستیسمار کراوە. ئیستیسمارەکە زۆر ڕوونە ئیدی، ئەتۆ سێ ڕۆژ بێی لە سەر زەوی من کار بکەی، بۆ من کار بکەیو تەواوی بەرهەمەکەیش ئی من بێت، ئیدی بە

کتێبخانەی دیجیتاڵی
www.rabari.org

تەواوی روونە کە ئەو سێ رۆژە ئەتۆ ئیستیسمار کراوی‌و سێ رۆژەکەی دیکەش بۆخۆی کاری کردوە. دیارە هەر وەختێك کاری نەبووە ئاغا مەجبووری کردوە زیاتر لە سەر زەوی ئاغادا کار بکا. شتێکی زۆر تەبیعیشە ئەوەش گوتنی زیادیە کە باشترین زەویشی هەبووە، وەختێك بۆخۆی ئاغا هەڵی‌بژاردوە، زەویە باشەکەی بۆخۆی هەڵبژاردوە، ئەوی بەرهەمی باشتر بووەو زەویە خراپەکەی داوە بە رەعیەت. ئەوە قۆناغی ئەوەڵ بوو.

قۆناغی دووهەمی دیارە کە پێشکەوتووترە ئەوەیە کە لە کوردستان ئێمە هەمانە. ئەویش ئەوە بوو کە زەویەکە لە واقیعدا حاسیلەکە بەش کراوە. لەوێ کارەکە دەکرا سێ رۆژ بۆخۆی کاری دەکرد، سێ رۆژ بۆ ئاغا کاری دەکرد. لێرە نا، زەوی‌یەکەی داوەتێ، چووە کاری کردوە بەرهەمەکەی حازر کردووە کە حازر بووە ئاغانەی تێدا بووە باشە جا ئیدی بەش‌کردنەکە فەرقی هەیە. لە بەشە جیاوازەکانی کوردستاندا. لە ١٠و٢وە بگرە، ١٠و٢ ئەوەیە کە ٢بەشی بۆ رەعیەتە ٨بەشی بۆ ئاغایە، لەوێڕا بگرە تا دەچێتە ئەوەی کە نیوە بە نیوەیە، نیوەکارەیە، سێکوتە، سێ یەك بەرە. سێکوت ئەوەیە کە دوو بەشی ئی ئاغایە بەشێکی ئی رەعیەتە یا زۆر جاریش ئەو سێکوتە سێ لایەشی هەیە. مەسەلەن لە تووتندا وایە، دەبینی تووتنەوانێکی دەگرێ لە پاشانیش جووتێرێکیش عەرزەکەی دەکێڵێ، کاری زەراعەتەکەی دەکا. ئاغاش کە ساحیبی عەرزەکەیەو کە لە پاشان تووتنەکە دەبێتە سێ بەش. یەك بەش ئاغا وەری‌دەگرێ، یەك بەشیش ئەو کەسەی کە زوەیەکەی کێلاوەو ئەوانە، بەشێکیش تووتنەوان هەڵی‌دەگرێ. لە پاشان ٣ـ١ بەرە کە عەکسی سێکوتەکەیە، هەروەها تا نیوەکارە بەلاّم یەك شت لێرەدا هەیە، لە فیئودالیزمی کوردەواری‌دا بە تایبەتی زۆر روونە، پێنج عامیل تەئسیریان هەیە: زەویە، ئاوە، تۆیە، کارە، وەسیلەی تەولید. هەرچی ئاغا زیاتر لەوانە بدا ئەوەندە زیاتر هەڵدەگرێ. مەسەلەن فەرز دەکەین نیوەکارە، کەنگێیە؟ دیارە هەموو وەختێك وا نیە؟ بەلاّم ئەگەر زەویەکە بەرئاو بێ، زەویەکە ئی ئاغایەو ئاوەکەیشی ئی خۆیەتی کە دیارە ئاوەکەش ئی ئەوە، نیوەی تۆیەکەی دەدا، وەسایلی تەولید بلێین جووتەگاو ئەوانە ئی رەعیەتەکەیەو کارەکەیش ئی رەعیەتە کەوابووە دەبێتە نیوە بە نیوە. ئەوە نیوەکارەیە. لە سێکوتدا ئاغا هەر شتێکی دەدا، دیارە سێکوت ئاغا یەك بەشی

هەیەو ڕەعیەت دووبەشی هەیە لە سیٚکوتدا. ٣ـ١ بەرعەکسی ئەوە، لە سیٚکوتدا ئاغا مەعموولەن هەر زەوی‌و ئاوەکەی دەدا، تۆوەکەی نادا. یان زۆر جار وایە ئەسڵەن دێمە ئاوی نیە، ئەو پێنج عامیلە هەموو وەختێك تەئسیری هەیە. هەرچی ڕەعیەت زیاتر بدا زیاتری وەبەر دەکەویٚ، ئاغا زیاتر بدا زیاتری وەبەر دەکەویٚ. بەلاٚم ئاغاش شەرتێکی بدا ئەگەر زەوی‌یەکە باشتر بوو ئەوەش بە قەرز لیٚدەکریٚ. زەوی‌یەکە هەرچی باشتر بێت ئاغا پێی خۆشە زیاتر بدا، چونکو حاسڵەکەی باشترە. زەوی‌یەکە هەرچی خراپتر بیٚ، دێم بیٚ، بەردەلاٚن بیٚ ئەو وەختە ئاغا پێی خۆش نیە هیچ بدا. دەچیٚ دەی‌کێڵیٚ ئەگەر شتێکی دەست کەوت بەشی خۆی هەڵدەگریٚ دەنا لەبەین دەچیٚ. کەوابوو ئەو فیئودالیزمە لە ئورووپادا زیاتر بە شێوەی کارە. ئەوە مەرحەلەی ئەوەڵێەتی. ئی ئورووپا زۆر درێژ بووە ئی مە زۆر کورت بووە ئەو بەشە یان زۆر کەم هەیە. بە شێوەیەکی دیکە هەیە. ئەوە لە کوردستاندا پێی دەڵێن "بێگار"، بە شێوەی بێگار هەیە، ئەویش ئەوەیە کە لەگەڵ ئەوەی کە کار دەکا مەسەلەی حاسڵ هەیە لەگەڵ ئەوە دیسانەکە مەسەلەیەکی دیکە لەگۆڕیٚ دایە ئەویش ئەوەیە کە ڕەعیەتێك مەجبوورە بچێت هێندێك کار بۆ ئاغا بکا بێجگە لەوەی کە بەرهەمەکەیان بەش دەبیٚ. مەسەلەن ساڵیٚ ١٥ ڕۆژان دەبیٚ بچیٚ بیکا جا ئەوە ئیدی بۆ هێنانی جۆگە یان بۆ کاری ساختمان یا بۆ کاری دیکە. زۆر جاریش ئاغا بۆ کاری‌تر سوئیستیفادەیشی لیٚ دەکا، هەروەخت کاری پیٚ بوو بانگی دەکاو کاری پیٚدەکاو لە زەمانی فیئودالی‌دا پووڵێشی ناداتیٚ، ئەوە مەرحەلەی دووهەمە.

مەرحەلەی سێهەم کە هەم لە ئورووپا هەیە، هەم لای ئێمە هەیە، مەرحەلەکە دەگاتە سەر پووڵ. یانیٚ ئاغا دەڵیٚ ئەوە زەوی منە بە ئیجارەت دەدەمیٚ بە ١٠هەزار تمەن. ئیدی کاری بەوە نیە، نە ئاوی دەداتیٚ نە تۆی دەداتیٚ هیچی ناداتیٚ. دەیداتیٚ زەوی‌یەکە بەلاٚم حاسڵەکە باش بیٚ خراپ بیٚ کاری پیٚ نیە ١٠هەزار تمەنەکەی لیٚدەستێنیٚ ئەوە مەرحەلەیەکە کە پووڵ ئەهەمییەتی پەیدا کردووە. مەرحەلەی ئاخر فیئودالیزمە. ئەوە مەرحەلەیەکە کە ئێمە ئێستا بڵێین تێی‌دا دەژین‌و ئەگەر دیققەتتان کردبیٚ هەرچی زەوی باش هەیە لە دەوروبەری شارەکان یا لە دێیە گەورەکاندا ئاغا ئیسراری ئەوە بووە کە بەرەبەرە لەو ئەواخیرەدا کە بە پووڵ بە ئیجارەی بدا. هەرچی زەوی دوورکەوتوو هەبوو لە دەوروبەری شار نەبوو، نێزیك

نەبووە؛ یا مەسەلەن سیٚکوت بووە یان نیوەکاری بووە یا بە شیٚوەیەکیتر. مەرحەلەکە هەرچی دەچیٚتە پیٚشتر دەگۆڕیٚ. کەوابوو مەرحەلەی سەرەتایی دەبیٚتە مەرحەلەی لە واقیٚعدا ئەوەی کە پیٚی دەڵیٚن رنتی کار، ئەمن کە ئەو کەلیمەیە بەکار دیٚنم وەکو رنت یانیٚ حەقی کارو حەقەکە بە کار وەردەگریٚ، کەلیمەیەکی خارجییە بەڵاٚم زۆر بەکار دیٚ، رنتی کار. مەرحەلەی دووهەم دەبیٚتە رنتی حاسڵ، رنتی جنسی لە مەرحەلەی سیٚهەمدا دەبیٚتە رنتی دراوی، رنتی پووڵو ئەوەش فیئودالیزمە، بڕیٚك زیاتر لە سەری رۆیشتم.

فیئودالیزمان کە خەلاس کرد ئەگەینە سەرمایەداری. سەرمایەداری هیٚندیٚك شتی تایبەتیی خۆی هەیە. ئەوەڵەن سەرمایەداری یەك خاسییەتی ئەوەیە کە لە خودی بەتنی، لە نیٚو جەرگی فیئودالیزمدا پیٚكدیٚ. پیٚش ئەوەی کە بورژوازی وەك تەبەقەی سەرمایەدار سەرکەویٚ، قودرەتی سیاسی بەدەستەوە بگریٚ لە واقیٚعدا سەرمایەداری پیٚكهاتبوو، رەوابتی سەرمایەداری، پیٚوەندییەکانی سەرمایەداری پیٚكهاتبوو. باسی ئەوە کە پیٚوەندیی سەرمایەداری بە چی دەڵیٚن، ئەوە لە دوایی باس دەکەین، بەڵاٚم ئیٚستا پیٚكهاتووە.

دیارە کە سەرمایەداری پیٚكهات پرۆلیٚتاریاش پیٚكهاتووەو ئەو سەرمایەدارییە، ئەو بورژوازیە بەرەبەرە دەبینین کە کۆمەڵی فیئودالیستی، دەرەبەگایەتی پیٚشی پیٚشکەوتنی دەگریٚ. مەسەلەن لە زەمانی فیئودالیزمدا ئاغایەك دیٚت دەڵیٚ هەموو ئەو دیٚهاتە ئی منە، هیچکەسیش حەقی نییە بە بیٚ ئیجازەی من حەتا تریٚش بفرۆشیٚ. کەس حەقی نیە دووکان دابنیٚ. حەتمەن بیستووتانە، ئیٚستاش پاشماوەی ئەوە هەر ماوە کەس حەقی نیە لە دیٚی من دووکانیش دابنیٚ. باشە سەرمایەداریش عەکسی ئەوە کە شتومەك بەرهەم دیٚنیٚ دەیهەویٚ بیفرۆشیٚ. تەواوی هەوڵی سەرمایەداری ئەوەیە کە بازاڕی رۆژبەڕۆژ بەرینتر بیٚ. ئاغاش دەڵیٚ نا، ئەوە دیٚی خۆمەو نایەڵم. لە لایەکی دیکەشەوە سەرمایەداری کریٚکاری دەویٚ، دیٚ بەجیٚ بهیٚڵیٚ بچیٚتە شار لە کارخانە کاری بۆ بکا. کریٚکار لە کویٚڕا بیٚنیٚ؟ دەبیٚ هەر لە دیٚهاتەوە بیٚن. ئەگەر کریٚکار نەبیٚ سەرمایەدار، سەرمایەدار نییە. باشە بۆ ئەوەی کریٚکار بتوانیٚ لە دیٚڕا بچیٚتە شاری دەبیٚ ئەو ئازادیەی هەبیٚ ئەگەر سیٚرف بیٚ بە زەوییەوە بەسترابیٚتەوە، ئەوەی کە لە ئورووپا باسمان کرد. لە واقیٚعدا بە تایبەت لە رووسیە

کتێبخانەی دیجیتاڵی
www.rabari.org

کابرا کە زەوی دەفرۆشت دەشیانگوت کە ئەوەندە گیانی لەسەرە. کەلیمەی گیانیان بەکار دەبرد. ئەوان بە رووسی "دوشیچکیا"ی پیٚەلٚێن. دەیانگوت ئەوەندە دوشیکچیای لە سەرە، مەسەلەن نەیدەگوت زەوی‌یەکەم ئەوەندە هیکتارە دەیگوت دووهەزار سێرف گیانی لە سەرە، ئاوای دەفرۆشت. ئەوەندە زەوی دەفرۆشت ئەویشی لەگەلٚ دەفرۆشت. جا ئیدی ئەو دووهەزار نەفەرە دیارە خەریدو فرۆش نەدەکرا بەلاٚم حەقی نەبوو هەلٚسیٚ بلٚیٚ وەلاٚ من دەچمە شاری، نەخێر مەجبوور بوو لە سەر ئەو زەویە بۆ ئەو ئاغایە کار بکا.

ئەویش بۆخۆی مانعێکی‌ترەو زۆر مانعی دیکە هەبوو کە ئەو قانوونانە کە هەبوون سەرمایەداری پێویستی بوو کە لە بەین بچیٚ. هەرکەسێك کە پێی خۆش‌بوو لە هەر جێگایەك فرووشگایەك دابنیٚ، لە هەر گوندێکی شت بفرۆشیٚو پێی خۆش‌بوو کە شتەکان بەرێتە شاران بیان‌فرۆشیٚو بە عەکسی ئەوە کرێکاریش ئەگەر پێی خۆش‌بوو بچیٚ لە شاران کار بکا. بۆ ئەوە پێویست بوو تەواوی پێوەندی‌یەکانی فیئودالیستی، دەرەبەگایەتی تێك‌بچیٚو چونکو دەرەبەگایەتی قودرەتی سیاسیی بە دەستەوە بوو نەی‌دەهێشت. هیچ رێگایەك نەبوو بێجگە لەوەی کە شۆڕش بکا. شۆڕشیشی دەکرد بە ناوی خەلٚك، خەلٚکی لە پشتەوە بوو. ئێستا کۆمەلٚە دەلٚیٚ حیزبی دێموکرات بورژوازی‌یەو خەلٚکی لە پشتەوەیە، دیارە حیزبی دێموکرات ئەوەندە بورژوازیە کە ئەوان پرۆلێتاریان! ئەو وەختەش بورژوازی هەموو خەلٚکی دەهێنا، بەو شوعارانەی کە بیستوتانە لە شۆڕشی فەرانسەدا (برایەتی، مساوات، ئازادی)و بەو شیعارانە شۆڕشیان کرد.

فیئودالیزم بەرەبەرە لەبەین چوو و دیارە لە هێندیٚ جێگا شۆڕشەکە زۆر توندوتیژ بوو، تەواوی ئەساسی فیئودالیزمی تێك‌دا. وەك لە فەرانسە حەتا مەزهەبیشی لە واقێعدا لە سەرەتا لەبەین برد. لە سەرەتای شۆڕشی فەرانسەدا تەقریبەن کەس نەی‌دەوێرا بلٚیٚ من کاتۆلیکم، مەزهەبیم، یانیٚ ئەوەندە توند بوون لەگەلٚیان. لە حالٚێك‌دا لە جێگایەك وەك ئینگلستان مەسەلەن سازشی کردبوو بورژوازی لەگەلٚ فیئودالیزم‌دا. هێندیٚ ئیمتیازیشی هەر هێشتەوە. لە حالٚێك‌دا کە فەرانسە بوو بە جمهووری هەر دەست‌بەجیٚ، ئەوان پاشایەتیان هێشتووەتەوە، حەتا ئەورۆش رایان گرتووە چونکە سازشیان کرد لەگەلٚیان شۆڕشەکەیان ئەوەندە توندوتیژ نەبوو بەلاٚم

کتێبخانەی دیجیتاڵی
www.rabari.org

ئەساسی فیئودالیزمی لەبەین بردو ئێستا لە واقیعدا لە ولاتەکانی جیهانی سـێهەمدا نـەبێ پێوەندیـیـەکانی فیئودالیسـتی، پێوەندیـیـەکانی دەرەبەگایـەتی بـەو شـێوەیە نەماون، لەبەین چوون.

کتێبخانەی دیجیتاڵی
www.rabari.org

ئابووریی سەرمایەداری

لە پێشدا باسی ئیقتیسادی سەرمایەداری دەکەین پاشان هێندێ باسی وەزعی سەرمایەداری مەوجوود دەکەین، باسی مەراحلی پەرەئەستاندنی ئەو سەرمایەداریە دەکەین. پاشان نەتیجە لەو باسەمان وەردەگرین جا ئەوکاتە دەچینە سەر باسی سۆسیالیزم، ئیقتیسادی سۆسیالیستی. پاش ئەوەی کە باسی ئیقتیسادی سۆسیالیستیمان کرد باسی ئیقتیسادێك دەکەین کە ناومان ناوە "ئیقتیسادی تێکەڵاو". بەوە دەرسی ئیقتیسادی سیاسی تەواو دەکەین.

لە باسی سەرمایەداریدا لە پێش هەموو شتێكدا پێویستە دوو مەسەلەی ئەساسی بۆخۆمان روون کەینەوە. یەکێکیان ئەوەیە کە سەرمایەداری قۆناغێکە لە قۆناغەکانی پەرەئەستاندنی کۆمەڵ هەروەها پێشتر باسمان کرد. یانێ سەرمایەداری شتێك نیە، پەدیدەیەك نیە دیاردەیەك نیە لە خۆڕا پەیدا بووبێ، بە جارێك پێكهاتبێ، بە جارێك بڵێین بە هیچ خۆڕایی هاتبێتە مەیدان، نە. لە نەتیجەی پرۆسەیەكدا، رەوەندێكدا ئەوەی کە ئێمە پێی دەڵێین "رەورەوەی مێژوویی"، لە نەتیجەی ئەوەدا پەیدا دەبێ. گوتمان کە لە نێو جەرگەی کۆمەڵی فیئودالیستیدا، دەرەبەگیدا، سەرمایەداری پێكدێ. پێوەندیی بەینی کرێکارو سەرمایەدار یان ئەو پێوەندیە کە پێی دەڵێین "پێوەندیی سەرمایەداری" ئێستا لە سەری باس دەکەین. لە پاش ئەوەی کە بناغەکەی یا باشتر بڵێین "ژێربەنا"کەی پێكهات، ژێربەنای ئیقتیسادیو ئیجتیماعی، ژێربەنای ئابووریو کۆمەڵایەتیی سەرمایەداری پێكهات.

کتێبخانەی دیجیتاڵی
www.rabari.org

لە پاشان ئەو چینە ئەو تەبەقەیە کە نوێنەری سەرمایەدارییە، کە بورژوازییە، ئەو دەسەڵاتی سیاسیش بە دەستەوە دەگریۆ لە نەتیجەدا سەرمایەداری پێکدێ. ئەوە شۆڕشی سەرمایەداری بوو کە لە فەرانسە پێکهات، لە ئینگلستان پێکهاتو بەرەبەرە لە هەموو وڵاتەکانی پێشکەوتووی سەرمایەداریدا پێکهات.

ئەوە زۆر موهیمە چونکو ئەگەر ئەوەمان گوت کە سەرمایەداری سەرەتایەکی مێژوویی هەیە هەر لێرەشدا ئەوەمان گوتووە کە سەرمایەداری دیارە دوارۆژێکی، پایانێکی مێژوویشی دەبێ. وەك هەموو پەدیدەیەك لە جێگایەك دەست پێدەکاو لە جێگایەکیش خەڵاس دەبێ. شتێك نیە کە ئەبەدی بوویێت، لە سەرەتاوە هەر هەبوویێتو هەتا هەتایە هەر بمێنێتەوە، پەدیدەیەکی ئاوا نیە. پەدیدەیەکی کۆمەڵایەتییە، دیاردەیەکی کۆمەڵایەتییە کە پێکهاتووە لە هەلومەرجێکی تایبەتیداو لە هەلومەرجێکی تایبەتیشدا لەبەین دەچێ. یانێ راست ئەگەر بڵێین دەبێ بۆچوونێکی دیالکتیکیمان هەبێ، بۆچوونێکی وشکمان نەبێ، بۆچوونێکی خەلاقمان هەبێ. ئەو بۆچوونەش ئەوەیە کە سەرمایەداری لە جێگایەك دەست پێدەکا لە جێگایەکیش دەبێ لەنێو بچێ.

مەسەلەی دووهەم ئەوەیە کە لە قسەکردندا ئێمە باسی سەرمایە دەکەین هەرکەس لە مێشکی خۆیدا شتێك تەسەور دەکا یا شتێکی دێتە بەرچاو. مەسەلەن پێی وایە ئەگەر یەکێك پوولێکی زۆری هەبوو، دراوێکی زۆری هەبوو ئەوە سەرمایەیە یا ئەوی دیکە پێی وایە کابرا هەزار سەر مەڕی هەیە سەرمایەی زۆرە، مڵكو ئەملاکی زۆرە سەرمایەی زۆرە. یان مەسەلەن فەرز دەکەین لە ماڵی خۆیدا زێڕی هەیە، خانووی هەیە، چی هەیە. لە باری عیلمیەوە هیچی ئەوانە سەرمایە نین بە سەرمایەش دانانرێن. هەرکام لەوانە حەتتا پووڵەکە ئەو وەختە دەبێتە سەرمایە کە ئێمە بێین بڵێین ئەو پووڵە لە رابیتەیەکی تایبەتیدا، پێوەندییەکی تایبەتیدا بۆتە هۆی ئەوە کە کرێکارێك دەگەڵ سەرمایەدارێك تەرەف بێت، لە نەتیجەی ئەوەدا کە کرێکار هێزی کاری خۆی دەفرۆشیۆ سەرمایەدار ئەو هێزی کارە لەوی دەکڕیۆ لە واقیعدا ئیستیسماری دەکا، دەیچەوسێنێتەوە ئەوە ئەو پێوەندییە پێکهات، ئەو پووڵە دەبێتە سەرمایە دەنا سەرمایە نیە.

ئێستا باسی دەکەین مەسەلەن فەرز دەکەین سەرمایەدارێك میلیۆنێکی هەیە، میلیۆنەکە تمەنە، دۆلارە ئەوە موهیم نیە. ئەو میلیۆنە دێنیٚ کارخانەیەکی پیٚدەکریٚ. بە بەشێکی. بەشێکیشی دادەنیٚ بۆ ئەوەی وەك کریٚ بیدا بە کرێکاران کە کاری بۆ دەکەن. دیارە کرێکار کە دیٚ کار دەکا مەوادی خام هەیە، کارخانە هەیە لەو شتەی کە لە کارخانەدا لەو مەوادەی لەگەڵ ماشێن‌و شتی کارخانە پێکەوە وەك هێزی کاری زیندوو شتێك درووست دەکا. کە ئەو شتە لە واقێعدا پاش ئەوەی کە کریٚیەکەی وەرگرتەوە هی خاوەنی کارخانەکەیە. دەنا ئەگەر لەبیرتان بیٚ گوتمان کە ئەساسی هەموو بەرهەمێك لە واقێعدا کارە. لێرە ئێستا زۆر موهیمە کە ئێمە ئەو شتەی کە پێی دەڵێین چەوسانەوە یا چەوساندنەوە ئەوەی روون کەینەوە، چونکو بە داخەوە ئەوەش وەکوو مەسەلەکەی دیکە کە باسمان کرد لە چ تاریخێکدا یانیٚ لە چ وەختدا لە تاریخ چەوسانەوە دەست پیٚدەکا ئەوەش زۆر موهیم نیە خۆتان لە پاشان تەجروبە بکەن. لەو گرووهانە یان ئەندامانی ئەو گرووهانە کە خۆیان بە نوێنەری بیروباوەڕی پێشکەوتوو و مارکسیسمی ئینقلابی‌و ئەوانە دەزانن، لێیان بپرسن بزانن ئاگادارن لەوە یا نە؟ پێم‌وایە زۆربەیان تیٚناگەن. ئەویش ئەوەیە کە من لێرەدا دەمەویٚ نیشانی ئێوەی بدەم، زۆریش زەحمەت نیە فێربوونەکەی.

دیارە ئەو وەختە وا نەبوو ئەو وەختە کرێکاران رۆژی وا هەبوو ١٦سەعات کاریان دەکرد. پاش خەباتێکی زۆر بوو کە توانیان ئەو ١٦ سەعاتە بێننە خواریٚ هەتا ٨ سەعات. ئەویش لە واقێعدا لە ساڵی ١٨٨٦ەوە بوو کە ئەو تەزاهوراتە مەشهوورە لە شیکاگۆ پێكهات، کە لێیان دان هێندێك لە کارگەرانیان کوشت کە بوو بە رۆژی ئەوەڵی ماهی مەی. لە واقێعدا شیعاری ئەساسی ئەوەڵی ماهی مەی "٨سەعات کار" بوو. دیارە ئێمە وەك حیزبی دێموکرات بە ٨سەعات کار رازی نین، دەڵێین ٤٠ سەعات کاری حەفتەیی، یانیٚ لە واقێعدا کەمتر لە ٨سەعات کارە.

کە حەفتەیی دەڵێین چونکە ئەوە دەلیلی خۆی هەیە بەلاٚم وا دابنین کە ٨ سەعات کار دەکا، وا دابنێین کە رۆژیٚ ٨دۆلاریش وەردەگریٚ، بۆ هەر سەعاتێکی یەك دۆلار وەردەگریٚ. ئێستا ئەو کرێکارە کە ٨ سەعات کار دەکا بۆ ئەو ٨ سەعاتەش ٨ دۆلار وەردەگریٚ. سەرمایەداریش دێت دەڵیٚ باشە برام تۆ ٨سەعات کارت کردوەو ٨دۆلارت وەرگرتوە، ئیتر نارەحەتی چیت؟ کرێکاریش دەڵیٚ راستە کە من ٨سەعات کارم

کتێبخانەی دیجیتاڵی
www.rabari.org

کردووەو ٨دۆلارم وەرگرتوە، بەلاّم تۆ لەو ٨سەعات کارەی من، ١٦دۆلارت دەست کەوتوە، یانێ ١٦ دۆلارت پێکهێناوە، بای کارەکەی ١٦دۆلار، ئەوەی کە تۆ بردووتە نیوەت بردوە لە واقیعدا، ٨دۆلارت داوە بە من، کە لە کوردیدا تەرجومە کراوە، مامۆستا مەلا عەولاّ تەرجومەی کردوە بە "زێدەبایی"، کە بە نەزەری من کەلیمەیەکی جوانە زێدەبایی لە فارسیدا پێی دەلێن؛ "ارزش اضافی". کە دەلێی کاکی سەرمایەدار راستە کە ٨ سەعات کارم کردوە بەلاّم تۆ حەقی ٤سەعاتت داوە بە من، ٤سەعاتەکەی دیکەت راگرتوە. دیارە کرێکار پێی خۆشە لەو ١٦دۆلارە کە هەموو شتەکە هی خۆیەتی، هەرچی بتوانێ هەمووی وەربگرێ، خەبات دەکا بۆ ئەوەی لە باتی ئەوەی ٨دۆلاری بدەنێ، ببێتە ١٠ دۆلار، ئەگەر بکرێ ١٢دۆلار، هەروا بچێتە سەرێ. شتێکی زۆر تەبیعییە، نە تەنیا خواستی هەرە ئەسلّی کرێکار ئەوەیە لەوەی کە کاری کردوە بۆ سەرمایەدار زیاتر وەربگرێ. سەرمایەدار، ئەویش پێی خۆشە ٨دۆلاری نەداتێ، ئەویش پێی خۆشە ئەگەر بکرێ ٦دۆلاری بداتێ، بگرە کەمتریش یان هەر نەبێ نایەلێ ١٠دۆلاری لیّ داوا بکا. هەر ٨دۆلارەکە بێ. سەرمایەدار ئەوەی لە دلّی دایە کە هەر کەمی بکاتەوە. کرێکار ئەوەی لە دلّ دایە کە هەر زیادی بکاتەوە. ئەوە دەبێتە چی؟ خەباتی چینایەتی.

موبارزەی تەبەقاتی، قسەیەکی هەوایی نیە، ئەساسێکی راستو دروستی هەیە. کە ئەو دەیهەوێ کەمتر بدا بە کرێکار، کرێکاریش دەیهەوێ زیاتر وەربگرێ. سەرمایەدار دێ دەلێ ئەتۆ ٨سەعات کارت کردوە باشە، ئەوە ٨دۆلارو چەوسانەوەی تێدا نیە، دیار نیە چەوسانەوە. کرێکاریش نەیدەزانیو دەیگوت ٨ سەعاتم کار کردووەو ٨دۆلاری داومێ. مارکس هات گوتی لە ماوەی ئەو ٨ سەعاتە کە کاری کردوە، بایی ٨دۆلار کاری نەکردوە، بە ١٦دۆلار کاری کردوە. لە ٤ سەعاتاندا بایی ئەو ٨دۆلارە کاری کردوە، ٤سەعاتەکەی دیکە زیادی کاری کردوە. جا بۆ ئەوەی ناوی ئەو چەند سەعاتەی یەکەمی ناوە وەختی لازم یا پێویستو ئەوی دیکە وەختی زیادی. یانێ ٤ سەعات لازم بووە کە ئەو ٨دۆلار وەربگرێ. ٤ سەعاتەکەی دیکە زیادی بووە. کاری کردوە بۆ کێ؟ بۆ سەرمایەدار. بەرهەمەکە بۆ سەرمایەدارە.

جا ئەو چەوسانەوە کەمێك روون نیە، داپۆشراوە، زۆر روون نیە، تێکەلاّوە. لە زەمانی کۆیلەتیدا مەسەلەکە روون بوو. کابرا کاری دەکرد، بەردە، کۆیلە هەرچی

داهاتی هەبوو هی خاوەن کۆیلەکــە بــوو. لــە زەمــانی فئوداليســتیدا، دەرەبــەگیدا ئەویشمان باس کــرد، روون بــوو یــان ئــەوەی ٣ رۆژ لــە حەفتــەدا کــاری دەکــرد بــۆ دەرەبەگو ٣ رۆژ بۆخۆی. ئەو ٣ رۆژەی کــاری دەکــرد بــۆ دەرەبــەگ دیــار بــوو کــە ئیستیسمار دەکریٚ، چونکە بە خۆڕایی کاری دەکرد بۆ دەرەبەگ. یان ئــەوە بــوو کــە حاسڵەکە دەهات بە نیوەکاری مەسەلەن خەرمانەکە کە حازر دەبوو، فئــودال دەهــات دەیگوت نیمەم دەیەو نیوەی دەبرد. لەوێش روون بــوو کارەکــە جووتیــار کردوویــەتی بەلاٚم بەرهەمەکە نیوەی هی دەرەبەگ بوو. بــەلاٚم لــێرە روون نیــە لــێرە لــە واقیٚــعدا سەرپۆشی لە سەر دانراوەو ئیشکالی کارەکەش هەر لەویٚ دابوو. هەتا مارکس هــات ئەو سەرپۆشەی لابردو نیشانی دا کە کریٚکار کــاری نەفرۆشــتوە، بــەو شــیٚوەیەی کــە جەنابی سەرمایەدار دەڵــیٚ، بــەڵکو هــیٚزی کــاری خــۆی فرۆشــتوە. پارەکەشــی کــە وەرگرتووە هی هیٚزی کارەکەیەتی. ئەوانە برێك فەرقیان هەیە لێی گەڕێین، فەلسەفەی تیٚدایە. بەلاٚم ئەسڵ ئەوەیە ٨سەعات کاری کردووە بایی ٤ سەعاتی وەرگرتوەو ئــەوە ئەساسی چەوسانەوەی سەرمایەدارییە.

جا لیٚرەدا لایەکمان سەرمایەدارە، لایــەکمان کریٚکــارە. جــا ئــەو رابیتــە لــیٚرەدا پیٚکهاتووە، ئەو پیٚوەندییە ئەوەیە کە بۆ کریٚکار حازرە هیٚزی کاری خۆی بفرۆشیٚ بــە سەرمایەدار؟ هۆکەی زۆر سادەیە، چونکە کریٚکار بۆخــۆی کارخانــەی نیــە، ئــەبزاری تەولیدی نیە، ئامرازی بەرهەمهیٚنانی نیە. مەجبوورە بچیٚ کار لە کارخانەی کــابرای سەرمایەدار بکا. ساحیبی هیچ نیە، خاوەنی هیچ نیە، بۆیــە پیٚــی دەڵیٚــن کریٚکــار. خاوەنی هیٚزی کاری خۆیەتی کە ئەویش دەفرۆشیٚ. دەیباتــە بــازاڕ لــە واقیٚــعدا، لــە بازاڕی کاردا دەیفرۆشیٚ. سەرمایەدار ساحیبی کارخانەیە، ساحیبی ئەبزاری تەولیدە، ئەویش هــیٚزی کــاری لیٚ دەکــڕیٚ. پیٚوەندیــەك پیٚــكدیٚ لــە بــەینی ئەوانــەدا، ئــەو پیٚوەندییە، پیٚوەندیی سەرمایەدارییە. جا ئەگەر هاتن گوتیان "سەرمایە" چیە؟ نــە دەبیٚ بلیٚی پووڵە، نە دەبیٚ بلیٚی کارخانەیە، نــە دەبــیٚ بلیٚــی ماشــینە. دەبــیٚ بلیٚــی سەرمایە پیٚوەندییەکی کۆمەلاٚیەتییە. کە لە سەر ئــەو ئەساســە پیٚــكدیٚ لــە بــەین کریٚکــارو ســەرمایەداردا. پیٚوەندیــی کۆمەلاٚیەتیــیە، واقعییــەت ئەوەیــە کــە ئــەو پیٚوەندییە کە پیٚکهاتوە، پیٚوەندیی سەرمایەدارییە. کەوابوو ئەوە نیە کە، مومکینە تەمن لە گیرفانتدا هەبیٚ میلیۆنــها، بــەلاٚم هــەتا نەگەیەتــە ئــەو پیٚوەندییــە، هــەتا

سەرمایەدار ئەو پووڵە وەکار نەخا لە کارخانەداو کرێکار کاری بۆ نەکا، ئەوە نابێتـــە سەرمایە. عەکسی ئەوە مومکینە پووڵ نەبێ، ئـــەمن تاکسـی دەکـڕم، تاکسـیـیەکە بەکرێی دەدەم، شوفێرێك بەکرێ دەگرم، تاکسیەکەم بۆ کار پێبکا. لە ناو شاری سنە، تاران، مەهاباد، ورمێ. ئەوە ئەگەر کاری پێبکەمو یەکێکی بە کـرێ بگـرمو داهـاتم هەبێ لەو تاکسیـیە، ئەو تاکســیـیە سـەرمایەیە، بـەڵام هـەر ئـەو تاکسـیـیە، ئـەو ماشینە، پەیکانێك بێ کە بۆخۆم سواری بم، بەکرێی نـەدەم، کـاری پـێ نەکـەم ئـەو وەختە دیارە سەرمایە نیە. "ملك"ە، موڵکی خسووسیی منە، بەڵام سەرمایە نیـــە. جا بۆیە، ئێوە مەسەلەن لە پاشان باسی دەکەین لـــە وڵاتـی سوسیالیسـتـیدا، فـەرق دادەنێن بەینی مالکییەتی خسووسیو مالکییەتی شەخسی. ئەگـــەر پەیکانەکـە هـی خۆمە سواری دەبم ئەوە مالکییەتی شەخسیـیە. هەرچـــەند پـەیکانی وات هـەبێ لـە وڵاتی سوسیالیستیدا هەموو شەخسیـیە. بەڵام ئەگەر پەیکانەکـــە بـە کرێـی بـدەم، یەکێك کارم بۆ بکا ئەوە مالکییەتی خسووسیـیە. ئەوە ئیستیسماری تێدایە، نـــابێ. ئەوە دەبێتە رابیتەی سەرمایەداری.

کەوابوو سەرمایە ئەساسەکەی ئەوەیە، دیارە ئەوە سەرمایەداری ئێمـە سـادەمان کردەوە بۆ ئەوەی حاڵی بین، ئێستا ئێمـــە بـە سـەدان، هـەزاران کارخانـەمان هەیـە. کرێکارو موهەندیس لە وڵاتانی سەرمایەداریدا کاری تێـــدا دەکـەن. مومکینــە زۆر برادەر بڵێن کرێکاری وا هەیە لە ئەمریکا دوو خانووی هەیـــە، دوو ماشـینی هەیـە. باشە ئەو چەوســـاندنەوە لـە کوێیـە؟ ئـەوە نیشـاندەری نـەبوونی چەوسـانەوە نیـە، مومکینە چوار ماشینی هەبێ بەڵام حاسڵبەخشیی کار ئەوەندە چۆتە سەرێ، راستە هـی چـوار سـەعات وەردەگـرێ، دیـارە ئێسـتا زۆرتـر وەردەگـرێ. ئێسـتا کرێکـار "متشکل" بووە، کرێکـــار سـەندیکای هەیـە، موبـاریزە دەکـا، ٨ سـەعات کـاری سەلماندووە بڵێین بە سەر ســەرمایەداردا. ئێسـتا ٤٠ سـەعات کاریشـی سـەلماندووە. تەنانەت لە زۆربەی زۆری وڵاتانی سەرمایەداری ئێستا حەفتەیەك ٥رۆژ کار دەکـــەن، یان حەفتەیەك ٣٥سەعات.

باشە دیسانەکە حەتتا ئەگەر ئەوەش بڵێین موهیم ئەوەیە بەشـێکی کـاری خـۆی، ئەوەی پێمان گوت وەختی زیادی، کار دەکا بۆ ســەرمایەدار یـان نـا؟ ئەگـەر کـاری کردووە بۆ سەرمایەدار خەلاس، مەسەلە نیە ئیستیسمار بووەو چەوسانەوەی تێدایـە.

کتێبخانەی دیجیتاڵی
www.rabari.org

ئەگەر کاری نەکردوە جا ئەوە داهاتی مانگێ ٢٠٠٠، ٣٠٠٠، ٤٠٠٠ دۆلار، ئەوە هیچ فەرق ناکا، لە ئەسڵی مەسەلەکە هیچ ناگۆڕێ. بەلاّم چۆن حاسڵبەخشی کار چۆتە سەرێ، مەسەلەن لە ئەمریکا لەو ٢٥ساڵەدا تەغیراتێکی زۆر پێك‌هاتووە. جاری وا هەبوو کارخانەیەك مەسەلەن ٥٠٠ کاریگەری هەبوو ئێستا هەر ئەو کارخانە بەرهەمی زۆر زیاترە، ٣٠ کاریگەریشی نیە. چونکە هەموو ئۆتوماتیکەو ماشینەکان کار دەکەن. لە نەتیجەدا کابرای سەرمایەدار دیارە "استثمار"ەکە زۆر، زۆر زیاتریشە. بەلاّم کرێکاریش داهاتی زیاترە. زۆرتر بوونی داهاتی کرێکار مانای ئەوە نیە کە "استثمار" لاچووە، یا کەمتر بوونی داهاتی کرێکار مانای ئەوەنیە کە "استثمار" دەکرێ. چونکە سبەی فەرز دەکەین حیزبی دێموکرات دەسەلاّتی بەدەستەوەیە، خودموختاریمان دامەزراندووە. کارخانەکەش بەدەست خۆمانەوە دەبێت. پێمان خۆش نیە کرێکار "استثمار" بێ. باشە دیارە ئەو وەختەش دەبێ بەشێکی هەر زێدەبایی هەبێ. باس دەکەم لە سۆسیالیزمدا چۆنە. بەلاّم ئەو وەختە چۆن دەبێ؟ ئەو وەختە چونکو کرێکاری کورد لە کوردستان داهاتی کەمتر دەبێ لە کرێکاری ئەمریکایی، مانای ئەوەیە لێرە سەرمایەداری هەیەو لێرە زیاتر "استثمار" دەکرێ. نە، چوون لەوێ حاسڵبەخشی کار زۆرترە حەتتا ئەگەر ٨سەعاتەکەش کار بکەی، ٤ سەعاتی ئەمریکا داهاتی زیاترە لەو ٨ سەعاتە. حەتتا ٢سەعاتی ئەمریکا لەو ٨ سەعاتە زیاترە. مەعموولەن وایە لە بەینی ولاّتانی جیهانی سێهەمو ولاّتانی سەرمایەداریی پێشکەوتوو، لە واقیعدا یەکو دەیە. یانێ ١ سەعات کاری ئیجتیماعی کە دەکرێ لە ولاّتانی سەرمایەداریی پێشکەوتوو بەقەد ١٠ سەعات کار لە ولاّتانی جیهانی سێهەم بەرهەمی هەیە. جا بۆیە هەم سەرمایەدارەکە نەفعی زیاتر دەبا، هەم کرێکارەکە داهاتی زیاترە. بەلاّم زیاتر "استثمار" دەکرێ، چونکە داهاتی زیاتر دەگەیەنێ بە سەرمایەدار. ئەوە ئەساسی سەرمایەداریو موباریزەی تەبەقاتی‌یە.

ئێستا موباریزەکە چۆنە؟ کرێکار دەتوانێ دوو نەوع موباریزە بکا:

یەکێکیان ئەوەیە، تەواوی هەدەفی ئەوە بێ، ئەوەی زیاتر بکا. یانی لە باتی ٤ سەعات بیکا بە ٦ سەعات بە موباریزە، یان بیکا بە ٧ سەعات، بلێین هەتا ٨ سەعاتەکەش هەروا موباریزە بکا بۆ ئەوە. ئەوە تەنیا مەبەستی لە موباریزە ئەوە بێ

کتێبخانەی دیجیتاڵی
www.rabari.org

کە وەزعی مادیی خۆی، "اقتصاد"یی خـۆی باشـتر بکـا، پێـی دەڵێـن موبـاریزەی "اقتصادی". موباریزەی ئیقتیسـادی کـە بیسـتووتانە چونکـە کۆمەڵـە زۆری بـاس کردووە، مـن کوردیەکـەی دەنووسـم، "ئیکۆنومـیزم". ئیکۆمـی یـانی ئیقتیسـاد، ئیکۆنومیزم یانی ئەوانە کە فەقەت موباریزەی ئیقتیسادی دەکەن. یانیّ چی فەقـەت موبـاریزەی ئیقتیسـادی دەکـەن؟ یـانی نایانـەویّ دەسـەڵاتی سیاسـی لـە دەسـت سـەرمایەدار بێننـەدەر. تـەنیا دەیانـەویّ لـە چوارچێـوەی سـەرمایەداریدا وەزعـی کرێکاران باشتر بکەن. سەرمایەداری لەغو نەبێتەوە بـەڵام وەزعـی کرێکـاران باشـتر بکەن. نایانەویّ بۆخۆیان دەسەڵاتی سیاسی بەدەستەوە بگرنو سـەرمایەداری لەبـەین بەرن. ئەوە ئیکۆنۆمیزمە کە دیارە شتی هەرە بارزی ئەو ئیکۆنۆمیزمـە حیزبـەکانی سۆسیال دیموکراتن. سۆسیال دیموکراتەکانی هەموو ئەو وڵاتانـە، حـیزبی کارگـەری ئینگلستان، حیزبی سۆسیال دیموکراتی سوئید، حیزبی سۆسیال دیموکراتـی ئاڵمـانی رۆژئاوایە، هەموو ئەوانە خەباتەکەیان لە چوارچێوەی رژێمی سەرمایەداری دایـە. بـۆ هەڵسووڕاندنی رژێمی سەرمایەداری بەڵام لە عەینی حـاڵدا بـۆ باشـترکردنی وەزعـی ئیجتیماعی ـ ئیقتیسادیی کرێکاران. هەدەفیان ئەوە نیە کـە رژێمـی سـەرمایەداری لابەرن، رژێمێکی دیکە، رژێمی سۆسیالیستی لە جێگای دابنـن. ئـەوە پێـی دەڵێـن ئیکۆنومیزم.

باشە، بەڵام ئەگەر هاتو کرێکاران ئەوەندە تێگەیشتنیان زۆر بـوو نـەك هـەر بـۆ داخوازەکانی مافی خۆیان، بەڵکو بۆ داخوازەکانی سیاسـیی خۆیـان خـەباتیان کـرد. گەیشتبنە ئەو نەتیجەیە کە ئەو خەیاتە نەتیجەی نیە چونکە ئەتۆ دەتوانـی وەزعـی ئیقتیسادیی خۆت باشتر بکەی بەڵام هەر "استثمار" دەمێنێتەوە، هـەر چەوسـانەوە دەمێنێتەوە. دەبیّ کارێکی وا بکەین ئەو چەوسانەوە نەمێنیّ. دەبیّ بۆ ئـەوە دیـارە ئەو رەوابیتە تێکبدەین. خەبات نەکەی بۆ ئەوە کە لە باتی ٤سەعات کار ٦سـەعاتت بداتیّ، خەبات بکە بۆ ئەوە خۆت ئەو لای دیکە، یانی کارخانەکە بگری بەدەسـتەوە. بۆ ئەوە وای لیٚبیّ دەبیّ رژێمی سەرمایەداری لابەرین. دەبیّ شۆڕشێکی سۆسالیسـتی بکەین، جا ئەوە دەبێتە فەرقی بەینی ئەوەی کە بۆ هەدەفەکانی ئیقتیسادی موباریزە دەکا، لە واقیعدا تاکتیکی ئیکۆنومیستیی هەیە لەگەڵ ئـەو کەسـانە کـە تـاکتیکی شۆڕشگێڕانەیان هەیە. ئەوەی کە شۆڕشگێڕنو دەیانهەویّ رژێمی تازە بێننـە سـەرکار

کتێبخانەی دیجیتاڵی
www.rabari.org

وەك سۆسیالیزمو ئەوەی دیکە دەیهەوێ لە چوارچێوەی ڕێژیمی سەرمایەداری‌دا کاری خۆی جێبەجێ بکا. مەسەلەن ئەگەر بمانهەوێ بە شێوەیەکی دیکە بارەکە ئیقتیسادی‌یە بەڵام هەدەفەکە سیاسی‌یە. مەسەلەن ئێمە وەك حیزبی دێموکرات دوو ڕێگامان هەیە: یەك ئەوەی کە لە چوارچێوەی ڕێژیمی خومەینی‌دا داخوازەکانی ئێمە جێبەجێ بێ، ئەگەر جێبەجێ بێ بۆ خەبات بکەین بۆ ڕووخانی ڕێژیمی خومەینی؟ دەچین بە ڕێژیمی خومەینی دەڵێین ئەوانەمان دەیە، پێمان خۆشە لە چوارچێوەی ڕێژیمی تۆدا ئێمە داخوازەکانمان جێبەجێ ببێ. یەکی دیکە ئەوەی ئێستا گەیشتین پێی کە لە چوارچێوەی ڕێژیمی خومەینی‌دا داخوازەکانمان جێبەجێ نابێ. ئەگەر بمانهەوێ داخوازەکمانمان جێبەجێ ببێ، دەبێ ڕێژیمی خومەینی لابەرینو بیڕووخێنین. ئەویش ئەوەیە کە لەوێدا مەسەلەی ئێکۆنومیزم لەگەڵ موبارزەی شۆڕشگێڕانەی کرێکاران فەرقی هەیە. باشە ئەوە ئەسڵی سەرمایەداری‌یە. جا من نامەوێ لەوە زیاتر باس بکەم.

بچینە سەر ئەوە کە قۆناغەکانی سەرمایەداری باس بکەم. سەرمایەداری لە واقێعدا دوو قۆناغی ئەساسیی هەیە، بەشی دووەمیشی دەبێتە دوو قۆناغ. دوو قۆناغە ئەساسییەکە ئەوەیە کە: یەکەم ئەوەیە کە پێی دەڵێن سەرمایەداریی ئازاد. سەرمایەداریی کلاسیکی پێ‌دەڵێن، سەرمایەداریی بازاڕی ئازادی پێ دەڵێن، زۆر ناوی لە سەرە. ئەو سەرمایەداری‌یە هەتا ئاخری قەڕنی ١٩ تەقریبەن سەد ساڵ لەوەی‌پێش هەبووە. ئەوە سەرمایەداری‌یە کە سەرمایەدارمان هەیە، کرێکارمان هەیە. لە بازاڕی ئازاددا کرێکار هێزی کاری خۆی دەفرۆشێ، سەرمایەداریش دەی‌کڕێ. دەوڵەتیش وەزیفەی ئەوەیە کە دانیشتووە تەماشا دەکا بۆ ئەوەی قاعیدەی قانوونی بازاڕی ئازادی سەرمایەداری ڕەعایەت بکرێ، کەس تێکی‌نەدا. هەر وا بزانێ کە مەسەلەن دوو نەفەر دانیشتوون پێکەوە قومار دەکەن یان شەترەنج دەکەنو یەك نەفەریان داناوە کە کەس فێڵ لە کەس نەکا. بە پێی قانوونی شەترەنج دەبێ ڕەعایەتی بکەن. شاهید یانی دەوڵەت دەخاڵەت لە کاروباری ئەو دووانەدا ناکا. هەرچەند لە ئەساس‌دا دەوڵەت، دەوڵەتی سەرمایەدارانە، بەڵام هیچ ئێحتیاجی بەوە نیە کە دەخاڵەت بکا. چونکە بازاڕی ئازادی سەرمایەداری ئەو وەختە تەواوی مەنافێعی سەرمایەداری تەئمین دەکا. ئەوە مەرحەلەی یەك.

کتێبخانەی دیجیتاڵی
www.rabari.org

لە مەرحەلەی دوودا وەزعەکە فەرق دەکا، چونکە بە پێی پێشکەوتنی ئیقتیساد، بە پێی ڕێژەی سەرمایەو بە پێی زۆر شتی دیکە کە بەداخەوە وەختمان نیە باسیان بکەین، نەتیجە وای لێدێ کە سەرمایەداری داخڵی قۆناغێکی تازەتر دەبێ، کە پێی دەڵێین قۆناغی ئیمپریالیستیی سەرمایەداری، یا قۆناغی سەرمایەداریی ئینحیساری یا قۆناغی مۆنۆپۆلیستی ("انحصاری") بە کوردی یانێ پاوانخوازی. یانێ بە تاقی تەنیا بۆ خۆی دەوێ. باشە، ئەو "انحصاری"یە چیە؟ ئەوەیە کە ئەگەر بازاڕی ئازاد هەبوو دیارە ئەو بازاڕی ئازادە هەتا ئەو وەختە کە سەرمایەداری زۆر گەشەی نەکردبوو زۆر باش بوو بەلاّم ئیدی لە پاشان زۆر قازانجی نەبوو. مەسەلەن دوو سەرمایەدار پەیدا بوون، هەردووکیان کەوش دەفرۆشن، دیارە ڕەقابەتیان لە بەیندا هەیە. ئەو نرخی کەوشی خۆی دێنێتە خوارێ بۆ ئەوەی ئەوی دیکە بشکێنێو ئەوی دیکەش هەروا. ئەگەر سەرمایەداری چکۆلە بوون ئەوە ئەوەندە موهیم نیە، چونکە زۆریش بەلاّم ئەگەر بوون بە دوو سەرمایەدار، سێ سەرمایەداری گەورە ئەو وەختە خەتەری ئەوەی هەیە کە قازانجی سەرمایەداری بخاتە خەتەرەوە. چونکە ئەگەر تۆ قیمەتی کەوشی خۆت دێنیتە خوارێ، ئەمنیش مەجبوورم بیهێنمە خوارێ. هەم ئەتۆ زەرەر دەکەی وەك سەرمایەدار هەم من. ماوەیەك ئەوەی دەکەن، هەتا یەکتر لەبەین دەبەن.

ئەوەی کە مەشهوورە دەڵێن ماسی گەورە ماسی چکۆلە دەخوا، ئەوە لە سەرمایەداریدا بە تەواوی باوە. بەلاّم دەگاتە جێگایەك لە باری ئیقتیسادییەوە فکر دەکەنەوە کە ئەگەر ئاوا بڕواتە پێش هەردووکیان وەرشکست دەبن. جا ئەو دوو سەرمایەدارە، دەڵێن بابە ئێستا ئێمە بۆ وابکەین، بۆ دانەنیشین ڕێك نەکەوین؟ با ڕێك کەوین لە سەر قیمەتێك، ئەتۆش بەو قیمەتە بفرۆشە، ئەمنیش بەو قیمەتە دەفرۆشمو ئیدی پێویستیش ناکا ئێعلام بکەین کە ڕێك کەوتین. بەلاّم لە بەینی خۆماندا ڕێككەوین بە دزی باشترە. جا ئەوەیە کە سەرمایەداری مۆنوپۆل پێكدێ. مۆنوپۆلیستەکان پێكدێن. یانێ چ دەکەن. دێن پێکەوە ڕێك دەکەون کە ئێمە، لە سەرتاسەری دونیا نموونەی زۆر جالبمان هەیە. ئەویش نەوت، ئەگەر دیقەتتان کردبێت لە سەر ئەوەی نەوتی بە چەند بفرۆشن ڕێك دەکەون. ئۆپێك (OPEC) دیاری

دەكا. ئەو ولاّتانەی كە نەوت ســادر دەكــەن، ئــەو دیــاری دەكــا. چونكــە شــیركەتە نەوتەكانی گەورەی ئۆپیك ئەوانەن كە تەواوی زەخایری نەفتی تیّدایە.

ئیّستاش لیّرە كە بوون بە مۆنوپۆڵو ئەو دەڵیّ وەرە با ئەوەی بكەین‌و ئەوی دیــش دەڵیّ با ئەوەی بكــەین. بەرەبــەرە ئــەو هاوكاری‌یــە زیــاتریش دەبــیّ، لــە زۆر شــتی دیكەشدا ریّك دەكەون. ئەو سەرمایەداری‌یە كە بەو شیّوەیەی كە ئازاد بووە لەبــەین دەچیّ‌و دەبیّتە سەرمایەداریی مۆنوپۆل. ئەوانــەی مۆنوپــۆلی هــەرە گــەورەن لەگــەڵ دەوڵەت رۆژبەرۆژ نیّزیكتر دەبن. دەوڵەت كە بوو بــە شــەڕ، خــەرجی زۆر دەبــیّ وەك ئیّستای ریّژیمی جمهووریی ئیسلامی، كە خــەرجی زۆر بــوو پوولّــی زۆر چــاپ دەكــا، كۆمەكی مالّیی دەویّ، لە بانكــەكانی خسووســی لــە شــیركەتەكانی خسووســی، لــە نەتیجەدا ئەوە وا دەبیّ كە بەرەبەرە دەوڵەت لە مۆنوپۆلەكان نیّزیك دەبیّتەوە.

جــا لــە مەرحەلەیــەك كــە ئیّمــە ئیّســتا تیّی‌دایــن مەرحەلــەی ســـەرمایەداریی ئیمپریالیستی‌یە، سەرمایەداریی ئیمپریالیستیی دەوڵەتی‌یە. یانی دەوڵەت دەخالّــەت لە هەموو كارەكاندا دەكا. مەسەلەن ئیّستا ئەگەر ئیّوە دیققەتتان كردبیّت دەوڵــەتی ئەمریكایە كە لە باری ئیقتیسادی‌یەوە دەچیّ قەرارداد دەبەستیّ، دەخالّەتیش دەكــا. دەوڵەتی فەرانسە هەر وا، دەوڵەتی ئالمانی رۆژئاوا هەر وا، دەوڵەتی ژاپــۆن هــەر وا. نەتیجە وای لیّ‌دیّ كە دەوڵەت بۆخۆی دەبیّتە شیركەتیّكی گەورەی ئیقتیسادی‌و خــۆی دەكا بە نمایەندەی هەموو خەڵك. دیارە قەت نالّیّ من نمایەندەی سەرمایەدارانم، دەڵیّ من نمایەندەی هەموو خەڵكم. ئینتیخابات دەكریّ، لە ئینتیخابات دەچیّتە ســەر، لــە ولاّتانی دیّموكراتی سەرمایەداری دەبیّتە نمایەندەی دەوڵەت. دەبیّتــە ســەرمایەداریی ئینحساری دەوڵەتی. لە واقیعدا مەرحەلــەی ئیّســتای ســەرمایەداری‌یە، كــە لەگــەڵ دەورانی رەقابەتی ئازاد فەرقی هەیە. ئیدی دەورانی رەقابەتی ئازاد نەماوە.

مەسەلەن ئیّستا بۆخۆتان دەزانن ویدئۆ پەیدا بــووە. ژاپــۆن ویدئــۆی زۆر هــەرزان درووست دەكا، ویدئۆی خۆی دەنیّریّ بۆ ولاّتانی ئورووپای غەربی، لەویّ بــە هــەرزان دەیفرۆشیّ. لە نەتیجەدا خودی ئەو ولاّتانــە نــاتوانن ویدئــۆی خۆیــان بفرۆشــن. چــی دەكەن؟ تەسمیم دەگرن ئیّمە نایەڵین ویدئۆی ژاپۆنی بەو ئاسانیە بیّتە ئــیّرە، یــا دەبــیّ گومركیّكی زۆر بدا یا دەبیّ سەهمیەیەكی زۆر كەم بنیّریّ. حەقی نیە ئەوەندە ویدئــۆ بنیّریّ. بۆ ئەوەی دیفاع لە ئیقتیسادی خۆی بكــا. لــە حــالّیّكدا جــاران ئــازاد بــوو.

كتێبخانەی دیجیتاڵی
www.rabari.org

هەرکەس بە کەیفی خۆی لە هەر جێگایەکی هەر شتێکی فرۆشتبا ئیمکـــانی ئـەوەی هەبوو، گومرك زۆر کەم بوو. جا ئێستا وا نیە. دوایـــە لـە نەتیجـەدا وەزعەکـە وای لیٚدیٚ کە دەوڵەتەکە دێنێتە سەر ئەوە کە دیفاع لە مەنافعی دەوڵەتیی خۆی بکا لـــە موقابیلی سەرمایەدارانی دیکەدا. کە هەرچەند سەرمایەدار ئێستا ئەنتێرناسیۆنالیزە بوە، یانیٚ "بین‌الملل"ی بووە. سەرمایەداری رۆژبەرۆژ زیاتر "بین‌الملل"ی دەبـیٚ، بـەلاٚم لەگەلٚ ئـــەوەش هـەر دەولـەتێکیش، هـەر گرووهێکـی سـەرمایەداریش لـە فیکـری مەنافێعی خۆی دایەو دیفاع لە مەنافێعی خۆی دەکا.

باشە، ئێستا بزانین ئێمە چمان هەیە. ئێمـە لـە واقیـعدا رێژیمـی سـەرمایەداریمان هەیە کە گەیشتۆتە ئاخر مەرحەلەی خۆی کە پێی دەڵێن مەرحەلەی ئیمپریالیســتی. بەلاٚم لە باری ئیقتیسادی‌یەوە، ئێستا مەرحەلەی سەنعەتی کردنـــی لـەمێژە خـەلاس کردوە. گەیشتۆتە مەرحەلەی پاش سەنعەتی‌بوون. وەکو ئەمریکا، ولاٚتانی ئورووپــای غەربی، ئۆستراليا، کانادا، زلاندی تازە ("زلاند نــــو")، ئافریقـای جنووبـی، ئەوانـە ولاٚتانی سەرمایەدارین کە گەیشتوونەتە قۆناغی پاش سەنعەتی بـوون. ئێمـە ئێسـتا پێش سەنعەتی بوونین.

جا سەنعەتی بوون‌و نەبوون لە باری عیلمی‌یەوە روون بکەینەوە یانی چی؟ ئێســتا مەسەلەن دەلێ ئێران ولاٚتێکـــی سـەنعەتی‌یە؟ نـە، کشـتوکالٚی‌یە. بـۆ؟ بـە داهـاتی نەتەوەیی، مەسەلەن داهـــاتی نەتـەوەیی ١٠٠میلیـۆن دۆلارە، ١٠٠میلیـۆن تمەنـە، ئەگەر بەشی زۆری ئەو داهاتە نەتەوەیی‌یە لە کشتوکالٚەوە بیٚ، لـە زەراعەتـەوە بـیٚ، ولاٚتەکـە کشـتوکالٚی‌یە، ئەگـەر داهـاتی نەتـەوەیی لـە سـەنعەتەوە بێـت، ولاٚتەکـە سەنعەتی‌یە. هەرچی پێشکەوتووتر بیٚ زیـاتر لـە سـەنعەتەوەیە. ئـەو ولاٚتانـەی کـە گەیشتوونەتە پاش سەنعەتی‌بوون، ئەو ولاٚتانەن کە بەشی هەرەزۆری داهاتەکەیان لـــە سەنعەتەوە دێت، نە لە کشتوکالٚەوە. مەسەلەن ئێستا مومکینـە پێتـان سـەیر بـیٚ، ئەمریکا لە نەزەر بگرن، کە بۆخۆتان دەزانن لە باری کشتوکالٚەوە نەك خـۆی تـەئمین دەکا، نەك بە زۆر ولاٚتی دیکە گەنمیان پیٚدەفرۆشیٚ، نازانم رۆن‌و کەرە یان حـەتتا زۆر گەنم دەفرۆشیٚ بە ولاٚتێکی وەك "اتحاد شـوروی"، بـە میلیۆنـها تۆنـی پیٚدەفرۆشـیٚ هەموو سالٚیٚ، بە ولاٚتەکانی سۆسیالیســتی دیکـە. بـەلاٚم ئـەوە، دەزانـن نیسـبەتی ئەوانەی کە لە کشتوکالٚی ئەمریکا کار دەکەن بە پێی ئـــەوە دەبـیٚ ئینسـان زۆر ورد

کتێبخانەی دیجیتاڵی
www.rabari.org

بێ. مەسەلەن بڵێین کە لە ٢٥٠ میلیۆن خەڵکی ئەمریکا، ٥٠ میلیۆن کار دەکا، هەموویان کار ناکەن. بەشێکیان منداڵن، بەشێك پیرن. باشە پێتان وایە چەند دەرسەدی ئەو ٥٠ میلیۆنە لە کشتوکاڵدا کار دەکا کە ئەو هەموو داهاتەیان هەیە؟ کەمتر لە ٢٪. جا لەوەڕا بزانن کشتوکاڵی ئەمریکا حاسڵبەخشیە چەند زۆرە. چونکو وڵاتی وامان هەیە کە ٨٠٪، ٩٠٪ی وەکو وڵاتی کوردستانی خۆمانو وڵاتی بەنگلادێش، پاکستانو ئەوانە کار دەکەن لە کشتوکاڵدا، بە ئەندازەی‌کافی غەزای دەس ناکەوێ. لە ئەمریکا فەقەت ٢٪ لە کشتوکاڵ کار دەکەنو لەگەڵ ئەوە خۆی تەئمین دەکاو بە میلیۆنها دەتوانێ سادر بکا. یانێ بەرهەمی سەرانەی یانێ بەرهەمی یەك هێکتار زۆر زیاترە لە زۆر جێگای دیکە. باشە بۆیە پێی دەڵێن وڵاتێکی سەنعەتی. چونکە لە سەنعەتدا بە پێچەوانەوە زۆر زیاتر لە ٢٥٪ کار دەکەن، لەوێ بەرهەمی دەبێ چ بێ. ٢٪ کشتوکاڵ ئەوەندە بەرهەمی هەیە، دەبێ ٢٥٪ی سەنعەت چەندە بەرهەمی هەبێ؟ ئەویش یەکێك لە نیشانەکانی پێشکەوتنە. ئەگەر لە جێگایەکدا بیستتان لە سەنعەتدا خەڵك زیاتر کار دەکا، ئەوە مانای پێشکەوتنە. لە کشتوکاڵ رۆژبەڕۆژ کەمتر کار بکا ئەوە مانای پێشکەوتنە. وەکوو لای خۆمان هەتا ٣٠ساڵ، ٤٠ ساڵ لەوەی پێش لە ئێران، لە کوردستاندا بە گشتی بڵێین ٨٥٪ لە گوندەکان بوون، ١٥٪، ٢٠٪ لە شارەکان بوون. ئێستا ٥٠ بە ٥٠ بوون، ٥٠٪ لە دێیەکان، ٥٠٪ لە شارەکان، کە رۆژبەڕۆژ هەروا دەچێتە پێشێ. دیارە بەداخەوە ئەوە مانای پێشکەوتنی کشتوکاڵەکەمان نیە. ئەوە وەزعێکی تایبەتی‌یە. ئێستا لە ئەوە کە بۆ ئێمە موهیمە رێژیمی سەرمایەداری بریتی‌یە لەو وڵاتانە، لە پێش هەمووانا ئەمریکا، پاشان وڵاتانی ئورووپای غەربی، لە پاشان دیارە ژاپۆن پاشان کانادا، نیوزلەند، ئەو چەند وڵاتەی کە باسمان کرد. بەڵام موهیم ئەوەیە کە ئەگەر هەموو ئەو وڵاتانە ئێمە کۆ بکەینەوە، هەموویان پێکەوە لە واقیعدا نابنە ٢٠٪ی دانیشتووانی دنیا. بەڵام ئەگەر تەماشای داهاتیان بکەین، تەقریبەن ٧٠٪، ٧٥٪ی داهاتی دنیا هی ئەو وڵاتانەیە. ئەمریکا بۆخۆی بە تاقی تەنیا، کە لە واقیعدا ٦٪ تا ٧٪ی دانیشتووانی دنیا لە ئەمریکان، بۆخۆی بە تاقی تەنیا نیوەی بەرهەمی دنیا پێكدێنێ.

کەوابوو نیسبەتەکە بە قازانجی وڵاتانی سەرمایەدارییە. بەڵام لە موقابیل ئەواندا ئێستا مەجموعەیەکی دیکە پێکهاتوە لە وڵاتانی سۆسیالیستی کە بریتییە لە "اتحاد شوروی"، لە چین، لە وڵاتانی سۆسیالیستیی ئورووپای رۆژهەڵاتو چەند وڵات وەکوو کووباو ویتنامو ئەوانە. لە باری دانیشتووانەوە ئەوانە زۆر زیاترن لە وڵاتانی سەرمایەداری، تەقریبەن دانیشتووانیان لەوانەیە سێ بەرابەر بێت، یان زیاتر لە دانیشتووانی وڵاتەکانی سەرمایەداریی پێشکەوتوو. بەڵام لە باری ئیقتیسادییەوە کەمترە. دانیشتووانیان زیاترە، چونکە چین بە تاقی تەنیا نێزیك یەك میلیارد دانیشتووی هەیە، بە قەد هەموو وڵاتانی سەرمایەداری، بەڵکو زیاتریش لە وڵاتانی سەرمایەداری. تەنیا ئەمریکا ٢٥٠ میلیۆنە. بە وڵاتانی دیکەی ئورووپای رۆژهەڵاتەوە ئێستا بەرەبەرە ئەوە دەڕوا ١/٥ تا ٢ میلیارد کەس ئەو رێگایەی دەچن.

پێمخۆش بوو ئەوەڵەن، لێرە کە پاشان دەچینە سەریان نەڵێین، چونکو زۆرجار بەکاری دێنین ئۆردووگای سۆسیالیستی. ئۆردووگای سۆسیالیزم بەو شێوەیە وجوودی نیە. بڵێین وڵاتەکانی سۆسیالیستی چونکە ئۆردووگای سۆسیالیزم ئەوە چینو شوورەوی هەر لە کێشەدان، چینو ویتنام لە کێشەدان، ئەوە یوگۆسلاڤیو ئالبانییە کێشەیان هەیە، کەوابوو بڵێین وڵاتانی سۆسیالیستی. بۆچی؟ لە پاشان باسی دەکەین، دەڵێین وڵاتانی سۆسیالیستی.

بەشی سێهەمی دنیا پاش سەرمایەدارییو سۆسیالیزم، ئەوەیە کە پێیان دەڵێن جیهانی سێهەم. جیهانی سێهەم هەموو ئەو وڵاتانە دەگرێتەوە کە خاریجی ئەو دوو بەشەن، سەرمایەداریو سۆسیالیستی. دیارە جار جار چین بە بەشێك لە جیهانی سێهەمی دەزانن لە باری ئیقتیسادی ـ ئیجتیماعییەوە دەبێ هەر وا بێ، ویتنامیش هەر وا، بەڵام لە باری رێژیمی سۆسیالیستییەو بەشێکە لە وڵاتانی سۆسیالیستی. ئەگەر ئەوانە دەربێنین، ئێستا ئێمە دەزانین کە پێکەوە سۆسیالیزمو سەرمایەداری ٢میلیاردن، ٢میلیارد زیاتری دیکە جیهانی سێهەمن. یانی ئەکسەرییەت ئەو وڵاتانەن کە وڵاتی پاشکەوتوون. نە وڵاتی پێشکەوتووی سەرمایەدارین نە بوون بە وڵاتی سۆسیالیستی. پاشکەوتنەکەیان لە رووی چییەوە دیاری دەکەین؟ داهاتی نەتەوەیی یا داهاتی سەرانە. لە رووی داهاتی سەرانەوە ئەوانە پاشکەوتوون.

لێرەدا گرووهێکی دیکە تایبەتی لەو ولاّتانە هەیە کـە داهـاتی سـەرانەیان زۆرە. بەلاّم ئەوانە زۆر کـــەمن، دانیشـتووانی هەمووشـیان پێکـەوە ئەگـەر بگاتـە ١٠٠، ١٥٠میلیۆن، ئەویش ئەو ولاّتانەن کە نەفت سادر دەکەن. لە عەرەبستانی سـعوودی، کوەیت، ئێرانو عێراقەوە بگرە هەتا دەگاتە جەزائیرو نیجریەو هێنـدێ ولاّتـی دیکـە چونکو دانیشتووانیان زۆرە وەکو ئێران، ئەوەیە نەفتەکە فایدە ناکـا وەزعیـان باشـتر بکا. بـەلاّم بازێکیشـیان بەڕاسـتی داهاتەکـەیان زۆرەو دانیشـتووانیان کەمـە. وەك کوەیت، قەتەر،خودی عەرەبستانی سعوودی، ولاّتەکانی "امارات متحده"و ئەوانـــە. دیارە ئەوانە وەزعیان لە باری داهاتەوە زۆر باشە. بـەلاّم ئەگـەر ئەوانـە لـە لایـەکی دابنێن، ئەوەی دیکە جیـــهانی سـێهەم کـە بەڕاسـتی نزیکـی دوو میلیـاردە وەزعـی ئیقتیسادیی زۆر خراپە، زۆربەی دانیشتووان لەوێن. زۆربەی مەوادی خـامو ئەوانـەش لەوێڕا دەچێتە دەرێ، بەلاّم حەتتا ١٠٪ی بەرهەمی سەنعەتیی دنیاش لەو ولاّتانـەدا نیە. ئـەوەندە وەزع لـە بـاری ئیقتیسـادیەوە لـەو ولاّتانـەدا خراپـە. بـەلاّم ئێمـە تەقسیمێك بوو کە کردمان بۆ ئەوەی کە بەو تەقسیم کردنە بتوانین نیشان بدەیـن کـە سەرمایەداری وەزعی چۆنە، سۆسیالیزم وەزعی چۆنەو لە دنیـای ئێسـتادا ولاّتەکـە، ئەو ولاّتانەی کە زۆر جار ناومان ناوە ئیقتیسادی تێکەلاّو، ئەوانە وەزعیان چۆنە.

بگەڕێینەوە ئێستا بۆ ئەوەی وەزعی سەرمایەداری لە باری "بین‌المللـی"یـەوە روون بکەینەوە. لە باری داخیلی‌یەوە ئەوە بـوو وتمـان. لـە بـاری "بین‌المللی"یـەوە دیـارە مەسەلەکە بەو سادەییە نیە. ئەوەڵەن بەو سادەییە نیە کە ولاّتـەکانی سـەرمایەداری هەموویان پێکەوە یەکدڵو یەکپارچە راوستاون بەرامبەر بە ولاّتانی جیـــهانی سـێهەم یان سۆسیالیستی، شتی وا نیە. بە پێچەوانە ئێمە دەبینین کە لـە زۆر شـتدا ئەوانـە پێکەوە ناتەبایی‌یان هەیە، ئیختیلافاتیان هەیە. حـــەتتا لـەویش زیـاتر زۆرجـاری وا دەبێ زۆر توندوتیژ دژی یەکتر رادەوستن.

ئەمریکا لەگەڵ ئورووپـای غـەربی ئیختیلافـی هەیـە، ژاپـۆن لەگـەڵ ئورووپـای غەربی، لەگەڵ ئەمریکا هەیەتی، ئەگەر هەمووی تەماشا بکەین دەبینین کـە راسـتە هەموویان ولاّتی سەرمایەدارین بەلاّم لە بەینی خۆشیاندا، ئەوانەی کە هەرە گەورەن، بە تایبەتی ئەمریکا، ئەوان بەو شێوەیە کە هەموو ولاّتـەکانی سـەرمایەداری پێیـان خۆشە نایەنە دنیای دەرەوە. مەسەلەن فەرز بکەین ئێستا ئەمریکا بە سـەدان هـەزار

کتێبخانەی دیجیتاڵی
www.rabari.org

لەشکری هەیە لە دەرەوەی وڵاتەکەی. لە ژاپۆنەوە بگرە هەیەتی تا ئورووپای غەربی. باشە ئەگەر وڵاتی سەرمایەدارییە، ئازادە دەڵێی دێموکراتیشـــە، لەشـکری تـۆ لـەو وڵاتانە چ دەکا؟ ئێستا ئەوە ئیختیلاف هەیە لە سەر ئەوە کە ئایا لەشکری ئـەمریکا لە ئورووپای رۆژئاوا هەبێ بە قازانجی ئەو وڵاتانەیە یا نەبێ. لە پاشان، دێینـــە سـەر ئەوە کە مەسائیلی ئیقتیسادی لەگەڵ مەسائیلی ئێستراتژیکی تێکەڵاو دەبێ، هەموو وەختێك ئەوانە پێکەوە وەك یەك نین.

مەسەلەن ئێستا ئەگەر بپرسی لـــە بـاری ئیقتیسـادییەوە ژاپـۆن بـەهێزترە یـان فەرانسە؟ دەبێ بڵێین ژاپۆن بەهێزترە. چونکـە ژاپـۆن ١٥٠میلیۆنـەو لـە زۆر شـتدا پێشکەوتووە، فەرانسە ٥٠میلیۆنە. بەڵام ئەگەر بە گشتی حیسابی بکەین لـــە بـاری ئیستراتژیکییەوە فەرانسە بەهێزترە، چونکە فەرانسە چـەکی ئـەتۆمی هەیـە ژاپـۆن نیەتی. بۆمبی ئەتۆمی ئەوەندەی هەیـە کـە کـەس نـاتوانێ دەسـتدرێژی بـۆ بکـا، ئەوەندەی نیە کە بە سەر خەڵکی دیکەدا دەستدرێژی بکا، بەڵام هەر ئەوەندەی هەیە کە خەڵك نەتوانێ دەستدرێژی بکا بۆ سەر فەرانسە.

مەقســەدی مــن لــەو نموونانــە یــەك شــتە. ئــەویش ئەوەیــە کــە ئــەو دەوڵەتـــە سەرمایەدارییانە یەکپارچەش نین کە هەموو لە یەك لا راوستابن. چونکو زۆر جار وا دێتە بەرچاو کە بەداخەوە ئێمە لە کوردستانو لە ئێراندا تەمایۆلێکی ئاوامان هەیە، حیزبی دێموکرات کەمتر، خەڵکەکە زیاتر، گرووهەکان زۆر زیاتر کـە هـەموو شـتێك سابیتە. مەسەلەن فەرز دەکەین دێت لەگەڵ تۆ ئاوا قســە دەکـا، رێژیمـی خومـەینی زیدی ئیمپریالیستە یان نە؟ باشە ناپرسـی کێـها ئیمپریالیسـت؟ زیـدی کەلیمـەی ئیمپریالیستە؟ بە چی زیدی ئیمپریالیستە؟ ئیمپریالیستیش هەیولایەکە دیاریش نیە لە کوێیە. بێ مەسەلەکە حەل کە. نە، بین تەحلیلی بکەین، بزانین بەراســتی زیـدی ئیمپریالیستە؟ چی کردوە، زیدی ئەو ئیمپریالیزمە کە بڵێین زیـدی ئیمپریالیســتە؟ عەمەڵەن چی کردوە؟ ئایا عەکسی ئەوەی کردوە؟ ئێمە هــەموو وەختــێ دەمـانگوت دەیکا، عەکسی ئەوەی کردوە.

رێژیمێك ناتوانێ زیدی ئیمپریالیستی بێ کە ئەگەر لە داخیلی خۆیدا، لە داخڵـی وڵاتــی خـۆیدا لــە پێـشدا بیهــەوێ دژی ئیمپریالیســتەکان لەبــەین بــەرێ، وەك موجاهیدینی خـەڵك، وەك حـیزبی دێموکـرات. ئەوانـە سـەرکوت دەکـا، چۆن دژی

کتێبخانەی دیجیتاڵی
www.rabari.org

ئیمپریالیستە کە ئەوانە لە پێشدا سەرکوت دەکا کە دژی ئیمپریالیستین؟ چۆن دژی ئیمپریالیستە کە تەواوی وەزعی ئیقتیسادی وڵاتەکە بە شێوەیەك لەبەین دەبا کە وابەستەگی ئێران رۆژبەرۆژ بە ئیمپریالیزم زۆرتر دەبێ. حەتتا مەجبوور بوو لە ئیسرائیل ئەسڵەحە بکڕێ. ئەوانە واقێعیاتن نەك ئەوەی کە هەر شوعار بدەی بە دژی ئیمپریالیزم. چونکە شوعار، کاتێك خومەینی یان هەر کەسێکی دیکە قسە دەکا دەڵێن تەکبیر لە ئاخرەکەیدا جنێو دەدەن مەرگ بەر ئەمریکا، مەرگ بەر ئیسرائیل، مەرگ بەر شوورەوی، بەوە نیە دژی ئیمپریالیستی. ئەوە نابێتە دژی ئیمپریالستی. بێین تەحلیل بکەین مەسەلەن ئێستا زۆر هەوڵ ئەدا رێژیمی جمهووری ئیسلامی کە نیشان بدا کە فەرانسە رێژیمێکی ئیمپریالیستی‌یە. ئەگەر دیققەتتان کردبێت، حەتتا تەبلیغاتی دژی فەرانسەش زیاترە هەتا دژی ئەمریکا. نە لەبەر ئەوەی کە فەرانسە ئیمپریالیستە. لە بەر ئەوەی کە فەرانسە رێگای داوە ئێرانی‌یەکان لە فەرانسە فەعالییەتی ئازادیان هەبێ دژی رێژیمی خومەینی. شووڕای میللی مەقاوەمەت نوێنەری لەوێ هەبێ، حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران رەسمەن دەفتەری هەبێ. دیارە ئەوانە کە باسی ئەوەی دەکا رێژیمی فەرانسە سەهیۆنیستی ـ سۆسیالیستی ـ ئیمپریالیستی‌یە، ئیدی ئەو هەمووو شتێ تێکەڵاو دەکا.

بەڵام واقێعبیانە تەماشا بکەین، ئێمە کە تەماشا دەکەین لە زۆربەی زۆری مەسائیلی ئەساسیی دنیا، فەرانسە ئیختیلافی هەیە لەگەڵ ئەمریکا. ئەمریکا دەیهەوێ حکوومەتی نیکاراگوا بڕووخێنێ، شتێکی وازیحە، نایەوێ کووبایەکی دیکەی بۆ ساز بێ. ئێستا لە نیکاراگوا لە بندەستی ئەمریکا شۆڕشێك هەیەو خەریکە سەردەکەوێ. سەریش کەوتووەو حکوومەتی بەدەستەوەیە، ئەمریکا دەیهەوێ بیڕووخێنێ، فەرانسە ئەسڵەحەی بۆ دەنێرێ. باشە ئەوە چۆن ئەوانە یەکن؟ ئەوە چۆن ئیمپریالیستێکە کە پشتیوانی لە حکوومەتی شۆڕشگێڕی نیکاراگوا دەکا. نموونەی زۆر ئاوا هەیە.

کەوابوو ئێمە بۆ تێگەیشتن ـ وەکو حیزبێکی سیاسی ـ لە چوارچێوەی سەتحی "بین‌المللی"دا بتوانین هەم لە تەزاددی ئیمپریالیستەکانیش ئیستیفادە بکەین‌و هەم بزانین ئەویش نیە کە گوتی زیددی ئیمپریالیستە ئەمنیش لە دوورەوە سڵاوی لێدەکەم. بزانین کێ بەڕاستی ئیمپریالیستە؟ کێ چ دەکا؟ تەماشای کردەوە بکەین.

کتێبخانەی دیجیتاڵی
www.rabari.org

عەمەلی خراپ بوو، ئەوە باش. کردەوەی خراپ نەبوو ئیدی لە خۆڕایی کێشە ساز نەکەین. ئەوە دیارە لە باری یەککگرتوونەبوون‌و یەکپارچە نەبوونی ئیمپریالیستەکانە. حەتتا بەرامبەر بە وڵاتانی سۆسیالیستییش یەککگرتوو و یەکپارچە نین. مەسەلەن ئێستا مەسەلەی دانانی ئەو مووشەکانە لە ئورووپادا هەیە. حەتمەن دەزانن بیستووتانە ئەمریکا دەڵێ من "پرشنگی٢" دادەنێم، شوورەویش لە موقابیلی ئەوەدا دەیەوێ مووشەکی تایبەتیی خۆی "SS20" دابنێ. ئاڵمانی ڕۆژئاوا زۆر مەسەلەکەی بۆ موهیمە، چونکە ئەوەڵێن وڵات ئەگەر شەڕ ببێ، لەبەین بچێ، ئاڵمانی ڕۆژئاوایەو دیارە لە فکری گیانی خۆی دایە. دەڵێ ئێمە با ئاوا بکەین کە نە ئەتۆ دابنێی نە ئەتۆ. بەلاَم ئەمریکا نە، پێی خۆشە هی خۆی دابنێ. چونکو دوورە. لە ئاڵمانی غەربی دیارە ئەمریکا چەندین هەزار کیلومتر دوورە، لە ئەو ناکەوێ ئەو دەیهەوێ ئاڵمانی غەربی بکا بە پێشجەبهەی خۆی. دەبینین کە لەوێ ئیختیلاف هەیەو لەو ئیختیلافانە ئیستیفادە بکەین.

مەقسەدم ئەوەیە کە ئێمە کە باسی سەرمایەداری دەکەین، ئەساسی سەرمایەداری لە سەر چی ڕاوەستاوە، ئەوەی کە باسمان کرد، بەو شێوە عیلمی‌یەی کە باسمان کردو دیارە دەبێ بڵێین ئەو سەرمایەداری‌یە یەکدڵ‌و یەکپارچە نیە، لە پاشان ئەو سەرمایەداری‌یە ئەوەش نیە کە ئێمە بڵێین هەرچی لەوێ هەیە خراپە. ئێستا هەر ئەو جمهووری ئیسلامی‌یەو ئەوانەی ماوەیەکی زۆر پشتیوانیان لێ‌دەکرد، دەڵێن سەرمایەداری وابوو و واچوو، مەرگ بەر ئەمریکا، ئاڵمانی غەربی وایە، خراپە. حوجەتولئیسلامەکان پێیان خۆشە سواری بێنز بن‌و بێنزیش لە ئاڵمان دەکڕن. پێیان خۆشە هێلی‌کۆپتێر بکڕن، پێیان خۆشە فانتۆمەکانیان کار بکا، لە کوێ دابینی بکەن؟ لە ئەمریکا. حەتتا چەکی لە ئیسرائیل دەکڕن. بڕوام پێ‌بکەن سێ ساڵ لەوەی پێش، من ـ دیارە ئەوەڵ کەس بووین کە زانیمان ئێران چەکی لە ئیسرائیل دەکڕێ ـ لە کۆنفرانسێکی مەتبووعاتی لە پاریس گوتم ئێران ئەسڵەحەی دەکڕێ لە ئیسرائیل. بڕێك پێکەنین. پێیان وابوو کە هەروا قسەیەکە کە دەیکەم. ئەوجارە کە من، ساڵێك لەوەی پێش لەوێ بووم، هەر ئەو خەبەرنیگارە دەیگوت هیچم لە بیر ناچێ کە تۆ ئەوەڵ کەس بووی کە ئەوەت گوت. دیارە زۆر شتی دیکەش دەزانی کە پێمان نالێی.، دیارە ئەو مەبەستی ئەوە بوو کە خەبەرم لێ‌وەرگرێ. مەبەستم ئەوەیە کە کەس بڕوای

کتێبخانەی دیجیتاڵی
www.rabari.org

نەدەکرد کە "آیت‌اللە"یەك کە دەیهەوێ لە ڕێگــای کەربــەلاوە بچــێ قــودس بگــرێ، دەیهەوێ قودس بە ئەسڵەحەی ئیسرائیل بگرێ. ...

دێن لە خومەینیش شت دەکــڕنو دەیبەنــەوە، ئینگلــیز کــاری بــەوە نیــە ڕێژیمــی "آیت‌اللە خمینی" خوێنمژە، ئینسانکوژە، کورد لەبەین دەباو موجاهدینی ســەرکوت دەکاو زندانەکانی پڕ لە شکەنجە هەیە، ئەوانە جەنبین بــۆ وی، ســەرمایەدار قــازانجی خۆی دەوێو سوودی خۆی دەوێ.

ئەوە مەقسەدم ئەوەیە کە لێرە یانێ لە ولأتی سەرمایەداریدا ئەوەی حاکمییــەتی بە دەستەوەیە لە پێش هەمووان سوودە. ئەوانی دیکە جەنبین، یانێ ئەوانی دیکە لــە پشتەوەن، مەسەلەن فەرزکەین نموونەیەکی دیکەتان بۆ دێنم کە پێمخۆشە ئەوانــە زۆر باش حاڵی بن. گوێ لە "صدای امریکا" بگرن، هەموو کەس دەزانێ ئەوانەی کە لــە ئەفغانســتان موبــارزە دەکــەن زیــددی ئەرتەشــی شــوورەوی، زیــددی حکوومــەتی ئەفغانستان، هەموویان یان زۆربەی زۆریان ئینسانی پاشکەوتوون. وەکوو ئەوانەی کە ئێستا ئەمڕۆ هەمانە لە ئێران "موجاهیدینی ئیســلامی". بــەلأم باســی ئــەوان کــە دەگاتە لای "صدای امریکا" هەموو ڕۆژێ باسیان دەکا، هەر دوو نەفــەر بکــوژرێ، هەر بچووکترین شتێك لە سەر ئەفغانستان بێ نیوسەعات لە سەری دەڕوا. باشە بەلأم ئێمە هەرچی ئەخبار بدەین لە سەر کوردستان باسی ناکــەن، خەبــەری زۆر موهیمــتر لەوەی لە ئەفغانستان قەوماوە باســی ناکــەن. زۆر جــاریش باســی بکــا دەیهێنێتــە خوارێ باسی حــیزبی دێموکــرات ناکــا، دەڵــێ عەشــایری کوردســتان هەیــە. حــەتتا مەسەلەن لە باتی ئەوە ناوی من کە بێنێ بڵێ ســکرتێری حــیزبی دێموکراتــە، دەڵــێ ڕەئیس عەشیرەتە، بۆخۆم دیومە، ڕەئیس قەبیلەیە تازە عەشیرەتی چی، قەبیلەکە هی سەد ساڵ لەوەوپێشە. دێنێتە خوارێ ئەرزشەکەی سەتحی، بۆ؟ واقعیەتەکەی ئەوەیە.

ئێمــە ئێســتا هەمانــە بــەرادەری خەبــەرنگاری فەرانســەوی وتــی مــن دەچمــە ئەفغانستان چوو و نووسیویشیانە، حەتتا بە موقایسە نووسیویانە. کتێبێك دەرچــووە لە فەرانسە مەقالەی لە سەر کوردستانی ئێرانــە، مەقالــەی لــە ســەر ئەفغانســتانەو موقایسە دەکا بە قازانجی ئێمەو ئەوانە زەمینو زەمان فەرقیان هەیە. ئەوە چەندە لــە پێشە، چەند پێشکەوتووە، چەند مودێڕنە، ئەوی دیکە چــەند پاشــکەوتووەو خراپــە. ئێمە بۆخۆمان دەزانین دیارە چەندە ڕەخنەمان لە سەرەو چەندە ئیرادمان هەیــە بــەلأم

ئەوە شتێکی دیکەیە بەڵام ئەو وا درووستی دەکا. باشە ئەدی بۆ "صدای امریکا" وا دەکا. "صدای امریکا" ئەو شتەی زیدی شوورەوی بێ پێـی خۆشـە گـەورەی بکـاو باسی لە سەر بکاو شتی لە سەر دابنێ، بەڵام بۆ هی کورد بۆ بیکا، چ قازانجێکی بـۆ وی هەیە، تورکیە لە خۆی عاجز بکا کە دۆستیەتی، ئێران لە خۆ عاجز بکـا کـە لـە بنەوە دۆستایەتیی لەگەڵ دەکا یا عـێراقی لـە خـۆ عـاجز بکـا کـە لەگـەڵ ئـەویش دۆستایەتی دەست پێکردووە؟ بۆ بیکا؟ قازانجەکەی ئەوەی ناهێنێ بیکا یانێ زەرەری زیاترە لە قازانجی، عاشقی چاوی کوردانیش نەبووە. ئەو هەموو باسو قسەیە لە سەر بەشەردۆستیو دێموکراسیو نازانم چیو ئەوانە هەمووی قسەی پووچـە. کـەوابوو ئـی وی زۆر گەورە دەکا، باسی دەکا، وەڵاهی یـەك نەفـەر بریـندار بـێ وەك خەبـەرێکی موهیم باسی دەکا. بەڵام ئـی مـە سـەدان کـەس بکـووژرێ لـە پاسـدار، شـتی زۆر گرنگیش بقەومێ یەك کەلیمەش باسی ناکەن.

بێمە سەر ئەوەی سەرمایەداری ئێمە بەو شێوەیە دەناسین، ئەوەندەیش بە نـەزەری من لە شەرایەتی ئێستادا بۆ بەحس باشە. بەڵام دەبـێ ئـەوەی بڵێـین سـەرمایەداری راسـتە کـەوا بـەرەو لەبـەینچوون دەڕوا لـە بـاری ئیجتیمـاعیو ئیقتیسادیشـەوە مەحکوومە، باسیش دەکـەین باسـی سۆسـیالیزمان کـرد بۆچـی؟ بـەڵام دەبـێ ئـەو واقعییەتەش ببینین کە سەرمایەداری زەخیرەی زۆرە، نوقتەی ئیتیکای زۆرە. جارێ بە تەواوی ئامادە نەبووە بۆ لەبەین چوونو ئەگەر کەسێك تەسەور دەکا کە سـبەینێ لـە ئەمریکا مەقسـەدم ئێتانزۆنیـە کـە ماوەیـەك موسـتەعمەرەی ئەمریکایـە لـەوێ کرێکاران دەست دەدەنە تفەنگو شۆڕشی چەکدارانە دەکەن دیارە ئاگایان لـە دونیـای نیە، یا ئەگەر پێموایە ئەوە لە سوئیسی بەو جۆرە بقەومێ هەروا ئاگایـان لـە دونیـا نیە. پێی وابێ لە سوئێد شتی وا ببێ، نابێ. ئەوەی کە لە رووسیە بووە وەختی خـۆی ساڵی ١٩١٧ بەو شێوەیە لە هیچ یەك لە وڵاتـان تیکـرار ناکرێتـەوە. نـە ئیمکـانی هەیەو نە رێگا هەیە. دەبێ کرێکارانی ئەو وڵاتانە رێگایەکی دیکە ببیننەوە.

دیارە هەر کرێکارێ هەر وڵاتێك ناچین، لێرە لـەوەشدا پێموایـە لەگـەڵ کۆمەڵـە فەرقمان هەیە کە ئێستا برادەرانـی حـیزبی کومۆنیسـتیان چوونـە دەرێ بـۆ ئـەوەی ئەنتێرناسیۆناڵی پێنجەم دابنێنو کرێکارانی جیهان فێر کەن، کە چۆن موبارزە بکـەن ئێمە ئەو ئیدیعایەمان نیەو ئەمن پێموایە کرێکاری هەر وڵاتێك زۆر باشتر لـە ئێمـە

کتێبخانەی دیجیتاڵی
www.rabari.org

دەزانیٚ چۆن موبارزە بکا. هەروەها کە بۆخۆمان پێمان وایە باشتر لـە هـەموو کـەس دەزانین کە لە کوردستان چۆن دەبیٚ موبارزە بکەین ئەوانیش باشتر لە ئێمــە دەزانــن. باشە فێریان ناکەین. هەر چینی کرێکار ولاٚتێك لــە سیاســەتەکانیان ڕێگــای خۆیــان دەبیننەوە. دەڵێم ئەو ڕێگایە نابێتە ئەم ڕێگایە. مەقسەدم ئەوەیە کە ســەرمایەداری بەو ئاسانی‌یە لەبەین ناچیٚ.

دەمێنێتەوە سەر مەسەلەی ئەوەی کە باشە لە ڕێگای شــەڕەوە لەبــەینی بــەرین، ئەوەی کە وەختی خۆی مــەرحوومی خودالێخۆشــبوو "مــائۆ تســە دون" زۆر بــاوەڕ بەوەی هەبوو لە ڕێگای شەڕەوە حەتتا دەیگوت: "ئێمــە بــا شــەڕەکە بکــەین شــەڕی ئەتۆمییش بیٚ قــەیدی ناکــا، پــاش شــەڕ تەمــەدونێك درووســت دەکــەین لــە ســەر وێرانەکانی شەڕ کە لەو تەمەدونەی ئێستا سەدجار باشتر بیٚ." دیارە ئەوە نازانم پاش شەڕی ئەتۆم کیٚ دەمێنێتەوە هەتا ئەو تەمەدونە درووست بکا، بەلاٚم ئەوەی دەگوت، خوەشبەختانە ئەوانیش ئەوەی ناڵێن. باشە، کەوابوو ئەگــەر شــەڕ بــیٚ، بــە شــەڕیش نابیٚ. شەڕ بۆ نابیٚ؟ شەڕی وردە، شەڕی ئێرانو عێراق، شەڕ لە "ویتنــام"، شــەڕ لــە بەینی نازانم تایلەندو کامبۆج، ئەوانە دەبیٚ. بەلاٚم شەڕی جیهانی نابیٚ. چونکــە ئــەو هێزە کە دەبیٚ شەڕ بکا هێزێکی ئــەوەی بــە فارســی پێــی دەڵێــن "بــازدارندە"شــی لەگەڵە. هەر شەڕێکی جیــهانی یــانیٚ شــەڕی ئــەتۆم. لــە واقیٚــعدا ئــەوەش بۆخــۆی پرۆسەیەکی دیالیکتیکی‌یــە. شــەڕی درووســت کردنــی ســیلاح بۆخــۆی ســیلاحێکی درووست کردووە کە بوەتە مانێعی شەڕ، شەڕ سیلاحی ئەتۆمی درووست کردووە کــە ئێستا سیلاحی ئەتۆمی گەورەترین مانێعی شەڕە. هەرکەس شەڕەکە دەســت پیٚبکــا دەبێتە هۆی ئەوە کە هەر دوو لا لەبەین بچن. ئەوەندە چووەتە پێشیٚ کە پێم وانیە لە پاش ئەوە ئیدی کەسێك لەو دونیایەدا بمێنێت کە پێی خۆش بیٚ بمێنێتــەوە کــە بێــت تەمەدونێکی دیکە درووست بکا.

لە هەر حاڵدا مەسەلەی شەڕیش کەوابوو حەلی ناکا. بە شەڕیش ئەوە نیە خۆ لــە داخیلی ئێراندا ئێمە چەك هەڵگرینو لەگەڵ ڕێژیمی خومەینی شەڕ بکــەین، ئــەوەندە شەڕ بکەین هەتا ماندووی کەین یا شتەکانمان قبووڵ بکا، داخوازەکانمان قبــوول بکــا کە زەحمەتە یان ڕێژیمێکی دیکە بێتە سەرکار کە داخوازەکانمان قبــوول بکــا. ئــەوەش هەر شەڕی ئەتۆمی نیە. ئەگەر شەڕەکە گەورە بێت ئێستاش هەر یەك نەفەر ئەتۆمی

کتێبخانەی دیجیتاڵی
www.rabari.org

نیــه. چــین هەیــەتی، شــوورەوی هەیــەتی، ئامریکــا هەیــەتی، فەرانســە هەیــەتی، ئینگلستان هەیەتی زۆر ولاتی دیکەش خەریکن درووستی دەکەن، ئێستا لەو رۆژانەدا خەبەر هەیە کە رێژیمی خومەینیش خەریکە بۆمبی ئــەتۆمی درووســت دەکــا. باشــە ئەگەر وایە شەڕیش مەسەلەکە حەل ناکــا. کــەوابوو رێگــا تــەنیا رێگــای موبــارزەی درێژخایەنــەو موبــارزەی دوورو درێــژە. ئەگــەر دەمانــەوێو دۆزینــەوەیو دیتنــەوەی وەزعێك لە داخلی هەر ولاتێك‌دا کە بتوانێ هەر میللەتێك بە شێوەی خــۆی، رێگــای خۆی بگرێتە بەر. دەنا من بێم بلێم ئەوەی کە لە شۆڕشی ئۆکتۆبردا کەشــتیی ئــادرۆ هاتو دەستی بە تەقە کردو چۆن قەسری زمستانی‌یان گرتو بوو بە شۆڕشی ئۆکتۆبــر ئەوە تیکرار بکرێتەوە، ئەگەر چاوەڕوانی ئەوە بین کــە سەعاتســازەکانی ســووئیس، کرێکارانی سەعاتسازیی سووئیس، ئەوان بێن چەك هەلبگرن ئەوە ئیدی ئێمە دەبــێ هەتا قیامەت هەر چاوەڕوان بین، قەد شتی وا نابێ.

مەقسەدم ئەوەیە کە هەر ئەوە کە ئێمە چەك هەڵنەگرین خراپە، ئەوەش راست لە شەرایەتی ئەواندا چەك هەلگرتنی ئەوانــە، ئێســتا لــە فەرانســەدا هەرکــەس چــەك هەلگرێ ئەوانی دیکە هەموو "متحد"ن کــە ســەرکوتی بکــەن. ئەســلەن کــەس بــە فیکریدا نایە چەك هەلگرێ. لە ولاتێ وەکو فەرانسەو ســوئێدو ئینگلســتانو ئەوانــە ئەسلەن خەیالە. کەوابوو هیچ رێگا بێجگە لە موبارزەی سیاسی موسالمەتئامیز نیــە هەتا ئاخیر. رێگای دیکە نیە، شەڕیش مەسەلەکە حەل ناکا. مومکینە بوحران پێــك بێ، کۆمەك بکا لە ئینتیخاباتێك‌دا مەسەلەن ئێستا لە فەرانسە پاش ماوەیەکی زۆر حیزبی کومۆنیستیی "سۆسیالیست" ســەرکەوتووە، ئەگــەر بتوانــن ســەرکەون هــەم دەتوانن بەرنامەکەیان جێبەجێ بکەنو هەم لە سەری کار بمێننەوە، دەبــێ هــەردووکی بێ. مەسەلەن لە سەر کار بمێننەوەو بەرنامەکەیان جێبەجێ نەکــەن خەلکەکــە لێیــان دەکشێتەوە، بەرنامەکە دیارە جێبەجێ بکــەن بــەلام ئیمکــانی نــەبێ لــە ســەر کــار بمێننەوە هیچیان پێ‌ناکرێ. ئەگەر هەردووکیان پێ بکرێ ئەو وەختە بە نــەزەری مــن بلێین بەدیلێکی دیکە، ئالترناتیڤێکی دیکە پەیدا دەبێ. کەوابوو دەبێ موبارزەکە بــە شێوەی سیاسی بلێین موسالمەتئامیز بێ.

ئەوەمان کە گوت دیارە دێینە سەر مەسەلەی نەزەری ئێمە لە سەر سەرمایەداری کە لە پاشان باسی دەکەین. دیارە روونە، ئێمە گوتوومانەو ناشیشارینەوە سەرمایەداری دەبێ لەبەین بچێ. ئێمە سەرمایەداری نەفی دەکەینەوە، سەرمایەداری رەد دەکەینەوە. لە بناغەوە رەدی دەکەینەوە. بە چەوساندنەوەو حەتا بەو سوسیال دێموکراتی‌یەی کە دەیهەوێ هەڵی بسوورێنێ بەلاّم دەیهەوێ رایگرێ، ئێمە نامانەوێ رایگرێ. مەسەلەن ئێمە نەزەرمان ئەوەیە کە سەرمایەداری بەو شێوەیە لە کوردستاندا پێکنەهاتووە، نابێ بهێڵین پێک بێت، نابێ بهێڵین سەرکەوێت. ئەو عەناسوری سەرمایەداری‌یە، عەناسور مەقسەدم ئەشخاس نیە، یانێ شەواهیدو قەرائنی سەرمایەداری کە پێکهاتووە لە کوردستاندا ئەوەش بەرەبەرە دەبێ لەبەین بەرین‌و ئەگەر شۆڕشەکەمان سەرکەوت دیارە ئەو وەختە خودی سەرکەوتنی شۆڕشەکەمان سەرکەوتنی رێگای سۆسیالیستی‌یە بە سەر رێگای سەرمایەداری‌دا.

سۆسیالیزم‌و ئابووریی سۆسیالیستی

کەلیمەی سۆسیالیزم لە کەلیمەی "سۆسیال" درووست کراوە. سۆسیال یانیٚ ئیجتیماعی. ئەوەی کە قەدیم لە ئیٚرانیٚ ئەوانەی کە موبارزەیان دەکرد حیزبی "اجتماعیون" هەبوو، ئەوانە یانیٚ سۆسیالیزمیان داوا دەکرد. ئەوانەی کە داوای ئیجتیماعی کردنی لە پیٚش هەموواندا ئەبزاری بەرهەمهیٚنان "وسایل تولید" دەکەن، ئەوە پیٚیان دەڵیٚن سۆسیالیست. دیارە سۆسیالیزمی بڵیٚین خەیاڵی هەبووە، ئەو وەختە هەبووە تەخەیولی هەبووە کە لە فیکریدا درووستی کردووە، وڵاتیٚکی وا خۆش بیٚ‌و ئەوە لە چیرۆکەکاندا بیستووتانە کە دەگەیشتنە جیٚگایەکی دارو بەردی جوان بوو، پڕ بوو لە گوڵ‌و ئاوو نازانم هەموو شتیٚکی باش بوو، حەتتا پادشاکەشی عادڵ بوو. کچی پادشاکەش وا جوان بوو نازانم چی بوو ئەوانە هەمووشی، ئەوە وەکو شتیٚکی خەیاڵی درووست دەکرا هەتا نیٚوەڕاستی قەڕنی لە واقیٚعدا "١٩". لە نیٚوەڕاستی قەڕنی "١٩"وە ئیدی سۆسیالیزمی عیلمی پیٚکهات.

سۆسیالیزمی عیلمی ئەوەیە کە بەڵیٚ ئەو سۆسیالیزمە ئیمکانی هەیە پیٚکی بیٚنین بەڵام نە خەیاڵ، موبارزەی بۆ بکەین چوارچیٚوەی پیٚوەندییەکانی سەرمایەداری تیٚک دەین. تیٚکدانی چوارچیٚوەی پیٚوەندییەکانی سەرمایەداری ـ بۆ ئیٚمە ئیٚستا روونە. هەموومان ئیقتیسادداںین لیٚرە ـ یانیٚ لابردنی چەوساندنەوە. ئەوە لابەرین، ئەبزاری تەولید بکەینە سۆسیالیستی، میللی بکریٚ، سەرمایەدار ساحیٚبی کارخانە نەبیٚ، هەموو کۆمەڵ ساحیٚبی کارخانە بن، کریٚکاران بۆخۆیان ساحیٚبی کارخانە بن‌و ئەوە

کتێبخانەی دیجیتاڵی
www.rabari.org

دەبێتە زەمینە بۆ درووست کردنی سۆسیالیزم. کەوابوو سۆسیالیزم تەنیا یەك باری ئیقتیسادیو ئیجتیماعی نیە، سۆسیالیزم باری فەرهەنگیی هەیە، سۆسیالیزم باری سیاسیی هەیە، سۆسیالیزم لە واقیعدا کۆمەڵێکی گشتیـیە کە هەموو بوارەکانی ژیانی ئادەمیزاد دەگرێتەوە. ئەوە نیە کە من هەر ئەوەندە هاتم کارخانەکانم کرد بە میللی ئەوە بوو بە سۆسیالیزم. بەداخەوە ئەوەش لە ئێرانی خۆماندا زۆر باو بووە، مەسەلەن فەرزکەین زۆر بەڕاستی بە شێوەیەك کە بۆ پێکەنین دەبوو، بە تایبەت بۆ ئەوانە کە ئیدیعای مارکسیسمی دەکەن بۆ ئەوان بۆ پێکەنینی دەبوو، دەهاتن دەیانگوت ئەوە نیە ڕێژیمی خومەینی زیدی ئیمپریالیستە، بازەرگانی خارجی میللی دەکا؟! دیارە ئەوە بازەرگانی خارجی میللی کردن نەبوو ئەوەڵەن، لە پاشان حەتتا ئەگەر ئەوەشی میللی کردبا ئەوە نە سۆسیالیزم بوو نە زیددی ئیمپریالیزم بوو نە هیچ.

مەقسەدم ئەوەیە کە ئێمە ئامادەگیی فیکریمان هەبێ کە سۆسیالیزم زۆر "جامع"ترو کامڵترە لەوە کە بە میللیکردنێك جێبەجێ بکرێ. کۆمەڵێك دەبێ پێك بێ کە لەو کۆمەڵەدا ئەسڵ ئەوەیە کە گوتراوە. مەقسەدم ئەوەیە کە ئەوانە خۆیان بە مارکسیست دەزانن ئەو ئەسڵە لەبیر دەکەن. ئەسڵ ئەوەیە کە سۆسیالیزم ئەو کۆمەڵەیە کە مێعیاری پێوەندیی ئینسان لەگەڵ کۆمەڵ، پێوەندیی ئادەمیزاد لەگەڵ کۆمەڵ تەنیاو تەنیا کارە. بە پێی ئەو ئەسڵە کە گوتراوە ئەوەڵجار لە "گۆتا"، لە ئینتیخابی بەرنامەی گۆتا، کۆنگرەیەکی حیزبی سوسیال دێموکرات پێکهاتبوو ـ "گۆتا" شارێکە لە ئاڵمان ـ لەو کۆنگرەیەدا بەرنامەیەکیان هێنابوو مارکسو ئەنگێلس کە ئەو وەختە هەردووکیان زیندوو بوون ئێنتێقادێکیان نووسیوە بەو بەرنامەی گۆتا لە ساڵی ١٨٧٥ لەو ئێنتێقادەدا ئەوە هاتووە بۆ یەکەم جار هەم سۆسیالیزم چیە، هەم کومۆنیزم چیە.

سۆسیالیزم ئەوەیە کە هەر کەس بە پێی لیاقەتی خۆی کاری دەدرێتێ، بە پێی ئێستێعدادی خۆی کاری دەدرێتێ، هەرکەس بە پێی ئیستێعدادی خۆی، لیاقەتی خۆی کار دەکاو بە پێی کاری خۆی لە کۆمەڵ شت وەردەگرێ. جا ئەوە شوعارەکە ئەوەیە: (هەرکەس بە پێی ئیستێعدادی خۆی، بۆ هەرکەس بە پێی کاری خۆی)، یانێ مێعیار تەنیا دەبێتە کار. ئیدی یەکێك بابی دەوڵەمەندەو، یەکێك ئەملاکی هەیە،

کتێبخانەی دیجیتاڵی
www.rabari.org

یەکێك نازانم بابی بانکدارە، یەکێك کارخانەی هەبووەو هەزارویەك ئیمتیازی دیکە، هەموویان دەبنە هیچ لە موقابیلی یەك مێعیار، ئەوانەی کە دیارە ئەوە شتێکی ئەسڵە ئەوەی کە کار دەکا بە پێی کاری خۆی شتی دەدەنێ، حەقی دەدەنێ. ئەو حەقە مومکینە نەقدی بێ، ئەو حەقە مومکینە غەیرنەقدی بێت. هەر لەوەڕا دیارە، چونکو ئیستێعدادی ئینسانەکان هەموو وەك یەك نیە. خۆ هەر لەوەڕا دیارە لە سۆسیالیزمدا هەموو وەك یەك نابن، ئەوەی ئیستێعدادی زیاترە، قابلییەتی زیاترە، زیاتر وەردەگرێ. ئەوەی ئیستێعدادی کەمترە، قابلییەتی کەمترە، کەمتر وەردەگرێ. کەوابوو سۆسیالیزم با فریو نەدەین خۆمان زۆر عادیلانەترە لە سەرمایەداری. پاشان لە سەر ئەوە دیسان قسە دەکەین بۆچی، بەڵام هەر لە ئێستاوە دیارە عادیلانەترە بەڵام ئیدی بە تەواوەتی عادیلانە نیە.

بۆ نموونەکان فەرز دەکەین دوو نەفەر لە نەزەر دەگرین. هەردووکیان قابلییەتیان وەکو یەکە ـ دیارە من وا دادەنێم ـ بەڵام یەکێکیان هەشت، نۆ منداڵی هەیە ئەوی دیکەیان بە تاقی تەنیایە، مەسەلەن خێزانی هەیە. بە قەت یەك وەردەگرن، هێندێ ئیمتیاز بۆ منداڵەکان هەیە بەڵام ئەوە مەسەلەی ئەساسی حەل ناکا. ئەگەر بمانەوێ تەواوی عادیلانە بێ دەبێ چۆن بێ؟ نابێ بە پێی کاری خۆیان وەربگرن، دەبێ بە پێی ئیحتیاجی خۆیان وەرگرن. لە حاڵەتێکی موعەییەندا بە پێی ئیحتیاجیان چۆنە ئەوە وەربگرن. مەسەلەن ئێستا لێرە ئەوە تەقریبەن کومۆنیسم بەرقەرارە لەو زانکۆیە بۆچی؟ چونکە هەرکەس بە پێی ئیحتیاجی خۆی ئەوەی کە ئیمکان هەیە وەردەگرێ، ناڵێن ئەتۆ چونکو شاگردێکی باشی وەرە دوو هێلکە، ئەتۆ شاگردێکی خراپی وەرە یەك هێلکە، ئەوە نیە، هەموو ئەگەر هێلکە هەبێ یەکێ یەك دانە، پەنیر هەبێ یەکێ یەکێك.

تەقریبەن دیارە ئەوە موقایسەیەکی سادەیە، بۆ تێگەیاندنە، دەنا واقعییەت فەرقی هەیە. چونکە لە کومۆنیزمدا ئەوەندە کۆمەڵ دەچێتە پێشێ، ئەوەندە شت زۆر دەبێ کە هەموو کەس دەتوانێ بە پێی ئێحتیاجی خۆی وەرگرێ. ئەو تەربیەتەش دەبێ کە کابرا لە گیرفانی خۆی نەڵێ زیادی بێ، چونکە ئێستا فیکر دەکاتەوە ئێستا کە وای لێهات ئەمن مەسەلەن دەچمە دووکانی قەنادی گیرفانی خۆم پڕ دەکەم لە شیرینی یەکێکیشی دەخۆم، ئیدی ئەو وەختە بۆ پڕی کەم، ئەمن دەزانم هەموو

وەختێك بچمە دووكانی قەنناد‌ی هەموو وەختێك ئەو شیرینی‌یە هەیە. مەسەلەن فەرز بكەن ئێوە بەیانیان كە هەڵدەستن هەموو وەختێك كانی‌یەك هەیە ئاوێكی زۆر خۆشیشی هەیەو دوو، سێ هەنگاو دوورە لە ماڵەكەتان، باشە ئێوە دەچن ئاوەكە پڕ دەكەنەوەو دەیهێنن بۆشكە بە بۆشكە دەیشارنەوە؟ شتی وا بۆ دەكەن؟ زۆر سووكە ئەمن وەختێك كە ئاوی تازەیە دەچم دەستم بشۆم، ئاوەكە دەخۆم. ئەوەش وای لێدێ. دیارە ئەو مەسەلەی پەروەردە كردنو تەربیەتو ئەوانەیە بەلاّم كارم ئێستا بە سۆسیالیزمە، بەلاّم فەرقەكەی چی بوو لەگەڵ كومۆنیزم؟ لە كومۆنیزمدا هەموو كەس بە پێی كاری خۆی كار دەكا، بە پێی ئیستێعدادی خۆی كاری دەدەنێ بەلاّم بە پێی ئیحتیاجی خۆی دەدەنێ. ئەوە لە زانكۆی حیزبی دێموكراتدا وایە دەنا لە كۆمەڵ دەزانن كە وانیە. بەلاّم لە سەر سۆسیالیزم هەر ئەوە خۆی نموونەی ئەوەیە كە فەرق دەكا، چونكە یەكێك ئیستێعدادی باشترە زیاتر وەردەگرێ، ئەوەی ئیستێعدادی كەمترە كەمتر وەردەگرێ. هەر بۆ ئەوەیش لە وڵاتەكانی سۆسیالیستی‌دا فەرق هەیە لە ژیانی خەڵكی.

بەلاّم ئێستا با بین بزانین ئۆسووڵەن باوە بۆچی؟ مەسەلە چیە مەسەلەن حیزبی دێموكرات هەستاوە هاتووە دەڵێ سۆسیالیزمم دەوێ، چ قازانجێكی هەیە ئەو سۆسیالیزمە، دیارە پاشانیش كورتەباسی هێناوەو كێشەی ساز كردووەو ئەوە بۆچیە؟ ئەسڵەن سۆسیالیزم بۆچیە؟ بۆم باس بكەن ئەسڵەن سۆسیالیزم قازانجی هەیە بۆ ئێمە كە داوای دەكەین؟ یا خودای نەخواستە حیزبی دێموكراتیش تابیعی جەوە، هەركەس سۆسیالیزمی بوێ پێشكەوتووە ئەویش لەبەر ئەوەی كە پاش نەكەوێ لەوانی دیكە سۆسیالیزمی دەوێ. ئەمن پێم‌وایە ئێوە تەجروبەتان هەیە كە حیزبی دێموكرات بە دوای جەو ناكەوێ. عەكسی ئەوە حیزبی دێموكرات، حیزبێكە كە جەو دەشكێنێ، شكاندوویەتی. وەختێك سەفارەتی ئەمریكایان گرت ئەگەر لەبیرتان مابێ تەنیا حیزبێك كە پشتیوانیی لێنەكرد حیزبی دێموكرات بوو. مەحكوومیشی كرد. نە لە بەر خاتری ئامریكا، لەبەر ئەوە كە ئۆسووڵی دیپلۆماسیی نێونەتەوەیی لە بەرچاو گیرابوو. لە كوردەواری‌دا ئەتۆ قاتڵێك بنێری بۆ لای یەكی دیكە نایگرێ زیندانیی بكا. ئەگەر بیگرێ زیندانیی بكا عەیبە. لە رەوتی "بینالمللی" (نێونەتەوەیی)شدا وایە. ئەوە هاوارە زیدی ئیمپریالیستیو زیدی ئەمریكایی ئێمە لە چیەوە دێ،

جەوەکەمان شکاند. ئێستا لە دەرەوە پێمان دەڵێن ئەو وەختە، زۆرکەس دەڵێن حیزبی دێموکرات تەنیا حیزبێکی سیاسی بوو نەچوە ژێر ئەو جەوە.

شەڕی ئێرانو عێراق ساز بوو زۆر لەو ڕێکخراوانە کە ئێستا لەو دۆلاّنەدان شەڕ دەکەن لەگەڵ ڕێژیمی ئێرانیّ ئەو وەختە چوون شەڕیان لەگەڵ عێراق کرد شەهیدیشیان دا. لە موجاهیدەوە بگرە هەتا دەگاتە چریکی فیدایی. حیزبی دێموکرات نەزەری خۆی زۆر بە روونی گوت: "حەقی خۆمان دەداتیّ دەچین شەڕیشی بۆ دەکەین، دیفاع لە وەتەنیش دەکەین. حەقی ئێمە نەدا حازر نین دیفاع لە حاکمییەتی ئاخوندان بکەین." جوملەکەم زۆر چاك لەبیرە، حازر نەبووین. دەیانگوت حیزبی دێموکرات بەعسییەو فلاّنە. ئەوانە کە بە ئێمەیان دەگوت بەعسی بۆخۆیان لە ئێمە بەعسیترن، بە وەلاّهی ئەگەر حیزبی دێموکرات بەعسی بووبیّ، ئەگەر ئێمە هەنگاویّ چووینە پێش ئەوان سەد هەنگاو چوونەتە پێش. نە ئەو وەختە بەعسی بووین نە ئێستا، باسی ئەوەش دەکەین.

بەلاّم مەبەستم ئەوەیە کە جەوشکێن بین. ناکریّ، کەوابوو حیزبی دێموکرات دانیشتووە فیکری لیّکردۆتەوە. ئەوە ئەو سۆسیالیزمە بۆ؟ دوو هۆی هەیە: یەکێکیان ئەوەیە کە ئێمە ولاّتێکی پاشکەوتووینو دەمانەویّ ولاّتەکەمان، ئابووریی ولاّتەکەمان، وەزعی ئیقتیسادیو ئیجتیماعی ولاّتەکەمان هەرچی خێراتر، هەرچی توندتر بەرەو پێش بچیّ. کە ئەوە پێموایە شتێکی تەبێعییە، هاتووینە سەر ئەو بڕوایە کە سۆسیالیزم زۆر باشترو ئاسانتر کۆمەڵی کوردەواریی ئێمە یان کۆمەڵی ئێران وەپێش دەخا هەتا سەرمایەداری. کەوابوو توندتر دەچین. مەسەلەن فەرزکەین ئێمە باسی ئەوەمان کرد کە ئێستا لە ساڵی ١٣٦٣دا داهاتی سەرانەی ئێمە فەرز دەکەین دیارە بە متەوەست هەزار دۆلارە ـ ئەوانە هەموو فەرزییە ـ باشە ئێمە دەمانەویّ ئەو داهاتە بگەیێنینە دەهەزار دۆلار، پاش بیست ساڵان مەسەلەن. پێمان وایە ئەگەر بە ڕێگای سۆسیالیزمدا بڕۆین زووتر دەگەین، بە ڕێگای سەرمایەداریدا بڕۆین درەنگتر دەگەین. بۆچی؟ ئەوە ئەوەڵەن لە باری تیئۆرییەوە درووستە لە باری نەزەریو عیلمییەوە درووستەو سانیەن لە پاشان تەجروبەش نیشانی داوە ئەو ولاّتانەی کە پاشکەوتووتر بوون، ڕێگای سۆسیالیزمیان گرتەبەر، زۆر باشترو سەریعتر چوونە پێشیّ. لەگەڵ هەموو ئەو ئیشکالاتەی کە هەیانبوەو هەموو ئەو ڕەخنەیە کە

کتێبخانەی دیجیتاڵی
www.rabari.org

ئێمە نیسبەت بە سۆسیالیزم هەمانە ئەوە لە جێگای خۆیەتی بەڵام باشتر چووەتە پێشێ. کەوابوو سۆسیالیزم بۆ ئەوە دەمانەوێ.

دووهەم: بۆ ئەوە هەڵیدەبژێرین کە کۆمەڵێکی عادیلانەترە. یانێ چی؟ ئەوەیە کە ئەگەر داهاتی نەتەوەییمان سەدهەزار بڵێم پێنسەدمیلیۆن یان سەدمیلیاردە یان هەر چەند، ئەوە عادیلانەتر دابەش دەکرێ. ئەوە نیە کە یەکێك هەزار بەرابەری ئەوی دیکە بگرێ. مەسەلەن فەرز دەکەین ڕێژیمی شاهەنشاهی، بۆخۆتان دەزانن لە ڕێژیمی شاهەنشاهیدا خەڵکی وا هەبوو کە حقووقیان ١٠٠٠ تمەن بوو، ئیواش هەبوو کە بە یەك میلیۆن تمەنی مانگێ دەگرت. یانێ چی؟ هەزار بەرابەری ئەوی دی وەردەگرێ. حەتتا هیوا هەبوو کە حەتتا هەزار تمەنیشی نەبوو یانێ مانگێ، ساڵی ١٢٠٠٠ تمەن داهات بۆ زۆر کەس هەر ئارەزوو بوو، بەڵام بۆ زۆر کەس ساڵێ ١٢میلیۆن هەر هیچ نەبوو. هەر لەو تارانە، شارە گەورەکانو زۆر جێگا. باشە ئێمە چیمان دەوێ؟ ئێمە ئەوەمان ناوێ، ئێمە دەمانەوێ مەسەلەن نە ئی وامان هەبێ یەك میلیۆن وەرگرێ مانگێ، نە ئی واشمان هەبێ مانگێ ١٠٠٠ تمەن. وای لێبکەین داهاتەکان لە یەك نزیك بن، سێهەزار تمەنمان هەبێ کە "حداقل"ی زندەگی تەئمین بکا، ئەوی دیکەش زۆر، زۆر ئەوی کە لە هەمووان بە ئیستێعدادترە زۆر، زۆر ٣٠٠٠٠ تمەن بێت. ١٠بەرابەر، بەڵام لەوە زیاتر ئیدی نە. "١" هەتا "١٠" بێ، "١" هەتا "١٠٠٠" نەبێو جا ئەوەش ئاوا لێبکەین بەرە بەرە کەمتر بێ. یانێ وابکەین کە زۆربەی زۆری خەڵکی کوردستان بەینی ٦٠٠٠و ٧٠٠٠ وەرگرێ، بەینی ١٠٠٠٠و ٢٠٠٠٠ وەربگرێ، لە ٢٠٠٠٠ هەتا ٣٠٠٠٠ کەم کەس وەربگرێ. ئەوە سۆسیالیزمە بە تیئۆری، بە عەمەلیش وایە. لەگەڵ تەواوی ئیشکالاتی خۆی لەگەڵ تەواوی رەخنەی کە ئێمە هەمانە، سۆسیالیزمێك کە ئێستا هەیە ئەوەی بەدی کردووە، فەرقەکەی لە یەك هەتا دەیە، لە حاڵێکدا لە وڵاتی سەرمایەداری فەرقەکەی لە یەك هەتا دەهەزارە، جاری وا هەیە سەدهەزارەو زیاتر.

باسم کرد بۆتان، داهاتی "ئووناسیس" چەند بوو، گوتم داهاتی کرێکارێکی سادەی ئامریکایی ئەو وەختە مانگێ ٥٠٠ دۆلارە جا بزانە چەندە ئەو بیست میلیۆنی خەرج دەکرد، ئەو هەموو ساڵێك ٦٠٠٠ دۆلاری بە زەحمەت دەست دەکەوت. نە، چونکو سۆسیالیزم نەبو لە پاشان ئەگەر زۆر ئینسان دەوڵەمەند دەبوو،

کتێبخانەی دیجیتاڵی
www.rabari.org

یەکێ زۆر خەرج بکا ئەوی دیکە زۆرکەم خەرج بکا، دیسان ئەوەی کە زۆر کەم خەرج بکا دیسان شتێکی مەنتێقی‌یە. چونکو زۆر دەوڵەمـــەندە وەکـو مـاڵێکی لـە نـەزەر دەگرین چەند کوڕی بێو کچ، بابەکەی زۆر دەوڵەمەند بێت، باشە مومکینە کـــەمیان بداتێ پووڵی گیرفانی، بەلاّم چونکو زۆر دەوڵەمەندە ئەو پووڵەی کە دەدا بە کوڕەکانی خۆی، یەکێ مەسەلەن مانگێ ١٠٠٠ تمەنیان دەداتێ، بەلاّم یـــەکێ دیکـە دەرنـەزەر بگرین کە زۆر فەقیرە بیەوێ زۆریشیان بداتێ زۆر زۆر پێیان بدا یەکێ ١٠٠ تمەنە. جا ئێمە کە کۆمەڵێکی فەقیری کوردەواریین ئەگەر ئێمە فەرقەکەمان زۆر بێ یەکێ یـەك میلیۆنی بەرێ بۆ ئەوی دیکە هەزارە، کە نامێنێ چونکە ئەوەندەمان نیە، فـــەقیرین. کەوابوو دەبێ عادیلانە بەشی بکەین.

بە دوو هۆی ئەساسی سۆسیالیزمان هەڵبژارد: ١ـ کۆمەڵی سۆسیالیستی توندتـرو باشتر دەچێتە پێش، داهاتی ســـەرانە زووتـر سـەردەکەوێ دەچێتـە سـەرێ. ٢ـ ئـەو داهاتی نەتەوەیی‌یە گشتی‌یە باشتر دابەش دەکرێ، عادیلانەتر، دێموکراتی‌تر دابـــەش دەکرێ. بۆیە سۆسیالیزمان دەوێ. باشە بەلاّم دیارە ئێمە سۆســـیالیزمی خەیاڵێشـمان ناوێ. دەمانەوێ، دەزانین سۆسیالیزم دەبێ چۆن درووست بکەین. ئەو سۆسیالیزمە کە ئێستا ئێمە باسی دەکەین، ئەوەیە، ئەساسەکەی بەو شێوەیە کە ئـــەو ئیستیسـمارە، چەوساندنەوە کە باسمان کرد ئەگەر لەبیرتان بێ، بلێم چوار سەعات کار بۆخۆی دەکـا، چوار سەعات بۆ سەرمایەداری دەکـا. ئەگـەر حـەتتا واش بـێ ئـەوجارە ئـەو چـوار سەعاتە بۆ سەرمایەدار نیە، بۆ کۆمەڵە. ئایا دەکرێ کرێکارێك هەشت سەعات کـار دەکا هەموو پووڵی هەشت سەعاتەکە بگرێ لە سۆسیالیزمدا، بۆ ناکرێ؟ شەڕ هەیـە، ئەرتەش هەیە، دەوڵەتی مەرکەزی هەیە، مەدرەسە هەیە، بیمارستان هەیـــە، هـەزار کاری دیکە هەیە، باشـــە پووڵـی ئـەوە کـێ بیـدات. دەبـێ لـەوە هـەڵبگرێ، لـەوە هەڵدەگرینو خەرجی ئەوەی دیکەی دەکەین. کەوابوو لـــە واقیـعدا بەشـێکی بۆخـۆی هەڵدەگرێو بە شێکی دەیدا بە حکوومەت، یانێ بە کۆمــەڵ کـە نوێنـەری دەوڵەتـە. دەوڵەتیش لە ئەساسدا دەبێ نوێنەری کرێکـاران بـێ. ئـەویش بەرنامـەڕێزی دەکـاو خەرجی دەکا.

باشە، بزانین ئێستا ئێمە لە سەرمایەداریدا گوتمان مالکییەتی خسووسی هەم لـە کشتوکاڵدا هەیە، مالکییەتی خسووســی هـەم لـە سـەنعەتدا هەیـە. یـانێ کـابرا

سەرمایەدارە کارخانەی خۆی هەیە، ئەوی دیکە زەمینداری هەیە، ئی خۆیەتی. بزانین لە سۆسیالیزمدا، سۆسیالیزمێك کە سەرف بووە، خەلاس بووە چۆنەو مالکییەت چیە؟

ئێمە لێرەداو لە واقیعدا دوو شێوە مالکییەتی سۆسیالیستیمان هەیە کە یەکێکیان بریتییە لە مالکییەتی سۆسیالیستی گشتی. مالکییەتی سۆسیالیستی گشتی یانیٚ چی؟ یانیٚ کارخانە ئی هیچکەس نیە، ئی هەموو کۆمەلٚ، ئی دەولٚەتە، ئی میللەتە. ئەو کرێکارە کە لە کارخانەدا کار دەکا ناتوانیٚ بلٚی ئەو کارخانە ئی منە، ئەو کرێکارانە کە لە کارخانە کار دەکەن ناتوانن بلٚێن ئەو کارخانە ئی مەیە. دەبیٚ بلٚێن ئی هەموو خەلٚکی ئیتیحادی شوورەوییە، ئی هەموو خەلٚکی مەجارستانە. باشە، یانیٚ لە واقیعدا مالکییەتی گشتیی سۆسیالیستییە. زۆربەی زۆری کارخانەکان، زۆربەی زۆری هەموو ئەو شتانە کە پێیان دەلٚێن ژێربەنای ئیقتیسادی ـ ئیجتیماعی؛ تەلەفۆن، پۆست، نازانم رێگاکان، رێگای ئاسن، هەرچی وەسایلی تەولیدو ئەوانە هەیە، زۆربەی زۆری نەخۆشخانەکان، مەدرەسەکان، هەموو ئەوانە لە واقیعدا ئی هەموو کۆمەلٚە.

بەلاٚم ئێمە شێوەیەکی دیکەی مالکییەتی سۆسیالیستیشمان هەیە کە دەستەجەمعییە. کەلٚخۆزێك کە پێی دەلٚێن کەلٚخۆز ئەوە بیستووتانە حەتمەن، کەلٚخۆز یانیٚ مالکییەتی جەمعی یا دەستەجەمعی لە ئیقتیساددا. مەسەلەن دێیەك هەیە زەوی ئەو دێیە ئی هەموو دەولٚەت نیە، ئی هەموو کۆمەلٚیش نیە، ئی هەموو خەلٚکەکەش نیە. فەقەت ئی خەلٚکی ئەو دێیەیە. خەلٚکی ئەو دێیە دەلٚێن ئەو زەوییانە ئی مەیە، حەقیشیانە. مالکییەتەکە سۆسیالیستییە چونکو جەمعییە. بەلاٚم دەولٚەتی، گشتیش نیە. فەقەت ئی ئەوانە ئەوە پێی دەلٚێن کەلٚخۆز.

مانای ئەوە نیە خۆ هەرچی لە دێی بوو وایە، هەرچی لە شار بوو ئەوەیە. نەخێر لە شاریش زۆر جار مالکییەتی جەمعی یانیٚ دەستەجەمعی هەیە، دەستەجەمعی سۆسیالیستی هەیەو لە دێیەش زۆرجار مالکییەتی گشتی سۆسیالیستی هەیە. مەسەلەن لە دێی دەبینی وەختی خۆی وەکو ئێرانی خۆمان وەقف بووە، وەقف ئی ئەوانەیە کە مەسەلەن ئی مەلاکان بووە، ئایەتوڵلاکان بووە، نازانم چ بووە، ئی ئیمامی رەزا بووە یا حەتتا ئی دەولٚەتی بووە. خالیسە بووە، لە ئێراندا خالیسەی پیٚ

دەڵێن. لە پاشان بووەتە شۆڕش ئیدی خالیسەیان نەهێناوە دابەشی بکەن بەینی جووتیاراندا، بە سەر چیدا دابەشی بکەن. چونکو مەعموولەن خالیسە ملکی زۆر باش بووە، زۆر گەورە بووە، زۆر زۆر بووە، هێناویانە لەوێ بە شێوەیەکی بلێین زۆر مودێرن دەیکێڵن. تراکتۆریان هێناوە، کۆمباینیان هێناوە، کردوویانەتە دەوڵەتی، گشتی. یانێ زەویوزاری وا هەیە دەوڵەتی، گشتییە، مالکییەتی سۆسیالیستی گشتییە. ئەوە پێی دەڵێن بیستووتانە حەتمەن ـ رادیۆ مۆسکۆ گوێ گرن ـ ئەوە پێی دەڵێن "سەڵخۆز".

سەڵخۆز گشتییەکەیەتی لە زەویوزاردا. بەلاَم بێجگە لەوە ئێستا بزانین نیسبەتەکە چۆنە، دیارە نیسبەتەکە زۆری فەرقە. ئەوەی مەربووتە بە سەنعەتو بە شار ٩٥٪ی زیاتری لە ولاَتەکانی سۆسیالیستی، مالکییەتی گشتیی سۆسیالیستییە. یانێ ئی هەموو خەڵکە، ئەوەی مەربووتە بە دێ، ئەوەی مەربووتە بە زەویوزار هەتا ئێستا زۆربەی زۆری کەڵخۆزین، نەبۆتە سەڵخۆز. یانێ مالکییەتی گشتی زەوییەکە ئی خۆیەتی، دێیەکە ئی خۆیەتی، هەموو زەوییەکانی دێ ئی هەموو خەڵکی دێیە. بەلاَم ئێ دێیەکەی دیکە حەقی بە سەر ئەو دێیەدا نیە.

ئەوە دوو شێوە مالکییەتی سۆسیالیستییە. بەلاَم خۆ لە ولاَتی سۆسیالیستیدا تەنیا ئەو دوو شێوە مالکییەتە نیە. بێجگە لە مالکییەتی سۆسیالیستی، مالکییەتی غەیر سۆسیالیستیش هەیە. ئەویش دوو شێوەی هەیە. یەکێکیان پێی دەڵێن مالکییەتی شەخسی. مالکییەتی شەخسی ئێجگار زۆرە. لیباسی شەخسیی خۆم، ماشینی شەخسیی خۆم، خانووی شەخسیی خۆم، مۆبلو ئەساسی شەخسیی خۆمەو نازانم زۆر شتی دیکەی شەخسیی خۆمەو رادیۆی خۆمەو حەتتا زۆر جار هەڵدەکەوێ کە خانوویەکی هەیە لە نێو شارێکی گەورە مەسەلەن مۆسکۆ، خانوویەکی هەیە لە دەرەوەی ولاَت هەردووکی خانووی شەخسییە، ئەوە مالکییەتی شەخسییە. مالکییەتی شەخسییش مەحدوودییەتی لە واقیعدا تەقریبەن نیە. مەسەلەن فەرزکە ئەتۆ لە ولاَتی سۆڤیەت هەزار پانتۆڵیشت هەبێ هیچکەس پێت ناڵێ بۆ، بە کەیفی خۆتە. وەختی خۆی ـ ئەوە زۆر کۆنە ـ کە "لنین" رەئیسجمهووری شورەوی بوو، کاغەزێکیان بۆ نوسیبوو لە زەمانی شەڕ کە ئێمە لە بەینی خۆماندا کومۆنیزممان پێکهێناوە، ئەویش ئەوەیە کە پانتۆڵێکمان هەیە، بیست کەسین هەموو

رۆژێ یەکێ ئەو پانتۆڵە لە پێی دەکا، ئەوەندە پێکەوە رەفیقین و کومۆنیزمەمان پێکهێناوە. ئەویش جوابی دابووەوە کە: "ئەو رەفاقەتەم زۆر پێباشە، بەلاّم ئێوە خراپ حاڵی بوون، کومۆنیزم ئەوە نیە کە بیست کەس یەك پانتۆڵ لە پێ بکەن. کومۆنیزم ئەوەیە کە هەرکەس هەر نەبێ بیست پانتۆڵی هەبێ."

کەوابوو مەسەلەی شەخسی‌یەکە ئازادە، ناڵێم ئەتۆ پەنجا خانووت هەبێ، دیارە ئەوە دەڵێم بۆچی‌یە ئەوە کە یەك خانوو زۆر دەبێ لە ژوورەوە بێ یەکێکیش لە دەرەوە بێ. بەلاّم بۆ شتی شەخسی دیکە هیچ مانع نیە. دەمێنێتەوە سەر مالکییەتی دیکە کە پێی دەڵێن خسووسی. ئەو مالکییەتە لە ولاّتەکانی سۆسیالیستی‌دا زۆر کەم ماوە بەلاّم هەیە. ئەویش مالکییەتی یان ئەبزاری تەولیدە یان مالکییەتی شتێکە کە نیوە بە نیوەیە بەلاّم بەکاری دێنێ بۆ ئیستیسمار. ئەوەیە مەسەلەن فەرز دەکەین کابرا زۆرجار لە هێندێ‌جێگا، جاری وایان لێ‌هاتووە کە دەوڵەت بتوانێ هەموو تاکسی‌یەکان ئیجارە بکا. رێگا دەدا ئەتۆ ئۆتۆمۆبیلی خۆت بکەی بە تاکسی، بیکەی بە تاکسی‌و کار بکەی. بەلاّم پووڵەکە یا بۆخۆت یا بیدەی بە یەکێکی‌تر بۆ کار کردن. ئەوە زۆر جار هەیە ئەو مالکییەتە یا مەسەلەن دەبینین کە لە شتی خۆی‌دا هەر جووتیرێك، کەڵخۆزی‌یەك لە دەوری ماڵی خۆی‌دا دوو، سێ هێکتاری دەدەنێ، نیو هێکتاری دەدەنێ بەستراوە بە وەزعی مەزرا، بۆخۆی عەرزی خۆی دەکێڵێ بۆ خۆیەتی بۆ دێیەکە نیە. تەماتەی تێدا دەچێنێ، پیازی تێدا دەنێ یا نازانم خەیارو سەوزی‌یەو ئەو جۆرە شتانە، حەقیشی هەیە کە ئەو شتانە بفرۆشێ. هی خۆیانە لە واقێعدا جێ‌یەکە، شتەکە، عەرزەکەی ئیستیسمار کردوە بۆ فرۆشتنی شتەکان. ئەوە مالکییەتی خسووسی‌یە. بەلاّم ئەو مالکییەتی خسووسی‌یە ئێستا لەو جێگایە کە سۆسیالیزم بە تەواوی سەرکەوتووە زۆر زۆر مەحدوودە لە حاڵەتی ئیستێسنائی‌دا ماوە.

باشە کەوابوو ئەو چوار شێوە مالکییەتەتان لەبیر نەچێ: مالکییەتی گشتی سۆسیالیستی، مالکییەتی جەمعی سۆسیالیستی یا بڵێین مالکییەتی هەرەوەزی سۆسیالیستی بە کوردی خۆمان کە وای لێ‌دێ، مالکییەتی شەخسی‌و مالکییەتی خسووسی، ئەو دووانە فەرقیان هەیە، خسووسی ئەو وەختەیە کە یەکێکی ئیستیسمار دەکا، یانێ ئەو شتەی کە هەیەتی، ئەو ماڵەی کە هەیەتی بە کرێی دەدا. مەسەلەن

فەرزکەین ولاٌغی هەیــە، ئەگــەر رۆژێــك بگەینــە ئــەو سۆسیالیســتی‌یە لــێرە بلێــین کارخانەکانو زەوی هەموو ببنە سۆسیالیستی، ئەو قاچاخچیانە کە بە خۆیــان دەلێــن بازەرگان، بازەرگانی کردنو کەلیمەی قاچاخی بــەکار نــاهێنن ئــەوان، مەســەلەن دوو ولاٌغی هەیە دەبینی مەسەلەن ولاٌغەکە بە کرێ دەدا بە یەکێك قاچاخچیەتی بۆ بکا، شتی بۆ بکڕی، شتی بۆ بێنێتەوە، دیارە ئەوانە ئەوە مالکییەتی خسووســی‌یە. بــەلاٌم ئەو ولاٌغە ئەگەر بۆخۆی سوار بێت، هاتوچۆی پێ بکا بۆخۆی، دەتوانێ. یــانێ یــەك شت دەتوانێ هەم بیێتە وەسیلەی ئیستیسمار هەم نەبێت. ئۆتۆمۆبیلەکەی هی خــۆی بێ وەك ماشینی شەخسی سوار بێت ئەوە ئەگەر کردی بە تاکسی، بە کرێی دا دەبێتە مالکییەتی خسووسی‌و ئەوی دیکــە شەخســی. یــانێ دوو نــەوع مالکییــەتی غــەیر سۆسیالیستیمان هەیە، دوو نەوع مالکییــەتی سۆسیالیســتیمان هەیــە. باشــە ئــەوە ئێستا بزانین یەکێك لێرە پرسیار دەکا ئەو هەموو هاوارە نــازانم شــەڕ بکــرێ، کێشــە بکرێ، نازانم سۆســیالیزم پێــك بێــت باشــە ئیــدی بــۆ پــوولٌ مــاوە؟ بــۆ لــە ولاٌتــی سۆسیالیستی پوولٌ هەیە؟ با بێپوولٌ بێ هەرکەس بچێ بە کۆپــۆن وەرگــرێ. کۆپــۆن، ئەوە جارێ ئەوەلٌەن ئەوەندە شت زۆر نیە کە هەرکەس بە پێی ئیحتیاجی بدەنــێ، لــە بەر ئەوە مەجبوورین. بەلاٌم عیللەتێکی دیکەشی هەیە، ئەویش ئەوەیە کــە ئــەو دوو نەوعە مالکییەتە، مالکییەتی سۆسیالیستی‌یە کە یەکێك دەلێ مالکییەتی جەمعی مەسەلەن یا هەرەوەزی ئەوی دیکە "گشتی"، هەردووکیان سۆسیالیســـتین. ئــەو دوو نەوع مالکییەتە نمایەندەی دوو تەبەقەیە، دوو چینی کۆمەلاٌیەتی. مالکییەتی گشتی نوێنەری چینی کرێکارە، مالکییەتی جەمعی نوێنەری جووتیارانە.

کەوابوو ئێستا بۆمان دەرکەوت کە بابا "چین" لە سۆسیالیزمدا جارێ هەر مــاوە. بەلێ ماوە. دوو چینی ئەساسی ماوەو یەك توێژی ئەساسی؛ چینــی کرێکــار، چینــی جووتیارو توێژی رووناکبیر، ئەوە کۆمەلٌی سۆسیالیزمە. لەو سێیانە هیچکــام خــارج نیە مەگەر کابرا دیارە زۆر لە کۆمەلٌی سۆسیالیستی دایــە، مەســەلەن بــە دزی، بــە فڕوفێلٌ، بە قاچاخی بژی ئەوەش هەیە، بەلاٌم ئیدی ئەوە ئیستیسنایە دەنا لە جوزئــی ئەو سێیانەیە. جوزئی چینی کرێکارە لێرەیە، جوزئی چینی جووتیــارە کــە لێرەیــە، جوزئی توێژی رووناکبیرانە. بۆچی نالێین چینی رووناکبیران؟ دیقەتتان کردووە؟ چینــی کرێکار، چینی جووتیار، بەلاٌم توێژ یا قشری رووناکبیر. لێرە نالێین تەبەقە. تەنانــەت

بە شێوەیەکی عیلمی گوتوومانە تەبەقە چیە، مانای تایبەتی خۆی هەیە. ئەو کەسانەی کە نیسبەت بە ئامرازی بەرهەمهێنان (وسایل تولید) یەك هەڵوێستیان هەیە یانێ یا ساحیبی ئەو ئامرازانەن یا ساحێبی نین‌و قازانجیشیان وەك یەکە، مەسەلەن کرێکار خاوەنی ئەبزاری تەولید نین، قازانجیشیان جا هەر پێکەوە دژی قازانجی سەرمایەدارە. یا سەرمایەدار ئەوانیش یەك چینن. ساحێبی ئامرازی تەولید، ئەبزاری تەولیدن قازانجیشیان ئیجاب دەکا نەهێڵن کرێکاران حەقێکی زیاتر وەربگرن. کەوابوو نیسبەت بە ئەبزاری تەولید هەڵوێستیان یەك بێ‌و قازانجیشیان یەك بێت ئەوە دەبنە یەك چین. کەوابوو ئەو دووانە، چینی کرێکارو چینی جووتیار، ئەوی دیکەیان توێژە. چونکو ئەوە مەسەلەن دەبینی یەکێکیان لە کارخانە کار دەکا موهەندیسە، یەکێکیان موهەندیسە لە کەشاوەرزیدا کار دەکا. ئەوە ناکرێ جا ئەوانە بخەینە نێو یەك تەبەقەو یەك چین. ئەوە تەرکیبی کۆمەڵی سۆسیالیستییە.

بەڵام کە چونکە ئەتۆ کە نوێنەری کرێکاری لێرەو نوێنەری جووتیاری لێرە مەسەلەیەك دێتە پێشێ. باشە من جووتیارم‌و گەنم بەرهەمهێناوە، بەڵام من جووتیارم ئیحتیاجیم بەوە هەیە کە تراکتۆرم هەبێ، عەینی مەسەلەی جارانتان لەبیرە کە یەکێ گەنمی دەبردە بازاڕێ، گەنمی دەباتە بازاڕێ جووتێر دەیکاتە پووڵ تراکتۆری دەکڕێ. باشە چی دەتوانێ شتی خۆی بفرۆشێ، هەرکەس شتی دەتوانێ بفرۆشێت کە مالکی بێت، خاوەنی بێت. ئەی خاوەنی نەبێت خۆ ناتوانێ بیفرۆشێت. جووتیار ئەو وەختە دەتوانێ گەنمەکە بفرۆشێ کە خاوەنی ئەو گەنمە بێت. ئەو خاوەنی ئەو گەنمەیە، کرێکاریش خاوەنی تراکتۆرە. دەڵێ تۆ گەنم دەیە ئەمنیش تراکتۆر، ئەو ئاڵوگۆڕە کە هەیە لە بازاڕدا دەبێ بە چی پێك بێت؟ پووڵ، بە پووڵ. وەسیلەیەکی دیکە نیە ئەگەر هەردووکیان یەك ساحێبیان هەبا ئەو وەختە نەدەکرا مەسەلەن شتێك لەو گیرفانەمایە دەری بێنم بیفرۆشم بەو گیرفانەی دیکەم. دەبێتە گاڵتە. بەڵام چونکو دوودانە تەبەقە هەیە، دوو تەبەقە لە موقابیلی یەکتردا دەبێ شت بە یەکتر بفرۆشن بۆیە دەبێ پووڵ هەبێ. پووڵ هەیە لە وڵاتی سۆسیالیستیدا.

ئەوە نەك هەر پووڵ هەیە لەوە زیاتر ئەوەیە کە هەموو جاریش، ئێوە تەماشا بکەن هەر لێرە یەکێك "ضبط صوت"ی هەیە. دیارە ئەوە ئیستیسنایە ئێرە بازاڕ نیە، بەڵام ئەوە بازاڕە. هەر ئەوەش تەماشا بکەن یەکێك، دانەیەك "ظبط

صوت"ێکی دێنیٚ دەڵێ بە ١٠٠٠ تمەن دەیفرۆشم، ئەوی دیکە ئەڵێ بە ٨٠٠ تمەن یا ئەڵێ بە ٩٠٠ تمەن، یانیٚ چی؟ یانیٚ ئەوەی کە دەیفرۆشیٚ پێی‌خۆشە هەرچی گرانتر بیفرۆشیٚ، ئەوەی کە دەیکڕیٚ پێی‌خۆشە هەرچی هەرزانتر بیکڕیٚ. مەنافعیان وەك یەك نیە. قازانجیان بە تەواوی وەك یەك نیە لەگەڵ ئەوەی کە هەردووکیان سۆسیالیستن، کرێکارو جووتیار لە وڵاتی سۆسیالیستی‌دا بە گشتی قازانجیان بەرەو سۆسیالیزم ڕۆیشتنە بەڵام لە بازاڕدا کە تووشی یەکتر دەبن بە تەواوی قازانجیان وەك یەك نیە. بۆ ئەوە دەبیٚ هەر دەوڵەتێکی سۆسیالیستی لە بەرچاوی بگریٚ.

ئەگەر ئەوە وا فیکر کەینەوە کە بەس بەو شێوەیە کە لە تەبلیغات دێن کە ئەوەی لە وڵاتی سۆسیالیستی‌دا بژی هەموو قازانجیان یەکە، هیچ ئیختیلافیان نیە، درۆمان کردووە. واقعییەتەکە ئەوە نیە. عیلم ئەوەی ئیسبات دەکا کە وا نیە، بێجگە لەوەش واقعییەتیش ئەوە ئیسبات دەکا، بێجگە لەوە کە ئەو دوو تەبەقەیە، ئەو دوو چینە قازانجیان وەك یەك نیە. زۆر توێژی دیکەش هەیە کە قازانجی وەك یەك نیە، پێی خۆشە بە قازانجی توێژی خۆی شتەکەی دەست کەویٚ. دەستەو گورووه هەیە، مەسەلەن فلاًن جمهووری پێی خۆشە زیاتر سەرمایەگوزاری لەو جمهووری‌یەدا بکا، ئیعتیبارەکە بدریٚ بەو جمهووری‌یە. یا فلاًن شار حەتتا لە داخڵی فلاًن جمهووری‌دا پێی خۆشە زیاتر شتی بدرێتیٚ. یانیٚ مەنافعەکە بە تەواوی وەك یەك نیە. مەسەلەن فەرز دەکەین لە بەینی سەقزو سنەدا، ئەوە بووین بە سۆسیالیزمو ـ ئەوان (سەقزیو سنەیی) یەکتریان زۆر خۆش ناویٚ ئەو وەختیش هەر وای لیٚدیٚ. ـ مەسەلەن ئەوە دەمانەویٚ لە بەینی ئەوانەدا سەدێك درووست کەینو ئاو بدەین بە سنە یا بدەین بە سەقز. قسەیەکە ئاوەکە لەپێش‌دا بدریٚ بە سەقز، سنەیش دەیەویٚو لە پێش‌دا بدریٚ بە سنە، سەقزیش دەیەویٚ.

یانیٚ وای لیٚنەکەین کە گوتمان هەموومان سۆسیالیستین ئیدی هەموو مەنافعێکمانو هەموو شتێکمان یەکە. بۆ ئەوە دەڵێین؟ بۆ دوو دڵن؟ ئێمە ئێستا هاتووین حیزبێکی شۆڕشگێڕمان پێك‌هێناوە، ڕۆژ نیە دەیان ڕەفیقمان شەهید نەبیٚ. خۆ لە گیان زیاتر نیە؟ هاتوون گیانی خۆیان لەو ڕێگایەدا داناوە. ئێمەش کە هاتووین، هەموومان ئەو ڕێگایەمان گرتووەتە بەر، ڕێگای دیکەشمان نیە، یا لەو ڕێگایە دەبیٚ سەرکەوین یا ئەبیٚ شەهید بین. باشە ئەوەندە لێك نزیکین خوێنمان

کتێبخانەی دیجیتاڵی
www.rabari.org

تێکەڵاوە، بەڵاّم دەتوانین بڵێین کە مەنافعمان لە هەموو شتدا وەك یەکە؟ نیە. هەر لەو جێگایە کە دەچین، برادەرەکانی خۆمان، قارەمانەکانی حیزبی دێموکرات، مەسەلەن دەسکەوتیان دەبێ، بۆ دەسکەوتەکە مەنافیعیان وەك یەك نابێ‌و لەبەر دسکەوتە کە شەهیدی خۆڕایی زۆرە.

کەوابوو مەقسەدم ئەوەیە کە ئێمە شتی ئیدەئالی، خەیاڵی لە خۆڕا درووست نەکەین. چونکو ولاّتی سۆسیالیستی ئەبێ هەموو شتێکی وەك یەك، هەموو نەزەریان وەك یەك، هەموو مەنافعیان وەك یەك بێت. هەم لە باری عیلمیەوە لێرە نیشانمان داو هەم فلاّن پروفیسۆری دانشگاه، ئوستادی دانشگاه، دەچێت تەماتە دەکڕێ لەو کەڵخۆزیە کە لە بازاڕ دەیفرۆشێ، پێی خۆشە بە هەرزانتری بکڕێ، ئەویش پێی خۆشە بە گرانتری بفرۆشێ. ئەو پروفیسۆرە، ئەو پروفیسۆرەی کە زەبتی سەوت درووست دەکا، لە کارخانەیەکدا کار دەکا موهەندیسە، پێی خۆشە گرانتری بفرۆشێ بە کەڵخۆزیەکە، کەڵخۆزیەکەش پێی خۆشە بە هەرزانتری بکڕێ. قانوونی بازاڕ هاتە مەیدانێ ئیدی ڕێگا نیە، هەتا ئەو وەختە پووڵ ماوە.

لە سەر ئەوەش کە پووڵیش دەمێنێتەوە یا نامێنێتەوە دیارە هەروەها وەك زۆر ولاّتی دیکە لە ولاّتانی سۆسیالیستی زۆر جوك هەیە لە سەر ئەو جۆرە شتانە. مەشهووریشە کە رادیۆی ئیرەوان ئەویش بۆخۆی تاریخێکی تایبەت بۆخۆی هەیە، بەڵاّم زۆر مەشهوورە، رادیۆی ئیرەوان کە پایتەختی ئەرمەنستانە، لە رادیۆ ئەرمەنستان دەپرسن دەڵێن پووڵ لە کومونیسمدا ـ سۆسیالیسم هیچ کە هەیە ـ لە کومونیسمدا دەمێنێتەوە یا نامێنێتەوە؟ جواب دەداتەوە دەڵێ ئەوانەی کە مارکسیسمی بە شێوەیەکی ویشك‌و دوگماتیك حاڵی بوون ئەوە پێیان وایە پووڵ نامێنێتەوە. ئەوانەی کە مارکسیستی خەلاقن یا ئەوەی کە پێی دەڵێن "ڕێڤیزیۆنسیتن" (تەجدید نەزەر تەڵەبن) پێیان وایە کە پووڵ دەمێنێتەوە. بەڵاّم ئێمە کە مارکسیست لنینیستی واقعیین نەزەرمان ئەوەیە کە لە کۆمۆنیزمدا پووڵ لە کن هێندێ کەس دەمێنێتەوە. یانێ وەکوو ئێستامان لێ‌دێ پووڵەکە هەر هەیە، ئەوەی دەوڵەمەند بێت پووڵی هەیە، ئەوەی ... ئەوە جوکە، بەڵاّم واقعیەتێکیش نیشان دەدا کە ئەوەی کە ئینتیزاری ئەوەی هەبوو کە بەڵێ لە سۆسیالیزمدا پووڵ نەبوو، هەموو شتێك هەموو کەس بە مساوات وەرگرێ، نەخێر وانیە. ئێمە پێمان خۆشە، لە داخڵی

کتێبخانەی دیجیتاڵی
www.rabari.org

حیزبی خۆماندا واقعییەتەکە بەو شێوەیە کە هەیە بە برادەرانی حیزبیمـان بگوتـرێ، هەم باش، هەم باری باشە، هەم باری خراپ، کەوابوو پوولێش لەوێ هەیە.

با ئاوا بڵێم مەنافعیان موتەناقێز نیە، چینی کرێکار لـە وڵاتـی سۆسیالیسـتیدا بەرانبەر بە چینـی سـەرمایەداری رانەوەسـتاوە، بـەڵام بەرانبـەر بـە چینـی جوتـێر راوەستاوە کە مەنافعیان لە یەك جەهەتدا دەڕوا. بەڵام بە تەواوی وەکـو یـەك نیـە، جارجاریش مەنافعیان، قازانجیان جیاوازیی هەیە لەگەڵ یەکتری، ناکۆکیـان لەبـەیندا پەیدا دەبێ. وەك عەمەڵەن پەیداش بووەو ئەو تیئۆرییە لە عەمەلیشدا سابت بووە. کەوابوو ئەوە دەبێتە سۆسیالیزم لە باری ئیقتیسادییەوە.

باشە ئەو سۆسیالیزمە چۆن بوو لە سەر ئەوەش چەند کەلیمەیـەکیش بڵێـم، ئـەو سۆسیالیزمە چۆن هەڵدەسـووڕی؟ چونکـو لـە سـەرمایەداریدا کـابرای سـەرمایەدار کارخانەکەی هەڵدەسووڕێنێ، زۆر جـار گوتمـان دەوڵـەت دەخاڵـەت دەکـا بـەڵام بـە هاوکـاریی سـەرمایەدارەکان، ئیـدی دەوڵـەت هـەڵی ناسـووڕێنێ، لـێرە کـێ هەڵیدەسووڕێنێ؟ ئەو کارخانەیە لێرە دانراوە کێ هەڵیدەسووڕێنێ؟ دیارە لێرەدا لـە هەڵسووڕاندنی ئیقتیسادی سۆسیالیستیدا دوو بۆچـوون هەیـە: یـەکێکیان بۆچوونـی سانترالیستی، یەعنی هەموو شتێك لە مەرکەزەوە ئیدارە دەکرێ، یەکێکیان بۆچوونی غەیری سانترالیستییە، یەعنی ئەوە کـە کارخانـەکان حـەقی تـەسمیمگیرییان هەیـە بۆخۆیان، ئەوە فەرقەکە ئەوەتە، ئالەو جێگایە کە هەموو شتێك لە مەرکەزووەوە دێت کارخانەیەك کە لە شاری سنەیە، مەرکەزیشمان فەرز دەکەین کامیارانە، بـۆ ئـەوەی کێشە پەیدا نەبێ بڵێین مەرکەزیشمان، پایتەختیشـمان کامیارانـە. لـە کامیارانـەوە بڕیار دەدەن کە لە فلاْن کارخانە لە سنە دەبێ تـەولیدی ئـاوا بـێ، سـاڵێك ئـەوەندە تەولید بکا، مەسئوولی ئـاوا دادەنێـین کارەکـانی ئەوەیـە، هـەموو شـتێکی دیـاری دەکرێ، بە پێی بەرنامە بەڵام دیاری دەکرێ، ئی مەهابادیش هەر کامیـاران دیـاریی دەکا، هی نەغەدەش دیاری دەکا، ورمێش دیاری دەکا. تەواوی ئـێران ئەگـەر بڵێـین تاران بێت، تاران دیاریی دەکا، لە تارانەوە دەستوور دێ کـە کارخانـەکان وەزیفـەیان چیەو دەبێ چ بکەن. هەروەهاش ئەوە مەرکەزە کـە مـەوادی خامیـان بـۆ دەنـێرێ، تەقسیمی کاریان لە بەیندا دەکا. دیارە ئەوە کارێکی یەکجار زۆر سەختە، کـارێکی یەکجار زۆر وردو دەقیقە، کادرێکی زۆر وەرزیدەی دەوێ.

کتێبخانەی دیجیتاڵی
www.rabari.org

تەماشای مەسەلەن ئیتیحادی شوورەوی بکەین باشە یەك شەشەمی جیهانە. مەسەلەن مومکینە ئێستا ئەوەتان پێ بڵێم پێتان سەیر بێ، بەڵام لە مۆسکۆوە بۆ ڤلادی ڤستۆك ـ هەردووکیان لە وڵاتی شوورەویدان ـ چەند بەرابەری ئەو فاسڵەیەیە کە لە مۆسکۆوە بۆ نیۆیۆرکە. لە مۆسکۆوە بۆ ئامریکا زۆر نێزیکترە تا لە مۆسکۆوە بۆ ڤلادی ڤستۆك کە شارێکی خودی شوورەوییە. باشە جا مەقسەد ئەوەیە کە لە وڵاتێکی ئاوا گەورەدا کە دابنیشی، دەهەزار کیلومەتر دوور لە مەرکەز لە سەر کارخانەیەك بڕیار بدا، دەبێ ئیتلاعاتێکی زۆر وردت هەبێ، دەقیقت هەبێ، ئیشتبا نەکەی . بەڕاستی کارێکی زۆر زەحمەتە. ئێمە بۆچی لە چیڕا دەزانین زەحمەتە، ئێستا دانیشتووین لە مەرکەز بڕیار دەدەین لە سەر فلاڵن هێزی خۆمان، یان لە سەر فلاڵن ڕێکخراوی شارستان، کومیتەی شارستان کە نیسبەتەنیش نزیکین، نیسبەتەنیش تەماسمان هەیە. بەڵام دیسانەکە ئەگەر ئیتلاعاتەکەمان کەمێك دەقیق نەبێت دوچاری ئیشتیبا دەبین.

لە سەرەتای درووست کردنی سۆسیالیزمدا هیچ ڕێگا نیە بە تایبەتی لە وڵاتەکانی پاشکەوتوو دەبێ ئەو ڕێگایەی هەڵبژێری. چونکو ئێستا ئێوە تەسەوری ئەوە بکەن کە ئێمە سبەینێ سەرکەوتین بە برادەرانی بانەیی بڵێین ـ با ئەمجارەش نێوی بانە بێنین ـ بابە ئەو کارخانەیەی کە هەتانە بۆخۆتان بەرنامەریزی بۆ بکەنو هەرچی دەکەن، بیکەن. بانەی فەقیریش دوو کادری ئیقتیسادیی بۆ کاری بەرنامەڕیزی نیە، چۆن ئەوەی تێبگەن؟ دەبێ لە مەرکەزەوە فکرێ بە حاڵی ئەوان بکەین هیچ ڕێگای دیکەمان نیە بەداخەوە.

بەڵام ئەگەر بمانەوێ تەسمیمگیرییەکی زیاتر بدەین بە کارخانەکان ئەوە دەبێ پاش ماوەیێ کە کادرمان بۆ پێكهات، ئێستا مەسەلەن دەزانن ئێمە سێ مەرکەزمان پێكهێناوە، سپی سەنگمان هەیە، ئاژوانمان هەیە، ئاگریمان هەیە. باشە جاران نەماندەتوانی ئەوەی پێكبێنین. پێنج ساڵ لەوەی پێش هەر مومکین نەبوو. ئەو کادرەمان نەبوو کە ئەسڵەن پێکی بێنین. ئێستا بە خۆمان ئیجازە دەدەین ئەوەی پێكدێنین، ئیختیاراتیشی دەدەینێ بۆخۆی تەسمیمگیری بکا. بەس لە سەر زۆر مەسایلی موهیمیش تەسمیمگیری بکا. مانای ئەوەیە کە تا ڕادەیەك ئیختیاراتمان

پیٚداوە. ٥ساڵ لەوەی پیٚش، ٤ ساڵ لەوەی پیٚش، ٣ ساڵ لەوەی پیٚش نەماندەتوانی ئەوەی پیٚك بیٚنین. جا لە مەسەلەی ئیقتیسادیشدا هەر وایە.

کەوابوو لە ئەوەڵەکەیدا ناتوانین، بەلاٚم لە پاشان کیٚهایان باشترە؟ ئەگەر سۆسیالیزمەکە پیٚشکەوت ئەوەی کە لە مەرکەزەوە تەسمیم دەگیریٚ باشترە یا ئەوەی کە هەر کارخانەیەك، هەر بەخشیٚك بۆخۆی تەسمیمی خۆی بگریٚ؟ دەرکەوتووە کە لە پاشان ئەگەر مەرکەز جەهاتی گشتی، ختووتی گشتی بەرنامەڕیزییەکە دیاری بکا بەلاٚم تەسمیمگیرییەکە بهیٚڵیٚ بۆ کارخانەکان، ئەو وەختە ئەوە باشترە. چونکە ئەمن لیٚرە فەرزکە مەهابادیم دانیشتووم لەویٚ کارخانەم هەیە، لە کامیارانەوە تەسمیم دەگرن دەبیٚ تۆ ئەوەی بکەی، باشە ئەوە ئەوان ئاگایان لیٚنیە بە چاکی، باشە حەق بدە، ئەمنیش دەبیٚ جیٚبەجیٚی بکەم، تەسمیمەکە ئەوان جیٚبەجیٚی ناکەن خۆ ئەوان تەسمیمەکە دەگرن. باشە بۆ تەسمیمەکە نەدەین بەو کەسانە کە بۆخۆیان جیٚبەجیٚی دەکەن. با ئەوان بەشدار بن لە تەسمیمگیرییەکەدا.

ئیٚستا هەردووکی هەیە یانیٚ لە وڵاٚتانی سۆسیالیستیدا هەردووکی ئیمتحان دەکەن. مەسەلەن لە مەجارستان زیاتر تەسمیمگیرییەکە لە کارخانەکان دایە، لە شوورەوی بەشبەشە. لە مەسەلەن فەرزکەین ڕۆمانی بە پیٚچەوانەوە، هەمووی لە مەرکەزەوە تەسمیم دەگیریٚ. مەقسەدم ئەوەیە هەر دوو لایان ئیمتحان کردوە. بەلاٚم دەرکەوتووە کە ئەوەی مەرکەزیەتەکە ئەگەر خودی خەڵکەکە یانیٚ ئەوانەی کە دەبیٚ، مەسەلەن ئەمن بە کارخانەکە دەڵیٚم: ئەتۆ دەبیٚ ساڵیٚ سەد هەزار ئۆتۆمۆبیل درووست کەی، ئەگەر کریٚکارانی ئەو کارخانە لەگەڵ موهەندیسەکان بۆخۆیان بەشدار بن لەو تەسمیمگیریەدا، ئەمن پیٚموایە ئەو وەختە نەتیجەکەی باشترە، هەروەها ئیٚستا لە باری ئینسانییەوە ئیٚمە دەمانەویٚ لە ئاخر لەحزەدا، دەمانەویٚ بە پیٚشمەرگەکان بڵیٚین، دەبیٚ ئەو پایەگایە لەبەین بچیٚ. دابنیشین لەگەڵیان مەشوەرەت بکەین پیٚیان بڵیٚین ئەوان بەشدار بن، ئیٚحساسی مەسئوولییەت بکەن بۆ ئەو کارە، باشتر دیٚن هەتا ئەوەی کە هەروا بە دەستوور بیٚت. ئەوە شتیٚکی زۆر تەبیٚعییە لەویٚشدا وایە، هەرچەند ئیٚرە کارەکەی نیزامییە، جاری وا هەیە فەرماندە هەر مەجبووریش نیە پیٚیان بڵیٚ. بەلاٚم لەویٚ تەسمیمگیرییەکە ئیقتیسادییە. کەوابوو ئەو مەسەلەیەش

یانیٚ مەسەلەی هەڵسووڕانی ئیقتیسادی سۆسیالیستی کە یەکێك لە ئەساسیترین مەسەلەکانە ئەوەیە کە تەسمیمگیری لە مەرکەزەوە بێت یا لە خودی کارخانەوە.

مەسەلەیەکی دیکە کە زۆر موهیمەو بەداخەوە هێشتا لە زۆر وڵاتی سۆسیالیستی حەل نەکراوە، مەسەلەی ئەوەیە کە لەو تەسمیمگیرییەدا بەتایبەتی دیاریکردنی نرخی شتومەك مەسەلەن فەرزکەین هەروا کە گوتمان لە کامیارانەوە دانیشتووین لە مەهاباد فلاٚن کارخانە فلاٚن شت بەرهەمی فلاٚن شتە، ئێمە لێرەوە دیاری دەکەین کە دەبیٚ بە ئەوەندە بفرۆشریٚ، لە پاشان بۆمان دەردەکەویٚ کە وردە وردە بفرۆشیٚ کارخانە هەر زەرەر دەکا. کرێکارەکان هیچ قازانجیان نیە کاری بۆ بکەن لە نەتیجەدا نایکەنو بەرهەمەکە دێتە خواریٚ. کەوابوو چی بکەین؟ ئەوە یەکێکە لەو مەسایلە لە وڵاتانی سۆسیالیستی زۆرجار ئیمتحان کراوە، هیلکە دەست ناکەویٚ، نیە، کەمە، چ بکەین هیلکە دەست بکەویٚ؟ هاتوون فیکریان کردوەتەوە ئێمە هیلکەی دەکڕین بە تمەنێکی کەڵخۆزی، حسێب دەکەین دەبینین ئەو کەڵخۆزییە هیلکە ٩قرانی زیاتر بۆ تەواو دەبیٚ لەویٚڕا دەیهێنێنە بازاڕیٚ دەیفرۆشیٚ بە تمەنێکی، قازانجێکی وا زۆری تیٚ نابیٚ کەوابوو یانیٚ یا ئەسڵەن هەیە بەرهەمی نیە یا ئەگەر هەیبیٚ بۆخۆی دەیخوا. قازانجی نیە، باشە چ بکەم کە هیلکە زۆر بیٚ؟ تەجروبە نیشانی داوە کە کردم بە ١٥قران تەماشا دەکەین هیلکە زۆر بوو.

ئەویش یەکێك لە مەسەلەی هەرە ئەساسیی، مەسایلەکانی هەرە ئەساسیی وڵاتی سۆسیالیستییە کە "انشاءالله" بۆتان جێبەجیٚ بوو ڕۆژیٚ چوونە ئەو وڵاتانە ئەو وەختەی دەبینن کە من ئەوەی عەرزتان دەکەم ڕاست بەو شێوەیە. چونکو بە جارێك دەبینی یەك شت پەیدا نابیٚ لە ڕووی ئەوەوە کە بەرنامەڕیزیی مەرکەزی غەڵەتیش بەرنامەڕیزی کراوە، وەکوو مەسەلەن لێرە نازانم بۆتان هاتۆتە پێش نان کەمە یان نیە، یا دەبینن پەنیر نەهاتووە، بۆچی لە وەختی خۆیدا نەچوون بیهێنن، بەیانی لە زانکۆدا نانی ویشك دەخۆین یا هەر لە بەر ئەوە شاترەکە نەیتوانیوە نانەکەی بە تەواوی حازر بکا. ئەو جا ئەگەر ئەوە بکەینە کۆمەڵێکی گەورە لێرە دەبینین کە ئەو کەمبوودانە زۆرجار زۆر زیاتر بەرچاو دەکەویٚو زۆر جاریش قابیلی حەل بەداخەوە نیە. چونکو ئەوەی کە تەسمیمگیری دەکا نایەویٚ تەسمیمگیرییەکە لەدەست بدا

دەیهەوێ تەسمیمگیری‌یەکە بە عوهدەی خۆی بێت، ئەوە بە ئەسڵێکی سۆسیالیستی دەزانێ. لە نەتیجەدا نەتیجەکەی ئەوە دەبێ کە مەسەلەکە هەر چارەسەر ناکرێ.

کەوابوو ئەمە ئێستا تێگەیشتین کۆمەڵی سۆسیالیستی چۆن پێکدێ؟ ئەسڵەکانی چیە؟ چۆن هەڵدەسووڕێ؟ بەڵام یەك شت ماوە، بەڵام پرسیار لە سەر ئەو یەك شتە ئێستا نیە. ئەویش ئەوەیە باشە لە باری سیاسی‌یەوە چۆنە. ئەو کۆمەڵە ئێمە گوتمان ئەو کۆمەڵە کۆمەڵێکی گشتی‌یە خۆ هەر مەسەلە باری ئیقتیسادی‌یەکەی نیە. ئەگەر باری ئیقتیسادی‌یەکە تەنیا بگرینە پێش دەبینە چی؟ دەبینە "ئێکۆنۆمیست" وانیە؟ وەدوای ئێکۆنۆمی دەکەوین. دەبێ باری سیاسی‌و فەرهەنگی‌و ئیجتیماعی‌و ئەوانەی ببێ. باری سیاسی‌یەکەی: باشە ئێمە دەڵێین ئێستا خەبات دەکەین، شەهید دەدین، کوێرەوەری دەبینین، لە شاخی دەبین، نازانم زۆر زەحمەتی دیکە ... ئاوارە دەبین‌و ئەوانە، بۆ ئەوەی کە کۆمەڵێکی سۆسیالیستین، ئەو کۆمەڵە هەرکەس، هەر کوردێك، هەر ئەندامێکی حیزبی دێموکرات حەقی هەیە ئەو پرسیارەمان لی‌بکا، یەکەم بۆچی ئێمە سۆسیالیزمان دەوێ؟ تەقریبەن لێرە جوابمان داوەو من پێم‌وایە بەش بە حاڵی خۆم جوابێکی "قانع کننده"و جوابێکی باشە.

دووهەم: ئێمە چ نەوعە سۆسیالیزمێکمان دەوێ؟ چونکو هەموو وەك یەك نیە، بۆیەش ئەمن گوتم ولاتانی سۆسیالیستی، چین سۆسیالیستی‌یە، بەڵام ئالبانی کە تا چەند ساڵ لەمەوپێش دۆستی چین بوو، چینی بە سۆسیالیست نەدەزانی. یوگۆسلاڤی سۆسیالیستی‌یە، ئالبانی بە سۆسیالیستی نەدەزانی. بەڵام بۆ ئێمە کە دەمانەوێ واقعبین بین‌و لە سەر ئەو ئوسووڵەی کە باسمان کرد هەموویان سۆسیالیستن، بەڵام هەموویان وەك یەك نین، نە لە بارەی ئیدارەی ئیقتیسادی‌یەوە نە لە بارەی ئیدارەی سیاسی‌یەوە. مەسەلەن فەرز دەکەین ئێستا پاش مردنی تیتۆ لە یوگۆسلاڤی، ٦جمهووری هەیە لەوێ جمهووری فدراتیوە، ٦میللەت هەیە لەوێ هەر میللەتێك جمهووریی خۆی هەیە. سبەینێ ئەگەر ئێرانیش لە واقیعدا وای لی‌هات، دەبێ وای لی‌بێ، جمهووریی بەلووچستان هەبێ، جمهووریی کوردستان هەبێ، جمهووریی ئازەربایجان هەبێ، نازانم عەرەبستان هەبێ، لە پاشان هی سەرتاسەری ئێرانیش بە هەمووشی یەك ولات، هیچ تەجزیەو مەجزیەشی تێدا نیە.

کتێبخانەی دیجیتاڵی
www.rabari.org

باشه، پاش وەفاتی تیتۆ هاتن گوتیان ئێمه ئەگەر یەکێکی لەوانە بکەین بە رەئیس جمهووری ئەوانی دیکە مومکینە پێیان ناخۆش بێت. بۆ شتێکی نەکەین هەموو ساڵێك رەئیس جمهووری یەکێك لەو جمهووری‌یانە ببێتە رەئیس جمهووری یوگۆسلاڤی، قبوولٚ نیه. ئێستا هەموو ساڵێك یەکێ ببێتە رەئیس جمهوور کێشە دەبێت. باشه! بەلاّم ئەو شێوەیه لە شوورەوی نیه، بەلاّم لەوێ شێوەیەکی دیکەیە.

جا مەقسەدی من ئەوەیه کە دەبێ دیاریی بکەین، خۆ نامانەوێ خەڵکی خۆمان فریو بدەین کە چ سۆسیالیزمێکمان هەیه. بە تایبەتی یەك مەسئەلە لێرە ئەساسی‌یه، لە باری ئیقتیسادی‌یەوە حەلمان کرد، لە باری ئیجتیماعی‌یەوە باشە سۆسیالیزم بۆ ئێمە عادلاّنەترە وانیه؟ دەبینین سۆسیالیزم تەنیا ئەوە نیه کە وەزعێکی باشتر دەدا، بەڵکوو مەدرەسەی مەجانی‌یه، نەخۆشخانەی مەجانی‌یه، بە خۆڕایی‌یه. زۆر قازانجی دیکەشی هەیه، فەرهەنگی زووتر دەخاتە پێش، ئەوە هەموو هەیه. بەلاّم باشە ئێمە ئەوانەمان هەموو هەبێ بەلاّم هەر یەکێك بڵێ لە موقابیلی یەك شتدا، نە! حەقی قسەکردنی نابێ. فەقەت ئەوانە قسە دەکەن کە موهەندیسن، ئەتۆ دەبێ فەقەت ئیجرا بکەی. ئازادیت نەبێ. دێموکراسی کە دەتەوێ دەبێ خەتێکی بە سەردا بێنی، ئێمە دانیشتووین لە سەر ئەوەش فیکرمان کردەوە، کە بڵێین چی؟ ئەوەمان دەوێ یا ئەوەمان ناوێ.

بە نەزەری ئێمە پاش ئەو هەموو شەڕو کێشەیە بۆ دێموکراسی وەك حیزبی دێموکرات، پاش ئەو هەموو زەحمەتکێشانە لە رێگای ئازادی‌دا، ناتوانین وەك حیزبی دێموکرات واز لە ئازادی بهێنین. سۆسیالیزمی بێ ئازادیمان ناوێ، سۆسیالیزمێکمان دەوێ کە ئازادیی بێ، دێموکراسیی لەگەڵ بێ. شیعاری ئەساسیی ئێمە ئەگەر خودموختاری‌یه کە شیعاری ئیستراتیژیمانە "دێموکراسی بۆ ئێرانو خودموختاری بۆ کوردستان" ئەگەر بمانەوێ ئەو شیعارە لەگەڵ ئامانجی دوارۆژمان رێك بخەین خۆ ناکرێ شیعاری ئیستراتیژی لەگەڵ ئامانجی دوارۆژ موتەناقیز بن، ناتەباییان لە بەین‌دا بێ، یان جودا بن. ئەو وەختە دەبێ بڵێین خودموختاری، دێموکراسی، سۆسیالیزم، ئاوا یا بچینە پێش، ئەویش ئەوە، ئەوەمان دەوێ هیچی دیکەمان ناوێ. یانێ دەمانەوێ سۆسیالیزم تەواوی ئەو خسووسیاتەی تێدا هەبێ کە باسمان کرد.

بەلاّم لە عەینی وەختیشدا سۆسیالیزم خودی میللەتی کورد یان میللەتی ئێران دروستی دەکا. سۆسیالیزم بە زۆر بە هیچکەس تەحمیل نەبێ. خۆی داوتەلّەبانە بێ دروستی بکا!. پشتیوانیشی ببێ. پێمان وایە دروستی دەکاو پشتیوانیشی دەبێ بە یەك شەرت کە رێگا بدرێ قسەی خۆی بکا، نەزەری خۆی بدا لە سەر سۆسیالیزم. دەنا ئەگەر ئەتۆ بیکەی بە مەڕ وەك شوان بیکەی، حەقی قسەکردنیشی نیە. ئەوە بە نەزەری من دەبێتە سۆسیالیزمی بەزۆر، سۆسیالیزمی بە تۆپزیو ئەو سۆسیالیزمە، سۆسیالیزمێکی سەرکەوتوو نابێ. ناتوانی ئەتۆ سۆسیالیزم بە پێچەوانەی ویستی زۆربەی خەلّکی کوردستان هەلّبسووڕێنی، ناتوانی. بە پێچەوانەی ویستی ئەقەلییەت درووست دەکەی، چونکو ئەکسەرییەت لە پشت سەری تۆیەو ئەوە مانای ئەوەیە دێموکراسی هەیە. ئەکسەرییەت شتێکی ویست بە شێوەی دێموکراتیك، دێموکراسی پێچەوانەی ویستی ئەقەلییەتێك قبوولّ دەکا. بەلاّم ئەوە ناکرێ ئەکسەرییەت بلّێ نە، ئەتۆ بە زۆر بە سەریدا تەحمیل بکەی.

بە نەزەری ئێمە لە بەر ئەوەیە کە ئێمە ئیسرارمان هەیە لە سەر ئەو مەسەلەیەو لە ئێستاوە دەمانەوێ تەکلیفی خۆمان روون بکەینەوەو کۆنگرەش هەر لەو جێگایەی کە ئێوە دانیشتوون بڕیاری لە سەر داوە لە بەرنامەی خۆیدا، سۆسیالیزمی دێموکراتیك، سۆسیالیزمێك کە دێموکراسیی لەگەلّ بێ، ئازادیی لەگەلّ بێ. ئەوە شتێك نیە کە حیزبی دێموکراتی کوردستان ئێستا ئیجرای کردبێ، ئەوە شتێکە کە ئێمە سالّەهای سالّە ئێمە موبارزەی بۆ دەکەین، ئێستاش کە کۆنگرە تەسویبی کردوە، بۆتە خەتی سیاسیی حیزبەکەمان. هەر ئەندامێکی حیزبی دێموکرات دەبێ تەبلیغی بۆ بکا. دەبێ ئەوە بەرێتە نێو کۆمەلاّنی خەلّك، لەگەلّیان قسە بکا، روونیان بکاتەوە. ئەو کەسانە کە بە شێوەیەك یا لەبەر نەزانین یا خودای نەخاستە لە بەر غەرەز موخالفەتی لەگەلّ دەکا، روون بکاتەوەو پێیان بلّێ کە هیچ فەلسەفەیەکی ناوێ. یانێ ئەگەر بتانەوێ بە ئیجبار، بە ناچار بە هەرچی بلّێم کارم ئەوە بووە کە ٢٠ سالّ دەرسی ئیقتیسادی سیاسیم گوتوەو دەرسی مارکسیسمم گوتوە، دەتوانم لە رووی مارکسیسم چەندین سەعات لێرە قسەتان بۆ بکەم بۆچی ئەوە باشە.

بەلاّم پێموایە ئەو فەلسەفەیە ناوێ. مەسەلە زۆر سادەترە لەوە. هەر کوردێکی ئەندامی حیزبی دێموکرات خودموختاریی دەوێ، هەر کوردێکی ئەندامی حیزبی

دێموکـرات دێموکراسـیی دەوێ، هـەر کوردێکــی ئـەندامی حــیزبی دێموکــرات سۆسیالیزمی دەوێ. سۆسیالیزمێکی ناوێ کـە لـێرە دیکتـاتۆری دابمـەزرێ. چونکـە تەجروبە نیشانی داوەو ئەوەیـە کـە ئێمـە لـە تەجروبـە دەبـێ دەرس وەربگریـن کـە دیکتاتۆری لە پێشدا بە ناوی تەبەقەیەکە لە پاشان ئەبێتە هی حیزبێك، بـا حـیزبی دێموکراتیش بێ کە حیزبی خۆمانە، پاشان دەبێتە هی کومیتەی مەرکەزی لە پاشـان دەبێتە هی دەبیرکوللی حیزب، من وەك سکرتێر لە ئێسـتاوە دژی ئـەو دیکتاتۆریـەم ئەوە نیشانەی ئەوەیە کە ئێمە لە رووی زانینەوە ئەو کارە دەکەین. دەنـا ئەگـەر لـە بارەی خۆمانەوە بێت چ باشتر دەبێتە دیکتاتۆرو هیچکەسیش ناتوانێ قسە بکا! ئێمە دوارۆژی میللەتەکـەمان بۆمـان موهیمـە. پێمـان خۆشـە شـتێك دابنێـین کـە میللەتەکـەمان سـبەینێ نـەڵێ لەعنـەتی تاریخیتـان لێبـێ. دەیـانزانی، فلاَنکـەس دەیزانی یـا ئـەوی دیکـە دەیزانـی، خـۆ ئێمـە نـەماندەزانی، ئێمـە نـەچوبووین، نەماندیتبوو، بەلاَم ئەو چووبوو دیتبووی بەلاَم پێمـانی نـەگوت. وەزیفەمانـە پێتـان بڵێین بە سەراحەتیش.

وەشتێکیش کە حیزبەکەمان تەسوییبی کرد جارێ ئیدی دەبێ دیفـاعی لێبکـەین. ئیدی ناتوانین بەرانبەری راوەستینو دوای تیئۆریی حیزبەکانی دیکە بکەوین. باشە من هاتووم ئەندامی حیزبی دێموکراتم، ئەوە بەرنامەکەیەتی کۆنگرەش تەسوییبی کـردوە، بەلاَم مەوافقی نیم، بەلاَم من دیکتـاتۆری پێرۆلێتاریـام دەوێ. دیکتـاتۆریی حـیزبیم دەوێ یا هەر شتی دی، باشە بەقوربان ئـەوە ئـەو دۆڵـە لێرەیـە، ١٥ حـیزبی چینـی کرێکاری تێدایە، بچۆ بۆ لای یەکێك لەوانـە. لەوانەیـە زۆر زوویـش سـەرکەوی، زۆر زوویش بچیە سەرێ. بەلاَم ئەگەر لە حیزبی دێموکراتدا دەتەوێ ببی بە دێموکــرات، ناومان لە سەرە، دێموکراتیش ئــەو کەسـەیە هـەموو وەختێـك لایـەنگری ئـازادیو دێموکراسی بێت. لە هەموو شەرایەتێك هیچشتێك بەنرختر لـە ئـازادی نیـە. ئەگـەر ئازادی نەبێت ئێمە حەتتا لە داخیلی حیزبی خۆمانا ناتوانین دوو کەلیمە پێکەوە قسە بکەین لە کۆنگرەکانماندا، جا ئەو وەختە دیارە لـە پاشـاندا کـە دەسـەلاَتمان کەوتـە دەس، هەرکەس قسە بکا گوێی ببڕین وای لێ دێ، ئێمە نامانەوێ وای لێبێ.

دەمانەوێ هەر کوردێك کە ئەندامی ئەو حیزبەیە موستەقیل فیکـر بکـاو ئـازاد بێ. بتوانێ فیکر بکاتەوەو بێجگە لەوە شتی دیکەشمان دەوێو ئەویش پێوەندی ئێمـە

لەگەڵ وڵاتەکانی سۆسیالیستی. ئەویش دوو کەلیمەیە هیچ فەرقێکی نیە لەگەڵ وڵاتەکانی دیکە هەتا ئێستا لە ئێراندا دوو شێوە هەیە. یەکێ ئەوە کۆمەڵە دەڵێ هەرچی لە مۆسکۆ گوتیان ئێمە دەبێ ئەوەی بکەین، بە قەولی برادەرێکمان هەیە دەیگوت ئەوە نازانم وایە پێم بڵێن، بەڵام بە جیددی بە سەداقەتەوە پرسیاری دەکرد، دەیگوت باشە ئێستا ئەوە هی دە دەوازدە ساڵ لەوەپێشە. دەڵێ چین ٧٥٠ میلیۆنە، ... گوتم نەخێر نابێ، وابێ خۆ ئێمە ئەوەمان نابێ.

کەوابوو ئێمە نە دەمانەوەێ دوژمنایەتی لەگەڵ وڵاتەکانی سۆسیالیستی بکەین، چونکو دۆستایەتی ئەوان بە قازانجی میللەتەکەمانە، بە قازانجی دوارۆژمانە، قازانجی پێشکەوتنی کۆمەڵی ئێرانو کوردەواریی لەسەرە بۆیە دەمانەوێ دۆستییان لەگەڵ بکەینودۆستیشیانین. جا ئیدی دۆستایەتی خۆ ئەوە نیە هاوار بکەی. ٥ساڵی تەواو حیزبی توودە حیزبی دێموکراتی کوتا، ٥ ساڵی تەواو گوتی نۆکەری بەعسن، نۆکەری ئەمریکان. ٩ میلیۆن دۆلاریان وەرگرتوە نازانم چیان کردوە، بۆخۆتان دەزانن چی نەکرد؟ باشە نەیدەتوانی رادیۆ مۆسکۆ جارێ قسەی ئەوان تیکرار بکاتەوە لە سەر ئێمە، زمانی گیرابوو، بۆ نەیکرد؟ ئەو وەختە کە ئەوانیش پشتیوانی رێژیمی خومەینی بوونو حیزبی توودەش، حیزبی کومۆنیستی برادەر لە ئێراندا ئەدی بۆ نەیانکرد. کەوابوو وا نیە کە هەرچی حیزبی توودە گوتی لە مۆسکۆ بڵێن بەڵێ. عەکسەکەی راستە هەرچی لە مۆسکۆ بیڵێن توودە دەڵێ بەڵێ.

بەڵام لە عەینی وەختیشدا ئێمە نامانەوێ نۆکەر بین، لە بەینی دوژمنایەتیو نۆکەریدا دۆستایەتیمان هەڵبژاردووە. نە دەمانەوێ نۆکەر بین، نە دەمانەوێ دوژمن بین، خراپ بڕیار دەدەین، باش بڕیار دەدەین بۆخۆمان بڕیار دەدەین. ئەوە بە نەزەری من حەقی موسەلەمی خۆمانە، هێزێکی بچووکین، گەورەین، بۆخۆمان بڕیار دەدەین. چەندین ساڵە ئێستا نزیکی خەریکە دەبێتە ١٥ساڵ کە حیزبی دێموکرات هەموو بڕیارەکانی بۆخۆی دەدا. بە قسەی هیچکەس ناکا. لە خومەینیو سەدامو چەرمێکۆوە بگرە هەتا دەگاتە رەیگان. دیارە هەرکەس بڕیاری سیاسی بدا مەجبوورە وەزعی وڵاتەکەی، وەزعی حیزبەکەی، تەناسوبی ئەوانە هەمووی بخاتە بەرچاو. خۆ ناکرێ هەروا هەستم، بڕیار بدەم ئەمڕۆ لە مکزیك ئینقلاب دەکەم، خۆ بڕیار دەتوانم بدەم بەڵام هیچ ناتوانم بکەم. دەبێ بڕیارێکی وا بدەم کە بۆم جێبەجێ بێت. دەبێ

ئەوانە هەموو بخەمە بەرچاو بەلاّم بۆخۆم بڕیار بدەم، کەس لە باتی مـن نـابێ بڕیـار بدا.

لە بەر ئـەوە مەسـەلەی سـێهەمیش ئەوەیـە رابیتـەی ئێمـە لەگـەڵ وڵاتـەکانی سۆسیالیستی چۆن بێ. رابیتەی دۆستانە، نە نۆکەر وەك حـیزبی تـوودە، نـە دوژمـن وەك کۆمەڵە. دۆستێکی سادق، دۆسـتیش ئەوەیـە کـە شـتێکی پێخـۆش بـوو بڵـێ پێمخۆشە، باشە، شتێکی پێناخۆش بوو بڵێ پێمناخۆشە. مەجبوور نیـە، دۆسـت لـە دۆستی خۆی هەموو شتێك قبووڵ ناکا. باشە ئەمن هەرچی بڵێم لە مۆسکۆ قبووڵـی دەکەن تا ئەوانە هەرچی بڵێن من قبووڵی بکەم. مەسەلەش ئـەوە نیـە بڵێـن چونکـە ئەوان بەهێزن، ئەمن بێهێزم. مەسەلە ئـەوە نیـە نـەخێر لـە سـەتحی "بین‌المللـی"دا مساواتە. بەلاّم ئێمە پێمان وایە کە گەورەترین دۆستی ئێمە لـە دوارۆژدا یەکیـەتیی سۆڤیەتە، ئیتیحادی شوورەوی‌یە. نایشـارینەوە دۆسـتی سـتراتژیکمان ئـەوە. دەبـێ تێبکۆشین ئەو دۆستایەتی‌یە رۆژبەڕۆژ بەهێزتر بکەین، ئەگەر جاران پیس‌ترین وەختی ئەو دۆستایەتیەمان ئێستا رۆیشتووە، ئێستا بەرەو باشتربوون چووە.

بەلاّم باشە ئایا میللەتی کورد، ئایا حیزبی دێموکرات قبووڵ دەکـات حـەتا ئـەو دۆستە بڵێ من ئەوەت بۆ دەکەم، بە شەرتێك ئەتۆ هـەرچی ئـەمن دەڵێـم بـە قسـەم بکەی. قبووڵ ناکەین. نموونەی ئەوەیە ئەوانەی بە ئێمەیان دەگوت بەعسی، هیچیـان ئەو ئیستیقلالە، ئەو تەسمیمگیریەیان نیـە کـە ئێمـە هەمانـە بەرانبـەر بـە عـێراق، بەرانبەر بە حیزبی بەعس هیچیان نیانە، دیومانە بە چاوی خۆمان. ئێمە ئەو وەختـە کە پێیان دەگوتین، ئەوانە پێیان دەگوتین بەعسی، لەگەڵ حیزبی بەعسیش رابیتـەمان هەبووە، نەماندەشاردەوە، ئێسـتاش هەمانـەو نەشمانشـاردوەتەوەو هیـچ شـتێکیش فەرقی نەکردووە بۆ ئێمە هەر هەوین. هـەر ئـی جـارانین بـەلاّم هـەر ئـەو وەختـەش رابیتەمان هەبوو لەگەڵ یەکیەتیی نیشتمانی، خۆ ئێستا یەکیـەتیی نیشـتمانی شـەڕ ناکا لەگەڵ حیزبی بەعس، جاران شەڕی دەکرد. ساڵێ لەوەپێش خـۆ شـەڕی دەکـرد. بەلاّم ئەوە چەندین ساڵە کە حیزبی بەعس دەزانێ کە ئێمە رابیتـەمان هەیـە لەگـەڵ یەکیەتیی نیشتیمانی، نەشمان شاردوەتەوەو ئەوە ئیستیقلالی ئێمە دەگەیەنێ. حیزبی بەعس دەزانێ لەگەڵ یەکیەتیی نیشتیمانی پێوەندیمان هەیە، یەکیـەتیی نیشـتیمانی دەزانێ کە لەگەڵ حیزبی بەعس پێوەندیمان هەیە، حیزبی دێموکراتیشین، نە بە قسـەی

یەکیەتیی نیشتیمانی دەکەین، نە بــە قسـەی بـەعس دەکـەین. بـە قسـەی حـیزبی دێموکرات دەکەین، هەر بڕیارێکی بێ.

ئەگەر لێرەدا ئەوەمان ئیسبات کردوە لە موقابیل لە سەتحی "بین‌المللی"دا بــووە، بەڵاّم ئێمە لەگەڵ فەرانسەیش دۆستین، فەرانسەیش هیچ شـتێکی گـەورەی بـۆ ئێمـە نەکردووە بەڵاّم هیچ شەرتو شرووتێکی بۆ ئێمە دانـەناوە. خـودای نەخاسـتە ئەگـەر ڕۆژێك دایبنێ لێی قبووڵ ناکەین. بۆخۆمان دەبـێ بڕیـار بدەیـن کـە دەی‌کـەین یـا نای‌کەین. ئەوە ئەساسێکە کە دە دەوازدە ساڵ پێـش دامانـناوە، ئێمـە ئـەو وەختـە گروهێك دە دوازدە نەفەری بووین لە بەغدا دەژیاین. نە پێشمەرگەمان بوو، نە حیزبی دێموکرات ئەو حیزبی دێموکراتە بوو. یەخسیر بووین بە دەستی ئەو حیزبی بەعسەوە. ڕێك لە بەر دەستی ئەوان، ڕادیۆیەکمان هەبوو گوتیان دەبێ دژی مەلا مستەفا قسـه بکەن ئێوە، بۆخۆشتان دەزانن کە مەلا مستەفا چی کردبوو لەگەڵ بەرادەرانی ئێمـە، زۆر خۆشەویست نەبوو لای ئێمە، زۆریش، قسەشمان زۆر بوو لەسەری بکـەین گوتمـان نای‌کەین. نای‌کەین چونکو بۆخۆمان دەبێ بڕیار بدەین شتی وابکەین، بە قسەی ئێـوە ناکەین. ڕۆژێك بڕیارمان دا ناکەین. گوتیان ئەگەر ئەوە نەبێ ناتوانن لێرە بمێننــەوە، ڕادیۆکەتان لێ‌دەستێنینەوەو نازانم چی‌و ڕادیۆیان داخست، ٦مانگ ڕابیتەمان قـەتع بوو، هەرچی توانیان فشاریان بۆ ئێمە هێنا نەچووینە ژێر بـار. ئـەو وەختـە کـە لـە بەغدا بێ تفەنگ بووین، بێ ئەوەی کە یەك پێشمەرگەمان هـەبێ، لـە بـەر دەسـتی ئەوان دانیشتین، دەیانتوانی ئیعدامـمان بکەن، بمانکوژن. هەرچی شتێکیان پێیان دەکرا بەڵاّم ئێمە نەچووینە ژێر بارو لــەو وەختــەوە سـەپاندوومانە کـە حـیزبی دێموکـرات حیزبێکی سەربەخۆیە.

کەوابوو بۆ ئێمە ئەو سێ مەسەلەیە ئەساسی‌یە: دەمانەوێ سۆسیالیزم دابمەزرێنین، دەمانەوێ سەرمایەداری ڕەد کەینەوە، سوسیال دێموکراسی ڕەد کەینـەوە، نامانـەوێ لە چوارچێوەی سەرمایەداری‌دا بژین، دەمانەوێ پێوەندی‌یەکانی سـەرمایەداری تێـك بدەیـن، پێوەندیـی سۆسیالیسـتی دابمـەزرێنین. دەمانـەوێ بـەڵاّم ئـەو سۆسـیالیزمە سۆسیالیزمێکی دێموکراتی بێ، میللەت حەقی قسە کردنی هەبێ. ئەندامانی حیزب حەقی قسە کردنیان هەیە بەڵاّم خۆ ئەوە دەڵێم مەگەر لە وڵاتـەکانی سۆسیالیسـتی‌دا حەقی قسەکردنیان نیە؟ نەخێر نیە! ئەمن بــە چـاوی خـۆم دیومـە، نیـە. خـۆ مـن

نامەوێ، ویژدانم قبوولێ ناکا پێتان بڵێم هەیانە، نیە. دەتوانم بە هەزاران مەساڵتان بۆ بێنم نیە. ئێمە پێمان خۆشە هەبێ. خۆ ئەگەر لە باری کە، ئێستا شەخسیمانەوە بێ مومکینە پێمان خۆش بێ حەقی قسەکردنتان نەبێ، چونکو بەڕاستی بۆخۆمان بە کەیفی خۆمان دەیڵێین بەلاّم ئەوە نیە مەسەلەکە، مەسەلەکە دوارۆژی میللەتەکەمانە، نەسڵی داهاتووە کە دێ. ئەوەیە کە دەبێ لە نەزەر بگیرێو ئەوە مەسەلەی دووهەمە سۆسیالیزمێکی دێموکراتی بۆیە دەمانەوێ.

مەسەلەی سێهەم سەربەخۆیی گەلەکەمانە. لە رابیتە لەگەڵ دەوڵەتەکانی سۆسیالیستیدا، دەمانەوێ دۆستیان بین، دوژمنایەتی لەگەڵ ئەوان مەحکووم دەکەین. سەد جار ئەو چریکی فیدایی خەڵك، کۆمەڵە هەزار شتیان لە سەر ئێمە نووسی. ئەو رێژیمە ئێستا دەستی پیّکردۆتەوە بۆ چوار پێنج ساڵ لەوە پێش، چوار ساڵو نیو لەوە پێش، جاران ئێمە پیاوی بەعس بووینو ئیستیکباری جیهانی (ئەمریکا) بووین، ئێستا ئەوە بووینە دیسان پیاوی سۆڤیەت، پیاوی شوورەوی.

ئەوانەمان هەموو دیوە بەلاّم ئێمە گورگی باران دیدەین. ئەمن کە بۆخۆم بزانم نۆکەری حیزبو میللەتەکەمم، جا هەرکەس هەرچی بڵێ هیچ تەئسیرێکی نیە. ئێمە سیاسەتی سەربەخۆمان دەبێ بەرینە پێشو ئەو سیاسەتی سەربەخۆیە زامنی دوارۆژی میللەتەکەمانە، ناتوانین وازی لیّبهێنین. لێرەدا ئیدی شۆخی ناکەین لەگەڵ هیچکەس ئەوە زامنی دوارۆژی میللەتەکەمانە، ناتوانین وازی لیّبهێنین. ئەگەر گرووهی حەوتکەسیمان هەبوو هاتن ویستیان بە نۆکەری حیزبی توودە، شتەکەیان روون بوو هاتن گوتیان بە حیزبی توودە، کومیتەی ناوەندی، دەفتەری سیاسی حیزبی توودە، گوتمان نامانەوێ. ئێمە حیزبی دێموکراتین، دەمانەوێ سەربەخۆیی حیزبەکەمان بپارێزین. ئەو بەزمەیان بە سەر هێناین کە خۆتان دەزانن. بەلاّم ئێستا ئەوانە کێ بوون؟ لەکوێن ئێستا؟ هەر ناونیشانیان نەماوە. حیزبی دێموکرات لە جێگای خۆیەتی، حیزبی دێموکرات بەهێزتر بووە لە باری کەیفییەتەوە ئەفرادی وەرزیدەتری هەیە، کادری نیزامی ـ سیاسی باشتری هەیە. ئەوانیش ون بوون. ئەسڵەن بە قەولی کابرا گوتی بزر بوون بە یەکجاری.

باشە جا ئێمە ئەو سیاسەتە کە ئەوڕۆین بەلاّم ئێمە ئێستا گوناحمان نەکردوە ئەو سیاسەتەمان هێناوەتە پێش، کۆنگرەیەکیش لە سەر ئەو رێگایە دەڕوا، رێگایەکی

درووست، راست بە قازانجی میللەتەکەمان، بــە قــازانجی حیزبەکــەمان سۆســیالیزمان دەویّ بە دڵەوە بۆی دەکۆشین، سۆســیالیزمێکی دێموکراتیکمــان دەویّو ســەربەخۆیی حیزبەکەمان دەویّ.

یەك مەسەلەی دیکە کە پێمخۆش بوو باسی بکەم ئەوەیە کە بۆچی ئێســتا نــاڵێین سۆسیالیزممان دەویّ؟ بۆ شیعاری زیددی سەرمایەداری نادەین؟ ئەوەیە کە پرســـیاریان کرد. مەسەلەکە زۆر روونە، خۆ ئێمە خۆمان نامانەویّ لە کۆمــەڵی کــوردەواری دوور کەوینەوە، من ئێستا بێم شیعاری سۆسیالیزم بــدەم بــە قــەولّی کۆمەڵــە کــە دەڵێــن نمایەندەی پرۆلێتاریان. لە فەرهەنگی جیهانیدا ناوێك هەیە پێی دەڵێن "بورمنشیۆ"، بورمنشیۆ کابرایەك بوو ئیسپانیایی بوو، داستانێکی زۆر خۆشی هەیە. ئەوە بوو کــە هــێزێکی زۆر کــەم لــە موقــابیلی هــێزێکی زۆر گــەورە رادەوەســتا هــەموو جــاریّ دەیشکاند ئەوە پێی دەڵێن "بورمونشیۆیسم". ئــەوە کــە مــن بێــم بڵێــم نووێنــەری پرۆلێتاریای کوردستانم، مەگەر ئێوە خەڵکی کوردستان نین، کوا ئــەو پرۆلێتاریــا لــە کوێیە؟ چوار کرێکاری ساختمانی سنە یا مەهاباد دەبێتــە پرۆلێتاریــا؟ پرۆلێتاریــای سەنعەتی مانای خۆی هەیە. ئەما من ئەوەی نــاڵێم مــن دژی پرۆلێتاریــا نیــم، دژی بورژوازیم. ئەویش باس دەکەم لە پاشان، بەلاّم دەڵێم میللەتی، کۆمەڵی مــن ئێســتا زۆر پاشکەوتووە. ئەمن ئەوەڵ هەنگاو کە دەبیّ بتوانم بەڕاستی بچمە پێشــیّ ئەوەیــە کە خودموختاری تەسبیت بکەم لەگەڵ دێموکراسی، دەست بکەم بە جێبەجیّ کردنــی بەرنامەی حیزبی دێموکراتی کوردستان، ئەو بەرنامەیە بەرنامەیــەکی پێشــکەوتووە، بەرنامەیەکی سۆسیالیستی نیە، بڵێم پاش ئەوە کە ئەو بەرنامەیەم جێبــەجیّ کــرد ـ کە بە نەزەری من ٢٠ ساڵی دەویّ، لە کۆنگرەی ئێمەدا یەکێك هات گوتــی کــەوابوو ئێمە بە ١٠٠ ساڵی دیکە ناگەین، دیارە ئەوە عەوامفەریبییە ـ پــاش ئــەوەی ئێمــە توانیمان ئەو بەرنامەیە جێبەجیّ بکەین، ئەو وەختە دەست پیّدەکــەین بــە درووســت کردنی سۆسیالیزمیش.

ئێستا ولاّتی وەك چێکۆسلۆواکی کە تا ئەو وەختە دەســتی پیّکــرد بــە درووســت کردنی سۆسیالیزم لــە ئێســتای ئێمــە هــەر نــەبیّ ٣٠٠ ســاڵ لــەپێش بــوو، هێشــتا نەیتوانیوە ئیدیعا بکا بە تەواوی سۆسیالیزمی درووست کردوە. هێشــتا دەڵــیّ تــازە ئێمە خەریکین تەواوی دەکەین ئەو نەزمە. باشە ئەمن بــە شــتی خــۆم کــە نــە یــەك

کارخانەم هەیە نە سەنعەتم هەیە، نە هیچم هەیە، هەر ئیدیعا بکەم سۆسیالیزمم دروست کرد تەواو بوو. نامانەوێ درۆ لەگەڵ میللەتی خۆمان بکەین، ناکەین. کەوابوو مەرحەلە بە مەرحەلە دەبێ بچینە پێشێ. یەکێك لە فیلسووفەکانی گەورەی تاریخ شتێکی گەورەی گوتووە، دەڵێ: ئەو هێزە سیاسیانەی کە بیانەوێ بە سەر مەرحەلەکاندا باز بدەن، وەزعی واقعیی وڵاتی خۆیان لە نەزەر نەگرن، ئەگەر باز بدەن دەکەونو ئەژنۆیان دەشکێ. ئێمە نامانەوێ بکەوینو ئەژنۆمان بشکێ. دەزانین چین، لە چ مەرحەلەیەك داین، بۆیە ئێستا باشە هەڵگرم تەزاهورێك ساز بکەین ئێمە، لە ئالاّیەك "مەرگ بەر سەرمایەداری" چی‌یە لە کوێ‌یە ئەم سەرمایەداری‌یە؟ کێیە ئەم سەرمایەدارە؟ ئەمن لە نیویۆرك دانیشتووم؟ لە شیکاگۆ دانیشتووم؟ لە تۆکیۆ لە پاریسێ، لە لەندەن کێها لەمانە؟

هەر حیزب، ئەمن ئێستا موبارێزەم زیددی ڕێژیمە، لە مەرحەلەی موبارزەی میللی دێموکراتیك بۆ وەرگرتنی حەقی خودموختاری، وەرم گرت ئەو وەختەش بە نەزەری من سەرمایەداری دەڕوا لە لای من. بەڵام ئیدی نایەڵم پێ‌بگات، نایەڵم ئیدی، ڕێگای بۆ خۆش ناکەم. هەر ئەو خوردە بورژوازیەش کە هەیە خوردە سەرمایەداریە ئەویش مەحکووم دەکەم. ڕێگای سۆسیالیزم دەگرم، هەرچی دروست کەن دەبێ لە ڕێگای سۆسیالیستی‌یەوە بێت. بەرەو سۆسیالیزم دەڕۆم. بەڵام بەرەو سۆسیالیزم ڕۆیشتن خۆ دروست کردنی سوسیالزم نیە کاکە گیان. ئەوە واقعبینانە دەبێ تەماشا بکەین. ئەو نەسڵەی ئێمە ـ ئەمن باسی خۆم دەکەم، ئێوە نەسڵێکی دیکەشتان لە پێشە ـ نەسڵی دێموکراسی‌و خودموختاری‌یە. نەسڵی ئێوە مومکینە نەسڵی سۆسیالیزم بێت، مومکینە ئەوەش بێ.

لەگەڵ ئاغای بەنی‌سەدر کە ڕۆیی کێشەمان هەبوو، دەی‌گوت: "ئێوە ئێستا دەڵێن خودموختاری نەسلێکی دیکە داوای ئیستیقلال دەکا، جودا دەبێتەوە." گوتم یانێ تۆ دەتەوێ من لە ئێستاوە مەسئوولی کاری نەسڵی داهاتوو بم، ئەتۆ دەتوانی مەسئوولی کاری نەسڵی داهاتوو بیت؟ ناتوانی! داوایەکی زۆر بێ‌مانایە. وەڵا من پێم ئاوایە، مومکینە نەسڵی داهاتوو نەسڵی سۆسیالیزم بێتو نەسڵی ئیستیقلال بێت، ئیستیقلالی کوردستان وەرگرێ. ئەمن لە ئێستاوە، ئەمن وەزیفەی خۆم وەك ئینسانێکی سیاسی لە داخلی ئەو حیزبەدا هەتا هەم ئەنجام دەدەم لە پاش منیش

کتێبخانەی دیجیتاڵی
www.rabari.org

ئەوانە کە دێن ئینشائەڵا ئەوان باشتر لە ئێمەش ئەنجامی دەدەن، بەڵام مـن تـەکلیف بۆ ئەوان دیاری ناکەم. باشە ئەوانەی رابردوو تەکلیفیان بۆ ئێمە دیاری کردووە ئێمـە چ داوا بکەین، هەتا ئێمە تەکلیف بۆ ئەوانەی داهـاتوو دیـاری بکـەین. بـەڵام ئـەو نەسڵە نەسڵی خودموختاریو دێموکراسی‌یە، موبارزەش بە پەلە نابێ. برادەری وامـان هەیە ئێستا لێرە دانیشتووە ٥ ساڵی پێش کە ئەمن دەمگـوت ئـەو موبارزەیـە دوورو درێژە، درێژخایەنە، مومکینە ٢٥ ساڵی پێبچێ، مومکینە، بیسـتووتانە زۆر کـەس پێکەنینی دەهات. دیارە ئەوە واریدی شەشەمین ساڵ بووین ئەمن خودا خودامە قـەد ٧ سالیشی پێنەچێ. باشە بەڵام دەبێ ئینسان بۆ موبارزەی دوور خـۆی حـازر بکـا. ئەگەر زووتریش سەرکەوت چ باشتر خۆ زەرەری نیە.

جا من لێرەدا ئەو باسە دەکەم چونکە ئەزانم کە وەخـت کەمـە. بـەڵام بەداخـەوە نەمتوانی باسی ئیقتیسادی تێکەڵاو بکەم. جا ئەگەر فورسەت هەبوو یا ئەمشـەو یـا سبەینێ، ئەقەلەن نیوسەعاتێ ئیجازە بدەن کە باسی ئیقتیسادی تێکەڵاویش بکـەم. چونکو نەڵێن ئیقتیسادەکەمان ماسماڵی کردوە. چووینە سـەر مەسـایلی سیاسـی. بەڵام پێموایە لە مەسەلەی سۆسیالیزمدا ئەوە موهیم بوو.

***

باسی ئیمپریالزممان کرد، ئەگەر لەبیرتان مابێ. باسی ئەوەمان کرد کە ئیمپریالیزم پێنج خاسییەتی تایبەتی خۆی هەیەو گوتمان کە ئـاخر مەرحەلـەی سـەرمایەداری‌یە. ئیمپریالیزم مەرحەلەی دوایی سەرمایەداری‌یە، مانای ئەوەیە کـە پـاش ئیمپریـالیزم ئیدی سەرمایەداری نیە، پاش ئیمپریالیزم رێژیمێکی دیکە، سیستمێکی دیکـە دێتـە مەیدانێ کە ئەویش سۆسیالیزمە. کەوابوو کە باسـی سـەرمایەداری دەکـەین ئێمـە، ئیمپریالیزم بەشێکە لە سەرمایەداری، جـودا لـە سـەرمایەداری نیـە، بەشـێکە لـە سـەرمایەداری، بـــەڵام ئـاخرین پلـەی سـەرمایەداری‌یە، ئـاخرین مەرحەلـەی سەرمایەداری‌یە. لە زەمانی سەرمایەداری‌دا ناتەبایی، تەزاد لە نێو سـەرمایەو کـار رۆژبەرۆژ زیاتر دەبێ. ئەگەر ئەسڵەکەتان لەبیر مابێ، ئێمە گوتمـان کـە ناتـەبایی یـا تەزاددی سەرمایەداری لەوەڕا دێ کە ماوەی کارمان، کە ئەگەر ٨سەعات بێ تەقسیم کرد بە دوو بەش، بەشێکی ماوەی کاری لازمەو بەشـێکی مـاوەی کـاری زیادی‌یـە،

کتێبخانەی دیجیتاڵی
www.rabari.org

دیارە ماوەی کاری زیادی ئەو بەشەیە کە ئەرزشی ئـیزافی بەرهـەم دێنـیٚ، ئەرزشـی ئیزافی تەولید دەکا، کە ئەساسی چەوساندنەوەو ئیستیسمارە لە سەرمایەداریدا.

مەسەلەکەش زۆر روونە هەرچی کرێکارە، هەولٚ دەدا بۆ ئەوە کـە بەشـی مـاوەی کاری لازم زیاتر بکا، یانیٚ زیاتر وەربگریٚ، هەرچی سەرمایەدارە عەکسـی ئـەوە لـە موقابیلی راوەستاوە، چونکو هەرچی لـە ماوەیـەکی کـەمتردا کرێکـار ئـەو بەشـەی تەولید بکا کە کافی‌یە بۆ تەجدیدی هێزی ئـەو، هـەرچی لـەو ماوەیـە کـەمتر بێـت ئەوەندە قازانجی زیاترە بۆ سەرمایەدارو لـە حـاڵێکدا کرێکـار دیـارە ئەگـەر ئـەوەی دابنێین کە مەسەلەن لە ماوەی ٨سەعاتاندا کـە کـار دەکـا هـەر سـەعاتیٚ ١٠تمـەن وەردەگریٚ کە دەکاتە ٨٠تمەن، شـتێکی وازحـە ئەگـەر چـلو چـل بـیٚ سـەرمایەدار تیٚدەکۆشیٚ کەمتر لە چلی بداتیٚ، کرێکاریش تیٚدەکۆشیٚ زیاتر لــە چلـی وەربگـریٚو ئەوە ئەو تەزاددەیە کە هەتا سەرمایەداری مابیٚ لە بـەینی کرێکـارو سـەرمایەداردا هەیە.

ئەوە شتێك نیە کە زهنی بێت، شتێك نیە کە بۆ وێنە سەرمایەداری باش هـەبیٚو سەرمایەداری خراپ هەبێت، ئەوە هیچ پەیوەندیی بـەوە نیـە، ئـەوە پـەیوەندیی بـە ئەساسی سەرمایەداری‌یەوە هەیە، هەتا سەرمایەداری مابیٚ ئەوەش هەیـە، لـە بـەر ئەوەشە کە جاری پێشوو پێموایە باسمان کرد کە گوتمان لە هێندێك وڵاتو بە تایبـەتی لـە ئاڵمـانی رۆژئـاوا پـاش شـەڕی دووهـەمی جیـهانی زۆر هـەولٚ درا بـــۆ ئـــەوە سـەرمایەداری‌یەکی ئـەوتۆ پیـادە بکـەن کـە نێـوی بنێـن سـەرمایەداریی گـــەلی، "سرمایەداری مردمی"و ئـــەوە یـەکێك لـە تیئۆری‌زانـەکانی زۆر باشـی وڵاتـەکانی سۆسیالیستی کە لە مێژە وەفاتی کردووە لە جوابی ئـەوەدا گوتـی: "سـەرمایەداریی گەلی وەکوو سەهۆڵی برژاو وایـــە، ئەگـەر سـەهۆڵی برژاوتـان دیـوە سـەرمایەداریی گەلیش مومکینە، سەهۆڵ ئەگەر ببرژیٚ لەبەین دەچیٚ، سەرمایەدارییش ئەگەر بوو بە گەلی ناتوانیٚ وەکوو سەرمایەداری بمێنێتەوە." دیارە ئـەو ناتەبایی‌یـە دەبێتـە هـۆی لەبەین چوونی سەرمایەداریو چونکە ئەوە بۆخـۆی فەسـڵێکی زۆر دوورو درێـژە کـە یەکەم شۆڕشی سۆسیالیسـتیش هـەروەها کـە دەزانـن لـە رووسـیە بـووە، شۆڕشـی ئۆکتۆبرە، ئەوە پێموانیە ئیدی پێویست بیٚ کە من زۆر لە سەری برۆم.

کتێبخانەی دیجیتاڵی
www.rabari.org

بەلاّم یەك: لە تیئۆریدا هێندێ فەرقو جیاوازی دەرکەوت لە شۆڕشی سۆسیالیستیدا، ئەویش ئەوە بوو "مارکس"و "ئەنگێلس" ـ کە دیارە پایەگوزاری سۆسیالیزمی عیلمین ـ نەزەریان ئەوە بوو کە سۆسیالیزم لەو ولاّتانە سەردەکەوێ کە لە باری سەنعەتییەوە، لە باری پەرەئەستاندنەوە لە هەموان لە پێشترە، نەزەریان ئالّمان، ئینگلستان، فەرانسە، ئەمریکا تا رادەیەك ـ ئەو وەختە ئەمریکا ئەوەندە لەپێش نەبوو ـ ئەو ولاّتانە بوون، لە پاشان نەزەریان ئەوە بوو کە سۆسیالیزم دەبێ لە چەند ولاّتی پێشکەوتوودا سەرکەوێ، بەلاّم عەمەلّەن سۆسیالیزم ئەوەلّەن لە یەك ولاّتدا سەرکەوت، لە پاشانیش لە ولاّتێكدا سەرکەوت کە یەکێك لە پاشکەوتووترین ولاّتەکانی سەرمایەداریی ئەو سەردەمە بوو، یانێ لە رووسیە.

دیارە ئەو وەزعە کە لە نەتیجەی شەڕی یەکەمی جیهانیدا پێکهات، بوو بە هۆی ئەوەی کە مارکسیستەکان ئەوە روون بکەنەوە، لنین ئەوەی روون کردەوە کە لە جەرەیانی عەمەلدا دەرکەوت کە سۆسیالیزم دەبێ لەو جێگایە سەرکەوێ کە ئیمپریالیزم لە هەموو جێگایەکی دیکە زەعیفترە، نە لەو جێگایە کە سەرمایەداری لە هەمووان پێشکەوتووترە. ناتەباییەکان، تەزاددەکان لە رووسیە کۆ ببوونەوە، وەکوو ناتەبایی بەینی سەرمایەو کار، لە لایەکەوە ئەو چەوسانەوەو ئیستیسمارە کە لە رووسیە بوو لە هیچ ولاّتێکی سەرمایەداریی پێشکەوتوودا نەبوو، پاشان رووسیە ولاّتێکی دیکتاتۆری بوو، ولاّتێکی ئیمپریالیستی بوو، ولاّتێکی ئیستیبدادیو نیزامی بوو، ئەوانە هەموو تەزاددەکانیان ئەوەندە توندو تیژ کردبوو کە رووسیە بوو بە ئەو ولاّتە کە بلّێین ئەلّقەی هەرە زەعیفی سەرمایەداری بوو، ئیمپریالیزم بوو، لەوێ شۆڕشی ئۆکتۆبر سەرکەوت. چونکو شۆڕشی ئۆکتۆبر شتێکە کە زۆر دەبێ لە سەری بدوێینو باسی شتێکی دیکەیە، ئەوە نایەتە نێو ئەو دەرسەی کە ئێمە هەمانە. ئەگەر بمانەوێ خەریکی شۆڕشی ئۆکتۆبر بین دەرسی ئەسلّیمان مومکینە لەکیس بچێ، ئیقتیسادی سیاسیمان مومکینە لەکیس بچێ، جا ئەوە وا دادەنێین کە هەموومان شارەزاین لەوە کە شۆڕشی ئۆکتۆبر چۆن سەرکەوتو لە نەتیجەدا ئێستا ئێمە پاش شۆڕشی ئۆکتۆبرینو پاش شۆڕشێکی سۆسیالیستیینو خەریکین سۆسیالیزم دادەمەزرێنین، خەریکین سۆسیالیزم درووست دەکەین.

کتێبخانەی دیجیتاڵی
www.rabari.org

جا با بزانین سۆسیالیزم چۆن پێك دێ؟ شۆڕشی سۆسیالیستی دوو فەرقی ئەساسیی هەیە لەگەڵ شۆڕشی بورژوازی کە لە فەرانسە ببوو، باسمان کرد ئەگەر لەبیرتان بێ، لە ئینگلستان بوو، لە هۆلەند بوو، یەکێکیان ئەوەیە ـ کە ئەو شۆڕشە یەعنی ئەوە فەرقی لەگەڵ هەموو شۆڕشەکانی پێشووشە ـ کە شۆڕشی سۆسیالیستی ئەساسی ئیستیسمار لەبەین دەبا، ئەساسی چەوسانەوە لەبەین دەبا، بە هۆی ئەوە دیارە شۆڕشێکی زۆر قاتعە لە تاریخی بەشەرییەتدا، لە حاڵێکدا شۆڕشی گەورەی فەرانسە نەتیجەی سەرکەوتنی ئەوە بوو کە فیئودالیزم رووخا، بەڵام سەرمایەداری سەرکەوت. لە نەتیجەدا لەباتی ئیستیسماری فیئودالەکان، ئیستیسماری سەرمایەدارەکان هاتە جێی.

لە شۆڕشی سۆسیالیستیدا ئیستیسمار بە یەکجاری لەبەین دەچێ، لە جێی ئیستیسماری سەرمایەدارەکاندا ئیستیسمارێکی دیکە پەیدا نابێ، ئیستیسمار لەبەین دەچێ. ئەوە بۆ موتالیعەی درووست کردنی سۆسیالیزم زۆر موهیمە لە حاڵێکدا لە جەرەیانی، لە بەتنی بلێین لە زگی فیئودالیزمدا پەیوەندییەکانی سەرمایەداری درووست ببوو، بورژواشمان هەبوو، سەرمایەداریشمان هەبوو، کرێکاریشمان هەبوو، کارخانەمان هەبوو، باسمان کرد کە مانۆفاکتۆرمان هەبوو ئەگەر لە بیرتان بێ. لە سۆسیالیزمدا لە پێشدا دەبێ رووبەنای سیاسی بگۆڕدرێ لە پاشان ژێربەنای ئیقتیسادی ـ ئیجتیماعیی سۆسیالیستی پێك بێ. لە سەرمایەداریدا بەرعەکس، لەوێ لە پێشدا ژێربەنای ئیقتیسادی ـ ئیجتیماعیی سەرمایەداری پێکهاتبوو و ئەوە بوو بە هۆی ئەوە رووبەنای سیاسیی فیئودالیستی بگۆڕدرێو ببێ بە سەرمایەداری.

لە سەرمایەدارییەوە بۆ سۆسیالیزم مەسەلەکە عەکسە، لە پێشدا شۆڕشی سۆسیالیستی بۆ ئەوە دەکرێ کە دەسەڵاتی سیاسی لە دەستی سەرمایەدارەکان بێتەدەر، بچێتە دەستی زەحمەتکێشان، لە پاشان زەحمەتکێشان مەجبوورن رەوابتی ئیقتیسادیی سۆسیالیستی پێکبێنن. یەعنی ژێربەنای ئیقتیسادیو سیاسیی سۆسیالیستی پێکبێنن، چونکو فەرز دەکەین کە ئەورۆ رۆژی ٢٤ یان ٢٥ی ئۆکتۆبرە کە شۆڕش سەرکەوتووە، دیارە جارێ رەوابتی ئیقتیسادیو ئیجتیماعی نەگۆڕاوە، جارێ کارخانەکان لە دەست سەرمایەدارەکانن، جارێك زەوی لە دەست

مالکەکانەوەیە، ئەوە رووبەنای سیاسی‌یە، دەسەلاّتی سیاسی‌یە کە دەی‌گۆڕێ، یەعنی کارخانەکان میللی دەکا، زەوی دابەش دەکاو زۆر شتی دیکەش. کەوابوو ئەو فەرقە زۆر موهیمە لە باری بە تایبەت درووست کردنی سۆسیالیزمەوە.

ئێمە ئەگەر ئەمڕۆ فەرزکەین دیارە لە ولاّتێکی وەکو فەرانسە یان ئالّمان، ئەگەر شۆڕشێکی سۆسیالیستی ببیّو تەبەقەی کرێکار سەرکەویّو تەبەقەی کرێکار دەسەلاّتی سیاسی بە دەستەوە بگرێ، تازە مەجبوورە لە پاش ئەو شۆڕشە دەست پیّبکا بەوەی کە ژێربەنایەکی ئیقتیسادیو ئیجتیماعی بۆ ئەو رووبەنا سیاسی‌یە درووست بکا. واتە چ بکا؟ کارخانە میللی بکاو نازانم زەوی دابەش بکا، بانکەکان میللی بکا، بیرەکان میللی بکاو زۆر شتی دیکە، ئەو فەرقە زۆر فەرقێکی موهیمە. ئەوەش لەوەڕا دێ کە هەتا رووبەنای سیاسیی شۆڕشی سۆسیالیستی کە مەبەستی لەبەین بردنی چەوسانەوە یان ئیستیسمارە، بە یەکجاری، هەتا رووبەنای سیاسی، دەسەلاّتی سیاسی نەگۆڕێ، ئیمکانی لەبەین بردنی ئەو ئیستیسمارە لە واقیعدا نیە، ئەوەیە ئێستا گەیشتووینە ئەو جێگایەی کە بەلّێ چینی کرێکار شۆڕشی کردوەو دەیهەوێ سۆسیالیزم پیادە بکا.

جا پاش شۆڕشی سۆسیالیستی ئێمە تەرەفین لەگەلّ هێندێك مالکییەتی موهیم. یەکێکیان مالکییەتی گشتی‌یە: پاش ئەوەی کە شۆڕشی سۆسیالیستی سەرکەوت کارخانە گەورەکان لە پێشدا میللی دەکا. لە نەتیجەی ئەوەدا مالکییەتی عمومی بەوجوود دێ کە نەبوو یا مەسەلەن رێگای ئاسن یان مەسەلەن هێندێك شتی دیکەی بەشی ئیقتیسادی هەر لە پێشدا بە دەستی دەولّەتەوە بوو، دەولّەتی شۆڕشی سۆسیالیستی سەردەکەوێ دەبێتە مالکییەتی عوومومی. ئەوە یەك نەوع مالکییەتە کە مالکییەتی عوومومی لە پاشان دیارە پاش شۆڕش دەبێتە مالکییەتی عوومومیی سۆسیالیستی. لە پاش ئەمە دیارە هێندێك رشتەی ئیقتیسادیمان هەیە، هێندێ بەشی ئیقتیسادیمان هەیە کە لەوێ عوومومی کردنی وەسایلی تەولید زەحمەتە. لە پاش ئەوەی کە شۆڕشی ئۆکتۆبر سەرکەوت زۆرکەس پێشنیاریان کرد کە زەوییش میللی بکرێ، ببێتە مالکییەتی عوومومی. بەلاّم لە پاش تەحقیقێکی عیلمی لنینو چەند کەس گەیشتنە ئەو نەتیجەیە کە ئەو میللی کردنە عەمەلی نیە، چونکو وەسایلی تەولیدئاوەر بە دەستەوە نیە کە بتوانین بە کاری بێنین. رووسیە زۆر پاشکەوتوو بوو،

زەویو ئەو وەسایلە کە بەکاریان دەهێنا بۆ کێلاٚنــی زەوی زۆر زۆر پاشـکەوتوو بـوو، گاو ئەسپو شتی وابوو کە ئەسڵەن بەوە میللی کردنــی زەوی هــەر بــە تەســەوریشدا نەدەهات، لە نەتیجەدا شتێکی دیکەیان هەڵبژاردو ڕێگای مالکییەتی دەستەجەمعی هاتە گۆڕێ، مالکییەتی تەعاوەنی، مالکییەتی "کۆئۆپراتیڤ"، ئــەوەی کــە دەڵێــن مالکییەتی تەعاوەنی. دیارە بە سەرکەوتنی شۆڕشی سۆسیالیستی هــەر دەســتبەجێ مالکییەتی خسووسی لەبەین ناچێ. لە زۆر کارگە، لە زۆر کارخانەی چکۆلەدا یا لــە زۆر مــەغازە لــە زۆر شــتی بڵێــین خوردەپــای ئیقتیســادیدا مالکییــەتی خسووســی وەسایلی تەولید دەمێنێتەوە. کەوابوو ئێمە مالکییەتی خسووسیشمان لێرە هەیە.

من جاری پێشوو باسی فەرقی مالکییەتی خسووسیو شەخسیم کرد، ئەوە بۆ ئەو کەسانەی کە لێرە نەبوون تیکراری دەکەمەوە، مالکییەتی خسووســی مەربووتــە بــە وەسایلی تەولید لە حاڵێکدا مالکییەتی شەخسی مەربووتە بەو شتانەی کــە شــەخس هەیــەتی. مەســەلەن مومکینــە شــەخس ســێ ئۆتۆمۆبیلــی هــەبێ لـــە ولاٚتێکـــی سۆسیالیستیدا بەلاٚم هی خۆی بن، بە کاریان نەهێنێت بۆ ئیستیسمار، ئــەوە حــەقی ئەوەی هەیە، ئیمکانی هەیە. بەلاٚم ئەگەر یەك ئۆتۆمۆبیلیشی هــەبێ کــە بــە کــاری بێنێ بۆ ئیستیسمار، حەقی ئەوەی نیە. یەك ئۆتۆمۆبیل دەتوانێ ببێتــە مالکییــەتی خسووسی ئەگەر بەکار بێ بۆ ئیستیسمار، بەکار بێ بۆ ئەوەی کەسێکی دیکە کــاری پێکردو هەر ئەو ئۆتۆمۆبیلە ئەگەر ئەوەی پــێ نەکــەی دەتوانــێ ببێتــە مالکییــەتی شەخسی کە ئەتۆ هەتە، هی خۆتــە، بۆخــۆت بــەکاری دێنــی، کەســێك ئیستیســمار ناکەی.

ئێستا ئەو سێ شێوە مالکییەتە کە هەیە، دیارە سۆسیالیزم هەرچی بچێتە پێشتر ئەو مالکییەتە زیاتر دەبێ، مالکییەتی عموومیی سۆسیالیستی زیاتر پەرەدەســتێنێ هەم لە باری کەمییەوە هەم لە باری کەیفییــەوەو ئەوەیــە مالکییــەتی تــەعاوەنیش هەروا پەرە دەستێنێ، تــەکامۆڵ دەکــا، هــەم لــە بــاری کەیفییــەوە هــەم لــە بــاری کەمییەوە، مالکییەتی خسووسی ڕۆژبەڕۆژ مەحدوودتر دەبێو سۆسیالیزمی تێئۆریك کە ئێمە باسی دەکەین، چونکو مارکس لە "کاپیتال"، لە کتێبی مەشهووری خۆیدا باسی سەرمایەداری، لە واقیعدا تەئکید دەکا سەرمایەداری لە کتێبدا هەیە نــە لــە واقعییەتدا. بۆ ئەوە تێئۆرییەکە ڕوون کاتەوە، ئەویش ئەوەیە کە مارکس وا دادەنێ

کتێبخانەی دیجیتاڵی
www.rabari.org

کە یەك تەبەقە سەرمایەداری هەیە یەك تەبەقە کرێکاریش هەیە، ئیدی کەسی دیکە نیە، سەرمایەداری سێرفە. ئەوە لە عەمەلدا وجوودی نیە، بەلاّم بۆ روونکردنەوەی تیئۆری موهیمە. ئەگەر ئێمەش بمانەوێ ئاوا بڕۆین دەبێ لە سۆسیالیزمدا وا دابنێین کە سۆسیالیزمی سەدی سەدە، سۆسیالیزمی سەدی سەدیش مانای ئەوەیە کە مالکییەتی خسووسیی وەسایلی تەولید تێدا ئەسلّەن وجوودی نەبێ.

ئێستا بزانین لێرە ئەو مەسەلەیە مەسەلەیەکی زۆر گرنگەو چونکو ئەکسەرەن لە کتێبو شتی وا باسی ناکرێ، تکاتان لیّدەکەم ئێستا بڕێك باش دیقەت بکەن. ئەسلّەن بۆچی ئێمە لێرە دوو مالکییەتمان، کە باسمان کرد دوو مالکییەتمان هەیە، ئایا ئەو دوو مالکییەتە مانای چیە لە سۆسیالیزمدا؟ دیارە ئەوە مانای ئەوەیە کە مالکییەتی عموومی پەیوەندی بە چینی کرێکارەوە هەیە، مالکییەتی تەعاوەنی زیاتر پەیوەندیی بە جووتیارانەوە هەیە. لە واقیعدا ئێمە دوو تەبەقەمان هەیە یەعنی لە سۆسیالیزمدا، جووتیارانێك کە لە سەرمایەداریدا یەك تەبەقە نەبوون، چەند قشر بوون لە واقیعدا، خوردە مالکی تێدا بوو، قەرەی تێدا بوو، دێهقانی متەوەستی تێدا بوو، لێرە دەبن بە یەك تەبەقە. چونکە هەموویان فەرز دەکەین هەموویان کەلّخۆزین. شیرکەتی تەعاوەنی یا مالکییەتی تەعاوەنی دەبێ یەعنی "کەلّخۆز". کەلّخۆزیش ئەسلّەن کەلیمەیەکە لەوێڕا هاتووە یەعنی مالکییەتی ئیقتیسادی دەستەجەمعی، لە موقابیلی ئەوەدا حەتا لە دێهاتیشدا سەلّخۆزمان هەیە، ئەوەشتان بیستووە کە سەلّخۆز یەعنی مالکییەتی عموومی، ئیقتیسادی عموومی.

جا ئێستا بوونی ئەو دوو تەبەقەیە لە کوێڕا هاتووە؟ بوونی ئەو دوو تەبەقەیە ئەسلّەن دەبێتە هۆی دیارە زۆر مەسەلەو گیروگرفتی موهیمی ئیقتیسادی لە سۆسیالیزمدا. مەسەلەن ئەگەر ئێستا پێتان بلّێم ئەسلّەن یەکێك لە هۆیەکانی بوونی دراو لە ئیقتیسادی سۆسیالیستیدا بوونی ئەو دووانەیە، چونکو ئەگەر فەرزکەین کە ئەوەیان نیە ئەوەشمان هەر لەغو کردەوە ، ئەو وەختە مالکییەتی عموومیی سۆسیالیستیمان هەیە، مالکییەتی عموومیی سۆسیالیستی ئەوەیە کە کرێکار بەرهەمی دێنێ بۆ خۆشی مالکی هەموو کارخانەکانە، دیارە ئەو مالکییەتی عموومیی سۆسیالیستییە مانای ئەوەیە هەرکەس بە تاقی تەنیا مالکی هەموو کارخانەکانی ولاّتە، بەلاّم هەر لەوکاتەدا مالکی هیچیش نیە، ئێمە دەبێ لەوە

کتێبخانەی دیجیتالّی
www.rabari.org

دیققەت بکەین. هەم بە گشتی وەکو تەرەفی مالکییەت، مالکی هەموو کارخانەکانی وڵاتە، بەڵام مالکی هیچیش نیە چونکو فەرقی کارخانەو کەڵخۆز لە ئیقتیسادی سۆسیالیستیدا لەوەدایە کە کەڵخۆز ئی ئەو کەسانەیە کە لەوێدا کار دەکەن یانێ مالکییەتی دەستەجەمعییە لە حاڵێکدا کارخانە ئی ئەو کەسانە نیە کە تێیدا کار دەکەن، کارخانە ئی هەموو خەڵکی شوورەوییە لە ئەساسدا، ئی هەموو دەوڵەتە.

ئەو دووانە یەکێکیان کەڵخۆزە، مالکییەتی دەستەجەمعییە، ئەوەی دیکەیان مالکییەتی عموومییە. ئەگەر ئەوە نەبێ دیارە مالکییەتی عموومیی سۆسیالیستی کرێکارن، بۆخۆیان تەولید دەکەنو بۆخۆشیان دەتوانن بەرهەمی خۆیان بەکار بێنن، یەعنی ئەگەر زۆر بڕۆین لێرەدا خەریدو فرۆش هیچ مانایەکی نابێت، چونکو ئەمن کە مالکی شتێکم، خۆ ئیدی شتەکە بە خۆم نافرۆشم، مومکینە نەوعێك تەوزیعو پەخش دابنێین کە عادیلانە پەخش بێ، دیارە ئەوە یەك هۆی دیکەی هەیە کە ماوە بۆ ئەوەی کە بتوانین عادیلانە یا بە کەیفی خۆمان پەخشی کەین، ئەویش تەکامولی یەکجار زۆری وەسایلی تەولیدە کە بازدەهی کار ئەوەندە زۆر بێ کە بە ئەندازەی کافی شت تەولید بکەین بۆ هەموو کەس، بەڵام هەتا ئەو وەختەیش دیسانەکە خەریدو فرۆش هیچ مانایەکی نابێت، بەڵام ئێستا خەریدو فرۆش مانای هەیە، چونکو هەرچی بێت ئەوە جووتیارەو ئەوە کرێکارە، ئەوە شتومەکی کارخانە بەرهەم دێنێو دەیانفرۆشێ بە جووتیاران، جووتیاران شتومەکی کەشاوەرزی بەرهەم دێننو دەیفرۆشن بە کرێکاران.

ئاوا کە لە ئیقتیساددا وەك دەزانین لە ئیقتیسادی دیارە مارکسیستیدا روونە، کەسێك کە دەچێتە بازاڕێ شتێکی زۆر تەبێعییە کە بڵێین ئەوە خەریدارە، ئەوەش فروشەندەیە. دەبینین لەوێ ئەو کەسەی کە دەیهەوێ بکڕێ، حەتمەن دەیهەوێ بە هەرزان بیکڕێ، ئەو کەسەش کە دەیهەوێ بیفرۆشێ حەتمەن دەیەوێ بە گرانتری بفرۆشێ. ئەوە دیسان زیهنی نیە، ئەوە شتێکە کە ئەگەر گەیشتینە ئیقتیساد لە مەسەلەی ئەرزشدا ئەوە روون دەکەینەوە، ئەوە یەکێك لە ناتەباییەکان، لە تەزاددەکانی داخڵی ئەسڵەن خودی کاڵایە، خودی شتومەکە کە لێرە ئاوا خۆی دەنوێنێ. بەڵام ئەوە شتێکی وازیحە لە بازاڕێدا، هەرکەس دەچێتە بازاڕێ دەیهەوێ

شت هەرزانتر بکڕێ، ئـەویتریش دەیهـەوێ گرانـتر بیفرۆشـێ. جووتیـار دێتـە ئـێرە شتوومەکی کەشاوەرزیی خۆی دێنێ دەیهەوێ گرانتر بیفرۆشێ، کرێکاریش دێتە ئـێرە دەیهەوێ شتومەکی سەنعەتیی خۆی گرانتر بفرۆشێو هەرزانتر بکـڕێ، لـە نەتیجـەدا تەزادد لە بەینی ئەوانەدا هەیە.

کەوابوو لـە جامیعـەی سۆسیالیسـتیدا حـەتا ئەگـەر سۆسیالیسـتیی سـێرفیش حەسێب کەینو ئەو خسووسیاتە وەلا بنێین، بلێین ئەسڵەن نیە، دیسـانەکە لـە بـەینی ئەوانەدا تەزادد هەیە، تەزاددەکەش لە بەینی مەنافێعی دێهقانو مـەنافێعی کرێکـار دایە. بەڵام ئەو تەزاددە لە چوارچێوەی سۆسیالیزم دایە چونکو هەر دوو مالکییەتەکە سۆسیالیستییە. ئەوە پێی دەڵێن ناتەباییەکی غەیر موتەناقێز، یەعنی ئەوە نیە کە وەکو سەرمایەدارو کرێکار بۆ ئەوە ئەو تەناقوزە لە بـەینی سـەرمایەدارو کرێکـاردا لەبەین بچێ، دەبێ سەرمایەداری لەبەین بچێ. لـێرەدا ئـەوە ئـەو تـەناقوزە ئـەوەی ناگەیەنێ چونکو ئەگەر وا دابنێین کە شـێرکەتی تـەعاوەنی کـە کـەڵخۆزە بەرەبـەرە تەکامولێ پەیدا بکا ببێتە سەڵخۆز کە دەبێتە مالکییەتی عوومومی، لـە دێـهاتیشدا کەمکەم ئەو تەناقوزەش لەبەین دەچێ، بەڵام ئەوە دیـارە ماوەیـەکی زۆری دەوێ. لـە زەمانی "خرۆشچۆف"یشدا یەکێك لە ئیشتباکانی ئـەوە بـوو کـە دەیانەویسـت کـە توندتر بەرەو ئەوە بڕۆن کە عـەمەلـەن دەرکـەوت کـە زۆر زەحمەتـە، هـەتا ژێربـەنای ئیقتیسادی بە تەواوی ئامادە نەبێت تـەبدیلی کـەڵخۆزەکان بـە سـەڵخۆز زەحمەتـە. فەرقیان ئەوەیە کە دیارە لە کەڵخۆزدا کابرا ئەوەڵەن بەشێکی کرێ وەردەگرێ زۆر کەم لە چەند مانگان، لە پاشانیش بەشێکی جێنسی وەردەگرێ، گـەنم وەردەگـرێ، نـازانم میوە وەردەگرێ، لە حاڵێکدا مالکییەتی عوومومـی حـەتا ئەگـەر سـەڵخۆز بـێ لـە دێهاتێکدا ئەو کاری بەوە نیـە کـە مەحسـوول چیـە، ئـەو حقـووق وەردەگـرێ وەك کرێکارێك، ڕاست وەکوو کرێکارێك ڕەفتاری لەگەڵ دەکەن. لە حـاڵێك ئـی کـەڵخۆز بەستراوە بەوەی کە ئەگەر کەڵخۆز قازانجی زۆر بوو یا کەم بوو، ساڵێك قازانجی زیاترە ساڵێك کەمترە، هی سەڵخۆز وا نیە. دیارە ئەوانیش ئێستا ئەوەیان لە نـەزەر گرتـوە ئەو مەسەلەیە کە ئەگەر وا بکەن کە سەڵخۆزیەکان باشتر کارێ بکەن بۆ ئـەوەی کـە نەتیجەیەکی باشتر وەربگرن. بەڵام لە ئەساسدا ئەوەیان {کـەڵخۆز} دەسـتەجەمعی دەمێنێتەوە، ئەوەیان {سەڵخۆز} عوومومی. ئەوە ئەساسی سۆسیالیزمە.

ئێستا بزانین ئەساسی سۆسیالیزم لە باری ئیقتیسادی‌یەوە چیە؟ ئەو ئەسڵەیە کە هەمووتان حەتمەن بیستووتانە بە هەر کەس بە پێی قابلیەتی کار دەدەن، هەرکەس بە ئەندازەی کاری خۆی حقووق وەردەگرێ. ئەوە لە کومۆنیزمیش کە پلەی ئاخری سۆسیالیزمە فەرقی ئەوەیە کە لێرەدا {لە سۆسیالیزمدا} بە پێی قابلییەت کار دەدەن، بەلاّم لەوێدا {لە کومۆنیزمدا} بە پێی ئیحتیاج دەدن. لێرە ناتوانن بە پێی ئێحتیاج بدەن، ناکرێ ئەوەندە زیاد بدەن چونکە ئەوەندە زیاد نیە. دەبێ ئەوەندە زۆر بێ، ئەوەندە تەولید زۆر بێ کە بتوانن بە پێی ئێحتیاج بدەن، ئەوە ئەسڵی بلّێین سۆسیالیزمە. ئەوانەیش شتێکن کە ئەکسەرەن هەموو حەتا ئەوانەی کە رۆژێ مەسەلەن حەفتەێ چوار جار هاتووچۆی مەیدانی حەیوانان دەکەن لە سابلاّغ ئەوانە ئەوەیان بیستووە دەزانن‌و هێندێك شتی دیکە هەیە تێدا نیە جا با باسی ئەوەی بکەم، ئەوەیە کە ئەساسەن ئیقتیسادی سۆسیالیستی لە سەر چ ئەساسێك کار دەکا. نەك چیەو هەرکەس بە پێی چی حقووق وەردەگرێ، بلّێین لە سەر چ ئەساسێك کار دەکا.

ئەویش ئەوەیە کە ئێمە لە ئیقتیسادی سۆسیالیستی‌دا لە ولاّتەکانی سۆسیالیستی‌دا لە نەزەر بگرین، دوو نەوعە هەڵسووڕانی سۆسیالیزمان بەرچاو دەکەوێ. یەکێکیان ئەوەیە کە پێی دەلّێن شێوەی هەڵسووڕانی سانترالیستی، ئەوی دیکە غەیر سانترالیستی‌یە. ئێستا روونیان دەکەینەوە سانترالیستی‌و غەیر سانترالیستی. دیارە شێوەی سۆڤیەتی، شێوەی شوورەوی کە پێکهاتوە هەم لەبەر پاشکەوتنی ولاّتەکەو هەم لەبەر وەزعی ئەو وەختە کە لە موحاسیرەی ئیقتیسادی‌دا بوو، لە باری سیاسی‌یەوە، لە باری نیزامی‌یەوە حەتا لە باری ئیقتیسادی‌یەوە، بۆتە هۆی ئەوەی کە هەم لەبەر نەبوونی کادر لە کارخانەکاندا، لە جمهووری‌یەکاندا، لە مەرکەزەوە ئیقتیسادەکە ئیدارە کراوە، پێی دەلّێن شیوەی سانترالیستی. ئەوەی کە هێندێك سەلاحییەت دەدا بە کارخانەکان ئەوە پێی دەلّێن غەیری سانترالیستی. جا با بزانین ئەو سانترالیستی‌و غەیر سانترالیستی‌یە فەرقەکەی لە کوێڕا دیاری دەکا؟ لە هەر دووکیاندا تەسیمی ئەساسی بەرنامەڕێزی، نەخشەکێشان لە مەرکەزڕایە. لە هەردووکی چ سانترالیستی بێ چ غەیر سانترالیستی بێت نەخشەی ئیقتیسادی ولاّتەکە لە مەرکەزەوە دەکێشرێ. کەوابوو لەوەدا فەرقێکیان نیە. لە هەردووکیاندا

بازاڕ هەیە، خەڵك دەچن شت دەكڕن، لەوێ تەسمیمەكـە فەردیـیە. مەسـەلەن ئـەمن كارمەندم یا كارگەرم دەچمە بازاڕ پێمخۆشە لە فلاَن لا شت بكڕم، یا فلاَنشت نـەكڕم، لەوێ فەردییەو لێرە مەركەزییە، لەم دووانەدا فەرقیان نیە.

نە لە مەسەلەی مەركەزیدا فەرقیان هەیە، نـە لـە مەسـەلەی بـازاڕدا فـەرقیان هەیـە، فەرقەكـەی لـە نێوەڕاسـت دایـە. لـە حـاڵێكدا ئـەوەی كـە مەركەزییـە سانترالیسـتییە، بونگاهـە كـە هـەموو رەهنموودێكـی، هـەموو دەسـتوورێكی لـە مەركەزەوە بۆ دەچێ، ئەوەندە دەبێ تەولید بكا، ئەو شتانە دەبێ تـەولید بكـا، بـۆی دیاری كراوە. لە غەیر سانترالیستیدا بۆنگا بۆخۆی تەسمیم دەگرێ. تا رادەیـەكی زۆر سەلاحییەتی، ئیختیاراتی هەیە، دەبێ بۆخۆی تەسمیم بگرێ چ تەولید بكا، چ تەولید نەكا.

ئێستا ئەگەر بێینو ولاَتەكانی سۆسیالیستی بە پێی ئەوە تەقسیم بكـەین، دیـارە فەرقیان هەیە، ئیوا هەیە لە نێوەڕاست دایە تا رادەیەكی زۆر، بەلاَم دەتوانـین بلێـین ئەوەی نموونەیەكی غەیر سانترالیستی یوگۆسـلاڤییە، نموونـەی سانترالیسـتی خـودی شوورەوی، خودی شوورەوی بـوو زوو، تـا رادەیـەكی زۆر ئێسـتا وەزعەكـە گـۆڕاوە. ئەویش دیارە گۆڕانی ژێربەنای ئیقتیسادیو ئیجتیماعییە كە كەمكـەم وەزعێكـی وا پێك دێنێو لە بەر پەروەردە بوونی كادر كە هەم ئیمكانی ئەوە هەبێ بـە شـێوەیەكی غەیر سانترالیسـتی ئیـدارە بكـرێ، جمهووریـیەكانو بۆنگاكـانو كارخانـەكانو هـەم عەدەمی ئیمكانی ئەوە پێك دێنـێ كـە ئیقتیسـادێكی ئـاوا پـانو بـەرین لـە یـەك مەركەزەوە ئیدارە بكرێ. لە بەر ئەوە لە شوورەویدا هێندێ تەسمیماتی موهیم ئێستا دراوە بە بۆنگاكان، ئەوە دیارە باس دەكەین.

دیارە ئیقتیسادی سۆسیالیستی لە سەر ئەو ئەساسە هەڵدەسـووڕێ كـە دەوڵـەت بەرنامەیەكی دادەنێ، بەرنامەڕێزی دەكا، نەخشەیەكی ٥ساڵە دادەنێ، ئێستا ئەگـەر بپرسن بۆ ئەوەی كە بزانن بۆ ٥ ساڵە نە كەمتر نە زیـاترە؟ چـی ئـەو ٥سـاڵە دیـاری دەكا؟ بۆ نەخشەكان ئەكسەریان ٥ ساڵەن؟ بیستووتانە ئیـدی نەخشـەی ئیقتیسـادی ئەكسەریان ٥ ساڵەن. ئەوانەی كـە لـە كەشـاوەرزیدا كاریـان كـردوە دەبـێ ئەوانـە تەجروبەیان هەبێ، نە مەسەلەن بۆ پكنیـك چووبـن، دەزانـنو ئەكسـەرەن ئەوانەكـە جەوانن دەڵێن كە مەسەلەن ئەتۆ بلێی دێیەكەی كە بە ئیجارە دەدا یـا زەوییەكـەی

پێت دەڵێ کە مەسەلەن ئەوەندەیە سەقفی ئیجارەکەی، بەڵام پارەکە ناڵێ، ئی دوو سێ ساڵ لەوەی پێش ناڵێ، ٥ساڵی لەوەی پێش خڕ دەکا، تەقسیمی دەکا، موعەدیلەکەت پێ دەڵێ، چونکو دەبێ وابێ مەخسووسەن لە کشتوکاڵدا، چۆن ساڵێك باران زیاترە حاسڵ باشترە ساڵێك وشکەساڵە ئاو کەمە یا مەعموولەن ئافات هەیە ٥ساڵی خڕ دەکەنەوەو موعەدیلەکەی دەڵێن. بەڵام دیارە لەوە موهیمتر لە باری ئیقتیسادییەوە ئەو شتە کە پێیان دەگوت چەرخشی سەرمایە، دەورانی سەرمایە لە سەنعەتدا ئەو دەورانە مەعموولەن لە دوای ٥ساڵان نەتیجە دەدا واتە ئێمە ئێستا لە کارخانەیەکدا سەرمایەگوزاریمان دەکرد، پاش ٥ساڵ نەتیجەمان وەردەگرت.

پاش ئەوەی کە نەخشەیان دانا بەپێی ئەو نەخشەیە وەزیفەکە تەقسیم دەکەن لە داخڵی شتەکاندا، لە داخڵی جمهووریـیەکاندا، لە داخڵی شارەکاندا، لە ئەیالەتەکانداو پێیان دەڵێن هەرکەس بە پێی وەزعی خۆی چی تەولید دەکا، بکات. ئەوانە هەموو زۆر ئاسانن ئینسان دەتوانێ وا بکا مەسەلەن لە سەر کاغەزیش دایان بنێ. بەڵام ئەوەی کە لە هەمووان موهیمترە ئەوەیە هەتا ئێستاش لەگەڵ هەموو سەرکەوتنەکانی کە سۆسیالیزم هەیەتی نەیتوانیوە بە تەواوی حەللی بکات رابیتەی بەینی رشتەکانە. دەتوانین بۆ سەنعەت وەزیفە دابنێین، مەسەلەن بەرهەمی ئەوەندە بچێتە سەرێ لە ساڵدا. بەڵام دەبێ فەرز دەکەین کە ئێمە وا دادەنێین کە سەنعەت بەرهەمی ١٠٪ بچێتە سەرێ، جا من فەقەت یەك رابیتەتان بۆ باس دەکەم بۆ ئەوەی بزانن کە چەند مەربووتن پێکەوە، ١٠٪ دەڵێین سەنعەت بچێتە سەرێ، وا دابنێین کە حقووقی ئەو کەسانە کە لە سەنعەتدا کار دەکەن ١٠٪ بچێتە سەرێ مەسەلەن کرێکارانو کارمەندانی سەنعەتیو موهەندیسو ئەوانە، ئەوانیش ١٠٪ هەموو دەبێ زیاتر وەرگرن. دیارە وایان دانابوو، ئێستا من زۆر دەڵێم، هەر ١٠٪ چووە سەرێ ئی ئەوان ١٠٪ ناچێتە سەرێ، بەڵام وا دادەنێین کە ١٠٪ بچێتە سەرێ. کە ١٠٪ چووە سەرێ ئەو خەڵکە کە لە سەنعەت کارێ دەکەن، دەتوانن ١٠٪ زیاتر شت بکڕن. ئەمە وا، جا ئەگەر لە موقابیلی ئەمەدا مەسەلەن ١٠٪ خەڵك دەتوانن هێلکە زیاتر بکڕن. ئەگەر لە موقابیلی ئەمەدا هێلکەش ١٠٪ بەرهەمی زیاتر نەبێ، نەتیجە دەگرین کە پووڵەکە دەمێنێتەوەو هێلکەش لە بازاڕ نیە. نەتیجە ئەوەیە ئەوە کە بیستووتانە کە

کتێبخانەی دیجیتاڵی
www.rabari.org

لە وڵاتانی سۆسیالیستی سەف هەیە ئەوە لە واقیعدا لەوەڕا دێت. ئاسانیش نیە ئێمە دەڵێین، گوتنەکەی ئاسانە بەڵام جێبەجێ کردنەکەی وا ئاسان نیە.

دەبینی جارێك بۆ هێلکە سەف هەیە، جارێك بۆ مەسەلەن گۆشت هەیە، جارێك بۆ شتی دیکە هەیە، چونکە ئەو ڕەوابیتە ئۆرگانیکە، جاریێ بە تەواوی حەل نەبووەو زۆر ئیشکالیش دێتە پێشێ. دیارە زۆرجار ئەوانەی کە کار بەدەستن لە مەسەلەن کشاوەرزیدا ئەوانە دەخەنە سەر ئەوەی کە پێی دەڵێن شەرایەتی عەینیو مامر شەرایەتی عەینییە، لە بەر ئەوە جۆکیشیان زۆر لە سەر داناوە، مەسەلەن بۆچی کەشاوەرزی شوورەوی سەرناکەوێ مەجبوورە کە لە ئەمریکا گەنمی بکڕێ، دەڵێ چوار مانیعی گەورەی هەیە: یەکێکیان بەهارە، یەکێکیان هاوینە، یەکێکیان پاییزە، یەکێکیان زستانە!

چونکە مەسەلەن ئەوانەی کە مەسئوولن لە بیری ئەوەن کە مەسەلەن دەڵێن وەڵا ئیمساڵ زستان سارد بوو. مەقسەدم ئەوەیە ئەگەر مەحسوولەکە کەم بوو دەڵێن لە بیری ئەوەن کە مەسەلەن ئیمساڵ بەهارەکە وابوو. جا ئەوە بۆ جوك ئەوەیان گوتووە. بەڵام واقعییەت ئەوەیە کە ئێستا حەتتا ئەمە سەنعەتو کەشاوەرزیمان هەیە، بەڵام باش ئەوەیە بزانین کە چەند ئەوە بە ئیسلاح حەتتا لەوە ئاڵۆزترە وەزعەکە، میسالێکی دیکە بێنین.

فەرز دەکەین کە دامانناوە کە لە کەشاوەرزیدا هەموو ساڵێك بەرهەمی کەشاوەرزی ساڵێ ٣٪، ٤٪ بچێتە سەرێ، ئەوانەی لە ئیقتیساد شارەزان دەزانن کە کەشاوەرزی لەوە زیاتر زۆر زەحمەتە. لە سەنعەت ١٠٪ مومکینە، بەڵام لە کەشاوەرزیدا زۆر زەحمەتە. بەڵام وا دادەنێین کە ئەوە دەچێت. باشە، ئێستا بۆ ئەوە وا بچێتە سەرێ دەبێ تەقسیمی بکەین، ئەو ٣٪ە کە دامانناوە بچێتە سەرێ بۆ سەدی یەکی ئەوەیە کە مەسەلەن زەوی تازە، زەوی بایر هەبووە پێشتر، ئەوە دەیکێڵنو لە ئەوە کەڵکی دیکە وەردەگرین. ١٪ی لەوەدایە کە مەسەلەن ماشین بەکار دێنین، کۆمباینو تراکتۆر بەکار دێنین، ماشینی کەشاوەرزی بەکار دێنین لە زەویدا، باشتری دەکێڵینو ئەوانە. ١٪یشی ئەوەیە کە کارەکە زیاتر بکەین یانێ کاری ئینسانی تێدا زیاد دەکەین.

جا ئێستا ئێمە بێین ئەو سەدی دووی ئەخیری باس بکەین. ئەگەر بمانەوێ ماشین زیاتر بێ، دەبێ تراکتۆر زیاتر بێ. ئەگەر بمانەوێ تراکتۆر وەکوو مەسەلەن وڵاتێکی وەکوو شوورەوی گەورە تراکتۆر زیاتر بەرهەم بێنین دەبێ دیارە زیاتریشی تەولید بکەین، مەخسووسەن کە ئەم وڵاتە موحاسرە کراوە لە باری ئیقتیسادی‌یەوە نەی‌دەتوانی لە دەرەوە تراکتۆر وارید بکا. دیارە ئەو وارید کردنە لە دەرەوەڕا ئەویش بۆخۆی ئیشکالێکی دیکەیە، بەو هاسانی‌یە نیە ئەگەر ڕێگاشیان دابا کە واریدی کردبا، دیسانەکە هەر نەی‌دەتوانی.

بەڵام فەرزکەین کە سبەینێ لە دەرەوەڕا وارید بکا، باشە، یان لە دەرەوەڕا وارید ناکا بۆخۆی تەولید دەکا. دەبێ ١٪ی هەمووساڵێ تراکتۆر زیاتر تەولید بکا بۆ ساڵێ، ئەگەر حەتتا ئەو وەختە مەسەلەن یەك میلیۆن تراکتۆری تەولید کردووە ساڵێك دەبێ دەهەزاری دیکەش زیاتر لە جاران تەولید بکات. باشە، بابە خۆ تراکتۆر تەولید کردنەکە لێرە شەرت نیە بۆ ئەو هەم ئاسنی دەوێ، موتەخەسیسی دەوێ، کارخانەی تازەی دەوێو لە پاشانیش سووختیشی دەوێ. سووختی تراکتۆری دەوێو ئەو یانێ هەر ئەو تراکتۆر زیاد کردنی تەولید کردنی تراکتۆر مەربووت دەبێت بە چەند ڕشتەی ئیقتیسادی‌یەوە، یان لەوە زیاتر ڕانەندەی تراکتۆری دەوێ کە دەبێ تەربیەت بکرێ کەوابو موعەلیمی دەوێ بۆ ئەوەی ڕانەندەی تراکتۆر تەربیەت بکا، کەوابوو دەبێ مەدرەسە درووست بکا بۆ ئەوە کە ڕانەندەی تراکتۆر تەربیەت بکا، بۆ مەدرەسە درووست کردن ئیحتیاجی هەیە بە وەسایلی ساختمانی. کەوابوو دەبێ تولیدی سیمان زیاتر بکا بۆ ئەوەی بتوانێ مەدرەسە درووست بکا. هەروا دەڕوا هەموو موشکڵە. بۆ ئەوەی کە دەبێ کە نەخشە تەرحڕیزی دەکەی هەمووی پێکەوە دابنی‌و ئاوای دابنێ چونکە ئەگەر یەك حەلقە لەوانە تێك بچێت ئەوانی دیکەش تێك دەچن.

ئێستا مومکینە ئەو پرسیارە بێتە پێش باشە بۆ سەرمایەداری ئەوەی حەل کردووە؟ بۆ لەوێ ئەو مەسەلەیە نایەتە پێش؟ ئەوە لەوێ فەرقەکەی لە یەك شت دایە، سەرمایەداری مقدارێکی زۆر لە هێزی ئیمکانی، لە هێزی پشتیوانی بەرباد دەدا. ئەسڵەن بە خۆڕایی لە بەینی دەبات. چونکە مەسەلەن شتومەکێکی کابرایەکی ئەوتۆ تەولید دەکا کە مەسەلەن چەندین ساڵە لە بازاڕێ دەمنێنێتەوەو ئاخرەکەشی

بەکاری هیچ نایە، زیادی تەولید کردووەو لە پاشان لەوێ دیارە ئەوەی کە ئێمـە پێـی دەڵێین قانوونی عەرزەو تەقازا کە لە بازاڕێ هەیە ئـەو تـەنزیمی دەکـا. سـەرمایەدار ئەگەر تەماشای کـرد تراکتـۆر کەمـە کارخانەیـەکی دادەنـێ پـتر تـەولید دەکـات، سەرمایەکەی دەبات لە تەولیدی تراکتۆردا بـە کـاری دێنـێ. بـەڵام ئەگـەر وا هـات دیسـان تراکتـۆر ئـەوەندە زۆر بێـت کـە قـازانج نـەکا ئـەو وەختـە سـەرمایەدار، سەرمایەکەی دەبات لە جێگایەکی دیکە بە کاری دێنێ.

قەوانینی عەرزەو تەقازا لە سۆسیالیزمدا نیسبەت بە وەسـایلی تـەولید وجـوودی نیە. ئەوە وەکوو چیە؟ ئێستا ئەگەر مەسەلەن مالکییەتی سۆسیالیستیو مالکییەتی دەستەجەمعی بە مالکییەتی عموومی شتەکانی خۆی، شتی خۆیان دەبەنـە بـازاڕێو لەوێش بە ئەفرادی دەفرۆشن. وەسایلی تەولید لە واقیعدا تەنیاو تەنیا لە بەینی ئـەو دوانە هەیە: "مالکییەتی عموومی"و "مالکییەتی دەستەجەمعی". یانێ هیچکەس لە وڵاتێکی سۆسیالیستیدا، ئەگەر سۆسیالیستی تەواو بێ، ئەڵبەتە بە تیئۆری فەرز ئەکەین تەواوە، تراکتۆر بە هیچکەسێك نافرۆشێ. تەنیا ئەیفرۆشێ بە کـەڵخۆزی، بـە سەڵخۆزی. جا کەوابوو ئەو مەسایلی تەولید تەنیا لـە بـەینی خـودی بونگاهـەکانی سۆسیالیستیدا ئاڵوگۆڕ دەکـرێ. بۆنگایـەکی سۆسیالیسـتی دەیدا بـە بۆنگایـەکی دیکەو عەمەلەن ئێستا بۆخۆی باسو کێشەیەکی زۆر گەورەیە کە ئایا قـەد قیمـەتی هەیە یا هـەر ئـاڵوگۆڕ دەکـرێ. بـازاڕی ئـازادیش هـەیبوو عەمەلـەنیش قیمـەتێك پێكنایەو ئەوە ئیشکاڵی کارەکە لەوەی دایە.

لە نەتیجەدا حەتتا جارجـار ئەرزشەکەشـی بـە تـەواوی حەسـێب نـاکرێو دەبـێ حەسێب بکرێ کە بازاڕی عەرزەو تەقازا نەبوو، ئەرزشی بە تەواوی حەسـێب نـاکرێ. نەبوونی عەرزەو تەقازا لە بازاڕی سۆسیالیستیداو نەبوونی بازاڕ بەو شێوەیە کـە لـە وڵاتی سەرمایەداریدا هەیە، نەتیجەی ئەوەیە کە لە وڵاتی سۆسیالیسـتیدا زۆرجـار دەبینی کونێك پەیدا دەبێ یا شتێك تێكدەچێ، ئەڵقەیەك تێكدەچێ کە زۆر ئەڵقـەی دیکەش تێك دەدا. هەرچی ئیمکانی تەرحریزی بەرنامەکە کـاملتر بێـتو هـەرچی واقعییەتەکە باشتر لە نەزەر بگیرێ، ئەوەندە ئیمکانی ئەو ڕێی ئینحیرافە کەمترە. بە پـەیداکردنی مەسـەلەن کـامپیوتێر ئێسـتا زۆر لـەو مەسـایلەیان حـەل کـردووە یـا بەکارهێنانی "سایبرنێتیك" کە زۆر کاری هاسان کردووە.

کتێبخانەی دیجیتاڵی
www.rabari.org

تەماشا بکە ئێستا یەکێك لەو مەسائیلەی کە لە تەرحڕیزیدا موهیمە ئینتیخابی جێگایە. فەرز دەکەین ئێمە دەمانەوێ لە مەهاباد ئەوڕۆ لە جێگایەك کارخانەیەکی سیمان درووست کەین، دەبێ زۆرشت لە نەزەر بگرین بۆ ئەوەی ئەو کارخانەی سیمانە لە ئەوەی کە پێی دەڵێن "ئۆپتیمۆم" بێ، یەعنی باشترین کارخانەی مومکین لە ئەو جێگایە کە هەڵیدەبژێرین باشترین جێگای مومکین بێ. دەبێ لە نەزەر بگرین کە ئایا ڕێگایەك هەیە بۆ شارێ، ڕێگای هەیە بۆ دەرەوە کە ئەگەر سیمانەکەمان تەولید کرد بیبەینە دەرێ، زۆر جار هەڵکەوتووە (مومکینە پێبکەنن) کە نمایەندگانی وڵاتەکانی سۆسیالیستی لە وڵاتی پاشکەوتوو کارخانەیان درووست کردووە بێ ئەوەی کە لە نەزەر بگرن کە مەسەلەن ئایا ڕێگای هەیە بۆ ئەوە مەسەلەن ئەو شتومەکە ببەن بۆ جێگایەکی دیکە، کارخانەکە درووست کراوەو پاشان ماوە، لە پاشان تازە دەستیان کردوە بە درووست کردنی ڕێگا. چونکە لە نەزەریان نەگرت. لە پاشان ڕێگا هەیە، ئایا نیروی کاری هەیە؟ نزیکترە؟ دەبینی کە یەکێك لە بەینی ئەو دووانەدا دانەی ئەوەڵی ئینتیخاب کرد. ئایا ئەو جێگایە لە نەزەر بگرێ کە نزیکە بۆ ڕێگا یا ئەو جێگایە کە نیروی کاری هەبێ؟ کێهەیان باشترە؟ ئەوە خۆی مەسەلەیەکە ئەو کاتە جێگاکە نا نیروی کار؟ لە پاشان لەوەی موهیمتر مەوادی خامەکەی لە کوێڕا دێنن؟ هەر لەو جێگایە کارخانەکە دابنین کە مەوادی خامی لێ نزیکە یا نیرووی کار؟ یا لە نێوەڕاست دایبنین. جا ئەو وەختە مومکینە ڕێگا درووست بکرێ؟ ئەوە ئێستا کامپیوتێرو سایبرنێتیك ئەوە جوانترو زۆر بە ئاسانی، جاران ئەبوایە دە، پانزدە کەس دابنێن چەندین ڕۆژ خەریك بن هەتا ئەوەی پێی دەڵێن "ئۆپتیمۆم"ـەکە بیبیننەوە، بەڵام ئەو ئێستا ئیدی تا ڕادەیەکی زۆر کامپیوتێرو سایبرنێتیك، ئەگەر تۆ بەرنامەکەی جوان یەعنی حازر بکەی، بیاندەیەی، ئەوان بۆخۆیان جوابی دەقیقت دەدەنەوە. یانێ ئەوە زۆر دیارە، زۆر چوەتە پێش، زۆر شتیشی حەل کردووە، بەڵام دیسانەکە زۆری ماوە. لە پاشان یەك شتی دیکەش دەبێ بگوترێ بە قازانجی سۆسیالیزمە، ئەویش ئەوەیە کە، سەرمایەداری ١٥٠ ساڵە هەیە بەڵام دیسان تووشی هەزاران بوحرانو کێشە دەبێ، بەڵام سۆسیالیزم تەجروبەی کەمە، تەجروبەشی لە یەك وڵاتدا بووە زیاتر، ئێستاش لە چەند وڵاتی دیکەشدا خەریکە تەجروبەی دەست دەکەوێ، جا دیارە ئەوە ماوەیەکی زۆر مومکینە قەرێنێکی بوێ، سەد ساڵێکی بوێ

کتێبخانەی دیجیتاڵی
www.rabari.org

بۆ ئەوەی کە جێگـــای خـۆی، جێـی خـۆی بگرێتـەوەو ئۆسـوولّی خـۆی بـە تـەواوی دابمەزرێنیّ، هەتا ئێستا بە تەواوی دانەمەزراوە.

ئێستا بەلاّم یەك مەسەلەی ئەساسی دێتە پێـش، یـەکێك هـاتوو پرسـیاری کـرد فەرقی سەرمایەداریو سۆسیالیزم چیە؟ جواب بزانە دەبێتە چـی؟ دیـارە ئـەو جوابـە نابێت کە یەکێکیان لە یەکێکیان پرسی گوتی فەرقی ئەوەیە کە لـە سـەرمایەداریدا ئیستیسماری ئینسان لە ئینسان هەیە لە حالێکدا لە سۆسیالیزمدا بەرعەکسە، ئـەوە جۆکە، ئەوە هیچ. بەلاّم لە ئەساسا فەرقێکی لە هەلّسووڕاندنی سەرمایەداریدا دیارە گوتمـان لـەویّ ئیستیسـمار هەیـە لـەویّ نیـە، بـەلاّم لـە مەسـەلەی هەلّســووڕانی سەرمایەداریو سۆسیالیزمدا فەرقی ئەساســی هەیـە لـە دوو مەقوولەیـە: بەرنامــەو بازاڕە کە لە هەر دوو ئیقتیسادەکەدا هەیە فەرقی ئەوەیە کە لە حالێکدا کە ئــەوەی کە دەگوترا لە سەرمایەداریدا ئەوە بــازاڕە کـە ئیقتیســادەکە تـەنزیم دەکـا، بـازاڕ ئاوێنـەی ئیقتیســادەکەیە، لـە ئیقتیســادی سۆسیالیسـتیدا ئـەوە بەرنامەیـە کـــە ئیقتیسادەکە تەنزیم دەکا، لە ئیقتیسادی سۆسیالیستیدا بازاڕ تابیعی بەرنامەیە، لە ئیقتیسادی سەرمایەداریدا بەرنامە تابیعی بازاڕەو ئەوە ئەساسی فەرقەکەیەتی.

دیارە ئێمە ئێستا باسمان لـــە سـەرمایەداری مودێرنـی ئێسـتایە، سـەرمایەداری کلاسیکی زەمانی مارکس، بەرنامەی تێدا نەبووە ئەوە بیّ بەرنامە بووە، بــەلاّم هـی ئێستا باس دەکەین کە بەرنامەی هەیــە. لـە ئیقتیسـادی سـەرمایەداریدا بەرنامـە تابیعی بازاڕە لە حالێکدا لە ئیقتیسادی سۆسیالیستیدا بازاڕ تابیعی بەرنامەیە ئەوە شتێکی وازیحە، چونکو سود لە سەرمایەداریدا لــە بـازاڕ دیـاری دەکـریو ئەساسـی ئیقتیسادەکە سوودپەرستییە. لە حالێکدا ئیقتیسادی سۆسیالیستی ئەساسەکەی بــۆ ئەوەیە کە ئیقتیسادەکە پێشڕەفت بکا لە سەر رووی بەرنامەیەك. ئەوە هیـچ ئەسـلّی مەسەلەکە ناگۆڕیّ کە لە فلاّن رشتەی ئیقتیسادیدا سۆسـیالیزم بـە تـەناقوز بچێتـە پێـشو سـەرمایەداری باشـترە، ئـەوە ئەسـلّی مەسـەلەکە ناگەیـەنیّ، ئـەوە ئــەوەی دەگەیەنیّ کە سۆسیالیزم جاریّ هەروا بە تاقیکردن جاریّ نەیتوانیوە بــەو جـۆرە کـە پێویستە رێگای خۆی خۆش بکا. بەلاّم دیارە ئەوە یەکێك لە هۆیەکانیشی ئەوەیە کە سۆسیالیزم لە پێشدا لە ولاّتێکی سەرکەوت کە عەکسی، بە پێچەوانــەی پێشـبینیی مارکسو ئەنگێلس، یەکێك لە پاشکەوتووترین ولاّتەکانی سەرمایەدارییە. ئەگەر لە

کتێبخانەی دیجیتاڵی
www.rabari.org

ولاَتێکی پێشکەوتووی تەواودا سەرکەوتبا مومکین بوو ئێستا سۆسیالیزم نموونەیەکی دیکە بداتە دەست.

لە سەر ئەو ئەساسە، کەوابوو باسی سیستمی سۆسیالیستی دەکەین، یانیٚ سیستمی ئیقتیسادیی سۆسیالیستی کە رەوابتی تەولیدیی سۆسیالیستیی تێدا سەرکەوتووە، ئەوە بە هێندێك ئۆسووڵی زۆر کورت دەتوانین خولاسەی بکەینەوە، یەکێکیان ئەوەیە کە دیارە چەوساندنەوە، ئیستیسمار نەماوە، وەسایلی تەولید بە گشتی یان مالکییەتی عموومی‌یە یان مالکییەتی دەستەجەمعی‌یە. ئەوە مانای ئەوە نیە کە لە سۆسیالیزمدا عەمەلەن، مالکییەتی خسووسی نیە، لە ماوەیەکی زۆر کە پێی دەڵێن دەورانی تێپەڕبوون، سەردەمی تێپەڕبوون، لەو ماوەیەدا دیارە مالکییەتی خسووسیش هەیەو ئێستاش مومکینە مابیٚ و ئەوی دیکە مالکییەتی شەخسی‌یە، دیارە مالکییەتی خسووسی لە سۆسیالیزمی پێشکەوتووی سۆڤیەتیی ئێستا لە یەك شتدا هەر ماوە، مالکییەتی خسووسی ئەویش ئەوەیە کە لە دێهات هەر یەك لەوانە کە لە کەڵخۆزێك کار دەکەن بێجگە لەوە لە دەورو بەری ماڵی خۆیدا مەعمولەن نیو هێکتار یان هێکتارێکی زەوی هەیە، کە بۆخۆی شتی بۆخۆی دەچێنیٚ، مەسەلەن فەرزکە وەکو نازانم میوەو ئەوانەو حەقی ئەوەشی هەیە کە بیانفرۆشیٚ.

کەوابوو لەویٚدا مالکییەتی خسووسی هەر ماوە یانی چ لەویٚ کە لە دەوروبەری ماڵی خۆیدا لە هەر کەڵخۆزێکدا بێجگە ئەوە کە شتەکە دەستەجەمعی‌یە، زەوی‌یەکانو هەموو لەویٚ کار دەکەنو نەتیجەکە هی هەمووانە لە بەینی هەموویانا دابەش دەکریٚ، بێجگە لەوە بۆخۆی پارچە زەوی‌یەکی چکۆڵەی هەیە کە لەویٚدا بۆخۆی میوەو سەوزیو شتی وا بار دێنیٚ کە ئەوە نەتیجەکە هی خۆیەتیو حەقی ئەوەشی هەیە بیفرۆشیٚ.

بەڵیٚ ئەوە بە عینوانی ئەوەیە کە حەق نیە مەسەلەن کابرایەك کە لە دێهاتی دەژی مەسەلەن بچیٚ پیوازی بکڕیٚ. حەقی ئەوەی هەیە پیوازەکەی ببیٚ یا ئەگەر بۆخۆی نایەویٚ پیوازەکە مەسەلەن هەمووی بخوا یا بەشێکی بفرۆشیٚ یا ئەوە، ئەوە ئیدی حەقی موسەللەمی خۆیەتی. قانوونیش هەموو حەقێکی لیٚ زەوت ناکا. بەڵیٚ ئەوەش هەیە دیارە ئیدی، بەلاّم ئایا لە واقێعیشدا ئەوەیە؟ ئێستا مەسەلەی ئەساسەن پێکهێنانی کەڵخۆز بۆخۆی مەسەلەیەکی زۆر "پیچیدە"یە. لە زەمانی

ئێستالینِدا هەر چەند بەگوتن یانێ بە قسە دەگوترا کە هەرکەس کە داخڵی کەڵخۆز دەبێ، دەبێ داوتەڵەبانە بێ، دەبێ بۆخۆی داوا بکا. ئەویش ئەوە بوو کە شتەکە یانی تیئۆری‌یەکە بەو جۆرە بوو کە بڵێین کابرایەکی جووتیار، لێرە زەویی هەیە، هی خۆی کەڵخۆزێکیش لێرە، دەبوایە کەڵخۆزەکە لە باری ئیقتیسادی‌یەوە ئەوەندە باش هەڵسووڕێ کە داهاتی هەر یەك لەوانە کە لە کەڵخۆزی کار دەکەن زیاتر بێ لە داهاتی فەردیی ئەو کەسە، بۆ ئەوە، ئەوە داوتەڵەبانە دێم بۆ لاتان، من بۆخۆم ئیدی خەریك نابم دێم لەگەڵتان دەکەوم.

بەڵام عەمەلەن وانەبوو. بە دوو عیللەت وانەبوو. یەکێکیان ژێربەنای ئیقتیسادیو ئیجتیماعی ئەوەندە بە قووەت نەبوو لە وڵاتی سۆسیالیستیدا. لە شوورەوی ئەو وەختەدا کە لە ساڵی ١٩٤٩ عەوەز کرا، ماشینی کەشاوەرزیو تراکتۆرو کۆمباینو ئەوانەی یەکجار زۆر کەم بوو، لە نەتیجەدا دیارە نەیاندەتوانی زیاتر تەولید بکەن، ئەوەندە کە کابرا نەفعی تێدا هەبوو. یەك شتی دیکەش هەبوو ئەویش مەسەلەی سوننەتو پراکتیکە. چۆنە، کابرا ماوەیەکی زۆر کە لەوێ پووڵ بخوا، حەتتا ئەگەر دەبینن ئێستەش یانێ کەڵخۆزیش داهاتەکەی زیاتر بووبێ نەدەچوو. دەیگوت زەوی خۆمەو بۆ خۆمە زەوی، یانی بە شتێکی، بە چاوێکی غەیری ئیعتیمادەوە تەماشای کەڵخۆزەکەی دەکرد ئەوە شتێکی تەبیعی‌یە، ئەوەشی تێدا بوو کە ئۆسووڵەن کە هەتا زەوی‌یەکە هی خۆی بوو زیاتر کاری تێدا دەکرد. یانێ حەتتا مەسەلەن ماڵو منداڵی خۆی مەجبوور دەکرد کە هەموویان بچن لە زەوی‌دا کار بکەنو لە نەتیجەدا کارێکی زۆر لە هێکتارێکی کەمو بەرهەمێکی زیاتر دەبوو.

لە واقیعدا ئەوە بۆ ئێمە دەرسێکیشە، مەسەلەن لەو تەحلیلەی کە لە ئیقتیسادی ئێرانو کوردستان وای کردووە من بۆخۆم گەیشتمە ئەو نەتیجەیە کە لە ماوەی تێپەڕبووندا بۆ ئێمە ئەو شتە کە پێی دەڵێین ئیقتیسادی خانەوادەگی زۆر ئەهەمییەتی هەیە بۆ ئەوە کە ئەوە تەولیدی، بەرهەمی کەشاوەرزی، کشتوکاڵی نەهێنێتە خوارێ، نزم نەبێتەوە باشترین ڕێگا ئەوەیە کە بۆ ماوەیەکی هەتا ئەو وەختە کە لە باری ماشینو کۆمباینو تراکتۆرەوەو لە باری کادرەوە خەڵك تەربیەت دەکەینو کەڵخۆزەکان ئەوەندە بەرهەمیان زۆر دەبێ کە خەڵك داوتەڵەبانە بێت داخڵ بێ، هەتا ئەو وەختە ئیقتیسادی خانەوادەگی یانێ خانەوادەکە وای لێبکەی کە

عەرزێکی بویٚ نازانم چەند هێکتاری بۆخۆی بیکێڵێ بەلاّم بە کەیفی خۆی هەموو خانەوادەکە تێدا کار بکا زۆر قازانجی هەیە. هەم بەرهەمەکە دەچێتە سەریٚ هەم بێکاری زۆر کەم دەبیٚ. چونکە ئەوەش تەسەور بکەین ئێستا مەسەلەن دێیەکی کوردستان کە لەویٚ کاری دەستییە، یەك دوو تراکتۆر بەریە ویٚ، مانای ئەوەیە کە نیوەی خەڵکەکە بێکار دەبیٚ. یانیٚ ئەوەی یا دوو ماشینی کەشاوەرزی دیکە بەرین نیوەی خەڵکەکە بێکار دەکەین.

ئەوە دیارە بۆ ماوەی تێپەڕبوون، بۆ ماوەی گوزار بۆ ئەو مەرحەلەیە زۆر موهیمە بەلاّم لەو وەختەدا شتێکی دیکە پێکهات بەداخەوە ئەوەش ئەوە بوو زەمانی دیارە سەرەتای دیکتاتۆریی ئێستالین بووکە بە زۆر خەڵکیان وادار دەکرد بۆ کارەکە، جا ئەوە ئیسلاّحێك پەیدا بوو کە حەتا نە لە دەرسی خۆمان لە ولاّتی سۆسیالیستی بە کارمان دەهێنا، فشە ناکەم، باوەڕ کە بە کارمان دەهێنا بەلاّم بە زۆر، کەڵخۆزەکان، جووتیارەکانیان وادار دەکرد کە داوتەڵەبانە واریدی کەڵخۆز بن! بە زۆر واداریان دەکرد کە داوتەڵەبانە واریدی کەڵخۆز بن! ئەوە عەمەلەن وابوو ئەوە نەتیجەیەکی زۆر خراپی هەبوو. چونکو شتی، لەوازمی ئیقتیسادی بە تەواوی ئامادە نەبوو، ئەوە عەینی وەکوو ئەوەیە کە لە مەسەلەن دوو، لە شاری کە ئەوە ئێمە بڵێین ئەوە مەغازەیەکی گەورەیە ئەویش مەغازەیەکی بچکۆڵەیە مالکییەتی خسووسییە، باشە شێوەی لەنێو بردنی ئەو مەغازە بچکۆڵەیە چیە؟ شێوەی ئەوەیە کە تۆ بێنی ساحیبەکەی بگری، وەدەری نێی دووکانەکەی موسادرە بکەی؟ یا ئەوەیە کە ئەو موغازە گەورەیە ئەوەندە باش کار بکا، ئەوەندە هەرزانترو باشتر بفرۆشیٚ کە ئەو مەجبوور دەبیٚ بڵێ ئەمن دەبم بە کارمەندی ئەو موغازەیە دووکانەکەم دەفرۆشم، کێهایان؟ ئەوە ئەوەیە ئیدی یانیٚ چی؟

یانیٚ دەبیٚ بە ئیقدامی ئیقتیسادی مەسەلە حەل بکەی نە بە ئیقدامی ئیداری تەسمیم بگری کابرا حەبس بکەی. کە دەبیٚ حەددێك بۆ ئەوە دابنێین، کە دەبیٚ بە شێوەی سانترالیزم یەك یا چەند، لە سەر یەك نەتیجەکە دیارە مەنفی بووە، نەتیجەکە بە داخەوە مەنفی بووە، ئێستاش کە ئێستایە دەبینین لە کشتوکاڵی شوورەویدا ئیشکالاّت زۆرە ئی ئەو وەختەیە. چونکە ئەساسەکەیان غەڵەتە، ئێستاش نەیانتوانیوە بە تەواوی ئاساری ئەو جەرەیانە لەبەین بەرن. لە حالێکدا ئێوە خۆتان

دەزانن مەسەلەن ئۆکراین مەشهوور بوو بەوەی کە گەنمی دونیا دەدات، وەك چۆنە ئێستا شوورەوی بەرهەمی ئیقتیسادیی هێندە دەڕوا، دیارە ئەوە دوو دەلیلی بخسووسی هەیە کە دەبێ بە حەق بگوترێ، یەکێکیان ئەوەیە کە خەڵك سەتحی ژیانی چوەتە سەرێ، زۆر زیاتر شت یەعنی مەسرەف دەکا، یەکێ دیکەشیان جەمعییەتی زۆرتر بووە. هەردووکی ئەوە هەیە بەڵام بە پێی ئەو نیسبەتە دیارە تەولید تا ئێستا بازرگانی شوورەوی دەبێ تەحەمولی ئەوە بکا کە زۆر شت بفرۆشێ بۆ ئەوەی بتوانێ کە ئەو گەنمە کە کەمە لە دەرەوەڕا بکڕێ، لە حاڵێکدا چونکو وڵاتەکە پانو بەرینە، ئیقتیسادەکە باشتر لە کەشاوەرزیدا ئیدارە بکرێ دەتوانێ ئەو مەسەلەیە حەل بکاو زۆریش توول نەکێشێ، بەڵام چونکە لە ئەساسەوە، ئەساسەکە تێکدراوە مەسەلەن لە ساڵی ١٩٢٩ ئەوەندە کە ئێستا ئامار دراوە چەندین میلیۆن حەیوانیان کوشتووەو خستوەتە ژێر زەوی، عیللەتەکەشی ئەوە بوو هیچ قازانجی نەبوو بۆ ئەو بازرگانە. دەهاتن ئەوانە کە بە ناوی دەوڵەتەوە لێیان داگیر دەکردن کابرا دەیگوت؛ جا ئەو دەزانن حەیوانیش خۆ ئەوە نیە، خۆ مەسەلەن گۆرەوی نیە کارخانە تەولیدی بکا. ساڵەهای ساڵ وەخت لازمە کە دیسانەکە ئەو شتە ئەو میقدارە مەسەلەن ببێت. بە تایبەتی کە شەڕی دووهەمی جیهانیشی بە سەردا هات، بەشێکی زۆری شوورەوی کەوتە ژێر ئەشغاڵی فاشیستەکانو ئەوانیش هەرچی شت بوو بردیان بە گەنمو بە حەیوانو بە هەموو شتێکەوە. ئەوە ئەو دوو عیللەتە بۆتە هۆی ئەوە کە هەتا ئێستاش نەیانتوانیوە ئاساری ئەو ئیشکالاتە لەبەین بەرنو دیارە ئەوە پێموابێ وەختێکی دیکەشی هەر دەوێ، چەند ساڵێکی دیکەشی هەر دەوێو شایەد هەتا ساڵی ٩٥ بتوانن ئەو مەسەلەیە بە یەکجاری لە شوورەویدا حەل بکەن. بەوە کە تەجروبەیان زیاتر بێ لە کاروباری کشاوەرزی، ئاگا بە عیلمو موتەخەسێسی کەشاوەرزیو ئەوانە ئەوەندە زۆرە کە بە نیسبەتی عەرزەکەش هەتا لە زۆر وڵاتی دیکە زیاترە، فەقەت دیارە جارێ ئەو رەوابتی ئیقتیسادی کەشاوەرزیە جێی خۆی هەر نەگرتووە، یانێ ئەو تەئسیرە کە ئەو وەختە کراوە ئێستاش هەر ئاساری ماوە.

ئابووریی تێکەڵاو

ئێمە باسی ئابووریی سۆسیالیستیمان کرد، باسی ئابووریی سەرمایەداریمان کرد. باسی ئابووریی تێکەڵاو بۆ ئەوە دەکەین کە زۆر لەو وڵاتانە وەکو وڵاتی خۆمان کە پێیان دەڵێن وڵاتی جیهانی سێهەم، زۆر جار بووە شۆڕشێك پێكهاتووە لەو وڵاتانە وەزعەکە گۆڕاوە. بەڵام مەعلووم نەبووە کە ئەو وڵاتە بە کوێدا بە چ ڕێگایەكدا دەڕوا، بەرەو چ سیستمێك دەڕوا. مەسەلەن ئەلان خۆمان بە چاوی خۆمان دیتمان کە پاش ئەوە کە شۆڕشی ئێران سەرکەوت، جارێ دەرنەکەوتبوو ڕێژیمی جمهووریی ئیسلامی چی دەوێ، دەیەوێ چی بکات. نەماندەزانی ئەو ڕێژیمە بەرەو کوێ دەڕوا، بەرەو سۆسیالیزم دەڕوا لە باری ئیقتیسادییەوە، ئایا بەرەو سەرمایەداری دەڕوا.

دیارە ئەوە زیاتر دەگەڕێتەوە سەر دەسەڵاتی سیاسی. دەسەڵاتی سیاسی بەدەس هەرکەسەوە بێت ئەگەر لایەنگری سۆسیالیزم بێ، بەرەو سۆسیالیزمی دەبا پاش ئەوە شۆڕشەکە سەرکەوت. ئەگەر بە دەست ئەو کەسانەوە بێ کە پێیان خۆش بێ سەرمایەداری سەرکەوێ بەرەو سەرمایەداریی دەبەن. لە ماوەی پاش شەڕی دووهەمی جیهانیدا تا حاڵی ئێستا تەقریبەن دەکاتە ٤٠ ساڵ، لەو ٤٠ ساڵەدا بە دەیان شۆڕشی ئاوا لە وڵاتەکانی جیهانی سێهەمدا پێكهاتووە، بەڵام زۆر کەمیان بەرەو سۆسیالیزم ڕۆیشتوون، زۆربەیان بەرەو سەرمایەداری ڕۆیشتوون.

دیارە ئەوەڵەن ئەو وڵاتانە ئەگەر بەعزێکیان ویستوویانە لە باری ئیقتیسادییەوە ڕێگای خۆیان جودا کەنەوە لە سەرمایەداری؛ لە نێو سیستمی سەرمایەداریدان، یانێ

کتێبخانەی دیجیتاڵی
www.rabari.org

ئێستا ئێمە گوتمان وڵاتەکانی سۆسیالیستی هەن، دوێنێ باسمان کرد لە پاشان وڵاتەکانی سەرمایەداریمان ناو برد، بەڵام گوتمان ئەوی دیکە جیهانی سێهەمە. بەڵام ئەو جیهانی سێهەمە بۆخۆی بەشێکە لە سیستمی سەرمایەداری. یانێ ئەوە سیستمی سەرمایەدارییە کە لەو بەشەدا حاکمییەتی هەیە. کەوابوو ئەوە بۆخۆی شتێکی موهیمە، مانعێکی موهیمە. دەوڵەتێك لێرە مەسەلەن فەرز دەکەین ئێستا نیکاراگوئە لە نزیك ئەمریکا خەریکە ڕێگای سۆسیالیستی بگرێتە پێش، بەڵام هەزار تەنگو چەڵەمەی لە پێشە، چونکو لە نێو سیستمی سەرمایەداری دایە بۆ ئەو زەحمەتە. لە حاڵێكدا ئەگەر لەوێدا با دیارە ئاسانتر دەبوو و هەروەها کووبا هەتا گەیشتە ئەو ڕادەیەی خۆی تەسبیت بکا بە وڵاتێکی سۆسیالیستی زۆری پێچوو، بەڵام توانی خۆی تەسبیت بکا چونکو ئەویش لە سیستمی سەرمایەداریدا بوو.

بەڵام بە گشتی مەسەلەکە وای لێدێ کە لەو وڵاتانەدا پاش ئەوە کە شۆڕش سەردەکەوێ تووشی ئەو سێ ڕشتە ئابوورییە دەبین. یەکێکیان سەرمایەدارییە. مەعموولەن لەو وڵاتانەدا کارخانە هەیە، کارگا هەیە کە بە دەس سەرمایەدارانەوە ئیدارە دەکرێ، پاش ئەوە کە شۆڕشەکە سەردەکەوێ دیارە ڕشتەی بەشی سەرمایەداریی ئابووری لەو وڵاتانەدا هەیە، کەوابوو یەکەم بەش بەشی سەرمایەدارییە. لە هێندێ وڵاتدا بەشی سەرمایەداری گەشەی کردوە، پەرەی سەندوە، هێندێ وڵاتی واش هەیە وەکو کوردستانی خۆمان بڵێین بەشی سەرمایەداری گەشەی نەکردوە، بەڵام هەیە، هەیە زۆر کەم.

بەشی دووهەم: بەشی دووەمی لە زۆربەی ئەو وڵاتانە بەشی دەوڵەتیش هەیە، زۆر شت بە دەس دەوڵەتەوەیە. ئێستا لە ئێرانی خۆماندا ئێمە دەبینین ڕێگای ئاسن، تەلەفوون، نازانم زۆر شت، شیرکەتی نەوت بەدەس دەوڵەتەوەیە. کەوابوو سەرمایەدارییش هەیە بەشی دەوڵەتییش هەیە. دیارە شتێکی زۆر تەبیعیە، بەشی تایبەتی هەیە، بەشی خسووسیش هەیە کە هی خەڵکییە. ئەگەر سەرمایەداری بوو، جوزوی سەرمایەداری حەسێب دەکرێ، ئەگەر هی کەشاوەرزی بوو جارێ لێی دەگەڕێین پاشان باسی لە سەر دەکەین. بەڵام بەشی دیکەش هەیە کە حەتا لە زەمانی شا لە ئێرانێ پێكهاتبوو، گەشەشی کردبوو و ئێستاش ئیمکانی گەشەکردنی هەیە، ئەویش بەشی تەعاونییە. جا ئێستا ئەو سێ بەشەمان دیارە ئەساسین. بەشی خسووسی ئەوە

کتێبخانەی دیجیتاڵی
www.rabari.org

کە هەرکەسێك ساحێبی زەوی خۆیەتی. ئەوە لە زەراعەتدا، لە کشتوکاڵدا باسی دەکەین.

بەڵام لەو سێ بەشە بزانین ئەوە ئێستا حکوومەتێك هاتۆتە سەر کار، شۆڕشێك بووە لە وڵاتێکی وەك ئێراندا، چی لێ دەکا لەوانە؟ ئەگەر ئەو بەشی سەرمایەدارییە بکا بە دەوڵەتی، دەوڵەتییەکەشی کە هەیە، ئەوە دیارە بەشی دەوڵەتی بە قووەتتر دەبێ، بەقووەتتر لە جارانیش دەبێ. لە واقیعدا میللی کردنی بەشی سەرمایەدارییە. بەشی تەعاونیش یارمەتی پێبدا. بەشی تەعاونی ئەوەیە کە دیتووتانە لە شیرکەتەکانی تەعاونی زەراعەتیدا هەبووە لە ئێراندا، کە چەند کەس کە ئەوە بە کوردی خۆمان پێی دەڵێن "هەرەوەز" لە واقیعدا پێکەوە هاوکاری دەکەن بۆ ئەوەی ئیقتیسادەکە بەڕێوە بەرن، چونکی هەریەك لەو جووتیارانە بە تاقی تەنیا ئەو ئیمکاناتەی نیە. مەسەلەن دەیانهەوێ تراکتۆرێك بکڕن، هەرکەس ناتوانێ تراکتۆرێکی بۆخۆی بکڕێ یا کۆمباینێکی بۆخۆی بکڕێ، پێکەوە شەریك دەبنو تراکتۆرێکی دەکڕنو کۆمباینێکی دەکڕنو "بالاخرە" تەعاون دەکەن، هاوکاری یەك دەکەن.

ئەوەش ئێستا بە چی دەزانین، ئێمە لە کوێڕا دەزانین کە ئەو ڕێژیمە لە باری ئیقتیسادییەوە بەرەو سۆسیالیزم دەڕوا یا بەرەو سەرمایەداری دەڕوا؟ ئێستا ئەو ئیقتیسادە چی پێدەڵێن ئێمە؟ تێکەڵاو. ئەو ئیقتیسادە هەم بەشی خسووسیی تێدایە، هەم بەشی دەوڵەتیی تێدایە، هەم بەشی تەعاونیی تێدایە. هەرسێکی تێدایە. لەوەدا دەزانین ئەگەر ئەوانەی کە لە سەر کارن بێن بەشی دەوڵەتییەکە تەقوییەت بکەن، بەشی سەرمایەدارییەکە مەحدوود بکەن نالێم لە بەینی بەرن، بەو هاسانیە لە بەین ناچێ، چونکو زۆر دوورە. مەسەلەن ساحیب دووکان هەیە، ساحیب میوانخانە هەیە، ناتوانی ڕۆژی ئەوەڵ هەموویان، هەموو ئەوانەیان لێ بستێنیەوە، لزوومیشی نیە ئەو کارە بکەی تۆ. بەڵام بە گشتی بەشی دەوڵەتی تەقوییەت بکە، بەشی سەرمایەداری گەورە ئەگەر هەیە، مەسەلەن لە ئێران ئەگەر ببێ ئەوانەی کە کارخانەی گەورەیان هەیە، ئەوانە میللی بکەی. وا هاسانترە، هەموو وەختێ، کارخانەیەك ٥هەزار کرێکاری هەیە، بەدەس سەرمایەدارەوەیە، میللی کردنی زۆر هاسانترە لەوە کە تۆ بچی دووکانێکی چکۆلە لە یەکێکی بستێنیەوە. بەڵام دوای چی لێ بکەی؟ ئەگەر

کتێبخانەی دیجیتاڵی
www.rabari.org

ئـەوەی میللـی بکـا سـەرمایەداری گـەورە، دەوڵەتیەکـەش تەقوییـەت بکـا، تەعاونی‌یەکەشی تەقوییەت بکا. لە باری سیاسیشەوە خەتێکی گشتیی سۆسیالیستی بدا بە کۆمەڵ، ئەوە دەبێتە ڕۆیشتن بەرەو سۆسیالیزم.

یانێ ئێستا ئەگەر حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران بێتە سەرکار ئاوا دەکا. سەرمایەداری‌یەکە مەحدوود دەکا، سـەرمایەداری گـەورە لەبـەین دەبـاو چکۆلەکەشی مەحدوود دەکا، بەڵام لەبەینی نابـا، چونکـو نـاتوانێ لەبـەینی بـەرێ، چونکە لە باری ئیقتیسادی‌یەوە شەرایەت ئامادە نـەبووە. دەوڵەتی‌یەکـە تەقوییـەت دەکا لەمەوبەدوا هـەرچی بکـا بـە نـاو دەوڵەتـەو دەیکـا. هـەر کـارێکی گـەورەی ئیقتیسادی بکا دەوڵەت دەیکا. تەعاونی‌یەکەش بە تایبـەت لـە دێـهات تەقوییـەت دەکا بۆ ئەوەی کە جووتیاران پێکـەوە هاوکـاری بکـەن. ئـەوەی کـە لـە پاشـان لـە وڵاتێکـی وەك شـوورەوی‌دا بۆتـە "کـەڵخۆز"، بناغـەی ئـەوە دادەنـێ، دیـارە بـە سـوورەتێکی شـایەد باشـتر، بـە دەرس وەرگرتـن لـە تەجروبـەکانی وڵاتـەکانی سۆسیالیستی بۆ ئەوەی کە تووشی ئەو تەنگو چەڵەمەیە نەبین کـە ئـەوان تووشـیان بوون. ئەوە ئەو وەختە دەبێتە بەرەو سۆسیالیزم ڕۆیشتن.

مومکینە بەڵام ئەوە حیزبی دێموکرات نیە کە هاتۆتە سەرکار. فەرزدەکـەین وەك جمهوریی ئیسلامی ئیسباتی کرد پاش شۆڕشی ئێران هاتە سەرکار، ئێسـتا بەرەبـەرە سـەرمایەداری تەقوییـەت دەکـا. دەوڵـەتی لـە جێگـای خۆیـەتی، جـاری وا هەیـە تەقوییەتی دەکا جاری وا هەیە نایکا. تـەعاونیش هەیـە. ئـەو تەعاونی‌یـە بۆخـۆی خاسییەتێکی تایبەتیی هەیە. تەعاونی‌یەکە بۆخۆی هیچ نیشـان نـادات، ئەگـەر لـە وڵاتێـك‌دا تـەعاونی زۆر بـوو هیـچ نیشـان نـادات کـە ئـەوە سۆسیالیسـتی‌یە یـا سەرمایەداری‌یە. ئـەوە بەسـتراوەتەوە بـەوە کـە تـابیعی دەوڵەتی‌یەکـە بـێ. ئەگـەر دەوڵەتەکـە سـەرمایەداری‌یەو حکوومـەتیش سـەرمایەداریە، دیـارە ئـەو وەختـە تەعاونی‌یەکەش تابیعی سەرمایەداریە. ئەگـەر دەوڵەتەکـە سۆسیالیسـتی‌یە، بـەرەو سۆسـیالیزم دەڕوا، تەعاونی‌یەکـەش تـابیعی سۆسـیالیزمەکەیەو بـەرەو سۆسـیالیزم دەڕوا.

یانێ تەعاونی، شـیرکەتی تـەعاونی جووتیـاران بەتایبـەتی، هیـچ وەخـت خـۆی سەربەخۆ نیە بە تەواوی. سەربەخۆش موشەخەساتی ئەو سیسـتمە یـان ئـەو ڕێژیمـە

دیاری ناکا. هەروەها کە لە تاریخدا بە گشتی هیچ وەخت نابینینەوە کـە جووتیـاران بۆخۆیان بەرێوەبەری هیچ شۆڕشـێکی بـن، یـا لەگـەڵ بـورژوازیدا رێـك کـەوتوون، سەرمایەداران بـەرێوەیان بـردوون، وەکـو شۆڕشـی گـەورەی فەرانسـەو زۆر شۆڕشـی بورژوازی دیکە یا کرێکاران بەرێوەیان بردوون وەکو شۆڕشی ئۆکتۆبر. بەڵام بۆخۆیـان ئەسڵەن ئەو نـەزمی کەشـاوەرزیو کشـتوکاڵە رێگـا نـادات هـەتا ئەوانـە بۆخۆیـان بەرێوەبـەری شۆڕشـێك بـن. هـەموو وەختێـك تـابیعی یـەکێك لـەوانن. لـە ئیقتیسادەکەشدا هەر وایە یا تابیعی سەرمایەدارین ئەگەر دەوڵەتەکەی بە دەسـتەوە بێ، یان تابیعی ئەوانەی کە کاری دەسەڵاتیان بە دەستەوەیە کە دەیانهەوێ رێژیمەکـە بەرەو سۆسیالیزم بەرن، تابیعی ئەوانەن، کە ئەوانیش دەوڵەتەکەیان بە دەستەوەیە.

کەوابوو ئیقتیسادەکە بە تاقیتەنیا مەسەلەکە حەل ناکات، چونکە ئیقتیسادەکە وەك خۆیەتی، بەستراوەتەو بەوە کێ پاش شۆڕش هاتۆتە سەرکارو دەسەڵاتی سیاسیی بە دەستەوە گرتووە. ئەوە کە دیاری دەکا بەرەو کوێ دەڕۆن، ئـەوە کـە دیـاری دەکـا بەرەو سۆسیالیزم دەڕۆن یا بەرەو سەرمایەداری دەڕۆن. بەڵام ئێستا بێین ئێمە چونکـو گوتوومانە بەرەو سۆسیالیزم دەڕۆین، ئێستا بۆ کوردستانی خۆمـان هـاتووین یـا لـە ئێران ئەو کارەمان کردوە، ئایا ئەوە مانای ئەوەیـە کـە ئێمـە دەتوانـین دەسـتبەجێ شیعاری سۆسیالیستی بدەین، بڵێین کە ئەورۆ سۆسیالیزم درووست دەکـەین. پێموایـە نـاتوانین چونکـە سۆسـیالیزم دروسـتکردن یـانێ پێکـهێنانی پێوەندیـیـەکانی سۆسیالیسـتی، یـانێ لابردنـی چەوسـاندنەوە ئـەوەی کـە باسمـان کـرد. لابردنـی چەوساندنەوە کارێکی هاسان نیە، وەختی دەوێ، بەوە نیە خۆ من دانیشم بڕیار بدەم.

ئێستا مەسەلەن نموونەتان بۆ دێنمەوە فەرز دەکەین ئێمە، لە دێیەك یەکێك هەیە کە چەند هێکتار زەویی هەیە، بۆخۆی بە تاقی تەنیا، ئەوەی کـە ئێمـە پێـی دەڵێـین خوردە مالیك، بۆخۆی بە تاقی تـەنیا کـار ناکـا لـە سـەر زەویـیـەکانیدا. هێنـدێ کەسیشی بەکرێ گرتووە، ئەوانیش کاری بـۆ دەکـەن، ئێسـتا جـا تراکتـۆری هەیـە، گاجووتی هەیە یا هەرچی. باشـە ئێـوە پێتـان وایـە ئـەمڕۆ سـەرکەوتین ـ سـەریش کەوتبووین لە بەشەکانی رزگار کراوی کوردستاندا ـ دەتوانین دەستبەجێ ئەو کابرایە قـانیع بکـەین کـە بۆخـۆی لـە سـەر زەوییەکـەی کـار بکـات یـان زەوییەکـەی لێبستێنینەوەو بیدەین بەوانی دیکە؟ ناتوانین. ئەگەر کابرایەکی وا هـەبێ مالکێکـە

کتێبخانەی دیجیتاڵی
www.rabari.org

بە سەدان هێکتار زەویی هەبێ، بۆخۆشی بە تاقی تەنیا بێ، ئەوە هاسانە، دەچین مومکینە بەشێکی بدەین بە خۆی بڵێین بابا ئەوە ٢٠ هێکتاریش بۆ خۆت، ئەوەی دیکە دەبێ بیدەی بە خەڵکی دیکە. بەڵام یەکێك کە ٢٠ هێکتاری هەیە لە سەر ئەو ٢٠ هێکتارەش ٥، ٦ کەس کاریٚ دەکەن ئێمە بچین ئەو ٥، ٦ کەسە دەربکەین بڵێین دەبێ ئەتۆ بە تاقی تەنیا ئەوە ئیدارە بکەی ئەوە عەمەلی نیە. ئەوە رەوەندێکی زۆر درێژی دەوێ کە ئێمە بتوانین بەرەبەرە، "بتدریج" ئەو کارە بکەین. ئەوەڵەن دەبێ شتی مۆدێرنی بۆ بێنین، تراکتۆری بۆ پەیدا بکەین، نازانم کۆمباینی بۆ پەیدا بکەین، ماشینی بۆ پەیدا بکەین، سانیەن دەبێ خەڵکەکە بەوە قانێع بکەین، سالسەن ئێمە لە کوردستاندا دەژین، کوردستانێکی عەشیرەتی، کە رەوابتی عەشیرەتیی هەیە، ئەو چەند کەسەی کە کاری بۆ دەکەن ئەسڵەن خزمو کەسو کاری خودی ئەو کابرایەیە، حازر نین بەجێی بێڵن کاری بۆ نەکەنو زۆر مەسائیلی دیکەش هەیە.

کەوابوو ئێمە ناتوانین بە هاسانی ئەوەی کە دەڵێن پێوەندییەکانی سۆسیالیستی لەو بەشەدا کە پێی دەڵێن بەرهەمهێنانی وردە کە ئەوە هەم لادێ دەگرێتەوەو هەم شاریش دەگرێتەوە، بەرهەمهێنانی وردە، لێرە پێکهێنانی سۆسیالیزم زۆر زۆر زەحمەتەو وەختێکی یەکجار زۆری دەوێو ئەوە لە شاریشدا وایە.

جا مەسەلەن بە پێی ئۆسوولی عیلمی ئەو کەسەی کە دووکانی هەیە، دووکانەکە هی خۆیەتی، ئەوە شتێکی غەیر سۆسیالیستییە، ئەوە مالکییەتی خسووسییە، مالکییەتی شەخسی نیە. مالکییەتی خسووسییە چونکو دووکانەکە وەسیلەی کەسبیەتی، وەسیلەی داهاتیەتی. باشە ئێستا ئێوە فکر بکەنەوە لە شارێکی مەسەلەن وەك مەهاباد ئێمە بێین هەموو ئەو دووکانانە میللی بکەین، یانێ چی بکەین؟ ساحێبەکەی بۆخۆی لە سەر دووکانەکە دانیشتووە، یانێ ئەمن دەمەوێ ئیدارەیەکی وا پانو بەرین درووست بکەم کە هەر ئیدارەکە کارمەندێکی بێنێ لە دووکانەکە دایبنێ، دووکانەکە میللی بکەمو وەدەری بنێم یەکێکی دیکە لە جێگای ئەو دابنێم هەتا بە شێوەیەکی سۆسیالیستی ئیدارەی بکا. دووکانەکە هی خۆی نەبێ ئەوەی دەیفرۆشێو ئەوی دەیکرێ یادداشتی بکاو بینووسێو ئیدیعا بکەم ئەو وەختە بۆتە سۆسیالیستی.

کتێبخانەی دیجیتاڵی
www.rabari.org

ئەوە چەند زەرەری هەیە، ئەوەڵەن ئەوەیە کە دەوڵەتێك کە تازە هاتۆتە سەرکار، مەعموڵەن ئیقتیساد زۆر باش نازانیٚ، قازانجی خۆشی زۆر باش نازانیٚ، نە تیجە ئەوە دەبیٚ کە هەموو ئەو دووکانانە زەرەر بکەن. ئەوە تەجروبەمان هەیەو ئەوە حەتا ئێستا ئەگەر دەمانەویٚ شتێکی مەسەلەن برادەرانی حیزبی خۆمان کە تەجروبەیان نیە بۆخۆیان کارێکی ئیقتیسادی بکەن هەموو وەختێك زەرەر دەکەین. بەلاٚم ئەگەر مەسەلەن دەمانەویٚ لێرە قاوەخانەیەك دانێین. برادەرێکی حیزبی دەبەین لە سەر قاوەخانەکە دایدەنێین دەڵێین ئەتۆ قاوەچی بە، هەموو شتەکە ئێمە دەیدەین خەرجەکەشی ئێمە دەیکێشین، قازانجەکەشی هی حیزبە، پاش ماوەیەکی ئەبینین کە زۆر قازانج ناکات. نامهەویٚ موتەهەمی بکەم کە دزی دەکا یا ناکا بەلاٚم یەك شتی دیکە موهیم هەیە ئەوەیە کە عەلاقە نیشان نادا ئەو برادەرە بۆ ئەوەی کە قاوەخانەکەی باش کار بکا. مەسەلەن دامانناوە کە مانگیٚ ٢٠٠٠ تمەنی دەدەینیٚ، جا ئەگەر "مشتری" بۆ دیٚ بە روویەکی خۆش‌و دەم بە پێکەنینەوە پێشوازی لیٚبکا ئەو هەر ٢٠٠٠ تمەنەکە وەردەگریٚ، جنێویشی پیٚبدا هەر ٢٠٠٠ تمەنەکە وەردەگریٚ. بەلاٚم ئەگەر هی خۆی بیٚ، دەزانیٚ ئەگەر بە روویەکی خۆش ئیستیقبال لە "مشتری" بکا "مشتری"ی زیاتر دەبیٚ‌و قازانجی زیاتر دەبیٚ‌و لە ٢٠٠٠تمەن زیاتری دەست دەکەویٚ. چونکە جاریٚ فیکری سۆسیالیستی‌و فەرهەنگی سۆسیالیستی لە مێشکی میللەتدا جێگیر نەبووە.

دیارە عەمەلەن دەرکەوتووە کە ئێمە بە ئیجارەی بدەین، مەسەلەن دەڵێین قاوەخانەیەکی لێرە درووست دەکەین مەسەلەن دەڵێین دەبیٚ مانگیٚ ١٠هەزار تمەن بدەی بە حیزب‌و ئەوی دیکە هی خۆت، قاوەخانە زۆر باش کار دەکا. یانیٚ چی، یانیٚ حەتا ئێستا ئێمە بۆ خۆمان کە دەتوانین شتێکی سۆسیالیستی دابنین، دای‌نانین، دەیکەینە خسووسی، بۆ؟ چونکو جاریٚ کۆمەڵی کوردەواری بۆ ئەوە ئامادە نەبووە. بۆیە ئێمە کە دەڵێن کە ئێمە بۆچی زوو شیعاری سۆسیالیستی نادەین، خۆ شیعارەکە دەتوانین بدەین بەلاٚم عەمەلی کردنەکەی زەحمەتە چونکو شیعار لە سەر کاغەزە.جارێك سیٚ چوار ساڵ لەوە پێش بوو، چووبوومە "ئۆسلۆ" پایتەختی نۆرڤێژ چەند برادەری کوردی تورکیەو هی سووریەی لیٚ بوو، هی ئێرانی لیٚنەبوو، دەعوەتیان کردم لە پاشان شیعارێکیان نووسیبوو بە پووسترێکی جوانەوە لە دیواریان دابوو،

کتێبخانەی دیجیتاڵی
www.rabari.org

دیاره بەکوردی لاتینی. شیعارەکە ئەوە بوو "بـژی کوردسـتانی مـەزنی سـەربەخۆی سۆسیالیستی" منیش سەیری شیعارەکەم کرد گوتیان پێت چۆنـە؟ گـوتم زۆر جوانـە! گوتیان باشە ئەگەر زۆر جوانە بۆچی حیزبی دێموکرات ئەو شیعارە هەڵناگرێ؟! گوتم چونکە حیزبی دێموکرات ئەو هێزو قودرەتەی نیە کارێکی وا جێبەجێ بکا. ئێوە لێرە دانیشتوون دەتوانن. لە نۆرڤێژ چەند دانشـجوویەکن، نـە پێتـان ئـەڵێن بـۆ ئـەوەتان نووسیوە، نە مەسـئوولییەتێکتان هەیـە. بـەڵام ئەگـەر ئێمـە ئـەوە بنووسـین دەبـێ جێبەجێی بکەین، ئـەوەمان پێجێبـەجێ نـاکرێ. نـە کوردسـتانە مەزنەکـەمان پـێ جێبەجێ دەکرێ، نە سۆسیالیستەکە بۆمان جێبەجێ دەکـرێ. لـە بـەر ئـەوە ئێسـتا مەسەلەی شیعار ئاسانە بەڵام موهیم ئەوەیە کە چۆن بتوانین جێبەجێی بکەین.

ئێمە کە دەڵێن ئێستا ئەگەر خودموختاریمان دەست کـەوێ ٢٠ سـاڵ ٢٥ سـاڵمان دەوێ تا بەرنامەی حیزبی دێموکرات جێبەجێ بکـەین ئـەوە بـە نـەزەری مـن ئـەوە قسەیەکی خۆڕاییی ناکەین. هەتا ئەمە بێین ئـەوە کـە دەڵێـین ٤٠ سـەعات کـار لـە حەفتەدا، ئەوە تەسبیت کەین، بیمە تەسبیت کەین، کە هەرکـەس نـەخۆش بـوو بـە خۆڕایی بچێتە نەخۆشخانە، کە ئەوەندە مەدرەسەمان هەبێ کـە هیـچ منداڵێـك لـە سەرتاسەری کوردستان بێمەدرەسە نەمێنێتەوە، ئەوە گوتنەکەی ئاسانە.

ئێستا ئێمە بێجگە لەوە کە سەدی حەفتای میللەتەکەمان نەخوێندەوارن، نیمـەی زیاتری منداڵەکانمان ناچنە مەدرەسە، یانێ بۆخۆمان نەخوێندەوار درووست دەکەین بۆ دوارۆژ، بـا ئـەوە حـەل کـەین. سۆسـیالیزم هـەوا نیـە، سۆسـیالیزم واقعییـەتێکی مەلموسە، سۆسیالیزم ئەوانەن: تەئمینی ژیانی خەڵك، ژیانی ماددیو فەرهەنگی. بـا ئەوانە بکەین ئێمە جا ئەو وەختە دەبینن کە چەند زەحمەتە.

ئەوانەی کـە ئـەو جەوانانـەی کـە ئێسـتا زۆر ئـەوەیان هەیـە، شـیعاری تونـدو سۆسیالیستیو ئەوە دەردەچـێ، ئـەوە بـە نـەزەری مـن بـە خۆڕاییـیـە. بەتایبـەتی حیزبێکی مەسئوولی سیاسی ناتوانێ میللەتی خـۆی فریـو بـدا. حـیزبی دێموکـرات یەکێ لە حوسنەکانی ئەوە بووە کە لە ڕۆژی ئەوەڵەوە ڕاستی بـە خـەڵکی کوردسـتان گوتووە. ئەمن بێم بڵێم میللەت ئینقلاب بکەینو ئەوە بکـەینو ئـەوە خودموختـاری وەرگرین، کە وەرمان گرت پاش پێنج ساڵان هەر کوردێك خانوویـەکی چـوار ئوتـاقی دەوێ دەتوانین بیدەین، هەتا دەتوانم درۆ دەکەم کێ بە کێیە؟ بەڵام ئەو پێنج سـاڵەی

کتێبخانەی دیجیتاڵی
www.rabari.org

کە ڕۆیی ئەو وەختی جوابی خەڵکی بە چی بدەمەوە. دەڵێن کوا خانووەکەت؟ جاریٚ بڕوام پیٚدەکەن، دوو جار بڕوام پیٚدەکەن لە پاشان خواحافیز.

حیزبێکی سیاسی کە باوەڕی خەڵکەکەی لەدەس دابیٚ ئەو نابێتە حیزبێکی بەڕێوەبەرو ناتوانیٚ کارەکان جێبەجیٚ بکا. کەوابوو ئێمە وەك ئەوەی کە دەڵێن کۆمەڵەکەمان گەیشتوەتە ئاخری فئودالیزمو سەرەتای سەرمایەداری، لە کۆمەڵێکی ئاوادا ئەتۆ بە جاریٚ ناتوانی دەست بکەی بە دروست کردنی سۆسیالیزم. ماوەی بیست ساڵت دەویٚ بۆ ئەوە زەمینە، هەلومەرج پەیدا بکەی بۆ دروست کردنی سۆسیالیزم. پاش بیست ساڵاٚن دەس ئەکەی بە دروست کردنەکەی، مومکنیشە عیلم یارمەتی بدا، خەڵك یارمەتی بدا، زووتر خەلاس ئەبی خۆ کەس مونکری ئەوە نیە. بەلاٚم تەوەقوعیشو بە تایبەتیش خەیاڵو ئەوانەو شوعاری نادرووستو قەوڵی خیلافی واقعییەت نابیٚ بدریٚ بە خەڵك. حیزبێکی مەسئوول ئەوەیە. دەبیٚ واقعییەتەکە بە خەڵك بڵیٚ، ئاوا بکا.

باشە، کەوابوو ئەمن پیٚمخۆشە کە ئەو مەسەلەیەش بڵێم پاش ئەوەش کە سەریش کەوتین ئیقتیسادێکی تێکەلاٚومان دەبیٚ. ئەو ئیقتیسادی تێکەلاٚوە هەم بەشی تایبەتی (خسووسی) تێدایە، هەم سەرمایەداری چ لە شارو چ لە دیٚ، هەم بەشی دەوڵەتی تێدایە کە لەو بەشی دەوڵەتیە ئێمە دەتوانین لە ئەوەڵەوە بیکەین بە سۆسیالیستی، بەلاٚم زۆر تەواو نیە چۆن ئێمە لە بەشی کوردستان هیچمان نیە، لە باری بەرهەمهێنانەوە ("تولید")و بەشی تەعاونی.

وەزیفەی ئێمە ئەوەیە کە پشتمان ببەستین بە بەشی دەوڵەتیی سۆسیالیستی. بەشی سەرمایەداری جێگای بدەینیٚ، ئەوە کە گوتوومانە کە بەشی خسووسی جێگای دەدریٚتیٚ لە ئیقتیسادی دوارۆژدا ئەوە، ئەوەیە جێگای بدەینیٚ نموونەشم بۆ هێنانەوە، ئەو نموونەیە، نموونەیەکی زۆر تیپیکە. سبەینیٚ ئێمە بمانەویٚ سەد "مهمانخانە" دروست بکەین، نە دەوڵەت دەتوانیٚ دروستی بکاو نە ئەفرادی خۆی هەیە لە سەر ئەو "مهمانخانە" دایبنیٚ. خەڵکەکە با دروستی بکاو دابنیٚ، بەلاٚم لە سەر ئۆسوولێك، لە سەر شەرایەتێك کە دەوڵەت دیاریی دەکا. کەوابوو جێگاو ڕێگا دەدەین بە بەشی خسووسی کە ئەویش جێگای هەبیٚ لە ئیقتیساددا بەلاٚم ناهێڵین زۆر

گەشە بکا، ناهێڵین زۆر تەوسعە پەیدا بکات. زیاتر هەوڵ دەدەین بەشی دەوڵەتی بڕواتە پێش کە بەشی سۆسیالیستی‌یە، بەشی سەرمایەداری تۆزێ مەحدوود دەبێ.

بەشی تەعاونیش یارمەتیی دەدەین کە ئەویش گەشە بکات چونکی ئێمە لێرەشدا بە داخەوە ناتوانین لە دێهات ڕۆژی ئەوەڵ زەوی میللی بکەین ئەوە عەمەلی نیە. ئەبێ لە پێشدا زەوی دابەش بکەین بیدەین بە خەڵکی بە پێی ئەو شیعارە کە هەمانە، زەوی بۆ ئەو کەسە کە کاری لە سەر دەکا. پاش ماوەیەکی، تازە ئەوانە کۆ بکەینەوە کە شیرکەتی تەعاونی درووست بکەین، بەرەبەرە ئەو شیرکەتی تەعاونی‌یە بچێتە دەرەجەی باڵاتر وەك کەڵخۆزی لی‌بێ‌و زۆرزۆر چەند ساڵی دیکە مومکینە ببێ بە شتێك کە وەکو ئەوە کە پێمان گوت سەڵخۆز، ئیدی دەبێتە مالکییەتی گشتی، نەك دەستەجەمعی، بەڵکو مالکییەتی گشتی سۆسیالیستی. بەڵام لێرەڕا، ئەو وەختە دوورە. لە هێندێ جێگا فەقەت ئەوەی دەکەین. ئەوەی کە ئەملاکی خالیسەیە، ئەوی کە ئەملاکی وەقفە ئەوانە ئەملاکی زۆر باشن، دابەشکردنی هیچ مانع نیە لە بەینی جووتیاراندا ئەوە دەوڵەت دەتوانێ بیانکا بە مەزرەعەی نموونە، بیانکا بە ئەساسێك بۆ پەرەپێدانی سۆسیالیزم لە لادێدا ئەویش حەتمەن دەکا.

حیزبی دێموکرات من دڵنیام ئەویش دەکا، بەڵام هەموو بە گشتی ناتوانین بکەین، ساڵەهای ساڵ وەختی دەوێ کە بگەینە ئەو نەتیجەیە. بۆ ئەوەی کە بزانین کە چەن زەحمەتە، بیستووتانە لە بەینی وڵاتەکانی سۆسیالیستی لە لەهستان، کۆلۆمبیاو... ئێستا کرێکاران ناڕازین‌و تەزاهورات دەکەن‌و ئەوانە، کە بەڕاستیش کرێکارانن کە ناڕازین، بەڕاستیش زۆربەی زۆری کرێکارانن کە تەزاهورات دەکەن. لەگەڵ ئەوەیش کە شتێکی زۆر غەیر مەنتیقی‌یە لە وڵاتێکدا کە سۆسیالیزم سەرکەوتووەو کرێکاران کە دەبێ حاکمییەتیان بە دەستەوە بێ بۆخۆیان زیدی حاکمییەتی خۆیان دەبێ ئەو کارە بکەن. بەڵام ئەوە واقعییەتێکە مانای ئەوەیە کە لەوێ سۆسیالیزم بەو شێوەیە کە پێویستە بەڕێوە نەچووە.

بەڵام ئەمن باسی کرێکارانی ئێستا ناکەم باسی جووتیاران دەکەم، ئێستا کە ئێمە لێرە دانیشتووین پاش چل ساڵ کە تەقریبەن سۆسیالیزم لە لەهستان سەرکەوتووە ئێستا سەدی هەشتای زیاتری زەوی بە دەس خودی جووتیارانەوەیە حەتتا تەعاونیش نیە، حەتا کەڵخۆزیش نیە. زەوی خۆیەتی لە سەر زەوی خۆی کار دەکا. لە ساڵی

کتێبخانەی دیجیتاڵی
www.rabari.org

١٩٥٦، دەبێتە ١٣٣٥ زەویەکان ئەو وەختە کە وەزعی سیاسی لەهستان تێکچوو، زەویەکانیان داوە بە جووتیاران، ئێستاش هەر لە دەستی خۆیانە. وڵاتێکی سۆسیالیستیشە نەك هەر سۆسیالیستی‌یە بەڵام ئەو سی‌ساڵەشی تەواو کردوە کە من ئێستا باسی دەکەم. بێجگە لەوە کە ئەو وەختە لەهستان بوو بە سۆسیالیستی لە ئێستای ئێمە چەندین دەساڵ لە پێشتر بوو. کەوابوو مەسەلەکە واقعبینانە تەماشا بکەین. چل ساڵ ئەوە لەوێ سۆسیالیزم هەیە بەڵام ئێستا سەدی هەشتای زەویەکە بە دەس خودی جووتیارانەوەیە، مالکییەتی خسووسی زەویە نە مالکییەتی تەعاونی‌یە نە مالکییەتی سۆسیالیستی گشتی کە هیچ هەر مالکییەتی تەعاونی لەوێ جێگیر نەبووە جارێ.

ئەو مەسەلەی ئیقتیسادی تێکەڵاوە زیاتر لەو نوقتە نەزەرەوە خەریك بوو باس بکەم کە بەرادەرانمان بەڕاستی تەوەقۆیان بێ. یانێ ئێمە ئەوەی کە سبەینێ بتوانین دەسەڵاتی سیاسی بە دەستەوە بگرینو بتوانین وڵاتەکە ئیدارە بکەین، ئەو ئیدارە کردنەی وڵاتەکە بەو شێوەیەیە کە ئێمە دەبێ زۆر لەسەرەخۆ بین، بێ ئەوە کە پەلە بکەین، بێ ئەوە کە ئیشتبایەکی گەورە بکەین، دەگەڵ مەسائلی ئیقتیسادی بەرەوڕوو بین. وەزعی ئیقتیسادی وڵاتەکەمان، شێوەی فیکر کردنەوەی خەڵکەکەمان، "مقدسات"ی خەڵکەکەمان، هەموو ئەوانە دەبێ لە نەزەر بگرین. ئیشتیبای گەورە زۆرجار نەتیجەی زۆر خراپی هەیەو کراوە لە زۆر جێگادا.

مەسەلەن نموونەیەکی دیکەتان بۆ بێنم لە باری ئیقتیسادی‌یەوە دەڵێم، پەروەردە کردنی بەراز لە هەموو حەیوانێك زیاتر قازانجی هەیە، گۆشتەکەشی لە هەموو دونیا لە هەموو گۆشتێکی مەرغووبترە، باشە ئەوە لە باری ئیقتیسادی‌یەوە. مومکینە "متخصص"ێکی ئیقتیسادیمان پەیدا بێ سبەینێ بڵێ ئێستا کە وایە منیش لە کوردستان دێنم گۆشتی بەراز پەروەردە دەکەم. باشە مومکینە بتوانێ لە بەینی "ئەهلی حەق"دا ئەو کارە بکا، چونکە ئەوان بۆخۆشیان بەراز خۆرن، باشە بەڵام ئەوە کوردستانی مەرکەزیو شیمالیو لە بەشێکی زۆر لە کوردستانی جنووبی، ئەوەڵ کاری حیزبی دێموکرات ئەوە بێ بڵێ بەراز پەروەردە دەکەم، خەڵك دەڵێ چی. بڵێی کاسبی دەکەم. مەلاش خۆ نەمردووە، دیارە "الحمدلله" کەم بوون بەڵام نەمردوون.

مەقسەدم ئەوەیە کە وەزعی ولاتەکەو ئەوە کراوەو ئەوە وەختێکە کە جمهووری‌یەکانی ئاسیای میانە بوون بە سۆسیالیستی، هێندێ "متخصص" کە لە بەشی رووسیەوە چووبوون ئەو شتانەیان نەدەزانی. بە زۆر دەیانگوت دەبێ بەراز پەروەردە بکەی، خەڵکەکەش دیارە راپەڕین بە زدیان. لەوە چاکتر نابێ، وەزعی خەڵکەکەیان نەدەزانی، نەیاندەزانی خەڵکەکە چۆن فیکر دەکاتەوە. جا مەقسەدی من ئەوەیە کە ئەوە مەسەلەن فەرز دەکەین کابرایەك دێت دەڵێن ئێمە دەمانەوەێ میوانخانەیەك درووست بکەین، ئاگای لە ئێمە نەبێ، تەماشا بکە لە هەموو دێیەکی جێگایەکی، سالۆنێکی زۆر گەورەی لێیە، زۆریش باشە، میوانخانە بۆ درووست دەکەن؟ ئەوە ئەو سالۆنە هەیە ئیدی. بەلام سالۆنەکە هی کوێیە؟ هی مزگەوتە. بیهەوێ مزگەوتەکان بکاتە میوانخانە. دەبێ؟ لە باری ئیقتیسادی‌یەوە زۆر قازانجی هەیە، چونکە پێویست نیە کە درووستی بکەین، ئەوە هەیە، مەوجوودە. بەلام لە باری وەزعی ولاتەکەمانەوە فەرقی هەیە، کەوابوو دەبێ هەمووی لە نەزەر بگرین، هەمووی بخەینە بەرچاو. هیچ شتێکی وەها نەکەین کە ببێتە هۆی تێکچوونی کۆمەڵی کوردەواری. ئەوەی کە لە هێندێ ولاتی سۆسیالیستی دەی‌بینین کە تێكچووە ـ کە لە راپۆرتی کۆنگرەش ئێمە ئیشارەمان پێکردووە ـ ئەوە هەر ئەوەیە کە نەیانتوانیوە، تێنەگەیشتوون لەوە کە ئەو میللەتە چی دەوێ، داخوازەکانی چین و چۆنی دەبێ بۆی جێبەجێ بکەن. نەتیجەی ئەوەیە کە ئێستا دەی‌بینین.

کتێبخانەی دیجیتاڵی
www.rabari.org

وەڵامی پرسیارەکان

* وەسایلی تەولید مالکییەتی سۆسیالیستی هەیە ئەمن هەر لە سەرەتای دەرسەکەمدا ئەوەم نووسی:

یەك؛ مالکییەتی عمومی سۆسیالیستی، دوو؛ مالکییەتی دەستەجەمعی یا تەعاوەن فەرق ناکا ـ "ئۆپراتیڤ"ی پێ دەڵێن ـ، کە ئەو دووانە فەرقیان هەیەو حەتتا لە موقابیلی یەکتریش دانەو تەززادێك لە بەینی ئەوانەدا هەیە. چونکە ئەو تەززادە لە کوێ خۆی دەردەخا؟ لە بازاڕ.

ئەوانە، شتی دێهقانان بەرهەمی کشتوکاڵی دەبەنە بازاڕێ کە ئی خۆیانە ئی هەموو کەس نیە، ئی ئەوانە ئی خۆیانە، ئی کەڵخۆزێکە لە حاڵێکدا دەوڵەت کە نمایەندەی دەستەجەمعی‌یە ئی کرێکاران‌و ئی هەموو وڵاتەکە دەباتە بازاڕێ، ئەویش قیمەتی فەرزی‌یەو ئەوانەش بمانەوێ‌و نەمانەوێ لە موقابیلی یەکتردا هەن، یەکێك دەبێتە خەریدارو یەکێك دەبێتە فرووشەندەو لە بەینی ئەو دووانەدا تەزادد هەیەو ئەو تەززادەش لەوێڕا دێ کە ئەساسەن لە خودی کاڵادا تەززاد هەیە کە دیارە ئێمە وەختمان نەبووە ئەوەی روون کەینەوە کە شتومەك یا کاڵا هەر لە سەرەتاوە لە خودی داخڵی ئەو کاڵادا تەززاد هەیە، بەینی شتێك کە ئێمە پێی دەڵێین ئەرزش‌و شتێك کە پێی دەڵێین ئەرزشی مەسرەف، وادیارە مەجبوور دەبم ئەو تەزاددە روون کەمەوەو ئێستا لە هەر کاڵایەکی کە لە نەزەر بگرین کە دەیبەینە بازاڕێ دەڵێین مەسەلەن

کتێبخانەی دیجیتاڵی
www.rabari.org

کات، بلێین یەك ساڵە قیمەت، ئەو کەسەی کە لێرە دەکڕێ، ئەو کەسەی کە دەیفرۆشێ، لێرە برێك دیققەت بکەن ئەوە زۆر زەحمەت نیە هەرچەند ئەوە ئەساسی تیئۆری مارکسە، لە ئەساسدا خەڵك پێیان وایە کە زۆر زەحمەتە بەڵام ئەگەر دیققەت بکەن زۆر زەحمەت نیەو زۆر شتیان بۆ روون دەکاتەوە.

ئەو کەسەی کە دەیفرۆشێ تەماشای چی کاڵاکەی دەکا؟ بۆ وی ئەوە موهیمە کە ئایا مەسەلەن بە سەد تمەنی بفرۆشێ یا بە سەدو بیستی بفرۆشێ. بەڵام ئەوەی کە دەکڕێ با وەسفی ئەوە کە ئەویش پێی خۆشە قیمەتەکە کەمتر بێ بەڵام بۆ ئەو کاڵایە دەکڕێ؟ تەماشای لای مەسرەفیی ئەو کاڵایە دەکا، یانێ ئەرزشی مەسرەفیی کاڵا، کە بە کاری چی دێت؟ چونکە ئەگەر بەکاری نەیەت نایکڕێ. زۆر جار هەڵدەکەوێ کە لە بازاڕێکی بەریندا لەوێ دەبینین یەك نەفەر حازرە قیمەتی دوو هێندە بدا، چونکە زۆری پێخۆشە ئەو شتەی هەبێ، ئەرزشی مەسرەفیی هەیە بۆ وی، یا دەبینن مەسەلەن شتێك کە بە کاری بێ زۆر مومکینە ئەرزشی زۆر بێ بەڵام بۆ کاری کەسێك نەیە نایکڕێت، مەسەلەن دەبینی لەو پادگانە زۆر شتیان بردبوو کە ئەگەر لە جێگایەکی دیکە، لە جێی خۆی با زۆر ئەرزشی هەبوو، بەڵام چونکە ئەرزشی مەسرەفیی نەبوو بۆ ئەو کەسە کە بردبووی گوێی نەدەدایە ئەرزشەکەی.

کەوابوو لێرەدا ئەوەیە جارێکی دیکە ئەوەی کە فرووشەندەیە تەماشای ئەرزش دەکات یانێ کەمییەتی، ئەوەی کە خەریدارە تەماشای ئەرزشی مەسرەف دەکات یانێ کەیفییەتیو ئەوە ئەو تەزاددەیە کە لە کاڵادا هەیەو لە پاشان مارکس زۆر بە جوانی ئیسبات دەکا کە بوحرانی ئیقتیسادی سەرمایەداری ئەساسەن لەوەو هاتووە. جا ئەو تەزاددە دیارە لە بەینی خەریدارو فرووشەندەیدا هەموو وەختێك هەیە.

هەموو وەختێك ئەو تەزاددە هەیە، حەتا لە سۆسیالیزمیشدا، لە سۆسیالیزمدا عەرزەکە دەچێتە بازاڕی پووڵ، هەتا پووڵ هەبێ. کە ئاوێنەی ئەو تەزاددە پووڵە. ئەسڵەن پووڵیان بۆ ئەوە کەشف کردووە کە ئەو تەزاددە حەل بکا. بەڵام خۆ پووڵ هەر بۆ ئەوە پێکهاتووە کە ئەو تەزاددە حەل بکا. چونکو لەپێشدا چ بووە؟ لە پێشدا ئەوە بووە کە مەسەلەن عەشیرەتێك شوان بووە، عەشیرەتێکیش کاری کەشاوەرزی بووە، تووشی یەکتر بوون بە تەسادف هێندێ کاڵایان ئاڵوگۆڕ کردوە، یانێ چەند کاڵا، ئاوا بوو چەند شتومەك لە موقابیلی چەند شتومەك. کەمکەم کە ئەم ئاڵوگۆڕە زیاتر

کتێبخانەی دیجیتاڵی
www.rabari.org

بووەو ئیمکانی ئەوە نەبووە کە مەسەلەن هەروا بە تەسادف یەکتر ببینن بەڵکو قەراریان داناوە لە فلاَن جێگە لە بازاڕ، ئەوانیش شوان بوونو مەڕیان هەبووە ئەوان هاتبوونە ئەوێ، ئەوانی شتومەکی کەشاوەرزیان هەبووە ئەوانیش چوونە ئەوێو پێکەوە لەوێ ئاڵوگۆڕیان کردووە ئەوە ئی تەسادفی نیە، ئەوە شتێکە کە پێشبینی کراوە.

لێرەدا کەمکەم هاتوونەتە سەر ئەوە کە ئیمکانی ئەوە نیە کە مەسەلەن ئەمن دەمهەوێ بڵێین جووتێ کەوشی بکڕم بچمە لای ئەو کەسەی کە کەوشی پێیە، بڵێم کەوشم دەوێو پووڵیش لە گۆڕێدا نیە، دەڵێ ئەمن کەوشت دەدەمێ ـ بەلاَم پێموابێ لە کوردەواریدا ئەوە بە حەیاتیشی نابێ ـ کەوشی دەدەمێ مەسەلەن بچۆ فلاَن شتم بۆ بێنە، نازانم دایان بە داپیر، داپیر دای بەکێ، ئەوە ئەوەیە دەچێ لە لای یەکی دیکەدا دەڵێ ئەمن ئەوەت دەدەمێ بەلاَم تۆش بچۆ فلاَن شتم بۆ بێنە، دەبێ دوو سێ شتومەکی بکڕیو عەرزەیان بکا تا بچێتە لای ئەو کابرایە کە لە موقابیلی کەوشدا مەسەلەن بڵێین چەقۆی دەوێ....

کەوابوو شتێکی کە ئەرزشی هەبێ خۆی یا پێموایە یا شتێکی ئاوا بووە، کالاَیەك هەبووەو ئەرزشی هەبووە. کەمکەم ئەوەش دیارە کە دەریناهێنێ. مەسەلەن ئەتۆ دەتەوێ کالاَ زۆرتر ببێ، بەرهەم زیاتر ببێ. ئیدی ناکرێ تۆ مەسەلەن مەڕێکیان داناوە وەك ئەرزشێکی موتعادیل بۆ هەمووان، ئەو هەموو مەڕە وەبەر خۆت دەی. چ دەکەن؟ شتێکی وا پەیدا دەکەن کە هەم ئەرزشی هەبێو هەم حەملۆ نەقڵی ئیمکانی هەبێو لە زۆر جیگاش هەبێ ئەوە مەسەلەن زێوە لە پاشان زێڕە. دیارە زۆر پرسیاری دیکەش هەیە بۆچی زێڕ بۆتە ئەو پووڵە کە بۆتە بڵێین ئەرزشی عوومومی یا موعادیلی عوومومی بۆ هەموو کەس، بۆ هەموو شتومەکێ؟ ئەوە نەتیجەی ئەو تەکامولەیە کە لە نەتیجەدا ئەسڵەن بە پێکهاتنی ئەوە کە پوولَ بەوجوود دێ، بۆخۆشی ئەرزشی هەیە لە موقابیلی هەموو شتومەکێکدا پوولَ هەبوو، دیارە پووڵی کاغەزی باس ناکەم ئەمن پووڵی زێڕ باس دەکەم. هەم ئەرزشی هەیە، هەم دەچێتە بازاڕیو ئەوە تەزاددەکەی حەل دەکا. هەرکەسێك شتومەکێکی دەدا پووڵێ وەردەگرێ دەزانێ کە ئەو پووڵە، بەو پووڵە دەتوانێ هەر کالاَیەکی دیکە بکڕێ. ئەوە تەزاددەکەی حەل کردووە تا رادەیەکی زۆر، هەر لەو وەختەشدا دیارە هەر بۆیە هەتا

پووڵی زێڕ هەتا ئەو وەختە هیچ بوحرانێکی ئیقتیسادی لە سەرمایەداریدا نابیندرێ. بوحرانی ئیقتیسادی ئەو وەختە پێکدێ کە پووڵی کاغەزی جێگای پووڵی زێڕ دەگرێ‌و ئەوە ئیدی تەنیا چ ئەرزشێکی هەیە ئەو پووڵە کاغەزیە؟ ئەرزشی ماددی. تەنیا ئەرزشی ماددی هەیە، ئەرزشی هیچ شتی نیە. ئەرزشی لە واقیعدا مەسرەفی هەیە، ئەرزشی نیە، هیچ ئەرزشێکی نیە. ئەوە پارچە کاغەزێکە قەراردادی عەکسێکێشیان پێوە ناوە کردوویانەتە سەد تمەنی. ئەگەر ئەو کاغەزە هەر وەکوو کاغەز بفرۆشرێ سەد تمەن ناکا مومکینە پێنج تمەن بکا.

* دەبێ دیققەت بکەن لە حاڵێکدا مالکیەتی عموومیی سۆسیالیستی مالکیەتی گشتیی دەوڵەتی‌یە، مالکیەتی "کەڵخۆز"ی مالکیەتی ئەو کەسانەیە کە بۆخۆ کار دەکەن. ئەوە دەوڵەتە، دەوڵەت پاتۆڵیان پێ‌دەفرۆشێ ئەوانەش بە پووڵ! لە حاڵێکدا دەوڵەت لە نیزامی سۆسیالیستی کە مەسەلەن ماشینێکی دەدا بە بۆنگایەکی دیکە هەتا ماوەیەکی ٢٠ ـ ١٠ میلیۆن تمەن پووڵ ئاڵوگۆڕ دەکرێ، بەڵام دەوڵەت هەرچی بدا بە کەڵخۆزەکان پووڵیان لێ‌دەستێنێ یانێ دەوڵەتی نیە.

پێم‌خۆشە ئاگاتان لێ‌بێ لەوە ئەگەر بیستووتانە حەتمەن، یەکێکیان هەیە پێی دەڵێن "کەڵخۆز" یەکێکیان "سەڵخۆز". کەڵخۆز (COLECTINE) یانێ دەستەجەمعی. کەڵێکتین ئی سۆسیالیزمە یانێ ئیقتیسادی دەستەجەمعی. ئیقتیسادی سۆسیالیستی دیارە یەك شتیشی لەگەڵە. بەڵام سەڵخۆز یانێ هەموو، گشتی. جا کەوابوو هەردووکی سۆسیالیزمە، یەکێکیان دەستەجەمعی‌یە یەکێکیان دەوڵەتی‌یە. یانێ لە حاڵێکدا ئەوەیان دەستەجەمعی‌یە، ئەوەیان ئی دەوڵەتە. ئەوە وەکوو کارخانە وایە هەرچەند لە دێهاتیش‌دا بێ. وەکوو کارخانە ئی هەموو دەوڵەتی‌یە بەڵام کەڵخۆز ئێ هەموو کەس نیە، ئی ئەو کەسانەیە کە شیرکەتێکی تەعاوەنیان پێکهێناوە‌و لە ئەساس‌داو ئی ئەوانە کە عوزوی ئەو شیرکەتەن.

بازاڕێکی گشتی هەیە چۆن تابیعی خۆیانە، دیارە قیمەتەکان لێرە تا رادەیەکی زۆر دەوڵەت تەعینیان دەکا بۆ هەردووکیان. ئەوە یەکێك لە ئیشکالە ئیقتیسادی‌یەکانی سۆسیالیزمە. چونکو ئەگەر دەوڵەت قیمەتەکەی کەم دابنێ، کەڵخۆز ئەوەندە عەلاقەی نیە مەسەلەن بلێین یەرەڵماسی تەولید بکا، جا ئەوەیە یەرەڵماسی دەبینین کەم بووە جا دەوڵەت مەجبوورە قیمەتەکەی زیاتر بکا بۆ وەی کە

کتێبخانەی دیجیتاڵی
www.rabari.org

کەڵخۆزەکان عەلاقەدار بن بۆ وەی کە یەرەڵماسی زیاتر تەولید بکەن. ئەوە مەسەلەی قیمەتە لە وڵاتی سۆسیالیستیدا لــە واقیـعدا بێجگــە لــە هێنـدێ شـتی زۆر کـەم، هەمووی دەوڵەت دیاریی دەکا. هی شتومەکی سەنعەتی ،هی شتومەکی کشتوکاڵی، هی شتە کەمەکان ئەوانەی کە شتی فەســڵیان هێنــاوە، مەســەلەن فەرزکــە سـەوزی دەفرۆشێ، دەوڵەت ئیدی لەوێ حدوودێك دادەنێ چواچێوەیەك دادەنێ. لەمەوبەدوا لە بەینی ئەو چوارچێوەیە مەسەلەن دەتوانێ زیاتر بفرۆشێ، یانێ قیمەتەکەی زیاتر یــان کەمتر بکاو ئەوە مەربووتە بە عەرزەو تەقازای رۆژ. ئەوە هەیە بەڵام ئەوە مەربووتــە بە هێندێ شتی زۆر کەم.

مەسەلەن فەرزکە گیلاس تازە هاتووە، نۆبەرە ئــەوە ئیـدی قیمەتــەکان بۆخۆیـان دیاری دەکەن، گرانترە چوار رۆژی دیکــە هــەرزانتر دەبـێ ئـەو جـۆرە شـتانە. بـەڵام مەسەلەن ئەگەر ئۆتۆمۆبیل بێ دیارە دەوڵەت قیمەتەکەی لەپێشدا دیــاری کــردووە. ئەگەر گەنم بێت دەوڵەت لە پێشدا قیمەتەکەی دیاری کردووە یا لۆکە بێ یــا خــوری بێ ئەو جۆرە شتانە. بەڵام ئەو شتە فەسڵیانە جارجــار رێگایــان دەدەنــێ بــۆ ئــەوەی تەشویقی کەن کە لە فەسڵیدا هەبێ هێندێك ئازادییان هەیە کە لــە چوارچێوەیــەکی موعەییەندا قیمەتەکە کەمو زیاد بکەن.

* مالکییــەتی خسووســی، مالکییــەتی وەســایلی تــەولیدە بــەڵام مالکییـــەتی شەخسی: کراس، ماشێن، خانوو، ئەوانەی کە من هەمە. مەسەلەن ئێستا لە وڵاتـــی سۆسیالیستی تــۆ ٥٠٠ دەســت لیباســت هــەبێ کــەس هیــچ نـاڵێ، بــەڵام فەرزکــە وانێتێکت هەبێ، وانێتەکە بەکار بهێنی بۆ ئەوە یــەکێکی پــێ ئیستیســمار بکــەی. کارت بۆ بکا، بارت بۆ بکێشێ، ئەوە مالکیەتی خسووسیو ئەگەر وانێتەکە بۆخــۆت بەکاری بێنی دەبێتە مالکییەتی شەخسی. یانێ موهیم ئەوەیە کە ئەرکی ئــەو شــتە کە تۆ هەتە چیە نە ئەوە بۆ خۆی بێ. حەتتا مەسەلەن بیســتوومە کــە لــە هێندێــك کەڵخۆز خانەوادەی وا هەبووە کە دوو، سێ خانەوادە پێکەوە ئۆتوبووسێکیان کڕیــوە، ئەوەندە زۆرن بە یەك ماشێن ناتوانن هاتوچۆ بکەن بە ئۆتوبووس هاتوچۆ دەکەن. بەڵام ئۆتوبووسەکە ئیدی بە کرێ نادەن یانێ کەس پووڵ نادا چوونکە ئی خۆیانە. کــەوابوو ئۆتوبووس دەتوانێ مالکییەتی شەخسی بێ. بەڵام ماشــینێکی شەخســی ئەگــەر تــۆ

کتێبخانەی دیجیتاڵی
www.rabari.org

بیکەی بە تاکسی بەکاری بێنی یا شۆفێرێکی لە سەر دابنێی ئیستیسماری بکەی ئەوە ئیدی مالکییەتی خسووسیە.

زۆر کەس هەن کە مالکییەتی شەخسیو خسووسی تێکەڵاو دەکەن. شەخسی ئەوەیە کە هی خۆیەتی، ئیستیسماری تێدا نیەو حەتتا دەتوانێ هەرچی پێی خۆش بێ هەیبێ.

کتێبێك هەیە ـ ئەگەر رۆژێك تەرجومە کرابێتەوە کتێبێکی زۆر باشە ـ یەکێك لە کتێبە هەرە باشەکانی شوورەوی لە باری ئیجتیماعیو ئیقتیسادیەو زۆر خۆشیشە. دوو نەفەر نویسەندە نووسیویانە کە یەکێکیان ناوی "میخایل"ەو یەکێکیان ناوی "ئێدوارد"ە. ئەو کتێبە کە لە سەر کابرایەکی فێڵەباز نووسراوە نێوی "بەندەرە". ئەوە زۆر لە شوورەوی‌یە بەڵام زۆر فێڵەبازە، ئەوەندە فێڵەبازە کە پاش ماوەیەکی زۆر، ١٠میلیۆن روبڵی هەیە، ئێستا تەواوی هەمی ئەوەیە کە ئەو ١٠میلیۆن روبلە چۆن خەرج بکا. باشە بیداتە چی؟ هەر بۆخۆی خانوو دەکڕێ، بۆخۆی ماشێن دەکڕێ، خانووی یەیلاقی درووست دەکاو هەمووی بە کەیفی خۆی خەلاس دەکاو تەواو دەبێ. ئەوەی دیکەش کە دیارە ئەوەندە سەد رووبل قیمەتی زۆر زۆرە، ئەوی دیکە هەرچی دەکات چۆنی خەرج بکا، نە دەتوانێ کارخانە دابنێ، نە دەتوانێ لە بانکی دابنێ، ببێ بە سەرمایەدار، هیچ ناتوانێ بکا. مەقسەدم ئەوەیە کە ئەوە نیشانەی ئەوەیە کە ئەوەندە ئیمکان هەیە بۆ مالکییەتی شەخسی ئیدی بۆ مالکیەتی خسووسی ئیمکانی نیە ئەوە.

ئێستا ئەگەر بمانەوێ لە بارێکی دیکەوە ئیقتیسادی پێشکەوتووی سۆسیالیستی لەگەڵ ئیقتیسادی پێشکەوتووی سەرمایەداری موقایسە بکەین، فەرقێکی دیکەشی هەیە. فەرق ئەوەیە کە مەسەلەن بچیە مەغازەی "لافائیت"ی پاریس کە یەکێك لە مەشهوورترین مەغازەکانی دونیایە دەبینی ـ دیارە جاران پڕ بوو لە ئێرانی ئێستا ئێرانی کەم دەچن ـ تەقریبەن بەتاڵە دەتوانی بە ئاسانی بچی هەموو شتێك بکڕی. بەڵام ئەگەر بچیە مەغازەی "هوم"ی مۆسکۆ کە ئەویش مەغازەیەکی گەورەیە لە مۆسکۆ، ئەویش مەشهوورە، جێگا دەست ناکەوێ. ئەوەندە زۆرە یانێ لە موقابیلی ئەو شتومەکە کە لە بازاڕدا هەیە لە ولاتی سەرمایەداری‌دا خەڵك ئەوەندە پوولیان

پێ نیە، دیارە ئیشکاڵە بۆ کڕین. لە حاڵێكدا لە وڵاتی سۆسیالیستیدا پووڵیان پێیە شتوومەکەکە دەکڕن.

ئەوەیە کە زۆر ئیقتیسادانی سەرمایەداری هاتوونەتە سەر ئەو باوەڕە کە ئیقتیسادی سۆسیالیستی ئیقتیسادێکی تەقازایییە تا تەقازا نەدرێ شتەکە نیە. ئیقتیسادی سەرمایەداری ئیقتیسادێکی عەرزەیییە یانێ شت زۆرە بەڵام خەڵك کەمتر شت ئەکڕن. کەوابوو ئەگەر سۆسیالیزم بتوانێ ئەو مەسەلە، کە مەسەلەیەکی زۆر حەساسە حەل بکا، یانێ ئەگەر بتوانێ شتومەك بە ئەندازەی کافی بەرێتە بازاڕێ، چونکە ئەمن بە چاوی خۆم دیومە کە مەسەلەن لە پراگێ ژیاوم، دەبینی مەسەلەن تەلەڤیزیونی ڕەنگی مەخسوسیان هێناوە، هەر ئەو وەختەی کە هێناویانە مەغازەی، ئەمن کە مەسەلەن ئوستادی دانشگا بووم لە گیرفانم ئەگەر ٥٠ کرۆنم هەبووە زۆر بووە ئەو خەڵکەی کە بەوێدا ڕۆیشتووە سەف ڕاوەستاوە کڕیویەتی. کە هەر دەستبەجێ ئەگەر سەد تەلەڤیزیونیان هێناوە هەر دەستبەجێ کە کاڵایەکی تازەو جوان بووە بێ ئەوەی بچنە ماڵێ پووڵی بێنن یا بیبەنەوە هەر ئەوەندە پووڵیان لە گیرفاندا هەیە کە "بلافاصله" بتوانن ئەوە بکڕن. دیارە ئەوان زۆرتر دەقیقن لە خەرجکردندا لە ساڵدا.

شتێکی زۆر دەقیقی ئیقتیسادی بۆ من دەرکەوت لەوێ کە مەشرووباتی ئالکۆڵی زۆرتر ودکاو ویسکیو ئەوانە سەدی بیست گران کرا ـ جا بزانین ئەو میللەتە چەندە دەقیقە کە ـ پاش ساڵێك کە حیسابیان کرد سەدی بیست مەسرەفی ئەو مەشرووباتە هاتبووە خوارێ. سەدی بیست گرانیان کرد سەدی بیست لیستی مەسرەفەکەی هاتە خوارێ. یانێ دەقیق دایانناوە چەندی خەرج بکەن. دیارە ئەمن لە ئیقتیسادی گەورە، ئیقتیسادی ئیدارە کردنی وڵاتێك لەوە زۆر باش دەزانم بەڵام لە ئیقتیسادی خۆم زۆر خراپ دەزانم. لەبەر ئەوە هەموو وەختێ گاڵتەیان دێت.

مەسەلەن ئەمن دۆستێکم هەبوو یەعنی ئەوەی کە من مەسەلەن دە، دوازدە دۆستێکم هەبوو کە لەگەڵ من کاریان دەکرد. ئەمن کە دەچووم کارم دەکرد ئەوانیش دەهاتن. مەسەلەن هەموو جارێ ئەوان بوون کە پووڵیان بە قەرز ئەدا بە من، لە حاڵێكدا کە من هەموو جارێ سێ، چوار بەرانبەری ئەوانم وەردەگرت. فەقەت مەقسەدم ئەوەیە ئەوان ئەوەندە دەقیقن لە پاشان بەڕاستی ئەو پووڵە هەیە.

کتێبخانەی دیجیتاڵی
www.rabari.org

* لە ولاَتانی سۆسیالیستی بە گشتی بەلاَم لە چیكۆسلۆواكی بە هەر یەك نەفـەر بە مندالَەوە یەكیَ ٢٠٠٠٠ تا ٢٥٠٠٠كرۆن، دیارە ئەوە وەك ئەمن وایە كە لە بانكدا هەیە، خانەوادەیەكی چوار نەفەری ١٠٠٠٠٠كرۆنی هەیە ئەگـەر تەقسـیمی كـردووە ئیَوا هەیە زیاتری بووە، ئیَوا هەبووە كەم بووە. دیارە فەرقێكی دیكـەی سۆسـیالیزم ئێستا كە باسی دەكەین ئەوەیە كە دەگـەلَ ئـەوە دوو نـەوعن یـەكێكیان هەیـە كـە سـوودیان نـاویَ فەقـەت دایدەنێـن بـۆ ئـەوەی كـــە نـــازانم جارجـــار مەســـەلەن قورعەكەشییەكی دەكەن شتێكیان دەدەنیَ جارجارێكیش زۆر كەم نـازانم چـەندە دوو سیَ لە سەدە زۆر كەم دەدەن بە كەسی نەناس زۆر كەم دەدەن چووزانم چونكــە ئـەمن وەكو خۆم بەلَیَ نیسبەتی هەیە.

واقعییەت ئەوەیە كە لە ولاَتی سۆسیالیستیدا بــە دوو عیللـەت تـەوەڕوم پـەیدا دەبیَ. یەكێكیان ئەو هۆیە كە باسم كرد كالاَكە كەم بوو و پوولَ زۆر بوو تەوەڕوم پێك دیَ. یەكی دیكەش بیانەویَو نەیانـەویَ جـاریَ ئیقتیسـادی سۆسیالیسـتی لـە ژێـر تەئسیری هێنـــدیَ قـەوانینی ئیقتیسـادی سـەرمایەداری دایـە. چونكـە لـە بـازاری جیهانیدا ئیقتیسادی سەرمایەداری خەت ئەدا، نیشان ئەدا. لە نەتیجەدا تـەوەڕومی ئیقتیسادی سەرمایەداری تەئسیر دەكاتە سەر ئیقتیسادی سۆسیالیستی.

بـەو دوو عیللەتـە لـە ئیقتیسـادی سۆسیالیسـتیدا تـەوەڕوم پێـــكدیَ. بـــەلاَم تەوەڕومەكە زۆر سەبرتر، زۆر كوندترە لە ولاَتی سـەرمایەداری. یـەكجار زۆر فـەرقی هەیە. مەسەلەن فەرزكەن لە ١٥سالاَندا قیمەتی نان نەگۆڕاوە، مەبەست ئەو شتانەی كە دەولَەت پیَی وایە كە شتی ئەساسین. تەقسیمی دەكەن بە شتی ئەساسی، بە شتی لوكس. لە شتی لوكسدا قیمەت كەمتر دەچێتە سـەریَ. مەسـەلەن فەرزكـە ماشـێن ئێستاش لەو ولاَتانە بە شتی لوكس دانـــراوە جـا لەبـەر ئـەوە ئوسـتادێكی دانشـگا مەسەلەن دەبیَ ١٠ مانگ كاریَ بكا تا ماشینێك بكـڕیَ. لـە حـالێكدا لـە غـەرب مومكینە بە مانگێك یان دوو مانگان بتوانیَ ماشینیَ بكڕیَ. ئەوە ماشین بــەلاَم لـە موقابیلدا مەسەلەن ئەمن لە بیرمە كە بە ١٥ سالاَن جارێك قیمەتی گۆشـت، شـیر، پەنیرو نانو ئەو جۆرە شتانە، كریَخانوو و ئەوانە دەگۆڕدریَ.

ئەوە ئیدی شتی، بۆچوونی ولاَتی سۆسیالیستی یانیَ ئیقتیسـادی سۆسیالیسـتی، ئیقتیسادی سەرمایەداری لەو شتانەدا زۆر فەرقی هەیە. ئــەوەی دەولَـەت دەیدا لـە

كتێبخانەی دیجیتاڵی
www.rabari.org

ولاتی سۆسیالیستی‌دا فەرق دەکا، لــە حـالێكدا ئـەوەی دەولـەت دەی‌دا لـە ولاتـی سەرمایەداری زۆر فەرقی هەیە. ئەوەی کە فەردی‌یـــە، مالکییـەتی خسووسـی‌یە لـە ولاتی سەرمایەداری‌دا، چونکو رەقابەت هەیە هەرزانترە، مەسەلەن کرێخانوو ئەسڵەن قابیلی موقایسە نیە لە ولاتــی سۆسیالیسـتی زۆر کەمــە، هــەروا سـینەما، هــەروا فەرهەنگ بە گشتی هەروەها لە موقابیل‌دا مەســەلەن لیبــاس‌و حـەتا خـواردن‌و زۆر شتی دیکە بە تایبەتی خواردنی باشتر لە ولاتی سەرمایەداری زۆر هەرزانترە.

ئــەوە دیــارە شـتێکە کـە بۆخـۆی قـانوونێکی هەیـە مەسـەلەن هـــەرچی ولات پێشکەوتووتر بێت خەڵك کەمتر لە داهــاتی سـەرانە دەدا بــە خـواردن. فەرزکـە لـە دێهاتی کوردستان مومکینە ئەو زەرییە سەدی نەوەد بێ، سەدی دەی داهــاتی خـۆی دەدا بە شتی دیکە، شتی دیکە دێنێ کە زۆر کەمە بــاقی هــەموو دەمێنێتــەوە بـۆ خواردن. هەرچی فەقیرتر بێت، لــەو مەحەوەتانــە خانەوادەیــەکی فـەقیری دە، دوازدە نەفەری بێ، داهاتی مەسەلەن بڵێین مانگێ هــەزار تمـەن بێـت لـەوە ۸۰۰ الی ۹۰۰ تمەنی دەچێ بۆ خواردن. بەلاّم مەسەلەن دەبینین لە ئامریکا ئێستا ئەوە سەدی بیستی داهاتەکـەی دەچــێ بــۆ خـواردن. سـەدی هەشـتای دەمێنێتـــەوە. مەســـەلەن لـــە چێکۆسلۆواکی سـەدی چلـی داهاتەکـە دەدا بـە خـواردن. فەرزکـەین چێکۆسـلۆواکی موقایسە بکەین لەگەڵ فەرانسەدا، ئەتۆ بتهەوێ لیباس، کەوش بۆ منداڵەکەت بکڕی زۆر هەرزانترە لە چێکۆسلۆواکی هەتا لــە فەرانســە. بـەلاّم تـۆ ئەگـەر مەشـرووباتی ئەلکولی بکڕی لە فەرانسە زۆر هەرزانترە تا چێکۆسـلۆواکی، چوونکـە ئـەو قیمـەتی مەشرووبی توند مەسەلەن "وتکا" دەباتە ســەرێ، دوو ســێ هێنـدەی دەکـا بـە دوو دەلیل، چوونکە نایهەوێ خەڵکەکە مەشرووبی زۆر بخواتەوە، مەخسووسەن مەشرووبی توند زۆر بخواتەوەو لە پاشان دەیهەوێ لەوە ئیستیفادە بکا پارەیەکی، پووڵێکی زیاتر دەست کەوێ بۆ ئەوەی فەرقی ئـەوەی کـە مەســەلەن لیباســی منـدالاّن بـە هــەرزان دەفرۆشێ، لەوێ فەرقەکەی لابا.

ئەوە بۆچوونێکی دەوڵەتی‌یــە، نـیزامی سۆسیالیسـتی‌یە. چـون مەسـەلەکە ئـاوا مەترەحـە دەولـەتیش تـەسمیم دەگـرێ ئـەوەی دەکـا بـەلاّم خـۆ ئـەتۆ لــە ولاتـــی سەرمایەداری‌دا ئەوەی ئــەلکولی دەفرۆشــێ یـەکێکی دیکەیـەو ئـەوەی کـە جلکـی مندالاّن دەفرۆشێ یەکێکی دیکەیە. ئەوە ناتوانێ لەوێ جێبەجێی بکا. ئــەوە فــەرقی

کتێبخانەی دیجیتاڵی
www.rabari.org

هەیە، یانیٚ هێندیٚ شت زەروورياتــەو ئەساسـیـيە لەوانـەدا. تیٚدەکۆشـن قیمەتەکـە هەرچی کەمتر بێت باشترە، هەرچی سابتتر بمێنیٚ باشترە. مەســەلەن فەرزکـە ئـاوە، بەرقە، تەلەفوونە، پۆستە، بێهداشتە، بێهداشت تەقریبــەن لــەو ولأتانــەدا مەجانیــە، ئەوانە سابیتن. مەسەلەن کتێبە، کتێب چاپ ناکریٚ، من بۆخـۆم تـا ئـەو وەختـە لـە ئورووپا بووم چی کتێبێکی ئەوەی کە مەربووت بوو حەتا لە دوورەوەش، ئەدەبیش با دەرچووبا لە پێشەوە خەبەرم دەدا بە ئیسـتیلاح کـە بـۆم بنـێرن، پوولـم دەدا. بـەلأم ئەگەر یەك چوارەمی ئەوە بمویستبا لە فەرانسە بکڕم دەبوا هەموو شتێکمان دابا بــە کتێبو پالٚم دابایەوە. چونکو قیمەتیان زۆر فەرقی هەبوو.

کتێبو رۆژنامە، فەرهەنگ مەسەلەن، سینما، تەئاتر، تەئاترێکی کە دەچـی لـە پاریسیٚ دەبیٚ مەسەلەن ١٠٠ فرانك بدەی، لە حالێکدا ئەو تەئاترە سەبکێکی کۆنە. بۆ یەکێك دەبیٚ کە "روشنفکر" بیٚو زیاتر بە فەرهــەنگی بـژی، نـانی کـەمتر بخـواو ئەنواع گۆشتی نەبیٚ وەکوو لە فەرانسە هەیەو ئینســان نێوەکانیشـیان نـازانیٚ. ئـەوە بۆوان باشترە. ئەگەر مەسەلەن یەك، دوو کیلو مەسەلەن خواردنو خواردنەوەو ئەوانــە بیٚ دیارە ئەویٚ باشترە. ئەوە ئەو فەرقە بوو کە دەبیٚ عەرزتان بکەم.

لە حالێکدا لە ئێرانی خۆمان یا لە فەرانسە فەرقەکە جاری وا هەیە لە یەکەوەیــە هەتا هەزار. یانیٚ ئەوە کە دەبینی یەك نەفەر هەیە کە داهاتی هەزار تمەنە مــانگیٚ، ئی دیکەش هەیە کە داهاتی یــەك میلیـۆن تمەنـە مـانگیٚ. یـانیٚ هـەزار بەرابـەری ئەوەیدیو ئەوە لە ئالٚمانیٚ کەمیٚ کەمتر، لە سوئێدیٚ زۆر کەمترە، لـەویٚ توانیویانـە تا رادەیەك مەحدوودتری بکەن. بەلأم لە چێکۆسلۆواکی مەسەلەن حەدیئەکسەر یەك هەتا دەیە. ئیستیسنائەن لەوە زیاتر جاری وا هەیــە ١٠٠٠ تمـەنی هەیـەو یـەکیدی ١٠٠٠٠ تمەنی هەیە. نووسەرێکی زۆر مەسەلەن موهیم، مەسەلەن هونەرپیشــەیەکی زۆر موهیم یــا نووسـەری کتێبێـك کـە کتێبەکـەی مەســەلەن ١٠٠٠٠٠ نوسـخەی دەفرۆشرێت یا عالمێك کە مەسەلەن شــتێکی کەشـف کـردووە مومکینـە مەسـەلەن بگاتە ٢٠٠٠٠ یا زیاتر. بەلأم ئەوە ئیستیســنایە، ئـەوە یـانی لـە سـەدی یـەکیش کەمترە. بەلأم ئەوی حەدەئەقەل وەردەگــریٚو ئــەویدی دەیــە، فەرقەکـە زۆر کەمـە. داهات فەرقی هەیــە هــەموویان وەك یــەك نیــە بــەلأم فەرقەکـە زۆر کەمــە، وەزیــر ١٠٠٠٠کرۆن وەردەگریٚ، فرووشەندەیەك (کچێکی ١٦ـ١٥ سالٚە کە تازە دەچێتە نێو

کار) داهاتی کەمتر وەردەگرێ. بەلاّم ئیدی یەك بە هەزار نیە. لە پاشان یەك شتی دیکەش کە پێم‌وایە موهیمە ئەوەیە کە سەدی دەی خەڵکەکە لە بەینی ئەوانەیە کە لە هەمووان کەمتر وەردەگرێ، سەدی دەش لەوانەیە کە زۆرتر وەردەگرێ، سەدی هەشتا داهاتیان مەسەلەن بەینی ٢٥٠٠ تا ٤٠٠٠ە، یانێ تەقریبەن وەك یەکە. سەدی دە مەسەلەن ١٠٠٠٠، سەدی دەش ١٠٠٠، بەلاّم ئیدی سەدی هەشتای خەڵکەکە داهاتیان لە نێوەنج دایەو ئەوە یەك شتی هەیە مومکینە داهات کەمتر بێ لە سۆسیالیزمدا. ولاّتانی سۆسیالیستی ئەگەر چێکۆسلۆواکیو ئاڵمانی شەرقی لە نەزەردا بگرین، یانێ ئەو ولاّتانە پاشکەوتوو بوون لەپێش‌دا. بەلاّم هەرچی داهات هەیە زۆر عادلاّنەتر دابەشی دەکەن. زۆر عادلاّنەتر لە ولاّتی سەرمایەداری دابەش دەکرێ.

چێکۆسلۆواکیو ئاڵمان فەرقیان هەیە لەگەڵ زۆر ولاّت بەلاّم فەرقەکە لێرە کەمترە، فەقەت لە شوورەوی ئەو فەرقە جاران زیاتر بوو، رۆژبەڕۆژ کەمتر دەبێ. ئێستا مەسەلەن یەك هەتا پانزدە مومکینە مەسەلەن حەتا ئەکسەرییەتی کەمتریش بێ ئێستا. کەمتر بوونەکە ئەوەیە کە ئی سەرێ کەم ناکەن، ئی خوارێ، یانێ ئەوەی هەزارەکە وەردەگرێ ئەوی رۆژبەڕۆژ پووڵی زیاتر، توندتر دەچێتە سەرێ. ئەوی دیکەیان یان ناچێتە سەرێ یان زۆر کەم دەچێتە سەرێ. بەلاّم ئەگەر ئینسان حەق بڵێ ئەگەر ماڵیاتەکەی حەسێب بکەین، ئێستا ولاّتێکی وەك سوئێد کە سەرمایەدارییە لێرەش‌دا ئەگەر ئیستیسمارو سەرمایەدارەکانو ئەوانەی لێ دەرکەین فەرقەکە کەمترە. ئەوانەی حقووق بگێرن فەرقەکەیان هەر تەقریبەن ئەوەندەیە. جا ئیدی مەسەلەن لە ئامریکا لە ولاّتەکانی دیکە بە تایبەتی فەرانسە لە ئاڵمان باشترە، لە فەرانسە فەرقەکە زۆر زۆرترە. ئیوا هەیە بەڕاستی داهاتی ١٠میلیۆنە لە مانگێدا، ١٠میلیۆن فرانك. ئیواش هەیە ١٠٠٠ فرانك یانێ یەك بە دەهەزارە ئەوەش فەرقیانە.

* لە سۆسیالیزمدا سێ شت لە نەزەر ئەگرن بۆ ئەوەی حقووق بدەن بە کەسێکی. یەکێکیان کەمییەتی کارەکەیەو یەکێکیان کەیفییەتی کارەکەیەو یەکێکیان ئەهەمییەتی کارەکەیە. بە پێی تیئۆریی مارکسیستی دەبێ لە رووی کەمییەتەوە بدەین، بەلاّم مارکس کار تەقسیم دەکا بە کاری "سادە"و کاری "مرکب". کاری

ساده کاری کرێکارێکی سادەیە کە کاری ساختمانی دەکا. کاری "مرکب" کاری ئەو موهەندیسەیە کە کاری ساختمانی دەکا ئەوە ئەو کارەیە کە پێشتر مەسەلەن ٦ ساڵ تەحسیلی کردوە، کاری کردوەو ئەوە کۆبۆتەوەو ئێستا دەبێ حەقەکەی وەرگرێ. ئەوە مارکس بەو جۆرە حەسێبی دەکات. دیارە بەگشتی کرێکارێك دەبێ کەمتر لە موهەندیسێك حقووق وەربگرێ، ئەوەش بەجێیە یانێ ئەگەر کەیفییەتو کەمییەتەکەی لە نەزەر بگیرێ. بەڵام لە هەموو وڵاتێکدا ئەو عامیلی سێهەمەیش تەئسیری خۆی هەردەکا، ئەویش ئەهەمییەتەکەیەتی. ئەهەمییەت چیە؟

... بە فەرزی میسال سێسەد میتر بچیە بن عەرزی لەوێ کاری بکەی وەك پاداش ئەگەر پووڵێکی زۆرتر نەدەی بە کارگەرێك حازر نیە ئەو کارە بکات، چوون کارەکەی زۆر سەختە، حاڵی عەرزم بوون، ئەهەمییەتی ئەو کارە بۆ ئیقتیسادەکە زۆرترە. کەوابوو ئیستێسنائەن کارگەرێکی زوغاڵسەنگ مومکینە لە موهەندیسێکی ساختمانی زیاتر حقووق وەرگرێ.

ئەوەی کە دەڵێن کارگەر زۆرتر وەردەگرێ لە وڵاتی سۆسیالیستیدا، جارجار ئەوەیە، چونکو ئەو کارە کارێکە کە کەس حازر نیە بیکا. وەکوو کارگەی ئۆرانیۆم، دەزانن ئەوانەی کە لەگەڵ ئۆرانیۆم کاری دەکەن ئەگەر فیزیکدان لێرە هەبێ دەبێ کە پێمان بڵێ کە ئۆرانیۆم شۆینی خراپی لە سەر ئۆرگانیزمی ئینسان هەیە. حەتا ئەو دوکتورانە کە کاریان تەنیا رادیۆگرافییە، عەکسبەرداری دەکەن بۆ ئەوانیش خەتەرە ئەگەر مانعێکی گەورە درووست نەکەن تەئسیر دەکا لە سەر ئۆرگانیزمیان. ئەوە خەتەری گیانیی هەیە بۆیان. جا کەسێ کە دەچێ لە مەعدەنی ئۆرانیۆم کاری دەکا، دیارە دەبێ حقووقێکی زیاتر وەربگرێ هەتا حازر بێ بچێ ئەو کارە بکا. چونکو ئەکسەرەن کە دوو ساڵ، سێ ساڵ لەوێ کار دەکەن ئەوێ جێدێڵن. لەو دوو، سێ ساڵەدا کار دەکا دەبێ ئەوەندەی حەوت ساڵان حقووق وەربگرێ، دەنا ناچێ ئەو کارە بکا. چونکە ئەهەمییەتی ئۆرانیۆم بۆ ئیقتیسادی وڵاتەکە یەکجار زۆرە لە سەر ئەو ئەساسە حازر دەبێ بچێ.

کەوابوو تیکراری دەکەمەوە کەمییەتی کارەکە، کەیفییەتی کارەکەو دیارە ئەهەمییەتی کارەکە، ئەو سێ ئەسڵەیە کە حقووقی هەموو ئینسانێك لە وڵاتێکی سۆسیالیستیدا تەعیین دەکات. ئەوە هیچ مەعنای ئەوە نیە کە لە سۆسیالیزمدا

فروفێڵ نیە، ئەویش هەیە، جاری وا هەیە دەبینی مەسەلەن دزی دەکا یا حوقەبازی دەکا یا بە کارێکی کەم، دەبینی مەسەلەن چ دەکا، ئەوەم بە چاوی خۆم دیوە مەسەلەن کابرایەك دادەنیشێ ٥سالان زەحمەت دەکێشێ کتێبێك دەنووسێ، شتێکی باشە، کتێبەکە ئەگەر چاپ ببێ مەسەلەن مومکینە پوولێکی زۆریشی بدەنێ، بەلام هیواش هەیە کە دەچێ لە دوو سێ کتێبی خارجی هێندێ شت لەم لا کۆ دەکاتەوەو هێندی لەو لا مەسەلەن شتی زۆر ئەوا مەسەلەن یا پەندو مەتەڵ کە زۆر مەرغووبە لە لای خەڵکی لە دوو بەرگان چاپی دەکاتەوە زۆر زۆرتریش دەفرۆشرێ، شتێکی واقعی‌یە مومکینە دووهەزار نوسخە بفرۆشێ، کتێبێك لە سەر کەشفێکی ئەتۆمی چاپ بکەی تۆ مومکینە سەد کەس عەلاقەیان بێ ئەو کتێبە تەماشا بکەن، بەلام کتێبی رۆمانێکی شیرینی عاشقانە بێت مومکینە دووسەد هەزار کەس، سێسەد هەزار کەس ئەو کتێبە بکڕن، یا مەسەلەن شتێکی شەرقی بێ داستانی هەزارو یەك شەبی تەرجومە بکەی مومکینە زۆرکەس بیکڕن. جا ئەوەش دەزانن کە ئەوە مومکینە هەر بەڕاستی راستەوخۆ دزی بکا.

مەسەلەن زۆر سەیرە دەوڵەمەندترین ئەشخاسی ولاتی مەسەلەن سۆسیالیستی ئورووپا کە بژی لەوێ نەك ئەوەی کە لە کتێبەوە شتێك دەربێنن، مەسەلەن سەلمانی یەکێك لەو شوغلانەیە ئەویش نە لەبەر ئەوە نرخی گران بێ، نەخێر دوو، سێ فیلمی ئێرانی تەرخان دەکا، بەلام ئەو ئەنعامەی کە وەردەگرن ئەوە حقووقەکەی ئەوەندە زۆرە کە دەبینی لە سەری زیادە یا لەو باشتر گارسۆنی ریستوورانە، باشترین کارە چونکو ئەنعامیش وەردەگرێو ئەمن بۆخۆم بە چاوی خۆم دیومە گارسۆنێك هاتووە کە زۆر دەچوومە ئەو ریستوورانەی، ساڵەهای ساڵ لە سەرەتاوە کە هاتبوو هیچی نەبوو، پاش سێ، چوار سالان، خانوویشی هەبوو و ماشینیشی هەبوو، پوولێکی زۆریشی هەبوو، بۆ خۆیشی ئاشنام بوو بۆی باس دەکردم، داهاتی سەعاتی تەقریبەن دوو هێندەی داهاتی من بوو کە ئوستادی دانشگا بوومو ئەوە دیارە موخالیفی ئەو سێ ئەسڵەیە، رێگایشی نیە تا ماوەیەکی زۆر ناتوانین پێشی پێبگرین. چونکو ئەو کارە موشەخەسە، ئەوەی لەگەڵە.

مەسەلەن ئەگەر جاران ئەنعام نەبوو، ئەنعام لە ژێر دەسەلاتی شارەدارێك بوو فەقەتو بەڕاستی دەردەچوو، جا هەرچی حەز دەکەی دانیشەو هەر دانیشە.

نەتیجەشی ئەوە بوو دوو کەس، سیٚ کەس لەوانەی کە دەیانزانی کـە چیـە، شـتیٚکی تازەیان بە دزی وەردەگرت، دەبینی ئەتۆ لیٚرە دانیشتووی، ئاغایەك لیٚرە دانیشـتووە، تازە هاتووە دەڵیٚ فەرموو، ئیحترامی بۆ دادەنیٚ، یا لە سەر ماڵەکەوە بیٚ با راحـەت دانیشیٚ، هیچ نابیٚ لە لایەکەوە میوانەکەی بڕیٚ لیٚنزیکە. ئاغا بۆخۆی خۆی تەحریك کردوە، یانیٚ مەقسەدم ئەوەیە نەوعی کارەکە وایە،ئی سەلمانی وایـە، ئـی خـەیاتیش وایە، هی زۆر شتی دیکەش. بەڵاٚم مەسەلەن سـاتیٚ موعـەلیم لـە هـەمووان حـاڵی خراپترە، موعەلیمو جامیعەیە دیاری دەکا چەند وەربگریٚ، بە پیٚی زانسـتی‌یە.جـاران نەبوو، جاران لە بیرمە هیچ نەبوو زۆریش باش بوو، بەڵاٚم ئیٚستا ئەوە فیٚر بـوون. جـا ئەوە مەقسەدم ئەوەیە ناڵیٚم هەمووی وایە هی‌واش هەیە ئیٚسـتا وەرنـاگریٚ، فەقـەت مەقسەدم ئەوەیە کە هیٚندیٚ کار هەیە دەتوانـن. یـا مەسـەلەن سـەوزی فرۆشـی زۆر ئازادە جا زۆر قازانج دەکا میوەکە دیٚ، خەڵك زۆر رادەوەسـتیٚ، ئـەتۆش ئیحتیـاجت هەیە، مەحتەڵی ئەوەی کە نۆبەت بیٚ، ئەوە مۆزە، ئەوە پرتەقاڵە، دەبینی کـە چـۆن سەرقاڵە ئەویش میوەکەی دەفرۆشیٚ جا ئەویش مەسەلەن لە هـەر کیلـویٚ مەسـەلەن بیست گرەم، مەسەلەن بیست گرەمی لادەبا، ئەوە بۆخـۆی دەکاتـە چـەند کیلـۆ. بـە ئەکسەری ئەوانەی میوەفرۆشو بەقاڵو نازانم ئەم جۆرە شتانەن ئەم کارە دەکەن.

* بەڵیٚ دزی‌یە، ئەکسەرەن دزی دەکەن. ئەو جۆرە شتانە کە دەکریٚ ئینحرافە لـە پەدیدەکە کە گوتمان، پەدیدەیەکە میوەفرۆش کەمی دەفرۆشیٚ. کە ئـەوە دزی‌یـە لـە هەر شویٚنیٚکدا بیٚ. بەڵیٚ زۆر جالب بوو، زۆریش، ئەمن جاریٚك لە شـویٚنیٚکدا لـەویٚ بووم، ئەمن دیتم بە چاوی خۆم کە بە تایبەتی لە پووڵەکەدا بـە خەڵکەکـەی دەڵیٚـی یەکیٚکە هەمووی تەحسیلاتی لە پیٚشـە بـەڵاٚم چـی بـە خەڵکەکـە دەڵـی مەسـەلەن فەرموو، مەسەلەن کیلۆییٚ سەدو بیستو حەوت گرەم، ئـەوەندە دەکـا. ئـاخر دەبـیٚ ئیدی بەڕاستی مەسئوولی فەردی داوەری لیٚبکا، جا ئەمن چونکـو لەوەکـە ریازیـاتم زۆر باشە کە چوار جـار متەوەجیـە بـووم، کـە ئـەوە زیـادی دەڵـیٚ. بـەڵاٚم جـاریٚك راوەستابووم لەویٚ کابرایەك لەویٚ راوەستابوو پشتی من، گوتم فەرموو، گوتی؛ قەینا. وتم ئەو خانمەش چونکە پیرە با شتی دەویٚ، شـتەکەی بکـڕیٚ لـە پاشـان گـوتم؛ ئـەو ئاغایەش، پیٚی سەیر بوو، باشە چۆنە ئەمە ریٚگا دەدا بە هەموو کـەسو خـۆی لـیٚرە راوەستاوە، پاشان کە ئەمن چوومو ئـەوی دیکـە چـوو، ئـەوی دیکـە هاتـە پیٚشـیٚ،

کتێبخانەی دیجیتاڵی
www.rabari.org

کاسەکەی هێنا پێشیو گوتی ئەمن لەو سێ چوارکەسە کە رۆیشتن لە هەمووانم زیاتر دەوێ، وەلاٚ نەیاندایەو کاسەکەشیان لێ ئەستاندو کابراشیان دەرکردو جەریمەیەکی زۆریشیان کرد.

بەلاٚم ئەوە ئیدی خۆ هەموو وەختێ ناکرێ یانێ دەبێ بۆ بەعزە شوێنێکیش بازرەسی دابنێی. ئەوە زەحمەتە مەسەلەن بەڵێ ئەدی ئەوە هەیە، ئینسانی وا هەیە ئیستیفادە دەکا یا مەسەلەن لە شتی دیکەڕا ئەبینێ مەسەلەن جاری وا هەیە ئیجبارییە، ئیجباری بۆ ئەو کەسەی کە دەیهەوێ ، مەسەلەن دەیهەوێ خانوو درووست بکا، پووڵو شتیشی نیە. دەچێ لە جێگایەك لە کارخانەیەك مەسەلەن لەگەڵ یەکێك رێك دەکەوێ پوولێکی زیادی دەداتێ. ئەو لە کارخانەکە دەدزێ سەیری وا زۆر هەیە، مەسەلەن بۆ ئەو جۆرە شتانە مەخسووسەن قسە دەکەم.

بەلاٚم پوولی ئەسڵییەکە لە سەدی ئەقەلەن نەوەدی خەڵکی لە سەر ئەو سێشتە ئێستا حیساب دەکەن، کەمییەتو کەیفییەتو ئەهەمییەت. کەوابوو ئەگەر بمانەوێ کۆمەڵی سۆسیالیستی ـ کە دەمەوێ ئیدی تەواوی بکەم چونکو زۆر حاشیە رۆیشتین بەلاٚم پێموایە خراپ نەبوو ـ خولاسەی بکەین بێجگە لەوەی کە هەڵسوورانەکەمان روون کردەوە، بەرتەریی ئەو کۆمەڵە بە سەر کۆمەڵی سەرمایەداریدا لە دوو شت دایە لە باری ئیقتیسادییەوە، یەکێکیان ئەوەیە کە رادەی هەڵدانو روشدی زۆرترە لە سەرمایەداری. لە حاڵێکدا لە سەرمایەداری بە متەوەست ساڵێ چوار، پێنج دەرسەد ئیقتیسادەکەی دەچێتە سەرێ، هی سۆسیالیزم لە ساڵێکدا ٩،١٠ دەرسەدە، حەتتا زیاتریشە، بە تایبەتی لە سەرتادا لەوەش زیاترە ئەوە یەك. دووەم ئەوەش کە دەڵێم دەچێتە سەرێ یانێ داهاتی نەتەوایەتی (درآمد ملی) دەچێتە سەرێ، هی ئیقتیسادی سۆسیالیستی حوسنی دیکەی ئەوەیە کە ئەو داهاتە میللییە کە دەچێتە سەرێ ئاگاهانەتریش دابەش دەکرێ کە تەوزیعەکەی زۆر عادلاٚنەترو باشترە، ناڵێم بە تەواوی عادلاٚنەیە، عادلاٚنەترە لە سەرمایەداری، بە تەواوی کەنگێ عادلاٚنە دەبێ؟ ئەو وەختە کە بگاتە کومۆنیزم، کە نەگەیشتووە. ئەوەیە خسووسیاتی سۆسیالیزم دیارە لە حاڵێکدا لە سەرمایەداریدا ئیستیسمار هەیەو مومکینە کەسێك هیچ کارێك نەکا، داهاتێکی زۆری دەست کەوێ، لە سۆسیالیزمدا داهات بە پێی کارە، بە پێی

کتێبخانەی دیجیتاڵی
www.rabari.org

ئەو سێ ئەسڵە کە باسمان کرد، کەمییەتو کەیفییەتو ئەهەمییەتی کارەکەیە، ئەوە سۆسیالیزمە.

دیارە سۆسیالیزم تەنها مەرحەلەیەکە لە سیستمێك کە ئێمە باسی دەکەین. ئەگەر ئیمپریالیزم مەرحەلەیەك بوو لە سەرمایەداری، سۆسیالیزم مەرحەلەیەکە لە کومۆنیزم، سۆسیالیزم بۆخۆی سیستمێکی تەواو نیە. مەرحەلەیەکی سەرەتاییی‌یە لە سیستمی کومۆنیستی، کە ئێستا ئەگەر ئیجازە بدەن دەمەوێ باسی بکەم، ئەگەر زۆر ماندوو نەبن.

دیارە هەر کەلیمەی کومۆنیزم بۆخۆی لە وڵاتی ئێمە وەکو شتێك دانراوە کە سەرەتانە، هەرکەس کومۆنیست بێ خراپە، هەرکەس کومۆنیست بێ لەوێ پێی دەڵێن کافرو زۆر کەسیش ئاوا تێدەگەن کە دژی مڵكو میللەتە، ئەوانە لە جێگای خۆی، بەڵام لە باری عیلمی‌یەوە، لە باری ئیقتیسادی‌یەوە باسی کومۆنیزم دەکەین.

کومۆنیزم یانێ ئەوە کە هەرکەس بە ئەندازەی قانوونیی خۆی کار بکاو بە ئەندازەی ئیحتیاجی خۆی وەربگرێ، نە بە ئەندازەی کارەکەی خۆی. ئیدی لێرە کەمییەتو کەیفییەتو ئەهەمییەتی کارەکە رۆیی، ئەوە کەنگێ مومکینە؟ ئەوە وەختێك مومکینە ئەوەڵەن ئەو دوو مالکییەتە لە واقیعدا لەبەین بچن، ببێتە یەك مالکییەت، مالکییەتی کەڵخۆزی نەمێنێت، چونکو ئەسڵی مالکییەتی شیرکەتی تەعاوەنی ئەوەیە کە هەرچی داهاتی شیرکەتی تەعاوەنی زیاتر بوو زیاتری دەوێ. ئەگەر وەزعەکە ئاوای لێهات ئیدی پێویست بەوە ناکا کە مالکییەتی دەستەجەمعی هی چەند نەفەر بێت دەبێتە مالکییەتی هەموو کەس چونکو هەموو کەس دەتوانێ بە پێی ئیحتیاجی خۆی شت وەربگرێ. دیارە ئەو ئیحتیاجە لێرە تەفسیری کوردانەی نیە، ئیحتیاج ئەوە نیە کە من بڵێم وەڵا ئیحتیاجیم بە حەفتا میلیۆن تمەن هەیە ئەوە ئیدی کابرا تەواو ئیحتیاجی پێیەتی؟ ئەوە ئیحتیاجی واقیعی نیە. بەڵام پاشان دیارە ئەسڵێش ئەوەیە کە بەڵکو تەفەکوری خەڵکەکە بگۆڕدرێ. دەنا بازاڕی‌یەکی مەهابادی کە تەواوی خسووسیاتی ئەوەیە کە مالکییەتی خسووسی خۆی بپارێزێ ئەوە ناتوانێ لە نیزامی کومۆنیزمدا لە باری ئەخلاقی‌یەوە بژیتو بڵێ پێمخۆشە کە هەموو شتەکە هی من بێت. ئەوە شتێکی تەبیعی‌یە ئەوە مالکییەتی خسووسی ئەوەندەی تێدا بە قووتە.

ئەوە ئاکامی کومۆنیزمە لە باری ئیقتیسادی‌یەوە تەئسیری داناوە. بۆ ئەوە، ئەوە جێ‌بەجێ ببێ دەبێ ئەو مالکییەتە ببێتە یەك، دوویش دەبێ ئەوەندە ئیقتیساد، سەتحی ئیقتیسادی، سەتحی بە تایبەتی بازدەهی کار (حاصل بخشی کار) ئەوەندە بچێتە سەرێ کە بەڕاستی هەموو کەس بتوانێ بە ئەندازەی ژیانی خۆی بخواو بە ئەندازەی کافیشی هەبێ چونکە ئەگەر وا نەبێ ئەوەیە کە پێم‌وایە جارێك لێرە باسم کرد، رۆژێك بە چەند جەوانێك نامەیەکیان نووسیبوو بۆ لنین کە وەختێك رەئیسی جمهووری ئیتیحادی شووروەوی بوو، ئەو لەگەڵ جەوانان زۆر موناقشەی دەکرد، کاغەزێکیان بۆ نووسیبوو کە ئێمە کومۆنیزمان دامەزراندوە چونکو بیست کەسین یەك شەلوارمان هەیە، هەموو رۆژێ یەکێك لە ئێمە ئەو شەلوارە لەپێ دەکا. ئەویش لە جوابی کاغەزەکەی‌دا نووسیبووی ئێوە لە ئیشتبادان کومۆنیزم ئەوە نیە کە بیست کەس شەلوارێکی هەبێت بەڵکوو هەرکەس بیست شەلواری هەبێ.

واتە مەبەستی ئەوە نیە کە خۆ بە تەنیا عموومی‌یەکە شەرت بێت، ئەگەر وابوو قبووڵیان نەبێ کە ئیستیسمار نەبن بەلاّم دیتمان وەك چۆن لە کومۆنیستی داهاتوودا ئەوەیە کە کالاّ بە ئەندازەی کافی هەبێتو لە واقیعدا ئەگەر دوور برۆین برێك دەبێ پووڵیش نەبێ کە ئەگەر تەوزیع بکرێو ئەگەر نەچێ لە بازاڕێ بکرێو ئەگەر حقووقێکی نەبێ بە پێی کەمییەتو کەیفییەتو بە پێی ئیحتیاج بێ، دەی پووڵمان بۆچی‌یە؟ کەوابوو یەکێك لە خسووسیاتی ئەوە ئەوەیە کە پووڵ دەبێ لەبەین بچێ. بە پێی ئەو جۆکە کە عەرزم کردن بەلاّم لە بەر ئەوەیە کە لای هێندێك کەس دەمێنێتەوەو لە لای هێندێك کەس نامێنێتەوە ئەوە جۆك بوو واقعییەت ئەوەیە کە پووڵ لە نێو عمووم لەبەین بچێو ئەگەر بەرەو لەبەین چوون بوو، ئەو تەزاددە ئەساسیەش کە هەبوو دیارە ئەویش لەبەین دەچێ. چونکە نە خەریدار هەیە نە فرووشەندە. خەریدارو فرووشەندە بۆ ئەوە بوو کە دوو نەوع مالکییەتە، ئەو دوو نەوع مالکییەتە دەبێتە یەك، یەکێك لە ئۆسوولی ئەسڵەن ئاڵوگۆڕی (موبادلەی) کالاّ ئەوەیە کە من ئەو شتە دەتوانم بفرۆشم کە هی خۆمە، مالکم. بەلاّم یەکێك لە ئۆسوولیش ئەوەیە کە دەبێ دوو نەفەر بن کە تا ئەو کەسە کە مالکە بەوی‌تر بفرۆشێ، ئەگەر مالك تەنیا بوو خۆ شتەکە نافرۆشێ. ئەگەر مالکییەتەکە ببێتە گشتی ئی هەموو کەس، من شتی خۆم بە خۆم نافرۆشم کەوابوو کەس شتی خۆی بە

خۆی نافرۆشێ یانێ مانای ئەوەیە پوولْ لەبەین دەچێو ئەوە دەبێتە جامیعەیەکی کومۆنیستی.

دیارە لە سەر ئەوەیەی کە کۆمەڵی کومۆنیستی چەند ساڵی دیکە پێك دێ، ئایا پێك دێت ئەسڵەن؟ چونکە شتێکە کە زۆر قسەی لە سەر کراوە زۆر کەس ئیقتیسادەکەی بە چاوی خۆی نەدیوە. مەسەلەن ئێستا ئەگەر بلێین، ئەمریکا ببێتە سۆسیالیستی کە ئیقتیسادەکەی لە هەمووان لە پێشترە ، هێندێ شت دەتوانێ بدا ئەویش یا ئێستا لە ئیقتیسادی ئەمریکا دەتوانێ بەرق بدا بە هەموو کەس بە بێ هیچ، حەتتا لە سوئێدیش دەتوانن ئەوەی بکەن وەکو باسمان لێکرد بۆ هەموو کەسیش دەبێ. ئاوەکە دەفرۆشن لە زۆر جێگا دەتوانن ئاوەکەش بدەن. کەمکەم خانوو مەسەلەن ئەگەر بیانەوێ ئەو وەختە لە سوئێد دەتوانن خانوو بدەن بە هەموو کەس. من تەنیا وڵاتێکی ئامریکایم نەدیوە بەڵام تەنیا وڵاتێکی ئورووپایی کە دیومە خانوو زیاترە لەوەی کە هەبێ، بە سەدان خانوو کراوەتەوەو بەتاڵیشن، دەتوانێ خانوو هەیە دانیشێ. دیارە خانووەکانیش هەموویان باشن بەڵام هەروا لە وڵاتی پێشکەوتوو خراپیش هەیە مەسەلەن هێندێ وڵات هەیە، ئێستا لە هێندێ وڵاتیش هەیە دەوڵەت ئیجازە نادەن خانەوادەیەك لەو خانووانە دانیشن. دەبێ ئەو ئۆسوولەی تێدا هەبێ هەتا ئیجازە بدات، دەبێ ستانداردێکی ببێ سەتحێکی هەبێ. یانێ مەقسەدم ئەوەیە ئەوەندەی ژوور نیە ئیتر هەموو شتێك نا، مەسەلەن هەموو شتێك ناتوانن لە ماوەیەك جێبەجێ بکەن بەڵام واقعییەت ئەوەیە کە لە ئێستاوە ئیمکانی ئەوە هەیە.

مەسەلەن خودی شوورەویش کە کەمکەم بەرق هەتا ئێستا خەریکن نەخشە دادەنێن بۆ بەرقو بۆ پۆستو بۆ تێلگرافو تەلەفوونو ئەو جۆرە شتانە کە زۆر عموومی‌یە مەسەلەن کەمکەم ئەوانە ئیدی خەڵك ئەسڵەن پوولی نادەن. یا مەسەلەن هاتوچۆ ئێستا زۆر ئاسانە قابیلی موقایسە لەگەڵ وڵاتەکانی سەرمایەداری نیە، بە مێترۆ، مەسەلەن مێترۆی مسکۆ جا ئەوە پێموابێ هێندێ کەس بە من بڕوا نەکەن ئەوانە بە هەرحاڵ هەتا لەگەڵ ئەو شتانە کە یانێ ئەو شتانەی پێیان دەڵێن عموومین جارێ ئەو سرویسانە ئەو خەدەماتە کە دیارە لەدەس دەوڵەتەکەی دایە. دەبێتە خۆڕایی لە پاشان شتی دیکە ئەوە.

کتێبخانەی دیجیتاڵی
www.rabari.org

دوای ئەوە لە هەموو شتێك موهیمتر ئەوەیە کە دەبێ ژێربەنای ئیقتیسادی بۆ ئەو وڵاتە ببێ ئەویش ئەوەیە کە ئێستا کە سەردەم سەردەمی "الکترونیك"و "اتم"و "کامپیوتر"و ئەوانەیە. بە راستیش حەتا تەسەوری ئەوەمان هەیە کە رۆژێك جامعەیەکی ئاوا پێشکەوتوو پێکبێت ناتوانین ئەو جامیعەیە لە تەسەوری ئەم مێشکانە پێکبێنین یانێ لە مێشکی خۆماندا وا تەسەور بکەین. کەوابوو مەسەلە ئەوە نیە کە ئەگەر خواردن زۆر بوو هەموو کەس بە ئەندازەی کافی خواردنی هەبوو، ئەوە بەستراوە هەم بە پێکهێنانی ژێربەنای ئیقتیسادیو هەم بە پێکهێنانی ژێربەنایەکی سیاسی، فەرهەنگی ئەوتۆش. یانێ ژێربەنای فەرهەنگی ئەوەیە کە لە حاڵێك هەموو کەس نەك هەر خوێندەوار بێت مەسەلەن لە شووروەویدا، لەو وەختەدا لەوەدا سەرکەوتووترن تا لە ئیقتیسادەکەدا کە مەسەلەن پێش ئەوە ببێ بە کومۆنیسم لە هەموو کەس بێ ئیستیسنا دەبێ ئەوەی کە ئێوە دەڵێن ئێستا بوەتە راهنمایی هەرچی، دەبیرستانە دەبێ بخوێنن. یانێ ئەهدافی ئەوەیە، ئەوە لە ئەوەڵڕا دەست نەکەوتووە، ئێستا تەقریبەن نزیکن لەوە، لە حاڵێکدا لە ئیقتیسادەکەدا پاشکەوتووترن، لە باری فەرهەنگییەوە ئێستا زۆر پێشکەوتووترن نزیکن بەوە. ئەوە بۆخۆی شتێکە کە خەڵك دەبێ فەرهەنگێکی تەواویشی هەبێ لەو بارەوە دیارە هێندێکی دیکەش کە مەربووت دەبێ بە بەڕێوەبردنی وڵاتی سۆسیالیزم.

ئێستا کە کاك عومەر فەرمووی: "سۆسیالیزم ئەگەر ئەوەندە باشە بۆچی کرێکارانی فەرانسە یا وڵاتەکانی کە پێگەیشتوون، هەموویان دەنگ نادەن بە سۆسیالیزم؟" دیارە ئەوە دوو هۆی هەیە؛ یەکێکیان ئەوەیە کە چونکو فەرانسە بۆخۆی وڵاتێکی پێشکەوتوو بووە، ئێستاش ئەگەر کرێکارێکی فەرانسەوی کرێکارێکی متەوەست، ئەگەر کاری هەبێ بێکار نەبێ، ئەگەریش بێکار بێ، حقووق وەردەگرێ، ئەگەر بێکار نەبێو خاوەن کار بێت، کار بکات مەخسووسەن ئەگەر کرێکارێکی موتەخەسیسیش بێت وەزعی باشترە لە کرێکارێکی شوان. باشە لە حاڵێکدا لە ئورووپادا وەزعی ئەوانەی کە لە هەمووان فەقیرترن لە فەرانسەدا دیارە خراپترن فەقیرەکان، ئەوانە متەوەستن باشترن، ئەوانە کە دیارە دەوڵەمەندترن ئەوە لەوان زۆر باشترن.

ئەوە یەکێك، بەڵام دەلیلێکی ئەساسی پێموایە ئەوە نیە بە تەئکیدەو فەرق دەکا. ئەوە بۆ فەرانسەیە من باس دەکەم. مومکینە ئەوە دەلیلی ئەوەڵ بۆ ئاڵمان ئەساسی بێت. بۆ فەرانسە دەلیلی دیکەش هەیە چونکە ئەوە بەستراوە بە خسووسیاتی میللەتەکەیەوە ئەویش دەلیلێکی دیکەم هەبوو، ئەوەیە کە هەست بەوە دەکەن کە لە شوورەوی دێموکراسی نیە.

ئێمە دێموکراسیش کە باس دەکەین بۆیە روون بێتەوە. دێموکراسی ئێمە تەقسیمی دەکەین بە سێ بەش: دێموکراسیی ئیقتیسادی، دێموکراسیی ئیجتیماعیو دێموکراسیی سیاسی. ئەگەر دێموکراسیی ئیقتیسادیو ئیجتیماعی بگرین، پێموایە دێموکراسیی ئیقتیسادیو ئیجتیماعی بە ئەوەی من گوتم، من عادەتم نیە لە سەر ولاّتان قسە بکەم بۆ ئەوەی باش بیانناسم، مەسەلەن ئەو دوو ولاّتە چاك دەناسم؛ "فەرانسە"و "چێکۆسلۆواکی"، مەسەلەن دێموکراسیی ئیقتیسادیو ئیجتیماعی لە چێکۆسلۆواکی زۆر زیاترە تا فەرانسە. ئەویش دابەشبوونی عادلانەی داهاتە، ئەو "حداقل" زندەگیە کە پێی هاتوەتە دی. بەڵێ ئێستا لە چێکۆسلۆواکی خانەوادەیەك دە منداڵی هەبێ ئەرجەحییەتی هەیە، بیلافاسڵە دەبێ قبووڵی بکەی، دەوڵەت مەجبوورە بیلافاسڵە قبووڵی بکا، لە سەر ئەوەی لە حاڵێکدا لە فەرانسە دێتە بەرچاوی خۆم، پێنج، شەش، حەوت منداڵی هەبووە دەریان کردوە، چونکو نەیتوانیوە پێیان رابگا، قەتیش نەیگوتوە. ئەوە دێموکراسی‌یە، ئەوە دێموکراسیی ئیجتیماعی‌یە.

دێموکراسیی ئیقتیسادی ئەوەیە کە عەرزم کردن کە فەرقەکە زۆرە بەڵام بە هەرحاڵ زۆر عادلانەتر دابەش دەکرێ، بەڵام دێموکراسیی سیاسی بە تایبەتی فەردی لە حاڵەتیدا، بۆ ئەوەش دیارە جۆك هەیە لە بەینی شوورەویو ئەمریکا، دەڵێ شوورەویی‌یەك لەگەڵ ئەمریکایی‌یەك قسەی دەکرد، ئەمریکایی‌یەکە گوتی کە دێموکراسی لە ئەمریکادا زیاترە، چونکە ئەمن هەر وەختێ پێم‌خۆش بێ دەتوانم جنێو بە رەئیس جمهووری ئەمریکا بدەم. شوورەویی‌یەکە گوتی هیچی وانیە، ئەمنیش هەروەخت پێم‌خۆش بێ دەتوانم جنێو بە رەئیس جمهووری ئەمریکا بدەم.

ئەوە عەواقبی ئەوەیە کە دێموکراسی فەردی بەو جۆرە کە پێویستە نیە. ئەوە دیارە لە رووسیەوە، چونکو رووسیە لە تاریخی خۆیدا دێموکراسیی نەدیوە، لە

کتێبخانەی دیجیتاڵی
www.rabari.org

دیکتاتۆری ئیستیبدادی ڕێژیمی تەزاریەوە تەبدیل بوو بە دیکتاتۆری پڕۆلیتاریا. دێموکراسیەك نە غەربی نە شەرقی هیچ نەبووە لە تاریخی رووسیە. بەلاّم لە چەند ولاّتێکی وەکو مەسەلەن بلێین ئەو دیوی ئەو ولاّتانە بەڕاستی دێموکراسی هەبووە. تەنیا ولاّتێك کەوا لەپێش شەڕی دووهەمی جیهانی کومۆنیسم عەلەنی بووە، نمایەندەی هەبووە لە مەجلیسدا لە سەرنوشتی شتی هەبووە، یانێ نفووزی هەبووە، ئەو ولاّتە فەرانسەیە. لە شوورەوی کە ئەو دێموکراسیە نەبوو تەئسیری کردۆتە سەر وەزعی سۆسیالیزمیشو بە تایبەتی لەم ئاخرەیشەوە سانترالیزمیش کە باسمان کرد لە باری ئیقتیسادیەوە کەمییەتو ئەهەمییەتو کەیفییەت دادەنێ بۆ کاری. لە پاشان لە هەمووان خراپتر، وجوودی هێندێك ئینسانی وەك ستالین کە ماوەیەکی دوورو درێژ، بەڕاستی ئیستیبدادێکی توندیشی دامەزراندوە لە شوورەویو ئەوە هەموو بووەتە هۆی ئەوە کە ئێستاکە بەرەبەرە کە خەریکن بەخۆشیەوە کە خەریکن هەنگاوی زۆر هەڵدەنێن بۆ ئەوە لە ئیستیبدادەوە بچن بۆ لای دێموکراسی، دەرکەوت کە جامیعەی شوورەوی ئامادەگی نیە، نموونەشی ئەوە بوو خودی خرۆشچۆفیان لابرد، یانێ مانای ئەوە بوو کە خرۆشچۆف زۆر توند بوو، ئێستا بەرەبەرە، کەمکەم، گۆڕانی وەزعی ئیقتیسادی ـ ئیجتیماعی خەڵك ئامادە دەکا بۆ ئەوەی کە دێموکراسی فەردیش زیاتر بێت.

ئێستا زۆرکەس هەیە هەست بەو فەرقە ناکا بەلاّم ئێمەمانان کە زەمانی ستالینمان دیوە، مەسەلەن زەمانی ستالین کەس نەیدەزانی کە دەخالەتێکیش هەبووە. ئەگەر هەبوا لە رۆژی ئەووەڵ سەربەنیستیان دەکرد، کەس ئاگای لێنەبوو. ئێستا دەخالەتێك هەیە، خەڵك قسەکانی خۆی دەکاو هەر وجوودیشی هەیە. ئەوە مانای ئەوەیە کە ئێستا گەرچی زۆریشە، ئێستا کەس ناگرن بیکووژن بۆ ئەوە کە مەسەلەن موخالیفی ڕێژیمە. تەعقیبی دەکەن ئەزییەتی دەکەن کە ئەویش روونە.

بەلاّم لێرەش مەقسەدم ئەوەیە کە خالێکی یەکجار گرینگە، خەریکی ئەوە نیە کە وەکو لە ولاّتی ئەمریکا ئەوەی هەیە کە ئەو پلۆرالیزمە هەبێ، چەندحیزبی هەیە. دیارە کە مەسەلەن ئەگەر بە لادا رۆیی شکایەتی لێبکا. لە رۆژنامەدا لە سەر خۆی بینووسێ موخالفەتی هەبێ هەرچەند کە دیارە ئەو دێموکراسیە ئەووەڵییەش بۆ ئەوە کە حەق بلێین مافێکی زۆر گەورەیە کە دێموکراسی تیابێ ئەویش ئەوەیە کە

کتێبخانەی دیجیتاڵی
www.rabari.org

مافەکەی ئەوەیە کە هەموو کەس ئازادە، هەموو کەس دەتوانێ قسان بکـات. فـەرد هەموو نەوعە حەقێکی هەیە، بەلاّم حەقیقەتەکە لەگەلّ ئەوەی فەرقی هەیە، ئینسان دەبێ بەڕاستی زۆر چاك بە قوولّی ئەو ولاّتە بناسێت. واقعییەتەکەی ئەوەیە کە ئـەوە کە ئەو دێموکراسی بەڕاستی دێموکراسیيەکە کە وازیحە، دێموکراسیيەکە کە ئیـدارە دەکرێ لە پشتەوە، دێموکراسیيەکە کە هێندێ ئەهرومی زۆر ئەساسی هەیە کـە بـە دەس سەرمایەوەیەو ئەو دەیانچەرخێنێ.

مەسەلەن ئێستا گەورەترین ڕۆژنامەکان لە ولاّتێکی وەکوو ئالّمان کە یەکێك لـە پێشکەوتووترین ولاّتەکانی سەرمایەدارییە لە واقیعدا ئەکسەری ڕۆژنامـە گـەورەکان لەوێ کونترۆلّو حەقیان نیە هەر شتێ بلّێن کە گەورەترین ڕۆژنامەکانی ئالّمـان ئـەو کارەی دەکەن. لە ئەمریکا سالّهای سالّە ئەو دوو حیزبە پێکەوە موبارزە دەکەن کـە مولاحزەتان کردوە کە ئەگەر یەکێکیان سەرکەوێ، فـەرقێکی نیـە کـە ئـەوی دیکـە سەرکەوێ. یا مەسەلەن لە حەتتا ئینگلسـتان کـە یـەکێکیان هـەرچی بێـت حـیزبی کارگەریەو بەڕاستی ئەکسەری کرێکارانی ئێنگلیس دەنگی خۆیان دەدەن بەو بەلاّم کە سـەردەکەوێ فـەرقێك ناکـا. مەسـەلەن ماوەیـەك لەمـەو پێـش ئێسـتا حـیزبی موحافیزەکارەکان سەرکەوتووە، میللەتی ئینگلستان ئێحساسی فـەرقێکی ئەساسـی ناکا، یانێ پێیان وایە لە پشتەوە یـەکێك هەیـە ئـەوەی لـەوێ دەنـگ نەهێنێتـەوە، خەلّکیش پێی وایە کە بەلّێ ئەو ئیحساسە هەیە، کە بەلّێ دەخالّەت دەکـاو ئـازادە، بەلاّم ئەو ئازادیيە بەو جۆرە نیە.

مەقسەدم ئەوە نیە کە نابێ دێموکراسی بێ. بە نەزەری من دێموکراسـی سیاسـی فەردی لەوە زیاترە. بەلاّم ئەوە دەبێ لە نەزەر بگرین کە هەرچیت پێخۆشە وانیە کـە تۆ بە کەیفی خۆت بکەی، نەخێر، نەوەلاّ لە پشتەوە ئەوە ئێستا وەکوو لە ئەمریکادا هەیە کە هەموو شتێك لە واقیـعدا بـە دەسـت مونۆپۆلەکانەوەیـە، بـە دەسـت ئـەو شتەوەیە کە پێمان گوت ئولیگارشی مالّی، یانێ تەسـەلوتی سـەرمایەی مـالّی کـە هەرچی لە ولاّت دایە بێ ئیجازەی ئـەو نـابێ. دیسـانەکە مـن نـەزەرم ئەوەیـە کـە سۆسیالیزم هیچ ئیحتیاجی بەوە نیە کـە دێموکراسـیی فـەردی مـەحدوود بکـاو بـە نەزەری من مەرحەلەیەکە کە تەواو دەبێ. مەرحەلەیەکی وا دێتە پێش کـە هـەم لـە داخلّی حیزبی کومۆنیستا کە تاکەحیزبە ئەکسەرەن لەم ولاّتانـەداو هـەم لـە داخلّـی

کتێبخانەی دیجیتاڵی
www.rabari.org

کۆمەڵەکەدا کە خەڵك بتوانێ قسەی خۆی بە ئازادی بکاتو بەوە بە نەزەری من هیچ زەرەریش ناگەیەنێ بە سۆسیالیزم بەڵکو عەکسی ئەوەیەو قازانجی زیاتر دەبێ. چونکە خەڵك ئیستیعدادی زیاتر بەکار دێنێ، ئیمکانی ئەوەیان هەبێ لە باری فەرهەنگی‌یەوە، لە باری ئیقتیسادی‌یەوە، لە باری هونەری‌یەوە ئازادتر بێنە مەیدانێو ئەوە وەختێ دێتە پێش پێشکەوتنی ئیقتیسادیو ئیجتیماعی بۆ خۆی ئەوەی هەیە.

جا ئەوەیە کە ئێمە لە بەرنامەی حیزبی خۆمان لە وەختێك نووسیومانە سۆسیالیزمی عادلانە، مەبەستمان زیاتر ئەوە بووە. کە دیارە بە نەزەری من کەلیمەکە زۆر دەقیق نیە ئەگەر بمانهەوێ زۆر دەقیقتر بێت، دەبێ بنووسین سۆسیالیزمی دێموکراتیك کە دەقیقترو باشترە. کە داوای سۆسیالیزمی دێموکراتیك دەکەین کە یانێ سۆسیالیزمێك کە بە تەواوی دێموکراسی لەگەڵ بێت.

جا باسی ئەو دێموکراسی‌یەم بۆ ئەوە کرد کە لە هیچ کۆمەڵێکی کومۆنیستی‌دا هیچ کە ئەو دێموکراسیی ئیقتیسادیو ئیجتیماعی‌یە دەگاتە ئەوجی خۆی، وەکوو باسمان کرد لێرە هەرکەس بە پێی نیازی، ئیحتیاجی خۆی وەردەگرێ. بەڵام دێموکراسیی سیاسیش دەبێ بگاتە ئەوجی خۆی، دەبێ قابیلی موقایسەش بێ لەگەڵ ئەو دیموکراسیەش کە لە وڵاتی غەربی‌دا هەیە، یانێ دێموکراسیی فەردیش دەبێ تەواو ببێت بێ ئەو مانیعە گەورەیە کە لەوێ هەیە. کە سەرمایە لە بنەوە شتەکان یانێ وڵاتەکە ئیدارە دەکاتو تا حەدێ دیموکراسیشی دەداتێ. ئەوە یەکێك لە ئەرکەکانی کومۆنیسم یانێ دێموکراسی‌یەکی تەواو لە هەموو بارێکەوە، لە باری ئیقتیسادی، ئیجتیماعیو سیاسی‌یەوە دامەزرێنێ. ئەوە دەبێتە وڵاتێکی غەربی بە ئیقتیسادێکی کومۆنیستی.

دیارە مالکییەتی (کە ئەوەم لەبیر نەچێت) مالکییەتی خسووسی بەتەواوی لادەچێ، شوێنەواری نامێنێ، ئەسەری نامێنێ. بەڵام مالکییەتی شەخسی هەرچی دەڕوا تەکامول پەیدا دەکا. دیارە مومکینە، لەوانەیە کە لە کومۆنیسمدا مەسەلەن زۆرکەسیش هێلی‌کۆپتێری بێت جا دیققەت بکەن بە نەزەری من دوکتور، تەبیب بە پێی ئەو کارەی کە هەیەتی ئیحتیاجی بە هێلی‌کۆپتێرێ هەیە، هێلی‌کۆپتێری مورەتەب لە ئیختیار دایە. ئەوە مەقسەدم ئەوەیە کە مالکییەتی شەخسی نەك هەر مەحدوود نابێتەوە بەڵکو تەکامول پەیدا دەکات.

کتێبخانەی دیجیتاڵی
www.rabari.org

دیارە من خۆم بیستوومەو زۆرجاریش مەترەحیان کردوە، ئەویش مەربووتە بە کومۆنیسم کردنی رەوابتی ئینسانی کە گوایە ژن دەگرێتەوە زیاتر. ئەوە کە لە مالکییەتی کومۆنیسمدا لە سەری نووسراوە ئەوە یەکێك لە ئیستدیلالەکانی بورژوازیی سەرمایەدارییە عەلەیهی کومۆنیسم. باش لەو نوکتەیەدا جوابیان داوەتەوە کە دەڵێن سەرمایەداری ژن وەکو مەسەلەیەکی تەولید تەماشا دەکاتو چونکە ئێمە وەکو کومۆنیست دەمانهەوێ رەوابتێکی، وەزایفێکی ئیشتراکی بکەینو کومۆنیستی بکەینو چونکو ئەوان ژنیش وەکو وەسیلەیەکی تەولید لە کارەکانیاندا دەزانن پێیان وایە ژنیش شەخسیەتێکی کومۆنیستییە ئەوە جوابێکی لە راستیدا دەندانشکێنە بەو ئیتیهامە.

دیارە ئەو ئیستیقلالی رەوابتی ژنو پیاوانە دەبێ تەبیعی بێتەوە لە جامیعەدا ئەوە شتێکی زۆر ئەساسییە کە نیوەی خەڵك پیاوە نیوەی ژنە، نیوەی دانیشتووانی وڵاتێك ژنو هەرچی ئەوان زیاتر بەشداری بکەن لە موبارزەدا، لە ئیجتیماعدا، دیارە ئەوەندەش بۆ ئێمە، بۆ وڵاتەکە پێشکەوتووترە، ئێستا لە باری فەرهەنگیو سیاسییەوە هەرچی ژن زیاتر بەشدار بێت لە ئیدارە کردنی وڵاتەکەداو هەرچی حەق بڵێین نزیك بێتەوە بە تەواوی بە پیاو، ئەوەندە ئەو وڵاتە، پێشکەوتووترە. ئەگەر وایە دەبێ لە کومۆنیسمدا ئەو مەسەلەیە بگاتە ئەوجی خۆی بێ هیچ ئیختیلافێك، هیچ ئەولەوییەتێك لە بەینی پیاوو ژن نەمێنێت نە لە کار، نە لە جامیعەدا نە لە هیچ جێگایەکی دیکەدا. تەنیا ئەو ئیختیلافە بمێنێت کە مەربووتە بە تەبیعەتی پیاو لەگەڵ تەبیعەتی ژنو یانێ هێندێك کار کەوا ژن ناتوانێت بیکاو هێندێك کار کەوا پیاو ناتوانێت بیکات.

کەوابوو لە هەموو بارێکی دیکەوە بەرابەریی تەواویان هەبێتو ئەوە زۆر موهیمە. کەوابوو وەکو دێموکرات کە ئیحتیرامان بۆ پێڕەوی داهاتووی خۆمان هەیە، بۆ بەرنامەو ئەساسنامەی خۆمان هەیە. ئەساسمان ئەوە داناوە بڵێین زۆر کە چی بکەین، چونکە ئەساسەن زۆرجار دەردەکەوێ کە لە جامیعەدا ئێستا لە مەسەلەی ژن زۆر پێشکەوتوترین، بەلاّم کە دەگاتە خۆمانو خێزانی خۆمانو خۆشکی خۆمانو ئەوانە زۆر پاشکەوتووین، ئەوە دەبێ زۆر کاری لە سەر بکەین. ئەوە خەتای ئێمە نیە وا بار هاتووین، وا فێریان کردووین. ئەمن زۆرجارم دیوە مەسەلەن هەموو کەس

حازره، پێی خۆشه خۆشكو ژنو نازانم دایكی جیرانەكەی فەعال بیٚ لە سیاسەتا چونكو حیزبەكەی ئەوه داوا دەكاو ئەویش وا دەكا، بەلاٚم كه ئەگاتە سەر ئی خۆی ئەو وەختەیه كه دەچێتە سەر ئینسانییەتی كۆنەپەرستیو خۆشكەكەم ئەو وەختەیه كه بیری دەكا. ئەو شته كه بەرخورد دەكەین بەرخوردەكه بەرخوردێكی عیلمیيه.

ئێوه بۆ خۆتان دەزانن بە تایبەتی ئێستا كه نولاٚتەكەمان بوەتە جمهووریی ئیسلامیو ئەو مەسەلەیه حاكمو زیاتر بەرچاو دەكەوێ كه دەیانەوێ لە هەموو بارێكەوه یانیٚ ژن مەحدوودتریش بكەنەوه هەتا لە جاران، جارانیش ئازادی ژن زیاتر ئازادییەكی زاهیری بوو. ئازادی بۆ ئەوه بوو كه بچیٚ دانس بكا نەك بۆ ئەوەی كه له ئیداره كردنی ولاٚتەكەدا بەشدار بێت. بەلاٚم حەتتا ئەوەش ئێستا خەریكن مەحدوود دەكەنەوه بە شێوەیەك كه ژن ئیدی بە شێوەیەك كه نەتوانیٚ، ئەسڵەن یانیٚ، بێی له قانوونی ئەساسیشدا هەیه لە ئەو شێعرەی كه فیردەوسی گوتوویەتی بە راستی یانیٚ فەرزەن كه باشه، دیاره ئەوه نیه چون لە قانوونی ئەساسی هاتوه كه ژن ئینتیزاری هەیەو ئیحتیرامی هەیه بەلاٚم هەر لە جێگای خۆیەتی.

فەسڵی سێهەم:

واقعییەتی گەلانی ئێران

كتێبخانەی دیجیتاڵی
www.rabari.org

واقعییەتی گەلانی ئێران‌و ئەفسانەی م ـ ماکان*

لەم دواییی‌یانەدا نامیلکەیەك بە ناوی "ئەفسانەی گەلانی ئێران" لە لایەن بنکەی بلاّوکردنەوەی (مەزدەك) لە دەرەوە بلاّوکراوەتەوە. ئەو بنکەیە بە روالّەت پێوەندیی بە جەبهەی میللی‌یەوە هەیەو نووسەری نامیلکەکە لە ژێر ناوی وەرگێراوی (م ـ ماکان)دا رای خۆی سەبارەت بە مەسەلەی نەتەوایەتی لە ئێراندا دەربڕیوە. وادیارە لە تێکۆشەرانی ناسراوی جەبهەی میللی‌یە. خۆ ئەگەر وا نەباو نووسەر سەر بە جەبهەی میللی نەبوایە، هیچ بە پێویستمان نەدەزانی وەلاّمی ئەو نامیلکەیە بدەینەوە. چونکە هەلّوێستی ئەسلّیی نووسەری نامیلکەکە سەبارەت بە مەسەلەی نەتەوایەتی، جیاوازی‌یەکی بەرچاوی لەگەلّ هەلّوێستی رێژیمی حەمە رەزاشا نیە. بەلاّم لە بەر ئەوەی ئێمە جەبهەی میللی بە هێزێکی نیشتمانی‌و دژی ئیمپریالیستی دەزانین‌و پێمان وایە لە داهاتووش‌دا دەتوانێ رۆلّێکی باش لە خەباتی هاوبەشی هەموو گەلان‌و هێزەکانی نیشتمانیی ئێراندا یاری بکا. بە پێویست دەزانین لە مەبەستەکانی ئەو نامیلکەیە بکۆلّینەوەو رای خۆمان بە روونی لە بارەی ئەودا دەربڕین. باسی ئەو شێوە کە ماکان لە هێنانە گۆڕی مەسەلەکاندا بە کاری هێناوە دوورو درێژە. ئێمە لە لێکۆلّینەوەی خۆماندا هێندێك لەو شێوە ناڕاست‌و نەزانانەی ئەو، دەستنیشان دەکەین. ماکان لە لاپەڕەی یەکەم‌دا دەنووسێ: "تەنیا حکوومەتێکی دێموکراتی لە سەر بناغەی سۆسیالیستی‌یە کە دەتوانێ بە پشتیوانی هێزی بەردەوامی گەل، ئێران لە مەترسی لەت لەت بوون بپارێزێ." لە پاشان ماکان بە دوای "بنچینەکانی تیئۆری لنینی" بوونی گەلانی جیاواز لە ئێراندا دەگەڕێ‌و

کتێبخانەی دیجیتاڵی
www.rabari.org

بەرهەمی ئەو گەڕانە پیاو ماندووکەرە، ئەوەیە: "فیکری گەلانی ئێران فیکرێکە بە هۆی نۆکەرانی ئیمپریالیزم لە دەرەوەڕا هاتوەو نیسبەتدانی بە لنین نە تەنیا لادانێکی گەورەیە، بەڵکوو بێحورمەتی بەو پیاوە مەزنەشە" (لاپەڕەی ٤٦). ئێستا بزانین ئەو ئاغای ماکانە کە مارکسیزم فێری مارکسیستەکان دەکا (بەلاّم لە هیچ شوێنێکدا نایدرکێنێ کە خۆی بە مارکسیست دەزانێ یا دژی مارکسیزمە) بیرو بڕوای سەبارەت بە مەسەلەی نەتەوایەتی تا چ رادەیەك لەگەڵ بیرو بڕوای رێژیمی حەمە رەزاشاو پانئێرانیستەکانی چڵکاوخۆری ئەو رێژیمە جیاوازیی هەیە. ئاغای ماکان دەنووسێ "ئێمە بێجگە لە نەتەوە (گەل)ی ئێران لە چوارچێوەی سنوورەکانی ئەو ولاّتەدا گەلێکی دیکە ناناسین." (لاپەڕەی ٤٣). رێژیمی حەمە رەزاشا کە بە کردەوە حاشا لە بوونی نەتەوەکانی تری ئێران وەك ئازەربایجانی، کوردو ... هتد دەکاو دان بە هیچ چەشنە مافێکی نەتەوایەتی بۆ ئەو نەتەوانە دانانێ، بیروڕای لەگەڵ بیروڕای ئاغای ماکان کە دەڵێ لە ئێراندا تەنیا نەتەوەیەك هەیەو ئەویش نەتەوەی ئێرانە، بە تەواوی یەکە. پانئێرانیستەکانی نۆکەری شا لە تاقمی پزیشکپووریش ئامانجیان هەر ئەوەیە کە هەموو گەلانی ئێران بە ناوی نەتەوەی ئێران بێتە ژێر ئالاّی پانئێرانیزم.

هەم لە سەردەمی رەزاشاو هەم لە سەردەمی ئێستادا رێژیمی کۆنەپەرستی پاشایەتی هەموو بزووتنەوەیەکی گەلانی زۆرلێکراوی ئێرانی بۆ دابینکردنی مافی نەتەوایەتی خۆیان بە جیاوازیخوازی تاوانبار کردوەو ئاغای ماکانیش هەروا دەکا. رێژیمی کۆنەپەرستی بنەماڵەی پەهلەوی، بزووتنەوە نەتەوایەتییەکان بە دەستکردی بێگانەکان دەزانێو بە توندی سەرکوتی کردوونو سەرکوتیان دەکا. ئاغای ماکانیش بۆ ئەو سیاسەتە دژی نیشتمانیو کۆنەپەرستییە تیئۆری دەتاشێو داوێنەکەی مۆر دەکا. لە تەواوی ئەو نامیلکە ٥٠ لاپەڕەییەدا، ماکان دەرفەتی چنگ ناکەوێ رەخنە لە سیاسەتی کۆنەپەرستیو دژی ئینسانی بنەماڵەی پەهلەوی سەبارەت بە نەتەوەکانی ئێران بگرێ، بەڵکوو وەك دەبینین چەند جار لە لاڕاو تەنانەت بە ئاشکراش پشتگیری لەو سیاسەتە دەکا.

جێی سەرسوورمانیش نیە چوونکە تیئۆریی ئاغای ماکان کە بوونی گەلانی ئێران بە ئەفسانە دەزانێ، بیهەوێو نەیهەوێ ئەوی کردۆتە دۆستو یەکگرتووی رێژیمی حەمە رەزاشا.

"بەڵگە هێنانەوە لە لنین"

ماکان چەند لاپەڕەی نامیلکەکەی بۆ باسی بیروڕای لنین سەبارەت بە مەسەلەی نەتەوایەتی تەرخان کردوە. بەداخەوە ئاشکرایە کە بیروڕای لنینو لنینیزم بۆ ئاغای ماکان بە تەواوی بێگانەیەو تەنیاو تەنیا بۆ راکێشانی لاوانی شۆڕشگێر ئەو باسەی هێناوەتە گۆڕێو ئامانجی ئەوەیە بوونی چەند نەتەوەی جۆربەجۆر لە ئێراندا لەگەڵ تێزی لنینیی مافی چارەنووسی گەلان بخاتە ناتەباییەوە. کەسێك شارەزاییەکی کەمیشی لە نووسراوەکانی لنین هەبێ، زوو تێدەگا کە ئەو خۆماندوو کردنەی ماکان بە فیڕۆ چووە. لنین بێ ئەملاو ئەولا لایەنگری مافی دانانی چارەنووسی گەلانو لایەنگری وەك یەکیی گەلانی بچووكو گەورەیەو بەڕاستی لەو بڕوایەدا بوو کە مافی گەلان، لە دانانی چارەنووسی خۆیاندا بێجگە لە مافی جیابوونەوەو دامەزراندنی دەوڵەتێکی سەربەخۆ هیچ مانای دیکە هەڵ ناگرێ. ئێستا با بزانین ئاغای ماکان لە چەسپاندنی مەبەستەکەیدا کە لە بنەڕەتڕا گۆڕینی بیروبڕوای لنینە، چۆن سەرکەوتوە.

یەکەم هەڵبەستنی ماکان ئەوەیە، کە بیرو باوەڕی لنین سەبارەت بە مەسەلەی نەتەوایەتی بە رووسیەو وەزعی رووسیە نیسبەت دەداو بە خەیاڵی خۆی زۆر بە زرینگی ئەو کارەی کردوە. بۆ نموونە لە لاپەڕەی ٥دا دەنووسێ: "سەبارەت بە بەرنامەی دیاری کراوی مارکسیستەکانی رووسیەی تزاری (دەست نیشانکردنی وشەکان هی ئێمەیە) لنین بڕوایەکی روونو تایبەتی هەبوو. ئەو پێی وابوو کە بۆ ئەوان مافی گەلان لەدانانی چارەنووسی خۆیاندا بێجگە لە جیابوونەوەی سیاسیی نەتەوەیەك کە لە ژێر زوڵمو زۆرداریی نەتەوەیەکی دیکەدایە ناتوانێ مانایەکی تری هەبێ." ماکان بە لێ زیادکردنی رستەی "سەبارەت بە بەرنامەی دیاریکراوی مارکسیستەکانی رووسیەی تزاری" ویستوویەتی وا نیشان بدا کە ئەو بڕوایە لە بارەی ولاّتانی دیکەدا وەك ئێران راست نایەتەوە. بەلاّم بزانین لنین بۆخۆی چ دەڵێ: ئەو لە باسی خۆیدا لەگەڵ لوکزامبورگ لە پاش هێنانەوەی نموونەی ئاسیاو باڵکان دەنووسێ:

"دانانی چارەنووسی نەتەوەکان لە بەرنامەی مارکسیستەکاندا لە روانگەی مێژوویی‌و ئابووری‌یەوە ناتوانێ بێجگە لە دانانی چارەنووسی سیاسی، سەربەخۆیی دەوڵەتی‌و پێکهێنانی دەوڵەتی نەتەوایەتی هیچ مانایەکی دیکەی هەبێ." لێرەدا قسە هەر لە سەر رووسیە نیە. لنین لە وێکنەچوونی وەزعی رووسیەو ئۆتریش (نەمسا) ئەو نەتیجەی وەرنەگرت کە گەلەکانی دانیشتووی ئۆتریش مافی دانانی چارەنووسیان نیە. هەروەك مێژوو سەلماندی، ئیمپراتۆری ئۆتریش هەڵوەشاو لە ئۆتریشی ئێستادا بێجگە لەو ئۆتریشیانە کە بە زمانی ئاڵمانی دەدوێن نەتەویەکی بەرچاوی‌تر نەماوە. ماکان لە وێکنەچوونی وەزعی ئێران‌و رووسیە وا نەتیجە وەردەگرێ کە لە ئێراندا بێجگە لە نەتەوەی ئێران گەلێکی‌تر نیە. ئەوە کە لە توندوتیژیی زۆرداریی نەتەوایەتی لە نێوان رووسیەی تزاری (قەیسەری)و ئێرانی ئەمڕۆدا جیاوازی هەیە ناتوانێ ببێتە بەڵگەی نەبوونی ستەمی نەتەوایەتی لە ئێراندا.

کاتێك ماکان بیروڕای لنین کورت دەکاتەوە دەنووسێ "مارکسیستەکان لایەنگری حکوومەتی ناوەندیی غەیرە فیدراڵین‌و لە کاتی پێویستدا تەنیا بۆ قوناخی تێپەڕبوون لە حکوومەتی فیدراڵی کەڵك وەردەگرن". بەڵام ماکان لە بیر خۆی دەباتەوە کە ئەو قۆناخی تێپەڕبوونە لە بەرنامەی مارکسیستەکاندا قۆناخێکی دوورو درێژی مێژوویی‌یە کە لە رۆژگاری پێش سەرمایەداری‌و سەرمایەداری‌یەوە تا رێکخستنی کومۆنیزم درێژەی هەیە. مەگەر یەکیەتیی سۆوییێتی بۆخۆی چەشنە دەوڵەتێکی فیدراڵی نەبوو کە ساڵی ١٩٢٢ لە سەردەمی ژیانی لنیندا لە ١٥ کۆمار پێك هات؟ ئەوە راستە کە لنین دژی سەربەخۆیی فەرهەنگیی (ثقافی) بوو، بەڵام ماکان مەسەلەکە بە جۆرێك دێنێتە گۆرێ کە خوێنەر دژبوونی لنین لەگەڵ ئەو درووشمە بە بەڵگەی دژبوونی بنەڕەتیی لنین لەگەڵ هەموو چەشنە مافێکی نەتەوایەتی تێ بگا. لەکاتێکدا کە لنین بۆیە سەربەخۆیی فەرهەنگی رەت دەکاتەوە کە لایەنگری سەربەخۆیی سیاسی‌یە، نەك لەبەر ئەوەی کە بە قسەی ماکان دژی لەت لەت بوونی وڵاتە. یانێ لنین پێی وایە سەربەخۆیی فەرهەنگی بۆ دابینکردنی مافەکانی نەتەوەیەك بەس نیە. لنین لە وەڵامی ئەو کەسانەدا کە دەیانگوت لە پێشدا دەبێ سەرکەوتنی سۆسیالیزم دابین بکرێ‌و لە دواییدا باسی مەسەلەی نەتەوایەتی بخرێتە گۆڕێ‌و رێگای چارەسەرکردنی بدۆزرێتەوە، نووسیویەتی: "گرانایی پەروەردەکردنی

ئەنترناسیۆنالیستی کرێکارانی ئەو ولاّتانەی کە زۆردارن هــەر دەبــێ لــەوەدا بــێ کــە پڕوپاگەندە بۆ مافی جیابوونەوەی ولاّتە زۆرلێکراوەکان بکەن‌و دیفاعی لیّ بکەن. . . ئەم داخوازە ئەم‌لاو ئەولای نیە تەنانەت ئەگەر جیابوونەوە پێش سۆسیالیزم لــە یــەك حالّ لە هەزار حالّدا بگونجێ‌و بێتە دی".

ماکان لە لاپەڕەی ٣٤دا جارێکی‌تر لنین بە شاهید دەگرێ کە گۆیا لە بڕیارنامــەی ١٩١٢ی سۆسیال دێموکراتەکان لە بارەی ئێراندا کە لنین دایڕشــتوە "گــەلی ئــێران" نووسراوەو هەر بۆیە لە ئێراندا گەلێکی‌تر نیە. بەڕاستی شــێوەی بەڵگــە هێنانــەوەی ماکان بۆ پێکەنین‌و گاڵتــە دەبــێ. خــۆ ئەگــەر تەماشــای ئەســڵە رووســیەکەی ئــەو بڕیارنامەیە بکەین باشتریش روون دەبێتەوە کە ئەو بەڵگە هێنانەوە بۆ پێکەنین دەبێ. بە پێی رێوشوێنی ئەو سەردەمە لە دەرەوە، ئێرانیان بە پێرس (پــارس) نــاو دەبــردو زاراوەی "گەلی فارس" لە زمانی رووسی‌دا بەکار هێنراوەو لە تەواوی بڕیارنامەکــەدا کە بە بیروڕای ماکان لە هەموان باشترە وشەی "گەلی ئێران" نەهاتوە بەلاّم لــە بــەر ئەوەی لە وەرگێڕاوە فارسی‌یەکەی‌دا زاراوە رووسی‌یەکەی باسمان کرد بە "گەلی ئێران" وەرگێڕدراوە، ئیتر ماکان ئەو ماندووبوونە تووش خۆی ناکا کە بچێتە بنــج‌و بنــاوانی مەبەستەکەوە.

"مەسەلەی زمان"

شیکردنەوی ئاغای ماکان بۆ زمانــە ئێرانی‌یــەکان بەڕاســتی لــە نــەوعی خۆیــدا شتێکی تازەیە. بە بیروڕای ماکان زمانی دەری زمانی هەموو خەڵکی ئێرانە، چونکە ئەو زمانە بە ناوی زمانی دانیشتوانی ئــێران لــە پرۆســە(رەوت)ی مێژوویــی‌دا پێــك هاتوەو پەرەی ئەستاندوە.

ئەوەی بۆ ماکان گرینگە شتی واقیعی‌و بەرچاو نیــە، بــەڵکوو خــەیالاّتی خــۆی‌و چەند کەسێکی دیکەیە کە قسەیان لێوە دەگێڕێتەوە.

ئەوە کە منداڵی ئازەربایجانی بۆ یەکەم جار لە قوتابخانەدا تووشی زمــانی فارســی دەبێ‌و تێ‌دەگا کە بە "سوو" دەڵێن "آب"و بە "چۆرەك" دەڵێن "نــان"، بــۆ ئاغــای ماکان گرینگ نیە. ئەو ناتوانێ تێ بگا کە زمانی فارسی بۆ منداڵانی ئازەربایجانی‌و کورد زمانی زگماکی نیە. ماکان بــە ئاشــکرا دەری ناخــاو وادیــارە ئــەو ئازایــەتی‌و رووهەڵمالاّوی‌یە لە خۆی‌دا شك نابا. بەلاّم بەرهەمی لێکدانەوەکەی ئەوەیە کە هەموو

کتێبخانەی دیجیتاڵی
www.rabari.org

گەلانی ئێران دەبێ زمانی فارسی بە زمانی خۆیان بزانن‌و چوونکە ئەوەش لە راستی دووره کە وابێ دەبێ مشوورێکی بۆ بوخرێ یانێ نەتەوەکانی غەیرە فارس لە ئێراندا بە زۆر بتوێندرێنەوە.

ئێستا لەوە گەڕێین کە ماکان لە رۆژهەلاتناسەکانەوە دەگێڕێتەوە (ئەو رۆژهەلاتناسانە کە لە جێگایەکی‌تردا بە "مووچە خۆری ئاشکراو نهێنیی دەزگای حکوومەتی ولاتە ئیمپریالیستی‌یەکانیان ناو دەبا" (لاپەری ٣١). کە گۆیا ئەو زمانەی هاتۆتە فەلاتی ئێران بە زمانی ئێرانی ناو دەبەن.

راستیی ئەوەیە کە لە فەرهەنگی زمانناسی‌دا لە هیچ شوێنێك ئێمە تووشی زاراوەی زمانی ئێرانی نابین‌و هیچ رۆژهەلاتناسێکی ناسراو ئەو زاراوەی بەکار نەهێناوە. بەپێچەوانە هەموو رۆژهەلاتناسەکان زاراوەی زمانەکانی ئێرانی بەکار دێنن کە لکێکە لە زمانەکانی هیندو ئۆرووپایی. لارووس (قامووسی فەرانسەوی) لە لکی هیندو ئێرانی‌دا کە زمانەکانی هیندی‌و ئێرانی دەگرێتەوە. زمانەکانی تازەی هیندی سانسکریت، پارسی کۆن، زەتر، فارسی‌و کوردی ناو دەبا. (لارووسی بچووك سالی ١٩٦٤ لاپەڕەی ١٤٤٣).

زاراوەیەکی‌تر کە ماکان بە کاری دێنێ "نیوە زمان"ە. دیارە ئەوەش زاراوەیەکی تایبەتی خۆیەتی. لە زانستی زمانناسی‌دا زاراوایەکی وەها نیەو ناشزانین مەبەستی لە نیوە زمان چیە. وادیارە ئاغای ماکان ناچار بووە ئەو زاراوە داتاشێ. تا ئەگەر نەیتوانی زمانەکانی ئازەری‌و کوردی بکاتە بەشێك لە شێوەکانی زمانی فارسی، لانی کەم بتوانێ ناوی نیوە زمانیان بەسەردا بڕێ.

ئاغای ماکان سەرنج دەداتە سێ زمان کە لە ئێراندا هەن. یەکێك لەوانە زمانی بەلووچە. لە لاپەڕەی ١٣دا ئەوەی پێوەندی بە زمانی بەلووچەوە هەیە لە دوو رستەدا "روونی دەکاتەوە"و لە زمان پیکۆلین، ئێرانناسی سۆوییێتی‌یەوە دەگێڕێتەوە. بەداخەوە ماکان لێرەش‌دا راستی لە زانستدا لە بیر دەباتەوەو نووسراوەکەی پیکۆلین دەگۆڕێ. بە قسەی ماکان پیکۆلین بەم جۆرە دەنووسێ: "زمانی بەلووچ دوو شێوەی هەیە کە هەردووکیان ژمارەیەکی زۆریان لە وشەکانی گەلانی دراوسێی خۆیانەوە وەرگرتوە... شێوەی رۆژئاوا لە وشەکانی زمانی فارسی، بە چەشنێك کە لە هێندێك

لە مەڵبەندەکانی بەلووچستانی ئێراندا جیاوازی‌یەکی بەرچاوی لەگەڵ زمانی فارسی نیە."

بەڵام لەراستیدا پیکۆلێن بەم جۆرە دەنووسێ: "زۆربەی زۆری بەلووچەکان چ لە بەلووچستانی رۆژئاواو چ لە بەلووچستانی رۆژهەڵاتدا بە زمانی خۆیان یانێ زمانی بەلووچ قسە دەکەن کە یەکێکە لە زمانە ئێرانی‌یەکان. زمانی بەلووچ دوو شێوەی هەیە کە هەردووکیان ژمارەیەکی زۆریان لە وشەکانی گەلانی دراوسێ وەرگرتوە. شێوەی رۆژهەڵات لە وشەکانی زمانەکانی هیندیو شێوەی رۆژئاوا لە وشەکانی زمانی فارسی." ئاغای ماکان لەم وتە گێڕانەوەدا رستەی یەکەمی لابردووە ناچار نەبێ دان بەوە دابنێ کە بەلووچەکان بە زمانی خۆیان یانی زمانی بەلووچ دەدوێن.

بەشی یەکەمی رستەی دووهەمیشی فڕێ داوە تا خوێنەر تێنەگا کە شێوەی رۆژهەڵاتی زمانی بەلووچ ژمارەیەکی زۆری لە وشەکانی زمانی هیندی وەرگرتوە. پاشان رستەی "بە چەشنێك کە لە هێندێك لە مەڵبەندەکانی بەلووچستانی ئێراندا جیاوازی‌یەکی بەرچاوی لەگەڵ زمانی فارسی نیە". لە مەتنی رووسی‌دا بەو تەرتیبە نیە. لە مەتنی رووسی‌دا لە پاش دوو رستە پیکۆلێن لە نووسەرێکی ترەوە دەگێڕێتەوە کە لە سەرەتای سەدەی بیستەمدا بەلووچەکانی هەرێمی سنوور بە زمانێك دەدوان کە لە زمانی فارسی نێزیکتر بوو تا زمانی بەلووچ. ئەمەیە شێوەی عیلمی ئاغای ماکان لە لێکۆڵینەوەی مەسائیلێکدا کە بۆ بزووتنەوەی دژی ئیمپریالیستیو دێموکراتی ئێران یەکجار زۆر گرینگن.

ماکان ئەو دەم دێتە سەر زمانی ئازەربایجانی. لێرەشدا سەرەڕای ئەوەی هەر ئەو شێوەی دژی زانستی‌یەی پێشووی بەکار دێنێ ناوەرۆکی قسەکانی هەموو ئینسانێکی تێگەیشتوو دەخاتە سەرسووڕمانەوە. ئەگەر بمانەوێ هەموو بەڵگەهێنانەوەکانی ماکان وەڵام بدەینەوە قسە زۆر درێژ دەبێتەوە. بۆیە چەند نوختەی بنەڕەتی دەست نیشان دەکەین. ماکان دەنووسێ سەدان ساڵ لەمەوبەر خەڵکی ئازەربایجان بە "نیوە زمان"ی ئازەری قسەیان دەکرد کە لکێك بوو لە زمانی فارسی. ئەگەر بۆ تاوێکیش بێ وادادەنێین بیروڕای ماکان راستە. ئەوە بۆ ئێمە گرینگ نیە کە چەند سەدە لەمەو پێش خەڵکی ئازەربایجانی ئێستا بە چ زمانێك قسەیان کردوە. بەڵام ئەدی ئێستا بە

چ زمانێك قسە دەكەنو ئایا دەتوانین زمانی ئێستایان بە لكێك لە زمانی فارسی دابنێین؟

ئەوە كە زمانی ئازەری لێكدراوێكە لە زمانی توركیو ئازەریو عەرەبی نابێتە بەڵگەی سەربەخۆنەبوونی زمانی ئازەری. كام زمان لە زمانە پێشكەوتووەكان لە فەرانسە، ئینگلیزی، ئاڵمانییەوە بگرە تا زمانەكانی ئێسلاڤ لێكدراوێك لە زمانە جۆربەجۆرەكان نیە. راستییەك كە حاشای لیٚ ناكرێ ئەوەیە كە چەند میلیۆن خەڵكی ئازەربایجان بە زمانێك قسە دەكەن كە فارسی نیە.

ئەوەندە بەسە كە ئاغای ماكان خۆی زەحمەت بداو بچێتە یەكێك لە دێیەكانی ئازەربایجان ئەو دەم بە چاوی خۆی دەبینێ كە زمانی خەڵكی ئازەربایجان تا چ رادەیەك لەگەڵ زمانی فارسی جیاوازی هەیە. ئاغای ماكان لەوە دڵگیرە كە زمانی توركی لە درێژایی مێژوودا بە سەر خەڵكی ئازەربایجاندا بڕاوە كەچی لە نیوەی دووهەمی چەرخی بیستەمدا بۆخۆی پێشنیار دەكا زمانێكیتر كە ئەم جارە زمانی فارسییە بە سەر خەڵكی ئازەربایجاندا ببڕێ. ماكان پێی وایە كاتێك دان بە بوونی گەلی جیاوازی ئازەربایجاندا بنێ دەست بەجێ بە ژێرزارەكی دانی بە جیابوونەوەی ئازەربایجان لە ئێراندا ناوە، و چونكە ترس لەو جیابوونەوەوە وەك تارماییەك سەرانسەری نامیلكەكەی داگرتوە، بۆیە رێگای چارەسەركردنی مەسەلەی نەتەوایەتی لە ئێراندا بە حاشا كردن لە بوونی نەتەوە جیاوازەكان دەزانێ.

بەڵام ئایا بەو كارە شۆوینیستییە دەتوانێ واقعیەتێكی بەرچاو بەراوەژوو بكاو چەند میلیۆن ئازەربایجانی لە ئێراندا لە مافە نەتەوایەتییەكانیان بێبەش بكا. وەیان بە زۆر زمانی فارسییان بە سەردا ببڕێ؟ مەگەر رەزاشاش هەر ئەم سیاسەتەی نەگرتبۆ پێشو لە قوتابخانەو ئیدارەو تەنانەت كۆڵانو بازاڕیشدا قسە كردن بە زمانی ئازەربایجانی قەدەغە نەكردبوو. بەڵام بەرهەمی ئەم سیاسەتە چ بوو؟ رەزاشا رۆیشتو خەڵكی ئازەربایجانو زمانی ئازەربایجانی مانەوە.

بە بیروڕای ئێمە گەلی ئازەربایجان دەبێ هەموو مافە نەتەوایەتییەكانی خۆی وەدەست بێنێ. ئەركی سەرشانی هەموو شۆڕشگێڕەكانو دێموكراتەكانی ئێرانە كە لەو رێگایەدا خەبات بكەن. گەلی ئازەربایجان بۆ خۆیەتی كە دەتوانێ بەكەڵك وەرگرتن لە مافی دانانی چارەنووس بڕیار بدا كە لە ناو ئێراندا بمێنێتەوە یان نا.

مەسەلەی کورد لە روانگەی شۆوینیستێکی فارسەوە:

ماکان دەیسەلمێنێ کە بزووتنەوەی نەتەوایەتی گەلی کورد رابردوویەکی کۆنتری هەیە. دیسانیش پێی وایە کە هەموو راپەرینەکانی گەلی کوردو هەموو تێکۆشانێکی سیاسی کوردەکان لە راپەرینەکانی چەکداریەوە بگرە تا بلاوکردنەوەی روژنامە بە هاندانی بێگانە بوە. ئەو بێگانەیە جارێك عوسمانییەو جارێك ئینگلیز، جارێك ئەمریکایەو جارێك یەکیەتیی سۆوییێتی. ئاغای ماکان لە لایەك مارکسیزم فێری مارکسیستەکانی ئێران دەکاو لە لایەکیتر ئەو ئەسڵە سەرەتاییەی مارکسیزم نازانێ کە بزووتنەوەیەکی دەیانو سەدان هەزار کەس هاوبەشی تێدا دەکەن ئەگەر زەمینەیەکی بەرچاوی (عینی) نەبێ هیچ بێگانەیەك ناتوانێ دروستی بکات. ئەویش بزووتنەوەیەك کە هەر بە قسەی ماکان خۆی لە رۆژگاری سەفەوییەکانەوە تا ئێستا لە کوردستاندا درێژەی هەیە.

ئەوە شتێکی تازە نیە کە جاسووسو نۆکەرەکانی ولاتە ئیمپریالیستییەکان تێدەکۆشن دەست باوێژنە ناو بزووتنەوەکانی نەتەوایەتیو دێموکراتیو پێوەندیشی تەنیا بە بزووتنەوەی گەلی کوردەوە نیە.

بەلام ئایا تێکۆشانی ئیمپریالیستەکان بۆ ئەوەی دەست باوێژنە ناو بزووتنەوەیەك دەبێتە بەلگەی داتاشراوی ئەو بزووتنەوەیە؟ ماکان ئەو دوو مەسەلە یانی تێکوشان بۆ دەست هاویشتنە ناو بزووتنەوەی نەتەوایەتی کورد لە لایەن هێزە ئیمپریالیستییەکانەوەو هەلگێرساندنی بزووتنەوە بە دەستی ئەو هێزانە بە ئەنقەست بە یەك شت دادەنێ. بۆیە پاش ئەوەی چەند جار هەولۆ تەقەلای بێگانەکان لە ناو بزووتنەوەکانی نەتەوایەتی کورددا دەست نیشان دەکا. دەست بەجێ نەتیجە وەردەگرێ کە "بەم چەشنە روون دەبێتەوە کە راپەرینەکانی کوردستان لە ئێراندا بناغەیەکی نەتەوایەتیو زانستییان نەبووەو بەلکوو بە هاندانی بێگانەو بۆ دابین کردنی مەبەستی ئیمپریالیستەکان هاتوونە دی". ئایا ماکان بەراستی هێندە ساویلکەیە وا بیر بکاتەوە کە ئەگەر هەستی نەتەوایەتی نەبوایە گەلی کورد بۆ دابینکردنی مەبەستی ئیمپریالیستەکان ئەو هەموو خوێنەی دەرشت. ئایا سمایلی شەریف زادەو مەلائاوارەو سولەیمانی موعینیو دەیان شەهیدیتر بە هاندانی بێگانە دەستیان دایە چەك؟ ئایا زۆر بیئینسافی نیە مۆری نۆکەرایەتی ئیمپریالیزم لە ناو

چاوانی ئەو شەهیدانە بدرێ کە رابەری راپەڕینە چەکدارانەکەی ئەم دواییيانەیان کرد لە دژی رێژیمی دژی نیشتمانیو کۆنەپەرستی شاهەنشایی، ئەویش لە لایەن کەسێکەوە کە خۆی بە ئازادیخوازو دژی ئیستیعمار دەزانێ؟ ماکان بۆ سەلماندنی ئەو ئیدیعایە کە کوردەکان نەتەوە نین لە لاپەڕەی ٣٢دا دەنووسێ: "هەروەك لە پێشەوە دیتمان لنین یەکیەتیی ئابووری خەڵکێك بە شەرتی بنەڕەتی پێکهاتنی "نەتەوە" دەزانێ". لنین هیچ کات نەی‌گوتوە کە شەرتی بنەڕەتی پێکهاتنی نەتەوە، یەکیەتیی ئابووری خەڵکێکە. ئەگەر ئەو ئەسڵە راست بێ خەڵکی یووگوسلاڤیو یەکیەتیی سۆوییێتی کە بە زمانی جیاواز قسە دەکەن یەك نەتەوەن، چونکە لەو ولاّتانەدا یەکیەتیی ئابووری هەیە.کاتێك یەکیەتیی کۆمارەکانی سۆوییێتی سۆسیالیستی لە ساڵی ١٩٢٢دا پێك‌هات زۆربەی کۆمارەکانی ئاسیای ناوەندیو قەفقاز لە باری پێشکەوتنی ئابوورییەوە لە قۆناخێکی زۆر دواکەوتوودا بوون بەلاّم ئەوە هیچ نەبووە کۆسپ لە رێگای پێك‌هاتنی کۆمارەکانی نەتەوەیی کازاخستان، تورکمەنستان، تاجیکستانو ئەرمەنستان دا. نەتەوە دەرکەوتێکە (پدیدە ـ ظاهرة) کە لە ئەنجامی رەوتێکی مێژوویی دوورو درێژدا پێك‌دێ. کۆمەڵێك ئینسان کە لە درێژایی مێژوودا لە ولاّتێکی هاوبەش‌دا دەژین، زمانی هاوبەش‌و خوو خدەی هاوبەشیان هەیە، بەرە بەرە لە ئەنجامی گەشەکردنی ئابووری‌دا دەبن بە خاوەنی ئابووری هاوبەش. ئابووری هاوبەش لە پێش سەرمایەداری‌دا کە پێویستی بە ئابووری هاوبەش هەیە ناتوانێ پێك بێ. یەکەم هۆی ئەوە کە کوردەکان ئابووری هاوبەشیان نیە دواکەوتوویی کۆمەڵی کوردەواری‌یە کە تازە خەریکە لە فئۆدالیزمەوە تێدەپەڕێ بۆ کۆمەڵگاکانی دواتر. دووهەم کاتێك سەرزەوی کوردستان لە نێوان چەند ولاّت‌دا دابەش کراوە، چۆن دەتوانی چاوەڕوان بی کە کوردەکان ببنە خاوەنی یەکیەتیی ئابووری. یەکیەتیی ئابووری تەواو بەر لە پێکهاتنی دەوڵەتی سەربەخۆی نەتەوایەتی پێك نایە. بەڵکوو بوونی دەوڵەتی سەربەخۆی نەتەوایەتی‌یە کە دەتوانێ لە پێکهێنانی یەکیەتیی ئابووری خێرایی بکا. ماکان پێی وایە چونکە لە زمانی کوردی‌دا چەند شێوە هەیە ناکرێ پێی بگوترێ زمان. لەپێش‌دا دەبێ بڵێین بوونی چەند شێوەی جۆربەجۆر تایبەتی زمانی کوردی نیە. زمانی ئاڵمانی کە یەکێکە لە زمانە مودێڕنو پێشکەوتووەکان، ئێستاش خاوەنی چەند شێوەی جۆربەجۆرە. ناتەواوی زمانی کوردی

کتێبخانەی دیجیتاڵی
www.rabari.org

لەوەدایە کە ئەلفو بێیەکی نیە کە بتوانێ ببێتە بناغە بۆ پێکهێنانی زمانی ستانداردی کوردی. ئێستا لە قوتابخانەکانی کوردستانی عێراقدا بە زمانی کوردی دەخوێندرێ. رۆژنامەو گۆڤارو کتێب بەو زمانە بلاٌو دەکرێتەوە. لە یەکیەتیی سۆڤییێتیشدا هەر وەها. رۆژهەلاٌتناسەکان لە رۆژهەلاٌتەوە تا رۆژئاوا هەموو سەلماندوویانە کە زمانی کوردی زمانێکی سەربەخۆیە. لێك نیزیکی زمانی کوردیو فارسی نابێتە بەلٌگەی ئەوە کە زمانی فارسی شێوەیەکی زمانی کوردییە یان بە پێچەوانە زمانی کوردی یەکێکە لە شێوەکانی زمانی فارسی. مەگەر زمانی رووسیو بیلوڕووسی یا زمانی رووسیو ئۆکراینی جیاوازییان لە نێواندا پترە لە زمانی کوردیو فارسی؟ تەنانەت دوو نەتەوەی جیاوازیش دەگونجێ بە زمانێك قسە بکەن وەك ئۆتریشییەکانو ئالٌمانییەکان فەرانسەوییەکانو بلژیکییەکان، ئینگلیزییەکانو ئەمریکاییەکانو هتد.

ئەوە کە کوردەکان خاوەنی سەرزەوییەکی هاوبەشن جێگای باس نیە. تەنانەت ماکانیش کە لە گۆڕینو حاشا کردنی شتی واقیعیدا زۆر دلێرو پڕڕوویە لەو بارەوە بێدەنگە. بەلاٌم شتێکی ئاغای ماکان سەرنجی نەداوەتێ ئەوەیە کە ئەو خەلٌکەی لە ولاٌتێکی هاوبەشدا دەژینو بە زمانێکی هاوبەش دەدوێن، خۆیان بە کورد دەزانن. خووو رەوشتی هاوبەشی کوردەکانو خەباتێکی دوورودرێژ کە بە درێژایی مێژوو بۆ پاراستنی بوونو مانەوەی خۆیان کردوویانەو دەیکەن، یەکیەتیەکی نەتەوایەتی ئەوتۆی لە نێوان کوردەکاندا پێکهێناوە کە لە ناو گەلانیتردا کەمتر دەبیندرێ. کوردەکان خۆیان بە کورد دەزاننو بۆ وەدەستهێنانی مافەکانی نەتەوایەتی خۆیان خەبات دەکەن. ئەوە راستییەکی حاشا لێنەکراوەو بڕیاردەرە. ئێستا ماکان وا دەزانێ بە غەلٌەتبازیو هەوانتەی چەند شۆوینیستێك دەتوانێ خەتی سوور بە سەر بوونی نەتەوەیەکدا بکێشێ.

لە لێکۆلٌینەوەی مەسەلەی کوردیشدا ماکان هەروا بە رەوشتەکەی خۆی وەفادارەو پشت دەکاتە راستی لە زانستدا، لە لاپەڕەی **٣٣**دا بەم چەشنە ماکان لە کتێبی "عبدالرحمان قاسملو" (کوردستانو کورد)ەوە دەگێڕێتەوە: "هێندێکیتر لە لێك نیزیك بوونی زمانی کوردیو فارسی بە پێچەوانە کەلٌك وەردەگرنو کوردەکانیش بە ئێرانی دەزانن یانی فارسو دوایە لێی زیاد دەکا کوردەکان ئێرانی نین". لە تەواوی

کتێبخانەی دیجیتاڵی
www.rabari.org

کتێبی قاسملوودا ئەو رستە نیە کە "کوردەکان ئێرانی نین". ئەودەم بەم چەشنە رای خۆی دەردەبڕێ: "بەڵێ پانکوردیستەکان لە ئەفسانەی جاسووسانی ئیمپریالیزم لە بارەی "نەتەوە"ی کورددا بە چەشنێك تواونەوە کە گەیشتوونەتە رەگەزپەرەستیو (وەك پان ئێرانیستەکان) کوردەکان بە "رەگەزی خاوێن" دەژمێرن." سەرنجڕاکێش ئەوەیە کە لە تەواوی کتێبی قاسملوودا مەسەلەی رەگەز نەهاتۆتە گۆڕێو سەبارەت بە خاوێنی رەگەزی کوردەکان قسەیەك نەکراوە. بەڕاستی ئاغای ماکان لە گۆڕینو بوختانو درۆپێوە نووساندندا دەستی دەڕوا. ماکان جارێکیتر دەست بە تێکدان دەکاو دەنووسێ: "ئەگەر راپەڕینی سمایل ئاغای سمکۆ راپەڕینی جووتیاران بوو . . ." لێرەشدا ماکان شێوە ناسراوەکەی خۆی بەکار هێناوە. قاسملو نوسیویەتی کە هێزی بنەڕەتی راپەڕینەکەی سمکۆ لە جووتیاران پێکهاتبوو. نەك ئەوە کە راپەڕینی سمکۆ راپەڕینی جوتیاران بوو. جیاوازی نێوان ئەو دوو راپەڕینەش شتێکی ئاشکرایە. بە قسەی ماکان قاسملوو سەلماندوویەتی کە "راپەڕینەکانی کوردستان لە درێژایی سەدەی رابردوو و سەرەتای سەدەی ئێستادا بە هاندانو لە ژێر پارێزگاری ئیمپریالیستەکاندا پێکهاتوون". ئەو ئیدیعایە درۆیەکی رووتە، بە خۆڕایی نیە کە ماکان لەم هێنانەوەدا لاپەڕەی کتێبی قاسملوو دەستنیشان ناکا.

ماکان بزووتنەوەی مەهاباد بە دەستکردی بێگانە دەزانێو قازی محەممەد بە کارگێڕی بەڕێوەبردنی سیاسەتی بیگانەکان لە کوردستاندا. ئەو ئیدیعا دەکا کە "ئەو کۆمارە هەر لە بەر ئەوەی پشتی بە کۆمەلانی خەڵك نەبەستوو، چونکە بزووتنەوەیەکی جیاوازیخوازانە بوو بە بێ بەگژیەکەدا هاتنێکی سەختی عەسکەری لەگەڵ ئەرتەشی پەهلەویدا لە بەرێك هەڵوەشا." دیارە ئاغای ماکان لە بارەی کۆماری مەهابادەوە زۆر کەم ئاگادارە. بە شاهیدی دۆستو دوژمن (ئەوەندە بەسە کە ماکان تەماشایەکی کتێبی "نجفقلی پسیان لە مەهابادی خوێناوی تا قەراخەکانی چۆمی ئاراز بکا"). قازی محەممەدو کۆماری مەهاباد بە چەشنێکی بێوێنە جێگای خۆیان لە ناو خەڵکی کوردستاندا کردبوەوە. ئێستاش کۆماری مەهاباد دیاردەی خەباتێکی دوورودرێژی مێژوویییەو لانی چاکەو خەراپەی ئەو کۆمارە میراتێکی گەورەیە بۆ گەلی کورد. نە ئاغای ماکانو نە شۆوینیستەکانیتری فارس بە گشتییو نەکۆنەپەرستی حەمەڕزاشا ناتوانن کاریگەریەتی مەعنەوی ئەو کۆمارە لە ناو بەرن.

کتێبخانەی دیجیتاڵی
www.rabari.org

سەرنجڕاکێش ئەوەیە کە ئاغای ماکان (ل٤٠) لە حیزبی توودەی ئێران داوا دەکا کە لە دژی مافی دانانی چارەنووسی گەلانی ئێران خەبات بکا. ماکان دەڵێ لە نێوان دروشمی دیفاع لە تەواویەتی ئەرزی ئێرانو مافی دانانی چارەنووسی گەلانی ئێراندا کە هەر دووکیان لە بەرنامەی حیزبی توودەی ئێراندا هاتوون ناتەبایی هەیە.

بە رێکەوت ئەم قسەیەی ماکان راستە، بەلاّم رەخنەیەك کە لە بەرنامەی ئەو حیزبە دەگیرێ ئەوە نیە کە بۆچی مافی دانانی چارەنووسی تێدا گونجاوە. بەڵکوو بە پێچەوانەی ماکان، رەخنە ئەوەیە کە بۆچی دیفاع لە تەواویەتی ئەرزی ئێران هاتۆتە ناو ئەو بەرنامەوە. ئەو دروشمە یانی دیفاع لە تەواویەتی ئەرزی ولاّت ناتوانێ پێوەندی بە حیزبی چینی کرێکار، حیزبی مارکسیستەوە هەبێ. ئەو دروشمە، دروشمی حیزبی بورژوازی و وردە بورژوازیە. ئەو دروشمە پاشماوەی ئەو سەردەمەیە کە حیزبی توودە ناوی حیزبی کرێکاری لەخۆی نەنابوو.

"چارەسەر کردنی مەسەلەی نەتەوایەتی لە چینو یووگوسلاڤیو بیروڕای ئاغای ماکان"

ماکان پاشان بۆ سەلماندنی ئیدیعاکانی خۆی هەلدێ بۆ سەحرای کەربەلا، دەیەوێ لە هەستو خوێنگەرمی لاوە شۆڕشگێڕەکانی ئێران بە پێچەوانە کەڵك وەرگرێو بۆیە دەکەوێتە سەر لێکدانەوەی سیاسەتی نەتەوایەتی چینی کومۆنیستو ئیدیعا دەکا کە چین مەسەلەی نەتەوایەتی بە جۆرێك چارەسەر کراوە کە کۆتایی بە دروشمی مافی دانانی چارەنووسی گەلان هێنراوە. بەبیروڕای ئێمە ئەوە بوختانێکی ناڕەوایە سەبارەت بە سیاسەتی نەتەوایەتی کۆماری گەلی چین.

ولاّتێك کە لە سیاسەتی دەرەوەی خۆیدا لایەنگری رزگاری هەموو گەلانی گەورەو بچووکەو لە خەباتی رزگاریخوازانەی ئەو گەلانە پشتیوانی دەکا، چۆن دەتوانێ لە ناوخۆدا ئەسڵی لنینی مافی دانانی چارەنووسی گەلان لە بن پێ بنێ. بەلاّم ئەوەی بۆ ئێمە سەرنجڕاکێشترە بەرەنگاربوونی رێکخراوی شۆڕشگێری حیزبی توودەی ئێران لە دەرەوەی ولاّتە لەگەڵ مەسەلەی نەتەوایەتی لە ئێراندا. هەموو کەس دەزانێ کە ئەو رێکخراوە لە هەڵوێستی حزبی کومۆنیستی چین لە مەسائلی ناونەتەوەییدا پشتیوانی دەکاتو تێدەکۆشێ لە تاقیکردنەوەکانی گەلی چین بۆ پێشکەوتنی شۆڕشی ئێران

کەڵك وەرگرێ. خۆ ئاشکرایە کە ئەو ڕێکخراوە لە ئاغای ماکان پتر لە بیروباوەڕی حیزبی کومۆنیستی چین لە مەسەلەی نەتەوایەتی‌دا شارەزایی هەیە.

بلاۆکراوەی "توودە" ئۆرگانی ئەو ڕێکخراوە لە ژمارەی ١٨ سالی ١٣٤٩ لە وتارێكدا کە سەبارت بە مەسەلەی نەتەوایەتی‌و مەسەلەی کورد نووسیویەتی نوختەنەزەری مارکسیست ـ لنینیستەکانی لێكداوەتەوە. کە بێ جێ نیە بۆ ئاگاداری ئاغای ماکان چەند رستەیەکی لێرەدا بێنینەوە: "ئێمە لە چارەسەرکردنی مەسەلەی نەتەوایەتی وا تێناگەین کە بۆ وێنە خودموختاری (ئوتۆنۆمی) بدرێ بە نەتەوەیەك. بەڵکوو مەسەلەی بنەڕەتی ئەوەیە کە ئەو نەتەوە ئازاد ببێ، لە بارەی جیابوونەوەو پێکەوەبووندا بڕیار بدا. "ل٣٣" . . . . مارکسیست ـ لنینیستەکانی ئێران بە گەلانی زۆر لێکراوی ئێران زۆر قەرزدارن‌و خەباتێکی سەخت‌و بەردەوام لە ماوەیەکی دوورو درێژدا پێویستە هەتا لە لایەك شۆوینیستەکانی فارس تێكبشکێنن‌و لە لایەکی ترەوە دۆستایەتی‌و دڵنیایی زەحمەتکێشانی نەتەوەکانی‌تری ئێران بۆ لای خۆیان رابکێشن."ل٣٦ " ئەوە کە ئیمپریالیزم ناهەقی لە تەواوی گەلەکانی ئێران دەکاو رێژیمێکی داتاشراوی بە زۆر بە سەر هەموو خەڵکی ئێراندا سەپاندووە. لایەکی مەسەلەی نەتەوایەتی لە ولاّتی ئێمەدا پێكدێنێ. لایەکەی‌تری ئەو مەسەلە ئازادنەبوونی گەلەکانی کورد، ئازەربایجانی‌و گەلەکانی‌ترە لە دانانی چارەنووسی خۆیاندا. دیتنی لای یەکەم‌و نەدیتنی لای دووهەم، یان هێنانی لای یەکەم بۆ وەلانانی لای دووهەم، گرتنی هەڵوێستێکی شۆوینیستانەیە. "ل٣٨" "ئەرکی مارکسیست ـ لنینیستەکان لە هەلومەرجی ئێستادا ئەوەیە کە دیفاعێکی تەواو شێلگیر لە مافی ئازادی جیابوونەوەی نەتەوەکان بکەن. لەم هەلومەرجەدا مەترسی شۆوینیستی نەتەوە بچووکەکان گرینگ نیە بەڵکوو مەترسی گرینگ شۆوینیستی نەتەوەی گەورەیەو دەبێ مارکسیستەکان لە دژی ئەو مەترسییە خەبات بکەن. "ل٣٩" بەرەنگار بوونی مارکسیست ـ لنینیستەکان لەگەڵ مەسەلەی نەتەوایەتی‌دا بەم جۆرەیەو ئەو بەرەنگاربوونە لەگەڵ نوختە نەزەری وردە بورژوازی ئاغای ماکان کە ئەویش لایەنگری پێکهێنانی حکوومەتێکی ناوەندی دێموکراتی‌یە بە سەرکردایەتیی حیزبی چینی کرێکاری ئێران جیاوازی‌یەکی زۆری هەیە. ماکان دیسان هەر بۆ خەڵك فریودان ئەم جار هێرش دەباتە سەر سیاسەتی نەتەوایەتی یووگوسلاڤی‌و دژی

فیدرالیزم رادەوەستێ. ناوبراو دەگاتە ئەو ئەنجامە کە کۆمەڵی کومۆنیستەکانی یووگوسلاڤی "لایەنگری سەربەخۆیی نەتەوایەتیو فەرهەنگییە یانی لایەنگری ئەو سیاسەتەیە کە لنین لە دژی ئەو خەباتی دەکرد. . ." ئێمە نیشانمان دا کە ئاغای ماکان چۆن هەڵوێستی لنینی لە دژی دروشمی سەربەخۆیی فەرهەنگی گۆڕیوەو وا جارێکیتریش دەستی داوەتە تێکدان. لە سەرەتای قانوونی ئەساسی یووگوسلاڤیدا نووسراوە: "نەتەوەکانی یووگوسلاڤی لەگەڵ لە بەرچاو گرتنی مافی چارەنووسی هەر نەتەوەیەك بە مافی جیابوونەوە لە کۆماری یەکگرتووی نەتەوەکانی ئازادو خاوەن مافی وەك یەکدا کۆبوونەوەو کۆمەڵی سۆسیالیستی فیدراتیوی زەحمەتکێشانی کۆماری سۆسیالیستی فیدراتیوی یووگوسلاڤییان پێکهێناوە." لە بەندی یەکەمی قانوونی ئەساسیدا دەڵێ "کۆماری سۆسیالیستی فیدراتیوی یووگوسلاڤی دەوڵەتی هاوبەشی گەلانی ماف وەك یەکە کە بە داخوازی خۆیان یەکیان گرتووە." ئەو هەموو تێکدانە ئاشکرایەو وەرگێڕانی راستییەکان لە لایەن ئاغای ماکانەوە بەڕاستی چاوو رووی دەوێ.

"نەتیجە وەرگرتن"

نەتیجە وەرگرتنەکانی خوێنەر دەخاتە سەرسوورمانو نارەحەتییەوە. سەرسوورمان لە بەر ئەوە کە نووسەر لە گیروگرفتەکانی ئێرانو بە تایبەتی مەسەلەی نەتەوایەتیدا خۆی بەشارەزا دەزانێو نارەحەتیش لەوەی کەسێکی خۆی بە ئازادیخواز دەزانێ سەبارەت بە مەسەلەی نەتەوایەتی ئەو چەشنە داوەرییە ناڕاستانە بکا. ماکان بەو پەڕی بێئینسافییەوە ئیدیعا دەکا کە "ئێمە دیتمان کە چونکە ئابووری فەرهەنگو زمانی ئێران هەمووی هاوبەش بووە زوڵمو زۆر لە هیچکەس نەکراوە. "ل٤٣" تەنانەت هەڵسوڕێنەرانی رێژیمی حەمەڕەزا شاش لە روویان نایە بیروباوەڕێکی ئەوتۆ دەرببڕن. هەر لەو لاپەڕەدا ماکان دەنووسێ: "لە بەر چاوکردنی ئەو هەموو شتە ئاشکرایانەیە کە ئێمە بێجگە لە نەتەوە ـ گەل ـ ی ئێران لە چوارچێوەی سنوورەکانی ئەو وڵاتەدا گەلێکیتر ناناسین." پاشان لە دوای تێك خستنەوەی چەند مەبەستی بێسەروبن دەگاتە ئەم ئەنجامە "ئێمە دەبێ بزانین کە بە پێچەوانەی ئەوەی لە بارەی قرقیزەکانو رووسەکاندا راستە (یانێ ستەمی نەتەوایەتی بەکار هاتووەو پێوەندی زانیاریو ئابوریش نەبووە). لە بارەی تەورێزییەکانو شیرازییەکاندا راست

نیە (یانیٚ ستەمی نەتەوایەتی بەکار نەهاتوەو پێوەندی زانیاریو ئابووریش هەموو کاتێك بووە) "ل٤٤".

خوێنەر بیٚ گۆمان دەبینیٚ کە ئاغای ماکان زۆر بە زرینگی لە جیاتی ئازەربایجانییەکانو فارسەکان دەنووسیٚ تەورێزییەکانو شیرازییەکان چونکە بۆ خوێنەری ئێرانی زۆر گرانە بسەلمێنیٚ کە دانیشتووانی شیراز دانیشتووانی تەورێز دەخەنە ژێر زوڵمو زۆر لە حالێکدا سەدان کیلومیتر لێك دوورن.

ئەوە کە منداڵی تەورێزی بۆ خوێندەوار بوون ناچارە فێری زمانی فارسی ببیٚ کە بۆ ئەو زمانی بێگانەیەو هەقی نیە بە زمانی زگماکی خۆی بخوێنیٚ بە بیروڕای ماکان هیچ پێوەندی بە ستەمی نەتەوایەتییەوە نیە.

بەڕاستی جێی داخە کەسێك خۆی بە پێشکەوتوو و دژی ئیمپریالیستو ئازادیخواز دەزانیٚ لە بەرەنگاربوونی مەسەلەی نەتەوایەتیدا ئەوەندە کورتبینی (تنگ نظری) بەکار بێنیٚ. سەرنجڕاکێش ئەوەیە کە ماکان راپەڕینی "یەعقووب لەیسی سەفار"، "مازیار"و "ئەبوومۆسلمی خوراسانی" کە چەند سەدە لەمەو پێش دژی دەسەڵاتی عەرەبەکان پێك هاتوونو بە راپەڕینی رزگاریخوازانی ناو دەبا، بەڵام ئەگەر کوردێك وێرای راپەڕینەکانی گەلی کورد لە سەدەی بیستەمدا بە بزووتنەوەی نەتەوایەتی ناوبەریٚ کفری کردووە.

پێشنیاری ئاغای ماکان بۆ چارکردنی مەسەلەی نەتەوایەتی لە ئێراندا ئەسالەتێکی تایبەتی هەیەو کورتەی قسە ئەوەیە کە هیچ گەلێك خاوەنی هیچ چەشنە مافێکی نەتەوایەتی نەبیٚو هەموو گەلانی ئێران بتوێنەوەو یەك گەلو یەك نەتەوە پێك بیٚ.

جێگای سەرسووڕمانە کە ماکان بەو بیرو باوەڕەوە هێرش دەباتە سەر نازییەکانی نیشتمانیو بە خۆڕایی دۆستانو هاوبیرانی خۆی دەڕەنجێنیٚ. رێبازی ماکان یانیٚ حاشاکردن لە بوونی گەلەکانی زۆرلێکراوی ئێرانو تێکۆشان بۆ تواندنەوەی ئەوان، رێبازێکی کۆنەپەرستانەو دژی ئینسانییە.

ئاشکرایە کە ئینسانە ئازادیخوازەکانو پێشڕەوانی خەباتکەری ئێران لە هەر نەتەوەیەك بن ناچنە ژێر باری سیاسەتێکی ئەوتۆو لێی بێزارن. ئێمە بە نۆرەی خۆمان بیروڕای ماکان رەت دەکەینەوەو بە هەموو هێزمانەوە لە دژی خەبات دەکەین.

کتێبخانەی دیجیتاڵی
www.rabari.org

گەلەکانی ئێران لە راستی‌دا هەن‌و بوونی ئەوان بە ئەفسانە لە قەڵـەم‌دان ناتوانێ ئەو راستی‌یە بگۆڕێ.

رێژیمی کۆنەپەرستی شاو دەسەڵاتی ئیمپریالیزم تەنیا بە خەباتی هاوبەشی هەموو گەلانی ئێران دەتوانێ سەرەوخوون بکرێ. خەباتی هاوبەش پێویستی بـە دان‌پێدانـانی بوون‌و وەك یەکی مافی هەموو گەلانی ئێران هەیـە. خەباتکـەرانی گـەلی کـورد لـە ئێراندا بە پێچەوانەی ئیدیعا ماکان داوای جیابوونەوە لــە ئـێران ناکـەن. ئـەوان لـە کردەوەداو لە ئەنجامی تاقی‌کردنـــەوەی مێژوویـی‌دا چـاك تێگەیشـتوون کـە رێگـای رزگاری گەلی کورد لە یەکیەتی‌و برایەتی‌و خەباتی هاوبەش لەگەڵ گەلەکانی ئێران لە دژی رێژیمی زۆرداری‌و دەسەڵاتی ئیمپریالیزم‌دا شاراوەتەوە.

هەربۆیە ئەوان لە دژی ناسیۆنالیزمی کورت‌بینانە (تنـگ نظرانـە)ی کـوردو ئـەو هێزانە کە لە ناو بزووتنەوەی گەلی کـورددا دەبنـە هـۆی پـەرش‌و بـلاوی ریزەکـان‌و پەیدابوونی دووبەرەکی لە نێوان گەلەکانی ئێراندا خەبات دەکەن.

لە بەر خاتری یەکخستنی خەباتی گەلەکانی ئێرانە کە ئێمە داوای ناسینی مـافی دانانی چـارەنووس لـە ئـێراندا دەکـەین. ئـەوە تـەنیا رێگـای راکێشـانی دڵنیـایی نەتەوەکانی زۆرلێکراوی ئێرانەو تەنیا هۆی پێکهێنانی یەکیەتیی داخوازانەو پێوەندی بەهێزی ئەوانە لە ئێرانێکی ئازادو دێموکراتیك‌دا.

ژێدەر:

* نامیلکەی رێکخراوی رووناکبیرانی کوردی ئێران، سپتامبری ١٩٧٠ ـ خەرمانانی ١٣٤٩

فەسڵی چوارەم:

باسێك سەبارەت بە مودیرییەت

كتێبخانەی دیجیتاڵی
www.rabari.org

باسێك سەبارەت بە مودیرییەت

لە حیزبی دێموکراتدا دوو بەڵگەنامە (سەنەد)ی ئەساسیمان هەیە، یەکیان بەرنامەیە کە ئامانجە ستراتیژیکەکانی حیزب دیاری دەکا، جیا لەوە لە بەرنامەدا ئامانجی دوارۆژی حیزبیش کە بریتیە لە سۆسیالیزمی دێموکراتیك دیاری کراوە.

بەڵگەنامەی دووهەم پێڕەوی نێوخۆیە، پێڕەو قاعیدەو قانوونی هەڵسووڕانی نێوخۆو پەیوەندیی ئۆرگانە جیاجیاکانی حیزب پێکەوە دیاری دەکا. لە راستیدا پێڕەوی نێوخۆ قانوونی ئەساسیی حیزبەکەمانە.

بۆ جێبەجێ کردنی ئەو ئەرکانەی کە لە بەرنامەی حیزبەکەماندا هاتوونو ئەرکی ستراتیژیکن، ماوەیەکی زۆر پێویستە. بەڵام ئێمە هەموو رۆژێ تێکۆشانمان هەیە. هەموو رۆژێ خەریکی فەعالییەتی رۆژانەین، کەوابوو دەبێ بۆ گەیشتن بە ئامانجە ستراتیژیکەکان بەرنامەڕێژی بکەین، ئەو بەرنامەڕێژییە یانێ گەڵاڵە (تەرح) دانان، لەگەڵ بەرنامەی حیزبدا هاتوون دەبێ شەوو رۆژ تێکۆشانمان هەبێ. ئەو تێکۆشانە ماوەی دیاریکراوی نیە. بۆ ئەوەی ئەرکی رۆژانە جێبەجێ بکەین، دوو مەرجی بنەڕەتی هەیە:

١ـ مەرجی سیاسی:

مەرجی سیاسی بۆ کادرێکی حیزبی بوونی سیمای دێموکراتە. هەموو کادرەکانی حیزبی مەرجەکانی سیمای شەخسیەتێکی تەشکیلاتیی دێموکراتیان خوێندۆتەوە لەوێدا مەرجەکانی کادرێکی حیزبی دیاری کراون.

کتێبخانەی دیجیتاڵی
www.rabari.org

٢ـ مەرجی دووهەم واتە مەرجی تایبەتی:

کە بریتی‌یە لە هێندێك تایبەتمەندیی ئەخلاقی‌و حیزبی کە لە پێڕەوی نێوخۆدا هاتوە. بەڵام چۆنیەتی بەڕێوەبردنی ئەرکی رۆژانە نە لە بەرنامەدا هاتوە نە لە پێڕەوداو بەگشتی تا ئێستا لە حیزبدا کەمتر باس لە سەر ئەوە کراوە کە کاری رۆژانە بە چ شێوەیەك بەرینەپێش؟

وەڵامی ئەم پرسیارە باسێك دێنێتە پێش کە پێی دەگوترێ مودیرییەت یان بە واتایەکی‌تر چۆنیەتی هەڵسووڕاندنی کاروباری حیزبی.

لە مودیرییەتدا سێ بەش هەیە. یەکەم ئەو بەشەی کە سیاسەتێکی گشتی دادەنێ، دووهەم ئەو بەشەی کە سیاسەتە گشتییەکان دەکا بە ئەرك یان بڵێین ئەرکەکان دیاری دەکا. سێهەم ئەو بەشەیە کە بریتی‌یە لە ئیجراکردن‌و جێبەجێ‌کردنی ئەرکەکان.

لە حیزبی ئێمەدا کۆنگرە سیاسەتە گشتی‌یەکان دیاری دەکا. کومیتەی ناوەندی ئەو سیاسەتە گشتییانە دەکا بە ئەرك‌و بۆ جێبەجێ‌کردن دەیدا بە ئۆرگانە حیزبی‌یەکانی وەك دەفتەری سیاسی، کومیسیۆنەکان، مەڵبەندەکان، کومیتە شارستانەکان‌و بە گشتی هەموو بەدەنەی حیزب. پێش ئەوەی بچینە سەر باسی چۆنیەتی بەڕێوەبردنی ئەرکەکان دەبێ ئیشارە بەو راستییە بکەین کە شێوەی مودیرییەت لە ئیدارەیەکی دەوڵەتی، ئەرتەشێکی کلاسیك‌و حیزبێکی شۆڕشگێڕ بەتایبەت حیزبی دێموکراتدا جیاوازی هەیە.

لە ئەرتەش‌دا (بێجگە لە هێندێك شێوەکار) بە گشتی مودیرییەت لە سەر دەستووردانە. بە خۆڕایی نیە کە دەڵێن لە ئەرتەش‌دا ئیتاعەت کوێرکوێرانەیە. هەرچەند لە ئەرتەشی وڵاتێکی دێموکراتدا رەنگە لە شێوەی دیکەش کەڵك وەربگیرێ. لەم شێوە مودیرییەتەدا لە سەرەوەڕا ئەمر دەکرێ‌و نەفەراتی خوارەوە دەبێ ئەمرەکە جێبەجێ بکەن. هێندێك جار لە کاری نیزامیی حیزبی خۆشماندا کاتێك بڕیار درا، بڕیاردان، دەستەجەمعی‌یە، ئیتر بڕیارەکە دەبێ بێ ئەملاو ئەولا جێبەجێ بکرێ. بڕیار دەدرێ جەولەیەکی سیاسی- نیزامی لە ناوچەیەکدا بکرێ، فەرماندەری هێز دەستوور دەداو ئەرکی نەفەرات دیاری دەکا، جا ئیدی لە جێبەجی کردنی ئەو ئەرکانەدا هیچ باس‌و کێشەیەك نیە.

کتێبخانەی دیجیتاڵی
www.rabari.org

شێوەی دووهەمی مودیرییەت کە ئێستا لە بەشێکی زۆری دنیادا باوە، شێوەکاری ئیداری‌یە. لەم شێوەیەدا کار بە ناردنی پەیامو بەخشنامەو یان بە شێوەیەکی پێشکەوتووتر بە ناردنی "تلگرام"و "کامپیوتێر" جێبەجێ دەبێ. مودیری ئیدارە پەیام دەدا بە کارمەندەکانی خۆیو ئەوانیش جێبەجێی دەکەن. لە حیزبی ئێمەشدا جارجار هێندێك هاورێ لە هەردووك ئەم شێوەکارانەی کە باسمان کرد کەڵکیان وەرگرتوە. پێیان وابوە بە بەخشنامەناردنو دەستووردان کار جێبەجێ دەبێ. دیارە لە هێندێك رێکخراوەدا لەم شێوە مودیرییەتانە کەڵك وەردەگرن، بەڵام ئەم رێکخراوانە دێموکراتیك نین. لەم چەشنە رێکخراوانەدا سانترالیزم بەهێزە، بەڵام دێموکراسی نیە.

شێوەی مودیرییەت لە حیزبی ئێمەدا بەگشتی لە سەر بناغەی پێوەندیی زیندوو، رێنوێنیو لە ئاکامدا ئیقناعە. بەرپرسی حیزبی دەبێ رێنوێنیو بریارەکان کە لە بەخشنامەدا دەدا، دەبێ پێوەندیی زیندووی لەگەڵ نەفەراتی خۆی هەبێو تەوزیح بداو ماندوو نەبێ تا ئەو کاتەی تەرەف قانیع دەکا.

ئەزموونی چەندین ساڵە دەری خستوە کە ئێمە ئۆرگانێك یان هاورێیەکمان قانیع کردوە، ئەرکەکەی خۆی زۆر بە باشی بەرێوەبردوە. بەڵام ئەگەر قانیع نەبووبێو بە دەستوور کارەکەی کردبێ، ئاکامی چاوەروانکراوی نەبوە. ئەگەر ئێمە بۆ بەرێوەبردنی ئەرکەکان لە نامەو پەیامو بەخشنامەش کەڵك وەردەگرین، پێویستە پێشتر ئوسوولە گشتی‌یەکانی ئەو نامەو بەخشنامانەمان روون کردبێتەوە.

بۆ بەرێوەچوونی هەرچی باشتری مودیرییەتو کارەکانی حیزبی پێویستمان بە چەند عامیلێکی گرینگ هەیە کە لێرەدا باسیان دەکەین:

١ـ تەرح (گەڵاڵە): بۆ جێبەجێکردنی کارێك لە کاتێکی دیاریکراودا دەبێ گەڵاڵە دابنێین، بۆ وێنە کاری نیزامی ئەوساڵمان لە نێوخۆی وڵاتدا دەبێ چۆن بێو چ بکەینو ئەگەر بکرێ لە چ شوێنێك باشترە بیکەینو بۆ جێبەجێکردنی ئەو کارە نیزامییانە چەندەمان وەخت هەیە؟ وەڵامی ئەو پرسیارانە یانی دانانی تەرحی نیزامی. بە بێ ئەو تەرحە هەر کارێکی بیکەین دەبێتە گۆترەکاریو بێ‌بەرنامەیی، دەبێتە شتێك کە ئاکامەکەی دیار نیە. کە واتە بۆ نزیك بوونەوە لە ئامانجەکان، هەر ئۆرگانێکی حیزبیو تەنانەت هەر فەردێکی حیزبییش بۆ جێبەجێکردنی کارو ئەرکەکانی لە کاتێکی دیاریکراودا (تایم‌بەندی)، دەبێ تەرحی هەبێ.

کتێبخانەی دیجیتاڵی
www.rabari.org

لێرە ئەوەی گرنگە ئەوەیە کە تەرح دەبێ بۆ هەلومەرجێکی دیاریکراوو کاتێکی دیاریکراوو بۆ ئەنجامدانی کارێکی دیاریکراو دوای هەڵسەنگاندنو لێکۆڵینەوەی هەمەلایەنە دابڕێژرێو پاشان قابلییەتو تواناو ئیمکاناتی خۆمان بۆ جێبەجێکردنی ئەو تەرحەش دەبێ لە بەرچاو بگرین. بۆ نموونە ئەگەر فەرماندەری هێزێك دەیەوێ تەرحێکی نیزامی لە شارێکی کوردستاندا پیادە بکا، دەبێ بزانێ هێزەکانی دوژمن چین؟ تەرکیبەکەیان چیە؟ لە چ شوێنێك جێگیر بوون؟ نوقتە ستراتیژیکەکانی شار کامانەنو چەندەیان لە دەستی دوژمن دان؟ ئایا هێزەکانی دوژمن ئامادەباشن یان نا؟ ئەگەر بۆی دەرکەوت کە مەسەلەن دوژمن ئامادەباشە، دەبێ رابوەستێ لە وەختێکی دیکەدا تەرحەکەی پیادە بکا. جا ئەوە بۆ تەرحێکی زۆر وردیشو بۆ کارێکی بچووکیش هەروایە. وەك ئەوەی کە ئاگادارین کە سەری فلانە سەعاتی دیاریکراو ئەگەر دەوری فلانە پایەگا بدەین، دەگیرێ. چونکە نیگابانەکەی پێوەندی هەیەو قەولو قەراری لەگەڵ ئێمەدا هەیە. واتە دەبێ بزانین لە چ مەقتەعێکی زەمانیو لە چ حاڵەتێکی موشەخەسدا ئەو تەرحە جێبەجێ بکەین.

دووهەم عامیلی جێبەجێکردنی ئەرکەکان بریتیی‌یە لە بوونی ئەفرادی پێویست. چونکە ئەگەر تەرحی زۆر باشیشمان هەبێو دەقیقو تایم‌بەندییش کرابێ، بەڵام ئەگەر ئەفرادی پێویستو لێوەشاوەمان نەبێ بۆ جێبەجێکردنی ئەو تەرحە، تەرحەکە پیادە ناکرێ ـ جا ئەو تەرحە چ بۆ کاری سیاسی بێو چ بۆ کاری نیزامی ـ کە واتە عامیلی ئینسانی کە ئێمە پێی دەڵێین کادر، نەخشێکی گرنگو بەرچاوی هەیە. بەر لەوەی تەرحێك دابنێینو بمانەوێ جێبەجێی بکەین دەبێ بزانین ئایا بۆ جێبەجێکردنی ئەو تەرحە ئەفرادێکی وامان هەیە، واتە کادری وامان هەیە کە ئەو کارەی پێ بکرێو سیمای دێموکراتی هەبێو تایبەتمەندییەکانی کادری حیزبی تێدا بێ؟ واتە شارەزای سیاسەتی حیزبی بێو لەسەرەخۆ بێو زوو تێك نەچێو تووڕە نەبێو خۆی نەدۆڕێنێ لە کاتی تەنگانەداو هەست بە بەرپرسایەتی بکاو هەڵسووڕو چالاك بێو تەکرەوی نەکا.

کەوابوو بۆ دابەزاندنی هەر تەرحێك، کادر و ئەفرادی پێویست نەخشی ئەساسیی هەیە. بەڵام بێجگە لە کادر، هێندێك ئامرازو کەرەسەشی پێویستە. مەسەلەن بۆ

کتێبخانەی دیجیتاڵی
www.rabari.org

پیادەکردنی تەرحێکی نیزامی، تەقەمەنی، کەرەسەی تەخریبو ئیمکاناتی ماڵیشی پێویستە.

مەرجێکی دیکەی سەرکەوتنی هەر تەرحێك ئەوەیە کە دەبێ جێگای دابەزاندنی تەرحەکە موناسب بێ. بۆ نموونە دەمانەوێ لە ناوخۆی کوردستاندا جێگایەك بۆ دەفتەری سیاسی دیاری بکەین بۆ ئەوەی کاری خۆی بکاو بشتوانێ ڕێبەرایەتیی کاروباری مەڵبەندو کومیتەکان بکات لانیکەم بۆ ماوەی سێ مانگ. بۆ ئەو کارە کادری باشو ئیمکاناتی پێویستیش ئامادە بکەین ئەگەر شوێنەکە موناسب نەبێ ئەوە تەرحەکە سەرکەوتوو نابێ.

عامیلی سێهەم: ئەوەیە کە هەر ئەرکێکی دەمانەوێ جێبەجێی بکەین دەبێ روونو ئاشکرا بێ. بە هیچ شێوەیەك ئەرك نابێ ناموشەخەس بێ، یەکێك لە گیروگرفتەکانی حیزبی ئێمە ئەوەیە کە زۆرجار بە پەیام یان بە نووسراوە یان بە قسە کارێك دیاری دەکەین بۆ کەسێك یان بۆ ئۆرگانێك بەڵام ئەو کارە روون نیەو موشەخەس نیە. بۆیە زۆرجار بەو ئاکامە ناگەین کە دەمانەوێ، جا ئەو ئەرکە چ نیزامی بێ چ سیاسیو چ تەشکیلاتی بێ فەرق ناکات. گرنگ ئەوەیە دەبێ روونو بێ پێچو پەنا بێتو تەفسیری جۆراوجۆری لێ نەکرێ. زۆرجار بە نامە یان بە پەیام داوایەك لە ئۆرگانێك دەکرێ بە روونی وەڵام ناداتەوە یان وەڵامێك دەداتەوە کە وەڵامی پرسیارەکە نیە. هۆی ئەو کارەش ئەوەیە کە هاوڕێی بەرپرس دیققەت ناکات لە وەڵامدانەوەداو هێندێك جاریش دەیەوێ لە ژێر پرسیارەکە دەرچێ.

زۆرجاری وایە بە روونی پێکەوە قسە ناکەین، شتێك بە گۆترە دەگوترێ، بەڵام ئەرکەکە موشەخەس نابێ. ئەوە لە وردەکاریی رۆژانەشدا زۆر گرنگە. بۆیە ئەگەر شتێکمان دەوێ، دەمانهەوێ جێبەجێ ببێت، دەبێ بە روونی داوا بکەینو بە روونیش وەڵامەکەی وەرگرینەوە. کە واتە بۆمان دەردەکەوێ کە دیاریکردنی ئەرکی روون زۆر زۆر گرنگە، چ لە باری سیاسییەوەو چ لە باری نیزامییەوە. بەتایبەتی دەبێ لە بیرمان بێ کە ئێمە لە وڵاتێکی دواکەوتوودا دەژینو کار دەکەین کە زۆربەی ئەو کەسانەی کە ئەرکەکان بەڕێوە دەبەن، خوێندەواریی باشیان نیەو تەجروبەی زۆر باشیان نیە. بۆیە دەبێ بە روونی ئەرکەکانیان بۆ دیاری بکەین.

کتێبخانەی دیجیتاڵی
www.rabari.org

عامیلی چوارەم: کە لە مودیرییەتدا زۆر گرنگە بریتی‌یە لە کۆنترۆڵ. کۆنترۆڵیش بریتی‌یە لەوەی کە بزانین ئایا ئەرکە دیاریکراوەکە جێبەجێ کراوە یان نا، بزانین ئایا جێبەجێ دەکرێ یان نا؟ تاقیکردنەوە نیشانی داوە کە ئەگەر ئەرکێك دیاری بکرێو بەڵام لە جێبەجێکردنەکەیدا کۆنترۆڵ نەبێ زۆرجار بە ئاکام ناگات.

کۆنترۆڵ لە سەر شتێکی دیکەش زۆر پێویستە، ئەویش لە سەر ئەو راپۆرتانە کە دەگاتە دەستی بەرپرسانی حیزبی. بۆ نموونە راپۆرتێك بە فەرماندەری هێز دەگات کە دوژمن فلانە رۆژ بە هێزێکی کەمو نارێكوپێك بە فلانە جادەدا تێدەپەرێ. ئەگەر فەرماندەری هێز تەنیا لە سەر ئەو راپۆرتە هێزی خۆی کۆ بکاتەوەو بچێتە سەر ئەو جادەیە بۆ کەمین دانانەوە، رەنگە تووشی گیروگرفت بێو لە لایەن دوژمنەوە بکەوێتە داو، بەڵام ئەگەر ئەو خەبەرە کۆنترۆڵ بکاتو لە چەندین لاوە تەحقیقی لە سەر بکا، ئەودەم راستو درۆبوونی خەبەرەکەی بۆ دەردەکەوێ. یان کەسێك خەبەر دەدات کە فلانە ئەندامی حیزبی لەگەڵ دوژمن پێوەندی هەیە، یان پێوەندی لەگەڵ کەسانی گومانلێکراو هەیە، ئەگەر ئەو راپۆرتە کۆنترۆڵ نەکرێو راستو ناڕاستی‌یەکەی بە تەواوی مەعلوم نەبێ، زۆر جار تووشی زەرەری گەورەمان دەکات.

ئەو ئەسڵانەی کە باسمان کردن لە کاری مودیرییەتدا زۆر گرینگنو هەموویان پێکەوە سەرکەوتنی کاری بەرپرسێکی مودیر لە حیزبی ئێمەدا دەستەبەر دەکەن. نەبوونی هەرکام لەو ئەسڵانە شوێنی کاریگەری خۆی لە لاوازیی کاری مودیرییەتدا نیشان دەدات.

بێجگە لەو ئەسڵانە کە باسمان کردن، هێندێك مەسایلی دیکەش لە سەر کاری مودیرییەتی حیزبی تەئسیر دادەنێن کە پێویستە لێرەدا ئیشارەیان پێ بکرێ:

ئەلف ـ بەرپرسایەتیو سەلاحییەت:

لە حیزبی ئێمەدا ئەگەر کەسێك بەرپرسایەتی درایە، سەلاحییەتیشی بەقەدەر خۆی دەدرێتێ. هەرکام لەو دوو بەشە بە بێ ئەوەی دیکە ناتەواوەو بە کردەوە گیروگرفتمان بۆ دەخولقێنێ. بۆ نموونە مەسئوولییەتی فەرماندەری هێز بە کەسێك بسپێرین، بەڵام سەلاحییەتی ئەوەی نەبێ کە لە چوارچێوەیەکدا کە بۆی دیاری کراوە بڕیار بداو لە نێو هێزەکەدا ئاڵوگۆڕی پێویست پێك بێنێ، هاوکاری خۆی هەڵبژێرێ،

بێگومان فەرماندەرێکی ئەوتۆ بەرپرسایەتی‌یەکەی بـۆ هەڵناسـووڕێو کارەکـانی بـۆ جێبەجێ ناکرێنو بەرەوپێش ناچێ، بە پێچەوانەی ئەوەش هەر وایە.

کەسێك دیاری بکەین بە سەلاحیەتێکی زۆرەوە، وەك ئـەوەی بـە مـەیلی خـۆی ئەموالی حیزب خەرج بکات، بڕیار بدات، ئـاڵوگۆڕ پێـك بێنـێو بەرامبـەر کـەسو حـیزبیش بـەرپرس نـەبێ، ئـەوەش شـتێکی زۆر نادروسـتە. دیـارە سـەلاحییەتو مەسئوولییەتیش پێوەندی‌یەکی زیندوویان بەیەکەوە هەیە. بەو مانایە کـە هەرچـەند رادەی مەسئوولییەت زیاتر بێ بەو پێیەش رادەی سەلاحییەت دەچێتە سەر. هەر بـەو پێیەش کە رادەی سەلاحییەت دەچێتە سـەر، دەبـێ رادەی مەسـئوولییەتیش بچێتـە سەر.

ب ـ پێکهێنانی هاوئاهەنگی لە نێو هاوکاراندا:

یـەکێك لـە ئەرکـە گرنگـەکانی بەرپرسـێکی مودیـــری حـــیزبی، پێکـــهێنانی هاوئاهەنگی لە نێو ئەو هاوکارانەدایە کە کاری لەگەڵ دەکەن. ئـەو هاوکارانـەی کـە پێکەوەو لە ئۆرگانێکدا کار دەکەن لە زۆر لایەنەوە لەگەڵ یەك جیاوازییان هەیە. وەك جیاوازیی بۆچوون، رەوشتو شێوەی کار، رادەی خوێندەواریو تاقیکردنەوەی حـیزبیو سیاسیو تەربیەتی بنەماڵەیی‌و... کەوابوو جیاوازیی بۆچوونو نەزەر لـە جـەمعێکی ئاوادا زۆر سروشتی‌یە، بەتایبەت لە حیزبێکی وەك ئێمەدا کە حـیزبێکی دێموکراتـەو جیاوازیی بۆچوونو نەزەر پێش بڕیاردان ئازادە.

بۆیە پێکـهێنانی هاوئاهـەنگی لـە نێـو جـەمعێکی ئـاوادا، ئـەرکێکی گرنگـی بەرپرسێکی مودیـــرە. پێکـهێنانی هاوئاهـەنگیش هونـەری تایبـەتی خـۆی هەیـەو خەلاقییەتو ئبتکاری دەوێ بۆ نموونە لـە کۆبوونـەوەکاندا بـەرپرس دەبـێ لـە سـەر مەسەلە دیاریکراوەکان داوا لە هاوڕێیانی خۆی بکات کە نەزەری خۆیان بڵێن، پاشان کە ئەوان نەزەری خۆیان گوت جا ئەوجار بەرپرس نەزەری خۆی بـداتو جەمعبـەندیی نەزەرەکان بکاتو لێکیان بداتەوەو لە یەکتریان نزیك بکاتەوەو لـە ئاکـامدا بیانکاتـە یەك نەزەر بە چەشنێك کە ئەو نەزەرە بۆ هەموویان قبووڵ بێ. بەڵام هاوئاهەنگی بەو مانایە نیە کە بەرپرس شتێك بڵێو باقیی هاوکارەکانی بێ‌ئەوەی ئیجازەی دەربڕینـی نەزەری خۆیان هـەبێ، قبووڵـی بکـەنو قسـە نەکـەن. ئـەوە شـێوە مودیرییـەتێکی دیکتاتۆرانەیە کە لەگەڵ رۆحی دێموکراسـی‌دا ناتـەبایی هەیـەو لـە حـیزبی ئێمـەدا

کتێبخانەی دیجیتاڵی
www.rabari.org

جێگای نابێتەوە. دیارە بۆ پێکهێنانی ئەو هاوئاهەنگی‌یە دابەشکردنی کار بە شێوەیەکی دەقیق پێویستە، هەرچەند لە حیزبی ئێمەدا مەسئوولییەت هەم جەمعی‌یەو هەم فەردی‌یە. فەردی‌یە بۆ ئەوەی ئەگەر کارێك بەڕێوە نەچوو بەرپرسەکەی دیار بێ. چونکە ئەگەر وا نەبێ عامیلی هیچ کەمکاری‌و هەڵەیەك دیار نابێ. ئەگەر وای دانێین لە کۆمیتە شارستانێکدا ئەرکێك دیاری بکرێ، بەڵام ئەو کەسە دیاری نەکرێ کە ئەرکەکە بەڕێوە دەبا، حەتمەن کارەکە بەڕێوە ناچێ، چونکە کەس خۆی بە بەرپرسی بەڕێوەبردنی ئەرکەکە نازانێ. لە لایەکی دیکەشەوە بەرپرسایەتی جەمعی‌یە. چونکە لە حیزبی ئێمەدا هەر فەردێك لە نێو ئۆرگانێکدا کار دەکات، تاوانی ئۆرگانەکە دەبێتە ئەوە کە بۆ جێبەجێ کردنی ئەرکەکە فەردێکی شایستەی هەڵنەبژاردوەو هەروەها بەڕێوەچوون‌و بەڕێوەبردنی ئەرکەکەشی کۆنترۆڵ نەکردوە. بۆیە دەبێ دابەشکردنی ئەرك بە وردی‌و بە روونی لە لایەن ئۆرگانەوە دیاری بکرێ‌و عادلانەش بێ. وا نەبێ کەسێك لە ئۆرگانێکدا بێکار بێ‌و ئەوی دیکەش لە رۆژدا چەندین سەعات کار بکا. هەردووك لای ئەو مەسەلەیە خراپە. ئەوەی زۆر کار دەکا فەرسوودە دەبێ، دیقەتی کەمتر دەبێ، کارەکان بە چاکی بەڕێوە نابا، ئەوەی دیکەش چونکە کار ناکا، هیچ فێر نابێ، تەمبەڵ بار دێ‌و بە نیسبەتی مەسایل بەرەبەرە بێ‌تەفاوەت دەبێ. بەداخەوە لە حیزبی ئێمەدا کەمکاری هەر ماوەو ئەوەش گیروگرفتێکی زۆری بۆ خولقاندوین. بۆیە ئەرکێکی گرنگی مودیری ئۆرگانەکان لابردنی کەمکاریە لە نێو ئۆرگانە حیزبی‌یەکاندا. ئەوەش بە هۆی تەقسیمی کاری عادلانەوە دەکرێ.

ج: خەلاقییەت:

راستە کە مودیر بۆ جێبەجێ‌کردنی کارەکانی خۆی دەبێ تەرح دابنێ‌و بە گوێرەی تەرحەکە ئیقدام بکات. بەڵام ئەوانەی تەرحەکە بەڕێوە دەبەن مۆرەی ماشێن نین کە هەموو شتێکیان بۆ دیاری بکرێ‌و وەك ماشێن کاربکەن. کادری ئێمە هەموو وردەکاری‌یەکانی تێکۆشانی رۆژانەی لە سەرەوەڕا بۆ دیاری ناکرێ، چونکە ئینسانێکی موستەقیلە، دەبێ فکر بکاتەوە، خەلاقییەت‌و لێوەشاوەیی خۆی وەگەڕ بخا. ئیبتکار بنوێنێ‌و کارەکانی لە چوارچێوەی بڕیارەکانی ئۆرگانی خۆیدا جێبەجێ بکات.

دیاریکردنی ئەرکێك بۆ هاورێییەك بە هەموو وردەکاری‌یەکانی‌یەوە نە دەکریێو نە بەکەڵکە. چونکە حیزبی ئێمە وەك حیزبێکی شۆڕشگێڕ سەروکاری لەگەڵ سیاسەتو کۆمەڵو مرۆڤە. هەرکام لەوانەش سابیت نین‌و گۆڕانیان بەسەردا دێ. لێرەدایە کە دەبێ کادری حیزبی خەلاقییەتو ئیبتکاری هەبێو فێر ببێ. ئەگەر وا نەبێو هەر چاوەڕوان بێ یەکێك پێی بڵێ وا بکەو وا مەکەو ئەو کارەی بەو شێوەیە بکە، ئەودەم کادری حیزبی بۆ بەڕێوەبردنی ئەرکەکانی زەحمەت ناکێشێ بۆ ئەوەی فیکر بکاتەوە، لە ئاکامدا خەلاقییەتی نابێو پەروەردەش نابێ.

د ـ کەڵك وەرگرتن لە ئەزموونی حیزبو ڕێکخراوەکانی دیکە:

لە راستی‌دا لەو بارەوە لە پاشین‌و زۆرجار نەك هەر لە ئەزموونی حیزبو ڕێکخراوەکانی دیکە کەڵك وەرناگرین، بەڵکوو تاقیکردنەوەکانی خۆشمان بە گرینگ نازانین‌و دەیانخەینە پشت گوێ. بەشێکی زۆری کارەکانمان لەوە دەست پێ دەکەن، زۆر فەرماندەی نیزامیمان هەیە کە چەندین جار بەهۆی مەرەخەسی‌دان بە پێشمەرگە لە نێوخۆی وڵاتدا، پێشمەرگەکەی لەدەست داوە، بەڵام دیسان هەر دووپاتی دەکاتەوە.

ئێمە دە ساڵە لەگەڵ کۆماری ئیسلامی بەربەرەکانیێ دەکەین‌و هەزاران کەس لە باشترین هاورێیانی خۆمان لەو بەربەرەکانیێ‌یەدا لەدەست داوەو لە بەرامبەردا هەزاران ئەزموونی بەنرخمان وەدەست هێناوە کە دەبێ کەڵکیان لیێ وەرگرین. بۆ ئەوەی باشتر کەڵکیان لیێ وەربگرین، پێویستە ئەو ئەزموونانە لە جێگایەك وەك کۆمیسیونی سیاسی- نیزامی کۆ بکرێنەوەو پاشان بکرێنە ڕێنوێنی‌و بدرێنەوە بە ئۆرگانەکان بۆ ئەوەی زیاتر فێر بن‌و مودیرییەتەکەیان بەهێزتر بکەن. تەجروبەکردنەوەی تەجروبەکراوەکان کارێکی غەڵەتە. ئێستا وەختی ئەوە هاتوە کە لە تاقیکردنەوەکانی رابردووی چل‌و سێ ساڵەی تێکۆشانی سیاسی‌و تەشکیلاتی‌و نیزامیی حیزبی خۆمان بە باشترین شێوە کەڵك وەرگرین‌و هەمیشە ئەوە نەبین کە لە سفرەوە دەست پێ بکەین.

و- تێکەڵاوکردنی ئەرکی گرینگو ناگرینگ:

یەکێکی دیکە لە خاڵە لاوازەکانی شێوەی مودیرییەتی هاورێیانی بەرپرس ئەوەیە کە جیاوازی لە نێوان ئەرکی گرینگو ناگرینگ دانانێن. تەنانەت هێندێك جار

ئەوەندە لە وردەکاریو جوزئیاتدا نقوم دەبن کە ئەرکە گرنگەکانیان لەبیر دەچنــەوە. ئیستلاحێك هەیە بۆ ئەو کەسانەی ئەو شێوە کارە دەکەن، ئەویش ئەوەیە کە دەڵێــن: "دارێك بەرچاوی دەگرێ دارستانێك نابینێ." زۆر جار بینراوە کە بەرپرسێك لە نێوان ئەرکی گرنگو ئەرکی لاوەکیدا فەرق دانانێ. لە هەر رۆژێكو لە هەر شەرایتێكدا بۆ هەر ئۆرگانو بەرپرسێکی حیزبی ئەرکی گەورە هەیەو ئەرکی بچووکیش هەیە. ئەرکی گرنگ هەیەو ئەرکی گرنگتر هەیەو ئەرکی هەرە گرنگ هەیە. ئەسڵ ئەوەیە کە دەبێ هەمیشە ئەرکی هەرەگرنگ لە دەستووری کاری خۆماندا دابنێین بۆ جێبەجێ کــردن. هەر کات ئەرکە لاوەکیو بچووکەکە بوو بە کۆسپ لە سەر رێگــای جێبــەجێ کردنــی ئەرکە گرنگەکە دەبێ دەستبەجێ ئەرکە بچووکەکە وەلا بنێین. واتە دەبێ واز لە شتی بچووك بێنین بۆ شتی گەورە. دیارە ئەوە بەو مانایە نیە کە دەبــێ شــتی چــووك وەلا نێین، چونکە شتی چووکیش گرنگو لە جێگای خۆیدا ئەهەمییەتی هەیــە. گرینــگ ئەوەیە کە ئەگەر لە نێوان ئەرکی بچووكو ئەرکی گەورەدا ناتەبایی دروست بوو، دەبێ شتە چووکەکە فیدای ئەرکە گەورەکە بکەین. زۆرجــار دێتــە پێــش کــە بەرپرســێکی حیزبی بۆ جێبەجێکردنی ئەرکێکی گرنگ زەحمەتێکی زۆری کێشاوە، بەڵام لە ناکاورا کارێکی بچووك بەخۆیەوە مەشغوولی دەکاتو ئەرکە گرنگەکەی لەبیر دەباتــەوە. لــە ئاکامدا هەموو زەحمەتەکەی بــە فــیڕۆ داوەو زەرەرێکــی زۆریــش وەحــیزب دەکــەوێ. بەرپرسانی حیزبی لە حیزبی ئێمەدا ئەرکی گەورەیان لە سەر شانە، بۆیــە نابــێ کــارە بچووکەکان ببنە هۆی ئەوەی ئەو هاورێیانە ئەرکە گرنگەکانیان لە بیر بچێتەوە.

هەروەك باس کرا مەبەست ئەوە نیە کە کاری بچووك بە هێنــد نــەگرین. بــەڵکوو مەبەست ئەوەیە ئەو چەشنە ئەرکانە بە کەسانی دیکە بسپێرین یان لانیکــەم ئــەرکی گرنگ بە قوربانی وردەکاری نەکەین. ئەو ئەســڵە دەبــێ وەك ئەســڵێکی گرینــگ لــە کاری مودیرییەتدا بخرێتە بەرچاو.

ع: ئامووزش:

مەسەلەیەکی دیکە کە لە حیزبی ئێمەدا زۆر باسی لە سەر دەکرێ ئامووزشە. کە وەك ئەرکێکی گرینگ دەکەوێتــە سەرشــانی هــەموو هاورێیــانی حــیزبی بەتایبــەت بەرپرسەکان. زۆر کەس لە هاورێیانی حــیزبی ئێمــە ئــامووزش لــەوەدا دەبینــن کــە کلاسێك دابنرێو نەفەرێك دەرس بڵێتەوەو باقی دیکە گوێی لێ بگرن ـ دیــارە ئــەوە

نەوعیٚ ئامووزشە ـ بەلاٚم ئەو چەشنە ئامووزشــە تـەنیا کـاتێك کـەڵکی دەبـیٚ کـە بەشدارانی کلاس هان بدات بۆ خوێندنەوەی زیاتر. ئـــەگینا تـەنیا بەشـدار بــوون لــە کلاسێكو دوو کلاس شوێنێکی ئەوتۆ لە سەر چوونەسەری رادەی زانیاریی هاوڕێیـانی حیزبی دانانیٚ. ئامووزش بۆ فەردی مەسئوولی حیزبی، خودئامووزی‌یـــە بــە شــێوەی فەردی. ئێمە هاوڕێیی بەرپرسی وامان هەیە کە بیٚ بەشداربوون لە کلاسێكدا، بۆخـۆی هەم لە باری سیاسی‌و هەم لە باری ئیدارەکردنی ئۆرگانی خـۆی زۆر شـت فـێر بـوە. زۆربەی کادرەکانی ئێمە کە لە ئاستی سەرەوەی حیزبدا کار دەکەن هەر بەم شـێوەیە پیٚ گەیشتوون. خودئـاموزی فـەردی بریتی‌یـە لــە خوێندنـەوەی کتێـب، رۆژنامـە، گویٚگرتن لە رادیۆو... .

ئەگەر هاوڕێیی ئێمە دەیەویٚ فێر بیٚ، دەبیٚ هەمیشەو بــەدایم خـۆی فـێر بکـات. ئاستی زانستی سیاسی‌و کۆمەلاٚیـــەتی‌و فەرهــەنگیی خـۆی بەرێتـە سـەر، زەحمـەت بکێشیٚ بۆ ئەوەی زیاتر فێر بیٚ. بێگومـــان هــەر بــەو ئــەندازە کــە رادەی زانیـاری‌و فێربوونی هاوڕێیی بەرپرس بچێتە سـەر، بــەو ئـەندازەش مودیرییـەتی ئـەو هاوڕێیـە بەهێزترو سەرکەوتووتر دەبیٚ. ئێستاش کەم نین ئەو بەرپرسانەی کە خوێندنەوەیان پیٚ گاڵتەیە. ئەوە لە کاتێك دایە کە بەشـێکی زۆری کـاتی خۆیـان بـە بێکـاری بەسـەر دەبەن. ناخوێننەوەو گویٚ لە رادیۆ ناگرن‌و لە ئاکامدا رادەی زانیارییان ناچێتە ســـەرو مودیرییەتیان هەر لاواز دەبیٚ. هیواداریـــن هــەموو بەرپرسـانی حـیزبی موتالەعــەو فێربوون وەك ئەرکێکی گرینگی حیزبی چاو لیٚ بکەن، رۆژبــەرۆژ لــەم بـوارەدا بچنـە پێش. ئەوەشمان دەبیٚ لەبیر بیٚ کە لە پێڕەوی نێوخۆی حیزبدا هــاتوە کــە یــەکیٚ لــە ئەرکە گرنگەکانی ئەندامی حیزب بریتی‌یە لە بردنەسەری رادەی زانیاریی خۆی.

غ- هەڵبژاردنی هاوکار:

کاتیٚ بەرپرسایەتی دەدریٚ بە هاوڕێیەك هەر چەند ئۆرگانی سەریٚ نەزەر لــە سـەر هاوکارەکانی ئەو بەرپرسە دەدات، بەلاٚم لە راستی‌دا رێگاش دەدات کە ئەو بەرپرســە بۆخۆی لە هەڵبژاردنی هاوکارەکانی‌دا نەزەر بدات. لە حیزبی ئێمەدا بــۆ هــەڵبژاردنی هاوکار، معیــاری حـیزبی هەیـە. کـە بریتی‌یـە لـەوەی کـە ئایـا کـادرێکی باشـە، بەتەجروبەیە، لەو کارەی خۆیدا شــارەزایی هەیـە، پسـپۆڕە، وەفـادارە بـە حـیزبو دڵسۆزە؟

ئایا تایبەتمەندییەكانی كادرێكی باشی حیزبی تێدایە؟ ئەوانە معیاری حیزبین بۆ هەڵبژاردنی كادر نەك خزمبازیو ناوچەگەراییو باندبازیو دەستەبازیو... دانانی فەرقو جیاوازی لە نێو هاوكاراندا، واتە بێبەڵگە زیز بوون لە هێندێكیانو لە هەمان كاتدا ئمتیازدان بە هێندێكیان. ئەوەش گیروگرفت لە كاری بەرپرسی ئۆرگانەكاندا دێنێتە پێشو درەنگیش چارەسەر دەكرێ.

خ ـ شێوەی هەڵسوكەوت كردن لەگەڵ ئۆرگانەكانی سەرەوەترو ئۆرگانو ئەفرادی خوارەوە:

ئەوەش ئەسڵێكی گرنگی دیكەی مودیرییەتە كە بەرپرسی حیزبی دەبێ بزانێ چۆن هەڵسوكەوت لەگەڵ ئەفرادی سەرەوەو ئۆرگانی سەرەوە بكاتو لە هەمان كاتدا بشزانێت كە چۆن بەرخورد لەگەڵ ئەفرادو ئۆرگانەكانی خوارەوە بكات. شێوەی ئوسووڵی ئەوەیە كە نابێ بە تەحەكومو دەستووردانو توندوتیژیو كوێخایانە رەفتار لەگەڵ ئۆرگانەكانی خوارەوەدا بكەینو لەگەڵ ئۆرگانەكانی سەرەوەش نابێ رەفتارمان چاپلووسیو تەمەلوقو پێداهەڵگوتن بێ. رەفتاری ئێمە دەبێ رەفتارێكی ئوسووڵیو حیزبیانە بێ، لەگەڵ خوارەوەو بە نەرمو هێدیو ئوسووڵی رەفتار بكەینو لەگەڵ سەرەوەش بە رێزو ئیحترامەوەرەفتار بكەین، ئیحترام دەبێ هەبێ، بەلاَم ئیحترام چاپلووسی نیە. ئیحترام سەداقەتی تێدایە، رەخنەشی تێدایە.

جیا لەوانە كە باسمان كردن، زۆر شتی دیكەش لە كاری مودیرییەتدا گرنگە. ئەگەر لە ئۆرگانێكدا هەڵەیەك رووی داوەو بەرپرسی ئەو هەڵەیە مەعلووم نیە، بەرپرسی ئۆرگانەكە دەبێ مەسئوولییەتی ئەو هەڵەیە وەئەستۆی خۆی بگرێو لە هەمان كاتدا ئەو كەسەی هەڵەكەی كردوە بیدۆزێتەوەو رێنوێنی بكا، یان لانیكەم بلێ كە هەڵەكە ئێمە، واتە هەمووومان كردوومانەو ئەگەر ئۆرگانێك كارێكی باشی كردوە، بەرپرسەكە نابێ بلێ من كردوومە، بەڵكوو دەبێ بلێ ئێمە كردوومانە. ئەو شێوە رەفتارە لە لایەك دەبێتە هۆی ئەوەی كە بەرپرسەكە حورمەتو رێزی هاوكارانی بۆ لای خۆی رابكێشێ. بەلاَم ئەگەر بە پێچەوانەوە هەموو كارە باشەكان بكاتە هی خۆیو هەڵەكان بكاتە هی هاوكارەكانی، ئەوە فاسیلەیەك لە بەینی خۆیو هاوكارەكانیدا پێك دێنێ.

كتێبخانەی دیجیتاڵی
www.rabari.org

ف ـ ڕەخنە لەخۆ گرتن:

هەروەها ڕەخنە لەخۆگرتنیش لە هەڵسووڕاندنی کاری حیزبیدا زۆر گرنگە. دیارە مەبەست لە ڕەخنەگرتن دەبێ چوونەپێشی کاری حیزبی بێو لە خزمەتی ئیسلاحی هاوڕێیانی حیزبیدا بێ، شێوەی ڕەخنەگرتنیش بۆخۆی گرنگە، ڕەخنە دەبێ بە شێوەیەکی زۆر نەرم بەڵام زۆر سەریحو بێ پێچو پەنا بگوترێ، دەنا تەرەف وەك جنێو وەری دەگرێو شوێنی باشیشی لە سەر دانانێ. باشتر ئەوەیە کە ڕەخنە بە شێوەی فەردی باس بکرێ. مەبەست ئەوەیە کە ئەگەر هاوڕێیەك ڕەخنەیەکی لە سەرە لە پێشدا بە شێوەی خسووسی بانگی بکەینو پێی بڵێین ئەوە باشترە نەك لە نێو جەمعێکدا پێی بڵێین. دیارە ئەگەر ئەو هاوڕێیە دوای چەند جار ڕەخنەلێگرتن لە حاڵەتی خسووسیدا، وازی لە هەڵەکەی خۆی نەهێنا، ئەودەم لە کۆبوونەوەی حیزبیدا ڕەخنەی لێ بگیرێ، ئیشکالی نیە.

یەکێك لە تایبەتمەندییەکانی بەرپرسێکی باشو مودیریش ئەوەیە کە ئەگەر هەڵەی هاوکارەکەی زۆر گەورە نیە، ئیدی پێویست ناکا لە هەموو جێگایەك هەڵەکەی باس بکات، بەڵکوو دەبێ ڕازدار بێ بۆ ئەوەی هاوکارەکانی ئیعتمادی پێ بکەنو دڵنیا بن کە ڕازدارەو ئەگەر قسەی دڵی خۆشیان لە لای ناوبراو باس بکەن بە نهێنی دەمێنێتەوە.

ق ـ قاتعییەتو نەرمش:

ئەو دوو تایبەتمەندییە بۆ فەردێکی مودیر پێویستن. زۆرجار وا دێتە بەرچاو کە قاتعییەت بە مانای توندوتیژیو تووڕەبوونەو نەرمش بەپێچەوانەی ئەوەیە. بەڵام مرۆڤ دەتوانێ هەر لەو حاڵەدا کە زۆر ڕووخۆشو لەسەرەخۆیە قاتعییەتی هەبێو هەروەها لەو حاڵەدا کە زۆر تووڕەیە سازشکاریش بێ.

کەوابوو قاتعییەتو تووڕەبوون یەك شت نین، قاتعییەت لە ڕاستیدا بە مانای نەرمشو لەسەرەخۆییە، بەڵام بێ لادان لە ئوسووڵ. یان بە شێوەیەکیتر بڵێین ئەوپەڕی نەرمش، بێ لادان لە ئوسووڵ. کەوابوو فەردێکی مودیر ئەگەر قاتع بێ دەبێ نەرمشی هەبێ، بەڵام لە ئوسووڵ لانەدا، لە سیاسەتیشدا هەروایە. ئێمە دەکرێ لەگەڵ تەرەفی خۆمان بسازێین (سازش بکەین) بێ ئەوەی سازشکار بین.

کتێبخانەی دیجیتاڵی
www.rabari.org

ئەگەر بەرپرسی دوو کومیتەی شارستان کە لە سەر مەسەلەیەکی حیزبی ناکۆکییان لە نێواندایە، بەیەکەوە دابنیشنو ئەوەندە باس بکەن کە بە نەتیجەی هاوبەش بگەن، دەڵێین پێکەوە سازاون. کەوابوو سازش باشەو مەشرووعە. سازشکاری ئەوەیە کە هیچ ئوسوولو پرنسیپێك لە بەرچاو نەگرینو ئامانجێکی دیاریکراو تەعقیب نەکەینو بە حاڵەتێکی بێتەفاوەتی‌یەوە لەگەڵ هەموو لایەك رێك بکەوین. ئەوە سازشکاری‌یەو زۆر خراپە. بۆیە ئەگەر حیزبی دێموکرات حیزبێکی سازشکار بێ بەو مانایەی کە گوتمان، ئەوە نە شۆڕشگێڕەو نە پێشکەوتوە. چونکە بەم چەشنە زۆر بە ئاسانی واز لە مافی گەل دێنێو سازشکاری‌یەکەی بۆ دەبێتە هەدەف. بەڵام لە لای ئێمە سازش وەسیلەیە بۆ گەیشتن بەو هەدەفانەی کە لە بەرنامەدا دیاری کراون.

کەسانی وا هەن کە ئوسووڵی حیزبی دەخەنە ژێر پێ. بە حاڵەتێکی بێتەفاوەتیەوە دەڵێن (قەیدی ناکا) جا چیە چ دەبێ؟ بەم چەشنە تەوجیهە غەڵەتانە زەمینە ئامادە دەکرێ بۆ لە ژێرپێنانی ئوسووڵی دیکە. بەم چەشنە وردە وردە بۆ ئەم کەسانە ئوسووڵێك نامێنێ کە بیپارێزن تا بێئوسووڵی جێگای ئوسووڵەکان دەگرێتەوە کە لە مودیرییەتی حیزبی‌دا ئەم چەشنە بیرکردنەوانە زۆر پڕمەترسین.

لەگەڵ باسی قاتعییەتو نەرمش، سەبرو حەوسەڵەش دێتەوە بیر، ئەوەی پێی دەڵێن (بردباری انقلابی). ئەم سەبرو حەوسەلەیە لە سیاسەتدا بریتی‌یە لە رۆیشتن تا ئاخرین خەتو لە کاری رۆژانەش‌دا ئەسڵێکی گرنگە. ئەگەر شۆڕشگێڕ بوردباریی ئینقلابیی نەبێ زوو ماندوو دەبێو لە نیوەی رێگادا شۆڕش بەجێ دێڵێ. قسەیەکی جوان هەیە "شۆڕش لە نیوەی رێگادا ماوەتەوە، چونکە شۆڕشگێڕەکان حەوسەلەیان نەبوەو ماندوو بوونو بەجێیان هێشتوە". دیارە بەرپرسێکی مودیر دەبێ بۆ هەموو ئەو تایبەتمەندییانە لە پێش‌دا بۆخۆی نموونە بێ، دەنا قسەو رەخنەکانی لە سەر هاوکارانی هیچ شوێنێك دانانێ. ئەگەر بەرپرسێك بۆخۆی نموونەی نەزم نەبێ ناتوانێ لە هاوکارەکانی داوای نەزم بکا.

هەموو ئەو ئوسوولانە بۆ بەرپرسێکی مودیری حیزبی پێویستنو دەبێ رەعایەت بکرێن، چونکە لە حیزبی ئێمەدا ئازادیی دەربڕینی نەزەرو بیروباوەڕ هەیە. کە واتە دەبێ ئەو ئوسووڵە دێموکراتیکانەش بپارێزین. چونکە ئەگەر کەسێك لە حیزبی ئێمەدا هەست بە بەرپرسایەتی نەکاتو لە بەرامبەر ویژدانی خۆی‌دا هەست بە

مەسئوولییەت نەکات، عامیلی فشاری ئەوتۆمان نیە کە ئەو کەسە وادار بکـات بـە پاراستنی ئوسووڵ.

دیارە ئەو ئەسڵانەی کە باسمان کردن خاریج لە مودیرییەتێکن کە لــە بنکەیـەکی ئابووری یان ئیدارەیەکی دەوڵەتیدا بەڕێوە دەچـن، زیـاتر پێوەندییـان بـە حـیزبێکی شۆڕشـگێڕو دێموکراتــەوە هەیـە. لـــە هێندێـــك وڵاتـــی پێشـــکەوتوودا هەســـتی بەرپرسایەتیکردنو کارکردنو ئینزیبات وەك حاڵەتێکی سروشتیی لیٚهاتوە. فەرد بـۆ خۆی بەرپرسی خۆیەتیو کاری خۆی دەکاتو نـەزمو دیسـپلینێکی تـەواو دیـاریکراو رەعایەت دەکات. ئێمەش ئەگەر هەست بە بەرپرسـایەتی بکـەینو ویژدانـی خۆمـان هانمان بدات، راندومانی کارمان زۆر لەوە زیاتر دەبێ کە ئێستا هەمانە.

کتێبخانەی دیجیتاڵی
www.rabari.org

فەسڵی پێنجەم:

دروشمی بنەڕەتیی حیزبەکەمان

کتێبخانەی دیجیتاڵی
www.rabari.org

باسێك سەبارەت بە دروشمی بنەڕەتیی حیزبەکەمان

(دێموکراسی بۆ ئێرانو خودموختاری بۆ کوردستان)*

هەر وەك دەزانن دروشمی هەرە ئەساسیی حیزبی ئێمە، "دێموکراسی بۆ ئێرانو خودموختاری بۆ کوردستان"ە. ئەو دروشمە بە هەڵکەوت یان بە تەسادوف هەڵنەبژێراوە. ئەو دروشمە پاش لێکۆڵینەوەیەکی دوورو درێژ هەڵبژێراوە ئەمن لە سەر دێموکراسی نامەوی زۆر قسە بکەم. بەلاٌم هەر ئەوەندە دەڵێم کە دێموکراسیمان لە پێشەوە داناوە هۆی ئەوەیە کە هەم پێوندی بە ئێرانەوە هەیە کە گشتیترە، بەرینترە لە کوردستانو هەم هاتوینە سەر ئەو بڕوایە کە بە بێ دێموکراسیی راستەقینە، تەنانەت ئەگەر ئێمە خودموختاریشمان دەست کەوێ، ئەو خودموختارییە زامنێکی دیکەی نیە.

لە واقێعدا پاش وەرگرتنی خودموختاری، زامنی خودموختاریی ئێمە دوو عامیلە:

یەکێکیان پشتیوانیی خەڵکی کوردستانو چەکی پێشمەرگە، دووهەمیان ئەگەر رۆژێك قەرار بێ چەك دابنێین دەبێ ئەو دێموکراسییە زامن بێ کە لە ئێراندا جێگیر بووە. دێموکراسییەکی ئەوتۆ کە گەڕانەوەی دیکتاتوری تێدا نەبێ. دیارە ئەو وەختەش ئێمە چەك دادەنێین کە زانیمان دێموکراسی تەواو سەقامگیر بووە. بەلاٌم تا ئەو وەختە ریگەیەکی دیکەمان نیە دەبێ چەکمان بەدەستەوە بێ. دێموکراسیمان بۆیە دەوێ، چونکە هەم خودموختارییەکەمان دەپارێزیو هەم خۆمان حیزبێکی

کتێبخانەی دیجیتاڵی
www.rabari.org

دێموکراتین‌و ئیمانێکی قووڵمان بە دێموکراسی هەیە. لایەنگری ئەوەین کە خەڵك بە تەواوی لە دێموکراسی‌دا بژین، هەموو ئازادییە دێموکراتییەکان لە ئێراندا دابین بکرێن‌و ڕێژیمێکی سیاسیی پلورالیستیی چەندحیزبی یان فرەحیزبی هەبێ.

ئێمە بەش بەحاڵی خۆمان موخالیفی هەموو شێوە دیکتاتورییەکین. کەوابوو دێموکراسی بۆ ئێمە وەك حیزبێکی دێموکرات هەدەفە. حیزبێکی دێموکراتین بۆ ئازادی یانێ بۆ ئازادیی هەموو گەلانی ئێران تێدەکۆشین‌و دەمانەوی ئەو ئازادییەش بپارێزین‌و تەنانەت پاش وەرگرتنی خودموختارییش ئەو دێموکراسییە لە بەشەکانی دیکەی ئێران زامنێکە بۆ خودموختاریی ئەو گەلانە. بۆ ئەوەی کە کەسێك پەیدا نەبێ دیکتاتوری دابمەزرێنێ. لە واقیعدا خودموختارییەکەمان لەبەین بەرێ، ئەوە بە کورتی لە سەر دێموکراسی.

بەڵام بەشی دووهەمی دروشمی ئێمە کە پێوەندی بە کوردستانی ئێرانەوە هەیە، "خودموختاری"یە. ئێوە دەزانن کە لە سەر دروشمی خودموختاری باس زۆر کراوە، زۆر هێز هەبووە کە پێشتر خودموختاری قبوول نەبووەو تەنانەت بە دروشمێکی بورژوازییان داناوە، بەڵام ئێستا قبووڵیانە.

ئێمە وەك خۆمان لە پێشدا با بزانین خودموختاری بە چی دەڵێین. هەر لە سەرەتای بەرنامەکەماندا هاتوە کە گەلی کورد لە کوردستانی ئێران مافی دانانی چارەنووسی خۆی هەیە. ئەوە بیروڕای ئێمەیەو ئەو حەقە حەقێکی بێ ئەملاو ئەولایە. لە سەرتای بەرنامەکەماندا ئەوە نووسراوە. مافی چارەنووس موحتەوا (نێوەڕۆك)ە، لە هەر پەدیدەیەکدا موحتەوا هەیەو شکڵی ئەو موحتەوایەش هەیە. بۆ نموونە لە بەرنامەو پێڕەوی حیزبەکەماندا: بەرنامە موحتەوای حیزبی ئێمە دیاری دەکاو پێڕەوی نێوخۆ شکڵی ئەو موحتەوایەیە. پێڕەو شێوەی بەڕێوەچوونی کاری نێو حیزب دیاری دەکا. لە مەسەلەی شوعارەکەماندا هەر ئەوەیە. مافی چارەنووس کە داوای دەکەین. موحتەوایە بەڵام ئەو مافی چارەنووسە دەکرێ بە چەند شێوە جێبەجێ بکرێ.

یەکەم شێوە کە لە هەمووان بەرچاوترەو زۆر کەس دەیزانێ‌و لە زۆر جێگاشدا جێبەجێ بووە، سەربەخۆیی‌یە. گەلێك مافی چارەنووسی خۆی داوا دەکا تا ڕادەی

جیابوونەوە پێکـهێنانی حکوومـەتێکی سـەربەخۆ (مسـتقل). کـەوابوو (اسـتقلال) شێوەیەکە لە دانانی مافی چارەنووس.

شکڵی دووهەم؛ فێدراڵیزم یان فێدراتیوە، لە زۆر ولاّتاندا کە چەند میللییەتین یان فرەگەلینو چەند میللییەتیان تێدا هەیـە، دیـاریکردنی مـافی چـارەنووس لـەوێ بـە شێوەی فێدارالیزم چارەسـەر کـراوە. بـۆ نموونـە لـە یوگۆسـلاڤی خـودی یەکیـەتیی سۆڤییەتو تا رادەیەك هێندوستان، یان زۆر دەوڵـەتی دیکـەش دەتوانـین ناوبـەرین. مافی دانانی چارەنووس بەو شیوەیە دەبێ کە میللەتەکە جیا نابێتەوە لـە نێـو یـەك دەوڵەتدا لە یەك ولاّتدا دەمێنێتەوە. بەلاّم جمهووریی خۆی هەیەو ئەو جمهوورییانە پێکەوە جمهوورییەکی فێدراتیو پێكدێنن. ئەوە شێوەی فێدراتیو یان فێدراڵییە، ئـەوە شکلێکە لە جێبەجێ کردنی نێوەڕۆکی مافی دانانی چارەنووسدا.

شکڵی سێهەم؛ دیاریکردنی چارەنووس، بە شێوەی خودموختارییە. خودموختـاری وەختێك دێتە گۆڕێ کە بە گشتی ئەو گەلـە نەیهـەوێ جـودا بێتـەوە، یـانێ واز لـە سەربەخۆیی بێنێ. نەشیهەوێ یان بارودۆخی ولاّت بۆ فێدراڵی لـەبار نـەبێ. زۆرجـار خودموختاری لەو ولاّتانەدا دێتە گۆڕێ کە یەك نەتەوەی زۆرلێکراویـان هەیـە، یـەك میللەتی زۆرلێکراویان هەیە، داوای خودموختاری دەکاو لە چوارچێوەی ئەو ولاّتـەدا دەمێنێتەوە. چونکە مەسایلی تایبـەتی میللیـی خـۆی هەیـە، داوای خودموختـاری دەکا. دەبینین بۆ وێنە لە هێندێـك لـە جمهوورییـەکانی یەکیـەتیی سـۆڤییەتیدا لـە نێوخۆی جمهوورییـەکانیدا، ناوچـەی خودموختـاریش هەیـە. دەتوانـین لـە ولاّتـانی دیکەشدا نموونە بێنینەوە، وەك ئیسپانیاو هێندوستان. ئێسـتا ئیـدی خودموختـاری مەسەلەیەك نیە کە تازە بێ، لە زۆر جێگا پیـادە کـراوە لـەو جیگایـەی کـە چـەند میللییەتی زۆرلێکراو هەبن، مەسەلەکە زیاتر بەرەو فێدراڵـیزم دەڕوا. چونکـە چـەند میللەتی زۆرلێکراوی هەن. تەنیا لەو جێگایەی کـە یـەك نەتـەوەی زۆرلێکـرا هـەبێ داوای خودموختاری لە گۆڕێ دایە. ئەگەر گەلێك نەیهەوی جودا بێتەوە یـان بۆخـۆی نەیهەوێ، جارێ ئیمکانی نەبێ داوای فێداراتیو بکا، ئەوە داوای خودموختاری دەکا.

لێرەدا دێینە سەر کوردستانی خۆمـان. کـەوابوو پێشـەکی ئـەوە دەڵێـین ئەگـەر خودموختارییەکی راستەقینەمان دەست کەوت بەو مانایەیە کـە مـافی چـارەنووس،

کتێبخانەی دیجیتاڵی
www.rabari.org

یان حەقی چارەنووسی جێبەجێ کراوە. مەسەلە ئەوە نیە کە ئێمە نوێنەرێکمان لە ڕێکخراوی نەتەوەیەکگرتووەکاندا هەبێ. ئالاّی تایبەتی خۆمان هەبێ. دراوی تایبەتی خۆمان هەبێ. ئێستا ئەوە زۆر میللەت هەیانە بە تایبەت لە ئافریقا کە پێشتر (مستعمرە) بوونو ئێستا ئازاد کراون. بەلاّم هیچ هەست بەوە ناکەن مافی دانانی چارەنووسیان هەیە. مەبەستم ئەوەیە کە بوونی شکڵی ڕواڵەتیی سەربەخۆیی (استقلال)، مانای ئەوە نیە میللەتەکە مافی دانانی چارەنووسی دەست کەوتبێ. عەکسی ئەوەش ڕاستە. ئەگەر [میللەت] خودموختارییەکی ڕاستەقینەی هەبێ، بەڕاستی مافی دانانی چارەنووسی خۆی بە دەستەوە بێ، هیچ پێویست بەوە ناکا کە نوێنەری تایبەتی خۆی هەبێ، یان دراوی تایبەتی خۆی هەبێ. گرنگ ئەوەیە کە خەڵك هەست بەوە بکا کە حاکمە بە سەر چارەنووسی خۆیدا. ئەوە شتێکە کە ئێمە بە زەحمەت توانیومانە تا ئێستا بە زۆر سازمانی پێشکەوتووشی حاڵی بکەین. چونکە زۆر جار ئەوان مەسەلەکە دێننە سەر ئەوە کە بۆ وێنە کوردستان با ئاوەدان بکەینەوە، با خەڵکی کوردستان وەزعیان باش بێ، مەدرەسەی هەبێ، فەرهەنگی هەبێ، ئابوورییەکەی بچێتە پێش، جا ئەوە چی لەوە زیاتری دەوێ؟ خەڵکی کوردستان ئەوەی ناوێ، خەڵکی کوردستان کە ئێستا ئامادەیەو شەش ساڵە شەڕ دەکا، تەنیا بۆ ئەوە نیە کە ریگای ئاسن بکێشرێ، کارخانەی هەبێ، ئەوەی دەوێ کە بۆخۆی هەست بەوە بکا کە لە وڵاتەکەیدا بێجگە لە خۆی هیچ کەسێکی دیکە بە سەریدا حاکم نیە. ئەو لە پێش هەموو شتێكدا ئەوەی دەوێو ئەوە ئەساسە.

ئەگەر ئەوەی دەست بکەوێ، ئەوانی دیکە، بۆخۆی بەرەبەرە جێبەجێ دەکا. بەلاّم ئەگەر ئەوەی دەست نەکەوێ هەرچی لە باری ئابووریو فەرهەنگییەوە ئیعتباریشی بدرێتێ، هیچ نەتیجەیەکی ئەوتۆی نابێ. بە کردەوەش لە زۆر جێگا دیومانە ئێمە دەتوانین بۆخۆشمان نموونە بێنین. دیارە حکوومەتی جمهووریی ئیسلامی لە ڕۆژی ئەوەڵەوە دەڵێ قانوونی ئەساسی قبوول بکەن. ئەو پارەی ئێمە بۆ چەك خەرجی دەکەین لە کوردستان خەرجی عومرانو ئاوەدانی دەکەین. بەلاّم حاڵی نەبووە میللەتی ئێمە، میللەتێکی زۆرلێکراوە ئەو درەنگ حاڵی دەبێ ئەوەی کە ئێمە دەمانەوێ ئەوەیە کە ئەو زۆرلێکراوییە، ئەو ستەمە میللییە لە پێش هەمووانددا

لەبەین بچێ. کەنگێ لەبەین دەچێ، ئەو وەختە کە خەڵکەکە خۆی هەست بەوە بکا کە خۆی حاکم بە سەر وڵاتەکەی خۆی دایە. نە ژاندارمەی لە سەرەوە نە پاسداری لە سەرە، نە هیچ کەسێکی دیکەی لە سەرە. ئەوە بە نەزەری من ئەساسە. باشە کەوابوو لە مەسەلەی خودموختاری‌دا ئەو مەسەلەیە ئەساسە.

ئێستا ئێمە وەك حیزبی دێموکرات بۆ هاتووین خودموختاریمان هەڵبژاردوە.

با لە پێش‌دا ئێمە لە سەربەخۆیی‌یەوە دەست پێ بکەین. بۆ سەربەخۆیی‌مان هەڵنەبژاردوە؟ سەربەخۆیی (استقلال) دیارە مانای جیابوونەوەیە. با لە پێش‌دا ئەوە بڵێین ئێمە وەك حیزبی دێموکرات حەقی سەربەخۆیی بۆ هەموو میللەتێکی زۆرلێکراو لەم دنیایەدا قائیلین یانی حەقی جیابوونەوە، کەوابوو دەبێ ئەو حەقە بۆ خۆشمان قائیل بین. ئەگەر جودا نابینەوەو داوای جودایی ناکەین، دەلیلمان بۆ ئەوە هەیە، دەبێ ئەو دەلیلە باس بکەین. حەقی جودابوونەوە لەگەڵ جودابوونەوە دوو شتی جیاوازن. بۆ نموونە لە زۆر وڵاتاندا ماوەیەکی زۆر خەبات کراوە بۆ ئەوەی کە ژن حەقی تەلاقی هەبێ. ئایا کاتێ ژن حەقی تەلاقی دەدرێتێ مانای ئەوەیە کە دەبێ تەلاق وەرگرێ؟ مانای ئەوە نیە، بەڵام ئەو حەقەی دەبێ هەبێ کە ئەگەر رۆژێك ویستی لەم حەقە کەڵك وەرگرێ. میللەتی زۆرلێکراویش ئەگەر ویستی جیابێتەوە دەبێ حەقی ئەوەی هەبێ. بەڵام بوونی ئەو حەقەو داواکردنی دوو شتی جیاوازن. کەوابوو ئێمە ئەو حەقە بۆخۆمان قائیلین. بەڵام داوای ناکەین، چونکە نامانەوێ. بۆ نامانەوێ؟ چونکە خودموختاریمان پێ باشترە. سەربەخویی مانای جودابوونەوەیە، جودابوونەوە لە کوردستانی ئێستادا چەند باری هەیە. لە چەند سەتحدا ئەو مەسەلەیە موتالا بکەین. یەکێکیان مەسەلەی نێوخۆی خودی کوردستانە. یەکێکیان مەسەلەی رۆژهەڵاتی نێوەڕاستە. ئەو جێگایەی کە ئێمەی تێدا هەین. یەکێکیان لە چوارچێوەی میللەتان یان نێونەتەوەیی دایە. لە سێ ئاستدا دەبێ موتالا بکەین.

ئاستی یەکەم نێوخۆی کوردستانە: لە پێش‌دا بزانین داوای چی دەکەین. ئایا ئێمە داوای جودابوونەوە بۆ کوردستانی ئێران بکەین؟ یان داوای کوردستانی گەورە بکەین؟

ئەوە بۆخۆی جارێ دوو مەسەلەیە. ئەوە دەبێ حەل بکەین لە بەینی خۆماندا، چونکە مافی دانانی چارەنووس بۆ نەتەوەی کورد، یانێ هەموو کوردستان نە لە یەك

جودابوونەوەیە بەڵکوو بەپێچەوانە یەکگرتنەوەیە. مافی دانانی چارەنووس ئەگەر بۆ هەموو پارچەکانی کوردستان رۆژێك جێبەجێ بێ ئەوە بە مانای ئەوەیە کە پێکەوە یەك دەگرنەوە.

پێکەوە یەکگرتن مافی جودابوونەوە نیە، مافی یەکگرتنەوەیە جودابوونەوە لە میللەتەکانی دیکەیە. بەلاّم لە واقیعدا حەقی یەکگرتنەوە، حەتتا لە حەقی جودابوونەوە زیاترە. کەوابوو ئەو حەقەمان هەیە چونکە دابەشبوونی کوردستان لە واقیعدا دابەشبوونێکی "دەسکرد"ە. ئێستا ئەو وەزعە نەماوە. بەلاّم جاران کە تازە دابەشکرابوو، ئێستاش هەر شوێنەواری ماوە، دەبینین برایەك کەوتۆتە کوردستانی تورکیە، برایەك لە کوردستانی عێراقە یان لە کوردستانی ئێرانەو دابەشکراون یانێ خانەوادەیەك دابەشکراوە. کەوابوو ئەو دابەشبوونە "دەسکرد"ە، "سروشتی" نیە. ئەگەر چاو لە مێژووی میللەتی کورد بکەین، لە واقیعدا دابەشبوون پاش شەڕی چالّدران دەست پێدەکا. واتە ساڵی ١٥١٤ یانێ نزیکەی ٥٠٠ ساڵ لەمەوپێش. ئاخر دابەشبوونیشی پاش شەڕی یەکەمی جیهانی دەست پێدەکا کە دابەشبوونی یەکجارەکییە. لەودا ئیمپراتووریی عوسمانی تێکچوو. لە یەکەم دابەشبوونیدا کوردستان کەوتە بەر ئێرانو دەولّەتی عوسمانی. دەولّەتی عوسمانی کە تێك دەچێ کوردستانی عوسمانی دەبێتە سێ بەش. بەشێکی دەبێتە کوردستانی تورکیە، بەشێکی کوردستانی عێراقو بەشێکی دەبێتە ناوچەی کوردستانی سووریە. بەشێکی دیکەش دەکەوێتە خاکی سۆڤیەت. لە واقیعدا کوردستان لێك بلاّو دەبێ. کەوابوو ئەو دابەشبوونە بێ ئەوەی کە لە میللەتی کورد بپرسن ئەنجام دراوە. کەس پرسی بە کورد نەکردوە، یانی ئیمکانی ئەوە نەبووە کە میللەتی کورد خۆی بتوانی حەقی خۆی وەربگرێ. وەختی خۆی ئەو ژیانەی کە ئێستا هەیەتی بە دلّخوازی خۆی هەڵنەبژاردوە. لە پێشدا نەسلی پێشتر یان نەسڵەکانی پێشتر بۆیان داناوە کە لە دایك دەبێ ولاّتێكو جێگایەك دەبینی. نەسڵی ئێمەو میللەتی ئێمەش لە کوردستانی ئێراندا هاتوە حیزبی دێموکراتی دامەزراندوە، داوای حەقی خۆی دەکاو ئەو مەسەلەیەی لێك داوەتەوە.

لە پێشدا بزانین ئایا لە باری نێوخۆیی‌یەوە ئیمکـانی هەیـە؟ ئێمـە هـاتین داوای سـەربەخۆیی‌مان کـرد وەك وتمـان سـەربەخۆیی دوو بەشـی هەیـە. وای دابنـێین سەربەخۆیی‌مان بۆ کوردستانی ئێران دەوێ. داوا کردنی سەربەخۆیی بـۆ کوردسـتانی ئێران هەر نەبێ تێکدانی سنووری دەوڵەتێکـە وەك ئـێران. لـەو ناوچـە شـاخاوییەدا (کوردستانی ئێران)، حکوومەتیك دروست بکەی. ئەو وەختە کە حـیزبی دێموکـرات تازە دەستی پێ‌کردبوو تەواوی دانیشتووانی دەبوون بە دوو، سێ میلیۆن‌و ئێستا نزیك بە شەش، حەوت میلیۆنە. لەو ناوچە شاخاوییەدا کـە لـە بـاری سـامان (منـابع)ی ژێرزەمینییەوە جارێ نازانین چی تێدایە. جارێ هەتا ئێستا ئـەوەی تێـی‌دا هەیـە زۆر کەمەو لە باری ئابوورییەوە یەکجار زۆر فەقیرە، ناتوانێ لە باری ئابوورییەوە بۆخـۆی بژی. چونکە گوتمان هەر ئەوەمان ناوێ ناوێکمان ببێ (استقلال)ێکمـان هـەبێ. ئـەو خودموختارییەی کە داوای دەکەین، دەبێ بەموحتەواش بێ کە شتیکیش بەو میللەتە بدا. بەتایبەتی کە زۆربەی خەڵکی کوردستان لە زەحمەتکێشـانن. یـەکێك لـە بـارە گرنگـەکانی سیاسـەتەکانی حـیزبی دێموکـرات ئـەوە بـووە کـە دۆسـتە کۆنـەکانمان (کۆمەلە) لێی حاڵی نەبوون. ئەوڕۆکە حیزبی دێموکراتی کوردسـتانی ئـێران لـە دوو بەرەدا خەبات دەکا؛ هەم بۆ حەقی میللی‌و نەتەوەیی، هەم بـۆ حـەقی کۆمەلاَیـەتی‌و ئابووریی زەحمەتکێشان. هەر لەبەر ئەوەشە ئەو نفووزە گەورەیەی پـەیدا کـردوە. لـە تەجرەبەی کوردسـتانی عـێراق کـەڵکی وەرگرتـوە. لـە کوردسـتانی عـێراق حـیزبی شیوعیی عێراق هەیە، پارتی دێموکراتی کوردستانی عێراق هەیە. پارتی دێموکراتـی کوردستانی عێراق کاری بە داخوازە کۆمەلاَیەتییەکان نەبووە. حیزبی شـیوعی کـاری زۆر کەم بە داخوازە نەتەوەیی‌یەکان هەبووە. لە نتیجەدا هیـچ کامـەیان نـەیانتوانی هەموو مەسایلی میللیی میللەتی کورد بێننە گۆڕێ، بتوانن میللەتی کـورد بـۆ لای خۆیان رابکێشن. یەك بوو بە حیزبێکی ناسیۆنالیست، ئەوەی دیکـە هـەر مەسـەلەی چینایەتی هێنایە گۆڕێ، گرنگییەکی ئەوتۆی بە مەسەلەی میللی نـەداو لـە ئاکـامدا بوو بە حیزبێکی چکۆڵەو نفووزی خۆی لە دەست دا.

پێمان وا نەبێ ئەگەر خودموختاریمان وەرگرت، تەواوی ئەو شتانەی کە لـە دڵمـان دایە هەمووی جێبەجێ دەبێ. خودموختاری بۆ خەڵکی سادە بۆتە دروشمێك کە پێـی

وایە هەرچی ئارەزوویان هەیە کە خودموختاریمان وەرگرت چ ئارەزووی فەردی بێ، چ کۆمەڵایەتی بێ ، بۆی جێبەجێ دەبێ. دیارە خودموختاری ئەوە نیە. بەڵام لە عەینی کاتیش‌دا خودموختاری ئەوەیە کە خەڵك (چاوەڕوانی)یان هەیە کە ئەتۆ خودموختاریت وەرگرت زۆر شتیان بۆ جێبەجێ بکەی یان زۆرتر لەوە ئەگەر (استقلال)ە کەمان وەرگرت، دەبێ زۆر شتی بۆ جێبەجێ بکەین. بە نەزەری ئێمەو بە نەزەری حیزبی دێموکرات، ئێمە لە شەرایتی ئێستادا، ناتوانین تەنانەت لە باری سیاسی‌یەوە خۆمان بپارێزین. ئەگەر ئەوەش بتوانین لە باری ئابورییەوە ناتوانین ئەو شتانە کە میللەت (چاوەڕوانیەتی) بەدی بێنین. یان بێجگە لەوە بۆ پاراستنی خۆمان چ دەکەین؟ ئیمە دەکەوینە کوێ، ئێمە دەکەوینە بەینی تورکیەو ئێران. دیارە ئەگەر داوای (استقلال) هەر بۆ کوردستانی ئێران بکرێ دەکەوینە نێو ئەو چەند دەوڵەتە. باشە ئەوانە دۆستی کورد نین، دۆستی دەوڵەتێکی (سەربەخۆ)ی کورد نابن. بە شەش، حەوت میلیۆن کەسەوە ئێمە ئیمکاناتی دەوڵەتی ئیسرائیلمان نیە. نە لە باری یارمەتیی دەرەوە نە لە باری زەمینەی پێکهاتنیەوە. چونکە ئیسرائیل کە پێك‌هات باشترین دانیشتوانی‌و باشترین ئەفراد لە هەموو دنیاوە کە جوولەکەکان بوون چوون بۆ ئیسرائیل. ئێمە ئەو ئیمکاناتەشمان نیە کەوابوو ئێمە لەو شاخ‌و داخە دەبێ ئیمکاناتێکی زۆرمان هەبێ‌و پارەیەکی زۆر خەرج بکەین، بۆ ئەوەی ئەرتەشێکی زۆر قەوی پێك بێنین هەتا بتوانین دیفاع لە خۆمان بکەین تا یەکێك لەو دەوڵەتانە نەمانخۆن. ئەگەر واقیعبینانە بیر بکەینەوە وەزعی خراپی ئابووریی کوردستان، پێشکەوتنی وەزعی ئابووری و سەنعەتیی کوردستان‌و هەلومەرجی دەوروبەرمان یانی وەزعی "استراتژیکی"و "ژئوپلوتیکی" ئەوە کە پێی دەڵێن جوغرافیای سیاسی هیچیان ڕێگا نادەن کە ئێمە بتوانین سەربەخۆیی کوردستانی ئێران بپارێزین. کەوابوو بە کردەوە ئەوە دەبێ لەولا دابنێین، چونکە دەبێ شەڕ بکەین. ئەو هەموو شەهیدە بدەین شتێك پێك‌بێنین کە نەتوانین بیپارێزین، زۆر جاریش کراوە، بەڵام شۆڕەشەکە نەپارێزراوە. ئیمکانی هەیە ئێمەش بتوانین ئەوەی کە دەمانەوی بە ناوی "استقلال"و سەربەخۆیی وەدەستی بێنین، بەڵام ناتوانین بیپارێزین.

ئێستا بێینە سەر بەشی دووهەم: بڵێین باشە ئێمە سەربەخۆیی (استقلال)ی کوردستانی ئێرانمان ناوێ. ئەگەر داوای "استقلال" بکەین "استقلال"ی هەموو کوردستانمان دەوێ. جا ئەگەر ئەوەمان گوت دیارە لە چوارچێوەی ئێران دەچێتە دەرێ. دەچێتە ئاستێکی دیکە. دەچێتە ئاستی رۆژهەڵاتی نێوەڕاست. داوای "استقلال"ی کوردستان کردن یانی تێکدانی سنووری چوار دەوڵەتان. دەوڵەتانی عەرەبی وەك عێراق‌و سووریە، کەوابوو داوای سەربەخۆکردنی کوردستان بە مانای رووبەڕوو بوونەوەیە نەك هەر لەگەڵ دوو دەوڵەتی عەرەبی بەڵکوو لەگەڵ زۆر دەوڵەتی عەرەبی دیکەش. با نەڵێین هەموویان بەلاّم زۆری دیکە هەن کە پشتی ئەو دەوڵەتە عەرەبییانەە دەگرن‌و موخالیفەت دەکەن کە کورد پارچەیەك لە خاکی ئەو ولاّتانەی کە بۆخۆیان پێی دەڵێن ولاّتی عەرەبی جودا بکاتەوە. تەنانەت زۆرکەس لەو کاربەدەستانە کە ئێستا لە سووریەو عێراقدا لە سەر کارن، قسەیان ئەوەیە کە کورد ئەو خاکەی کە ئێستا تێیدا دانیشتووە لەو دوو ولاّتە عەرەبییە هی خۆی نیە. میوانی ولاّتانی عەرەبییە، خاکەکە هی ئەوانە. لە سووریە بەتایبەتی زۆر نموونە هەیە. بۆ نموونە جێگایەك ناوی "کانیی کوردان" بوو، دیارە بە عەرەبی دەبێتە "عین الاکراد"و لە پێشدا هاتون ئەکرادەکەیان گۆڕیوەو کردویانەتە عەرەب‌و لە پاشان ناوە کوردییەکەیان لابردوەو کردویانە بە "عین العرب". زۆر جێگای وا هەیە ناوەکەیان بەم شێوەیە گۆڕیوە. مەبەست ئەوەیە تەرەف دەبین لەگەڵ چەند دەوڵەتی عەرەبی. لە راستیدا ولاّتانی عەرەبی لە دنیادا رۆژبەرۆژ نفووزیان دەچێتە سەرێ، بۆچی؟ چونکە ئیمکاناتی ئابوورییان زۆرە، نەوتیان هەیە، دەوڵەتان پێیان خۆشە لەگەڵ ولاّتانی عەرەبی پێوەندیی ئابوورییان هەبێ. پێوەندیی بازرگانییان هەبێ، قازانجیان هەیە. لە نتیجەدا ولاّتانی عەرەبی پێکەوە ئەگەر هەمووشیان نەیکەن زۆریان لە پشتی ئەو دوو دەوڵەتە رادەوەستن.

دوو دەوڵەتەکەی دیکە یەکێکیان ئێرانەو ئەوی دیکەیان تورکیەیە. تورکیە بەشێکە لە سازمانی ئاتلانتیکی شیمالی (ناتۆ). جوداکردنەوەی بەشێك لە خاکی یەکێك لە ئەندامانی ناتۆ هەروا ئاسان نیە. چونکە تورکیە لەگەڵ ولاّتانی ئۆرووپای رۆژئاواو ئەمریکا لە پەیمانێکی نیزامی دایە، پشتی بەقەوەتە. ئەوەش نیە کە بێن‌و

مەوافیقەت بکەن‌و بڵێن فەرموون خاکی تورکیە بەرن. چونکە کوردستانی تورکیە، بەشێکە لە خاکی یەکێك لە ئەندامانی هەرە گرنگی پەیمانی ئاتلانتیکی شیمالی لە باری ستراتژیکەوە.

ئێرانیش دیارە بۆخۆی وڵاتێکی چەندین میلیۆنییە. ئەویش بۆخۆتان دەبینن ئێستاش پاش تێکچونی ڕێژێمی پاشایەتی، قودرەتی هەیەو پشتی جەبهەی هەیە. جودا بوونەوە یان جوداکردنەوەی کوردستانی ئێرانیش ئاسان نیە. لە وڵاتانی ئافریقایی کە پێشتر "مستعمرە" بوون‌و ئێستا سەربەخۆیی‌یان وەرگرتوە، دیارە لەوێش "استعمار" زۆر زیرەکانە سنووری داناوە کە دەبینین بۆ وێنە میللەتێك دابەش کراوە بەشێکی وەبەر وڵاتێکی دیکە کەوتوە. لە نەتیجەدا ئەو وڵاتانە دەیانەوێ بەشێك لە سنوورەکانی خۆیان بگۆڕن. ئەو شەڕە کە ئێستا لە زۆر وڵاتی ئافریقایی‌دا هەیە لە سەر ئەوەیە. بەڵام تەنانەت لەوێش ئیمکانی گۆڕینی سنوور زۆر زەحمەت بووە، چ بگا بە گۆڕینی سنوورێکی وەك کوردستان کە پاش شەڕی یەکەمی جیهانی دانراوە، ئەویش لە ڕۆژهەڵاتی نێوەڕاستدا کە ناوەندی هەرە گرنگی ئیستراتژیی ئابوورییە لە جیهاندا.

دیارە لە باری نێونەتەوەیی‌شەوە هەر وایە. ئەگەر ئێمە بمانەوێ سەربەخۆیی کوردستان وەربگرین، دەبێ لە بەرامبەر دوو دەوڵەتی عەرەبی‌دا کە عەرەبەکانی دیکەش پشتیوانییان لێ‌دەکەن‌و تورکیەو ئێرانیش‌و لە سەر یەك لە بەرامبەر هەموویاندا ڕابوەستین. با بزانین جارێ ئەو هێزەمان هەیە، بۆخۆتان دەزانن کە ئێستا کوردستانی ئێمە نیسبەت بە کوردستانەکانی دیکە، وەزعی باشترە. لە باری جووڵانەوە لە پێشترین. بەڵام لەگەڵ ئەوە جارێ ئەو هێزەمان نەبووە کە بتوانین خوموختاری بە سەر ڕێژیمی جمهووریی ئیسلامی‌دا بسەپێنین. ئەو برادەرانە کە هێندێکیان دەڵێن ئێمە ئەو هەموو زەحمەتە دەکێشین، ئەو هەموو شەهیدە دەدەین، بۆچی بۆ سەربەخۆیی نەبێ؟ من لە بەرامبەریاندا دەڵێم ئێمە ناتوانین خودموختاری وەربگرین چ بگەین بەوە کە سەربەخۆیی وەربگرین. ئێمە ئەگەر بمانهەوێ سەربەخۆیی وەربگرین، دەبێ جووڵانەوەیەکی نێونەتەوەیی یەکجار بەهێزمان هەبێ، لە سێ وڵاتی ئێران، عێراق‌و تورکیە. تورکیە زۆر گرنگە. تورکیە نیوەی دانیشتووانی هەموو

کتێبخانەی دیجیتاڵی
www.rabari.org

کوردستانی تێدایە. ئەگەر کورد ٢٠ میلیۆن بێ، ١٢میلیۆن کەسی لە تورکیەیە. باشە ئایا بۆ وێنە جوولانەوەیەکی ئاوا هەیە؟ جوولانەوە لە کوردستانی تورکیە پەراکەندەیە، وەزعێکی شپرزەی هەیە، هەر ناکرێ پێی بڵێین جوولانەوە، لە کوردستانی عێراق بۆخۆتان دەبینن کە هەیە بەڵام دیسانەکە لەو وەزعەدا نیە کە کوردی عێراق بتوانێ داخوازەکانی خۆی وەدی بێنێ. لە ئێرانیش بۆخۆتان دەزانن وەزعمان چۆنە. باسی سووریە ناکەم چونکە لەوێدا هیچ جوولانەوەیەکی ئەوتۆ لەگۆڕێدا نیە. کەوابوو ئێمە بە چ هێزێك دەتوانین سنووری چوار دەوڵەتان بشکێنین‌و کوردستانی گەورە ساز بکەین. ئەو هێزەمان نیە لە باری نێوخۆیی‌یەوە. هەروەها لە باری رۆژهەلاتی نێوەڕاستیش‌دا، کەس نیە پشتیوانیمان لێبکا لە بەرامبەر ئەو هەموو دوژمنە کە هەمانە. چونکە ئەگەر ئێمە داوای سەربەخۆیی‌مان کرد، دیارە ئەو وەختە وەك ئەمڕۆ نابێ. ئێستا ئێمە لە سنووری خاکی کوردستانی عێراق دانیشتووین، سبەینێش لێرە ناتوانین دانیشین، چونکە عیراق موخالیف دەبێ، ئێرانیش موخالیف دەبێ، تورکیەش موخالیف دەبێ. ئیدی ئەتۆ ڕێگاو دەرەتانت لە باری جوغرافیایی‌یەوە بۆ دەرەوە نیە.

لە رۆژهەلاتی نێوەڕاستەوە بچینە سەتحی جیهانی، بزانین لە دەوڵەتە گەورەکان یان لە دەوڵەتە نێونجییەکان کێ ئامادەیە پشتیوانی لە "سەربەخۆیی"ی کوردستان بکا. با ئەوە لە نەزەردا بگرین کە ئەمریکا بێت‌و دۆستایەتیی خۆی لەگەڵ تورکیە تێك بدا کە ئەندامی ناتۆیەو بە یارمەتیی ئەمریکا دەژی. بۆچی بۆ ئەوە کە میللەتی کورد هەیە. سەربەخۆیی بداتێ. دەبێ ئەوەندە ئینساندۆست‌و بەشەردۆست بێ؟ کەوابوو ولاتە غەربییەکان بە گشتی پێیان خۆش نیە لە رۆژهەلاتی نێوەڕاستدا کە بۆیان "حساس"ە، قازانجی ئابوورییان هەیە، نەوت دەبەن‌و سیلاحیان پێدەفرشن، قازانجێکی زۆری بازرگانییان هەیە، بێن‌و پشتیوانی لە شتێك یان پەدیدەیەك بکەن کە سنووری چوار دەوڵەتان تێك دەدا. بۆ بیکەن؟ شتێك کە مەعلوومە عاقیبەتەکەی دەبێتە چی؟ دەوڵەتان پێش هەموو شتێك قازانجی خۆیان لەبەرچاو دەگرن‌و مەسڵەحەتی خۆیان دەپارێزن.

بەشـــی دووهـــەمی دەگەڕێتـــەوە ســـەر یەکیـــەتیی ســـــۆڤیەتیو دەوڵەتـــە سوسیالیستییەکان. ئەو وڵاتانەش دیارە لەگـەڵ ئـەوەی وڵاتـانی سوسیالیسـتینو لـە ئەسڵدا لایەنگری مافی دانانی چارەنووسی میللەتانن. بەڵام ئەوانیش لـە شـەڕایەتی ئێستادا کە ئێمە باسی دەکەین نایەن لە هیچو خۆڕایی خۆیـان تووشـی مەسـەلەیەك بکەن کە دوژمنایەتیی تورکیەو عـێراقو ئـێرانو بـە تایبـەتی عـەرەبی تـێدا بـێ. وەختێك پێش لە سـاڵی ١٩٥٦ یەکیـەتیی سـۆڤیەتی، دامـەزراندنی کوردسـتانێکی سەربەخۆی لە ڕۆژهەڵاتی نێوەڕاستدا سەلماند. بەڵام پاش سـاڵی ٥٦ کـە پێوەندیـی لەگەڵ وڵاتانی عەرەبی بەهێزتر بـوو لـە پێـشدا لەگـەڵ ئـێرانو دوایـەش سـووریەو وڵاتانی دیکە. دیارە بەرەبەرە لەو ستراتیژییەی پێشووی پاشەکشەی کـردو ئێسـتاش لە ستراتیژیی یەکیەتیی سۆڤیەتیدا شتێکی ئاوا نابینین. نموونەش ئەوەیە کە ٦ ساڵە شەڕ دەکەین بۆ خودموختاری نەماندیوە کە یەکیەتیی سۆڤیەتی خۆی زۆر بە ئێمەوە ماندوو بکا. دیارە وەختێك کە حیزبی توودە جنێوی پێدەداین، ئەو جنێوی نـەدەداو وەدوای سیاسەتی حیزبی توودە نەدەکەوت، ئەوانەش واقعییەتێکە. بەڵام ئەو جـۆرەی بە کردەوە یارمەتی مەلا مستەفای بارزانی دەکرد بە هیچ جۆرێك بە یەك لە دەی ئەو گرینگییەی نەدەدا بە وەزعی کوردستانی ئێران. لە حاڵێکدا کوردستانی عێراق جیران نەبوو. ئێمە جیرانو دراوسێی یەکیەتیی سۆڤیەتین لـە شـەڕایەتی ئێسـتادا. کـەوابوو ئەوەش لە بەرنامەی ستراتیژیی ئەودا نیەو "سەربەخۆیی"ی کوردستان ئیمکانی نیە. بەڵام شەڕایەتی تورکیە لەگەڵ هەڵوێستی یەکیەتیی سۆڤیەت کەمێك جیاوازی هەیە. تورکیە ئەندامی ناتۆیـە. ئـەوەندە کـە ئـەمریکا پێـی ناخۆشـە ئـەوەندە یەکیـەتی سۆڤیەتی پێی خۆشە، ئەگـەر کـوردی تورکیـە بجووڵێتـەوە. دیـارە پێـی خۆشـە تـا خودموختـاری یـان تـا سـەربەخۆیی، ئـەوەندە پاشـان بەسـتراوەتەوە بـە جـۆری حەرەکەتەکەی.

کەوابوو ئێمە با کورتی کەینەوە لە باری نێوخۆیییەوە ئـەو هێزەمـان نیـە داوای سەربەخۆیی بکەین. لە باری ڕۆژهەڵاتی نێوەڕاستەوە کۆسپ هێندە زۆرن کە وەزعەکە بە ئێمە ئیجازە نادا. لە باری نێونەتەوەیییەوە هیچ پشتیوانییەکی ئـەوتۆمان نیـە. دەوڵەتێك پەیدا بێ بۆ نموونە وەك فەرانسە یان یەکێکی دیکە دوو بوورسمان بداتێ یان

دوو ویزامان بداتێ یان بریندارێکمان لیٚوەرگرێ. ئەوە نابێتە سەربەخۆیی. چونکە داواکردنی سەربەخۆیی شەڕێکی دوورو درێژو پشتی جەبهەی دەوێ. ئێستا ئێمە ئەگەر جەبهەمان هەبا، دەمانتوانی خۆمان رابگرین، بەلاٚم نەماندەتوانی بەو شێوەیەی کە ئێستا هەمانە وابااین، بۆ وێنە بریندارێکمان هەیە دەینێرین بۆ نەخۆشخانە هاتوچۆمان هەیەو لەو بارەوە گیروگرفتمان نیە، بەلاٚم ئەو وەختە بەتایبەتی ئەوەمان لە بیر نەچێ ژئۆپۆلێتیك کە دەڵێم باسی جوغرافیای سیاسی دەکەم، ئەوەیە کە ئێمە رێگاشمان بۆ دەریا نیە. بۆ وێنە وەك بەنگلادیش ئەگەر رێگامان بۆ دەریا هەبا "سەربەخۆیی"ی خۆمان وەردەگرت. چونکە ئێمە لە ئابلۆقەی ئەو چەند دەوڵەتە داین.

کەوابوو بە کردەوە داوا کردنی سەربەخۆیی بۆ ئێمە بێجگە لەوە کە عەمەلی نیە، زەرەریشی هەیە. زەرەرەکەی لە چی دایە؟ زەرەرەکەی ئەوەیە هەرکە ئێمە داوای سەربەخۆییمان کرد بۆ وێنە لە کوردستانی ئێران، ناخۆشی لەگەڵ دەوڵەتەکانی دیکە دەست پێدەکا. یانی لەگەڵ تورکیەو عێراقو ئەوجار ئیدی بە عەمەلیو ئاشکرا شەڕمان لەگەڵ دەکەن. ئەو هێزەمان نیە هیچ، ئەو هێزە ئێرانییانە، ئەو هێزە تورکانەو ئەو هێزە عێراقییانەش کە دێموکراتنو هاوکاریمان لەگەڵ دەکەن ـ ئەوانیش تازە بە زەحمەت هاوکاریمان لەگەڵ دەکەن ـ لە دوارۆژدا ئیمکانی هەیە هاوکاریمان لەگەڵ نەکەن. دیارە بۆخۆتان بۆ نموونە هێزێکی وەك موجاهیدین دەناسن کە حەقی خودموختاری پێ هەزم ناکرێ، چ بگا بەوە کە ئێمە داوای جیابوونەوە بکەین. لەو بارەشەوە بە تاقی تەنیا دەمێنینەوە یانی کورد بە تاقی تەنیا دەمێنێتەوە لە نێوان ئەو چەند دەوڵەتەدا. ئەوە ئیمکانی نیە کە بتوانین دروشمی سەربەخۆیی بسەپێنین بە سەر ئەو دەوڵەتانەدا. ئەوە لێکدانەوەی ئێمە بوو. کەوابوو دروشمی ئەساسیمان هەر (دێموکراسی بۆ ئێران، خودموختاری بۆ کوردستان)ە.

ئەگەر سەربەخۆییمان لەولا دانا، فێدرالیزم دەمێنێتەوە. باشە بە پێی ئەو ئیستدلالانە کە کردمان دەبێ زیاتر داوای فێدرالیزم بکەین چونکە چەند میللییەتی زۆرلێکراو لە ئێراندا هەن، ئێمە بە تەنیا نین. بەلووچستان هەیە، تورکمەنستان هەیە، ئازەربایجانیش هەیەو عەرەبیش هەیە. ئەوە بۆ داوای خودموختاری دەکەین؟

دیسان دەگەڕێینەوە سەر ئەوە کە ئێمە لە حاڵەتێکی کەمێك دوولایەنــەدا قــەرارمان گرتوە. ئەگەر بێنین داوای فێدراڵیزم بکەین، هــەموو پێمــان دەڵێــن، ئــەوە بــۆ داوای فێدراڵیزم دەکەن خۆ ئێوە نوێنەری هـــەموو گــەلانی ئــێران نــین؟ هــەرچی بــێ ئێمــە حیزبێکی ناوچەیین، حیزبی سەرانسەری ئێران نین. پێمان دەڵێن حیزبی ناوچــەیی، تــۆ دەتوانی هەر داوای خودموختاری بکەی. جاری واش هەیە خەڵکی دیکە پێمان دەڵێن ئــەوە بــۆ داوای خودموختــاری بــۆ خــەڵکی دیکــە ناکــەن؟ دیــارە ئێمــە لایــەنگری خودموختاری بۆ هەموو گەلانی ئێرانین. زیاتر لەوە پێمان وایە شــێوەی عەمــەلی بــۆ حەلکردنی مەسەلەی میللی لە ئێراندا شێوەی فێدراڵیزمە، چونکــە چــەند میللــەتی دیکەش هەن.

کە باسی (تضمین) دێموکراسیمان کرد بۆ خودموختــاری (تضمــین)ێکــی دیکــەش هەیە، ئەگەر دێموکراسی بە تــەواوی لــە ئــێراندا جێگــیر بــێ. مانــای ئەوەیــە کــە خەڵکەکانی دیکەش خودموختاریی خۆیان وەرگرتــوەو ئەگــەر ئــەوان حــەقی خۆیــان وەربگرن. ئەویش بۆخۆی (تضمین)ێکە بۆ حەقی ئێمە. تازە دەوڵەتی مەرکەزیی ئێران بە ئاسانی ناتوانــێ تورکەمــەن، بــەلووچ، عــەرەبو ئازەربایجــانی کــۆ بکاتــەوەو لــە کوردستاندا شەڕمان لەگەڵ بکا. ئەگەر دێموکراسی هەبێو ئــەوانیش حــەقی خۆیــان وەرگرتبێ، ئیدی ئەوە زۆر زەحمەتتر دەبێ لە جاران. کەوابوو ئێمە لایــەنگری گــەلانی زۆرلێکراوی ئێرانین. بەلاّم ئێمە وەکیلیــان نــین. ئێمــە نــاتوانین خودموختارییــان بــۆ وەربگرین. ئازەربایجانی دەبێ بۆخۆی بجووڵێتەوە، عەرەب دەبــێ بۆخــۆی بجووڵێتــەوەو تورکەمەن هەروا. جاران لە سەرەتای سەدەی بیستەمدا لە واقیعدا ئازەربایجان بوو کــە پێشڕەوی جووڵانەوە بوو لە ئێراندا، بەلاّم ئێستا کوردستانە.

دیارە بۆخۆمان دەزانین بە پێی وەزعی تاریخی بوونی حیزبی دێموکــراتو وریــایی خەڵكو وشیاریی سەتحی نێونەتەوەیی، هەموو بوونە هۆی ئەوە کە کوردســتان ئێســتا بە ئاگاهی زیاترەوە پێشڕەوی خەبات بێ لە ئــێراندا. بــەلاّم باشــە نــاتوانین ببــین بــە وەکیلی خەڵکی دیکە پێیــان بڵێــین ئێــوە داوای خودموختــاری بکــەن. بــەلاّم ئێمــە موافیقی فێدراڵیزمین، هەموو وەختێك موافقین. جارێك کە کۆنفرانسی گەلانی ئــێران پێکهات دوو سێ مانگ پاش شۆڕش لە سەرەتای بەهاری ١٣٥٨ بوو لە تاران ئێمــە

کتێبخانەی دیجیتاڵی
www.rabari.org

لەوێ فیدراڵیزمان پێشنیار کردو موافیقی بووین. قەرار بوو کۆنگرەیەك پێك بێ لە ڕۆژی ٣ی خەرمانان لە مەهاباد، کۆنگرەی هەموو گەلانی ئێران کە بۆخۆتان دەزانن ڕۆژی ٢٨ی گەلاوێژ شەڕەکە ساز بوو، ئیدی عەمەڵەن کۆنگرەش پێك نەهات. دەنا هەر ئەو وەختەش نەزەرمان ئەوە بوو کە فێدراڵیزم لە ئێراندا دەبێ هەبێ. یانی ئێران دەبێتە جمهووری‌یەکی فێدراڵی. یەك جمهووریی مەرکەزیو لە پاشان جمهووریی ئازەربایجان هەیە. کە ئەوانە وەکو جمهوورییەکانی شوورەوی بۆخۆیان جمهوورییان هەیەو حەقی دانانی چارەنووسی خۆیان بە شێوەی فێدراڵی هەیە. کەوابوو ئێمە لایەنگری فێدراڵیزمین.

ئێمە حیزبێکی ناوچەیین ناتوانین ببین بە وەکیلی گەلانی دیکەی ئێران. بەلاّم وەك ئێرانییەك حەقی خۆمانە نەزەر بدەین. چونکە ئێمە ئێرانیینو ئێرانییش حەقی دەربڕینی نەزەری هەیە. هەر بۆیە هەر وەختێك نوێنەرانی ئەو گەلە زۆرلێکراوانە داوای یارمەتییان لە ئێمە کردبێ، درێغیمان نەکردوە. ئێمە هەموو وەختێك ئامادەیی خۆمان نیشان داوە. ئەوەندەی ئیمکاناتمان هەبووە یارمەتییان ویستوە، یارمەتیمان داون، چ سیاسی بێ، چ یارمەتیی دیکە بێو لە ئەسڵی مەسەلەکەش دیفاعمان کردوە. کارمان بەوە نیە کە مەسەلەن فیرقەی دێموکرات هاتبێ لە ئازەربایجان باش بێ یان خراپ بێ، ئێمەش دیفاع لە فیرقەی دێموکرات کە نازانین چیە، ناکەین. بەلاّم ئێمە دیفاع لە حەقی خودموختاریی خەڵکی بەلووچستانو هتد دەکەین. ئەو حەقە بە هی هەمووان دەزانین. هەموو وەختێك ئێمە زاراوەی گەلانی ئێران بە کار دێنین. میللەتی ئێران لە فارسییشدا بە کار ناهێنین. ئێمە میللەتی ئێران بە زاراوەیەکی دروست نازانین. چونکە ئێران لە یەك میللییەت پێك نەهاتوەو لە چەند میللییەت پێکهاتوە. کەوابوو فێدراڵیزمیشمان قبووڵە. بەلاّم چونکە کەسێکی دیکە نیە جاڕێ لە مەیداندا، هەر ئێمە بە تاقی تەنیا هەینو داوای حەقی خۆمان دەکەین. داوای خودموختاری دەکەین. کەوابوو گەڕاینەوە سەر خودموختاری.

ئێستا با بزانین خودموختاری چیەو چۆن دەتوانین جێبەجێی بکەین. باسی کێشەکانی فێدراڵیزمان کرد، ئیشکالەکە لە بەر ئەوەیە کە نەتەوە زۆرلێکراوەکانی دیکە لە مەیداندا نین.

کتێبخانەی دیجیتاڵی
www.rabari.org

دەمێنێتەوە خودموختاری. شێوەی مافی چارەنووسی ئێمە خودموختارییــە. بـەم شێوەیە خەڵکی ئێمە دەتوانن خودموختاری دابمەزرێنن یان پیادەی بکەن. باشــە ئـەو حەقەمان هەیە کە دانانی مافی چارەنووسی خۆمان بە شێوەی خودموختــاری دیـاری بکەین‌و دای‌بمەزرێنین. داواکردنی خودموختاری دیارە مانای ئەوەیە کە ئێمــە لەگـەڵ دەوڵەتی ئێراندا تەرەفین. ئێمە لەگەڵ دەوڵــەتی ئـێران شـەڕ دەکـەین. لەگـەڵ هیـچ دەوڵەتێکی دیکە شەڕ ناکەین. نە لەگەڵ تورکیە شەڕ دەکەین نە لەگەڵ عــێراق شـەڕ دەکەین. ئەگەر ئەوان شەڕمان لەگەڵ بکەن مەجبوور بین شتێکی دیکەیە. بەڵام ئێمە پێشمان ناکرێ‌و پێشمان خۆش نیە. چونکە ئێمــە ئـێرانین‌و دەمانهــەوێ لـە ئـێراندا خودموختاری وەربگرین. کە گوتمان خودموختاری مانای ئەوەیە کـە لـە چوارچێــوەی ئێراندا داواکانمان جێبەجێ دەکەین. داوای جیابوونەوە ناکەین، هیچ داوایەکمان نیــە کە لە دەرەوەی چوارچێوەی ئــێران بــێ. لــە چوارچێــوەی سـنووری ئـێرانیش‌دا هیـچ داوایەکی وا نابێ بێتە گۆڕێ کە بۆنی ئەوەی لێ‌بــێ کـە ئێمــە دەمانــەوێ لـە ئـێران جیابینەوە. کە خودموختاریمان داوا کرد، ئیدی داوای خودموختــاری بکـەین‌و شـتی دیکە داوا نەکەین.

چونکە لەو وتووێژانەدا کە لەگەڵ ڕێژیمان هەبووە بە داخــەوە تەجرەبـەی خراپمـان هەیە. ئێمە وەکو حیزبی دێموکرات هەرچەند تەجرەبەمان لە زۆر حیزبی دیکە زیــاتر بوو، بەڵام دیسانەوە دوو خەتەر هەبوو بۆ ئێمە؛ یەکەم: هێندێــك لـە بـرادەران داوای وایان دەکردو بە تایبەتی ئەو وەختە کە لە وەفدی نوێنەرایەتیی گەلی کورددا بووین‌و کۆمەڵەو فیدایی شتی وایان دەهێنایە گۆڕێ کـە بەڕاسـتی لـە هیـچ حکوومـەتێکی خودموختاردا نیە. لە بەرامبەر ئەوەش‌دا هێندێك شتی دیکە هەبوو کە هێندێ کەس کە بە گرووهی حەوت کەسی مەشهوور بوون، ڕۆیشتن‌و حیزبەکــەیان بـەجێ هێشـت، ئەوانیش مەسەلەکەیان وا لێ‌کرد کە لە واقیعدا لە خودموختــاری شـتێك نـەدەماوە. ئەوەی کە هێنابوویان بە نێوی خودگەردانی‌و دەیانهەویست ئێمە قبووڵی بکەین. ئەوە هیچ شتێکی لە خودموختاری نەدەهێشتەوەو ئەساسی خودموختاری لەبەین دەچــوو. کەوابوو هەم دەبێ خودموختاریمان هەبێ‌و هەم دەبێ تــەنیا خودموختاریمـان بـوێ نـە زیاتر. بۆیە ئێمە ئەو شەش مانگە کە وتووێژمان هــەبوو لەگـەڵ ڕێژیمـی جمـهووریی

ئیسلامی‌دا شتێکمان داوا نەدەکرد کە بزانین پێمان دەڵێن کە ئەوە لە چاوچێوەی ئێران بەدەرە. شتی ئاواشمان داوا نەدەکرد کە میللەتی کورد کە ئەو هەموو خەباتەی کردوە پێمان بڵێ ئەوە هیچ نیە. دیارە ئەمن ناچمە سەر ئەوە کە بە زاراوەی سیاسی پێی دەڵێن موزایدە. ئەو موزایدەیە، کە کۆمەڵەو رێکخراوی دیکە دەیکا یانی غەیری مەسئوولانە دەجووڵێتەوە. ئێستا مەسەلەن بەرنامەی خودموختاریی ئێمە هەیەو کۆمەڵە هاتوە ئەو بەرنامەیەی لەواقیعدا کۆپیە کردوە، نوسخەی لێ‌هەڵگرتوە بۆ وێنە وشەی "انقلابی" لە پشتەوە داناوە. خودموختاریی ئینقلابی‌یان دەوێ یان بۆ وێنە فلان شتی ئینقلابی، دوو سێ شتی لێ زیاد کردوە، تەنیا بۆ ئەوە کە چونکە خۆی بە "اصطلاح" بە پێشرەو دەزانێ. بۆ ئەوەی بسەلمێنێ کە بەڵێ لە حیزبی دێموکرات پێشرەوترە، شتی غەیرە واقعیی داوا دەکا یا قەوڵی شتی غەیرە واقیعی بە خەڵکی دەدا. دەیانگوت زەمانی مەشرووتە هێندێك کەس تەبلیغاتیان دەکرد، دەیانگوت ئەگەر مەشرووتەمان وەرگرت کەبابی ئەوەندە درێژە، یەك میتر دەبێ بۆ ئەوەی خەڵك پێیان خۆش بێ‌و بۆ مەشرووتە شەڕ بکەن. ئێستاش کۆمەڵە وادەکا. بەڵام ئێمە واقیع‌بینین‌و ئەوەی کە دەیڵێین وەك حیزبێکی سیاسی، ئەوەش جێبەجێ دەکەین. هەر ئەوە نیە کە ئێمە ئێستا بڵێین کە سبەینێ هات‌و خودموختاریمان وەرگرت، ئیدی ئەوە جوابی خەڵك نەدەینەوە یان قەولی وامان بە خەڵك دابێ ئەو وەختە بۆمان جێبەجێ نەکرێ، حیزبی مەسئوول‌و سیاسی کاری وا ناکا. کەوابوو خودموختاری بۆ ئێمە چەند ئەسڵی گرینگی تێدایە.

زۆر جار گوتوومانە بەڵام خراپ نیە دووپاتی بکەینەوە لە پێش هەمووان‌دا شتێکمان دەوێ ئێمە وەری بگرین کە خەڵکی کوردستان هەست بەوە بکا کە بۆ خۆی حاکمی چارەنووسی خۆیەتی. ئەوە لە هەموو شتێك گرینگترە. جا ئەوە بە چەند شت جێبەجێ دەبێ: یەکێکیان ئەوەیە کە ئێمە سەلاحییەتی دەوڵەتی مەرکەزی‌و سەلاحییەتی ئورگانەکانی خودموختار جودا بکەینەوە. چی لە سەلاحییەتی ئورگانەکانی خودموختاردا هەیە؟ چی لە سەلاحییەتی دەوڵەتی مەرکەزی‌دا هەیە؟ ئێمە دەڵێین بێجگە لە مەسەلەی ئەرتەش، مەسەلەی پێوەندییەکانی دەرەوە، مەسەلەی دانانی پرۆژە یان بەرنامەی درێژخایەنی ئابووری کە مەعموولەن خەرجێکی

زۆری دەوێ‌و هەروەها سیستمی بانکی‌و پووڵی بێجگە لەوە نەزەرمان ئەوەیە کە ئەوی دیکە واتە هەموو سەلاحییەتەکەی دیکە بدرێ بە ئۆرگانەکانی خودموختار.

بەتایبەتی لە مەسەلەی سەلاحییەتدا، دوو شت زۆر گرینگن: یەکەم بریتییە لە راگرتنی ئەمنییەتی نێوخۆی کوردستان. مێژووی کوردەواری وای لە کورد کردوە کە ئێستا رقی لە ژاندارمەیە، رقی لە پاسدارە. دەیهەوێ بۆخۆی ئەو هەستە دەسەڵاتدارەتییەی کە لە وجوودیدا هەیە لەودا پێك بێ‌و بۆخۆی ببێ بە پۆلیسی خۆی‌و ژاندارمی خۆی‌و کەسی دیکە ئیدی لە جێگای دیکە نەیە ببێتە ژاندارمی ئەوو زوڵمی لێبکا، کەوابوو ئەمنییەتی نێوخۆیی کە ئێمە پێی لە سەر دادەگرین، دەبێ بەدەست ئۆرگانەکانی خودموختارەوە بێ.

دووهەم: بەرچاوترین عامیلی مەوجوودییەتی نەتەوەی کورد، وەك هەر نەتەوەیەکی دیکە زمانە. دەمانهەوێ زمانی کوردییش وەك زمانی رەسمی لە کوردستاندا بناسرێ. دیارە دەڵێین زمانی فارسییش لەگەڵ زمانی کوردیدا هەبێ‌و لە مەدرەسەکاندا هەبێ، چونکە لە ئێراندا دەمانهەوێ لەگەڵ خەڵکی دیکەدا بین، منداڵەکانمان ئێستا دەچنە مەدرەسە بە زمانی کوردی دەخوێنین، سبەینێ بتوانن لەگەڵ میللەتەکانی دیکەشدا قسە بکەن. جا ئەگەر فارسی نەزانن ناتوانن لەگەڵ تورکێك قسە بکەن یان لەگەڵ عەرەبێك یان لەگەڵ فارسێکدا قسە بکەن. کەوابوو ئەویش پێویستە، بۆیە زمانمان پێ گرینگە. چونکە گوتم لە واقیعدا زمان بەرزترین عامیلی فەرهەنگی نەتەوەییمانە.

پاش زمانەکە دیارە مەسەلە ئەوەیە کە ئەو خودموختارییەی باسی دەکەین لە کوێ دەبێ جێبەجێ بکرێ؟ خۆ دەبێ جێگایەکی دیاری بکەین یانی خاکی کوردستانیش دیاری بکەین. ناکرێ خودموختاری هەبێ نەزانین لە کوێ "تطبیق" دەبێ. هێندێك کەس دەڵێن ئێوە دەتانەوێ سنوور بکێشن. نەخێر سنوور ناکێشین، ئوستانەکانی ئێرانیش خۆ سنووریان هەیە. بۆ خوێندنیش ئەگەر دەمانهەوێ دەرسی کوردی لە فلان جێگا بڵێین دەبێ بزانین هەتا کوێ دەرسی کوردی هەتا چ مەنتیقەیەك چ ناوچەیەکی کوردستان دەرسی کوردی دەڵێین‌و لە کوێ نایڵێین؟ کەوابوو دەبێ چوارچێوەی جوغرافیایی ناوچەی کوردستانیش دیاری بکرێ‌و ئەویش بۆ ئێمە شتێکی

ئەساسیو گرینگە. ئێمە بە نەزەری خۆمان هەم لە باری مێژوویییەوەو هەم لە باری عەمەلییەوە ئیمکانی هەیە بەشێك کەم یان زیاد، چوار ئوستانی ئێران بە کوردستان دەزانین: ئازەربایجانی غەربی، کوردستان، کرماشانو ئیلام. دەمانهەوێ ئەو چوار ئوستانە ببنە یەك ناوچە ناوچەی خودموختاری کوردستانو لەوێدا ئەو داخوازانەی کە هەمانە پیادە بکرێن. ئەوە چوار ئەسڵی بنەڕەتی بوون کە بۆ ئێمە لە هەموو شتێك گرینگترن.

بەلاّم لێرەدا با بگەڕێینەوە سەر چوار ئەسڵەکە یانی مەسەلەی سەلاّحییەتو دیاریکردنی سەلاّحییەتەکان، مەسەلەی ئەمنییەتی نێوخۆیی، مەسەلەی زمانو مەسەلەی جوغرافیایی. ئەگەر ئەوانەمان حەل کرد، مەسائیلی دیکە ئاسانتر حەل دەبێ. بەلاّم با بگەڕێینەوە سەر مەسەلەی ئەرتەش چونکە لێرەدا مەسەلەیەکی "حساس"ە. هێندێك کەس دەڵێن باشە ئەگەر ئەرتەش لە کوردستاندا بوو هەر وەختێك کە پێی خۆش بێ دەتوانێ خودموختاریمان لیێبستێنێتەوە. ئەوە واقعییەتێکە کە ئێمە بۆ پاراستنی خودموختاری دوو زامنمان هەیە. هەتا ئەو کاتە کە دێموکراسییەکی ساقامگیر لە کوردستانو لە ئێراندا پێك نەهاتوە، ئەوە کە باسمان کرد ناچارین چەك هەڵبگرین، بەلاّم ئایا ئێمە کە خودموختاریمان دەوێ دەتوانین بڵێین کوردستان ئەرتەشی تێدا نەبێ. ئەگەر ئەو داوایەمان کردو ئەرتەشمان وەدەرنا مانای ئەوەیە ئیدی ئەو وەختەی خودموختاری نیە. لە خودموختاریدا لە هیچ جێگای دنیادا شتی وا نیە کە دەوڵەتی مەرکەزی ئەرتەشی نەبێ بۆ دیفاع لە سنوور. بەلاّم ئەگەر وەزیفەی ئەرتەشمان لە رێژیمێکی دێموکراتیکدا دیاری کرد، هەروەها کە هاتوە ئەرتەش حەقی دەخاڵەتی لە کاروباری کوردستاندا نیەو ئەرتەش نەبوو بە عامیلی سەرکوت، ئەو وەختە بوونی ئەرتەش هیچ ئیشکالی نیە. هەر وەختێك لە دەرەوە خەتەرێك پەیدا بوو بۆ "استقلال"ی ئێرانو تەواوییەتی ئەرزیی ئێران، با ئەرتەش بچێ دیفاعی لیێبکا. بەلاّم ئەرتەش نابێ ببێ بە عامیلی سەرکوت لە کوردستاندا، یانی ئەوە ئەو خەتەرەی هەیە کە ببێ، بەلاّم ناشتوانین بڵێین با نەبێ. بۆ لابردنی ئەو خەتەرە ئێمە دەبێ بۆخۆمان لە فیکری خۆماندا بین کە لە حاڵەتێکی زەروورییدا بتوانین دیفاع لە خودموختاری خۆمان بکەین ئەوەش ئەوەیە کە ئێمە باسی ئەوە

دەکەین کە هێزی پێشمەرگە هەر لــە جێگــای خۆیــەتیو وەزیفەیــەکی دەبــێ، ئــەوە جێکای باســە. ئێمــە نــەزەرمان ئــەوە بــوو وەزیفــەی هــێزی پێشــمەرگەو وەزیفــەی ژاندارمریو پۆلیس نەبێ بە یەك. ئەوە با ئۆرگانەکانی دیکــە ئــەو کــارە بکــەنو لــە خودی کوردستاندا هەڵبژێردرێن. بەلاّم هێزی پێشــمەرگە وەك هــێزێکی "ذەخــیرە"و زیاتر "داوطلب"، هەموو وەختێك ئامادە بێ کە ئەگەر خەتەرێك بوو دەســت بداتــە چەك. هەروەها لە زۆر جێگا میلیشیایان داناوەو لە حاڵــەتی تایبــەتیدا کــەڵکی لیّ وەردەگرن.

بەلاّم ئایا ئەو خودموختارییە کە باسمان کرد سەربەخۆیی ئــێران یــان تەواوییــەتی ئەرزیی ئێران لە خەتەر دەخا؟ بە نەزەری ئێمە نەك هەر لە خەتەری ناخا، بەڵکوو بــە پێچەوانەوە ئەوە زۆر بەهێزی دەکا. جا بۆیە کــە باســی تەواوییــەتی ئــەرزیی ئــێران دەکەین باکمان نیە، چونکــە پــاش ئــەوەی کــە ئێمــە خودموختاریمــان وەرگــرت لــە تەواوییەتی ئەرزیی ئێران دیفاع دەکەین. ئەگەر لە بیرتان بێ وەختێك شــەڕی ئــێرانو عێراق دەستی پــێکرد. وەك هەمیشــە ئــەو رێکخراوانــە زۆربــەیان تووشــی لافــاوی ناسیۆناڵیستی ئێران بــوون یــان ئــەوەی پێیــان دەگــوت دژی ئیمپریالیســتی. چــوون شەڕیشیان کرد لەگەڵ عێراقدا. حیزبی ئێمە تەنیا حیزبێك بوو کە رایگــەیاند ئێمــە حازرین شەڕ بکەینو دیفاعیش بکەین لــە مــەرزی ئــێران، لــە تەواوییــەتی ئــەرزیی ئێران، بە شەرتێك حەقی ئێمە بدرێ. حەقی خودموختاری بدرێ، ئەو وەختە میللەتی کوردیش هەست بەوە دەکا کە لە چی دیفاع دەکا، ئەگەر ئەوە نەبێ ئێمــە نایکــەین، نەشمانکردو ئێستا هەموویان پەشیماننو پەشیمان بوونەتــەوە. ئێمــە پەشــیمان نــین، چەنکە نەمانکردوە ئەگەر لە بیرتان بێ بەیاننامــەیان دەرکــرد کــە شــەهیدیان داوە، ئیفتیخاری زۆریان بەوە دەکرد. ئەوانە موجاهیدین، چریکی فیدایــیو حــیزبی تــوودە بوون. ئێمە گوتمان حازرین لە ئێرانێك دیفاع بکەین کە حەقی میللەتی کــوردی تێــدا دابین بووبێ، بەلاّم حازر نین لە حاکمییــەتی ئاخوندەکــان دیفــاع بکــەین، دیفاعمــان نەکرد. باشە مەسەلە ئەوەیە کە ئێمە لە تەواوییەتی ئــەرزیی ئــێران دیفــاع بکــەین، بەڵێ زۆر باشیش دیفاعی لیّدەکەین لەو ســەربەخۆیییە واقعییــەی ئــێران، حــازرین

دیفاع بکەین. ئەو سەربەخۆیی‌یە کە خودموختاریشی تێدا سەقامگیر بووە، حەقی ئێمەی تێدا دابین کراوە. ئەو وەختە دەیکەین‌و بە هەموو دڵەوە دەیکەین.

کەوابوو ئێمە ئەگەر لەگەڵ ئەوانە کە شووینیستن‌و موخالیفی خودموختارین قسەمان ئەوەیە کە ئەگەر ئێوە حەقی ئەو میللەتانەو حەقی میللەتی زۆرلێکراو بدەن لە واقیعدا رایان دەکێشن بەرەو مەرکەز، بەرەو ئەوە کە لە ئێراندا بمێننەوە چونکە یەك شتی تایبەتیش لە نێو گەلانی ئێراندا هەیە. ئەوەمان لە بیر نەچێ هەموویان تا رادەیەك وەك کورد وان. یانی چی؟ یانی کورد تەنیا لە ئێراندا نیە لە تورکیەو عێراقیش‌دا هەیە. بەلووچ تەنیا لە ئێران نیە لە پاکستانیش هەیەو لە ئەفغانستانیش هەیە. ئازەربایجانییش تەنیا لە ئێراندا نیە، لە یەکیەتیی شوورەوییش هەیە. تورکەمەن تەنیا لە ئێراندا نیە، لە شوورەوییش هەیە. عەرەب تەنیا لە ئێران نیە، لە عێراقیش هەیە. یانی مەبەستم ئەوەیە کە ئەو قووەتی راکێشانە (جاذبە)یە لە تاران پێك نەیە ئێستا کە نەتەوە زۆرلێکراوەکان وریا بوونەوە، نەتیجەی ئەوە دەبێ کە عەکسی دەرچوون لە مەرکەز زیاتر دەبێ، ئەتۆ حەقەکەی نەدەیەی. هەر داوا بکا. هەر شەڕ بکاو داوای خودموختاری بکا لە چوارچێوەی ئێراندا رۆژێك ئەویش دەڵێ هەر خودموختاریشم ناوێ (اصلا") جودا دەبمەوە، خوداحافیز. یانی هەرچی شەڕەکە درێژتر بێ‌و داوای خودموختاری کەمتر قبووڵ بکرێ، نەتیجەکەی ئەوە دەبێ ئەگەر رۆژێك قودرەتیان هەبێ جیا دەبنەوە. کوردیش بۆ وێنە ئەوەی نەکا بەلووچ ئەوەی دەکا. فەرز کەین من ئیشکالاتی خۆمانم باس کردو ئیمکانی هەیە بەلووچ ئەو ئیشکالاتەی نەبێ بە ئەندازەی ئێمە، ئەو یەك دوو حوسنی هەیە نیسبەت بە ئێمە، بۆ وێنە دەریای هەیە ئەوە یەکجار زۆر موهیمە. بەڵام کارم بەوە نیە مەبەستم ئەوەیە کە ئەو کەسانە کە بە جیددی‌و بەڕاستی لایەنگری "سەربەخۆیی"ی ئێرانن، دەبێ لایەنگری خودموختاری بن. ئەگەر بەڕاستی دەیانهەوێ ئەو سەربەخۆیی‌یە بپارێزن. چونکە ئێستا ئیدی وەزع وەك جاران نەماوەو مەسەلەی میللی لە دنیای ئەمڕۆدا لەواقیعدا گرنگترین مەسەلەیە، ئاڵۆزترین مەسەلەیە لەگەڵ ئەوە لە وڵاتانی سوسیالیستی نیسبەت بە وڵاتانی سەرمایەداری حەل بووە، لەوێش هەر شوێنەواری ماوە لە وڵاتانی سەرمایەداری کە هەتا ئێستا باش نەبووە.

کتێبخانەی دیجیتاڵی
www.rabari.org

لە وڵاتێکی وەك بلژیكدا من كە سەفەرم كرد بۆ بلژیك بە تەواوی بۆم دەركەوت كە ئەو ئیختلافی میللییە ڕۆژبەرۆژ لەوێ زیاتر دەبێ. ئەوانەی بە زمانی هولەندی قسە دەكەنو ئەوانەی كە بە زمانی فەرانسەیی قسە دەكەن، ئیختلافیان ڕۆژبەرۆژ زیاتر دەبێو بە هەموو شتێك بە نووسینو بە ڕێپێوان، بە هەڵبژاردن، بە گۆڕینی قانوونی ئەساسیو زۆر شتی دیكەش، خەباتی بۆ دەكرێ. مەبەستم ئەوەیە كە ئێستا وەزعەكە بەرەو ئەوە دەڕوا. لە ئێرانی دوارۆژدا پاش ڕووخانی ڕێژیمی خومەینی، هێزەكان دیارە زیاتر ئازاد دەبنو ئەوەی ئێمە لە كوردستاندا پاش ڕووخانی ڕێژیمی پاشایەتی هەمانبوو، "تقریبا" وەزعێكی ئاوا ئیمكانی هەیە پاش ڕووخانی ڕێژیمی خومەینی لە بەلووچستان پێك بێ، چونكە لەوێ ئاگاهی بەرەبەرە دەچێتە سەرێ، ڕێكخراوی واشیان بەرەبەرە بۆ پەیدا بووە، لە نەتیجەدا ئازەربایجانیش ئیمكانی هەیە، عەرەبستانیش هەروا دەبێ.

نەتیجە ئەوە دەبێ ئەگەر حەقی میللەتان نەدرێ، ئەو وەختە دیارە مەسەلەی (گریز از مرکز) دێتە پێش. یانی ئەگەر دەتهەوێ "سەربەخۆیی"ی ئێران بپارێزی، دەبێ حەقیان بدەیتێ. ئەگەر بەڕاستی حەقیان نەدەیەی، "سەربەخۆیی"ی ئێران وەخەتەر دەكەوێ. تەواوییەتی ئەرزیی ئێران ئەو وەختە وەخەتەر دەكەوێ. ئەو وەختە ئەگەر خودموختاری بە كورد بدرێ ئەوە شێوە بۆچوونی ئێمەیەو بۆچوونێكی دروستە، بەتایبەتی بۆ دوارۆژ. كەوابوو ئێمە كە لە چوارچێوەی ئێراندا خودموختاریمان دەوێ، ئەوە ڕاست موخالیفی جیابوونەوەیە، لە پاشان ئێمە ڕۆژی ئەوەڵ گوتمان، ئێمە ئەوەمان تەنانەت لە شووراداو لە جێگای دیكەدا ڕاگەیاند كە كورد مافی جیابوونەوەی هەیە، ئەوەش مافی خۆیەتی. بەلاّم ئێمە نامانهەوێ لەو مافە كەڵك وەربگرین، تاوان نیە ئێمە بڵێین ئەو مافەمان هەیە، بەلاّم كە نالێین مانای ئەوە نیە كە دەترسێین، نە مانای ئەوەیە كە بەو بۆچوونانە كە پێشتر باسمان كردن گەیشتووینەتە ئەو نەتیجەیە كە لە ئێراندا بمێنینەوە.

مانەوە لە ئێراندا چ قازانجێكی دیكەی هەیە؟ قازانجی دیكەشی دیارە هەیە. ئەوەڵەن با ئەوە بڵێین ئێمە كوردی ئێران ماوەیەكە لەگەڵ كوردی عێراق مەسەلەن هاتووچۆمان هەیە، بەرخوردمان بووە، ئێمە لەمێژە بەو ڕاستییە گەیشتووین كە

لەگەڵ ئەوەی ئەوان کوردنو ئێمەش کوردین، بەلاّم هێندێکیش فەرقمان هەیەو ئەوەش شتێکی زۆر سروشتییە، ئێمە ساڵەهای ساڵە لە ئێراندا دەژین فەرهەنگی ئێرانی شوێنی لە سەرمان داناوەو لە چوارچێوەی ئێراندا دەژین. ئەوان ساڵەهای ساڵە کوردستانی عێراقدا دەژینو فەرهەنگی عەرەبی شوێنەواری لە سەر داناون. ئەوە شتێکی سروشتییەو ئەو جیاوازییەش بەرچاوە.

ئێمە شت دەنووسین لە کوردستانی عێراق دەیخوێنینەوە. لە کوردستانی عێراق شت دەنووسن لە ئێران دەکەوێتە دەستمان. شتی ئەوان دەخوێنینەوە، ئەوەش هەیە. بەلاّم یەك واقعییەت هەیە کە ئەگەر گوتمان زمان هۆیەکی ئەساسییە ئەوە شتێکە کە نابیّ لە نەزەری نەگرین. بێجگە لەوە کە دوو لەهجەمان هەیە، دوو لەهجەکە ئەوە نەڵێین لێك حاڵی نابین. ئیمکانی هەیە پاش مانگێك دوو مانگ بەرەبەرە لێك حاڵی ببین. لەهجەی شیمالیو لەهجەی جنووبی. بێجگە لەوە ئێمە لە واقێعدا بە چوار ئەلفو بێی زمانی کوردی دەنووسین، ئەلفو بێیەکی عەرەبی هەیە ئێمەو کوردی عێراق پێی دەنووسین، ئەویش هەرکەس رێنووسێکی بۆخۆی داناوە چونکە ئاکادمیمان نیە کە دایبنێ. یەك دەبینی (نوو) بە دوو واو دەنووسێ، یەك شتی لە سەر دادەنیّو زۆر شتی دیکە. بۆخۆتان دەزانن لە پاشان لە تورکیە بە لاتین دەنووسن. بەلاّم هی تورکیە لەگەڵ لاتینێکی دیکە کە لە بەیروتو ئەوانەی "جەلادەت بەدرخان" دایانناوە جیاوازی هەیە، ئەویش لە جێگای دیکە پێی دەنووسن. بێجگە لەوە لە شوورەوی بە شتێکی تێکەلاّو لە سیریل یانی خەتی رووسیو لاتینی پێکەوە دەنووسن، چوار ئەلفو بێی هەیە.

لە واقێعدا بێجگە لە مەسەلەی فەرهەنگی مەسەلەی ئابووریش هەیە. ئێستا ئێران بەرەبەرە بووە بە وڵاتێکی سەرمایەداری. ئابووریی کوردستانی ئیچران بۆتە بەشێك لە ئابووریی ئێران. ئابووریی کوردستانی عێراق لەگەڵ هەموو ئەو قاچاخچییەی کە هەیە ئێستا زیاتریش بووە بەشێکە لە ئابووریی عێراق. خۆ مەسەلەکە بەو ئاسانییە نیە. نموونەتان بۆ بێنمەوە، لەهستان چەندین دەساڵە بووەتە وڵاتێکی یەکپارچەو یەکگرتوو. بەلاّم لەهستان وەزعی ئێمەی هەبووە. لەهستان بەشێك بوو لە ئۆتریش. بەشێکی لە ئاڵمانو بەشێکی لە رووسیە ئێستا کە لەهستان

پاش ئەوەی کە چل ساڵە سوسیالیزم لەوێ دامەزراوە، بەشی ئاڵمانی بەشی هەرە پێشکەوتووی ئابووریو فەرهەنگیی لەهستانە. بەشی رووسیە چونکە ئەو وەختە زۆر پاشکەوتوو بووە، بەشی هەرە پاشکەوتووی لەهستانە. بەشی ئۆتریش لە نێوەڕاست دایەو ئەمن یەك ساڵ لە لەهستان بوومو بەشەکانیم دیوە. پرۆفیسورێکی لەهستانی دەیگوت: ئێمە یەك لەهستانمان نیە، چوار لەهستانمان هەیە. بۆخۆی دەیگوت. مەبەستم ئەوەیە کە مەسەلەکە وا ئاسان نیە کوردستانی ئێرانو تورکیەو عێراق پێکەوە ئاوا دابنێین پینەی بکەینو بڵێین بوو بە کوردستانو بە ئابوورییەکی واحید. ئەو مەسەلەیە بەو ئاسانییەش نیە. لە حاڵێکدا ئەگەر لە ئێران بمێنینەوە بەو داهاتەی کە ئێران هەیەتیو بەو ئیمکاناتە ئێمە دەتوانین ئیستفادە بکەین بۆ ئەوە بەرەبەرە وەزعی کوردستانی خودموختار باشتر بکەین. داوا بکەین کە کوردستانی خودموختار زیاتریش بە نیسبەتی جێگای دیکە داهاتی بدرێتێ، چونکە لە باری ئابوورییەوە پاشکەوتوترینە. دیسان ئێمە وەك ئینسانێکی واقیعبین بۆ بەلووچستانیش ئەوە داوا دەکەین. وای دابنێین خودموختاری وەرگیراوە. ئەگەر بوودجە بۆ هەموو بەشەکانی ئێران دیاری بکرێ، مەسەلەن ئەگەر بۆ هەر نەفەرێك لە ئێران ٥٥٠ دۆلار دابنێینو بۆ بەلووچستان ٦٠٠ دۆلار دابنێینو بۆ کوردستان ٥٠٠ دۆلار دابنێین. با ٥٥٠ دابنێین، بۆ برێك زیاتر لە حەدی نێوەنجی، بۆ ئەوەی کە هەموو بەشەکانی ئێران بەرەبەرە لە یەك ئاستدا بچنە پێش. بۆ شیمال مەسەلەن ٤٥٠ دابنێین کە وەزعی باشترەو بۆ ئەوەی کە لە باری ئابوورییەوە وەزعەکە بەرەبەرە وای لیٚ بکەین کە هەموو بەشەکانی ئێران لە یەك سەتحدا بن. چونکە ئەگەر وا نەبێ دیارە کوردستان رۆژبەرۆژ پاشکەوتووتر دەبێو تارانو شیمالی ئێرانو جێگای دیکە رۆژبەرۆژ زیاتر پێش دەکەون.

یەکێك لە داخوازەکانمان لە مەسەلەی خودموختاریدا مەسەلەی ئابوورییە. کەوابوو ئێمە لە باری ئابووریشەوە ئەگەر لە داخیلی ئێراندا بمێنینەوە پێمان وایە قازانج دەکەین. قازانج دەکەین چونکە لە وڵاتیکی چەندین میلیۆن کەسیدا ئابووری زۆر باشتر دەتوانێ بچێتە پێش. کەوابوو لە ئێرانێکی چل میلیۆن کەسیدا زۆر باشتر دەتوانین لە باری ئابوورییەوە خۆمان پێش بخەین هەتا لە کوردستانێکی شەش حەوت

میلیۆنیدا. ئەوانە هەموو هۆی ئەوەن کە ئێمە خودموختاری بە شوعاری ئەساسیی خۆمان دەزانینو تەنانەت دەڵێین دروشمی ئیستراتیژیکەو ئێمە ناڵێین کە شوعاری ئێستامانە. مەسەلەن جارجار لە زمانی هێندێ بەرپرسی حیزبییەوە دەردەچێ کە لەگەڵ ئێرانییەکان تووشی کێشەمان دەکاو دەڵێ جارێ خودموختاریمان دەوێ! جارێ نیەو، خودموختاریمان دەوێ.

بەلاّم باشترە بزانین تەکلیفی ئێمە لەگەڵ کوردەکانی عێراقو تورکیە چی لێدێ؟ باشە ئەوان کورد نین؟ ئێمە کورد نین؟ یەك مەسەلە کە پێوەندی بە خەباتەکەمانەوە هەیە ئەوەیە کە ئێمە لایەنگری خەباتی رزگاریخوازانەی هەموو گەلانی زۆرلێکراوین. دیارە حەقی موسەلەمیشە نەك لە جوولاّنەوەی رزگاریخوازانەی گەلی کورد لە عێراقو تورکیەو سووریە، بەڵکوو لە هەموو جوولاّنەوەیەکی رزگاریخوازانە پشتیوانی بکەینو دەشیکەین. ئەوە یەکێك لەو شتانەیە کە "تقریبا" دوو ساڵ پێش، بوو بە مەسەلەیەك لە بەینی ئێمەو سازمانی موجاهیدینی خەڵكدا. ئەو وەختە کە یەکیەتیی نیشتمانی هات بۆ یارمەتیمان لە ناوچەی سەردەشت کە مەسەلەی رێگای پیرانشار ـ سەردەشت لە گۆڕێدا بوو، دوژمن هێرشی هێنابوو ئەو وەختە ئێمە دەمانووسی هێزی پشتیوان، موجاهیدین دەیاننووسی ئێستا ئێوە پێیان دەڵێن هێزی پشتیوان، سبەینێ ئەو هێزە پشتیوانە دەبێتە چی؟ ئەوە "تجزیە طلبی"یە. ئێمە زۆر سادە جوابمان دانەوە کە چۆن ئێوە بە خۆتان ئیجازە دەدەن لە جوولاّنەوەکان لە نیکاراگوئەو لە ئیلسالوادورو نامیبیاو لە هەر جێگایەکی دیکە پشتیوانی بکەن. ئێمەش دەیکەین، دەبێ بۆ ئێمە حەقمان نەبێ لە کوردەکانی عێراق پشتیوانی بکەینو ئەوان حەقیان نەبێ لە ئێمە پشتیوانی بکەن. دیارە بەرەبەرە وا دیار بوو حاڵی بوون کە داخوازەکەیان بێجێیەو وازیان لێهێنا. هەر ئەوان بۆخۆیان عەکسی ئەوەیان داوا کرد کە ئێمە ببین بە نێوبژیوان، لەگەڵ خودی ئەو هێزە پشتیوانە پێوەندی بەرقەرار بکەن.

مەبەستم ئەوەیە کە ئەوە ئەرکمانە ئەوە هیچ مانای جیاوازیخوازی نیە. ئەگەر ئێمە پشتیوانی لە کوردی تورکیە بکەین. ئەمن پشتیوانی لە ئیلسالوادور دەکەم کە هەزاران کیلومیتر لە من دوورترە. بۆ ناتوانم، بۆ حەقم نیە پشتیوانی لە کوردی

کتێبخانەی دیجیتاڵی
www.rabari.org

تورکیە بکەم یان ئەو پشتیوانی لە من بکا؟ ئەوە بە نەزەری من شتێکی زۆر ئاساییە. ئەگەر توانیمان خودموختارییەکی باش وەرگرین، بێگومان ئەوە دەبێتە نموونەیەك بۆ کوردستانی عێراقو بۆ کوردستانی تورکیەش، ئەوە شاراوە نیە خۆ لە کوردستانی عێراق دەوڵەتی تورکیە راستەوخۆ دەخاڵەتی کرد. بەلاّم ئێمە پێمان وایە ئەگەر سبەینێ رێژیمی خومەینی رووخاو خودموختاریمان وەرگرت دەوڵەتی تورکیە ناتوانێ هیچ بکا. تورکیە ناتوانێ دەوڵەتی ئێران وادار بکاو بیخاتە ژێر فشار کە خودموختاری رەت بکاتەوە. تازە رێژیمی خومەینی رووخا خۆ ئێمە راناوەستین داوای خودموختاری بکەین، خودموختارییەکە سەقامگیر دەکەین. ئیعلانی دەکەین ناچین نامەی سەرئاواڵە بنووسین وەك ئەو وەختەی بۆ خومەینیمان نووسی ئەو جار بۆ یەکێکی دیکە بنووسین، تازە بۆ کەس نامە نانووسین.

کەوابوو ئێمە لە ئێراندا ئەگەر خودموختاریمان وەرگرت، دەبێتە نموونەیەك بۆ عێراق. مەسەلەن ئێمە پێمان خۆش بوو کە لە عێراقدا ئێستا برادەرانی یەکیەتیی نیشتمانی رێککەوتبان لەگەڵ دەوڵەتی عێراق. ئەگەر رێککەوتبان ئەوەی کە ئەوان دەستیان دەکەوت لە ئێستای ئێمە زیاتر بوو. ئێمە هیچمان دەست نەکەوتوە. بۆخۆمان هەین دەنا حکوومەت موافیقەتی بۆ هیچ شتێك نەکردوە، دەوڵەتی جمهووریی ئیسلامی هەر هیچ قبووڵ ناکا. خودموختاری هەر لە بناغەوە قبووڵ ناکا. باشە ئەوان دەهاتنە ئێرە یانی هێندێك وەسەر دەکەوتن، ئەگەر کورد حەقەکەی وەرگرتبایە ئێمە پشتی جەبهەیەکی باشمان هەبوو. زۆر باشتر دەبووین بە پشتیوانیی ئەوان ئێمە دەمانتوانی زووتر رێژیمی خومەینی بڕووخێنین. کە رێژیمی خومەینیمان رووخاندبا، ئێمە لێرە ئەو خودموختارییەی وەرمان دەگرت زۆر زیاتر دەبوو لەوەی کە ئێستا ئەوان وەریان گرتوە، بەلاّم ئەوانیش دەبوا بەرەبەرە زیاتریان بدەنێ.

تەنانەت ئەو تەرحەی کە "شورای ملی مقاومت" پەسندی کردوە، ئەوە بەرنامەی ئێمە نیە دەنگمان پێ نەداوە پاش کێشەیەکی زۆر بە پەسندیان گەیاندوە، بەرنامەی ئێمە زیاتر لەوەیە. بەلاّم برادەرانی یەکیەتیی نیشتمانی زۆر بەوە قانیع بوون کە حکوومەتی عێراق تەرحێکی ئاوا پەسند بکا. هەر پێشنیاریشیان ئەوە بوو کە ئێرانەکەیان بە عێراق بگۆڕنەوەو تەواو "توافق" بکەن. کەوابوو ئەو تەرحە دیارە هی

حکوومەت نیە. "شورای ملی مقاومت" لە سەر کار نیە. سبەینێ لە سەر کار بێ مومکینە ئەوە قبوولّ نەکا. بەلاّم ئەو تەرحە زیاتر بوو لەوەی کە ئەوان ئێستا پاش چەندین سالّ خەبات دەستیان کەوت. ئەگەر ئێمە بتوانین شتی خۆمان، هۆویەتی میللی خۆمان لە ئێران، لە عێراقو لە تورکیە، بسەلمێنین ئەو وەختە دەتوانین دیارە رابیتەشمان پێکەوە دەبێ.

ئیدی نەسلّی داهاتوو بۆخۆی بڕیار دەدا ئایا وەك ئێمە خودموختاری دەوێ یان نا؟ ئەسلّەن مومکینە لە نەسلّی داهاتوودا رۆژهەلاّتی نێوەڕاست بۆخۆی ببێتە حکوومەتێکی فێدرالّ. کوردیش بۆخۆی ببێتە حکوومەتێکی فێدرالّ لە بەینی دەولّەتاندا. ئەوە روون نیە چی لێدێ. بەلاّم ئەو وەختە پاش پەسندی هۆویەتی میللیمان، ئەوە ئەگەر کورد بیهەوێ یەك بگرێتەوە بۆی زۆر ئاسانتر دەبێ. با ئەوەش بلّێم چونکە هەر ولاّتێك شەرایەتی ئابووری، سیاسیو کۆمەلاّیەتیی تایبەت بە خۆی هەیە. ئیران لەگەلّ عێراق، عێراق لەگەلّ تورکیە، ئێران لەگەلّ تورکیەو سووریە. هەر بۆیە شێوەی جۆراوجۆری خەباتیش هەیە.

بۆ وێنە ئێمە لەگەلّ برایانی کوردی تورکیە قسەمان کرد، پێیان گوتین لەو جەریانەشدا چوار جار قسەم لەگەلّ کردن پێمگوتن زۆر وریا بن خۆتان تووشی شەڕی چەکدارانە مەکەن. چونکە حکوومەتی تورکیە خودا خودایەتی. چونکە ئەوەلّەن جوولاّنەوەکە زۆر زەعیفە لە هەر جێگایەك هەرچی بکا هەر تێکدەشکێ. حکوومەتی تورکیەش ئەوە دەکا بە بیانوو (مستمسك)، بۆ ئەوەی ئاخرین شوێنەواری دێموکراسی لەبەین بەرێ. چونکە تورکیە فەرقی هەیە لەو بارەوە لەگەلّ ئێران. چونکە تورکیە ئەندامی ناتۆیە، پارلمانی ئۆرووپا فشاری بۆ دێنێ کە هەر نەبێ لانیکەمی دێموکراسی رەعایەت بکا. تورکیە کوردی تێدا هەیە، بەلاّم هەر "اعتراف" ناکا هەر دەلّێ کورد نیە. ئەوە لە فەرهەنگی عیلمیی تورکیەدا نووسراوە. لە پاشان نووسیویەتی ئەو تورکانە کە لە سەرشاخی دەژینو زمانی زگماکی تورکییان لە بیر چۆتەوە. یانی کوردی تورکیە ئاوان. چونکە چوونە شاخیو زمانی تورکییان لە بیر چۆتەوەو ئێستا بوون بە کوردو زمانێك کە کەس لێیان حالّی نابێ. مەبەستم ئەوەیە کە شێوەی خەباتیش فەرق دەکا. وانیە چونکە لە ئێرانو عێراق خەباتی چەکدارانە

کتێبخانەی دیجیتاڵی
www.rabari.org

هەیە بڵێین لە تورکیەو سووریەش هەر ئەو شێوە خەباتە بکرێ. لە پاشان لە سووریە شتێکی دیکەش هەیە، ئەویش ئەوەیە کە ئەو بەشەی لە کوردستان لە راستیدا شاخی یەکجار زۆر کەمن، هەمووی دەشتە. بۆخۆتان دەزانن دەشتایی ئیمکانی بەرگری کردنو مەقاومەتی نیە. ئەوەیە کە ئێمە لەو شاخو داخە داین یانی ئەگەر هەموو دەشت بایە ئێمەش نەماندەتوانی خۆمان رابگرین، کەوابوو هەلومەرج لە هەریەك لەو وڵاتانەدا فەرق دەکا، وەك یەك نیە لە هەموو بارێکەوە لە بەر ئەوەیە کە شێوەی مومکینی خەباتەکەش جیاوازیی هەیە. مەسەلەن لە تورکیە شێوەی خەباتی پارلمانی بێ باشترە. یانی ئەگەر کورد بتوانێ حیزبێکی باش بۆخۆی دابنێو لە هەڵبژاردنێك کە تا رادەیەك ئازادە بەشداری بکاو نوێنەری خۆی هەبێ کە جاران مەترەحیان دەکرد لە پارلماندا باس بکاو مەسەلەکە مەترەح بکاو خەڵك پشتیوانی لێبکا باشترە. چونکە وڵاتێکی ئۆرووپاییەو بەشێکە لە پارلمانی ئۆرووپا. هەتا ئێستا چەندین بەرنامە لە سەر کورد لە پارلمانی ئۆرووپا پەسند کراوە. بەڵام ئیدی جۆری خەباتەکە بەستراوەتەوە بەوە کە خودی کوردی تورکیە تا چ رادەیەك دەتوانن یەك بگرن، جووڵانەوەیەکی بەهێز پێك بێنن. ئێمە ئەگەر یەك کۆمەڵەمان هەیە، بەداخەوە ئەوان ١٥ ـ ١٠ یەکیان هەیە. یانی ئەوەی کە من دیومە هەتا ئێستاش شتی چکۆڵە چکۆڵە هەن لەوێ، هەموشیان توندو تیژن. لە"**P.K.K**"وە بگرە هەتا ئاڵای رزگاری، هیچیان واقیعبینانە مەسەلەکە مەترەح ناکەن. هەروا بۆخۆتان دەزانن بەو هەمووە کە دیوتانە غەیرە واقیعبینانە مەترەحی دەکەن کە دیارە ئەوە بۆخۆی ئیشکالێك پێكدێنێ. یەکێك لە کۆسپەکانی هەرە گەورە خودی تورکیەیە. دیارە کۆسپیشە بۆ هەموو میللەتی کورد.

لە بارێکی دیکەشەوە کە ئاخرین شتە پێتان دەڵێم، ئەوەیە کە ئەگەر رۆژێك قەرار بێ مەسەلەن شوعاری سەربەخۆییمان هەبێ یەکێك لە شتەکان ئەوەیە کە لە باری نێونەتەوەییشەوە دەبێ وەزعەکە ئامادە بکرێ. ئێمە لەو بارەوە زۆر لە پاشین. زۆریش پێشترین لە چەند ساڵ لەمەوبەر. یانی چەند ساڵ مەسەلەن ٢٥ـ٢٠ ساڵ لەوە پێش ئەتۆ لە هەر جێگایەك باسی کوردت بکردایە دەبوو نەخشەیەکیش دەربێنیو بۆیان بکێشییەوەو بڵێی ئەوە ئێرانەو ئەوە تورکیەیەو ئەوە عێراقەو ئەوە ئێمەش

کتێبخانەی دیجیتاڵی
www.rabari.org

لێرەین. ئێستا ئەوە نیە کە لە هێندێ وڵاتدا بە تایبەتی لە ئۆرووپادا زۆر کەس دەزانن کورد چیەو چی دەوێ. بەڵام ئەوە جارێ بە تەواوی ئەو جۆرە کە دەڵێن ئەنتێرناسیۆنالێزە نەبووە. یانی نەبۆتە مەسەلەیەکی نێونەتەوەیی. هێندێك حکوومەت لە مەسەلەکە شتێك دەزانن. هێندێك رۆژنامەنیگار نووسیویانەو تەلەفزیۆنەکان هێندێك شت نیشان دەدەن. بەڵام ئەوە زۆر کەمە، دەبێ زیاتر بچێتە نێو خەڵك بە تایبەتی بیرورای گشتی لە وڵاتەکانی رۆژئاوا لە ئۆرووپای رۆژئاواو لە ئەمریکای شیمالی زۆر گرینگە.

ئەگەر لە بیرتان بێ لە مەسەلەی "ویتنام"دا، بیرورای گشتیی ئەمریکا نەخشێکی یەکجار گەورەی هەبوو، هی ئۆرووپای رۆژئاواش هەروا. بەڵام هی ئێمە جارێ وای لێ‌نەهاتوە، خەباتێکی برێك درێژتری دەوێ، دەبێ ئەو خەباتە لە ژوورەوە هەیە لە دەرەوە "منعکس" بکرێتەوە. بۆ ئەوەی زەمینە لەو بارەشەوە ئامادە بکرێ، هەتا بۆ مەسەلەی خودموختارییش کە ئێمە دەڵێین خودموختاریمان دەوێ، دەبینین کە رەنگدانەوەی نیە. نموونەتان بۆ بێنمەوە: رۆژ نیە دەنگی ئەمریکا باسی ئەفغانستان نەکا کە چ دەکەن‌و موجاهیدین چیان کردوەو فلان‌و... ئەوانە چونکە خەباتەکەیان دژی شوورەوییە. بەڵام باسی ئێمە ناکا لە حاڵێکدا ئەو شەڕە ئێمە دەیکەین قابیلی موقایسە نیە لەگەڵ شەڕێك کە موجاهیدینی ئەفغانستان دەیکەن.

ئێمە فیلمێکمان هێنابوو نیشانمان دا کە وەزعیان چۆنە لە هەرە باشترین ئەفغانییەکان مەسعوودی فەرماندەیە، فیلمی ئەومان هێناوە کە فەرانسەیی‌یەکان هەڵیان‌گرتوە، نیشانمان داوە کە وەزعیان چۆنە. ئێمە مەبەستمان لەو فیلمە ئەوەیە کە شێوەی خەباتەکەمان موقایسە بکەین بزانین کە ئەوان ئەو هەموو یارمەتییەشیان دەدرێ، بە میلیۆن دۆلار بۆیان دەچێ، پاکستانیان هەیە، ئێرانیان هەیەو ئەمریکایان هەیەو بیرورای گشتیی لە وڵاتانی رۆژئاوا بە قازانجی وان تەحریك بووە. بزانن وەزعمان چیە؟ موقایسەی بکەن لەگەڵ وەزعی خۆتان بزانن ئێمە وەزعمان چیەو ئەوان وەزعیان چۆنە؟ ئێمە چەند رێك‌و پێك‌و تەیارین بە نیسبەت ئەوان. دیارە بۆخۆمان نارازین، بەڵام نیسبەت بەوان چۆنین، ئەو فیلمە هی بەشێکە کە لە هەمووان تەیارترە. لە هەمووان تەیارتر مەسعوودە. لە هەمووان مەشهوورترە، لە هەمووان بە

"اصطلاح" لە پێشترە. موقایسەی بکەن. بەڵام هەموو رۆژێ ئەفغانی وای کرد، فلان وای کرد، ئێمە شتێکی زۆر گەورە نەبێ باسیشمان ناکەن.

چونکە مەسڵەحەت وا دەخوازێ. ئەوەی کە عەرزم کردن لێرەدا مەسڵەحەت وا دەخوازێ کە باسی بکا. هی ئێمە مەسلەحەت "ایجاب" ناکا، بەڵام ئەگەر بتوانین بیروڕای گشتی حاڵی بکەین لە ئەمریکا لە وڵاتانی رۆژئاوایی لە ئۆرووپای رۆژئاوا، ئەوە تەنانەت شوێن لە سەر وڵاتانی سوسیالیستی دادەنێ. بیروڕای گشتی دەبێ مەسەلەی کورد بناسێ. ئەوەش هەم بە درێژەپێدانی خەباتەکەمان دەبێ‌و هەم بە "منعکس" کردنی ئەو خەباتە بە شێوەیەکی دروست‌و ئوسووڵی لە دەرەوە. ئەو وەختە دیارە نەتیجەی باشتر دەبێ. یانی ئەگەر رۆژێك مەسەلەکە هاتە مەیدان کەسێك هەیە بزانێ، بابە کوردیش بۆ خۆی میللەتێکە حەقی هەیەو زۆری لێکراوە. ئەوە جارێ بە تەواوی لە دەرەوە نەناسراوەو بە تەواوی نەچۆتە نێو بیروڕای گشتیی جیهانییەوە بە شێوەیەکی پان‌و بەرین‌و بەو شێوەیە کە پێویستە نەناسراوین.

ژێدەر:

* ئەم بەشە مەتنی باسێك بوو کە رێبەری شەهید دوکتور قاسملوو، لە ساڵی ١٣٦٤ لە سەر مەسەلەی مافی دیاریکردنی چارەنووس لە شێوەی خودموختاریدا پێشکەشی کردوە.

فەسڵی شەشەم:

ڕەوتی ئاشتیو دێموکراتیزاسیۆن

کتێبخانەی دیجیتاڵی
www.rabari.org

ڕەوتی ئاشتیو دێموکراتیزاسیۆن

لە ڕاپۆرتی کومیتەی ناوەندی بۆ کۆنگرەی هەشتەم باسی ٢ پرۆسەی جیهانی کراوە: یەکەمیان پرۆسەی ئاشتی یا ڕەوتی ئاشتییە. دووهەمیان پرۆسەی دێموکراتیزاسیون یا دێموکراتیزەکردنە. ئەم یەك ساڵو چەند مانگە نیشانی دا کە ئەو لێکدانەوەیەی ئێمە ڕاستو دروست بووە. بناغەی ئەم پرۆسەیە بە ناوی پرۆسەی ئاشتی، ئەو ئاڵوگۆڕەیە کە لە ڕێبەرایەتیی حیزبی کومۆنیستی سۆڤیەتیدا هاتۆتە پێش. لە واقیعدا لە چوار ساڵ لەوە پێشەوە کە میخائیل گۆرباچۆف بوو بە سکرتێری حیزبی کومۆنیستی یەکیەتیی سۆڤیەتی، ئەو پرۆسەیە دەستی پێکردوەو ڕۆژ بە ڕۆژیش خێراتر دەچێتە پێش. بزانین تەئسیری پرۆسەی ئاشتی لە دنیادا چ بووە؟ یەکەم تەئسیری ئەوە بووە کە ئەو شتەی جاران پێیان دەگوت ڕکەبەری لە بەینی دوو دەوڵەتی گەورەی جیهان وەك ئەمریکاو یەکیەتیی سۆڤیەتی گۆڕاوە. لە ڕابردوودا لە هەموو ناوچەکانی دنیادا لە هەموو گیروگرفتە سیاسییەکانی جیهاندا هەرکەس لەگەڵ یەکیەتیی سۆڤیەتی با، دژی ئەمریکا دەبوو، هەرکەس لەگەڵ ئەمریکا با، دژی یەکیەتیی سۆڤیەتی بوو. ئەو دوو دەوڵەتە سیاسەتی خۆیان لە سەر ئەوە دادەنا کە کێ دەگەڵ کێیە؟ ئەگەر یەکێك لەگەڵ ئەمریکا با، ئەمریکا پشتیوانی لێ دەکرد، ئەگەر دژی ئەمریکا با، یەکیەتیی سۆڤیەت پشتیوانی لێ دەکرد.

لە ڕاستیدا لە هەموو بارێکەوە دنیا بوو بە دوو بەش، نەك لەبەر ئەوە وڵاتانی سۆسیالیستی بەشێك بوون، وڵاتانی سەرمایەداری گەورەو ئیمپریالیستییش بەشێکی دیکە، بەڵکوو ئەوەی لە نێوەڕاستیشدا بوو دەبوایە تەکلیفی خۆی ڕوون بکاتەوە.

هێندێ ولاّت ناوی ڕەسمیشیان هەر ئــەوە بــوو، ولاّتــانی جیــهانی ســێهەم یــا ولاّتــی بێلایەن، ئەو ولاّتانەش بەکردەوە لە ڕووی ناچــاری لــە سیاســەتدا پشــتیوانییان لــە یەکێك لەو دوو دەوڵەتە دەکرد. بۆ نموونە پاکستان یەکێك لە ولاّتانی بێلایەن بوو، لە هەموو کۆنفرانسەکانی ولاّتانی بێلایەندا بەشداری دەکرد، بەلاّم بە کــردەوە ولاّتێــك بوو کە سیاسەتی ئەمریکای بەڕێوە دەبرد. کووبا بە ڕەسمی جزووی ولاّتەکانی بێلایەن بوو و لایەنگریی لە یەکیەتیی سۆڤیەت دەکرد. هێندێ ولاّتیش وەك هیندوستان کــە دەیانتوانی تا ڕادەیەك نەزەری خۆیان بڵێن، بەلاّم دیسانەکە لە ژێر تەئســیری یــەکێك لەو ولاّتانەدا بوون، بەتایبەتی ئابووریەکەشیان سەر بە یــەکێك لــەو ولاّتانــە بــوو. شەڕی سارد لە کۆنەوە دەستی پێ کردبوو و دیسان هەر بەردەوام بــوو. نموونــەی ئــەو شەڕە ئەوە بوو کــە ئــەو دوو دەوڵەتــە گەورەیــەش لــە هــەموو فرســەتێك کــەڵکیان وەردەگرت بۆ ئەوەی نفووزی خۆیان لە دنیادا بەرنە پێــش. ئــەمریکا دەچــوو زۆر بــە ئاسانی گرانادای دەگرت، چوونکە حکوومەتێك پێكهاتبوو بە دڵی نــەبوو. هــەروەها خۆی ئامادە کردبوو (نیکاراگوا)ش داگیر بکاو ئەگەر پێــی بکــرێ کووبــاش کــە لــە ئەمریکای لاتیندا هەڵکەوتوە، لەبەین بەرێ.

ســۆڤیەتیش لــەو لاوە ئەفغانســتانی داگــیر کردبــوو، بێجگــە لــە ولاّتــەکانی سۆسیالیســتی کــە لــە واقیــعدا هــەموویان ئەرتەشــی ســۆڤیەتییان تــێدا بــوو، چێکۆسلۆواکی لە ساڵی ٦٨ لەم وەزعەدا بوو کە میخائیل گۆرباچۆف هاتە سەر کار. ئێســتا ئــەو شــێوە بەربــەرەکانێو ڕووبەڕووبوونــە "رو در رو" بەرەبــەرە لــە ئەســەر سیاسەتی واقیعبینانەو بەڕاستی ئاشتیخوازانەی (نــەك هــەر بــە قســە، بــەڵکوو بــە کردەوە)ی گۆرباچۆف لەو حاڵەتەدا دەرچووەو بەرەبەرە دەبێتە هاوکاری کردن.

جاران ئەو دوو دەوڵەتە پێکەوە هاوکارییــان نــەدەکرد، مەگــەر لــە دابەشــکردنی مەنتەقەی نفووزدا، هاوکاری ئەو وەختە بۆ ئەوە بوو کە مەسەلەن لە فلاّن شوێنڕا تا فلاّن جێ ئی منەو تۆ دەستی تێوەر مەدەو فلاّن شوێن بۆ تۆ من کارم پێی نیە.

وەختێك ئەرتەشی سۆڤیەت چێکۆسلۆواکی داگیر کرد، بۆ ئەوە داگــیری کــرد کــە ئەو وەختە پرۆسەیەك لە چێکۆسلۆواکیدا دەستی پێ کردبــوو کــە ئێســتا میخــائیل گۆرباچۆف لە یەکیــەتیی ســۆڤیەتدا دەســتی پــێ کــردوە، تــەنیا دەوڵــەتی غــەیرە سۆسیالیستی کە لەو هێرشە پێشتر ئاگادار کرا، ئەمریکا بــوو. شــەوێك پێــش ئــەو

هێرشە سەفیری سۆڤیەتی لە واشینگتۆن خەبەری بە ئەمریکا دا کە ئەوان سبەینێ چێکۆسلۆواکی داگیر دەکەن، ئەوانیش گوتیان مەنتەقەی خۆتانە، کەیفی خۆتانە. مەبەست ئەوەیە کە ئەو هاوکاری‌یە بەو شێوەیە بوو. ئێستا زۆر نموونەی وا دێتە بەرچاو کە مەسەلەن ئەگەر ئەمریکا لە جێگایەك تووشی تەنگانە بوو، یەکیەتیی سۆڤیەت نایهەوێ دژی ئەمریکا لەو تەنگانەیە کەڵك وەربگرێ. یەکێك لەوانە ئێرانی خۆمان. راستە "شواردنادزە" راست لەو وەختەدا کە وڵاتەکانی رۆژئاوا سەفیری خۆیان لە تاران بانگ کردبۆوە چووە تاران (لەکاتی ژیانی خومەینی‌دا)، بەڵام بێ‌گومان ئەگەر گرۆمیکۆ با لە وەختی خۆی‌دا، بە تەواوی وەزعەکەی دەگۆڕی. کەڵکێکی زۆر خراپی لەوە وەردەگرت بۆ ئەوە خۆی لە ئێران نزیك بکاتەوە، بۆ ئەوە ئێران بە ئیستلاح بکا بە وڵاتێکی دژی ئێمپریالیستی.

بۆ خۆیان دەزانن ئەو وەختە کە لە هەموو وڵات خەڵك سەرکوت دەکرا (لە زەمانی شا) یەکیەتیی سۆڤیەت لە زەمانی برژنێفدا بە ئێرانی دەگوت دژی ئێمپریالیستی، بەڵام شواردنادزە ئەوەی نەکرد. نەك هەر ئەوەی نەکرد، بەڵکوو حازر بوو ببێ بە پەیامبەری پەیامی ئینگلستان بۆ خومەینی بۆ ئەوەی ئەو لە سەر مەسەلەی "سەلمان رشدی" وا بە توندی نەڕوا. لەو قسانەدا کە لەوێ بە ئاشکراش کران (ئاشکرا گوتن بۆ خۆی یەکێك لە تایبەتمەندی‌یەکانی گلاسنۆست)ە، گوتی ئێوە شۆڕشی خۆتان کردوەو لە واقیعدا پێی راگەیاند کە حەقی دەخاڵەتی لە کاروباری ئێمەدا نیە. ئێمەش نامانهەوێ دەخاڵەت لە کاروباری ئێوەدا بکەین. جاران ئەو سیاسەتە لە پشتی دەرگای داخراودا دەکراو بە هیچ کەسیش ئاشکرا نەدەبوو. دیارە ئەوە دەنگدانەوەی وەزعی نێوخۆی یەکیەتیی سۆڤیەتی‌یە کە هەموو شتێك ئاشکرایەو، ئەگەر لە رۆژئاوادا بێنە سەر ئەو باوەڕەی کە بەڕاستی گۆڕانێکی شۆڕشگێرانە بە سەر سیاسەتی یەکیەتیی سۆڤیەتدا هاتۆتە پێشێ‌و ئەو هاوکاری‌یە بۆ ئاشتیی جیهانی لە بەینی ئەو دوو دەوڵەتە زیاتریش دەبێ بەو جیاوازی‌یەوە کە هاوکاریی جاران بە زیانی میللەتان لە پشتی دەرگای داخراودا پێك دەهات. ئێستا لەبەر چاوی میللەتان‌و بە قازانجی ئەوان پێك دێ.

ئەو سیاسەتە یەکەم ئاکامی ئەوە بوو کە شەڕی سارد تەواو بوو، ئەو توندو تیژی‌و ئەو تەبلیغاتە دژی ئیمپریالیزمی ئەمریکا نەماوە، جاران ئەگەر لە یەکیەتیی

سۆڤیەتیدا شەکر دەست نەدەکەوت خەتای ئیمپریالیزمی ئەمریکا بوو، بەرنامەیەك جێبەجێ نەبا دەیانگوت ئەوە ئیمپریالیزم نایەڵێ، لەو لاشەوە ئەگەر لە ئەمریکای لاتین، لە ئاسیا یان لە هەر جێگایەك جوولانەوەیەك پێكهاتبا، دەیانگوت دەستی کومۆنیزمی نێودەوڵەتیو دەستی یەکیەتیی سۆڤیەتی تێدایە. ئێستا ئەگەر دیققەت بکەین لە تەبلیغاتی هیچ لایەكدا ئەوە بەرچاو ناکەوێ. سیاسەتی سۆڤیەت لەم بارەوە روونترە، بەلام ئەمریکا جارێ هەر نیگەرانە. ئەویش هۆیەکەی ئەوەیە کە ئێمە لە گلاسنۆستدا نووسیومانە کە هێندێ لە سیاسەتمەدارانو ڕۆژنامەنووسانی ڕۆژئاوایی تێناگەن چ گۆڕانێك لە یەکیەتیی سۆڤیەتیدا پێك هاتووەو تا رادەیەکیش حەق ئەوەیە کە تێ نەگەن. چونکە لە یەکیەتیی سۆڤیەتیشدا نەیاندەزانی لە ئەمریکا چ باسە. ئێستا زۆربەی زۆریان تێگەیشتوون، چونکە دەبینن ئەو شتانەی لە یەکیەتیی سۆڤیەتیدا گوتراوە، یەك لە دوای یەك جێبەجێ دەبن. بۆیە دەڵێن شەڕی سارد تەواو بووە، ئەوە سەرکەوتنێکی گەورەیە نەك هەر ئەو شەڕە تەواو بووە، بەڵکوو بەکردەوە هێندێ شت کراوە کە مەترسیی شەڕی ئەتۆمیی ڕۆژ بە ڕۆژ کەمتر دەبێ. ئەوەی کە موافقەتیان کردوە مووشەکەکانی نێوەنجی لەنێو بەرن، ئەوانی (دوربرد) کەم بکەنەوە، هەتا ئێستا هاتوونەتە سەر ئەو بڕوایە کە چەکی سوننەتی لە ئۆرووپا کەم کەنەوە، چونکە ئۆرووپا جێگایەکە کە لەوێدا دوو جەبهەی بەرامبەر بە یەکتر ڕاوەستاون. یانێ لە لایەکەوە سۆڤیەت لە هەموو ولاتەکانی سۆسیالیستیدا ئەرتەشی هەیەو ئامریکاش لە لایەکەوە ئەرتەشی هەیە لە ولاتەکانی ڕۆژئاوادا. هەردوولا بۆمبی ئەتۆمییان داناوە، بۆیە خەتەری شەڕ لە ئۆرووپا لە هەموو جێگایەك زیاترە، زۆریش لێك نزیکن بۆیە ئەگەر لەوێ مەسەلەی ئاشتی چارەسەر بکرێ، ڕەنگە مەترسیی شەڕی ئەتۆمی بە یەکجاری لە ناو بچێ، مەترسیی شەڕی ئەتۆمی لە زەمانی برژنێفدا تا ڕادەیەکی زۆر نەمابوو، هۆیەکەشی بوونی خودی ئەتۆمەکە بوو، یانی لە واقیعدا چەکێك پێك هاتبوو کە هیچ تەرەفێك لە بەر ئەو چەکە نەیدەوێرا شەڕەکە ساز بکا. چونکە دەیزانی بۆ خۆشی زەرەر دەکا.

کەوابوو ئەگەر ئەو دەوڵەتانە هاتنە سەر ئەوە کە پێکەوە هاوکاری بکەن، دەست لە کاروباری نێوخۆیی یەکتر وەرنەدەنو تەحریك نەکەن، (رودررو) نەبن، نەتیجەکەی دەبێتە ئەوەی کە سادیرکردنی شۆڕشی سۆسیالیستی (بە وتەی سۆڤیەتەکان)

موونتەفی بووە. ئەوەی کە ئێستا میخائیل گۆرباچۆف دەڵێ، ئێمە لایەنگری شۆڕشی سۆسیالیستی نین، شتێکی تازە نیەو لنینیش گوتوویەتی. تەنیا لە زەمانی ئیستالیندا بووە کە ئەوەیان تا رادەیەك گۆڕی، ترۆتسکی باسی ئەوەی دەکرد کە دەبێ شۆڕش پەیتا پەیتا هەبێ تا ئەو وەختە دنیا بە تەواوی ئازاد دەبێو شۆڕشی سۆسیالیستی سەردەکەوێ. ئەو دەیگوت ئێمە نابێ تەنیا لە یەکیەتیی سۆڤیەتیدا شۆڕش بکەینو دەست لە سەر دەست دابنێین، بەڵکوو دەبێ دەست بکەین بە دروستکردنی سۆسیالیزم، لە وڵاتەکانی سەرمایەدارییشدا دەبێ شۆڕشەکە بە زۆریش بێ بەرینە پێشو شۆڕشێکی جیهانی بەرپا بکەین، شۆڕشی سۆسیالیستی نابێ رابوەستێ. لنین هەر ئەو وەختە موخالیفەتی لەگەڵ ئەو بۆچوونە کردو نەزەری ئەوە بوو کە ئێستا ئێمە رێگامان ئەوەیە کە ئەو وڵاتە سۆسیالیستییە بپارێزین کە بریتییە لە یەکیەتیی سۆڤیەتیو لە پاشان میللەتەکانی وڵاتانی دیکە دەبێ بۆ خۆیان شۆڕشەکە بکەن، نەك ئێمە لە دەرەوەڕا شۆڕشیان بۆ سادر بکەین. ئەوەش بڵێین سادیرکردنی شۆڕشی سۆسیالیستی لە دەرەوەڕا نەتیجەی زۆر خراپی هەیە. نموونەی هەرە باشمان لە بەرچاوە، ئەویش ئەفغانستانە. ئێستا یەکیەتیی سۆڤیەت کە ئەو هەموو پارەی سەرف کردو ئەو هەموو سەربازانەی لە ئەفغانستان کوژران، ئەفغانستانی بەجێ هێشت. ئەوە کارێکی یەکجار زۆر ئازایانەو شوجاعانە بوو کە گۆرباچۆف کردی. وەختێك لە باکوو شۆڕش سەرکەوت، شۆڕشگێڕەکان ئەو تەوەهۆمەیان بۆ پێكهات کە بە بێ لەبەرچاو گرتنی هەلومەرجی وڵاتەکانی دیکەی ئەمریکای لاتین، دەتوانن لە هەموو وڵاتێکی ئەم بەشە لە جیهاندا سەرکەوتوو بن. ئەوە بوو کە چەگوارا دەستی پێ کرد کە لە بۆلیڤی شۆڕشی سۆسیالیستی ساز بکا، نەتیجەکەی دەزانینو یادداشتەکانی، هاوڕێیان خوێندویانەتەوە، لەوێ کەس پشتیوانیی لێ نەکردن، ژمارەیەکی پارتیزان دەگەڵ مانەوە، ئاخرەکەشی بۆ خۆی کەوتە دەست پۆلیسی بۆلیڤیو کوژرا. کەوابوو ئەگەر ئەو هەلومەرجە ئامادە نەبێ لە وڵاتێکدا، سۆسیالیزمیش پیادە ناکرێ. بۆیە گوتمان ئەگەر گۆرباچۆف ئەوەی دەڵێ، شتێکی تازەی نەگوتوە. چارەسەرکردن یان ئامادەکردنی هەلومەرج بۆ چارەسەرکردنی کێشەی مەحەللی لە ئەفغانستانەوە بگرە تا دەگاتە نیکاراگوا، کامبوج، ئانگۆلا، شەڕی ئێرانو عێراق، مەسەلەی فەلەستینو بە گشتی هەمووی

کتێبخانەی دیجیتاڵی
www.rabari.org

ئاکامی پرۆسەی ئاشتی لە جیهان دایە کە بۆ نموونەو بە کورتی ئیشارە بە هێندێک لەو ناکۆکییانەو ئاکامەکانیان دەکەین:

ئانگۆلا:

ئەفریقای جنووبی کە دەوڵەتێکی نەژادپەرەستو کۆنەپەرستە، بە پشتیوانیی ئەمریکا پشتیوانییان لەو ڕێکخراوە کرد کە بە نێوی "یۆنیتا" (یەکیەتی)یە. یۆنیتا ئەو ڕێکخراوە بوو کە کاتێک بەرەی ڕزگاریخوازی ئانگۆلاسەرکەوتو لە ئانگۆلا حکوومەتی دەستەچەپی دامەزراند، جیا بۆوەو کێشەکە ئەوەندە گەورە بۆوە کە کووبا دەخاڵەتی ڕاستەوخۆی کرد، لەشکری خۆی نارد بۆ دیفاع لە ئانگۆلا، بۆیە ئەو حەقەی بە خۆی دەدا چونکە لە تاریخدا وا هاتووە کە کووباییەکان ئەوانەی ڕۆیشتوونو موهاجیرەتیان کردوە، بەتایبەتی ئەوانەی لە کووبا دان هەم نەژادی سپییان تێدایەو هەم نەژادی ڕەش، ڕۆیشتوون بۆ ئانگۆلاو لە مەنتیقەی ئانگۆلاو ئانووئی دامەزراون. بەم چەشنە کووبا کە خۆی بە نزیک لەوان دەزانی، لەشکری خۆی نارد بۆ دیفاع لە ئانگۆلا لە موقابیل یۆنیتادا. ئەمریکاو ئەفریقای جنووبییش پشتیوانییان لە "ساویم بی" کرد کە سەرۆکی یۆنیتا بوو، ماوەیەک پارەیان دەدایە، چەکیان دەدایەو بە کورتی هەموو چەشنە یارمەتییەکیان پێ دەکرد. بەڵام ئێستا ئەوە بەرەبەرە مەسەلەی ئانگۆلا چارەسەر کراوە، هەرچەند ساویم بی چەندین جار چووە لای ڕەیگان، ڕەیگان وەریگرتو پێشوازی لێکرد، بەڵام ئێستا یارمەتیی ناکەن. لەو لاشەوە لەشکری کووبا لە ئانگۆلا خەریکە دەچێتە دەرێ.

کامبۆج:

پاش ئەوەی کە پۆلپۆتییەکان لە کامبۆج ئەو کارەساتەیان پێک هێناو چەندین میلیۆن کەسیان کوشت، کامبۆجیان کرد بە وێرانەیەکو لەشکری ڤێتنام چوو کامبۆجی داگیر کرد، پۆلپۆتییەکان هەر ماون، بەڵام ئەوەندە بەهێز نین. لەو ئاڵوگۆڕە کە لە سیاسەتی جیهانیدا پێک هاتووە، ڤێتنام خەریکە لەشکری خۆی لە کامبۆج دێنێتە دەرێو دەگەڵ "سیانۆک" کە وەختی خۆی سەرۆک کۆماری کامبۆج بوو، تەنانەت دەگەڵ بەشێک لە پۆلپۆتییەکان دەیانهەوێ بە شێوەیەک ڕێک کەونو لە کامبۆج حکوومەتێکی سەربەخۆ بێننە سەر کار. لە جێگاکانی دیکەش کێشەی مەحەللی خەریکە بەرەبەرە حەل دەبن، چونکە سۆڤیەت پشتی ئەو کەسانە ناگرێ کە

کتێبخانەی دیجیتاڵی
www.rabari.org

دژی ئەمریکا شەڕ دەکەن. گۆرباچۆف کاتێك لە کووبا دەڵێ ئێمە نامانهەوێ شۆڕش سادیر بکەین، مانای ئەوەیە کە نامانهەوێ لە نیکاراگوا پشتیوانی بکەین بۆ ئەوەی شۆڕش سادیر بکەین. لە بەرامبەردا هەر خودی سەنای ئەمریکا سەرۆك کۆمار ناچار دەکا یارمەتی بە کۆنتراوپانی دژی شۆڕشەکانی نیکاراگوا نەکا کە دژی دەوڵەتی نیکاراگوا شەڕ دەکەن. کەوابوو لەوێش خەریکە رێککەوتنێك پێك دێ.

یەکێك لە مەبەستەکانی گۆرباچۆف لە سەفەر بۆ کووبا لە واقیێعدا بۆ قانعکردنی کاسترۆ بوو لە زۆر بارەوە. فیدل کاسترۆ تەنیا کەسێك بوو کە لە بەینی وڵاتەکانی سۆسیالیستیدا بە ئاشکرا گلاسنۆستو پرۆستۆریکای رەد کردەوە. دووهەمیش کاسترۆ هەر لەو باوەڕەدا بوو کە چەگوارا دەیگوت. ئەو لەو باوەڕەدا بوو کە چەندین وڵاتی دیکەی ئەمریکای لاتین بکەن بە کووبا. لەوێ شەڕی پارتیزانی پێك بێو شۆڕش سادیر بکرێ. دیارە لە واقیێعدا بەکردەوە ئەو سیاسەتە وەلانرا، چونکە کووبا لە باری ئابووریشەوە بەبێ یارمەتیی یەکیەتیی سۆڤیەت نەیدەتوانی ئەم کارانە بکا. کووبا جەزیرەیەکی زۆر مەرغووبە بۆ توریستەکانی ئەمریکایی، بەڵام پاش شۆڕش ئەوە سێ ساڵە هیچ ئاسەوارێك لەو تووریستانە نەماوە. بەڵام ئێستا سێ چوار مانگە دەرگای خۆی کردۆتەوەو هەرچی تووریستی ئەمریکایە هاتووچۆی کووبا دەکا، چونکە پێویستیی بە دولار هەیە. بێجگە لەوە ئەو سیاسەتەی یەکیەتیی سۆڤیەت دەبێتە هۆی باشتربوونی پێوەندیی یەکیەتیی سۆڤیەتی دەگەڵ زۆر وڵاتی گرنگی دیکەو لە پێش هەموواندا چین. هەموو دەزانن لە زەمانی برژنێفدا نێوانی چینو سۆڤیەت ئەوەندە تێك چوو بوو کە خەتەری شەڕیان بۆ پێك هاتبوو. بەڵام ئێستا ئەم حەساسیەتە گۆڕاوە، گۆرباچۆف سەفەری چینی کردو ئەوە بۆ خۆی هەنگاوێکی گەورە بوو بەرەو ئاشتی لە نێوان ئەم دوو وڵاتە گەورەی سۆسیالیستیداو بەم چەشنە دەبینین رەوتی ئاشتی لە جیهاندا بەردەوام بەرەوپێش دەچێ. دیارە ئەگەر رەوتی ئاشتی سەرکەوێ، ئاکامەکەی دەبێتە ئەوە کە سۆڤیەت دەتوانێ بەشێکی زۆر لە بوودجەی شەڕ لە بەشی ئابووری، کۆمەڵایەتی، فەرهەنگیو بێهداشتیدا سەرمایەگوزاری بکا، کە ئەوەش گۆڕانێکی جیددی دەبێ لە وەزعی نێوخۆی یەکیەتیی سۆڤیەتدا.

پرۆسەی دووهەم:

پرۆسەی دووهەم کە باسمان کرد، پرۆسەی دێموکراتیزاسیۆنە. لە واقیعدا پرۆسەی یەکەم باسی پرۆسەی ئاشتی بوو، تا ڕادەیەکی زۆر نەتیجەی ئەو پرۆسەیە کە بە گلاسنۆست ناسراوەو لەگەڵ پرۆستۆرێکا لە یەکیەتیی سۆڤیەتدا دەستی پێ کردوە. هەروەها کە لەو نامیلکەیەشدا کە لە لایەن حیزبەوە نووسراوە لە ڕاپۆرتی کۆمیتەی ناوەندی بۆ کۆنگرەی هەشتەمیشدا هاتووە، بناغەی ئەم مەسەلەیە لە واقیعدا دێموکراتیزاسیۆنە. ئەویش ئەوەیە کە ڕێگا بدرێ خەڵك بەکردەوە لە بەڕێوەبردنی کاروباری وڵاتەکەیاندا بەشدار بن. لە سەرەتادا زۆر کەس هەبوون لە دەرەوە یا لە بەینی خۆشماندا وایان بیر دەکردەوە کە گۆرباچۆفیش وەك خرۆشچۆف هاتووە دوو قسە دەکاو پاشان وەدەری دەنێن‌و دەڕواو گلاسنۆست‌و دێموکراسی‌و ئەو باسانەش تەواو دەبن. بەڵام ئێستا کەم کەس ماوە کە باوەڕ نەکا بەرنامەو قسەکانی ئەمجارەی سۆڤیەت وەك جارانی ڕابردوو نین. ئەو جارە ئەوە خەریکە بەڕاستی دێموکراسی لە یەکیەتیی سۆڤیەتی‌دا پیادە دەبێ‌و سەردەکەوێ، بەبێ ئەوەی مەترسی‌یەکی بۆ سۆسیالیزم پێك هێنابێ. بە پێچەوانەی ئەوە کە هێندێك کەس ئیددیعایان دەکرد کە لە دێموکراسی‌دا سۆسیالیزم وەخەتەر دەکەوێ، حیزبی ئێمە یەکەم حیزبە کە لە ڕۆژهەڵاتی نێوەڕاستدا یان ڕەنگە لە جیهانیشدا لەو حیزبە هەرە کەمانە بێن کە پێشتر مەسەلەکەمان حەل کردوە. بۆیە باسی زۆر لە سەر ناکەین.

ئێمە بە هێنانی "کورتەباس" لە کۆنگرەی شەشەمدا ئەو مەسەلەیەمان هەر لەو وەختەوە چارەسەر کردوە کە بۆ ئێمە سۆسیالیزم بێ دێموکراسی تەنیا کاریکاتۆرێکە لە سۆسیالیزم‌و سۆسیالیزمی واقعی نیە. هەروەها گوتوومانە لە هەر وڵاتێکدا کە هەلومەرجی سۆسیالیزم ئامادە نەبێ، ناتوانێ سۆسیالیزم دابمەزرێنی، ئەگەر دێموکراسیش نەبێ‌و خەڵك بەشداری نەکا لە دروستکردنی سۆسیالیزمدا، سۆسیالیزم پێك نایە.

لە کۆنگرەکانی پێش کۆنگرەی بیستەم‌و پاش کۆنگرەی بیستەمیشدا هەتا لە زەمانی خرۆشچۆفدا پێشبینی دەکرا لە ساڵی ١٩٨٥ یەکیەتیی سۆڤیەتیش لە هەموو بارێکەوە لە ئەمریکا وەپێشتر کەوێ. ئەو نووسراوە ڕاپۆرتی ڕەسمیی کۆنگرەیە کە خرۆشچۆف وەك بڕیاری کۆنگرەی بیستەم کە لە ساڵی ١٩٥٦ پێك

هاتووە یانی لە واقیعدا ٢٣ ساڵ لەوە پێش داویەتی، بەڵام ئێستا کە ئینسان گوێی لە قسەکانی میخائیل گۆرباچۆف دەبێ، تێ دەگا کە بە پێچەوانەی ئەو بڕیارە، سۆڤیەت لەو ماوەدا نەك هەر پێشتر نەکەوتوە، بەڵکوو زۆر پاشتر کەوتوە، لە زۆر بەشدا هەر نەچۆتە پێش. مەسەلەن یەکیەتیی سۆڤیەت لە زەمانی رووسیەی تەزاریدا عەمباری گەنم بوو، ئێستا ئەگەر ئەمریکا گەنمی پێ نەفرۆشێ خەڵکەکە نانی نیە بیخوا. لە حاڵێکدا خاکی یەکیەتیی سۆڤیەت یەك شەشەمی خاکی جیهانەو چەندین بەرامبەری خاکی ئەمریکایە. هۆی ئەو وەزعە بێگومان نەبوونی دێموکراسی بووە، بەڵام ئێستا کە دێموکراتیزاسیۆن لە هەموو لایەنەکانی ژیاندا دەستی پێ کردوە، لە هونەردا، لە فەرهەنگدا، لە فیلم دروستکردندا، لە تیئاتردا، لە ئەدەبیاتو. . . لە هەموان گرنگتر شوێن دادەنێتە سەر ئابووریو سیاسەتی سۆڤیەت، ئێستا خەڵك قسەی خۆیان دەکەن. خەڵك نوێنەری خۆیان هەڵدەبژێرنو. . . دیارە لە رۆژئاوادا پێیان وایە دێموکراسی هەر ئەوەیە کە ئەوان هەیانە. ئەگەر دێموکراسیی وڵاتانی دیکە راست ئولگووی ئەو دێموکراسی‌یە نەبێ، دێموکراسی نیە. بەڵام راستی‌یەکەی ئەوەیە کە هەر وڵاتێك هەلومەرجی تایبەتیو پرۆسەی تاریخیی خۆی هەیە. یەکیەتیی سۆڤیەتی لە تاریخی خۆیدا تەنیا چەند مانگێك سوننەتی دێموکراسی بووە، چەند مانگێك پێش شۆڕشی ئوکتۆبرو یەك دوو مانگیش پاش شۆڕشی ئوکتۆبر بوو، دەنا یان دیکتاتۆریی تەزاری بووە یا دیکتاتۆریی پرۆلێتاریا کە لە پاشان بۆتە دیکتاتۆریی ستالین. وڵاتێکی ئەوتۆ ئەگەر دێموکراسی دابمەزرێنێ، ئاسان نیە. ئێمەش بۆ خۆمان ئەزموونی ئەو شێوە دێموکراسی‌یەمان هەیە، لە سەرەتادا پێشمەرگە پێی وابوو دێموکراسی ئەوەیە بە قسەی فەرماندەری هێز نەکا، بۆیە تەمرینی دێموکراسی یان بڵێین خۆ ئامادەکردن بۆ دێموکراسی پێویستە، لە بەر ئەوە ئەگەر لە دیکتاتۆری‌یەوە چووی بۆ دێموکراسی، هەموو وەختێك ئیفراتو تەفریتی تێدایە. ئی وا هەیە وا بیر دەکاتەوە دێموکراسی یانی بەکەیفی خۆت لێی بخوڕی، خراپ حاڵی دەبن. ئی واش هەیە لە موقابیلدا لە دێموکراسی دەترسا، چونکە نەی‌دیبوو. لە یەکیەتیی سۆڤیەتیشدا تا ئێستا کەس نەی‌گوتوە مەسەلەن حیزبی کومۆنیست هەڵەی کردوە، ئەگەر گوتبێتی لانیکەم لە سیبری سەری وەدەرناوە. ئێستا کە ئەو قسانەو لەویش توندتر دەکرێ، ئەوانەی فێری دێموکراسی

نەبوون دەترسێن، پێیان وایە بە گوتنی ئەو قسانە ڕەنگە ڕێژێمەکە بڕووخێ، لە حاڵێکدا ئەوە چەند ساڵە ئەو قسانە دەکەن، ڕێژێمەکەش نەڕووخاوە، بە پێچەوانە ئێستا خەڵك زیاتر پشتیوانی لە ڕێژیمەکە دەکا. بەلاّم ئێستا دوو کۆسپ لە سەر ڕێگای پرۆسەی دیموکراتیزاسیون لە سۆڤیەتدا هەن، کۆسپی نێوخۆو کۆسپی دەرەوە. پێشوو قەت لە نێوخۆدا باسی خراپیی ئەو وەزعە نەدەکرا، بەلاّم ئێستا ئەو باسە بە ئاشکرا دەکرێ، تەنانەت یەکێك لە ئەندامانی کۆمیتەی ناوەندی بە وردی لە سەر ئەم کەموکوڕییانە دەدوێو دەڵێ: "دیارە گلاسنۆستو پرۆستۆریکاو دیموکراسیش بۆ ماوەیەك خەڵك ڕازی دەکا، بەلاّم بۆ هەمیشە زگیان تێر ناکا". ئەندامێکی دیکەی حیزبی کومۆنیستی سۆڤیەت دەڵێ: "ئێمە سێ ساڵ وەختمان هەیەو گرنگترین مەترسی بۆ ئێمە ئەوەیە کە وەختمان زۆر کەمە، ئەگەر لەو دوو سێ ساڵەدا بتوانین وەزعی ئابووری‌یەکەمان باشتر بکەینو لەو تەنگو چەڵەمەیە دەری هێنین کە چەندین دە ساڵە تێی کەوتووە، ئەوە باشە، ئەگەر نەتوانین، تووشی گێروگرفتی زۆر گەورە دەبین". ئێمەش هەر لە سەرەتای گلاسنۆستدا باسمان کردوە کە گەورەترین سەرکەوتنی ئەو دیموکراتیزاسیۆنە لە یەکیەتیی سۆڤیەتدا ئابووریی وڵاتەکەیە، دیارە ئەو شتانە کە لە زەمانی برێژنێفدا دەکران، ڕێفۆرمێك بوون کە لەسەرەوەڕا دەکران. گۆرباچۆف دەزانێ کە ئەم کەموکوڕییانە بەم شێوەیە چارەسەر ناکرێن، دەبێ لە بناغەوە زۆر شت بگۆڕێ کە ئێمە دەچینە سەری:

لە باری پسپۆڕیی ئەفراد، سەرچاوە ژێرزەوی‌یەکانو. . . سۆڤیەت یەکێك لە دەوڵەمەندترین وڵاتانی دنیایە. لە باری پسپۆڕیی ئەفرادەوە بە دەیان هەزارو سەدان هەزار موهەندیس، دوکتورو پسپۆڕی هەموو بەشێکی هەیە، دیارە ئەوە شتێکی زۆر گرنگە بۆ وڵاتێك کە دەیهەوێ پێش کەوێ. لە باری نەوتو خەڵووزی بەرد، ئەڵماسو زێڕو هەرچی بتهەوێ لە یەکیەتیی سۆڤیەتی‌دا بە فراوانی هەیە، بەلاّم ئیشکاڵ لە شێوەی بەڕێوەبردنی ئابووری دایە کە ئەوە خەریکن دەی‌گۆڕن.

کۆسپی دەرەوە ئەگەر سەرنجتان دابێ، لە زەمانی برێژنێف یان ستالیندا کە لە یەکیەتیی سۆڤیەت گۆڕانێك پێك دەهات، دەستبەجێ هەموو وڵاتانی سۆسیالیستی عەینی ئەوەیان دەکرد بە ئولگوو و پیادەیان دەکرد، ئیدی بۆ هەلومەرجی ئەو وڵاتە دەبوو یا نەدەبوو گوێیان نەدەدایە. بۆ نموونە وڵاتی سۆڤیەتی کە دەستی کرد بە

کتێبخانەی دیجیتاڵی
www.rabari.org

دروستکردنی سۆسیالیزم، ولاَتێك بوو تەقریبەن ١٧٠ میلیۆن دانیشتووی هەبوو، ولاَتی هەرە گەورەی سۆسیالیستیی جیهانە. ولاَتێکی ئەوتۆ پێویستە هەموو بەشەکانی سەنعەتی قورس پێك بێنێ. لە زەمانی ستالیندا کە ئەو کارە لە سۆڤیەت دەستی پێ کرد، مەجارستانیش عەینی ئەو کارەی کرد، ئەم ولاَتە لە سەرەتای دەست پێکردنی سۆسیالیزمدا ٩ میلیۆن دانیشتووی هەبوو و لە باری ئیمکاناتی ماددیو مەعنەوییەوە یەکجار زۆر لە سۆڤیەت فەقیرتر بوو، بەلاَم بە چاولێکردن لە سۆڤیەت گۆڕانیان تێدا کرد کە لە پاشان بۆیان دەرکەوت کە ئەو پرۆژانە نە پێویست بوونو نە سەرکەوتوو. بەلاَم چونکە سۆڤیەت ئەوەی کرد، ئەوانیش ئەوەیان کرد. لە زەمانی برێژنێفیشدا هەر وا بوو، بەلاَم ئێستا ئەگەر گۆرباچۆفیش بە ولاَتێکی سۆسیالیستی بلێ ئەمن ئەوەی ئێستا دەیکەم ئەتۆ بیکە، هەرچەند شتەکە باشیشە ئیدی لەگەلٚ برێژنێف فەرقی نابێ. بەڕێوەبەرانی ولاَتە سۆسیالیستییەکان لە زەمانی ئیستالیندا نەیاندەگوت ولاَتی ئێمە هەلومەرجی تایبەتی خۆی هەیە، ئێستا چونکە نایانهەوێ دێموکراسی لە ولاَتەکەیاندا پیادە بێ، دەلێن هەلومەرجی خۆمان بۆ خۆمان دەزانین.

لە چیکسلواکیدا (سالی ٦٨) کەسانێك هاتوونەتە سەرکار لە واقیعدا دژی سیاسەتی دێموکراتیزاسیۆن بوون. ئەوانە زیاتر هەولٚ دەدەن بۆ ئەوەی ئەو دێموکراتیزاسیۆنە لە یەکیەتیی سۆڤیەتیدا سەرنەکەوێ، لە رابردوودا لە چێکۆسلۆواکیدا دروشمێکیان هەبوو کە لە بەر دەرکی هەموو دانیشگا، کارخانەو. . . نووسرابوو. سالەهای سال ئەو دروشمانە لە جێی خۆیدا مابوونەوە، هەرچەند زۆر کەسیش نەیدەخوێندنەوە. شیعارەکەیان ئەوە بوو، یەکیەتیی سۆڤیەت بۆ ئێمە نموونەیە. ئێستا بەڕێوەبەریی چێکۆسلۆواکی دەلێ، نەخێر هەر ولاَتێك هەلومەرجی تایبەتی خۆی هەیە. لە حالێکدا دەیان سالە ئەو دروشمەیان بەڕێوە بردوە کە باسمان کرد. دیارە لە چێکۆسلۆواکیدا سوننەتی دێموکراتیك بە پێچەوانەی سۆڤیەت یەکجار زۆر بووە. چێکۆسلۆواکی لە هەلبژاردنێکی تەواو ئازاددا حیزبی کومۆنیست زۆربەی دەنگەکانی بە دەست هێناوە، تەنیا ولاَتێکە لە دنیادا بە ئازادیی تەواو حیزبی کومۆنیست حکوومەتی بە دەستەوە گرتوە. لە زەمانی پێش شەڕیشدا تەنیا ولاَتێك بووە کە حیزبی کومۆنیست نفووزێکی یەکجار زۆری هەبووەو ولاَتێکی دێموکراتیك بووە، بەلاَم ئێستا لەوێدا خەلکەکە زۆربەیان دژی ئەو رێبەرایەتییەن. بۆیە ئەو

ڕێبەرایەتی‌یە ناتوانێ زۆر خۆی ڕابگرێ. ئێستا هەر بەرەبەرە پاشەکشە دەکا، بەڵام موقاوەمەتیش دەکا، پاشەکشەکەی ئەوەیە کە موساك کە سەرکۆمارو سکرتێری گشتیی حیزب بوو لە سکرتێری هاتە خوارێ، یەکێکیان کردۆتە سکرتێری گشتی کە ئینسانێکی بێکارەیەو هەموو کەس دەزانێ کە بۆ ماوەیەکی درێژ ناتوانێ درێژە بە کار بداو سۆڤیەتیش ئەوەندەی بۆی بکرێ فشار دێنێ، چونکە ئێستا پێوەندیی فەرهەنگییان هەیە، هاتووچۆیان هەیە، بەتایبەتی گرنگتر لەوانەش ئەوەیە لە هەموو حاڵەتێکدا خەڵکەکە دەتوانن تەلەویزیونی سۆڤیەتی چاو لێ بکەن، چونکە زمانەکەشیان نزیکەو هەرکەس چێکی بزانێ، ڕووسی تێ دەگاو خەڵکێکی زۆر لەو وڵاتە چاو لە تەلەویزیۆنی سۆڤیەت دەکەن کە ئێستا ڕۆژ تا ئێوارێ باس لە دیموکراتیزاسیۆن، گلاسنۆستو پرۆستۆریکا دەکا، لە ئاکامدا وای لێ دێ ئەو بەڕێوەبەرایەتی‌یە ئیزولە دەبێو هیچ ڕێگایەکی نامێنێ، بێجگە لەوەی بڕواو بەم چەشنە ئەم وڵاتە ڕەنگە یەکەمین وڵاتی سۆسیالیستی بێ کە ئاڵوگۆڕی تێدا پێك بێ.

بە پێچەوانە ئاڵمانی شەرقی ڕەنگە بتوانێ زیاتر خۆی ڕابگرێ، بەڵام لە هەموان خراپتر وەزعی ڕۆمانی‌یە. ئەم وڵاتە لە شێوەکاری سۆسیالیستی بە تەواوی دەرچووە، چاوشیسکۆ ژنی خۆی کردوە بە ئەندامی دەفتەری سیاسیو خزمەکانی کردوە بە هەمەکارە. یانێ ئێستا بنەماڵەی چاوشیسکۆ هەموو شتێکیان بەدەستەوەیە. چووکترین ڕێگاش بە دیموکراسیو گلاسنۆست نادەن، لە باری ئابووریشەوە وەزعێکی وا خراپی هەیە کە لەگەڵ سۆڤیەتیشدا موقایسە ناکرێ، دانیشتوانی ئەم وڵاتە لە زستاندا مافی ئەوەیان نیە کە لە ڕۆژدا لە گەرمای زیاتر لە ١٤ دەرەجە کەڵك وەرگرن، چونکە سووختیان نیە. لە ٢٤ سەعاتدا نابێ لە زیاتر لە ٦ سەعات لە بەرق کەڵك وەربگرن، تەنانەت لە زستانیشدا وڵاتەکانی ئۆرووپای ڕۆژئاواش خەریکن بەرەبەرە پێوەندیی خۆیان لەگەڵ ڕۆمانی قەتع دەکەن. میتران دەعوەت کرابوو بۆ ئەو وڵاتە، بەڵام نەچوو. ڕۆژ بە ڕۆژ وەزعەکە لە ڕۆمانی خراپتر دەبێ، بەڵام ئۆپۆزیسیۆن لە ڕۆمانی‌دا بە قەت چێکۆسلۆواکی بەهێز نیە، هەر بۆیە ڕەنگە گۆڕانەکە لەو وڵاتە درەنگتر بێ. ئاڵمانیش کە حیسابی جیاوازی خۆی هەیەو هەر قسە کۆنەکانی خۆی دەڵێتەوەو جنێو بە هەموان دەدا. دیارە لە هەمان کاتدا لەوێش ئاڵوگۆڕ هەیە. بولغارستان دوو جانبە بازی دەکا، بە ڕەسمی هەموو شتێکی وەك یەکیەتیی

سۆڤیەتی‌یە، تەنانەت بەناوبانەگە دەڵێن ئەگەر لە مسکۆ باران ببارێ، خەڵك لە سۆفیا چەتر هەڵ دەدەن، یانی ئەوەندە تابعی مسکۆن. بەلاَم لەوێش‌دا ئیشکالەکەیان ئەوەیە، ژێکۆف نزیك بە ٣٠ ساڵە لە سەر کارە، هەرچی کاری خراپ لە زەمانی برێژنێف لە یەکیەتیی سۆڤیەتی‌دا کرابێ، لە بولغارستانیش‌دا کراوە. تەمەنیشی نزیك بە ٧٥ ساڵە رێگا نادا جارێ هیچ گۆڕانێك پێك بێ، بەلاَم ئەوە بۆ سۆڤیەت موشکیلە نیە، چونکە وا وێ دەچێ کە زۆرکەس خۆیان ئامادە کردبێ دەستبەجێ، پاش ژێکۆف بەو خەتە بڕۆن کە گۆرباچۆف تەبلیغی بۆ دەکا. بەلاَم دوو ولاَت بە تەواوی وەزعیان گۆڕیوەو دەتوانین بڵێین لە یەکیەتیی سۆڤیەتیش پێشتر کەوتوون، ئەوانیش مەجارستان‌و لەهستانن. لە مەجارستان‌دا ئێستا حیزبی کومۆنیست بڕیاری پلورالیزمی داوەو بەڕەسمییش رای‌گەیاندوە کە حیزب‌و رێکخراوی دیکەش دەتوانن تێکۆشانیان هەبێ. مەجارستان فەرقێکی یەکجار زۆری کردوە، لە هەموو بارێکەوە خەڵك هەست بە ئازادی دەکا، لە خیابانی هەرە گرنگی "بوودایپێست"دا ئەوانەی لە ئۆپۆزیسیۆن دان بە ئازادی رۆژنامەکانی خۆیان دەفرۆشن. حیزبی کومۆنیست قەبووڵی کردوە کە دەکرێ حیزبی دیکەش هەبن‌و دەتوانن پێکەوە بە ئازادی بژین. تەنانەت پرسیاریان لێ کردون. مەترسیی ئەوە نیە خەڵك لە هەڵبژاردن‌دا دەنگ بدا بە لایەنەکانی دیکە، ئەوانەی لە سەر کارن، وەلاَمیان داوەتەوە ئەگەر زۆربە دەنگ بە ئێمە نەدا، مانای ئەوەیە کە زۆربەی ئێمەی ناوێ، دەبا ئەوانی دیکە دەسەلاَت بە دەستەوە بگرن. حەق ئەوەیە خەڵك هەر بڕیارێکی دا، ئێمە تەبەعیەتی لێ بکەین.

لە لەهستانیش پاش گێرەو کێشەیەکی زۆر ئاخرەکەی بە تەوافۆق گەیشتن کە (همبستگی)ش لە دەسەلاَت‌دا بەشدار بێ‌و ئەوە کارێکی زۆر باش بوو. دیارە لەهستان وەزعێکی زۆر پیچیدەی هەیە. چونکە یەکێك لە عامڵە هەرە گرنگەکان کە لەوێ‌دا تەئسیری هەیە، کلیسایە. لە حاڵێك‌دا لە ولاَتەکانی دیکە، مەسەلەن لە چێکۆسلۆواکی‌دا کلیسا نەخشێکی ئەوتۆی نیە. بۆیەش رێژیمی لەهستان مەجبوورە حیسابێکی تایبەتی لە سەر کلیسا بکا، چونکە کلیسا لەوێ بێجگە لە نەخشی مەزهەبی، نەخشی سیاسیشی هەیە. بەلاَم هەر لەو ولاَتەدا دێموکراتیزاسیۆن زۆر چۆتە پێش، قەبووڵیان کردوە کە پلۆرالیزم (چەند حیزبی) هەبێ، (همبستگی)ش تێکۆشانی ئازادی هەیە.

کتێبخانەی دیجیتاڵی
www.rabari.org

لە ئاسیادا تەنیا وڵاتێك كـە لـەو بـارەوە نەچۆتـە پێـشو ڕەنگـە جـارێ هـەروا بمێنێتەوە، کورەی شیمالی‌یە. مەسەلەیەکی کە لەم پێوەندی‌یەدا زۆر گرنگـەو ئێـستا بۆتە جێگای پرسیار ئەوەیە کە دیموکراتیزاسیۆن پرۆستۆریکای لەگەڵە، پرۆسـتۆریکا یانێ لە واقیعدا "بازسازی". ئەو بازسازی‌یە دەبێ لە ئـابووریو سیاسـەتیشدا پێـك بێ، ئایا ئەو بازسازی‌یە سۆسیالیزم ناخاتە مەترسی‌یەوەو نابێتە سەرمایەداری؟ ئـەو بازسـازی‌یە تـا کـوێ دەچێتـە پێـش؟ وەڵامـی ئـەم پرسـیارانە لـە "شـیکردنەوەی کورتەباس"دا دراوەتەوەو لێرەدا زۆر بەکورتی ئیشارەیان پـێ دەکەینـەوە: لـە بـاری ئابووری‌یەوە لە وڵاتێکی سۆسیالیستیش بازاڕ هەیە، چونکە پووڵ هەیە. وەك وڵاتانی دیکە خەڵك حقووق وەردەگرنو دەچنە بازاڕ، بە پێی ئەو پووڵەیان شت دەکڕن. دیـارە لەم وڵاتانەدا هێندێك شتیش حکوومەت بە خۆڕایی یان بـە قیمـەتێکی زۆر هـەرزان دەیدا. کتێب، تیئاتر، سینەماو خانوو و بەرقو ئاو زۆر هەرزاننو هێندێك شتی وەك مەدرەسە بە خۆڕایی‌یە. بەڵام بەهەرحاڵ مەسـەلەی (عرضـه و تقاضـا) لـە وڵاتـانی سۆسیالیستیشدا هەیە. ئەو مەسەلە کە قانوونی ئابووری‌یەو مارکس کەشفی کردوە، ئەوەیە کە ئەگەر لە بازاڕدا شت زۆر بوو، قیمەت دێتە خوارو ئەگەر شت کـەم بـوو، قیمەت دەچێتە سەر. لە وڵاتـانی سۆسیالیسـتی‌دا عـەوامیلی زۆر پـەیدا دەبـن کـە دەخالەت لەو قانوونەدا دەکەن. نەك هەر دەخالەت دەکەن، بەڵکوو نایەڵن بازاڕەکە بە کەیفی خۆی ئیستیفادە بگەیەنێ. گرنگترینی ئەو عەوامیلانە پلان یان نەخشەیە. لـە سەرەوەدا دادەنیشن نەخشە دەکێشن دەڵێن کە ئێمە دەبێ لەو مـاوەدا ئـەوەندە شـت دروست بکەین، ئەوەندە ئوتۆمبیل دروست بکەین، ئەوەندە خـانوو دروسـت بکـەین، ئەوەندە بەرهەمی گەنممان هەبێو. . . دیارە دەبێ وا دیاری بکـرێ کـە هـەموو ئەوانە پێکەوە بخوێنێتەوە، ئەوە کارێکی یەکجار زەحمەتە لە مسکۆڕا بڕیار بدەی کـە مەسەلەن لە "وڵادی وستۆك" فلاّن کارخانە دەبێ چ بەرهەم بێنێ، ـ بەینی مسکۆ تا وڵادی وستۆك لە فاسیلەی بەینی مسکۆ نیۆیۆرك زیاترە ـ جا لەو فاسـیلەیەدا بڕیـار بدەی کە لە فلاّن کارخانەی وڵادی وستۆکدا دەبێ چی تەولید بێ. ئەگەر ئەو تەولیدە وا دابنێین کەوش بێ، کەوش چەرمی دەوێ، چەرم ئەوەندە دروست بکەی کە لازمـە، بۆ ئەو کەوشە بزماری دەوێ ئەوەندە دروست بکەی کە لازمە. دیارە کەوش شـتێکی

زۆر سادەیە، ئەگەر شتەکە بوو بە ئوتۆمبیل ئیدی ئەوە دەبێ بە دەیان کارخانە کار بکەن بۆ ئەو کارخانەی ئوتۆمبیل سازییە.

لە وڵاتی سەرمایەداریدا، سەرمایەدار لە هەر جێگایەك ئاگادار بوو شتێك پێویستە قیمەتێکی داناوە، لە هەر جێگایەك شتێك کەم بوو، کابرای سەرمایەدار تێگەیشت کەمتر لە بازاڕ دەست دەکەوێ‌و باش دەفرۆشرێ، دەستبەجێ سەرمایەگوزاری دەکاو دەست دەکا بە تەولیدی ئەو شتەو قازانجێکی زۆری دەست دەکەوێ. مەسەلەن لە فلاَن کارخانەدا شت کەمتر تەولید دەبێ، دەستبەجێ دوای سەرمایەگوزاری دەست دەکا بە تەولید، بەرەبەرە ئەو شتە کە لە بازاڕ زۆر بووو ئیدی تەولیدەکەی ئەو قازانجەی نەما، شتێکی دیکە بەرهەم دێنێ‌و قیمەتێکی دیکەی بۆ دیاری دەکاو هەر بەم چەشنە درێژە دەدا. بەلاَم لە سیستمی سۆسیالیستیدا سەرمایەدار ناتوانێ ئەو کارە بکا، لەوێدا نرخی شتومەك دەوڵەت دیاری دەکا، مەسەلەن دەڵێ دەبێ هێلکەیەك بفرۆشرێ بە تمەنێك، نابێ زیاتر لە تمەنێك بفرۆشرێ. لە مسکۆ قیمەتەکەیان داناوە، لە فلاَن جێگای ئۆکراین‌و سیبیریش هێلکەکەی دەبێ وا بەرهەم بێنێ کە بە تمەنێکی بفرۆشێ، کەڵخۆزەکە هەرچی دەکا دەبینێ ئەگەر هێلکەیەك بە تمەنێك بفرۆشێ زەحمەتەکەی دەرناهێنێ، بە ناچار مریشك راناگرێ، ئەگەر مریشکی رانەگرت هێلکە نیە، دەوڵەتیش ئیزن نادا قیمەتەکە بچێتە سەرێ، چونکە ئەگەر هێلکەی کرد بە دوو تمەن زەحمەتکێشانی شار حوقووقیان ئەوەندە نیە هێلکە بە دوو تمەن بکڕن‌و بۆ شتی دیکەش هەر بەم چەشنەیە. لە زەمانی برێژنێفدا بازاڕێکیان ساز کردبوو، پێیان دەگوت بازاڕی کەڵخۆزی، ئەو بێجگە لەو بازاڕە دەوڵەتی‌یە بوو، کەڵخۆزەکان حەقیان هەبوو بەرهەمە زیادی‌یەکەیان لەوێڕا بێننە ئەو بازاڕەو بیفرۆشن‌و قیمەتەکەشی بە دەستی خۆیان بوو. فەرقی ئەو دو بازاڕەش لەوەدا بوو کە بازاڕی دەوڵەتی میوەی رزیو، گۆشتی خراپ، هێلکە هەر نەبوو، پەنیری خراپ بە قیمەتی هەرزان، بەلاَم لە بازاڕی کەڵخۆزەکان باشترین میوەو گۆشت‌و هێلکە هەبوو، بەلاَم بە قیمەتێکی زۆر گرانتر دەیانفرۆشت‌و زووش تەواو دەبوو.

بە کورتی شێوەی بەڕێوەبەری ئابووری‌و بە تایبەتی ئەو کەسەی کە بەرهەم دێنێ، دەی‌هەوێ بزانێ تا چ رادەیەك بەرهەمهێنان بە قازانجە؟ نرخەکەی کێ دیاری دەکا؟ ئەوە ئەساسی مەسەلەکەیە، یانی ئەگەر یەکیەتیی سۆڤیەت دەی‌هەوێ هێلکە

لە بازاڕ هەبێ ئەوەڵەن ئەو کەسانە کە بەرهەمی هێلکەیان هەیە، ڕێگایان بدا ئەوان قازانجێکی ئەوتۆیان دەست کەوێ کە بە دڵەوە کارەکە بکەن. لە لایەکی دیکەشەوە بۆ ئەوە دەبێ ڕێگا بدەن نرخەکەشی نرخێکی وابێ کە ئەوان قازانج بکەن بۆ ئەوە، دەبێ نرخو پلان هەردووکیان بگۆڕدرێن. مەسەلەن لەوێ ڕێگایان داوە تەقریبەن زۆر کەمتر لە یەك چوارەمی هێکتاریش عەرز هی خودی کەڵخۆزەکەیە. ئەم هۆیانەن کە لە یەکیەتیی سۆڤیەت شت زۆر کەم دەست دەکەوێ، لە حاڵێکدا عەرزەکەی هەیە، تراکتۆرەکەی هەیە، موهەندیسەکەی هەیە، کوودی هەیە، بەڵام عەلاقە بە کارەکە لە جووتیارەکەدا نیە.

لە وڵاتانی سەرمایەدارییشدا نەخشە هەیە، تەرحو بەرنامە هەیە، بەڵام جیاوازییەکە لەوەدایە کە لە وڵاتانی سەرمایەداری بەرنامەو نەخشە تابعی بازاڕن. لە وڵاتی سۆسیالیستی بازاڕ تابعی بەرنامەو نەخشەیە. بۆ ئەوەی وەزعەکە لەو وڵاتانەدا باشتر بێت لانیکەم لە وڵاتی سۆسیالیستی دەبێ ئەو دوانە "هەمتەراز" بکرێن، بە بێ نەخشە ئانارشیسمی سەرمایەداری زیندوو دەبێتەوە. بەڵام وا بکەن کە بازاڕ نەخشێکی ئەوتۆی هەبێ کە بتوانێ ئەو تەنزیمە پێك بێنێو خەڵك کەمبوودی پێداویستییە هەرە ئەساسییەکانی نەمێنێ. پێشتر لە وڵاتانی سەرمایەداری تیئۆرییەك هەبوو کە زۆر جار باسی دەکرا، ئێستا کەمێك زیاتر زیندوو بۆتەوە، ئەو تیئۆرییە بە لاتینی پێی دەڵێن "کومپرژانس". کومپرژانس یانی لێك نزیك بوونەوە. مەبەست لەو تیئۆرییە ئەوە بوو کە هێندێك کەس لەو بڕوایەدا بوون، بەرەوپێشچوونی تێکنیك بەتایبەتی لە ڕۆژگاری ئێستای ئێمەدا خەڵك لێك نزیك دەکاتەوە، هەموو شتێك خەریکە ئوتۆماتیزە دەبێ، هەموو شتێك خەریکە بە کامپیۆتێر جێبەجێ دەبێ، هێندێك کارخانە هەن لە ئەمریکاو تەنانەت لە وڵاتاکانی دیکەشدا ئوتۆماتیزە بوون، جاران ٥٠٠ کرێکار کاریان تێدا دەکردن، ئێستا ٥ موهەندیس ئیدارەیان دەکەن. هەر کرێکاری نەماوە، موهەندیسە لە سەر سەفحەی کامپیۆتێر، لەوێڕا کارخانەکە ئیدارە دەکا. جاران ئەو کرێکارە کە ئارەقەی دەڕشت، ئیستسمار دەبوو، بۆیە مەسەلەن مانی دەگرت یان شۆڕشی چەکدارانەی دەست پێ دەکرد، ئەوە ئیدی تەقریبەن لە زۆر جێگا بێجگە لەوە کە ئوتۆماتیزە بووە، نەماوە.

کتێبخانەی دیجیتاڵی
www.rabari.org

پێوەندی لە نێو وڵاتەکانی دنیادا بەشێکی بە شێوەیەکی توند دەچێتە پێش‌و وەك جاران نەماوە، رادیۆ هەیە کە هیچ، تەلەویزیۆن هەیە، ئێستا تەلەویزیۆن بە ماهوارە تەسویر نیشان دەداو بە تەلەویزیۆنێك دەکرێ بەشێکی زۆری بەرنامەکانی دنیا چاو لێ بکەی. بۆیە شێوەی فکرکردنەوەو بۆچوون نزیك دەبێتەوە، جا ئایا لەو نزیکبوونەوە چی دەر دێ؟ دەبێتە بۆچوونی سەرمایەداری یا سۆسیالیستی؟ بازاڕیش یەکێك لەو شتانەیە کە بازاڕی وڵاتەکان لێك نزیك دەکاتەوە. بێجگە لە ستالین کە ئەو شتانەی هێناوە، دەڵێ نابێ بازاڕ هەبێ، لە نووسراوەکانی لنین دەیان جار باسی بازاڕی سۆسیالیستی کراوە، مارکس‌و لنین کە پێش‌بینییان کردوە بازاڕ نەمێنێ، بۆ ئەو کاتەیە کە سۆسیالیزم یا کومۆنیزم لە بەشی زۆری دنیادا سەرکەوتووە. شتێکی وا جارێ رووی نەداوە، کەوابوو بازاڕ دەتوانێ نەخشی زۆر ئەساسیی هەبێ‌و رێگای دیکەش نیە بێجگە لەوە تا ئەو وەختە کە ئەوەندە فراوان بێ، ئەوەندە شت زۆر بێ کە ئێحتیاج نەمێنێ، ئەگەر لیباسمان لازم بوو بچین لیباسەکە هەڵگرین، ئەگەر هەر شتێکمان لازم بوو بچین بە جنس وەری بگرین‌و برسیمان بوو خۆراك بخۆین، جا ئەو وەختە پووڵ نامێنێ. بەڵام ئێستا هەرکەس دەتوانێ ئەوەندە بکڕێ کە پووڵی هەیە، زیاتر ناتوانێ، ئەگەر شتومەك ئەوەندە زۆر بوو لە حەد زیاترە، ئیدی ئەودەم پووڵ بۆ چیە؟ پووڵ بەکار نایە، هەرکەس دەتوانێ بە کەیفی خۆی پێویستی‌یەکانی خۆی هەڵبگرێ. بەڵام نەگەیشتوینە ئەو جێگایە. هێندێك لە وڵاتانی سۆسیالیستی ویستویانە هێندێك شتی ئاوا تەتبیق بدەن کە چونکە زودڕەس بووەو وەختی نەهاتوەو عەمەلەنیش نەتیجەکەی عەکسی بووە، کەوابوو مەسەلەی تیئۆری لێك نزیکبوونەوە لە باری تیکنۆلۆژی‌یەوە، لە باری ئەوەی کە پێوەندی‌یەکانی هەمەلایەنە لێك نزیك دەبێتەوە، شتێکی زۆر سروشتی‌یەو رۆژ بە رۆژیش دنیا لەو بارەوە دەبێتە یەك.

بەڵام ئەگەر وڵاتەکانی سۆسیالیستی بەرەو ئەوە دەڕۆن کە هێندێك نەخش بدەن بە بازاڕ، لە عەینی وەختیشدا لە وڵاتەکانی سەرمایەدارییشدا رۆژ بە رۆژ هێندێك کەس دەیانهەوێ نەخشی سەرمایەدار مەحدوود بکەنەوە، ئەویش بۆ خۆی پرۆسەی لێك نزیکبوونەوەیە. مەسەلەن ئەو وەختەی سۆسیالیستەکان لە فەرانسە هاتنە سەرکار، لە ساڵی ١٩٨١ بەشێکی زۆری کارخانەی هەرە گەورەو بەشێکی زۆری بانکەکانیان میللی کرد، یان مەسەلەن ئێستا لە سوئید کە بەشی هەرە گەورەو

کتێبخانەی دیجیتاڵی
www.rabari.org

بەشێکی بانەکان میللین، بەشـی هـەرە زۆری کارخانـەکان میللـین، یـانێ وەزعێکـی ماڵیاتی وایان پێك هێناوە کە ئەگەر کەسێك داهاتی گەیشتە رادەیەك کـە لـە حـەد تێپەڕ بوو، زیاتر لە سەدی سەد ماڵیاتی لـێ وەردەگرن. یانی لە ئەسڵەکەش بڕێکـی لـێ دەستێننەوە، بۆ ئەوە وایان لـێ کردوە کە فـەرقی حوقووقـەکان زۆر نـەبێ. لـە ولاٚتی سۆسیالیستی حوقووق یەك بە دەیە. کەسی وا هەیە ٥٠٠ تمەن وەردەگرێ، ئـی واش هەیە ٥٠٠٠ وەردەگرێ، هی واش هەن لە دە هـەزاری زیـاتر وەردەگـرن، بـەلاٚم ئەوانە کەمن. رەنگە هێندێـك کەسیشـیان هـەبێ لـە ٥٠٠ تمـەن کـەمتر وەربگـرن، ئەوانیش کەمن یانێ لە سەدی نەوەد، نەوەدو پێنجی خەڵکەکە لە بەینی یەكو دەیە.

تەقریبەن لە سوئیدیش وای لـێ هاتووە، ئێستا لە سوئیدیش هـەر یـەكو دەیـە. لـە واقێعدا زۆر کەم کەس هەیە کە مەسەلەن لە ٢٠ هـەزار کـرۆن لـە سـوئید مانگانـە زیاتر وەرگرێ. چونکە ئەگەر فڕوفێـڵو دزی نـەکاو ماڵیاتەکـەی بـدا دێتـە خـوارێ دەبێتە دە هـەزار، لـە واقێـعدا بـە شـێوەیەکی دیکـە حوقووقـەکانیان لێـك نزیـك کردۆتەوە. بەلاٚم دنیاش بەرەو ئەوە دەڕوا کە سـەرمایەداری گـەورەش دەمێنێتـەوە، یانێ فەقیر هەیە، هی واش هەیە ٢ ملیۆن فرانکی پێ پووڵ نیە، ئی واش هەیـە ٢٠ ملیۆن فرانکی هەیە، زۆریشن نە یەكو دوو، یانێ فـەرقی تەبـەقاتی لـەوێ یـەکجار زۆرە، وەك سوئید نیە، لە ئەمریکا فەرقی تەبەقاتی یەکجار زۆرە. باسـی ولاٚتـەکانی وەکوو مێکزیكو ئێرانی خۆمـانو نـازانم ئـەو ولاٚتـەکانی نـەوتیو خـەلیجو ئەوانـە ناکەین، چونکە دیارە وەزعەکە لەوێ ئەسڵەن بە تەواوی فەرقی هەیە.

لە واقێعدا بە بێ ئەوەی ئەتۆ واز لە سۆسیالیزم بێنی، دەتوانی بەرەو ئەو وەزعـە بڕۆی، چونکە سۆسیالیزم هەدەفی لە پێش هەمواندا ئینسانە. دەیەوێ کۆمەڵێکی وا پێك بێنێ کە ئینسان هەم لە باری ماددییەوەو هەم لە باری رۆحیو مەعنەوییـەوە ئاسوودە بێو تەواوی ئەوانەش کە سۆسیالیزمی خەیاڵیشیان پێك دەهێنـاو ئەوانـەی پێش سۆسیالیزمیش حەولیان دابوو بۆ ئەوەی کە ئینسان بتوانێ تەواوی ئیسـتعدادی خۆی بە کار بێنێو لە باری ماددیو مەعنەوییەوە ئاسوودە بێ، لە باری ماددییەوە ژیانی باشی هـەبێ، هـەم ئـازادیی هـەبێ. لـە ولاٚتـەکانی سۆسیالیسـتی لـە بـاری ماددیـیەوە نـەیانتوانیبوو ئـەوەی کـە پێویسـتە بیـدەن بـە هاوولاٚتیـیـەکانیانو ئازادییەکەشیان لەبەین بردبوو. ئێستا ئەوەی کە تازە دەستی پـێ کـردوە، خەریکـە

هەردووکی پێکەوە جێبەجێ دەبێ. ئەو وەزعە بۆتە هۆی ئەوە کە بوحرانێکی یەکجار زۆر قووڵ لەو ڕێکخراوانە کە خۆیان بە چەپ دەزانن پێك بێ. لەو چوار ساڵەی رابردوودا رۆژنامەی "مردم" کە جاران ئەگەر مەسەلەن سوڤیەت فەزانەوەردێکیان ناردبا، چوار وتاریان لە سەر دەنووسی، ئێستا ئەو شتە گەورەیە لە یەکیەتیی سۆڤیەتی‌دا رووی داوە کە زۆر کەس بە شۆڕشی تازەی دادەنێ (ئێمەش لە راپۆرتی خۆماندا بە شۆڕشمان داناوە) تەنیا سێ چوار مەقالەی بێ ناوەڕۆك‌و سادە نەبێ کە ئەویش شتی رەسمیی سۆڤیەتی‌یە، هیچیان نەنووسیوە. هۆی ئەم چەشنە هەڵوێستە ئەوەیە کە بەڕێوەبەرانی حیزبی توودە موخالیفی ئەوەن کە ئەو وەزعە کە لە یەکیەتیی سۆڤیەتی‌دا پێك هاتووە، ئەگەر لە نێو حیزبی توودە تەتبیق بکرێ، دەبێ ئەوانەی کە ئێستا بەڕێوەبەری حیزبی توودەن، لە پێش هەموان دەربکرێن.

کۆمەڵە:

کۆمەڵە دیارە لەگەڵ یەکیەتیی سۆڤیەت‌دا نەك هەر دۆستایەتیی نەبووە، بەڵکوو دوژمنی بووە، بەلاّم سەیر ئەوەیە کە کۆمەڵە لە سەر گلاسنۆست‌و پرۆستۆریکا شت نانووسێ، وا دیارە ئەوانیش لە سەر ئەو مەسەلەیە ناکۆکییان لە بەین دایە، چونکە ئەگەر یەکگرتوو بان شتێکیان دەنووسی. لە رابردوودا کۆمەڵە هەزاران جار یەکیەتیی سۆڤیەتی بە سوسیال ئیمپریالیزم ناو بردووەو هەزاران رەخنەیان لێ گرتووە، بەلاّم ئێستا ئەو شتانە نالێن، مانای ئەوەیە هێندێك تێی‌دا ماونەتەوە بۆیە نانووسن.

"راەکارگر":

تەکلیفی خۆی روون کردۆتەوەو بە تەواوی دژە، هەزاران قسەی بە گۆرباچۆف‌و دێموکراتیزاسیۆن‌و ئەوانە گوتوە. ئێستاش هەر لە حاڵ‌و هەوای دیکتاتۆریی پرۆلیتاریا دایە.

چریکی "اقلیت":

هەموو بەشەکانی ئەقەلیەت سەرگەردانن، نازانن بڵێن چی. جاری وایە شتێك دەنووسن کە نیشانەی ئەوەیە کە موافیقی ئەو رەوتەن، جاری وایە عەکسی ئەوە دەنووسن. ئەوە نیشانەی سەرگەردانیی فکری‌و تئیۆریکی تەواوە.

"اکثریت":

بەشی کێشتگەری‌یەکان لە ئەکسەریەت‌دا بە تەواوی ئەو خەتەیان قبووڵ کردوە.

کتێبخانەی دیجیتاڵی
www.rabari.org

"حیزبی دێموکراتیکی مردم ایران":

بە تەواوی ئەو خەتەیان قبووڵ کردوە.

ئازادی کار:

موخالیفە، بەڵام ناشوێری موخالیفەتەکەی دەربڕیٚ، بێجگە لەوانــە "اکثریت"ی فەڕۆخ نگەهدار زۆر زیاتر لە حیزبی توودە ئەو شــتانەی کــە لــە ســەر گلاسنۆســتو پرۆسۆریکا لە یەکیەتیی سۆڤیەتیدا هەیە مونعەکیسی دەکەنو ئەوە نیشانەی ئەوەیە کە زۆربەیان موافیقن، بەڵام موخالیفیشیان تیٚدا هەیە.

ئەوە وەزعی ئەو ڕێکخراوانەیە لە سەر گلاسنۆســتو پرۆســتۆریکا. وا ویٚ دەچــیٚ ئەو ڕەوتە ئەو ڕێکخراوانە تووشی ئینشعاب بکا. ڕاهی کارگەر تووش بووە، بەشێکی زۆر لەو ڕێکخراوە جیا بوونەتەوەو ڕۆیشــتوون، دەبــیٚ چــاوەڕوانی ئــەو جیابوونەوانــە لەوانی دیکەش بین. ئــەوانی دیکــەش چونکــە دەبــیٚ خــەتی خۆیــان دیــاری بکــەن، مەرزبەندییەکە ئیدی مەرزبەندیی تەشکیلاتی نیــە، مەرزبــەندیی ئەوەیــە کــە کــیٚ لەگەڵ ئەو خەتەیە کە لە یەکیەتیی سۆڤیەتیدا دەستی پــیٚ کــردوە، موخالیفــە یــان موافیق؟ ئەو مەرزبەندییە شوێن دادەنێتە سەر چەپ لــە ئــێراندا. دوو ڕێگــاش لــە پێشە، یان ئەوەیە کە ئەوانەی واقیٚعبینن، دەبیٚ بێن تەجدید نەزەر لە هــەمووی ئــەو ڕابردووە بکەنەوەو تەنانەت لە بۆچوونیان نیسبەت بە چینی کرێکاردا، واقیٚعیەتەکان بخەنە بەرچاوو لە تەحلیلی ئاخردا بگەنە نەتیجە. بۆ ئەوە دەبــیٚ تــەجدید نــەزەرێکی گشتی لە ڕابردووی خۆیان بکەن. ئەوانەی ئەو خەتە تازەیــان قبووڵــە، بەشێکیشــیان هەروەکوو ڕێکخراوی پێشوو دەمێننەوە، بەڵام لە لایەکی دیکەشەوە ئیمکــانی ئــەوە پێك دیٚ کە ئەوانەی جودا بوونەتەوەو ئەوانەی ئەو خەتەیان گرتۆتە پێش، پێی دەڵێن خەتی یەکیەتیی سۆڤیەت، ئەوانە لێك نزیــك دەبنــەوە، یــانی ئــەو جــودا بوونــەوەی ئەوجارە ڕەنگە سەرچاوەی یەکگرتنەوەی ئەو ڕێکخراوانە بیٚ کە بەرەبەرە عەینی ئــەو خەتە دەڕۆن. لــە واقیٚــعدا چــەپێکی دێموکراتــی، خــەڵلاق، چــەپێکی مارکسیســتی دێموکراتی لە ئێراندا پێك بیٚ، بەڵام بێگومان جاریٚ ئــەو ڕێکخراوانــە لــە پرۆســەی جیابوونەوە دان، یەکگرتنەوە ماوەیەکی زۆری پیٚ دەویٚو لە ڕادەی جیــهانییشدا وەك پێشتر ئیشارەمان پیٚ کرد، وەزعەکە لەباری مەرزبەندی بۆ وڵاتانی سۆسیالیستی هەر بەم چەشنەیە.

کتێبخانەی دیجیتاڵی
www.rabari.org

فەسڵی حەوتەم:

هەلومەرجی ناوچە پاش کۆتاییهاتنی شەڕی ئێران ـ عێراق

کتێبخانەی دیجیتاڵی
www.rabari.org

هەلومەرجی ناوچە پاش کۆتایی هاتنی شەڕی ئێران ـ عێراق*

هاوڕێیان! ئەوساڵ ئێمە لە هەلومەرجێکی زۆر ناسك داین. کە دەڵێم "ناسك" مەبەستم ئەوە نیە کە هەلومەرجەکە بۆمان خراپە. مەبەست ئەوەش نیە کە هەلومەرجەکە بۆ ئێمە باشە. ئەوە دەگەڕێتەوە سەر کاری خۆمان، ئەگەر بتوانین لەو شەرایەتە، لەو هەلومەرجە کەڵك وەربگرین، ئیستفادە بکەین ئەوە هەلومەرجێکی زۆر باش بۆمان هەڵکەوتووە. ئەگەر نەتوانین لەو هەلومەرجە کەڵك وەربگرین، وەختەکە بە خۆڕایی بچێ، ئەو وەختە هەلومەرجێکی ناسك بۆ ئێمە پێك دێ.

ئێوە دەزانن نزیك بە هەشت مانگ لەوەی پێش لە سەر فشاری داخلی، لەسەر ناڕەزایەتیی خەڵك‌و لە سەر فشاری نێونەتەوەیی، کۆماری ئیسلامی ناچار بوو بڕیارنامەی ٥٩٨ی شوورای ئەمنییەت قبووڵ کات. پێم‌وایە لەوەی باشتر ناگوترێ کە خودی خومەینی گوتی، لە واقیعدا ئەو بڕیارنامەیە بۆ خومەینی وەك ژەهر وابوو کە خواردیەوە. (هەرچەند زۆر لە هاوڕێیان دەپرسن ئەو هەموو ژەهرەی خواردەوە بۆ هیچی بە سەر نایە؟) ئەو وەختەی کە ئەو بڕیارنامەیە پێك‌هات، زۆرکەس رەنگە ئێوەش شاهید بن لە هەر دوو کوردستان، بە تایبەت لە کوردستانی عێراق، ترسی ئەوەیان هەبوو کە ئەوە دیسان ساڵی ١٩٧٥ تیکرار دەکاتەوە، دیسان دەبێتە ئاشبەتاڵ، دیسان جووڵانەوەی کورد تێك‌دەشکێ. بەڵام ئێمە، رێبەرایەتیی حیزبی ئێمە، هەر لە سەرەتاوە زۆر بە سەراحەت رایگەیاند کە لە مێژووی حیزبی ئێمەدا ئاشبەتاڵ جێگای نیەو نابێ تیکرار بکرێ‌و هەروەها لێکدانەوەی حیزبی ئێمە نیشانی دا کە دەگەڵ ئەوە کە بڕیارنامەکە قبووڵ کراوە، ئەوە نابێتە هۆی ئەوە کە ئەو دوو

کتێبخانەی دیجیتاڵی
www.rabari.org

دەوڵەتە بە تەواوی رێككەونو ئاشتی‌یەكی بەردەوام، سوڵحێكی دایمی لە بەینیاندا پێك بیٚو ئەو وەختە جوولاٚنەوەی كورد بكەوێتە وەزعێكی سەخت. ئێمە وەكوو حیزبی دێموكرات، وەكوو حیزبێكی مەسئوول دەبیٚ فكری رۆژی هەرەسەختیش بكەین. كە دەڵێین ئاشبەتاڵ نابیٚ، حەتتا ئەگەر ئەو دەوڵەتانە رێككەوتن، ئێمە دەبیٚ خەباتی خۆمان درێژە پیٚبدەین. رێبەرایەتیی حیزبی ئێمە فیكری ئەو وەختەی كردۆتەوە. باشترە ئینسان لە سیاسەتدا فكری حاڵەتی هەرەسەخت بكاتەوە چونكە ئەوانی دیكە ئاسان دەبن، ئەگەر لە فكری حاڵەتی ئاساندا بیٚ، ئەو وەختە سەختەكەی بۆ تەحەمول ناكریٚ. بۆیە حیزبی ئێمە رێگای ئەوەی كە لە حاڵەتێكدا كە بەتەواوی ئاشتی‌یەكی بەردەوام لەبەینی ئەو دوو دەوڵەتەدا پێكبیٚ، رێگای دیوەتەوە بۆ ئەوە كە ئێمە لەو حاڵەتەدا چ دەكەین. دەمێنێتەوە ئەوە ئایا ئەو دوو دەوڵەتە دەتوانن رێككەون؟ پێمانوایە نا. ئێمە دەبیٚ خۆمان بۆ حاڵەتی رێككەوتن ئامادە بكەین، بەلاٚم پێمانوایە زەحمەتە. چونكە دیارە جەوهەرو ماهییەتی ئەو دوو دەوڵەتە یەك ناگرنەوە.

دەوڵەتی ئێران كۆمارێكی بەناو ئیسلامی، ئەسناعەشەری، ویلایەتی فەقیهی‌یە كە دەیهەویٚ بە زۆر شۆڕشی ئیسلامیی خۆی سادر بكاو عێراق حكوومەتێكی لائیك، غەیری مەزهەبی كە دەیهەویٚ بەو بەرنامەی خۆی دایناوە سۆسیالیزم! دروست بكا. كەواتە ئەو دوو دەوڵەتە بە هیچ شێوەیەك جەوهەریان یەك نیە. مەسەلەی دووهەم ئەوەیە كە هەشت ساڵ شەڕ بووە لە بەینیان، دوژمنایەتی عەرەبو فارس شتێكی تازە نیە. لە تاریخدا دەیان جار شەڕیان كردووە. پاش هەشت ساڵ شەڕ وا ئاسان نیە ئاكامی ئەو دوژمنایەتییە لەبەین بچیٚ. لە نەتیجەدا، ئێمە پێمان وایە كە ئەو دوژمنایەتییە هەر دەبیٚ ماوەیەك بەردەوام بیٚ. جگە لەوە هێندێك شت هەیە كە لەبەینی ئەوانەدا چارەسەر نابیٚ. من دەمهەویٚ تەنیا دووشتتان بۆ باس بكەم: یەكیان ئەوەیە ئەگەر دیققەتتان كردبیٚ رۆژ هەتا ئێواریٚ، رادیۆو رۆژنامەكانی ئێرانو قسەكەرانی كۆماری ئیسلامی هاوار دەكەن دەڵێن؛ عێراق جاریٚ خاكی ئێمەی داگیر كردووەو ناچێتە دەریٚ. عێراقیش جوابی ئەوەیە كە خاكی ئێمە داگیر دەكەن. باشە كێهەیان راست دەكەن؟! عێراق راست دەكا یان ئێران؟ ئەگەر دیققەت بكەین پێموایە هەردووكیان راست دەكەن. بۆ هەردووكیان راست دەكەن؟ چونكە عێراق دەڵیٚ ئەو

سنوورەی کە هەیە ئی پاش ساڵی ١٩٧٥ە. عێراق دەڵێ ئەمن ئەو سنوورەم قبوول نیە. سنووری پێش ساڵی ٧٥م قبووڵە. ئەگەر سنووری پێش ساڵی ٧٥ بێ، ئەوە عێراق هیچ خاکێکی داگیر نەکردوە. ئەگەر پاش ساڵی ٧٥ بێ دیارە داگیری کردوە. عێراق دەڵێ پەیماننامەی ١٩٧٥ لەغو کەنەوە. ئێران دەڵێ لە جێگای خۆیەتی. دووهەم مەسەلە کە هەر لەو بابەتەوە دێتە مەیدانێ، مەسەلەی "شط العرب"ە. ئێران بە پێی پەیماننامەی ١٩٧٥ حەقی نیوەی شەتولعەرەبی هەیە. عێراق دەڵێ ئەو پەیماننامەیە نەماوە، شەتولعەرەب ئی خۆیەتی. ئەوە مەسەلەیەکە عێراق رایگەیاندووە بە هیچ شێوەیەك نایهەوێ پاشەکشەی لێبکا. ئێرانیش ناتوانێ قبووڵی بکا. چونکو ئەگەر ئەوەی قبووڵ بکا بە مانای ئەوەیە لە شەڕدا شکستی خواردووە. مەسەلەی دووهەم ئەوەیە باشە کێ شەڕەکەی دەست پێکرد؟ ئێران شەڕەکەی دەست پێکرد یان عێراق؟ دیارە هەموو ئێران تەبلیغاتەکەی لە سەر ئەوە داناوە کە عێراق شەڕەکەی دەست پێکردووە. عێراقیش دەڵێ ئێران ئەوەندە تەحریکی کرد تا نەتیجەکەی بوو بە شەڕ. بە کورتی ئەو دوو مەسەلەیە رێگا نادا ئەو دوو حکوومەتە پێکەوە رێككەون. بێجگە لەو دوژمنایەتیە کۆنە کە لە بەینیاندا هەیە، مەسەلەیەکی دیکەش هەیە کە ئەوە بۆ ئێمە {لە هەمووان گرنگترە} ئەویش ئەوەیە ئەگەر پەیماننامەی ١٩٧٥ بەسترا بۆ بەسترا؟ بۆ ئەوە کە عێراق حازر بوو نیوەی شەتولعەرەب بدا بە ئێران، بۆ ئەوە ئێران پشتیوانی لە جووڵانەوەی کوردیی مەلا مستەفا بارزانی نەکا. لە واقیعدا جووڵانەوەی کورد بوو بە هۆی ئەوە کە قەراردادی ١٩٧٥ پێك بێ. بەلام خۆ جووڵانەوەی کورد ئەگەر ئەو وەختە کە تەنیا لە کوردستانی عێراق هەبوو، ئێستا هەم لە کوردستانی ئێران هەیەو هەم لە کوردستانی عێراق. کەوابوو جووڵانەوەکەش پانوبەرینە، سیاسیترە لە جاران، عەشیرەتی نیە. لە بەر ئەوە هەرکەس بیهەوێ تەنانەت مەسایلی دیکەش حەل بکا، ئاشتییەکی بەردەوام پێكبێنێ ـ لەبەینی ئێرانو عێراقدا ـ دەبێ چارەسەرێکی بۆ مەسەلەی کورد بکا. بێ چارەسەری ئەو مەسەلەیە هیچ ئاشتییەکی بەردەوام لە بەینی ئێرانو عێراقدا نابێ. هەموو وەختێ ئەو شاخو داخە بۆ ئەوە دەبێ کە کورد بتوانێ ئەو ئاشتییە تێك بدا. تێکی دەدا ئەگەر حەقی خۆی وەرنەگرێ. هەر بۆیە لێرە دانیشتووە کە تێکی بدا، حەقی خۆیەتی. کەوابوو نەتیجە دەگرین؛ نەتیجەکە ئەوەیە کە

کتێبخانەی دیجیتاڵی
www.rabari.org

دادەنیشن پێکەوە قسە دەکەن ـ فشاریشیان زۆر لەسەرە لە دەرەوەڕا ئەو دوو دەوڵەتە ـ بەڵام ئاشتیی بەردەوام لەبەینی ئەوانەدا بە زەحمەت پێك دێ. ئێمە وەختێك کە بڕیارنامەکە قبووڵ کرابوو باسمان کرد کە ڕەنگە شەش مانگ تا دوو ساڵی بوێ هەتا بەتەواوی ڕێك دەکەون. ئێستا ٨ مانگ رابردووە نەك هەر ڕێك نەکەوتوون بەڵکوو نێوانیان برێکیش ناخۆشتر بووە تا هەشت مانگ لەوەی پێش. ئێستا لەو بڕوایەداین کە مەسەلە، مەسەلەی پانمیلییە. ڕەنگە زۆری بکێشێ کە ئەو دووانە بتوانن پێکەوە ڕێك بکەون.

لە پاشان کەمێکیش لە سیاسەت ئەگەر ورد بینەوە، هێندێ شتی دیکەشمان بۆ دەردەکەوێ. هەتا ئێستا ئێمە وەکوو حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران، پێمانخۆش نیە زۆر هێزی خۆمان بەکار بێنین، پێمانخۆش نیە زۆر شەهید بدەین. پێمانخۆشە وەزعی خۆمان بەباشی رابگرین. بۆچی؟ ئەوەمان داناوە کە ئیمامەکەمان بەو زووانە تەشریفی دەڕوا. ئیمام! کە ڕۆیی ئەو وەختە وەزعی وڵات تا رادەیەکی زۆر دەگۆڕێ. ئێمە لەوانە نین کە بڵێین ئەورۆ خومەینی بمرێ سبەینێ لە ئێراندا شۆڕش دەکەین. بەڵام پێمانوایە کە ئەو ڕێژیمە گۆڕانی بە سەردا دێو ڕێگا خۆش دەکرێ.

ئەوە ئەو هەلومەرجە ناسکەیە. وەختێك پێكهاتووە بۆ ئێمە کە شەڕ بەینی ئێرانو عێراق نەمێنێ، بەڵام پێکەوەش بە تەواوی ڕێك نەکەوتوون. ئەوە فاسڵەیەکی زۆرزۆر بەجێیە. ڕەنگە چەند مانگی دیکە بێ، ڕەنگە چەند ساڵی دیکە بێ. ئێمە دەبێ لەو فاسڵەیە، لەو ماوە زەمانییە کەڵك وەرگرین، ئیستفادە بکەین. ئەوە ئەرکی سەرشانی مەیە. باشە چ بکەین؟ چ ئەرکێکمان هەیە کە دەبێ بە جێی بێنین؟ من پێموایە کە ئێمە سێ ئەرکی گەورەمان کەوتۆتە سەرشان. بە تایبەتی لەو ماوەیەدا دەبێ تێبکۆشین جێبەجێیان بکەین. یەکەمو لە هەمووان موهیمتر ئەوەیە کە لە مەیدانی خەبات لە نێوخۆی ئێراندا هەر دەنگمان هەبێ، هەر تەقەمان هەبێ. دیارە بە شێوەیەکی ڕێکوپێکترو بە شێوەیەکی باشتر. هەر لەو کاتەدا کە خۆمان دەپارێزین لەوە کە بەخۆڕایی شەهید نەدەین، لەو کاتەدا دەبێ زەربە لە دوژمن بدەین. دەبێ زەربە لە ڕێژیمێك بدەین کە ڕۆژبەڕۆژ کزتر دەبێ. ئەوەڵەن ئێمە لەو بڕوایەداین کە ڕێژیمی ئێران بە پێچەوانەی ئەوە کە پار دەیهەویست پیشانی بدا، ئەمساڵیش زۆر کزترە لە جاران، زۆر کەس وا فکر دەکاتەوە ـ کەمێك غەیر سیاسیانە ـ کە ئێران

کتێبخانەی دیجیتاڵی
www.rabari.org

ئێستا دەگەڵ عێراق شەڕی نەماوەو هەرچی هێزی هەیە کۆی دەکاتەوەو لە کوردستان خۆی بەهێز دەکا. باشە ئەگەر ئێمە شەڕی جبهەیی لەگەڵ ئێران بکەین ئەو قسەیە راستە، بەلاّم ئێمە شەڕی جبهەیی‌مان نەکردووە. پێشمەرگە بوو بە پارتیزان لە هەموو جێگایەکی هەبوو و لە هیچ جێگایەکی نەبوو. ئەو وەختە ئێران چ دەتوانێ بکا با ١٠٠٠٠٠ نەبێ ٥٠٠٠٠٠ بێ. ئەو وەختە تەئسیری هەیە کە ئێمە شەڕی جبهەیی بکەین کە نایکەین، لە پاشانیش ئێران ئێستا دوو کۆسپیشی لەپێشە بۆ شەڕکردن دەگەڵ پێشمەرگە.

یەکیان نیزامییە، نیزامییەکەی ئەوەیە ئەوانەی کە پێشمەرگەن بەتایبەتی ئەوانەی کە تەجروبەیان لەو چەند ساڵەی‌دا زیاترە لەگەڵ رێژیمی ئێرانێ، زۆر باش دەزانن کە نوقتەی هەرەبەهێزی ئەو رێژیمە نە ئەوە بووە کە ئەوەی لە شتی نیزامی‌دا دەڵێن "لۆژستیکی" باشتر بووە، نە سازماندەهی باشتر بووە، نە سەربازو پاسدارو بەسیجی‌یەکەی پوختتر لە پێشمەرگەی ئێمە بوون. هیچی لەمانە نەبووە. هێزی دەچی‌دا بووە؟ لە سەرەتادا هێزی لەوەدا بووە کە ئەو جەوانانەی کە دەهاتن بۆ شەڕ، پێیان دەگوترا کە ئەگەر ئێوە بکووژن ئەوە خزمەتی ئیسلامتان کردووە!. ئەگەر بکووژرێن دەچنە بەهەشتێ!. یەعنی رووحییەیان باش بووە، ورەیان لەسەرێ بووە. ئەوە نوقتە قووەتی رێژیمی ئێران بووە. هەر ئەو وەختە کە ئەو نوقتە قووەتە نەما ... پار ئەو وەختانە ئەگەر لە بیرتان مابێ پاش فاو، ئیدی شکست لەدوای شکست بە سەر ئێرانێ هات. بۆ؟ چونکە رووحیەکە نەمابوو. ئێستاش هەروایە، ئەو جەوانانە کە دەساڵ لەوەی پێش دەهاتن لە کوردستان یا لە دژی عێراق ٨ساڵ لەوەی پێش شەڕیان دەکرد، ئەوان بە بیروباوەڕ بوون، بە ئیمانەوە هاتبوون شەڕ بکەن. ئێستا ئەو بیروباوەڕە، ئەو ئیمانە نەماوەو ئەوە نوقتە زەعفی هەرەگەورەی ئەو رێژیمەیە. کەوابوو لە باری نیزامییەوە لە مەیدانی شەڕدا ئێوە تەرەف نین دەگەڵ کەسانێك کە هەتا ئاخر فیشەك شەڕتان دەگەڵ بکەن.

دووهەم: کۆسپێکی سیاسیشی لەپێشە ئەویش ئەوەیە چەندین ساڵە هەر لەو وەختەوە شەڕی ئێرانو عێراق دەستی پێ‌کردووە رێژیمی ئێران تەبلیغات دەکا کە ئەوانەی کە لە کوردستان شەڕ دەکەن ئەوانە بەعسین، پیاوی عێراقن. باشە خۆ ئێستا عێراق شەڕ ناکا. ئەگەر ئێستا شەڕ بکرێ لە کوردستان ـ کە پار مەسەلەن هێزی

شیمال زەربـــەی تونـدی وەشـاند لـە دەوروبـەری ورمـێو زۆر کەسـیان لـە کـوژراوو بریندارەکانیان بردە شاری ورمێ ـ خەڵکەکە پرسیاریان دەکرد باشـــە ئەوانـە لـەکوێ کوژراون؟ ناڵێن شەڕی ئێرانو عێراق نەماوە؟ ئەو سەرپۆشەشە کە چەند ساڵ ڕێژیم لە سەر شەڕی کوردستان داینابوو، ئێستا مەجبوورە لابچێ. مەجبورە ئیعتیراف بکا کە ئەوەڵەن، شەڕێکی دیکە هەیە لـــە ئـێران ئـەویش لـە کوردسـتانە. دووهـەم، دەبـێ ئیعتیراف بکا بەوە کە لەواقیعدا نەیتوانیوە لە کوردستاندا زاڵ بـێ. نـەیتوانیوە بـەو شێوەیە کە ئیددیعای دەکرد شەڕەکە خەلاس بکاو لە هەمووان گرینگـتر ئەوەیـە کـە دەبێ ئیعتیراف بکا کە حیزبی دێموکراتو پێشمەرگەکانی کە شەڕ دەکـەن، بەعسـی نین چونکو بەعس شەڕ ناکا. بەعس دەگـــەڵ ئـێران ڕێككـەوتووە. بـەعس دەیهـەوێ پەیماننامە ئیمزا بکا، بەڵام ئێمە نامانهەوێ. لە ڕۆژی ئەوەڵەوەش گوتوومانـــە ئێمـە شەڕ بۆ شتێك دەکەین. ئەو شـەڕە بـە سـەر ئێمـەدا تـەحمیل بـووە، بـۆ شـتێك بـۆ دێموکراسی بۆ ئێرانو خودموختاری بۆ کوردستان. کەوابوو هەتا ئەو وەختـە نەگـەین بە هەدەفی خۆمانو ئامانجی خۆمان، شەڕی ئێمـــە هـەر بەردەوامـە. ئەگـەر ئەوانـە هەموو بخەینە بەرچاو، نەتیجە دەتوانین وەربگریـــن کـە ئـەرکی یەکـەمان زۆر باشـتر دەتوانین جێبەجێ بکەینو نیشان بدەین ئێمە هـێزێکی سـەربەخۆین، سـەر بـە هیـچ جێگایەك نین، سەر بە میللەتی کوردو حیزبی دێموکراتینو ئاواتی خۆمان ئەوەیە کـــە دێموکراسیو خودموختاری وەدەست بێنینو دەتوانین دوای تـەواو بوونـی شـەڕیش لـە داخڵی کوردستانی ئـــێراندا، هـێزی خۆمـان نیشـان بدەیـن. ئـەوە پێموایـە ئـەرکی هەرەگرنگی ئێمەیە کە دەبێ ئەوساڵ بەتایبەتی کە ساڵێکی ناسکە زۆر باشتر نیشانی بدەین. ئەو نیشاندانە، دیارە مانای ئەوە نیە کە بۆتان باس کراوەو باسـیش دەکـەین کە ئێمە هەروا خۆمان بە سەر پایگادا بدەین، یا خۆمان بە خۆڕایی بەکوشت بدەیـن، نا بە پێچەوانەوە، دەبێ زۆر وردو زۆر نەقشەی دەقیقمان هـەبێ. وابکـەین کـە هیـچ شەهیدمان نەبێ یا ئەگەر شەهیدمان هەبوو، زۆر کەم بێ. دەبێ ئاوا بچینـە پێشـێ، بەڵام لە جێگای خۆشی زەربەی باشی لێدەدەین. ئەوە نەبێ کە ئێمە لە ماوەی چـەند مانگان بڵێین ٥٠ عەمەلیاتمان کردووە، نا لـــە مـاوەی چـەند مـانگدا دەبـێ چـەند عەمەلیاتی باش بکەین کە دەنگ بداتەوە. بە تایبەتی ئەوە ئێوە هـــێزی شـیمال لـە هەموو جێگایەك زیاتر دەگرێتەوە. هۆیەکەیشی روونـــە، چونکـو ئێـوە لـە سـنووری

تورکیەدان ـ ئەگەر برێك دوورتر بڕۆن دەگەنە سنووری سۆڤییەتیش کە نارۆن! نازانم بۆ نارۆن؟ ـ ئێوە هەر ئەوەندە ڕەنگە تەقەش نەکەن، بەڵام بڕوام پێ بکەن کە مەسەلەن لە ماوەی حەفتەیەکدا سێ چوار جار پەلێکی پێشمەرگە بچێتە سەر ڕێگای "بازەرگان" یا ئێستا مەسەلەن ڕێگای "سێرۆ"ش بۆتە ڕێگایەکی ئەسڵی، بچێتە سەر ڕێگای سێرۆ. هەر ئەوەندە، چونکو ئەوانەی کە لە دەرەوەڕا دێن، زۆریان خارجین حەتتا شۆفێرەکانی ئەو ترۆمبێلانە خارجین. دەنگ دەداتەوە لە هەموو ئورووپا کە ڕێ گیراوە، هەرچەند مومکینە تەقەش نەکەنو ئەوە تەئسیری زۆر لەوە زیاترە لەوەی کە ئێمە مەسەلەن لە ناوەندی کوردستان پایگایەکی ١٥٠ کەسیش بگرین کە ڕێژیم سەرپۆشی لە سەر دانێو باسی نەکات.

ئێوە بتانهەوێو نەتانهەوێ، مادام شیمالین ئەرکی سەرشانی ئێوە هەر ئەوساڵە زۆر قورسە لە هەموو ئەوانی دیکە. دەبێ چالاکترو فەعالتر بن. ئەوە شتێکە نابێ لە بیرتان بچێ، بۆچی؟ بۆ ئەوە کە ئەو ئەرکە گرینگە کە باسم کرد، نیشان بدەین کە ئێمە حیزبێکی سەربەخۆین، هێزێکی سەربەخۆین، داوای دێموکراسیو خودموختاری دەکەینو دەمانهەوێ ئەو دێموکراسیو خودموختارییە وەربگرین، شەڕی ئێرانو عێراق هەبێو نەبێ ئەوە ڕەبتی بە ئێمە نیەو بۆ ئامانجەکانی خۆمان هەر شەڕی خۆمان بەڕێوە دەبەین.

ئەرکی دووهەممان؛ ئەوەیە کە ئێمە بەداخەوە هەتا ئێستا لە ناوخۆی ئێراندا بەتەنیاین. ڕاستە لەو ئاخرانەدا هێندێك تەقە کراوە لە بەلووچستان هێندێك جموجۆڵ هەیە مەسەلەن بڵێین تورکەمەنسەحرا، بەڵام واقعییەتەکەی ئەوەیە کە بەو شێوەیەی کە ئێمە هەین، لە داخڵی ئێراندا هیچ کەسی دیکەی لێ نیە. بۆیە ئێمە ناچارین ئەگەر واقیعبین بین، ئێمە بە تاقی تەنیا ناتوانین ببین بە ئالترناتیڤ، یەعنی ناتوانین ببین بە جێنشینی ڕژیمی خومەینی چونکو کوردستانی ئێران سەدی ٧ی خاکی ئێرانە. گەلی کوردیش لە کوردستانی ئێران سەدی ١٧ی دانیشتوانی ئێرانە. ئێمە لە ئەقەلییەت داین کەوابوو، دەبێ هاوپەیمانمان هەبێ لە بەشەکانی دیکەی ئێرانداو دۆستمان هەبێ. ئەوەیە کە حیزبی ئێمە هەر لە سەرەتاوە هەموو وەختێك مەشغووڵی ئەوە بووە. یەکەم دەگەڵ گەلانی زۆرلێکراوی ئێران ـ کە بەداخەوە ڕێکخراوێکی بەهێزیان نیە جارێ ـ وەکوو تورکمەن، وەکوو بەلووچ، وەکوو عەرەب، وەکوو

ئازەربایجانی، دۆستایەتی بکا. دووهەم، دەگەڵ هەموو ئەو هێزانە کە ئیمانیان بە دێموکراسیو خودموختاری هەیە کە زۆربەی هەرەزۆری هێزەکان دەگرێتەوە، دەگەڵ ئەوانیش هاوکاری بکا. ئێمە تەنیا یەك هێز وەدەر دەنێین، ئەویش شاپەرستەکانە. چونکە تەجروبەمان دەگەڵ شاپەرستەکان هەیە. لەمێژە تەجروبەمان هەیە، ئەوەڵەن لەو بڕوایەداین کە شۆڕشی ئێران سەڵتەنەتی ناشتووە، دەفنی کردووە. ٦٠٠٠٠ شەهیدی داوە بۆ ئەوە کە سەڵتەنەت لە مێژووی ئێراندا شوێنەواری نەمێنێ. لە پاشان ئێمە لەو بڕوایەداین کە سەڵتەنەت لە ئێراندا وەك سەڵتەنەت لە ئێنگلستانو سوئێد نیە. ئەگەر پادشا بێتە سەرکار دەپێشدا دەڵێ دێموکراتم، بە محەممەد رەزاشاشیان وەختی خۆی کە تازە هاتبووە سەرکار دەیانگوت: "شاهنشاه جوان بخت دمکرات"، دیتمان چیکرد. دێ لە پێشدا دەڵێ دێموکراتم، بەڵام لە پاشان دەبێتە دیکتاتۆرێك کە ئەو سەری دیار نیە. کەوابوو شاهەنشاهی بۆ ئێمە یانێ دیکتاتۆری. لە پاشان دەبێتە دیکتاتۆر چونکو لە نێوخۆی وڵاتدا هیچ پایگاهێکی ئیجتیماعی نیە، هیچ بنکەیەکی کۆمەڵایەتی نیەو مەجبوورە خۆی ببەستێتەوە بە دەرەوە. جاران شایەکانی ئێران خۆیان، خۆیان بەستبۆوە بە رووسیەی تزاری لە پاشان خۆیان بەستبۆوە بە ئێنگلستانێ، ئێستاش خۆیان دەبەستنەوە بە ئەمریکا. ناچارە بە دیکتاتۆری حوکم دەکاو میللەت پشتیوانی نیەو دەبێ یەکێکی بێگانە پشتیوانی بێ. بۆیە دەبێتە دیکتاتۆر، دەبێتە نۆکەری بێگانەو دیتمان هەر وابوو.

بەڵام ئێمە وەکوو کورد هۆیەکی دیکەشمان هەیە بۆ ئەوەی دژی شاهەنشاهی بین. رێژیمی شاهەنشاهی، رێژیمی شاپەرستی، سەڵتەنەت، یانێ کۆکردنەوەی هەموو دەسەڵات لە تاران. ئێمەش کە خودموختاریمان دەوێ، دەمانەوێ دەسەڵاتەکە کەم کەینەوە لە تاران. دەمانەوێ بەشێك لە دەسەڵاتەکە بێنینە کوردستان، بەدەست خۆمانەوە بێ، خودموختاری یانێ ئەوە. ئەو دەیەوێ "تمرکز" پێك‌بێنێ، ئێمە دەمانەوێ "عدم تمرکز" پێك‌بێنین، ئێمە دەمانەوێ دەسەڵاتەکە لە تاران کەم‌کەینەوە. کەوابوو ئێمە وەك کورد، وەك خودموختاریخواز، هەر دەبێ دژی سەڵتەنەتو شاهەنشاهی بین، هەر لە بناغەوە دژیانین. بێجگە لەوانە، دیارە ئەوانی دیکە، ئێمە ئامادەینو زۆریش تێکۆشاوین. دەتوانم بڵێم کە ئێستا وەزعەکە بەرەبەرە باشتر دەبێ. هەندێ لە رێکخراوەکان عاقڵتر دەبن، باشتر تێدەگەن کە دەبێ هاوکاری بکەن

کتێبخانەی دیجیتاڵی
www.rabari.org

پێکەوەو ئێمە بەرەو ئەوە دەڕۆین کە بەڵکە بتوانین رۆژێك پێکەوە، جەبهەیەك پێكبێنین. ئەوەش ئەرکێکە لە سەر شانمان بۆ ئەوەی کە ئەگەر رێژیمی خومەینی رووخا بتوانین رێژیمێکی دێموکراتیك لەجێگای دابنێین، کە ئێمەشی تێدا بین، خەڵکی دیکەشی تێدا بێ.

ئێمە دەبێ لە دەرەوەی کوردستان، بەتایبەتی لە ئورووپاو ئامریکا، ئەفکاری عموومیو بیروڕای گشتیی جیهانی رابکێشین بۆ لای مافی کورد. هەراوهوورياپەکی زۆر ساز بکەین، ئەو دەوڵەتانە کە کوردی تێدان، ئەو دەوڵەتانە بترسێنین، هەموویان، بەتایبەتی دەوڵەتی تورکیە، دەوڵەتی ئێرانو دەوڵەتی عێراق. مەسەلەکە گەورە بکەینەوە لە دەرەوە. ئەوە کە دەڵێین مەسەلەی کورد بکەین بە مەسەلەیەکی نێونەتەوەیی. کۆنفرانس ساز بکەین، کۆنفرانسی مەتبووعاتی ساز بکەین، لە رۆژنامەکاندا بنووسین، لە رادیۆو تەلەفزیۆن قسە بکەین، لەگەڵ شەخسییەتەکان قسە بکەین، رێکخراوەکانی دێموکراتی هان بدەین، پارلمانەکان هان بدەین کە دیفاعمان لێبکەن. ئەوەی لەدەستمان بێ دەبێ بیکەین. ئەو ئاژاوەیەی لە کوردستان دەستمان پێکردوە، لە ئورووپاشی بکەین. دیارە مەبەستم ئەوە نیە کوشتنو بڕینو ئەوانە، ئەوە لەوێ نابێ، ئەوە کاری "P.K.K"یە، ئەوە کاری مە نیە، ئێمە شتی وا ناکەین. بەلاّم هەراوهوورياپەکی وا ساز بکەین کە زۆر گەورە بێ. کە زۆر گەورە بوو ئەو دەوڵەتانە ترسیان بۆ پەیدا دەبێ. کە ترسیان بۆ پەیدا بوو، ئەو وەختە بە داخوازی کەمی ئێمە زوو رازی دەبن. وا گەورەی بکەینەوە کە پێیانوابێ ئەوە کوردستان وا خەریکە هەمووی لە دەستیان دەردەچێ، رەنگە هەموو ببێتەوە یەك، ئەو وەختە مەجبوور دەبێ بە خودموختاری‌یەکە زوو رازی بێ. ئەوەش سیاسەتێکە کە ئێمە هەمانە.

لە ساڵی رابردوودا رەنگە خۆشتان ئاگاتان لێبێ، لەو بارەوە کەمێك سەرکەوتووتر بووین لە ساڵەکانی پێشترو ئەمن پێموایە ئەو ساڵە کە وا لە پێشمانە زیاتر سەرکەوتوویی دەبیندرێ. بەلاّم دەمهەوێ لێرە شتێك بڵێم، سەرکەوتنی ئەو ئەرکەی ئێمە بەوە بەستراوەتەوە کە لە داخلدا چۆن بین. ئەگەر پێشمەرگە لە داخل عەمەلییاتی هەبێ، فەعالییەتی هەبێ، تەشکیلاتی حیزبمان بەتایبەتی لە شارەکانیش لەمەودوا فەعالییەتی زیاتر بێ، ئەگەر بچمە دەرێ زمانم ئەوەندە درێژ دەکەم، دەتوانم قسە بکەمو زۆر شت بڵێم. بەلاّم ئەگەر نەبوو، ناچارم کولی بکەم.

کتێبخانەی دیجیتاڵی
www.rabari.org

ئەوە بەستراوەتەوە بە ئێوەوەو ئەگەر دەتانهەوێ لە دەرەوە باشتر کارەکانمان بچێتە پێش لە ژوورەوە دەبێ فەعالییەتی باشتر بکەن. ئەمن پێم وایە دەتوانم ئەوەندەتان پێ‌بڵێم کە لەو یەك دوو سەفەرەی لە ساڵی رابردوودا کردم قەت نەبووە کە وەك ئەو سێ چوار مانگە نەك هەر بیروڕای گشتی‌و رۆژنامەکان حەتتا هێندێ لە دەوڵەتەکانیش ئاوا ئێمە وەربگرن. هێندێك لە دەوڵەتان کە جاران حازر نەبوون قسەشمان دەگەڵ بکەن، ئێستا حازرن قسە بکەن، بە رەسمی وەرمانگرن، گوێ لە قسەکانی ئێمە بگرن، هێندێك شتیشمان بۆ بکەن. دیارە ئێمە خۆشبەختیمان ئەوەیە کە شەڕی پارتیزانی دەکەین. شەڕی پارتیزانییش نیازی بە دووشت هەیە. دەڵێن باشە چەکتان دەوێ یان پارەتان دەوێ؟ ئێمەش دەڵێین نە چەکمان دەوێ نە پارەمان دەوێ، پشتیوانیی سیاسیمان دەوێ. کورد بەداخەوە لە کوردستانی عێراق دەچوونە هەر جێگایەك داوای ئەو دوو شتەیان دەکرد. بەڵام ئێمە داوای پشتیوانیی سیاسی دەکەین. ئەمن کە دەگەڵ یەکێك لە سیاسەتمەدارانی هەرە پایەبەرزی فەرانسە قسەم دەکرد، پێم‌گوت ئێمە هیچمان ناوێ لەوانە. گوتی ئەوە دیارە ئێوەی کورد زۆر زیرەکن. گوتم بۆچی؟ گوتی باشە! ئەگەر یەکێك پشتیوانیی سیاسی‌و مەعنەوی لە ئێوە بکا هەموو شتێکیشتان دەداتێ. جا گوتم مەبەستی مەش هەر ئەوەیە، چونکو بۆ ئێمە موهیم سیاسییەکەیە. بارە سیاسییەکەی هەبێ، ئەوی دیکەی دەبێ. شوکور ئێستا تەماشا دەکەم پێشمەرگەی باش‌و پوخت‌و هەموو ماشەڵڵا دیارە نانی باش دەخۆن‌و چەك‌و ئەوانەش باشە. هەمانە، بێ‌حەدیشمان هەیە. جا پشتیوانیی سیاسیمان لەوان دەوێ‌و ئەمن پێم‌وایە ئەو پشتیوانییە سیاسییە رۆژبەڕۆژ زیاتر دەبێ، ئیستیفادەی دەبێ لێ‌بکەین. دیسان ئەو فاسڵە زەمانییە بۆ ئێمە موهیممە. دەبێ لەو فاسڵە زەمانییەدا مەسەلەی کورد زۆرزۆر گەورەتر بێ. دەبێ وابکەین ئەو دەوڵەتانە دە بەینیاندا بەرەبەرە موسابقە پێك‌بێ. ئێستا فەرز بکەن ئێمە دەگەڵ نوێنەری عێراق دادەنیشین‌و دەڵێین تۆ حەقی کورد نەدەی ئەوە ئێران خەریکە دەی‌دا، لە تورکیاش کە دانیشتین دەڵێین ئەگەر تۆ حەقی کورد نەدەی ئەوە عێراق خەریکە دەی‌دا، لە ئێرانیش دەڵێین ئەگەر تۆ حەقی کورد نەدەی ئەوە تورکیە دەیهەوێ بیداو دەبێتە دێموکراسی‌و لە پاشان نیشتمانێکی هەیە غەیرەمەزهەبییە، لائیکە. جاران ئەو دەوڵەتانە کوردیان دەکرد بە ئالەتی دەست بۆ ئەوەی دژی یەکتری بەشەڕ بێن،

کتێبخانەی دیجیتاڵی
www.rabari.org

دەبا جارێکیش کورد موسابقەیەك پێكبێنێ لە بەینی ئەو دەوڵەتانە. ئێمە پێمان وایە وەزعی نێونەتەوەیی دەرەوە بۆ ئەوە موساعیدە، بەڵام بەستراوەتەوە بەوە کە هەم ئەرکی داخڵیی خۆمان چۆن جێبەجێ بکەینو هەم بە زانینو تێگەیشتنەوە ئەو مەسائیلەی بەرینە پێش. چونکو هەر بە گۆترەش ئەو کارە جێبەجێ نابێ. دەبێ زمانێکی وامان هەبێ، پەیامێکی وامان هەبێ کە ئەو دەوڵەتانە، ئەو سیاسەتمەدارانە، ئەو رۆژنامەنووسانە لێمان وەرگرن. چونکو جاری وا هەیە برادەری کوردمان هەیە دیارە ئی ئێمە نیە (حیزبی دێموکرات) ئی تورکیەو ئی عێراق، دەڵێ بەڵێ، ئێمە دەمانهەوێ کوردستانی سەربەخۆ دروست بکەین سنووری چوار دەوڵەتان تێكدەین. عێراق، تورکیە، سووریەو ئێرانو حەتتا هی سۆڤییەتیش جارجار. باشە هەر جارێ زیاتر ئەوەی گوێ لێبێ، دەترسێ. دەڵێ ئەوە ئاژاوەیەکی گەورە ساز دەبێو دەبێتە شەڕێکی بەینەلملەلی. زۆر رێگایەکی ئیشتیباهە. لە پاشان شتێکی غەیرەواقعییە. کەس ناتوانێ سنووری چوار وڵاتان لە رۆژهەڵاتی نێوەڕاستدا وەلابەرێ، لە پاشان ئەو هێزەمان نیە. باشە کەوابوو دەبێ بچی بڵێی خودموختاریمان دەوێ لە چوارچێوەی ئێراندا. هیچ شتێکم ناوێ لە دەرەوەی ئێران. بەڵام دەمهەوێ زمانی خۆم هەبێ، لە بەشی کوردستاندا کاروباری کوردستان، خۆم ئیدارەی بکەم، ئەمنییەتی داخڵیی کوردستان دەبێ بەدەستی خۆمەوە بێ. لە پاشان دەڵێم ئەوەی کە من دەمهەوێ بەشێکە لە هەموو بەشەکان. ئەگەر ئەو شێوە قسەیەمان هەبێ، راستە کە هەردووکی بۆ یەك رێبازە، بەڵام فەرقیان هەیەو ئەوە باشتر وەردەگیرێ. ئەو پادشاهە کە لە خەونی خۆیدا دیبووی هەموو ددانەکانی کەوتوون یەك ددانی ماوە، بەیانی دوو مونەجمی هەبوو بانگی کردن بە یەکێکیانی گوت: باشە! تەفسیری چیە؟ ئەو وەختە گوتی؛ وەڵا تەفسیری ئەوەیە کە هەرچی کەسو کارت هەیە هەموویان دەمرنو تۆ بە تاقی تەنیا دەمێنیەوە، گوتی بیبەن بیکوژن، پاش ئەوەی هەموو کەسوکاری من بمرن، من بە تاقی تەنیا چ بکەم؟ ئەوەی دیکەی بانگ کرد گوتی تۆ دەڵێی چی؟ گوتی مانای ئەو خەونە ئەوەیە عومری پادشا لە هەموو کەس زیاترو درێژتر دەبێ. جا ئەوە باشە، قسەکانیش هەر یەك بوون، شێوەی گوتنەکە جیاواز بوو.

ئەوە ئەو سێ ئەرکە کە باسم کرد. هەموومان دەبێ وەك حیزبی دێموکرات لە پێشمەرگەیەکی سادەوە بگرە هەتا سکرتێری ئەو حیزبە، حەول بدەین بۆ ئەوەی ئەو سێ ئەرکە باشتر بچێتە پێش. یەکەم، لە داخڵدا نیشان بدەین هێزێکی سەربەخۆین. دووهەم، دەگەڵ ڕێکخراوەکانی ئێران کە ئێستا زۆرتر دەبن، بەرەبەرە تێگەیشتووتر دەبن، واقێعبینتر دەبن، دەگەڵ ڕێکخراوی میللەتە زۆرلێکراوەکانی ئێران، تورکمەنو عەرەبو ئازەری، دەگەڵ ئەوانە دۆستایەتی ساز بکەین. بۆ دوارۆژ بۆ ڕووخاندنی ڕێژیمی خومەینی. بۆ دوارۆژی ئەو ڕێژیمە، دەبێ ئەو کارە بکەین. سێهەمیش کە لە دەرەوە مەسەلەی کورد گەورە ببێ، ببێ بە مەسەلەیەکی نێونەتەوەییو هەموو ڕۆژێ باس بکرێ جا لەوە کەڵك وەربگرین بۆ ئەوەی بە مافی خۆمان بگەین.

ئێمە وەکو حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران لە ڕۆژی ئەوەڵەوە رامانگەیاندووە کە شەڕخواز نین، ئێمە شەڕ بۆ شەڕ ناکەین. ئێمە شەڕ بۆ شتێکی دیکە دەکەین. شەڕەکەش ئێمە دەستمان پێنەکردووە. ئەو شەڕە بەسەر ئێمەدا تەحمیل بووە. شەڕی ئێمە بۆ دێموکراسیو خودموختارییە. هەر وەختێکی بە دێموکراسیو خودموختاری گەیشتین، دەست لە شەڕەکە هەڵدەگرین. پاشان لە سیاسەتدا ئەوە رەشو سپی نیە، هەموو شتێكو هیچ شتێك. هەرکەس ئاوا سیاسەت بکا سەرناکەوێ. با ئیعتیراف بکەین کە لە تاریخی میللەتەکەماندا، "کورد" سیاسەتەکەی ئەوە بووە یا هەموو شتێك یا هیچ شتێك. نەتیجەکەی بۆتە چی؟ هیچ. لە سیاسەتدا زۆرجاری وا هەیە دوو هەنگاو دەچییە پێش، دوو قەدەم دەچییە پێش، شتێك وەردەگری لە پاشان دیسان خەبات دەکەی بۆ شتێکی دی، دیسان دەچییە پێش. ئەو سیاسەتە ناویان ناوە هونەری مومکین، سیاسەت هونەری مومکینە، نە خەیاڵی. لە خەیاڵی خۆت شتێك دابنێیو داوای بکەی! ئەوەی کە واقێعییەتە جێبەجێ دەبێ، ئەوە سیاسەتە، ئەوەی دیکە شێعرو خەیاڵاتە. قەدەغە نیە شێعرو خەیاڵات. ئێمە بە شێعرو خەیاڵات کاری سیاسی ناکەین.

دەڵێن حیزبی دێموکرات، موزاکرەجو بووە ، ئاشتیخواز بووە، ئەوەش وەکو جنێو دادەنێن، هەروا بزانە شتێکی زۆر خراپە! نەخێر! شتێکی زۆر باشە. ئێمە ئاشتیخوازینو موزاکرەش دەکەین. ئێستا کە باسم کرد، ئێمە بە تاقی تەنیا لە ئێراندا شەڕ دەکەین. لە شیمالەوە نەقیزەیەکی لێدەدەینو هەڵدێین لە جنووبەوە

کتێبخانەی دیجیتاڵی
www.rabari.org

زەربەیەکی لیّدەدەینو لەولاوە دیسان ئەزییەتی دەکەین. بۆ وا دەکەین؟ خۆ ئێمە دەزانین بەوە ئەو رێژیمە ناڕووخیّ. ئەی بۆ وا دەکەین؟ شتەکە روونە. ئەوەندەی لیّدەدەم هەتا هەراسانی دەکەم کە بلّیّ باشە بۆ وا دەکەی؟ کە هات بلّیّ بۆ وا دەکەی، ئەو وەختە پیّی دەلّیم بۆ وا دەکەم. ئەو وەختە دەبیّتە چی؟ دەبیّتە موزاکرە. لە واقیعدا ئەمن شەڕ دەکەم بۆ موزاکرە. ئێمە دەلّیین کە مەسەلەی کورد حەللی نیزامیی نیە. مەبەستمان ئەوەیە ئەوانەی کە دانیشتوون لە ئەمریکاو لە ئورووپاو لە بەغداو نازانم لە کویّ، دەلّیین بۆ شەڕ ناکەنو بۆ خۆ هەلّ ناکەن؟ وەلاّمەکەی هاسانە. ئەگەر پیاوی وەرە بۆخۆت شەڕ بکە. بەلاّم ئێمەین ئێستا شەڕەکە دەکەین. دەبزانە چەندە ئەوانە بیّشەرمو دوو روون کە بە حیزبی دێموکرات دەلّیّن شەڕ بکە. هەتا پارەکە دیسان کۆمەلّە هەبوو، ئێستاش کۆمەلّە هەموو ئەندامانی خۆی کۆ کردۆتەوەو ئەوی ماویەتی سی چل کەسی لیّ دەرهێناوە وەك کۆماندۆو ئەوی دیکەش بە سەفەر دەڕۆن بۆ دەرەوەو لە سوئێدو ئێنگلستانو فەرانسەو ئالّمان شۆڕشەکە ئیدامە دەدەن!!! کەوابوو ئێمە دەلّیین موزاکرە دەکەین، بەلاّم موزاکرە بۆ چی؟ موزاکرە بۆ دێموکراسیو خودموختاری. ئەگەر رێژیمی خومەینی رۆژێك هات گوتی من حازرم خودموختاری بدەم بە شێوەیەك کە حیزبی دێموکرات مەوافیقەتی دەگەلّ بکا. ئەو وەختە ئێمە بە میللەتی کورد بلّیّن چی؟ چەك! ئەو وەختە بۆمان دەردەکەویّ کە ئێمە شەڕەکە دەکەین هەر بۆ شەڕ. مەنزوورم ئەوە نیە کە خومەینی شتی وا دەلّیّ، پیّموابیّ تا خومەینی مابیّ شتی وا نالّیّ.

ئێمە لە عەینی وەختدا کە ئێستا شۆڕشگێڕترینو شەڕکەرترین هێزی ئێرانیین، دە عەینی وەختدا مەسئوولترین حیزبی ئێرانیشین. هەر بۆیەش میللەتی کورد دەزانیّ کە ئێمە مەسئوولانە دەجوولّێینەوە. میللەتی کورد دەزانیّ کە لە زەمانی ئاشتیدا شەڕ بکەینو لە زەمانی شەڕدا بلّیین دادەنیشین. دە زەمانی شەڕدا، شەڕ دەکەینو ئەگەر ئاشتی بوو ئەوە ئاشتی دەکەین. کەوابوو ئێمە هیچ ناشارینەوە، ئەگەر رۆژێك هەر رێژیمێك لە تاراندا بێتە سەرکار لە سەر دێموکراسیو خودموختاری دەگەلّ ئێمە وتوویّژ بکا، هیچ باکمان نیەو بە ئاشکرا دەلّیینو دەنووسینو لە رادیۆ بلاّوی دەکەینەوە، کەسێکیش کە پێمان دەلّیّ موزاکرەجو ئەوەی بە جنێو نازانین، پێمانوایە حەقی خۆیەتی. گوتم ئێمە مەبەستمان هەر ئەوەیە ئەو رێژیمە ناچار بکەین.

یا ئەوەندە درێژ دەبێ شەڕی مە تا رێژیمەکە دەڕووخێ یا ئەوەندە کە ناچاری دەکەین کە بێتە سەر مێزی موزاکرە. لە هەموو دنیاش ئێوە تماشا بکەن لە ئانگولا موزاکرە دەکەن، لە سریلانکا موزاکرە دەکەن، لە فەلەستین دەگەڵ ئیسرائیل موزاکرە دەکەن. باشە بۆ هەموو خەڵکی دنیا رەوایە، بۆ کوردی بەدبەخت قەدەغەیە. ئەوان بۆخۆیان هیچیان لەئێراندا پێ‌ناکرێ، موجاهدینو ئەوانی دیکە هیچیان پێ‌ناکرێ، لەمەودوا بەغداش زۆر گەرمە، گەرما تینیان بۆ دێنێ، ناشتوانێ بچێتەوە ئێرانێ. باشە فکرەکە ئەوەیە کە ئەمن هیچم پێ ناکرێ بەڵام ئەتۆ هەر شەڕ بکە. باشە شەڕەکە دەکەم، بەڵام بۆ تۆی ناکەم، ئەمن شەڕەکە بۆ خۆم دەکەمو ئەگەر رۆژێك یەکێکی ئاوا پەیدا بوو لە تاران هات گوتی: با شەڕ نەکەین، ئەوەی تۆ دەتهەوێ جێبەجێی دەکەم، خۆ من ئەو وەختە شێت نەبووم شەڕەکە بکەم. لە بەر خاتری چی شەڕ دەکەم؟! ئێمە لە سیاسەتدا ئەو بڕوایەمان نیە یا دەبێ "خومەینی" بێ یا دەبێ "رەجەوی" بێ. ئەمە ئەو شتەمان نەگوتووە. ئێمە دەڵێین ئەو رێژیمە رەنگە ماوەیەکی دیکەش لە سەرکار بێ رەنگە پاش "خومەینی"ش "رەجەوی" نەیەتە سەر کار ـ هەر نایەتە سەر کاریش ـ باشە کەوابوو ئێمە دەگەڵ رێژیمێك تەرەفین لەوێ دانیشتووە. ئەگەر رێژیمەکە ئەتۆ دەتوانی بیڕووخێنی کە ئیددیعات زۆرە، فەرموو خۆ کەس پێشی پێ نەگرتووی، بیڕووخێنە، ئێمەش پێمانخۆشە بڕووخێ. ئێمە پێمان خۆشە، کێ پێی ناخۆشە؟ ئەمە ئەوشۆ بە ئیستراحەت بنووینو بەیانی هەستین بزانین "خومەینی" رووخاوە. بەڵام خەونو خەیاڵات شتێکی دیکەیەو واقعییەت شتێکی دیکەیە. کە ناتوانی رێژیمەکە بڕووخێنی هیچت لە دەست نایە، شەڕیشت پێ‌ناکرێ، دووکەسیشت لە هیچ شارێکی ئێران نەماوە کە شتێکت بۆ بکا، تۆ داوا دەکەی شەڕەکە من هەڵیهایسێنم. پێت وایە کورد، کوردی جارانە. لە بۆیە ئەگەر هاتو ئەو رێژیمە، جارێ رێژیمێکی کۆنەپەرستی سەدەکانی نێوەنجییە کە شتێکی لێ دەرنایە، بەڵام ئەگەر سبەینێ وەزعی رێژیمەکە گۆڕاو تەغیراتێك پێكهاتو یەکێکی وا پەیدا بوو، گوتی: بەڵێ من حازرم خودموختاری بدەم، دەیکەین. ئێمە حیزبێکی مەسئوولین. خوێنی یەك پێشمەرگەمان بە دنیایەکی نادەین، پێمخۆش نیە یەك پێشمەرگەمان شەهید بێ، شەڕ بۆ شەڕ ناکەین. ئێمە شەڕ بۆ هەدەفێك دەکەین. شەڕمان پێ‌ناخۆشە، ئەگەر لە رێگای ئاشتی لە رێگای وتووێژەوە حەقی خۆمان وەربگرین بۆ

کتێبخانەی دیجیتاڵی
www.rabari.org

شەڕ دەکەین. ئێمە عاشقی شەڕ نین. ئێمە عاشقی ئاشتیو ئازادیو دێموکراسیو خودموختارین.

جا من ئارەزووم ئەوەیە ئەوەی کە باسمان کرد لێرە، پێکەوە هەرکەس لە جێگای خۆی، ئەرکی خۆی بە چاکی بەجێبگەینێ. ئەمن دڵنیام کە ئەوساڵ، هەم ئێوە وەك پێشمەرگەو بە تایبەت وەك هێزی مەڵبەندی شیماڵو ئێمە وەك بەڕێوەبەری ئەو حیزبەو هەموو هێزەکانی دیکەمان لە ناوەندی کوردستانو لە جنووبی کوردستان، ئەوساڵ دەبێ ئەرکی خۆمان باشتر لە پارو ساڵانی دیکە بەجێ بگەیەنینو دڵنیام کە چەند هەنگاو لە ئامانجەکانی خۆمان کە دێموکراسیو خودموختارییە نزیك دەبینەوە.

ژێدەر:

* ئەم نووسراوەیە لە گوتارێکی دوکتور قاسملوو لە نێو پێشمەرگەکانی مەڵبەندی شیمال، چەند مانگ دوای کۆتایی هاتنی شەڕی عێراق ـ ئێران، لە رووی نەواری کاسێت پیادە کراوە.

فەسڵی هەشتەم:

لادانی تاقمی حەوت کەسی

کتێبخانەی دیجیتاڵی
www.rabari.org

وتاری مێژوویی کاك دوکتور قاسملوو سەبارەت بە لادانی تاقمی حەوت کەسی لە ڕێبازی حیزبو گەل*

خۆشكو برایانی خۆشەویست! سلاۆیکی گەرمتان لیّدەکەمو خۆم زۆر بە بەختیار دەزانم کە جارێکی دیکە لەگەڵ خەڵکی قارەمانی مەهاباد دەدوێم.

ولاتەکەمان هەروەك چەند مانگ لەوەی پێش، لە وەزعێکی سیاسی، لە شەرایتێکی سیاسی زۆر ناسك دایە، ئەوی ئێمە هەتا ئێستا لە میللەتی خۆمان دیوە ئەوەیە کە، میللەتی کورد یەکپارچە، "متحد" هەستاوەو داوای حەقی خۆی دەکا. ئێمە لە لایەن حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێرانەوە شانازی بە میللەتی خۆمان دەکەین، شانازی بەوە دەکەین کە سەراسەری کوردستان یەکپارچە هەستاوە دژی کۆنەپەرستیو بۆ دێموکراسی لە ئێرانداو بۆ خودموختاری لە کوردستاندا خەبات دەکا.

ئێمە زۆرجار هەر لەو مەیدانەدا رامانگەیاندوە کە لایەنگری ڕێگای ئاشتیخوازانەی چارەسەرکردنی مەسەلەی کوردین. زۆرجار گوتوومانە کە میللەتی کورد شەڕخواز نیە، میللەتی کورد شەڕی ناوێ، بەلاّم میللەتی کورد داوای حەقی مەشرووعی خۆی دەکا. زۆرجار لەو مەیدانەدا رامانگەیاندوە کە حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران، هەموو وەختێك ئامادە بووەو ئامادەیە بۆ ئەوە کە لە ڕێگای ئاشتییەوە میللەتی کورد بە ئاواتی خۆی بگەیەنێو وەزعێکی وا پێكبێ کە میللەتەکەمان پاش وەرگرتنی حەقی خودموختاریی خۆی بتوانێ ژیانێکی بەختیار

بۆخۆی دروست بکا. ئەوە ئێمە نەبووین، پێشمەرگەکانی قارەمانی کوردستان نەبوون کە ئەو شەڕەیان دەست پێکرد، شەڕ لە لایەن ئەو کەسانەوە دەست پێکرا کە دەیانەوێ بە زۆر، بە زۆری فانتۆمو هێلیکۆپتێرو تۆپو تانك میللەتەکەمان چەك بکەن، لێرە لەو مەیدانەدا گوتمان چەككردنی میللەتی کورد ئاسان نیە. میللەتی کورد بێئەوەی داخوازەکانی بێتە دی چەك ناکرێ. ئێستا نێزیکی چەند مانگە شەڕێك بە سەر ئێمەدا تەحمیل بووە، ئێمە پێمان خۆشە کە ئەو شەڕە هەرچی زووتر دوایی بێ. ئێمە پێمانخۆشە کە ئێران کە پاش شۆڕشێکی گەورە بە سەر ئێمپریالیزمدا سەرکەوتووە، پاش شۆڕشێکی گەورە ڕێژیمی مەنفووری شاهەنشاهیی لەبەین بردوە، ئەو میللەتە (میللەتی کورد) وەك هەموو گەلانی ئێران، پێمانخۆشە بە ئاواتی خۆی بگا، لە سولحو سەفا، لە ئاشتیدا هەموو ئاواتەکانی خۆی بەجێ بگەیەنێ. بەلاّم بەداخەوە لە نێو قودرەتی حاکمدا، لە نێو دەسەلاّتی حاکمدا هێزی وا هەیە کە تەنیاو تەنیا مەبەستی ئەوەیە کە بەزۆر، بە زۆری چەك مەجبوورمان بکا چۆك دابدەینو تەسلیممان بکا. هەتا گەیشتۆتە ئەو جێگایە کە هێندێك لەوانە دەڵێن کە ئێمە تەنانەت حازر نین وتووێژیش بکەین لەگەڵ میللەتی کورد. باشە نایانەوێ وتووێژمان لەگەڵ بکەن، نایانەوێ حەقمان بدەن، بارەها گوتوویانە کە ئێمە ئامادەین ٦ ئەسڵی پیشنهادیی حیزبی دێموکراتی کوردستان ئێعلام بکەین، هەتا ئێستاش کە ئێستایە میللەتەکەمان چاوەڕوانە، هەتا ئێستاش هیچیان ئیعلام نەکردووە، کەوابوو ئەوە کە شەڕە، ئەوە کە ئێمە شەهید دەدەین، ئەوە کە پێشمەرگە قارەمانەکانمان خۆیان فیدای میللەتو نیشتیمانو شەرافەتی گەلی کورد ئەکەن، ئەوە خەتای ئەو کەسانەیە کە دەستوور بە ئەرتەشو پاسدار دەدەن کە میللەتەکەمان لەبەین بەرن. ئێمە حەملەمان نەکردووە، ئێمە پەلامارمان نەبردووە، ئەوان هاتوون، ئەوان پەلاماریان هێناوە. زۆرجار ئیعلامان کردبوو و ئێستاش رادەگەیەنین هەتا ئەوەندە بتوانین، هەتا ئاخر قەترەی خوێنی خۆمان دیفاع لە شەرافەتو ناموسو ئازادیی میللەتەکەمان دەکەین. ئەگەر هەتا ئێستا لە تاران، لە جێگای دیکە، زۆرکەس هەن ئەوەی حاڵی نەبوون، دەبێ ئێستا حاڵی بن، میللەتی کورد بەزۆر تەسلیم نابێ، بە وتووێژ ، بە وەرگرتنی حەقی خۆی شتێکی دیکەیە. ئامادەین ئێستاش ئامادەین، بەتایبەت کە ئێستا دەبینین لە داخیلی هەیئەتی حاکمدا، ئیختیلافێکی زۆر توند

پێكهاتووە. لە سەر بەڕێوەبردنی رادیــۆو تەلـەڤزیۆن ئیختیلافیـان هەیـە، لـە سـەر داخستنو دانەخستنی دانشگاكان ئیختیلافیان هەیە، لە سەر دانـانی "نخسـت وزیـر" ئیختیلافیان هەیە، لە سەر مەسەلەی كوردستان ئیختیلافیــان هەیـە، ئێمـە لەگـەڵ ئەوەی هەتا ئێستا قسەی خۆشمان لە هیچ لایەكەوە نەبیستووە، بەلاّم بە لێكدانــەوەی خۆمان، بە لێكدانەوەی حیزبەكەمان هاتوینە سەر ئەو باوەڕە كە لەو ئیختیلافەدا كە بەینی رەئیس جمـهوور "بنیصـدر"و هێنـدێ لەوانـەی كـە "متعصـب"و دوژمنــنو دەیانەوێ بە هەموو هێزەوە سیاسەتی ولاّتەكە بكەن بە ئینحیساری خۆیـانو هـەموو دەسەلاّتی ولاّتەكە بەدەستەوە بگرنو ولاّتەكەمان بەرەو دیكتاتۆری بەرن. لــە بـەینی ئەو دوانەدا ئێمە ئامادەین ئەگەر داخوازەكانی میللەتی كورد بێتەدی، ئەگەر بەلێنی بدرێ كە لە ئێراندا دێموكراسی دەبێ لــە تـەرەف رەئیـس جمـهوور "بنیصـدر"ەوە، ئامادەین لە بەنیسەدر لە موقابیل مورتەجێعەكاندا پشتیوانی بكەین.

ئەمن پێمخۆشە لە لایەن هەموو گەلی كــوردەوە، لـە لایـەن خـەڵكی قارەمـانی مەهابادەوە، لێرەدا را بگەیەنم كە ئێمە بۆ دیفاع لە ئازادی لە ئێرانداو بۆ وەرگرتنــی هەقی میللەتەكانی زۆرلێكراوی ئـێران،و بـۆ دابینكردنــی هـەقی زەحمەتكێشـان لـە سەرانسەری ئێرانداو هەروەها بۆ ئەوەی بە تــەواوی ریشــەی ئێمپریـالیزم لـە ولاّتــی خۆماندا دەرهێنین، ئامادەین بۆ ئەوە پشتیوانی لە سیاسەتێك بكەین كە هیواداریـن رەئیس جمهوور بەنیسەدر بیگرێتە پێش. هەروەها ئیجازەم بدەن لێرەدا را بگەیەنم كە پێرێ، دوو رۆژ لـــەوەی پێـش لـە تـەرەف "علامـە نـوری"یـەوە ـ كـە لـە تـەرەف بەنیسەدرەوە كراوە بە نمایەندەی "تامالاختیـار" بـۆ وتوویـژ لـە كوردسـتاندا ـ، لـە تەرەف جەنابی عەلامە نووریەوە، پەیامێك ناردراوە بۆ ئێمە، لەو پەیامــەدا دەڵێــن: ئایا ئەگەر ئێمە لەگەڵ كەلیمەی خودموختاری كە لە لایــەن میللـەتی كـوردەوە زۆر خۆشەویستە، كەلیمەی ئیسلامیشی لەگەڵ دابنێین ئێوە نـەزەرتان چیـە؟ ئێمـە لـێرە ئیعلانی دەكەین كە میللەتی كورد زۆربەی زۆری موسوڵمانەو ئەگـەر خودموختـاریی ئیسلامی بدرێ بە میللەتی كورد، قەبووڵی دەكاو پێشی خۆشە.

خۆشكو برایانی خۆشەویست!

لە شەرایتێكی ناسكی ئەوتۆدا، نۆكەرانی ئیمپێریالیزم ئەوانەی كە ساڵەهای ساڵ خزمەتی رێژیمی مەنفووری شاهەنشاهیان دەكرد وەك "پالیزبان"، وەك "ئووەیســی"،

كتێبخانەی دیجیتاڵی
www.rabari.org

وەك سەدانی دیکە خەریکن لە موبارزەی ئەسیلی میللەتەکەمان ئیستیفادەی خراپ بکەن، خەریکن نێوی خەباتی ئەسیلو قووڵی میللەتەکەمان بەدناو بکەن. ئێمە لێرەدا رادەگەیەنین کە میللەتی کورد ئەو نۆکەرانە باش دەناسیٚ، نە پالیزبانی قەبووڵە، نە "ئووەیسی" قەبووڵە، نە "بەختیار"ی قەبووڵە نە عەلیی قازی قەبووڵە، هەموویان مەحکووم دەکا. ئێمە رادەگەیەنین کە هێندیٚ گرووهەکی دیکەش وەك "حامێدبەگ"، "سەرداری جاف"، "سوپای رزگاری"و هەموو ئەوانەی دیکە هیچیان ناتواننو حەقی ئەوەیان نیە بە نێوی میللەتەکەمان قسە بکەن. ئەوانە بەکرێگیراوننو میللەتی ئێمە قەت حازر نیە بچێتە ژێر باری هیچ دەستەیەکی بەکرێگیراو. ئیمپریالیزم لە رێگای دەرباری شاهەنشاهی‌یەوە، لە رێگای ئووەیسیو بەختیارەوە، لە رێگای عەلی قازی (کوڕی رەش)ەوە، لە رێگای زۆر کەسی دیکەوە، لە عێراقو تورکیەوە خەریکە عەوامیل بنێریٚو میللەتی ئێمە بە فریو بەریٚ. میللەتی کورد لە کوردستانی ئێران، تەجروبەی سیاسیی زۆرە، زۆر باش حاڵی بووە کە کیٚ دۆستیەتی، کیٚ دوژمنیەتی. لە بەر ئەوە ئێمە لێرە ئێعلام دەکەین کە میللەتی کورد لە کوردستانی ئێران بە رەهبەریی حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران، رێگای ئەسیلی خۆی دیوەتەوە. ئەو رێگایە زۆر روونە، خەبات بۆ دێموکراسی لە ئێران، خەبات بۆ خودموختاری لە کوردستان، خەبات بۆ دیفاع لە حقووقی زەحمەتکێشان، ئەوەیە رێگای ئێمە. حیزبی ئێمە ئەو رێگا راستەو ئەو رێبازە "صحیح"ە قەد بەر ناداو هیچ هێزێك نە لە داخیلی کوردستانو نە لە خاریجی کوردستان، ئیمکانی ئەوەی نیە کە بتوانیٚ ببێتە هۆی ئەوە کە حیزبی ئێمە ئەو رێبازە "صحیح"ە لە دەست بدا.

خۆشكو برایانی خۆشەویست! ٣٥ ساڵە حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران، رێگای ئەسیلی خۆی درێژە پیٚدەدا. ئێمە لەو رێگایەدا زۆر تووشی تەنگو چەڵەمە بووین، زۆر فیداکاریمان کردووە، زۆر کەس لە رۆڵە نەبەزەکانی ئەو میللەتە لە رێگای وەرگرتنی حەقی خۆیاندا شەهید کراون، بە سەدان پێشمەرگەمان هەر لەو چەند مانگەدا ژیانی خۆیان لە رێگای ئازادیی میللەتی کورددا بەخت کردووە، تەواوی تاریخی میللەتەکەمانو حیزبەکەمان خوێناوی‌یە، "ئێمە رۆڵەی رەنگی سوورو شۆڕشین، سەیری کە خوێناوی‌یە رابردوومان". ئێستا لەو رێگایەدا، زۆرجار تەنگو چەڵەمە هاتۆتە پێش، زۆرجار تووشی شکست بووین، زۆر جاریش سەرکەوتووین،

کتێبخانەی دیجیتاڵی
www.rabari.org

بەلاّم ریّگای "صحیح"و ئامانجەکانی باشی خۆمانو میللەتەکەمان بەر نەداوە. ئیّمە لە موقابیلی هەموو ئەو تاوانو "اتهام"ە کە لە لایەن ئەو کەسانە کە ئیّمە بە کۆنەپەرستیان دادەنیّن لە ئیّراندا، دژی حیزبەکەمانو میللەتەکەمان دەگوتریّ، دەلّیّن: میللەتی کوردو هەروەها حیزبی دیّموکراتی کوردستانی ئیّران، ئیّمە لە پیّش هەمووان‌دا خۆمان بە ئیّرانی دەزانیّنو بۆ ئازادیو سەرکەوتنی ئیّران، بۆ پاراستنی دەسکەوتەکانی شۆڕشی ئیّران خەبات دەکەین، ئیّمە پیّمانخۆشە لەگەلّ هەموو هیّزەکانی دیّموکراتی ئیّرانی، لەگەلّ هەموو ئەوانە کە بەڕاستی دەیانەویّ خزمەت بە شۆڕشی ئیّران، بە گەلانی ئیّران، بە زەحمەتکیّشانی ئیّران بکەن، لەگەلّ هەموویان پیّمانخۆشە هاوکاریمان هەبیّو ئیّمە لەو بارەوە لە تەرەف حیزبی دیّموکراتەوە، هیچ دریّغیمان نەکردووەو چوکترین کۆسپیّکیش لە ریّگای ئیّمەدا بۆ ئەو هاوکاری‌یە نیە. ئیّمە پیّمان وایە کە ئەگەر وەزعی ولاّتەکەمان شپرزەیە، کە ئەگەر وەزعی ئیقتیسادی ولاّتەکەمان رۆژبەڕۆژ خراپتر دەبیّ، ئەگەر لە "محاصره"ی ئیقتیسادی داین، ئەگەر رۆژبەڕۆژ گرانتر دەبیّ هەموو شتیّك کە زەحمەتکیّشان ناتوانن بەڕاستی ئەو شتومەکەی کە پیّویستە بکڕنو ئەگەر وەزعی سیاسی ولاّتەکە تیّكچووە، لە سەرانسەری ئیّراندا هەزارو یەك کیّشە ساز بووە، ئەگەر وەزعی "اجتماعی"ی زەحمەتکیّشان خراپە، ئەگەر هەموو ئەوانە راستنو ئەگەر دەمانەویّ هەموو ئەو مەسائیلە حەل بکەینو هەروەها ئەگەر دەمانەویّ بە جیددی لە موبارزەماندا دژی هەموو دوژمنانی دەرەوە سەرکەوین، یەك ریّگا هەیە ئەویش یەکگرتنی هەموو هیّزەکانی دیّموکراتی ئەسیل، هەموو هیّزەکانی شۆڕشگیّڕی ئیّرانە. ئەمن بە ناوی هەمووتان، بە ناوی هەموو گەلی کوردەوە، لیّرەوە بە هەموو سازمانەکانی ئیّرانی کە بەڕاستی دیفاع دەکەن لە حەقی میللەتە زۆرلیّکراوەکان، دیفاع دەکەن لە دیّموکراسی، خەبات دەکەن دژی ئیمپریالیزم، دیفاع دەکەن لە حەقی زەحمەتکیّشان، بە هەموویان رادەگەیەنین کە حیزبی دیّموکراتی کوردستان ئامادەیە بۆ هاوکاری.

خۆشكو برایانی خۆشەویست!

حیزبی دیّموکراتی کوردستانی ئیّران، حیزبی خۆشەویستی میللەتی کوردە. دیارە ئەو حیزبە خۆشەویستە، ئەگەر تووشی ئیشتیبا بیّ، ئەگەر تووشی تەنگوچەلّەمە بیّ یا ئەگەر ناکۆکیی تیّدا پەیدا بیّ، میللەت پیّی ناخۆشە. ئیّستا ماوەیەکە چەند

کەسێك لە ئەندامانی کۆنی کومیتەی ناوەندیی حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران، پەیامێکیان دەرکردووەو رێگای خۆیان لە حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران جودا کردۆتەوە. دیارە ئەو پشتیوانیە بەرینە کە ئێستا ئێوە، لێرە لەو مەیدانەدا لە حیزبی دێموکرات دەکەن، باشترین جوابە بە ئەو کەسانەو رادەگەینێ کە ئێوە رێگای راستی حیزبی دێموکرات تەئید دەکەن. لە خەڵکی قارەمانی مەهاباد، لە خەڵکی تێگەیشتووی مەهاباد، ئێمە هەر "انتظار"مان ئەوە بووە کە هەموو وەختێك کە وەك جاران پشتیوانی حیزبی خۆشەویستی خۆیان، حیزبی دێموکراتی کوردستان بن. ئەمن بە ناوی کومیتەی ناوەندیی حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێرانەوە، زۆر زۆر سوپاستان لیٚدەکەم.

خۆشكو برایانی خۆشەویست!

زۆر لە جەوانان، لە سەر ئەو مەسەلەیە باس دەکەن، بۆچی وای لێهات؟ بەداخەوە دەبێ بڵێین کە ئەو چەند کەسە بە کەیفی خۆیان ئەو کارەیان نەکرد. بەداخەوە دەستێك لە دەرەوەڕا هانی دان، دەستێك کە دەفتەری سیاسیی ئێمە دیاریی کردووە. ئەوانە بۆ داپۆشینی ئەو کارە نالەبارەی کە کردوویانە، هەزار "اتهام" بە حیزبی ئێمە وارید دەکەن، ئەو "اتهام"انەی کە "خلخالی" پێمان وارید دەکا، "چمران"و "ظاهرنژاد" پێمان وارید دەکەن. حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران پێش هەموو شتێك، ئیستیقلالی حیزبیی خۆی خۆشدەوێ، پێش هەموو شتێك بێزارە لە "وابستگی" بە هەر جێگایەكو بە هەر کەسێکەوە بێ. پارەکەش پێیان گوتین ئەوانە بەعسین، ئەوانە سەهیۆنیستن، ئەوانە کومۆنیستن، ئەوانە "تجزیە طلب"ن، جا ئایا ئێستا عەیب نیە لە مەهاباد یەکێك هەستیٚو پەیدا بیٚو ئەو "اتهام"انە لە بارەی ئێمەدا تیکرار بکاتەوە.

خۆشكو برایانی خۆشەویست!

حیزبی دێموکرات حیزبێکی سیاسییە، ئێمە کە لە تەرەف دەفتەری سیاسیەوە بەیاننامەمان دەرکردووە، بۆ ئەوە بووە رێگای راست بە خەڵك نیشان بدەین، مەسەلەکە زۆر روونە فەلسەفەی ناوێ، هەر ئینسانێکی سادە ئەوەی تیٚدەگا، یان لە سەنگەری میللەتدای یان سەنگەری میللەتت بەجیٚ هێشتووەو لە سەنگەرێکی دیکەدای، تەکلیفی خۆت روون بکەوە، لەو دووانە یەکێك. رێگای سێهەم لێرە نیە.

لە بەینی حەق‌و باتڵدا، لە بەینی میللەت‌و دوژمنانی میللەتدا دەبێ ڕێگـای خـۆت ڕوون بکەیەوە. یان لەگەڵ میللەتی یان لەگەڵ دوژمنـانی میللەت.

خۆشك‌و برایانی خۆشەویست!

ئێمە وەك حیزبی دێموکرات‌و وەك کومیتەی ناوەندی‌و دەفتەری سیاسی، ئەو سـێ ڕێگایە لە پێش ئەو چەند کەسە دادەنێـین، ئیختیـار بـە خۆیانـە، ئەوەڵـەن، حـیزبی دێموکرات وەك باب وایە بـە قـەوڵی کوردیـی خۆمـان "نـەچوە بچـێ"، ئەگـەر لـە کردەوەی خۆیان پەشیمانن، ئەگەر دەیانهەوێ بگەڕێنەوە باوەشـی میللـەت‌و حـیزب‌و ئەو میللەتە کە ئێستا بە هەزاران کەس کۆ بوونەتـەوە، بگەڕێنـەوە ڕێگـا ئاوەڵاێـە ئێمەش قبووڵیان دەکەین. ڕێگای دووهەم: باشە، نەزەریان ئەوەیـە کـە لەگـەڵ ئێمـە ڕێك ناکەون ئەو وەختـە دەچـن حـیزبێکی دیکـە تەشـکیل دەدەن کـەیفی خۆیانـە، دەچنەوە ئەو حیزبەی کە هەر لە پێـشداش هاوکاریـان لەگـەڵ دەکـرد، لـە واقیـعدا ئەکسەریان ئەندامی ئەو حیزبە بوون (حیزبی تـوودە)، بـا بچنـەوە، بـۆ ئێمـە هیـچ ئیشکالێ نیە.

[لە لایەن خەڵکەوە دروشمی "مرگ بر تودە" بەرز دەبێتەوە]

خۆشك‌و برایانی خۆشەویست!

"مرگ بر تودە" شوعاری حیزبی دێموکراتی کوردستان نیە، ئەگەر ئەوانە بچنەوە لە حیزبی توودەی ئێراندا فەعالییەت بکەن، هیچ ئیشکالێکی بۆ ئێمـە نیـە، ئێمـە دێموکراتین، ئیمانمان بە دێموکراسی هەیەو هـەموو حـیزبێکیش حـەقی فەعالییـەتی هەیە.

ڕێگای سێهەم؛ ئەوەیە کە ئێستا ئەوان گرتوویانەتە پێـش، دەڵێـن ئێمـە حـیزبی دێموکراتین. جا کەنگێ ٧کەس حیزبی دێموکرات بووە؟ دەڵێن ئێمە بە ناوی کونگرەی چوارەمەوە قسە دەکەین. ئێمە، کومیتەی ناوەندیی ئێمە، نەزەری خۆی لە سەر ئـەو نامیلکەیە کە نووسـیویانە بـڵاو کردۆتـەوە، ئـەوڕۆ دەگاتـە دەسـتان‌و لـەوێ بۆتـان دەردەکەوێ کە ئەوانە بە تەواوی لە ڕێبازی کۆنگرەی چوارەم لایان داوە، "منحـرف" بوون لـە ڕێگـای حـیزبی دێموکراتـی کوردسـتان. لـە بـەر ئـەوە خۆشـك‌و برایـانی خۆشەویست، ئێمە لێرە رادەگەیەنین حیزبی دێموکرات یەکە، تاقە حیزبی دێموکـرات

کتێبخانەی دیجیتاڵی
www.rabari.org

هەیە لە کوردستانی ئێراندا، هیچکەسێکی دیکەش حەقی نیە بە ناوی حیزبی دێموکراتی کوردستان فەعالییەت بکا.

لە بەر ئەوە، ئەوانە ئەگەر ئەو دوو ڕێگایەی پێشتریان هەڵنەبژارد، دەبێ‌و زۆر شتێکی مەشرووعە، هەرچی ئەموالی حیزبی دێموکراتیان لە لایە، دەبێ تەسلیمی حیزبی دێموکرات بکەنەوە. چونکە حیزبی دێموکرات ئەو حیزبە نیە، لەو کوردستانەدا یەکێك بتوانێ کەڵەگایی لێبکا. حیزبی دێموکرات ئەوەی قبوولٚ ناکا.

خۆشكو برایانی خۆشەویست!

کێ ڕۆیشتوەو کێ ماوە؟ چەند کەس ڕۆیشتوون حیزبی دێموکرات هەر لە جێگای خۆیەتی. ئەوانەی ڕۆیشتوون ئەو سیاسەتەی پێشنیار دەکەن سیاسەتێکی دەستی ڕاستی، کۆنەپەرستانە، سازشکارانەیە، ئەوەی حیزبی دێموکرات بەڕێوەی دەبا، سیاسەتێکی ئینقلابی، دەستی چەپی‌و "مترقی"یە. ئەوەیە فەرقەکەمان. سیاسەتی، ئێمە شەڕخواز نین، بەلاٚم تەسلیمتەڵبیش نین، تەسلیم نابین. ئەو کەسانەی کە ڕۆیشتوون دەبێ بۆ میللەتی کورد، ڕوون بکەنەوە کە ئایا ئێمە چەکی خۆمان دابنێین یان دانەنێین؟ با نەزەری خۆیان بە سەراحەت بڵێن. ئێمە دەڵێین، گوتوومانەو تیکراریشی دەکەینەوە، بەڵێ چەکی خۆمان دادەنێین ئەو وەختە کە دێموکراسی لە ئێراندا "تأمین"بێ، خودموختاری لە کوردستان وەرگیرابێ‌و پێشمەرگە قارەمانەکانمان ئینتیزاماتی کوردستانی بە دەستەوە بگرن. ئەوانە دەیانهەوێ پێشمەرگەکانی ئێمە کە بە سەدان شەهیدیان داوە چەك بکەن، نە، پێشمەرگەی ئێمە حازر نیە چەك بکرێ، ئەوە هەموو کەس دەبێ بزانێ.

[دروشمی "بژی هێزی پێشمەرگە ـ دوژمن نەسیبی مەرگە" دەگوترێتەوە}

ئەوەی کە لێرە عەرزم کردن، بۆ ئەوەیە کە تەکلیفی خۆمان لەگەڵ هەر کەسێك کە لەو حیزبەدا لە ڕێگای "صحیح" لادەدا ڕوون بکەینەوە، حیزبی دێموکراتی کوردستان، حیزبێکی عەزیمە، حیزبێکی سەرکەوتووە، حیزبی خۆشەویستی هەموو میللەتەکەمانە، هەرکەس، هەرچی لە ڕابردووی ئەو حیزبە لابدا، میللەت مەحکوومی دەکا، جا ئەو کەسە چ عەبدولڕەحمانی قاسملوو بێ، چ هەرکەسێکی دیکە بێ.

[دروشمی "سەلام بەر دێموکرات ـ درووود بەر قاسملوو" دەگوترێتەوە]

خۆشكو برایانی خۆشەویست!

لەبیرتان نەچێ، دیارە ئەوە مانگێكە چاومان بە یەكتر نەكەوتووە، بازە شتێكتان لەبیر چووە، یەكێك لەوانە ئەوەیە شوعاری ئێمە هەر "درووود بەر دێموكرات"ە، فەردپەرستی لە حیزبی دێموكراتدا نابێ ببێ. فەردپەرستی بە زەرەرمان تەواو دەبێ.

زۆر قسەی دیكەش هەیە كە پێمخۆش بوو بیانكەم، بەلاّم وەخت تەنگە، ناشمەوێ لەوە زیاتر ماندووتان بكەم. فەقەت پێمخۆشە یەك قسە حەل بكەین، ئەویش ئەوەیە حیزبی دێموكراتی كوردستانی ئێران، رێگای ناونەتەوایەتیی خۆی روون كردووەتەوە. لە سەتحی "بینالمللی"دا دۆستو دوژمنی ئێمە دیارە. ئێمە لەوەتی حیزبەكەمان هەیە، بە هەموو هێزمانەوە دژی كۆنەپەرستی موبارزە دەكەین، ئێمە لەوەتی حیزبەكەمان هەیە، لەو رۆژەوە كە پێكهاتووە، هەموو هێزەكانی "مترقی" دونیا بە دۆستی خۆی دەزانێ. ئەمن دەمەوێ لێرەوە بە ناوی حیزبی دێموكراتی كوردستانەوە بە ناوی هەمووتانەوە رابگەیەنم، كە سیاسەتی "صحیح"ی ئێمە لە سەتحی "بینالمللی"دا هەر درێژەی هەیەو بوختانو تاوانی چەند كەسێك ناتوانێ ببێتە هۆی ئەوە كە دۆستو دوژمنی خۆمان لە سەتحی "بینالمللی"دا نەناسین. ئەوەتان لەبیر نەچێ كە هێندێكەس كە خۆیان بە "مترقی" دادەنێنو لە واقیعدا كۆنەپەرستن، دەیانەوێ بە ئێمە تاوانی كۆنەپەرستی بدەن، زیددی سۆسیالیستی بدەن. نەخێر ئێمە لایەنگری سۆسیالیزمین، لە بەرنامەی حیزبەكەماندا هاتووە لایەنگری هەموو هێزەكانی "مترقی" دونیاینو دۆستی ولاّتانی سۆسیالیستیین، با ئەوە هەموو كەس بزانێ.

هەروەها ئیجازەم بدەن خۆشكو برایان خۆشەویست، عەرزتان بكەم كە هەتا ئێستا میللەتی كوردو بەتایبەت خەڵكی قارەمانی مەهاباد بە شەممی سیاسیی بەرزی خۆیان، بە تیگەیشتنی خۆیان، بە تەجروبەی سیاسیو موبارزەی خۆیان، بە هەموو هێزیانەوە پشتیوانیان لە حیزبی دێموكراتی كوردستان كردوە. ئەو شوورو "هیجان"ەو ئەو پشتیوانیە كە من ئێستا لە ئێوەی دەبینم، ئیجازە بدەن لە تەرەف كومیتەی ناوەندیی حیزبی دێموكراتەوە پێتان رابگەیەنم كە ئێمە تەردیدمان نیە، شكمان نیە، گومانمان نیە كە لە دوارۆژیشدا خەڵكی قارەمانی مەهاباد، بە هەموو هێزەوە پشتیوانی لە حیزبی دێموكرات، لە هەموو شەرایەتێكدا دەكا.

ئیجازە بدەن، جارێکی دیکە لەو پشتیوانیە سوپاس بکەم، داوای سەرکەوتنتان بۆ بکەم کە میللەتەکەمان لە خەباتی توندی خۆی بۆ دابینکردنی دێموکراسی لە ئێرانداو بۆ وەرگرتنی خودموختاری لە کوردستاندا بە پشتیوانی ئێوەو بە رەهبەری حیزبی دێموکراتی کوردستان سەرکەوێ

ـ سلاو لە پێشمەرگەکانی قارەمانی کوردستان کە ئالای ئازادیی کوردستانیان بەرز راگرتووە!

ـ سلاو لە رەوانی پاکی هەمووو شەهیدانی کوردستان!

ـ سلاو لە هەموو هێزەکانی دێموکراتی ئێران کە بە دڵەوە بە دەسکەوتەکانی شۆڕشی ئێرانو دژی ئێمپریالیزم بۆ دێموکراسیو بۆ وەرگرتنی حەقی میللەتەکانی زۆرلێکراو خەبات دەکەنو موبارزە دەکەن.

ـ سلاو لە خەڵکی قارەمانی مەهاباد!

ـ سلاو لە حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران!

ـ سلاو لە کومیتەی ناوەندیی حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران کە هیچ گومانی تێدا نیە لەو "تصقیە"یە ساغو سالمو بەهێزترو موبارزتر دێتە دەر.

جارێکی دیکە سوپاستان دەکەم، هاونیشتیمانانی خۆشەویست، خەڵکی قارەمانی مەهاباد، خودا حافیز، هەتا جارێکی دیکە لێرە یەکتر ببینینەوە.

ژێدەر:

* ئەم نووسراوەیە لە وتاری دوکتور قاسملوو لە سەر لادانی تاقمی حەوت کەسی لە رێبازی دێموکرات، دوای کۆنگرەی چوارەمی حیزب لە ساڵی ١٣٥٨ لە شاری مەهاباد وەرگیراوەو لە رووی نەواری کاسێت پیادە کراوە.

کتێبخانەی دیجیتاڵی
www.rabari.org

فەسڵی نۆهەم:

بۆ یادی گۆران

کتێبخانەی دیجیتاڵی
www.rabari.org

بۆ یادی گۆران*

دە ساڵ لەمەوبەر (١٨ی مانگی نوامبری ١٩٦٢) عەبدوڵڵا گۆران، گەورەترین شاعێری کورد لە چەرخی بیستەمدا کۆچی دوایی کرد. گۆران چوار ساڵ پێش مردنی پاش شۆڕشی چواردەی ژووئیە لە بەندیخانە ئازاد بوو خەریك بوو و سەرلەنوێ هونەری پایەبەرزی خۆی لە هەلومەرجێکی باشتردا بۆ نەتەوە زۆرلێکراوەکەی تەرخان بکا کە نەخۆشی ئەمانی نەداو بەم جۆرە شاعێرێکی بلیمەت، ئینسانێکی نموونە، نیشتمانپەروەرێکی دڵسۆزو خەباتکەرێکی کۆڵنەدەر لە کیس چوو. نەتەوەی کورد بەدرێژایی مێژووی چەند هەزار ساڵەی خۆی دەیانو تەنانەت سەدان شاعێری هونەرمەندی پەروەردە کردوە. زمانی کوردی هەرگیز لە شێعردا نەداریو هەژاری بەخۆیەوە نەدیوە. هەر چەرخێکی مێژوومان چەند گەورە شاعێرو چەند گەورە زانای کوردی تێدا هەڵکەوتوە. شاعێری چەرخی بیستەممان گۆرانە. گۆران لەو بلیمەتانەیە کە لە مێژووی هەموو نەتەوەیەکدا بە دەیان ساڵ جارێك پەیدا دەبنو نەتەوەو مێژوو شانازییان پێوە دەکا. گۆران خاوەنی هونەرێکی بێهاوتای شێعر بوو، گۆران گەلو وڵاتی خۆی باش دەناسی، لەگەڵیان ژیابوو و لە ژیانو خەباتی گەل ئیلهامی وەردەگرت. پلەی خوێندەواری بەرز بوو، لە ئەدەبی بێگانە شارەزا بوو، هەموو کاتێك خەریك بوو شتێکی تازە فێر بێ تا لە کاروانی ئەدەبی جیهانی وەدوا نەکەوێ. ئەمانە هەموو لە خەیاڵی جوانو دڵڕاکێشی هونەری لە تاسەو ئارەزووی شاعێرانەیو لە ناوەرۆکی روونی مانای شێعرەکانیدا بەتەواوی دیار بوو. زمانی شێعریی گۆران زمانێکی پەتیو پاکو بێگەردە. خوێنەری کورد بە هەموو گیانو دڵیەوە هەستی پێ دەکا کە زمانی خۆیەتیو لێی تێدەگاو خەیاڵی شێعری شاعێر رایدەکێشێتە جیهانێکیتر. دەرگای

کتێبخانەی دیجیتاڵی
www.rabari.org

بەهەشتی بێپایانی هونەری لیٚ دەکاتەوە. زمانی گۆران پەتیو پاکە بەلاٚم دروستکراو نیـە. وەك ئاوی سەرچاوە روونو رەوانە. چونکە گۆران زمـانی گـەلی خـۆی بـاش دەزانـێ. ئـەو زمانەی کە کوردی جوتیار، کوردی کرێکـار، شـوانو سـەپان پێـی دەدوێـن بـەو زمانـەش شێعریان بۆ دەڵێ، بەلاٚم دەیخاتە ناو قالبی زمانی ئەدەبییەوەو ناو چوارچێوەی هەڵبەسـتێك رێزمانی کوردی لەبیر نەکردۆتەوە. گۆران یەکێکە لەوانەی لە شـێعری کـوردیدا شۆڕشـیان بەرپا کرد. وازی لە عەرووز هێنا کە لەگەڵ شێوەی زمانەکەمان باش رێك نەدەکەوت. بـەم جۆرە گۆران شێعری کوردی لە بەندیخانەی عەرووزو قافیە رزگار کردو لـەو کـارەدا هونـەرو وەستایی خۆی بەجوانی نیشان دا. بەلاٚم گۆران بۆ وەزنی شێعری تازەی کوردی دوور نەڕۆی، خۆی دەڵـێ: "شـێعرە تازەکـان بـە وەزنـی پەنجـە (هیجـا) هـەڵ بەسـتراون کـە هەرچـەند شێعردۆستەکانی کۆن بە خوێندنەوەی رانەهاتوون. بـەلاٚم لـە بـەر ئـەوەی وەزنـی تایبـەتی نەتەوەییمانەو لەگەڵ خەسایسی زمانەکەمان چاکتر رێك دەکـەوێ بـە پێویسـتم زانـی لـە ماوەی تەقەلای ئەدەبیی خۆمدا رۆژبەرۆژ بەرەو لایەنی بەکارهێنانی ئەم وەزنانە بچم تا لـەم چەند ساڵەی دواییدا وەزنی عەرووزم بە تەواویو لام وایە بەیەکجاری بەرەلاٚ کرد."

کەوابوو گۆران گەڕایەوە سەر وەزنی تایبەتی نەتەوەییمان. چونکە دەگەڵ سروشـتەکانی زمانەکەمان چاکتر رێك دەکەوێ. لە هونەری گۆراندا یەکیەتیی شـێوەو نـاوەرۆك بـەجوانی خۆی دەنوێنێ. بیری نوێ پێویستی بـە شـێوەیەکی نـوێ هـەبوو کـە خـۆی تێـدا بنوێنـێ. ناوەرۆکی نوێ بەرەبەرە چوارچێوەی کۆنی شێعری تێكشکاند، شێعر ئازاد بوو، شێعر رزگار بوو، بۆ ئەوەی بتوانێ لە چوارچێوەیەکی تازەدا بیری نوێ دارێژێ، بـۆ ئـەوەی لێکدانـەوەی دەروونی لە قسـەی زمـانی دوور نـەبێو ئـەو خەیاڵـەی پێـی مەسـتە بـۆی بخرێتـە نـاوی چوارچێوەی هەڵبەستی. هۆی پایەبەرزیی هونەریی گۆران هـۆی سـەرکەوتنی بێوێنـەی لـە شێعری کوردیدا، بەکورتی ئەمانەن: گـۆران ئینسـانێکی هەڵکـەوتوو بـوو، بـیرو بـاوەڕی پێشـکەوتووانە، کـردەوەی جـوان، جووڵانـەوەی پیاوانـەو شـێوەی ژیـانی سـادەو بێرِیـا، ئینسانێکی نموونەیی لە گۆران پێك هێنا بـوو. گـۆران ئینسـانێکی نموونـە بـوو بـەلاٚم لـە ئاسمانەوە نەهاتبوو ـ پەری نـەبوو ـ ئـادەمیزاد بـوو. وەك هـەموو ئـادەمیزادێك خەوشـی هەبوو، نەشی دەشاردەوە. لە راستیدا ئادەمیزادی خۆش دەویستو هیچ شتێکی ئینسـانی بۆی بێگانە نەبوو. لە شێعرەکانیشیدا ئەم فەلسەفەیە بەجوانی دیارە. دڵی ناسكو نـەرمی گۆرانی شاعێرو بۆچوونی ئینسانیی ئەو لە دیتنی هێزی دیاردەی نیشتمان وەکـوڵ دەهـات،

کتێبخانەی دیجیتاڵی
www.rabari.org

خۆی پێ رانەدەگیراو لێکدانەوەی دەروونی دەخستە سەر کاغەزو زۆر جار شێعری کوردی دەگەیاندە بەرزترین پلەی خۆی. لە بەردەنووسێکدا لە زمانی کچێکەوە کە بە دەستی بابی بە تاوانی ناپاکی کوژراوە دەڵێ/ لاوێکی نامەردم تووش هات لە رێما/ بە سوێن‌و پەیمان/ وەك رەشمار پەپکەی خوارد نووست لە ناو جێما/ ئابڕوومی تکان/ منی کچ مامزی بەندیخانەی ژین/ سزای تاوانم بە دەستی باوکی خۆم چووم بۆ سەربڕین/ پرچی پەخشانم/ تلا لە خوێنەوە کەوتە سەر چاوم/ ئیتر نەمبینی لە جەرگی باوکما سەری بڕاوم/ چۆن بوو بڕینی؟/ یان دایکی دڵسۆزم وێرای بە بێ‌شەرم بۆ جوانەمەرگی/ وەك دایك شیوەنێك بگێڕێ بە گەرم رەش کا بۆی بەرگی؟

گۆران خەباتکەرێکی ئازاو بەجەرگ بوو لە ژیان‌و شێعری خۆیدا هەرگیز سەری بۆ زۆرداران دانەنواند، چەند ساڵ لە بەندیخانەدا مایەوە. بەلاّم بە بیرو باوەڕی خۆی بەگەل‌و نیشتمانەکەی وەفادار ما. وەك هێندێ شاعیریتر تا رادەیەك گورچکبڕ، تەماع هەڵێنەفریوان، شێعر بفرۆشێ بۆ نان. زۆر جاران گوتراوە، گۆران شاعیرێك بوو بۆ شێعری دڵداری داندرابوو، لەم جۆرە شێعرەدا گۆیا شێعرەکانی بەڕاستی بەرزن. بەلاّم کە دەگاتە شێعری نیشتمانی، شێعرێك کە بیروباوەڕی سیاسی تێدایە پایەی شێعرەکانی نزم دەبێتەوە. ئەم قسەیە راست نیە، مومکینە ئەم یان ئەو هەڵبەستی گۆران بە رێکەوت وەك شێعرەکانیتری جوان نەبن، بەلاّم هەڵبەستی نیشتمانیی گۆران نموونەی کەموێنەی جوانیی ماناو وشەیە. شێعری ئەژدەهاك بەسە بۆ نموونەی ئەم جۆرە شێعرانەی. دوا سەرنج (بۆ قژزەردی بەر دەرگا لە سەر رێی بەندیخانەما لە مووسڵەوە بۆ هەولێر) شاکارێکی بەرزی ئەدەبی کوردییە. ئەی قژ زەرد! / بە بەژنی ناو دەرگا گرتووت/ هەر وەکوو پەیکەری شۆخی خەمخواری/ مەلێ بووم لە باخچەی هونەرا بێ‌جووت/ بۆ جوانیم رێك ئەخست شێعری دڵداری/ بەلاّم ئەهریمەنی گەلاّی باخ سیسکەر بێزارە لە جووکەی دەنووکی کوردی/ راوکەری دارستان لە باڵدار پیسکەر/ جێی چینەی لێ تەنیم بە داوی وردی/ هەر ئەوەم لە دەست دێ هەتا ئەتوانم/ ئا لەم هەلۆیستەدا هەل بە کار بێنم/ وەك تینووی چاو لە ئاو بەکوڵ بڕوانم/ ئەو چاوەی تێم بڕیت نەیتروکێنم/ بۆ ئەوەی بتوانم لە پەردەی بیرم/ نیگارێ هەڵکەنم شیوەی لێت بچێ!/ تا هەر چەند گازی گرت لە لەش زنجیرم/ ئازارم سووکتر کا خەیاڵی کچێ/ کە شۆخەو قژزەردو بالاّ رێك‌و بەرز/ خەمخواری نەناسە وەك فریشتەی ئەرز/

کتێبخانەی دیجیتاڵی
www.rabari.org

گۆرانی خەباتکەر کە لە ساڵی ١٩٥٨ پاش شۆڕشی چواردەی ژووئیە لە بەندیخانە ئازاد بوو و لەگەڵ نیشتمانپەروەرە ئازادکراوەکانی‌تر هاتنەوە سلێمانی، خەڵکی سلێمانی پێشوازییەکی گەورەیان لیّ کردن. بەڵام گۆران خووی بە زۆر نەدەگرت، لەم بارەوە دەڵێ: من بەش بە حاڵی خۆم ئەم ئەندازە ستایشە بە هی خۆم نازانم، من تەنیا رەمزێکی بیّ‌رواڵەتی خەبات‌و نەبەزینی گەل بووم. ئەمەش خۆی هۆیەکی گەورەیی‌و بەرزیی گۆران بوو. گۆران شاعیرێکی نەتەوەیی بوو، گەل‌و نیشتمانەکەی خۆی خۆش دەویست‌و شێعری بۆ گەلەکەی، بۆ نیشتمانەکەی دەگوت. هەرچەند لە هەڵبەستیّ لە بەندیخانەدا دەڵێ: نا بۆ کوردێك کفرە، ئێستا کوردستان گوتن، بەڵام لە هەڵبەستی کوردستاندا بە شانازییەوە هاوار دەکا: کوردستان! جێگامی جێی هەزار ساڵەم، پەروەردەی ئەم دۆڵ‌و سەر لوتکەو یاڵەم.

یادی گۆران لە لای هەموو کوردێکی هونەرپەروەر، لە لای هەموو ئەو هاونیشتمانانە کە زمان‌و ئەدەبی خۆیان خۆش دەویّ، خۆشەویستە. شێعرەکانی گۆران بە زۆر زمانان وەرگێڕدراون‌و ناوی کوردو شێعری کوردییان بەرز کردۆتەوە. گەلی کورد، شانازی بە گۆرانەوە دەکاو شێعرەکانی بە یەکێك لە نیشانەکانی هەرە بەرچاوی زیندووبوونی زمانەکەمان‌و نەتەوەکەمان دەزانیّ. ژیانی گۆران پڕ بوو لە تاڵی‌و کەساسی‌و کوێرەوەری. بەداخەوە تەنانەت ١٠ ساڵ پاش مردنیشی، گۆران ئەوەندە کە پێویستە قەدری نەزاندراوە. بەڵام ئێستا کە لە نیشتمانی گۆراندا، گەلی کورد خەریکە ئۆتۆنۆمی خۆی دەست دەکەویّ. حەق ئەوەیە وەك شاعیری هەرە گەورەی چەرخی بیستەمی کورد تەماشا بکریّ‌و یادی زیندوو بکرێتەوە. ئەمە ئەرکێکی نەتەوایەتی‌و نیشتمانیی هەموو رووناکبیرانی کوردە. هەرچەند شێعرەکانی گۆران وەك هەموو نووسراوەیەك کە خزمەتی گەل دەکا لە ئێران قەدەغەیە. بەڵام گەلی کورد لە کوردستانی ئێران، گۆران باش دەناسیّ‌و یادی دەکاو شانازی پێوە دەکا. گومانی تێدا نیە کە رۆژی خۆی جێگای پێویست‌و تایبەتیشی لە مێژوو و ئەدەبی گەلەکەماندا بۆ دیاری دەکا.

ژێدەر:

* وتارێك بە قەڵەمی دوکتور عەبدولڕەحمانی قاسملوو کە لە ژمارەی ٢١ی رۆژنامەی "کوردستان" خەزەڵوەری ١٣٥١ بەبۆنەی ١٠ساڵەی مەرگی گۆران چاپ کراوە.

کتێبخانەی دیجیتاڵی
www.rabari.org

فەسڵی دەیەم:

شاعیری گەل "هێمن"

کتێبخانەی دیجیتاڵی
www.rabari.org

شاعیری گەل "هێمن"

ئەوڕۆکە هەر کەس لە ئەدەبی کوردی شارەزابێ ناوی هێمنی بیستووە. شێعرەکانی خوێندۆتەوەو بێ‌گومان دەزانێ کە هێمن یەکێك لە شاعیرە هەرە بەرزەکانی کوردی سەردەمی ئێمەیە. بەڵام شێعری هێمن هەر لە سەرەتاوە لە چوارچێوەی ئەدیب‌و نووسەران دەرچووە، لە ناو کۆمەڵانی خەڵکی کوردستاندا بڵاوبۆتەوەو هەر لە سەرەتاشەوە لە دڵی هەموو کوردێکی دڵسۆزو نیشتمانپەروەر کاریگەر بووەو ئەوانی بەرەو خەبات لە پێناوی رزگاریی گەلی کورددا هان داوە. هێمن لە سەرەتاوە شاعیری گەلەو هەر بە شاعیری گەلیش ماوەتەوە. سی ساڵ زیاترە هەزاران خەباتکەری کورد پێکەوە لەگەڵ هێمنی شاعیر هاوار دەکەن:

گەرچی تووشی ڕەنجەڕۆیی‌و حەسرەت‌و دەردم ئەمن
قەت لە دەس ئەو چەرخە سپڵە نابەزم مەردم ئەمن
من لە زنجیرو تەناف‌و دارو بەند باکم نیە
لەتلەتم کەن، بمکوژن، هێشتا دەڵێم کوردم ئەمن

هێمن عاشقی کێوو تەلان‌و بەندەن‌و بەردی کوردستانە، نیشتمانی، تەبیعەتی وڵاتەکەی باش دەناسی‌و لەگەڵی پەروەردە بووە. لە "بەهاری لادێ"، "بەهاری کوردستان"، "شەنگەبێری"، "فریشتەی پەڕیوە"و زۆر شێعری‌تریش‌دا نیشان دەدا کە لە ناسین‌و ناساندنی تەبیعەتی کوردستان‌و جوانییەکانی‌دا چەندە شارەزاو مامۆستایە. جێگای سەرسووڕمانیش نیە، هێمن لەگەڵ تەبیعەت گەورە بووەو لە تەبیعەت

کتێبخانەی دیجیتاڵی
www.rabari.org

ئیلهامی وەرگرتووە. کەسێك تەبیعەتی کوردستانی دیتبێ‌و نەك هەر دیتبێ بەڵکوو لەگەڵی تێکەڵاو بووبێ، هێمن بە ناهەق نازانێ کە دەڵێ:

بەهەشتە کوردەواری من بەهەشتە.

هێمن لە شێعری خۆیدا زۆر جار باسی زۆرلێکراویی نەتەوەی کورد دەکا، لە مافی خوراوی گەل دیفاع دەکا، ئارەزووی ئەوەیە کورد هەرچی زووتر لە ستەمی نەتەوایەتی رزگاری ببێ، بوونی ئەو ستەمە بە سەرچاوەی زۆر بەدبەختی‌و کوێرەوەری‌و بێبەشی دەزانێ. لە "دوارۆژی رووناك"دا دەڵێ:

لەمێژ بوو هەققی کورد دەخورا بە فیڕۆ
لەمێژ بوو کورد بوو دەیکرد شین‌و ڕۆڕۆ
لە مەیدانی شەقێنی دوژمنی دا
سەری سەرداری کوردی بوو وەکوو گۆ

هێمن بەتایبەتی زۆر پەرۆشی ئەوەیە کە لە کوردستانی ئێران زمانەکەی ئازادیی پەرەسەندنی نیە، ئەدەبەکەی بڵاوناکرێتەوە، فەرهەنگەکەی پێشێل دەکرێ. لە "رۆژگاری رەش"دا دەڵێ:

داخرا دەرکی رۆژنامە	**شکاون نووکی خامە**
کوردی نووسین حەرامە	**دوژمن دەڵێ بێ‌تامە**

* * *

دڕان کاغەزو دەفتەر	**گیران شاعیرو نووسەر**

هێمن نەتەوەکەی خۆی خۆش دەوێ، لەوەش زیاتر نەتەوەی خۆی دەپەرستێ. بەڵام رقیشی لە هیچ نەتەوەیەکی‌تر نیە. لە هەموو دیوانی هێمندا شێعرێك کە باسی نەتەوەیەکی دیکە بە خراپە بکا، یا کورد لە نەتەوەیەکی‌تر بە بەرزتر دابنێ بەدی ناکرێ، دیاردەیەك کە بەداخەوە لە دیوانی زۆر شاعیری کورددا بەرچاو دەکەوێ. نەك هەر ئەوە، بەڵکو بەشەردۆستی یەکێك لە سروشتە تایبەتییەکانی شێعری هێمنە.

هێمن زۆرجار باسی پێشەوا قازی دەکا، لە شێعرەکانی‌ڕا دیارە کە چەند ئەو رۆڵە بەنرخ‌و هەڵکەوتوەی گەلی کوردی خۆشویستوە. پێشەوای خۆش دەوێ چونکە:

زانا بوو، کوردپەروەر بوو　　پێشەوا بوو، رابەر بوو

بەڵام بۆیەش پێشەوا بە مەزن دەزانێ چونکە:

هەر کورد نەبوو بەشەر بوو　　خەمی خەڵکی لەبەر بوو

هێمن گەلانیتری ئێران بە دۆستی گەلی کورد دەزانێو لە خەباتو تێکۆشاندا بە براو هاواڵێیان دادەنێ لە "کوردو ئازەربایجانی"دا دەڵێ:

کوردو ئازەربایجانی هەر دوو داوایان رەوایە
هەر بژینو پایەداربێ یەکیەتیی ئەم دوو برایە

هێمن دیسان هەر لەسەرەتاوە لە ناو نەتەوەی خۆشیدا هەموو چینو توێژێکی بە یەك چاو تەماشا نەکردووەو ناکا. لە شێعری بەناوبانگی خۆیدا "دەیلێمو بێباکم" دەڵێ:

ئەوی ئاغا بێ بێکارە　　جەبوونو قەڵسو لاسارە
دزیو رێگرتنی کارە　　ئەمن دەیلێمو بێ باکم
لە شەرمو شوورەیی مردم　　بە خۆم من چۆن بڵێم کوردم
کە ئاغا ئابڕووی بردم　　ئەمن دەیلێمو بێ باکم

لە "ئارەقو تین"دا زۆربەجوانیو بەزمانی سادەی جووتیاران باسی نرخی کاری جووتیار بۆ کۆمەڵ دەکاو چەوسانەوەی جووتیار نیشان دەداو دەری دەبڕێ کە ئینسانی زەحمەتکێش لە لای زۆر خۆشەویستە:

من جووتیارم، من جووتیارم　　من لەگەڵ هەتاو هاوکارم
من بە ئارەقو ئەو بە تین　　دامان رشتوە بناخەی ژین
باسکی منو تیشکی ئەوی　　بژیو دەستێنین لە زەوی
گەر جووتیار ئارەق نەرێژێ　　گەر هەتاو تیشک ناوێژێ
دانیشتووی ناو کۆشکو قەڵا　　دەخۆن نانی گەڵاگەڵا؟

لە شێعرەکانی ڕا بە هاسانی دەردەکەوێ کە هێمن لە ژیانی زەحمەتکێشانی کوردستان بە تایبەتی جووتیاران لە نزیکەوە شارەزایە. لەوەش زیاتر خۆی تا رادەیەك

کتێبخانەی دیجیتاڵی
www.rabari.org

لەم ژیانەدا بەشدارە. خۆی دەڵێ: "چاك خەریکی کاسبی بووم‌و زوو فێری کشت‌و کاڵ بووم".

فەلسەفەی ژیانی هێمن ئەوەنیە کە دانیشی‌و لە دوورەوە تەماشای ژیان‌و خەباتی گەل بکاو بۆخۆی‌و یان بۆ گەل شێعر بڵێ. هێمن ئەو ئەسڵەی قەبووڵ کردوە کە ئەرکی شێعری شاعیری گەلێکی زۆرلێکراو تەنیا لێکدانەوەو خستنە ناو هۆنراوەی تەبیعەت‌و جوانی نیە. شاعیر لە پێش دا ئینسانە، ئینسانێکە کە هەستی ناسکەو زوو دەجووڵێتەوە. چۆن شاعیر بە مانای راستی ئەم وشەیە دەتوانێ بەرامبەر بە هەژاری‌و کوێرەوەری‌و بێبەشی گەلەکەی بێ لایەن بی؟

لە نێوان راستی‌و درۆدا، لە نێوان ئاهورامووزداو ئەهریمەن دا، لە نێوان هەق‌و ناهەق دا راستی هەڵنەبژێرێ، بەگژ ئەهریمەن دا نەچێ‌و دیفاع لە هەق نەکا؟

بۆیە هێمن تەماشاچی نیەو ناتوانێ تەماشاچی بمێنێتەوە. بە هەموو هێزی خۆیەوە، بە شێعرو بە نووسین هەنگاوی ناوەتە ناو مەیدانی خەبات تاسەر بەرەوئاسۆی روون، تا ترۆپکی رزگاربوون یاریدەی گەلی خۆی دەدا، هێمنی شاعیر لە هێمنی خەباتکار جیاناکرێتەوە.

رۆڵەی کوردم فێری هەورازو لێژم
تا زۆر بڕۆم، زیاتر ئارەق بڕێژم
کورت‌تر دەبێ رێگای دوورو درێژم
دەڕۆم بەرەو ئاسۆ، بەرەو ئاسۆی روون
دەڕۆم دەڕۆم، تا ترۆپکی رزگاربوون

تاقیکردنەوەی ساڵانی درێژی خەبات بە هێمنی سەلماندووە کە خەبات دوورو درێژە، هەورازو نشێوی هەیە، سەرکەوتن‌و شکستی تێدایە. بەڵام هێمن کۆڵنەدەرە.

من پەروەردەی بن سێبەری ئەشکەوتم
گەلێک جاران لە چاڵاوی رەش کەوتم
هاتمە دەرێ، هەدام نەدا، نەسرەوتم
دەڕۆم بەرەو ئاسۆ، بەرەو ئاسۆی روون
دەڕۆم دەڕۆم، تا ترۆپکی رزگاربوون

کتێبخانەی دیجیتاڵی
www.rabari.org

هەورازو نشێوی ژیانو خەباتی گەل لـــە شـێعرەکانی هێمـندا زۆر جـوان دیـارە. لەوکاتەوە کە دەستی بە شێعرگوتن کــردوە هــەتا ئـەمڕۆ، شـێعری هێمـن ئاوێنـەی قوناخەکانی گەلی کوردە. لە ساڵی ١٣٢٤ (١٩٤٥)ڕا هێمن بە پێشوازی پێکـهاتنی حیزبی دێموکراتی کوردستانەوە دەچێو دەڵێ:

لە سایەی حیـزبی دێموکراتی خۆمـان
لە باڵداری تێپەڕی ئەوڕۆکە پێڕۆ
ئەما داغو پـــەژارەو ماتـــەمو خـەم
زەمانی هەڵپـەڕینو بەزمە ئیـمڕۆ

لە ڕێبەندانی ساڵی ١٣٢٤دا کە کۆماری مەهاباد دامەزرا هێمن گوتی: "ئەوساڵ بەهارە بۆ ئێمە زستان" یا لە "ڕۆژی خۆشی"دا دەڵێ:

گەرچی زستانە بەفر دایپۆشی ئەوڕۆ گشت وڵات
خاکی پاکی ئێمە خەملێـوە وەکـوو باخی ئیـرەم

بەڵام کۆماری مەهاباد تەمەنی کەمتر لە ساڵێك بوو. جووڵانەوەی گەلی کورد لە ئێران هــەروەك جووڵانــەوەی سەرانســەری ئـێران تووشـی شکسـت بـوو. هێمـن لـە "ڕۆژگاری ڕەش"دا تووشی نائومیدی دەبێ، وەك کۆمەڵانی خـەڵکی کوردسـتان کـە تووشی نائومیدی ببوون:

بە فیـــڕۆ چوو خەباتمـان   **داگیر کـراوە وڵاتمـان**
تێپـەڕی ڕۆژی هـاتمـان   **ڕووخا کۆشکی ئاواتمان**

❊ ❊ ❊

لە پیاوی ئازاو سەرکەش   **لە زەحمەتکێشی بێبەش**
ئاخنـــــــراوە کونەڕەش   **نابینی کەسی ڕووگەش**

بە تایبەتی شەهیدبوونی پێشـەوا قـازی هێمنـی داخـدار کـردوە. هـەم دۆسـتو مامۆستای لەدەست داوەو هەم پێشەواو سەرکۆمار.

لە چـــوارچـــرای مەهاباد   **لە کانگـای بیری ئازاد**
دەستـی ڕەشی ئیستیبداد   **چەقـــاندی داری بێـــداد**
لە کـاتی نیـوەشـــەودا   **لە جـەنگەی شیرن خـەودا**

کتێبخانەی دیجیتاڵی
www.rabari.org

کــــرا کـــاری نارەوا   لــــە داردرا پێـــشەوا

هەر لەو ساڵەدا هێمن لە بەر خەباتی رابردووی خۆی تووشی دەردیسەری دەبێ بۆ ماوەیەك وڵات بەجێ دێڵێ. دیارە وەزعی سیاســی تەئسیری کردۆتە سـەر شـێعری هێمن. لە "بابردەڵە"دا دەڵێ:

بـزانە تۆ ئەوی ئەهلی هونـــەر بێ
دەبێ یا دەسبەسەر، یـا دەربــــەدەر بێ
هونـەرمەندو ژیـــانی خۆش مەحـاڵە
هونـــەرمــەند رەنجـــەڕۆیە، ژینی تـــاڵە
منیش بابردەڵەی بەر گێژەڵووکەم
دەمێک لەو قووڵکە تاوێک لەو چڵووکەم
منیش زۆرداری پـرزەی لێ بـــــڕیوم
منیش بەدکـــاری بـــواری لێ تەنیـــوم

یا لە "فرمێسکی گەش"دا کە بە قسەی خۆی لەوپـــەڕی تەنگانـەو لێقـەوماندا گوتوویە، دەڵێ:

کوشتمیو شەش خانی ئومێدی لە من گرتن حەریف
مۆرە هەڵداویمو بێهـوودە بە هیـــوای دوو شەشم

هێندێ شێعریتریش وەك "گریانی نیوەشەو"و "ئارەزووی فڕین" هـــەر نیشـانەی نائومێدیی شاعیرو راکردنی لەڕاست ژیانی تاڵــە. لـە سـاڵی ١٣٢٥وە هـەتا سـاڵی ١٣٣٠ سەردەمی پاشەکشەی جووڵانەوەی گەلی کوردو هەموو گــەلانی ئێرانـە. لـە ساڵی ١٣٣٢دا کە ئاسۆی خەبات روونتر بۆوە، هێمن لە "ئاواتی بەرز"دا جـارێکیتر دێتەوە مەیدانی خەبات. هیوای بە خەباتی گەل زیاتر دەبێو دەیەوێ بە شێعری خۆی لەم خەباتەدا بەشدار بێ:

فێری زۆر دەرسی بەکەڵکو باشی کـردین تێ شکان
جـــا ببینە راپـــــــەڕینو شۆڕشی ئەمجاری کـــــورد
وا گـــــزینگی دا بەیانی جـــــــوانی ئـازادی بەشەر
رۆژی رووناکـــە نەماوە زوڵمەتی شەوگاری کـــــورد

ئەو زەمـــــانە شیرنـەی ئێمە پـەرەی دەگـــرێتەوە

نادرێ چیدی کـــتێب و دەفتـەری ئەشعاری کـــورد

قوناخێکی نوێ لە ژیانی گەل و شاعیردا دەست پێ دەکاتـەوە. مـاوەی پاشەکشـە دوایی دێ و گەلی کـورد خـۆی بـۆ خـەباتی دوارۆژ ئامـادە دەکـا. نفـووزی حـیزبی دێموکراتی کوردستان کە بە نهێنی تێدەکۆشێ، رۆژبەرۆژ لـە ناوکۆمـەڵانی خـەڵکی کوردستاندا زیاتر دەبێ. بەرەو هەوراز رۆیشتنی جووڵانەوە هەتا رۆژەکانی گـەلاوێژی ١٣٣٢ درێـژەی هەیـە. لـە ٢٥ی گـەلاوێژەوە هـەتا رۆژی شـوومی کودیتـای ٢٨ی گەلاوێژ خەڵك لە شاری مەهاباد حوکمداری دەکا. لە رۆژی ٢٥ی گەلاوێژدا خـەڵکی مەهاباد بە درشت و وردەوە هەموو دەگەڵ هێمن کە بۆ یەکەمجار پاش چەند ساڵ لـە کۆبوونەوەیەکی چەندهەزار کەسیدا شێعر دەخوێنێتەوە، هاوار دەکەن:

برۆ ئەی شاهی خاین بەغدا نیوەی رێیەت بێ

ئەو سەردەمە، سەردەمی نیوە دێموکراسیش زۆر ناخایەنێ. دەورانی رەشی پـاش کودیتا دەست پێدەکا و هێمنـی شـاعیر جـارێکیتر تووشـی نـائومێدی دەبـێ و لـە "تووڕەیی"دا دەڵێ:

لەو وڵاتە کـەسێک لە خـەو رابێ	**بەشی چارەڕەشی و خەم و شینـــە**
تێگـەیشتنم عیلاجی دەردی من	**مەستی و شێتی و نـــەزانینـــە**

یا لە "چارەنووسی شاعیر"دا:

دەزانی بۆچی من هێنـــدە پەرێشان و خـــەفەتبـــارم

لـە بازاڕی ژیان غـــەیـــری هـــونەر نیمە چ سەرمایە

لەگەڵ چارەڕەشی و دووربەشی و نەگبەت دەبێ هەڵکەم

لـە مێژە چارەنـــووسی شاعیرانی کـــورد هەروایە

ئەو تووڕەییەو رەشیی چارەنووسی شاعیر لە شێعرەکانی تریشیدا هـەر بـەرچاو دەکەوێ و هەتا ساڵی ١٣٤٠ (١٩٥٩) هەر بەردەوامە. لە "گلێنەی شاعیر"دا دەڵێ:

ئەگـــەر خەرمانی عومرم ئێستەکـانە پاکی با بیبا

بە مەرگـــی تۆ موچورکـــیشم بەدڵدانایە، بابیبا

کتێبخانەی دیجیتاڵی
www.rabari.org

هەموو عومری ئەبەد تێیدا نیە خۆشی دەمێک مەستی
خـدر ئاوی حـەیاتی بۆ چ بـوو؟ فێری شەرابی با

لە "ناسۆری تەشەنا"دا راکردن لە ژیانی واقیعی، لەو حەقیقەتە تاڵەی کە شاعیر تووشی بووەو نایەوێ قبووڵی بکا، بە تەواوی دیارە. هێزی ئەوەی نیە ژیـان بگـۆڕێ، رێگای نیە خۆی دوور بخاتەوە، دەیەوێ رابکاو بە یارمەتی مـەی روو لـە دنیایـەکی خەیاڵی دەکا:

چـۆن نەبەم بۆ مـەیو مـەیخانە پەنا، تێگەیوم
لەو وڵاتە هـەمـووشت زۆرە بـەنیئادەم کەم
شەڕەبـایە لە چیاکـانو هەوا تـووشە دەنا
وەکوو شێتان دەمەویست روو لە چیای ئەستەم کەم

ساڵەکانی ١٣٤٧ـ ١٣٤٦ کە راپەڕینی چەکدارانە لـە کوردسـتانی ئـێران بـەرپا دەبێ، هێمن هەرچەند خۆی تێدا بەشدار نیە، بەلاّم لەگەڵ ئەو راپەڕینە دەژی. هیوای بە خەباتی گەل زۆرە، باوەڕی بەهێزترە. بۆ شەهیدانی ئـەو راپەڕینـە دەگـری، بـەلاّم شێعرەکانی پڕە لـە هیـواو ئـاوات بـۆ سـەرکەوتنو نیشـتمانپەروەران بـۆ تێکۆشـان هاندەدا. هێمن بیەوێو نەیەوێ، دیسانو ئەوجارە بۆ هەمیشە لە ناو مەیدانی خەبات دایە:

بۆ شەهیدێکی کـە گـەوزیوە لە نێو خوێن دەگـریم
بۆ هەڤاڵێکی کـە چوو بێسەرو بێشوێن دەگـریم

***

تا بە دەستی پـەری ئازادی لە سەر گـۆڕی شەهید
گوڵە شللێرە لە گشت لایەکی نەڕوێن دەگـریم

شێعرەکانی هێمن ئیتر بۆنی نـاهومێدی لێنایـە. چـەند سـاڵە قۆنـاخێکیتر لـە خەباتی گەلی کورد لە کوردستانی ئێران دەستی پێکردوە، قۆناخێك کە جێی هیـوای گەلی کوردە. هێمنیش شاعیری وەفاداری گەلی کورد، هەم لـە پێکـهێنانی هـەم لـە دەربڕینی ئەو هیوایەدا بەشدارە. لە "مەتەرێزی شەرەف"، "شـەنگەبێری"، ئـامێزی ژن"، "ترۆپکی رزگاری"، "شەپۆلی تۆڵـە"، شـەوو شـەیتان"، "گـاوو گـەردوون"،

"کاروانی خەبات"و لە "دەسکەوتی خەبات"دا شێعری کۆمەڵایەتیو شۆڕشگێڕی چ لە باری ناوەرۆکو چ لە باری شێوەوە، گەیاندۆتە پلەیەکی بەرزی ئەوتۆ کە کەمتر شاعیری کورد گەیشتویەتێ. هێمن ئامادەیە بۆ بەجێگەیاندنی ئەم هیوایە خۆشی بەخت بکا:

خۆم دەسووتێنم هەتا بەزمی خەڵک ڕۆشن بکەم

کێ لە ڕێی خەڵکا وەکوو شاعیر دەسووتێ، شەم نەبێ؟

لە سەرەتادا شێعرەکانی هێمن لە ژێر تەئسیری دوو ڕەوتی ئەدەبی دایە. وەك هەموو شێعری شاعیرانی کوردی سەردەمی سی چل ساڵ لەمەوبەر، تەئسیری ئەدەبی فارسی لەم شێعرانەدا دیارە. زۆربەی شێعرەکانی شێعری عەرووزین، وەزنو قافیەیان لەگەڵ دەستووری شێعری فارسی ڕێكدەکەوێ. لە لایەکیتریشەوە شێعری شاعیرە کوردەکانی بەناوبانگ وەك "نالی" کە خۆی لە ژێر تەئسیری شێعری کلاسیکی فارسیدا بووە، تەئسیری کردۆتە سەر شێعرەکانی هێمن. بۆیە لە سەرەتادا هێمن شێعرەکانی شێوەی غەزەلو قەسیدەو جارجاریش مەسنەوی دووبەیتیو هیتریان هەیە. هێمن ئێستاش هەر جارجار دەگەڕێتەوە سەر ئەو شێوە کلاسیکییەو هێندێ لە شێعرە تازەکانیشی هەر بەمچەشنە گوتراون. وەك "ئاواتی بەرز"، "گلێنەی شاعیر"، "دەسکەوتی خەبات"و هتد. لەم شێوە شێعر گوتانەدا هێمن دەستێکی باڵای هەیە. شێعرەکانی ڕەوانن، بە زمان جوانو بە مانا دەوڵەمەندن.

پاش ماوەیەکی سەرەتایی شێعرگوتن هێمن بەرەبەرە دەگەڕێتەوە سەر شێوەی ئەدەبی ئەسیلی کوردی، خۆی لە قافیەو وەزنی شێعری کلاسیکی ڕزگار دەکاو شێعرەکانی لە بەستەی کوردی دەچن، لەو بەستەیەی کە شاعیر هەموو ڕۆژێ لە لادێ دەیبیسێ، بەستەیەك کە چوارچێوەی بۆ داڕشتنی شێعری کوردی لەبارترەو زمانی کوردی لە تەنگوچەڵەمە ڕزگار دەکاو وەك چۆمێکی خرۆشانی لێدەکا کە بۆ لای دەریای بێسنوور دەڕوا. جارجار کە ئینسان شێعری هێمن دەخوێنێتەوە، گۆرانی وەبیر دێتەوە. وادیارە کە لە هەڵبژاردنی ئەم شێوە شێعرگوتنەدا گۆران لە سەر هێمن بێتەئسیر نەبووە. لەم شێعرانەدایە کە هێمن دەگاتە ترۆپکی ئەدەبی کوردی بەڕاستی ئەدەبی کوردی پێشدەخا.

کتێبخانەی دیجیتاڵی
www.rabari.org

هێمن شاعیرێکی ریئالیستە، ریئالیزمی رەخنەگرانە لە ناوەرۆکی شێعرەکانی هێمندا بە تەواوی بەرچاو دەکەوێ. هێمن بارە هەرە گرینگو ئەساسییەکانی تەبیعەتو ژیانو ئادەمیزاد بە چاوێکی رەخنەگرانەی شاعیرانە باس دەکاو کۆمەڵ بۆ بەرەوپێشچوون هان دەدا. هێمن زۆرجار لە هێندێ شێعری خۆیدا لە ناتورالیزم نزیك دەبێتەوە، ئەوەی کە دەیبینێ باسی دەکاو بە چاوی رەخنە سەیری تەبیعەت یان کۆمەڵ ناکا. هەروا بزانە دەیەوێ تابلۆیەکی تەبیعەت بکێشێو بیخاتە بەرچاومان. بەلاّم شێعری وای کەمە، وادیارە خۆشی ئاگای لێیە کە لە ریئالیزم دوور کەوتووە، زوو ناتورالیزم بەردەداو دەگەڕێتەوە سەر ریئالیزم کە سەبکی بنەڕەتیی ناوەرۆکی شێعرەکانیەتی. ئەو ناتورالیزمە بە تایبەتی لە "بەهاری کوردستان"و "لەبیرم مەکە"و چەند شێعریتردا خۆی دەنوێنێ.

ژن لە شێعری هێمندا رۆڵێکی زۆر گرینگی هەیە. جوانیی ژن ئیلهامدەری شاعیرە. سەرانسەری دیوانی ئەو راستییە دەردەخا وێڕای تەبیعەتو ژیانو خەباتی گەل، ژنە کە هێمن بۆ شێعرگوتن هان دەدا. شێعرەکانی هێمن لە سەر ژن نموونەی شێعری بەرزی کوردین. لە "کیژی لادێ"دا بە کچی کورد هەڵ دەڵێ:

لاجانگت وەکوو گزینگی تاوێ　　هەربۆ خۆی جوانە تیف تیفەی ناوێ
کوڵمەکەت وەکوو گوڵاڵەی گەشە　　بێ سوورمەش چاوە مەستەکەت رەشە
وەکوو فرمێسکی عاشق رووناکی　　وەکوو ئاونگی بەیانی پاکی

ئەو تابلۆیەی کە لە "لەبیرم مەکە"دا لە ژن دەکێشێ، بەڕاستی جوانو نایابە. هەروەها لە "پەری شێعر"و لە "شەنگەبێری"و زۆر شێعریتردا هێمن مامۆستایی خۆی لە هۆنراوەدانان بۆ ژندا دەسەلمێنێ.

بەلاّم ژن بۆ هێمن تەنیا سەرچاوەی ئیلهام نیە. هێمن بۆ رزگاریی ژنی کوردی خەبات دەکا. لە "یادگاری شیرن"دا دەڵێ:

لادە چارشێوی رەشت با دەرکەوێ کوڵمەی گەشت
چوون لە قەرنی بیستەما زۆر عەیبە ئەو روو گرتنە

هێمن دەیەوێ ژن بەر لە هەمووشتێك خاوەنی مافی ئینسانیی خۆی بێو زۆرجار دژی زۆرداریو بێحورمەتی نیسبەت بە ژن دەنگی خۆی هەڵدێنێ. هێمن ژنی خۆش

کتێبخانەی دیجیتاڵی
www.rabari.org

دەوێ، دەیپەرستێو نرخی هەموو جوانییەکانی ئەو دەستکردە نایابەی تەبیعەت دەزانێ، بەلاّم لە لای هێمن خەبات بۆ رزگاریی گەل، بۆ ئازادیی کۆمەلاّنی خەلّك لە ژن خۆشەویستترە. لە "ئامیزی ژن"دا دەلّێ:

بەڵێ سەختە، یەکجار سەختە   دووری لە ژن، نامرادی
بەڵام لە ژن خۆشەویستتر   لە لای من ئەتۆی ئازادی

زمانی هێمن زمانی کوردی پەتیو جوانە. نە پڕە لە وشەی بێگانەو نە وشەی دەستکردی تێدایە. زمانەکەی زمانی کۆمەلاّنی خەلّکی کوردستانە، بەلاّم هێمن کە خۆی خەلّکی موکریانە، تەعەسوبی بەکار نەهێناوە، بە زاراوەی موکریانی شێعر نالێ. بە تایبەتی لەم چەند سالّەی دوایی‌دا زمانی هێمن نموونەی بەرزی زمانی ئەدەبی کوردی‌یەو بێ‌گومان لە پێکهێنانی زمانی پەسندکراو (استاندارد)ی کوردی‌دا تەئسیری هەبووە.

زمانی هێمن سادەو پەتیو رەوانە، هەم ئەدیبو نووسەری کورد پێی خۆشەو هەم نەخوێندەواری کورد لێی حالّی دەبێ.

هەزار خۆزگەم بە خۆت شوانە   کە بەو مانگەشەوە جوانە
دانیشتووی لە رژدو هەڵدێر   پەنجە، دەبزێوی لە بلوێر
دەگەڵ تەبیعەت هاودەمی   شادی، بەکەیفی، بێ‌خەمی

"بەهاری کوردستان" فەرهەنگێکی بچووکی زمانی کوردی‌یە. بەتایبەت بۆ ئەوانەی هەر لە شار ژیاونو لە زۆر باری ژیانی لادێ ئاگادار نین، تابلۆیەکی راستەقینە بە زمانێکی دەولّەمەندو بێ هاوتا دەخاتە پێش‌چاو. ئەو شێعرەو چەند شێعری‌تر کە باسی تەبیعەتو ژیانی لادێ دەکەن، بۆ شارستانی ئەوندە وشەی نەبیستراویان تێدایە کە زۆرجار خوێنەر سەری سوورِ دەمێنێو ناچار دەلّێ زمانی کوردی چەند دەولّەمەندە بەداخەوە خزمەتی نەکراوە. دیوانی هێمن شێعری وەك "بەهاری کوردستان"ی بەڕاستی فەرهەنگێکی دەولّەمەندی کوردی‌یە.

شێعری هێمن لە تەشبیهی جوان ئاخنراوە.

خۆشەویستی گۆشەکەی تەنیایی هەر ئەژنۆکەمە
بۆیە رۆژو شەو وەها گرتوومەتە نێو باوەشم

کتێبخانەی دیجیتاڵی
www.rabari.org

لە "شەنگەبێری"دا ئەنجامی شێعرەکەی ئەمەیە:

زۆری نەماوە بێتەبەر، نەمامی هەوڵو خەباتم

لە داگیرکەر پاک بێتەوە خاکی پیرۆزی وڵاتم

چەک دادەنێم، گۆچانەکەی جارانم هەڵ دەگرمەوە

تۆ هەر بێری‌بە من هەر شوان، فریشتەی تاسەو ئاواتم

هێندێ شێعری هێمن گەیشتۆتە پلەی هەرەبەرزی ئەدەبی کوردی‌یەوە. یەکێك لەوانە "کاروانی خەبات"ە. بڕوانە چۆن باسی شەهیدبوونی رووناکبیرێکی خەباتکار دەکا:

هەرچوار تەنیشتی گیرابوو   لە سەنگەرێک دا بەتەنێ

ئەولاوەی بەڵێنی دابوو   هەتا مردن چەک دانەنێ

* * *

رووناکبیرێکی تا ئەمڕۆ   دەچوو بەرەو ئاسۆگی روون

ئێستا هیوای بەبوولێڵ بوو   بۆ لە گەمارۆ دەربازبوون

بەڕاستی ئەوەی هێمن لە سەر گۆران دەیڵێ لە سەر خۆشی راستە: تاکی لە جوانی پەرستی‌دا کەمەو وشە لە دەستی‌دا وەك مێوە، دڵتەڕەو خۆش‌خەیاڵەو ناسك‌بینە، بە هونەرەو شارەزاو وشەڕەنگینە.

هیوام ئەوەیە هێمن ساڵانی درێژ لە ناو گەلی کورددا، لە ریزی خەباتکەرانی رێگای ئازادیی گەلی کورددا، تێکۆشانی خۆی لە پێناوی رزگاریی گەلەکەمان، لە پێناوی پێش‌خستنی زمانو ئەدەبی کوردی، هەر درێژە پێ‌بدا. دڵنیام کە لە دوارۆژدا هێمن زۆرجار پەری شێعر دێنێتە ژوانی خۆی‌و دیوانێکی‌ترمان پێشکەش دەکا کە شێعری کوردی جوانی تێدا بێ.

شێعرێک وەک خوناوەی باران   شێعرێک وەک سرتەی دڵداران

شێعرێک وەکوو دەریای بێ بن   گەرمتر لە باوەشی ژن

شێعرێک سروودی شادی بێ   شێعرێک دەنگی ئازادی بێ

***

کتێبخانەی دیجیتاڵی
www.rabari.org

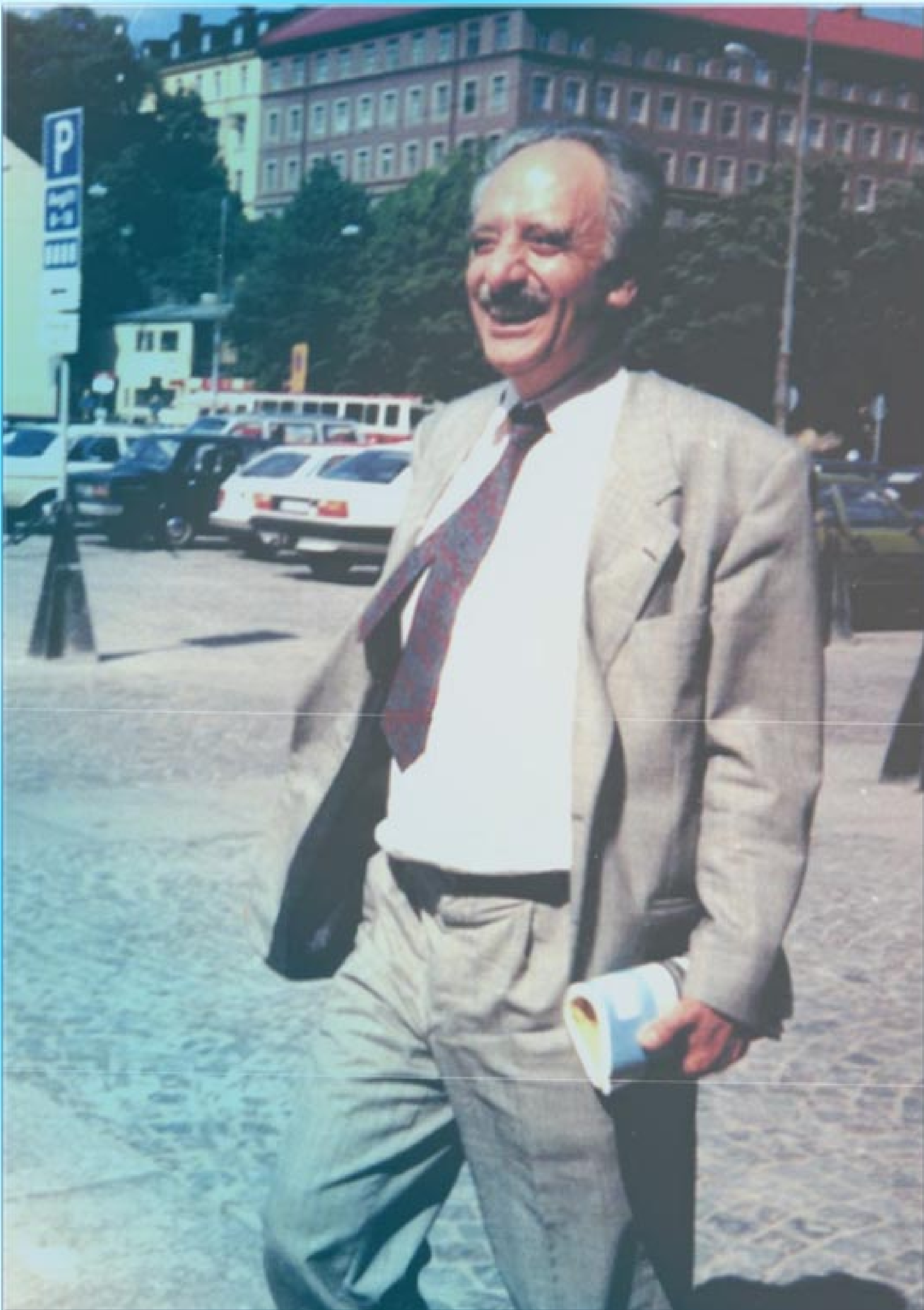
P